NB61262

Library
of the
University of Toronto

12 · 5

Allen MW Bodleian

G129a

Lacks general title & dedication (perhaps as issued)

Has Boo[k] plate

Derby copy

Digitized by the Internet Archive
in 2009 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/operafranciscib00baco

FRANCISCI

BARONIS

DE

VERVLAMIO,

VICE-COMITIS

SANCTI ALBANI,

DE

Dignitate & Augmentis Scientiarum

LIBRI IX.

AD REGEM SVVM.

LONDINI,
In Officina IOANNIS HAVILAND.
MDCXXIII.

Jos. Bromehead.
1796.

PARTITIONES SCIENTIarum, & Argumenta Singulorum CAPITVM.

LIB. II.

CAPVT I.

PArtitio Vniuersalis Doctrinæ Humanæ, *in* Historiam; Poesim; Philosophiam: *Secundum tres Facultates Intellectûs*; Memoriam; Phantasiam; Rationem: *Quodque eadem Partitio competat etiàm* Theologicis.

CAP. 2.

P*Artitio* Historiæ *in* Naturalem; & Ciuilem: Ecclesiasticâ, & Literariâ, *sub* Ciuili *comprehensis*: *Partitio* Historiæ Naturalis, *ex* Subiecto *suo*, *in* Historiâ Generationum; Præter-Generationum; & Artium.

CAP. 3.

P*Artitio* Historiæ Naturalis *Secunda*, *ex* Vsu & Fine *suo*, *in* Narratiuam; & Inductiuam: *Quódque* Finis *nobilissimus* Historiæ Naturalis *sit*, *vt ministret*, & *in ordine sit*, *ad* condendam Philosophiam; *quem* Finem

Finem *intuetur* Inductiua. *Partitio* Historiæ Generationum, *in* Historiam Cœlestium; Historiam Meteororum; Historiam Globi Terræ & Maris; Historiam Massarum, *siue* Collegiorum Maiorum; & Historiam Specierum, *siue* Collegiorum Minorum.

CAP. 4.

PArtitio Historiæ Ciuilis, *in* Ecclesiasticam; Literariam; & (*quæ Generis Nomen retinet*) Ciuilem: *Quódque* Historia Literaria *desideretur*: *Eius conficiendæ Præcepta.*

CAP. 5.

DE Dignitate, & Difficultate Historiæ Ciuilis.

CAP. 6.

PArtitio *prima* Historiæ Ciuilis (Specialis) *in* Memorias; Antiquitates; & Historiam Iustam.

CAP. 7.

PArtitio Historiæ Iustæ, *in* Chronica Temporum; Vitas Personarum; & Relationes Actionum: *Earum Partium Explicatio.*

CAP. 8.

PArtitio Historiæ Temporum, *in* Historiam Vniuersalem; & Particularem. *Utriusque Commoda, & Incommoda.*

CAP.

Cap. 9.

PArtitio *secunda* Historiæ Temporum, *in* Annales; & Acta Diurna.

Cap. 10.

PArtitio *secunda* Historiæ Ciuilis (Specialis,) *in* Meram; & Mixtam.

Cap. 11.

PArtitio Historiæ Ecclesiasticæ, *in* Ecclesiasticam Specialem; Historiam ad Prophetias; & Historiam Nemeseos.

Cap. 12.

DE Appendicibus Historiæ, *quæ circa* Verba *Hominum* (*quemadmodùm* Historia *ipsa circa* Facta) *versantur: Partitio earum in* Orationes; Epistolas; & Apophthegmata.

Cap. 13.

DE *secundo Membro Principali* Doctrinæ Humanæ, *nempe* Poesi. *Partitio* Poeseos *in* Narratiuam; Dramaticam; & Parabolicam.

bolicam. *Exempla* Parabolicæ *tria proponuntur.*

LIB. III.

CAP. I.

Partitio Scientiæ *in* Theologiam, & Philosophiam. *Partitio* Philosophiæ *in* Doctrinas tres: *De* Numine; *De* Naturâ; *De* Homine. *Constitutio* Philosophiæ Primæ, *vt Matris communis omnium.*

CAP. 2.

DE Theologiâ Naturali: & Doctrinâ *de* Angelis & Spiritibus, *quæ eiusdem est* Appendix.

CAP. 3.

Partitio Naturalis Philosophiæ, *in* Speculatiuam; & Operatiuam: *quódque illæ duæ, & in Intentione* Tractantis, *& in Corpore* Tractatûs, *segregari debeant.*

CAP. 4.

Partitio Doctrinæ Speculatiuæ *de* Naturâ, *in* Physicam (Specialem;) & Metaphysicam: *Quarum* Physica Causſam Efficientem,

entem, & Materiam; Metaphysica Causſam Finalem, & Formam, inquirit. *Partitio* Physicæ (*Spec:*) *in* Doctrinas *De* Principijs Rerum; *De* Fabricâ Rerum, *siue de* Mundo; & *de* Varietate Rerum. *Partitio* Doctrinæ *de* Varietate Rerum, *in* Doctrinam *de* Concretis; & Doctrinam *de* Abſtractis: *Partitio* Doctrinæ *de* Concretis, *reijcitur ad eaſdem Partitiones, quas ſuſcipit* Hiſtoria Naturalis. *Partitio* Doctrinæ *de* Abſtractis, *in* Doctrinam *de* Schematiſmis Materiæ; & Doctrinâ *de* Motibus. *Appendices duæ* Physicæ Speculatiuæ: Problemata Naturalia; Placita Antiquorum Philoſophorum. *Partitio* Metaphyſicæ, *in* Doctrinam *de* Formis; & Doctrinam *de* Cauſſis Finalibus.

Caput 5.

Partitio Operatiuæ Doctrinæ *de* Naturâ, *in* Mechanicam; & Magiam: *Quæ reſpondent Partibus* Speculatiuæ: Physicæ Mechanica; Metaphyſicæ Magia: *Expurgatio Vocabuli* Magiæ. *Appendices duæ* Operatiuæ: Inuentarium Opum Humanarum; & Catalogus Polychreſtorum.

Cap. 6.

De Magnâ Philoſophiæ Naturalis, *tam* Speculatiuæ, *quam* Operatiuæ, *Appen-*

dice Mathematicâ; *Quódque inter Appendices potiùs poni debet, quam inter* Scientias Substantiuas. *Partitio* Mathematicæ, *in* Puram; & Mixtam.

LIB. IIII.

CAP. I.

Partitio Doctrinæ *de* Homine, *in* Philosophiam Humanitatis; & Ciuilem. *Partitio* Philosophiæ Humanitatis, *in* Doctrinam *circa* Corpus Hominis; & Doctrinam *circa* Animam Hominis. *Constitutio vnius* Doctrinæ generalis *de* Naturâ, *siue de* Statu *Hominis*. *Partitio* Doctrinæ *de* Statu Hominis, *in* Doctrinam *de* Personâ Hominis; & *de* Fœdere Animi & Corporis. *Partitio* Doctrinæ *de* Personâ Hominis, *in* Doctrinam *de* Miserijs Hominis; & *de* Prærogatiuis. *Partitio* Doctrinæ *de* Fœdere, *in* Doctrinam *de* Indicationibus; & *de* Impressionibus. *Assignatio* Physiognomiæ, & Interpretationis Somniorum Naturalium, Doctrinæ *de* Indicationibus.

CAP. 2.

Partitio Doctrinæ *circa* Corpus Hominis, *in* Medicinam; Cosmeticam; Athleticam;

cam; & Voluptariam. *Partitio* Medicinæ *in Officia tria: viz. in* Conseruationem Sanitatis; Curationem Morborum; & Prolongationem Vitæ. *Quòdque Pars postrema de* Prolongatione Vitæ *disiungi debeat à duabus reliquis.*

CAP. 3.

PARTITIO Philosophiæ Humanæ *circà* Animam, *in* Doctrinam *de* Spiraculo; & Doctrinam *de* Animâ Sensibili, *siue* Productâ. *Partitio secunda eiusdem* Philosophiæ, *in* Doctrinam *de* Substantiâ, & Facultatibus Animæ; & Doctrinam *de* Vsu, & Obiectis Facultatum. *Appendices duæ* Doctrinæ *de* Facultatibus Animæ; Doctrina *de* Diuinatione Naturali; & Doctrina *de* Fascinatione. *Distributio* Facultatum Animæ Sensibilis, *in* Motum; & Sensum.

LIB. V.

CAP. I.

PARTITIO Doctrinæ *circa* Vsum & Obiecta Facultatum Animæ Humanæ, *in* Logicam; & Ethicam. *Partitio* Logicæ, *in* Artes Inueniendi; Iudicandi; Retinendi; & Tradendi.

Cap. 2.

P*Artitio* Inuentiuæ, *in* Inuentiuã Artium; & Argumentorum: *Quódque prior harum* (*quæ eminet*) desideretur. *Partitio* Inuentiuæ Artium, *in* Experientiam Literatam; & Organum Nouum. *Delineatio* Experientiæ Literatæ.

Cap. 3.

P*Artitio* Inuentiuæ Argumentorum, *in* Promptuariam; & Topicam. *Partitio* Topicæ, *in* Generalem; & Particularem. *Exemplum* Topicæ Particularis, *in Inquisitione, De* Graui & Leui.

Cap. 4.

P*Artitio* Artis Iudicandi, *in* Iudicium *per* Inductionẽ; & *per* Syllogismum. *Quorum prius aggregatur* Organo Nouo. *Partitio prima* Iudicij per Syllogismum, *in* Reductionẽ Rectam; & Inuersam. *Partitio secunda eius, in* Analyticam; & Doctrinã *de* Elenchis. *Partitio* Doctrinæ de Elenchis, *in* Elenchos Sophismatum; Elenchos Hermeniæ; & Elenchos Imaginum, *siue* Idolorum. *Partitio* Idolorum, *in* Idola Tribûs; Idôla Specûs; & Idôla

Idòla Fori. *Appendix* Artis Iudicandi, *viz.* *De* Analogiâ Demonſtrationum pro Naturâ Subiecti.

Cap. 5.

Partitio Artis Retinendi *ſiue* Retentiuæ, *in* Doctrinam de Adminiculis Memoriæ; & Doctrinam de Memoriâ ipsâ. *Partitio* Doctrinæ de Memoriâ ipsâ, in Prænotionem; & Emblema.

LIB. VI.

Cap. I.

Partitio Traditiuæ, *in* Doctrinam de Organo Sermonis; Doctrinam de Methodo Sermonis; & Doctrinam de Illuſtratione Sermonis. *Partitio* Doctrinæ de Organo Sermonis, *in* Doctrinam de Notis Rerum; De Locutione; & De Scriptione. *Quarum duæ Poſteriores* Grammaticam *conſtituunt, eiúſq;* Partitiones *ſunt.* *Partitio* Doctrinæ *de* Notis Rerum, *in* Hieroglyphica; & Characteres Reales. *Partitio ſecunda* Grammaticæ, *in* Literariam; & Philoſophantem. *Aggregatio* Poeſeos quoad Metrum,

trum, *ad* Doctrinam *de* Locutione. *Aggregatio* Doctrinæ de Ciphris, *ad* Doctrinam de Scriptione.

Cap. 2.

DOctrina de Methodo Sermonis *constituitur vt Pars* Traditiuæ *Substantiua & Principalis. Nomen ei inditur* Prudentia Traditiuæ. *Enumerantur* Methodi *Genera diuersa; & subiunguntur eorum Commoda, & Incommoda.*

Cap. 3.

DE Fundamentis & Officio Doctrinæ de Illustratione Sermonis, *siue* Rhetoricæ. *Appendices tres* Rhetoricæ, *quæ ad* Promptuariam *tantummodò pertinent*: Colores Boni & Mali, tam Simplicis quam Comparati; Antitheta Rerum; Formulæ Minores Orationum.

Cap. 4.

APpendices *generales duæ* Traditiuæ: Critica; & Pædagogica.

LIB.

LIB. VII.

CAP. I.

Partitio Ethicæ, *in* Doctrinam *de* Exemplari; *&* Georgica Animi. *Partitio* Exemplaris (*scilicet* Boni) *in* Bonum Simplex; *&* Bonum Comparatum. *Partitio* Boni Simplicis, *in* Bonum Indiuiduale; *&* Bonum Communionis.

CAP. 2.

Partitio Boni Indiuidualis, *vel* Suitatis, *in* Bonum Actiuum; *&* Bonum Passiuum. *Partitio* Boni Passiui, *in* Bonum Conseruatiuum; *&* Bonum Perfectiuum. *Partitio* Boni Communionis, *in* Officia Generalia; *&* Respectiua.

CAP. 3.

Partitio Doctrinæ *de* Culturâ Animi, *in* Doctrinam *de* Characteribus Animorum; De Affectibus; *&* De Remedijs, *siue* Curationibus. *Appendix* Doctrinæ *eiusdem, de* Congruitate inter Bonum Animi, *&* Bonum Corporis.

LIB.

LIB. VIII.

CAP. I.

Partitio Doctrinæ Ciuilis, *in* Doctrinam de Conuersatione; Doctrinam de Negotijs; & Doctrinam de Imperio, *siue* Repub.

CAP. 2.

Partitio Doctrinæ de Negotijs, *in* Doctrinam de Occasionibus Sparsis; & Doctrinam de Ambitu Vitæ. *Exemplum* Doctrinæ *de* Occasionibus Sparsis, *ex* Parabolis *aliquibus* Salomonis. *Præcepta de* Ambitu Vitæ.

CAP. 3.

Partitiones Doctrinæ de Imperio, *siue* Repub. *omittuntur*: *Tantùm Aditus fit ad* Desiderata *duo*: Doctrinam *de* Proferendis Finibus Imperij; & Doctrinam *de* Iustitiâ Vniuersali, *siue de* Fontibus Iuris. Exempla *vtriusque*.

LIB.

LIB. IX.

CAP. I.

PArtitiones Theologiæ Inſpiratæ *omittuntur: Tantùm Aditus ſit ad* Deſiderata *tria* : Doctrinam *de* Legitimo Vſu Rationis Humanæ in Diuinis ; Doctrinam de Gradibus Vnitatis in Ciuitate Dei; *&* Emanationes Scripturarum.

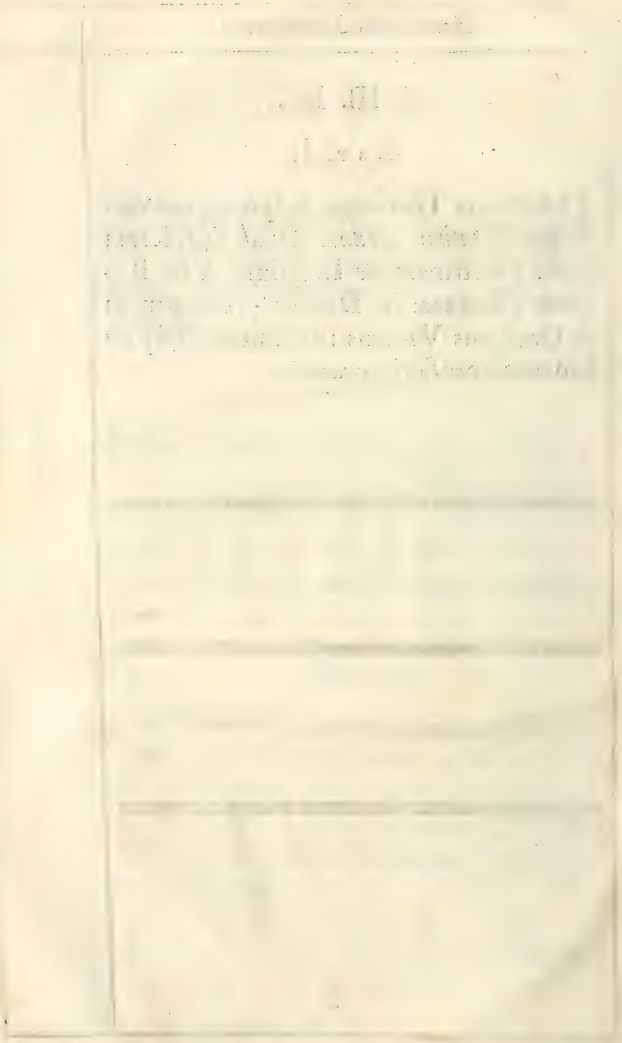

FRANCISCI BARONIS

DE

VERVLAMIO,

VICE-COMITIS

SANCTI ALBANI,

DE

Dignitate & Augmentis Scientiarum

LIBER PRIMVS.

SVB Veteri Lege, Rex Optime, erant & ſpontaneæ Oblationes, & quotidiana Sacrificia; Hæc ex rituali cultu, illæ ex piâ Alacritate profectæ. Arbitror equidem deberi tale quidpiam Regibus à Seruis ſuis; vt ſcilicet quiſque non ſolùm Muneris ſui Tributa, ſed & Amoris Pignora deferat. Atque in prioribus illis, ſpero me minimè defuturum; In poſteriori autem genere, dubitaui quid potiſſimùm ſumerem: Satius autem viſum eſt, hujuſmodi aliquid deligere, quod potiùs ad Perſonæ tuæ Excellentiam, quàm ad Negotia Coronæ ſpectaret.

Ego ſæpiſſimè de Majeſtate tuâ, vt debeo, cogitans

(miſſis

(missis alijs siue Virtutis, siue Fortunæ tuæ Dotibus) magnâ prorsùs afficior admiratione, cùm intueor Excellentiam earum in te Virtutum, Facultatumque, quas Philosophi Intellectuales vocant: Capacitatem Ingenij tot & tanta complexam, Firmitudinem Memoriæ, Prehensionis Velocitatem, Iudicij Penetrationem, Elocutionisque Ordinem simul & Facilitatem. Subit profectò Animum quandóque Dogma illud Platonicum, quo asseritur, *Scientiam nihil aliud esse quàm Reminiscentiam*; *Animúmq́, naturaliter omnia cognoscere, natiuæ luci, quam specus corporis obumbrauerat, subinde redditum.* Certè hujus rei, (si in quo alio) relucet in Majestate tuâ Exemplum insigne; cui adeò prompta est Mens ad concipiendam Flammam, ubi vel leuissima eam excitauerit objecta Occasio, vel minima alienæ Cognitionis scintilla affulserit. Quemadmodùm igitur, de Regum sapientissimo, Sacra perhibet Scriptura, *Cor illi fuisse tanquam Arenam Maris*; cuius quanquam Massa prægrandis, Partes tamen minutissimæ; sic Mentis indidit Deus Maiestati tuæ crasim planè mirabilem, quæ cùm maxima quæque complectatur, minima tamen prehendat, nec patiatur effluere: Cùm perdifficile videatur, vel potiùs impossibile in Naturâ, vt idem Instrumentum, & grandia Opera, & pusilla aptè disponat. Quantum ad Elocutionem tuam, occurrit illud Cornelii Taciti de Augusto Cæsare; *Augusto*, inquit, *profluens, & quæ principem virum deceret, eloquentia fuit.* Sanè si rectè rem perpendamus, omnis Oratio aut laboriosa, aut affectata, aut Imitatrix, quamvis alioquin excellens, nescio quid seruile olet, nec sui iuris est. Tuum autem dicendi genus verè Regium est, profluens tanquàm à Fonte, & nihilominùs, sicut Naturæ Ordo postulat, Rivis diductum suis, plenum facilitatis fœlicitatisque, imitans neminem, nemini imitabile. Atque sicut in Rebus tuis, quæ tam ad Regnum, quàm ad Domum

mum tuam ſpectant, Virtus videtur cum Fortunâ certare ; Mores ſcilicet optimi cum fœlici Regimine ; Spes tuæ olim patientèr & piè cohibitæ, cum fauſtâ & opportunâ ſperatorum adeptione ; Thori Coniugalis ſancta fides, cum fructu Coniugii beato, in Sobole pulcherrimâ ; Pia, & Principe Chriſtiano digniſſima ad pacem propenſio, cum ſimili vicinorum Principum inclinatione, in idem votum fœlicitèr conſpirantium ; ſic & in Intellectûs tui Dotibus, non leuior exoritur lis & æmulatio, ſi eas, quæ à Naturâ ipsâ præbitæ ſunt & infuſæ, cum inſtructiſſimâ gazâ multiplicis Eruditionis, & plurimarum Artium Scientiâ committamus. Neque verò facilè fuerit Regem aliquem poſt Chriſtum natum reperire, qui fuerit Maieſtati tuæ, Literarum Diuinarum, & Humanarum varietate, & culturâ comparandus. Percurrat, qui voluerit, Imperatorum & Regum ſeriem, & iuxta mecum ſentiet. Magnum certè quiddam præſtare Reges videntur, ſi delibantes aliorum Ingenia ex compendio ſapiant, aut in Cortice Doctrinæ aliquatenùs hæreant, aut denique literatos ament, cuehantque. At Regem, & Regem natum, veros Eruditionis Fontes hauſiſſe, imò ipſummet Fontem Eruditionis eſſe, propè abeſt à Miraculo. Tuæ verò Maieſtati, etiam illud accedit, quod in eodem Pectoris tui Scrinio, Sacræ Literæ cum profanis recondantur ; adeò vt cum Hermete illo Triſmegiſto, triplici gloriâ inſigniaris, Poteſtate Regis, Illuminatione Sacerdotis, Eruditione Philoſophi. Cùm igitur alios Reges, longè hâc laude (propriè quæ tua eſt) ſuperes, æquum eſt, vt non ſolùm præſentis Seculi famâ, & admiratione celebretur, aut etiam Hiſtoriarum lumine poſteritati tranſmittatur, verùm vt ſolido aliquo in Opere incidatur, quod & Regis Magni potentiam denotet, & Regis tam inſignitèr Docti Imaginem referat.

Quare (vt ad Incœptũ reuertar) nulla potior mihi

visa est Oblatio, quam Tractatus aliquis eò spectans. Huius Argumentum duabus constabit Partibus. In priori (quæ levior est, neque tamen vllo modo prætermittenda) de Scientiæ, & Literarum per omnia excellentiâ agendum est; & simul de Merito eorum, qui in iisdem prouehendis operam strenuè, & cum iudicio impendunt. Posterior verò Pars (quod Caput rei est) proponet, quid in hoc genere, hucúsque actum sit, & perfectum; insuper & ea perstringet, quæ videntur desiderari; vt quamuis non ausim seponere, aut deligere, tuæ quod præcipuè Maiestati cõmendem, tamen multa & varia representando, Regias tuas Cogitationes excitare possim; vt proprios Pectoris tui Thesauros excutias, atque inde pro magnanimitate tuâ, atque sapientiâ, optima quæque, ad Artium & Scientiarum Terminos proferendos, depromas.

In ipso Vestibulo prioris Partis, ad purgandam viam, & quasi indicendum silentium, quo meliùs audiantur Testimonia de Dignitate Literarum, absque Oblatratione tacitarum Obiectionum, statui primo loco liberare literas opprobriis, & vilipendiis, quibus impetit eas Ignorantia, sed Ignorantia sub non vno schemate: modò in Theologorum Zelotypiâ, modò in Politicorum supercilio, modò in ipsorum Literatorum erroribus sese ostentans, & prodens. Audio primos dicentes, Scientiam inter ea esse, quæ parcè cautéque admittenda sunt; Scientiæ nimium Appetitum fuisse primum Peccatum, vnde Hominis lapsus; hodiéque hærere Serpentinum quid in eâ, siquidem Ingrediens tumorem inducit; *Scientia inflat:* Salomonem censere: *Faciendi libros nullum esse finem, multamque lectionem carnis esse afflictionem;* & alibi, *In multâ Sapientiâ multam esse indignationem;* &, *Qui auget scientiam, augere & dolorem;* D. Pauli monitum esse, *Ne decipiamur per inanem philosophiam:* Quin & experientiâ

vientiâ notum esse, doctissimos Viros Hæreticorum Coryphæos, doctissima Secula in Atheismum prochuia fuisse; Contemplationem denique Secundarum Causarum, authoritati Primæ Causæ derogare.

Vt igitur Falsitatem huius Dogmatis, Fundamentaque eius malè iacta aperiamus, cuiuis obuiam est, istos non percipere, Scientiam quæ Lapsum peperit, non fuisse puram illam, primigeniamque Scientiam Naturalem, cuius lumine Homo Animalibus in Paradiso adductis, Nomina ex Naturâ imposuit, sed superbam illam, *Boni & Mali*, per quam excutere Deum, sibique ipse legem figere ambiuit: Neque certè vis vlla Scientiæ, quanta quanta sit, inflat mentem, cùm nihil implere Animum, nedum distendere possit, præter Deum, Deique contemplationem: Quare Salomon de duobus palmariis Inuentionis sensibus, (Visu, atque Auditu) loquens, ait, *Oculum videndo, aurem audiendo non satiari*: quod si non sit Impletio, sequitur Continens maius esse Contento. Haud alitèr de Scientiâ ipsâ, Animoque humano (cui Sensus sunt tanquàm Emissarii) definit his verbis; quæ Calendario suo, Ephemeridique omnium rerum tempora describenti subnectit, ita concludens; *Omnia Deus condidit, vt vnumquodque pulchrum sit in tempore suo: Mundum quoque ipsum indidit cordi eorum: inuenire tamen Homo non potest opus, quod operatus est Deus, ab initio vsque ad finem.* Quibus verbis haud obscurè innuit, Deum fabricatum esse Animum humanum instar speculi, totius Mundi capacem, Eiusque non minùs sitientem, quam oculum Luminis: neque gestientem solùm conspicere varietates, vicissitudinesque Temporum, verùm etiàm perscrutandi, explorandique immotas, atque inuiolabiles Naturæ Leges, & Decreta, ambitiosam. Et quamuis innuere videatur, summam illam

illam Naturæ œconomiam (quam appellat *Opus, quod operatur Deus, ab initio vsque ad finem*) non posse inueniri ab Homine; hoc non detrahit captui humano, sed in impedimenta Doctrinæ reiiciendum; qualia sunt Vitæ breuitas, Studiorum diuortia, Scientiarum traditio praua & infida, plurimaque alia incommoda, quibus humana conditio irretitur. Siquidem nullam Vniuersi partem, ab humanâ disquisitione alienam esse, satis clarè alibi docet, inquiens, *Spiritus hominis est tanquam lucerna Dei*, quâ intima arcana explorat. Quare si tanta sit amplitudo captûs humani, manifestum est nullum esse periculum à quantitate Scientiæ, vt vt diffusâ, ne aut tumorem inducat, aut excessum: sed à qualitate tantùm, quæ quantulacunque sit, si absque Antidoto suâ sumatur, malignum quid habet, atque venenosum, flatuosis symptomatis pleniſſimum. Hæc Antidotus, siue Arôma, (cuius mixtio temperat Scientiam, eamque saluberrimam efficit,) est *Charitas*, quod etiam priori clausulæ subiungit Apostolus dicens, *Scientia inflat, charitas autem ædificat.* Cui consonum est, quod alibi docet, *Si*, inquit, *linguis loquar Angelorum, vel hominũ, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs resonans, aut cymbalum tinniens.* Non quin eximium quid sit loqui Linguis Angelorum & Hominum, sed quia si segregetur à Charitate, neq; ad cõmune Humani Generis bonum dirigatur, potiùs inanem gloriam exhibebit, quàm solidum fructum. Censuram quod attinet Salomonis, de Excessu legendi scribendique Libros, & cruciatu spiritûs è Scientiâ oriundo; Monitumque etiam Paulinum, *Ne decipiamur per inanem philosophiam*; si rectè explicentur ea loca, optimè ostendent veros cancellos, & limites, quibus humana scientia circumscribitur, ita tamen vt liberum sit ei, absque omni coarctatione vniuersam rerum naturam amplecti. Sunt enim limites tres. Primus, ne ita fœlicitatem collocemus in Scientiâ,

Scientiâ, vt interim Mortalitatis noſtræ Obliuio ſubrepat. Secundus, ne ſic vtamur ſcientiâ, vt anxietatem pariat, non Animi tranquillitatem. Tertius, ne putemus poſſe nos, per Naturæ contemplationem, Myſteria Diuina aſſequi. Nam quantum ad primum, optimè in eodem Libro alibi ſe Salomon explicat, *Satis*, inquit, *perſpexi Sapientiam tantum recedere à ſtultitiâ, quantum Lucem à Tenebris. Sapientis oculi in capite eius, ſtultus in tenebris oberrat; ſed ſimul didici moriendi neceſſitatem vtrique eſſe communem.* De ſecundo certum eſt, nullam Animi anxietatem, aut perturbationem oriri è Scientiâ, niſi tantùm per accidens. Omnis enim Scientia, & Admiratio (quæ eſt ſemen Scientiæ) per ſe iucunda eſt; cùm autem Concluſiones inde deducuntur, quæ obliquè rebus noſtris applicatæ, vel infirmos metus gignunt, vel immodicas cupiditates, tum demùm naſcitur Cruciatus ille, & Perturbatio mentis, quâ de loquimur: tunc enim Scientia, non eſt ampliùs *Lumen ſiccum*, (vt voluit Heraclitus ille obſcurus, *Lumen ſiccum optima anima*) ſed fit Lumen madidum, atque humoribus Affectuum maceratum. Tertia regula accuratiorem paulò diſquiſitionem poſtulat, neque ſicco pede prætereunda eſt. Si quis enim ex Rerum Senſibilium, & Materiatarum intuitu, tantum Luminis aſſequi ſperet, quantum ad patefaciendam Diuinam Naturam, aut Voluntatem ſufficiet, *nè iſte decipitur per inanem philoſophiam.* Etenim Contemplatio Creaturarum, quantum ad Creaturas ipſas, producit Scientiam; quantum ad Deum, Admirationem tantùm, quæ eſt quaſi abrupta Scientia. Ideóque ſcitiſſimè dixit quidam Platonicus: *Senſus humanos ſolem referre, qui quidem reuelat terreſtrem globum, cœleſtem verò & ſtellas obſignat:* ſic ſenſus referant Naturalia, Diuina occludunt. Atque hinc euênit, nonnullos è doctorum manipulo in hæreſim lapſos eſſe, quum ceratis ſenſuum alis innixi, ad Diuina euolare contenderent. Namque eos,

cos, qui autúmant nimiam Scientiam inclinare mentem in Atheiſmum; Ignorantiamque Secundarum Cauſarum, Pietati erga Primam obſtetricari, libentèr compellarem Iobi quæſtiõne, *An oporteat mentiri pro Deo, & eius gratiâ dolum loqui conueniat, vt ipſi gratificemur?* liquet enim Deum nihil operari ordinariò in naturâ, niſi per Secundas Cauſas, cuius diuerſum credi ſi vellent, impoſtura mera eſſet, quaſi in gratiam Dei, & nihil aliud, quàm Authori veritatis immundam mendacij hoſtiam immolare. Quin potiùs certiſſimum eſt, atque experientiâ comprobatum, leues guſtus in Philoſophiâ, mouere fortaſſe ad Atheiſmum, ſed pleniores hauſtus ad Religionem reducere. Namque in limine Philoſophiæ, cùm ſecundæ cauſæ tanquam ſenſibus proximæ, ingerant ſe Menti Humanæ, Menſque ipſa in illis hæreat, atque commoretur, Obliuio Primæ Cauſæ obrepere poſſit: ſin quis vlteriùs pergat, Cauſarumque Dependentiam, Seriem, & Concatenationem, atque opera Prouidentiæ intueatur, tunc ſecundùm Poetarum Mythologiam facilè credet Summum Naturalis Catenæ Annulum Pedi Solij Iouis affigi. Vt ſemel dicam, Nemo malè applicatæ ſobrietatis, moderationiſque famam captans, poſſe nos nimiùm progredi, in libris ſiue Scripturarum, ſiue Creaturarum, Theologiâ aut Philoſophiâ, exiſtimet; quinimò excitent ſe Homines, & infinitos profectus audactèr vrgeant vtrobique, & perſequantur; cauentes tantùm ne Scientiâ vtantur, ad tumorem, non ad charitatem, ad oſtentationem, non ad vſum; & rurſùs, ne diſtinctas illas Theologiæ, Philoſophiæque doctrinas, earumque Latices imperitè miſceant, ac confundant.

Accedamus nunc ad Opprobria, quibus literas aſpergunt Politici. Illa eiuſmodi ſunt: Artes emollire animos, Militarique Gloriæ ineptos reddere: tum in Politicis quoque corrumpere Ingenia, quæ vel nimis curioſa

curiosa efficiunt ex Varietate Lectionis; vel nimis pertinacia ex Rigore Regularum, vel nimis tumida ex Magnitudine Exemplorum, vel nimis extrauagantia ex Dissimilitudine Exemplorum; quin saltem vtcunque auertere, & alienare Animos à Negotijs, & Actione, Otij ac Secessûs amorem instillantes: dein Rebuspub. inducere Disciplinæ Relaxationem, dum vnusquisque promptior est ad Disputandum, quàm ad Obtemperandum. Vnde Cato Censorius, cum primis Mortalium sapiens, vbi Iuuentus Romana ad Carneadem Philosophum, qui venerat Romam Legatus, dulcedine atque maiestate Eloquentiæ eius capta, vndique conflueret, frequenti Senatu Author fuit, vt expeditis Negotijs, primo quoque tempore dimitterent Hominem; ne Ciuium Animos inficeret, & fascinaret, & nec-opinantibus Morum Consuetudinumque patriarum mutationem induceret. Hoc etiam permouit Virgilium, (dum Studia sua Patriæ existimationi post-haberet,) vt Artes Politicas à Literariis segregaret, illas Romanis vendicans, has Græcis relinquens, in versibus illis decantatis,

Tu regere imperio populos Romane memento
Hæ tibi erunt artes. ——

Videmus etiam Anytum Socratis Accusatorem, pro crimine ei obiecisse, quod vi & varietate Sermonum, ac Disputationum suarum, Authoritatem & Reuerentiam Legum, Consuetudinumque patriarum, apud Adolescentes imminueret; quódque Artē profiteretur pernicioſam, & periculo plenam, quâ quis instructus, deteriorem causam meliorem faceret, veritatemque ipsam Eloquentiæ apparatu obrueret.

Verùm hæ Criminationes, cæteræque eiusdē farinæ, potiùs Personatā Grauitatē præ se ferunt, quàm Veritatis Candorē. Testatur enim Experientiâ, sicut vnos atque eosdē Homines, sic vna eademque Tempora, & Rerum

Bellicarum, & Optimarum Artium gloriâ floruiſſe. Viros quod attinet, exemplo ſit Nobile par Imperatorum, Alexander Magnus, & Iulius Cæſar Dictator, alter Ariſtotelis in Philoſophiâ Diſcipulus, alter Ciceronis in dicendo Riualis. Aut ſi quis requirat potiùs Literatos, qui in claros Imperatores euaſerunt, quàm Imperatores, qui inſignitèr docti fuerunt, præſtò eſt Epaminondas Thebanus, aut Xenophon Athenienſis, quorum ille primus fuit, qui fregit potentiam Spartanorum, hic autem primus, qui ſtrauit viam ad euerſionem Monarchiæ Perſarum. Iſtud verò Armorum, Literarumque quaſi Coniugium, clariùs adhuc in Temporibus, quàm in Perſonis eluceſcit, quantò nimirum Seculum Homine Obiectum grandius eſt. Ipſa quippe eademque Tempora, apud Ægyptios, Aſſyrios, Perſas, Græcos, Romanoſque, quæ propter Bellicam Virtutem maximè celebrantur, etiam & Literis plurimùm fuerunt nobilitata; adeò vt grauiſſimi Authores Philoſophique, & clariſſimi Duces atque Imperatores, eodem ſeculo vixerint. Nec ſanè aliter fieri poteſt, quandoquidem vt in Homine, Vigor Corporis Animique, ſimul ferè matureſcunt, niſi quod ille hunc paulò anteuertat: ſic in Rebuſpub. Militaris gloria Literataque (quarum illa Corpori reſpondet, hæc Animo) aut coæua ſunt, aut ſe proximè conſequuntur.

Iam verò, Eruditionem politicis impedimento eſſe potiùs quàm adiumento, nil minùs probabile. Fatemur omnes temerarium quiddam eſſe, Empyricis Medicis Corpus, & Valetudinis curam tradere, qui ſolent pauca quædam Medicamenta, quæ illis videntur Pancreſta, Venditare, quorum fiduciâ nihil non audent tentare, cùm tamen neque Cauſas Morborũ, neq; Ægrotorum Habitus, neque Symptomatum Pericula, neque veram Sanandi Methodum calleant. Videmus paritèr errare eos, qui ad Cauſas & Lites ſuas expediendas, adhibent

hibent Leguleios, in Practicâ potiùs, quàm in libris Iuris Verſatos, quibus os facilè oblinitur, ſi quid nouum, aut extra Experientiæ ſuæ calles tritos occurrat: conſimilitèr non poteſt non eſſe periculoſiſſimum, quoties Summa Rerum Empyricis Conſiliarijs præcipuè mandatur. E contrà, vix Exemplum adduci poſſit Reip. infœlicitèr adminiſtratæ, ad clauum ſedentibus Viris Eruditis. Quamuis enim in more ſit Politicis, Literatos Pedantiorum nomine eleuare; Hiſtoria tamen *Veritatis Magiſtra*, in plurimis fidem facit, Pupillares Principes Adultis longè præſtitiſſe, (non obſtante ætatis incommodo) eâ ipsâ de causâ, quam Politici ſugillant, quod ſcilicet, tunc temporis à Pædagogis adminiſtratum ſit Imperium. Quis ignorat per decantatum illud Quinquennium Neronis, onus rerum incubuiſſe Senecæ Pædagogo? Quin & Gordianus Iunior Decennium laudis, Miſitheo Pædagogo debuit. Neque infœliciùs Imperium geſſit Alexander Seuerus, dū minor fuit, quo tempore omnia procurabant Mulieres, ſed ex conſilio Præceptorum. Imò conuertamus oculos ad Regimen Pontificium, ac nominatim Pij Quinti, vel Sixti Quinti, noſtro ſeculo, qui ſub initijs ſuis habiti ſunt, pro Fraterculis rerū imperitis; reperiemuſq; Acta Paparū eius generis, magis eſſe ſolere memorabilia, quam eōrum, qui in negotijs ciuilibus, & Principum Aulis enutriti, ad Papatum aſcenderint. Quamuis enim, qui in Literis vitam maximè traduxerunt, minùs ſollertes ſint atque verſatiles in Occaſionibus prenſandis, atque accomodandis Rebus, quò ſpectant ea quæ ab Italis *Ragioni di Stato* dicuntur, (quorum nomen ipſum auerſatus eſt Pius Quintus, ſolitus dicere, *Eſſe mera malorum Hominum Commenta, quæ opponerentur Religioni, & virtutibus Moralibus*) in eo tamen abundè fit compenſatio, quod per tutum, planumque iter Religionis, Iuſticiæ, Honeſtatis, Virtutumque Moralium, promptè atque

expeditè incedant; quam viam qui constantèr tenuerint, illis alteris remediis non magis indigebunt, quàm Corpus sanum Medicinâ. Porrò autem Curriculum vitæ in vno Homine, suppeditare non potest Exemplorum Copiam, ad regendos euentus vitæ, etiam in vno Homine. Sicut enim interdùm fit, vt Nepos, vel Pronepos, Auum, vel Proauum magis referat, quàm Patrem: eodem modo haud ratò euenit, vt Negotia præsentia magis quadrent cum Exemplis vetustioribus, quàm cum Recentioribus. Postremò vnius Ingenium tantum cedit Amplitudini Literarum, quantum priuati Reditus Ærario.

Quod si detur, deprauationes illas & impedimenta, quæ à Politicis imputantur literis, aliquid virium habere & veritatis, attamen simul monendum, Eruditionem in singulis plus Remedii, quàm Mali afferre. Esto enim, Literæ Tacitâ quadam vi Animum reddunt incertum, atque perplexum; at certè liquidò præcipiunt, quomodo cogitationes sint expediendæ, & quoúsque sit deliberandum, quando demùm statuendum, imò ostendunt, quomodo res interim absque periculo trahi possint, & suspendi. Esto etiam, Animos efficiunt magis pertinaces, & difficiles; at simul docent, quæ Res Demonstrationibus, quæ Coniecturis innituntur; neque minùs Distinctionum, & Exceptionum vsum, quàm Canonum, & Principiorum constantiam proponunt. Esto rursùs, seducunt, & detorquent Animos Exemplorum vel imparitate, vel dissimilitudine; nescio; sed satis noui, eas, tam circumstantiarum efficacias, quàm comparationum Errores, & applicationum Cautiones, explicare; adeò vt in vniuersum magis corrigant Animos, quàm corrumpant. Hæc autem Remedia insinuant vndequaq; Literæ, magnâ vi, & varietate Exemplorum. Perpendat quis Errores Clementis Septimi, à Guicciardino, qui ei fuit quasi Domesticus, tam luculentèr depictos; aut vacilla-

vacillationes Ciceronis, in epistolis ad Atticum, manu propria ad vnum relectas; omninò Inconstantiam, & crebras Consiliorum Mutationes vitabit: Inspiciat Errores Phocionis, Peruicaciam exhorrebit: Fabulam Ixionis legat, & nimias Spes, & huiusmodi Fumos, ac Nebulas dispellet. Intueatur Catonem Secundum, neque vnquàm migrabit ad Antipodas, & contraria præsenti Seculo vestigia figet.

Iam qui putant Literas Desidiæ Amicas esse, Otijque, & Secessûs dulcedine perfundere Animum, mirum præstabunt, si quæ assuefaciunt Mentem perpetuæ Agitationi, Socordiæ Patronas ostendant: cùm contrà verè affirmari possit, inter omnia Hominum genera, nullum Negotia amare propter ipsa Negotia, præter Literatum. Alij enim Res, & Negotia diligunt Quæstus gratia, vt Conductitij opus propter mercedem: Alij Honoris ergò; etenim dum res gerunt, viuunt in oculis Hominum, existimationique suæ inseruiunt, alioqui euanituræ: Alij propter Potentiam, & Fortunæ prærogatiuam, vt Amicos remunerare, Inimicos vlcisci possint: Alij vt Facultatem aliquam suam, quam adamant, exerceant, ac sibi ipsis hoc nomine sæpiùs gratulentur, & arrideant: Alii denique vt alios suos Fines consequantur. Adeò vt, quod de Glorioſis dici solet, eorum Fortitudinem sitam esse in spectantium Oculis, sic huiusmodi Hominum Diligentia & Strenuitas, hoc videtur agere, aut vt alii plaudant, aut vt ipsi intra se gestiant: Soli Literati Negotiis, & Occupationibus delectantur, tanquàm Actionibus Naturæ consentaneis, & non minùs salubribus Animo, quam Exercitatio est Corpori, ipsam Rem, non Emolumentum intuentes: ita vt omnium minimè sint defatigabiles, si modò res sit huiusmodi, vt Animum pro dignitate eius impleat, & detineat. Quod si reperiantur interdum nonnulli, in legendo strenui, in agendo

do ceſſatores; non hoc à Literis ortum habet, ſed ab imbecillitate, & mollicie quadam Corporis, Animíue; quales notat Seneca, *Quidam*, inquit, *tam ſunt umbratiles, vt putent in turbido eſſe, quicquid in luce eſt.* Vſuenire poterit fortaſsè, vt huiuſmodi ingenii ſibi conſcii, ſe dent Literis; Eruditio autem ipſa, huiuſmodi Ingenia minimè indit, aut progignit. Quod ſi quis illud nihilominùs mordicùs teneat, Literas nimium abſumere temporis, quod aliàs rectiùs impendi poſſit; aio, neminem adeò diſtringi negotiis, quin habeat ſua Otii interualla, donec Agendi Vices, atque Æſtus refluant, niſi aut admodùm hebes ſit in expediendis Negotiis, aut parùm cum dignitate ambitioſus in Negotiis cuiuſcunque generis captandis. Reſtat igitur quærendum, quâ in re, & quomodo, has ſubſeciuas horas collocare oporteat; Studiis an Voluptatibus, Genio an Ingenio indulgendum? Sicut rectè reſpondit Demoſthenes Æſchini, homini voluptatibus dedito, qui cùm per contumeliam obiecisſet, *Orationes ejus lucernam olere; Pol*, inquit, *multum intereſt inter ea, quæ ego ac tu ad lucernam facimus.* Quare neutiquàm metuendum, ne Literæ eliminent Negotia; quin potiùs vindicant animum ab Otio, & Voluptate, quæ aliàs ſenſim, ad vtriuſque damnum, & Negotiorum, & Literarum, ſubintrare ſolent.

Dein, quod oggerunt, Literas Reuerentiam Legum, atque Imperii conuellere; calumnia mera eſt, nec probabilitèr ad criminandum inducta. Nam qui *cæcam obedientiam* fortiùs obligare contenderit, quam *Officium oculatum*, vnâ operâ aſſerat cœcum manu dictum certiùs incedere, quam qui Luce, & Oculis vtitur. Imò citra omnem controuerſiam, Artes emolliunt mores, teneros reddunt, ſequaces, cereos, & ad Mandata Imperii ductiles: Ignorantia contrà, contumaces, refractarios, ſeditioſos: Quod ex hiſtoriâ clariſ-

ſimè

tim è patet, quandoquidèm tempora maximè indocta, inculta, barbara, tumultibus, seditionibus, mutationibusque maximè obnoxia fuerint.

De Catonis Censoris iudicio, hoc dictum esto, meritissimas eum, blasphemiæ in Literas luisse pœnas, cùm septuagenario maior, quasi repuerascens, Græcam Linguam cupidissimè addiscceret: ex quo liquet, priorem illam censuram Græcæ Literaturæ, ex Affectatâ potiùs grauitate, quam quod ita penitùs sentiret, fluxisse. Ad Virgilii verò Carmina quod attinet, vtcunque illi libitum fuerit, vniuerso Mundo insultare, Romanis asserendo Artes Imperandi, cæteras tanquam Populares aliis relinquendo; in hoc tamen manifestò tenetur, Romanos nunquam Imperii Fastigium conscendisse, donec ad Artium Culmen simul peruenissent. Namque duobus primis Cæsaribus, viris imperandi peritissimis, contemporanei erant, Optimus Poeta ille ipse Virgilius Maro, Optimus Historicus Titus Liuius, Optimus Antiquarius Marcus Varro, Optimus aut Optimo proximus Orator Marcus Cicero; Principes certè, ex omni memoriâ, in suâ quisque Facultate. Postremò, quantum ad Socratis Accusationem, id dico tantùm; recordemur temporum, quibus intentata est; nimirùm sub Triginta Tyrannis, Mortalium omnium crudelissimis, sceleratissimis, Imperioque indignissimis: qui Rerum, & Temporum Orbis, postquàm circumactus esset, Socrates ille, (flagitiosus scilicet) Heroibus annumeratus est, & Memoria eius omnibus tam Diuinis, quàm Humanis Honoribus cumulata: quin disputationes eius tanquam Corruptrices Morum prius habitæ, pro præsentissimis Mentis Morumque Antidotis, ab omni Posteritate celebrabantur. Atq; hæc sufficiant ad respondendum Politicis, qui superciliosâ seueritate, aut fucatâ grauitate, ausi sunt literas incessere contumeliis; quæ tamen confutatio impræsentiarum, nisi quod nesciamus

mus an ad posteros permanaturi sint labores nostri, minùs necessaria videatur; cùm Aspectus, & Fauor duorum literatissimorum Principum, Elizabethæ Reginæ, & Maiestatis tuæ, tanquam Castoris & Pollucis, *Lucidorum Syderum*, tantum apud nos in Britanniâ Literis amorem, reuerentiamque conciliauerint.

Nunc ad tertium Vituperationum genus peruenimus, quod à Literatis ipsis in Literas redundat, altiúsque cæteris solet hærere. Eæ vel à Fortunâ, vel à Moribus, vel à Studiis ipsorum Originem ducunt. Quarum prima extra potestatem ipsorum est, secunda extra rem, vt tertia sola propriè in disquisitionem venire videatur. Quia tamen, non tam de vero Rerum Pondere, quàm de Vulgi æstimatione, sermo instituendus est, haud abs re fuerit, etiam de alteris duabus, pauca quædam innuere.

Quapropter dignitatis Imminutiones, & quasi Dehonestamenta, quæ à Literatorum Fortunâ Literis imponuntur, sumuntur aut à paupertate & inopiâ ipsorum, aut à Vitæ genere obscuro & vmbratili, aut ab occupationum, in quibus versantur, subiecto non admodùm nobili.

Quantum ad Paupertatem pertinet, quódque frequentèr vsueniat, vt Literati inopes sint, & tenui plerunque origine, neque tam properè ditescant, ac alii, qui quæstui solùm inhiant; consultum foret hunc Locum, de laude Paupertatis, Fratribus Mendicantibus (pace eorum dixerim) exornandum tradere; quibus Machiauellus non parùm tribuebat, cùm diceret, *Iam dudum actum esset de Regno Sacerdotum, nisi reuerentia erga Fratres ac Monachos, Episcoporum luxum & excessum compensasset.* Paritèr dicat quis, Fœlicitatem, & Magnificentiam Principum, & Nobilium, iam olim recidere potuisse, in Barbariem, & Sordes, nisi deberent literatis istis Pauperibus, ciuilis vitæ culturam, & decus. Sed missis his laudum

laudum aucupiis, notatu dignum eſt, quam ſacra atque veneranda Res, per aliquot apud Romanos ſecula, Paupertas ipſa habita fuerit; quæ tamen Reſp. nihil trahebat ex Paradoxis: Sic enim præfatur T. Liuius: *Aut me amor negotij ſuſcepti fallit, aut nulla vnquam Reſp. nec major, nec ſanctior, nec bonis exemplis ditior fuit, nec in quam, tam ſerò auaritia Luxuriaq; immigrauerint, nec vbi tantus, ac tam diu, paupertati ac parſimoniæ honos fuerit.* Quinetiam, poſtquam Roma iam degeneraſſet, legimus cùm Cæſar Dictator, collapſam Remp. inſtauraturum ſe profiteretur, quendam ex Amicis eius prompſiſſe ſententiam, nihil tam expeditum eſſe, ad id quod ageret, quàm ſi Diuitiarum honos quoquo modo tolleretur. *Verum* (inquit) *hæc, & omnia mala, paritèr cum honore pecuniæ deſinent, ſi neque magiſtratus, neque alia vulgò cupienda, venalia erunt.* Denique, quemadmodum verè dictum eſt, *Ruborem eſſe colorem virtutis*, licet quandóque oriatur ex culpâ; ita rectè ſtatuas, Paupertatem eſſe Virtutis fortunam, quamuis interdùm à luxu & incuriâ acceſſatur. Salomonis certè hæc eſt ſententia, *Qui feſtinat ad diuitias, non erit inſons*; & Præceptum, *Veritatem eme, & noli vendere, ſimiliter ſcientiam, & prudentiam*: quaſi æquum iudicet, opes impendendas, ut doctrina paretur, non doctrinam eò vertendam, vt Opes congerantur.

Quid attinet dicere, de Vitâ illâ priuatâ, & obſcurâ, quam Literatis objiciunt? Adeò tritum Thema eſt, atque ab omnibus iactatum, Otium, & Seceſſum (modò abſint deſidia, & luxus) præponere vitæ forenſi, & occupatæ, propter Securitatem, Libertatem, dulcedinem, dignitatem, aut ſaltèm ab indignitatibus immunitatem, vt nemo tractet hunc Locum, quin benè tractet: ita Humanis Conceptibus in experimendo, & Conſenſibus in approbando conſonat. Hoc tantùm adijciam, Eruditos latentes in Rebuſp. & ſub oculis Hominum minimè degentes, ſimiles eſſe Imaginibus Caſſij, & Bruti, de

quibus, in elatione Iuniæ non gestatis, cùm aliæ plurimæ ducerentur, Tacitus, *Eo ipso*, (inquit) *præfulgebant, quod non visebantur.*

De Occupationum, quæ Literatis committuntur, vilitate, illud occurrit, quod demandetur iisdem, Puerorum ac Iuniorum Institutio, cuius Ætatis contemptus, in Magistros ipsos redundat. Cæterùm, quam iniusta sit hæc obtrectatio, si non ex vulgi opinione, sed ex sano iudicio res perpendatur, inde licet æstimare, quod diligentiores sint omnes, in imbuendâ Testâ recenti, quam veteri; magisque solliciti sint, qualem admoueant terram teneræ Plantæ, quàm adultæ: vnde liquet præcipuam curam, circa Rerum, & Corporum initia versari. Rabbinis, si placet, porrige aurem, *Iuuenes vestri visiones videbunt, & senes somniabunt somnia*: Ex hoc textu colligunt, Iuuentutem esse ætatem digniorem; quantò nimirum Reuelatio accedat clarior, per visiones, quàm per somnia. Illud verò notatu omninò dignum, quod licet pædagogi, velut Simiæ Tyrannidis, Scenæ sint Lubria, & temporum incuria in delectu ipsorum veluti obdormierit; vetus tamen querela sit, inde usque ab optimis & prudentissimis seculis deducta, Resp. circa Leges quidem nimiùm satagere, circa Educationem indiligentes esse. Quæ Nobilissima Pars priscæ Disciplinæ, reuocata est aliquatenùs quasi postliminio in Iesuitarum Collegiis; quorum cùm intueor Industriam, solertiamque, tam in doctrinâ excolendâ, quàm in moribus informandis, illud occurrit Agesilai de Pharnabazo, *Talis cùm sis, vtinam noster esses.* Atque hactenùs de Opprobriis è Literatorum Fortunâ, & Conditione desumptis.

Quod ad Literatorum Mores; Res est ista, potiùs ad Personas, quam ad Studia spectans. Reperiuntur proculdubiò inter eos, quemadmodum in omnibus vitæ ordinibus & generibus, tam mali, quàm boni; neque

prop-

propterea non verum est, (quod asseritur,) *Abire studia in mores*, atque Literas, nisi incidant in Ingenia admodùm depravata, corrigere prorsùs Naturam, & mutare in melius.

Veruntamen diligentèr mihi, atque ingenuè rem æstimanti, nullum occurrit dedecus, Literis, ex Literatorum moribus, quatenùs sunt literati, adhærens, nisi fortè hoc vitio vertatur (cuius Demosthenes, Cicero, Cato secundus, Seneca, plurésque alii insimulantur) quod cùm plerunque Tempora, de quibus legunt, illis in quibus vivunt, & quæ præcipiuntur, illis quæ aguntur, meliora sint; vitra quam par est contendant, Morum corruptelas, ad Præceptorum & Dogmatum honestatem retrahere, & priscæ severitatis mores, temporibus dissolutis imponere: De quo tamen abundè è propriis Fontibus admoneri possunt. Solon enim interrogatus, an optimas Civibus suis dedisset Leges? *Optimas*, inquit, *ex illis, quas ipsi voluissent accipere.* Ita Plato, videns corruptiores suorum Civium mores, quam vt ipse ferre posset, ab omni publico munere abstinuit, dicens, *Sic cum patriâ agendum esse, vt cum parentibus, hoc est, suasu, non violentiâ; obtestando, non contestando.* Atque hoc ipsum cauet ille, qui à Consiliis Cæsari. *Non*, inquit, *ad vetera instituta revocandi, quæ iampridem corruptis moribus ludibrio sunt.* Cicero etiam huius erroris arguit Catonem secundum, Attico suo scribens. *Cato optimè sentit, sed nocet interdum Reip. loquitur enim, tanquam in Rep. Platonis, non tanquam in fæce Romuli.* Idem Cicero molli Interpretatione excusat Philosophorum Dicta, & Decreta duriora: *Isti*, inquit, *ipsi præceptores, & magistri videntur fines officiorum, paulo longiùs, quàm natura vellet, protulisse, vt cum ad vltimum animo contendissemus, ibi tamen, vbi oportet, consisteremus.* Ipsemet tamen potuit dicere, *Monitis sum minor ipse meis:* quippe qui in eundem lapidem ipse, licet non tam grauitèr impegerit.

Aliud, quod Eruditis non immeritò fortasse objicitur vitium, huiusmodi est, quod honori aut emolumento Patriarum suarum, aut Dominorum, proprias fortunas, aut præsidia post-posuerint. Sic enim Demosthenes Athenienſibus ſuis, *Mea*, inquit, *consilia, si recte attendatis, non sunt eius generis, per quæ ego inter vos magnus, vos inter Græcos despectui sitis; sed talia, vt mihi sæpenumerò, ea haud tutum sit dare, vobis autem semper vtile amplecti.* Haud aliter Seneca, postquam Quinquennium illud Neronis, æternæ eruditorum Magistrorum consecrasset gloriæ, Dominum suum, omnibus iam flagitiis inquinatissimum, liberè atque fidenter monere non destitit, magno suo periculo, ac postremò præcipitio. Neque aliter potest se habere res; siquidem Humanam Mentem Doctrina imbuit vero sensu fragilitatis suæ, instabilitatis Fortunæ, dignitatis Animæ, & muneris sui; quarum rerum memores, nullo modo sibi persuadere possunt, Fortunæ propriæ Amplitudinem, tanquam præcipuum sibi Bonorum Finem statui posse. Quare sic viuunt, tanquam rationem reddituri Deo, & Dominis post Deum, siue Regibus, siue Rebusp. hâc formulâ, *Ecce tibi lucrefeci*, non autem illâ, *Ecce mihi lucrefeci.* At Politicorum Turba, quorum mentes in Doctrinâ Officiorum, & in Contemplatione Boni vniuersalis, non sunt institutæ, & confirmatæ, omnia ad se referunt; gerentes se pro Centro Mundi, ac-si omnes Lineæ in se, suisque Fortunis, debeant concurrere; de Reip. Naui, licet tempestatibus iactatâ, neutiquàm solliciti, modò ipsis in Scaphâ rerum suarum, receptus detur & effugium. At contrà, Qui officiorum pondera, & Philautiæ limites didicerunt, munia sua, stationesque, licet cum periculo tuentur. Quod si fortè incolumes permaneant, in seditionibus, & Rerum mutationibus, non id artibus, aut versatili ingenio, sed reuerentiæ, quam probitas etiam ab Hostibus extorquet,

extorquet, tribuendum. Cæterùm, quod attinet ad fidei constantiam, & Officiorum Religionem, quas certè animis Hominum inserit Eruditio, vtcunque eæ quandóque à fortunâ mulctentur, aut ex malè-sanis Politicorum Principijs condemnentur, tamen palam scilicet apud omnes laudem referent, vt in hâc re, longâ defensione non sit opus.

Aliud vitium Literatis familiare (quod faciliùs excusari potest, quàm negari) illud nimirum, quod non facilè se applicent, & accommodent, erga Personas, quibuscum negotiantur, aut viuunt: qui defectus è duabus oritur causis: Prima est Animi ipsius Magnitudo, propter quam ægrè se demittere possunt, ad obseruantiam vnius alicuius Hominis. Amantis verba sunt, non Sapientis, *Satis magnum alter alteri theatrum sumus.* Neque tamen iniucias ibo, illum qui Aciem Animi, instar Oculi, non possit æquè contrahere, ac dilatare, insigni facultate ad res gerendas esse orbatum. Secunda verò Causa est probitas morum, & Simplicitas; quæ tamen delectũ iudicii, non defectũ in illis arguit. Veri enim, & legitimi Obseruantiæ erga aliquam Personam limites, non vltrà porrigunt se, quam ita nosse illius mores, vt absque offensione cum eo versari, eumque consilio, si opus sit, iuuare, nobisque interim ipsis, in omnibus cauere possimus; verùm alienos affectus rimari, eo fine, vt illum inflectas, verses, & ad libitum circumagas, Hominis est parùm candidi, sed potiùs astuti, & blandi; id quod in Amicitia vitiosum fuerit, erga Principes etiam inofficiosum. Mos enim Orientis, quo nefas habetur oculos in Reges defigere, ritu quidem barbarus est, sed significatione bonus: neque enim subditos decet, corda Regum suorum, quæ sacræ Scripturæ inserutabilia docent, curiosiùs rimari.

Superest etiamnùm aliud vitium, (quocum hanc partem concludam) Literatis sæpiùs imputatum, videlicet

cet

cet quod in rebus exiguis, & externis, (vultu, Gestu, Incessu, Sermonibus quotidianis, & huiusmodi) deficiant in obseruando Decoro; vnde Homines imperiti, ex istis minutis, leuiculisque erroribus, quanti sint in rebus maioribus tractandis, coniecturam capiunt. Verùm fallit eos plerunque huiusmodi iudicium; imò sciant responsum sibi esse à Themistocle, qui cùm rogatus esset, vt fidibus caneret, arrogantèr satis ipse de se, sed ad præsens institutum perquàm appositè respondit; *Se quidem fidium rudem esse, sed quo pacto oppidum paruum, in ciuitatem magnam euadere posset, satis nosse.* Et sunt proculdubiò multi politicarum Artium apprimè gnari, quibus tamen in communi vitâ, & quotidianis reculis nihil imperitius. Quin etiàm huiusmodi Sugillatores amandandi sunt, ad Platonis Elogium, de Præceptore suo Socrate, quem haud absimilem dixit Pharmacopolarum Pyxidibus, quæ exteriùs inducebantur simijs, vlulis, satyrisque; intùs vero Pretiosos Liquores, & Nobilia Medicamenta recondita habebant: Fatendo scilicet, quod ad vulgi captum, & famam popularem, præ se ferret nonnulla leuia, atque etiàm deformia, cùm tamen Animi Interiora, summis tam facultatibus, quam virtutibus essent repleta. Atque de Moribus Literatorum hæc hactenùs.

Interim monere placet, nos nihil minùs agere, quàm vt patrocinemur, quibusdam Professorum institutis abiectis, & sordidis, quibus & seipsos, & literas dehonestàrunt: quales erant apud Romanos, seculis posterioribus, Philosophi quidam in familijs diuitum, Mensarumque eorum assectæ, quos haud absurdè dicas *Barbatos Parasitos.* Cuius generis quendam lepidè describit Lucianus, quem Matrona nobilis, catulum suum Melitæum in rhedâ gestare voluit: quod cùm ille officiosè, sed indecentèr faceret, Pusio subsannans, *Vereor,*

or, inquit, *ne philosophus noster è Stoico fiat Cynicus.* Ante omnia verò, nihil tam offecit literarum dignitati, quam crassa & turpis adulatio, ad quam multi, neque hi indocti, & calamos, & ingenia submisere, *Hecubam in Helenam, Faustinam in Lucretiam*, (vt ait Du-Bartas) transformantes. Neque verò nimis laudo morem illum receptum, Libros Patronis nuncupandi, cùm libri, præsertim qui hoc nomine dignandi, in Veritatis tantùm, & Rationis clientelam, se dare debeant. Meliùs veteres, qui non alijs, quam Amicis, atque Æqualibus Scripta sua dicare solebant, aut etiam Nomina eiusmodi amicorum Tractatibus suis imponere: quod si fortè Regibus, aut Magnatibus opus nuncuparent, tum demùm hoc factum est, cùm Argumentum Libri Personæ tali conueniret. Hæc autem, & similia reprehensionem potiùs merentur, quam defensionem.

Neque hoc dico, quasi Literatos culpem, si ad beatos, & potentes viros quandóque se applicent: rectè enim Diogenes cuidam cum irrisione roganti, *Qui fieret, quod Philosophi Diuites sectarentur, non Diuites Philosophos?* respondit non sine morsu, *Hoc ideò fieri, quod Philosophi quibus rebus indigeant, probè intelligant, Diuites non item.* Huic affine est illud Aristippi, cui nescio quid petenti cùm non attenderet Dionysius, ille adorantis more abiecit se ad pedes eius, qui tum demùm auscultans petitioni annuit: Sed paulò post, quidam dignitatis philosophiæ Assertor, increpuit Aristippum, quod demittendo se, ad Pedes Tyranni, pro tantillâ re Philosophiam ipsam contumeliâ affecisset; cui ille, *Suam id culpam non fuisse respondit, sed Dionysij, qui Aures gestaret in Pedibus.* Quin prudens ille, non pusillanimis habitus est, qui in Disputatione quâdam cum Hadriano Cæsare, vinci se passus est, excusans factum, *Quod æquum esset ei cedere, qui triginta imperaret Legionibus.* Atque propterea non sunt damnandi

nandi Viri docti, vbi, cùm res poſtulat, aliquid de grauitate ſuâ remittant, ſiue imperante neceſſitate, ſiue impetrante occaſione; quod quamuis humile videatur, atque ſeruile primo intuitu, tamen veriùs rem æſtimanti, cenſebuntur non Perſonæ, ſed Tempori ipſi ſeruire.

Pergamus nunc ad Errores, atque Inania, quæ in Studijs ipſis Virorum doctorum interueniunt, ipſque ſe immiſcent, id quod præcipuè & propriè ſpectat ad præſens Argumentum. Quâ in re, non eſt inſtituti noſtri Erroribus ipſis patrocinari, ſed per eorum cenſuram & ſecretionem, excutere quod ſanum, & ſolidum eſt, atque à calumniâ vindicare. Videmus enim in more, præſertim apud inuidos, eſſe, propter ea quæ deprauata ſunt, etiàm ea quæ impolluta, & in ſtatu ſuo manſerunt, ſugillare; quemadmodùm Ethnici in primitiuâ Eccleſiâ, Chriſtianos Hæreticorum vitijs aſpergere ſolebant. Neque tamen conſilium eſt mihi examen aliquod accuratius inſtituere, de Erroribus, & Impedimentis Literarum, quæ interiora, & à captu Vulgi remotiora; ſed de illis tantùm verba facere, quæ cadunt ſub communi, & populari obſeruatione, & notâ, aut ſaltèm ab eâ non longè recedunt.

Quare tria præcipuè deprehendo Vana & Inania in Literis, quæ anſas præcipuè præbuerunt ad obtrectandum. Eas enim res pro Vanis ducimus, quæ aut Falſæ ſunt, aut Friuolæ; in quibus ſcilicet, aut Veritas deficit, aut Vſus: Illos etiàm Homines vanos & leues exiſtimamus, qui aut ad Falſa Creduli, aut in rebus exigui vſûs Curioſi. Curioſitas autem, aut in rebus ipſis verſatur, aut in verbis; quando nimirùm, aut in Rebus inanibus opera inſumitur, aut circa verborum delicias nimiùm inſudatur. Quocircà, non certæ magis Experientiæ, quam rectæ etiàm Rationi conſonum videtur, vt tres ponantur Doctrinarum Intemperies. Prima eſt

Doctrina

Doctrina Fantastica, secunda Doctrina Litigiosa, tertia Doctrina Fucata & mollis: vel sic, vanæ Imaginationes, vanæ Altercationes, vanæ Affectationes. Ac quidem ordiar ab vltimâ.

Intemperies ista, in Luxurie quâdam Orationis sita, (licet olim per vices in pretio habita fuerit) circa Lutheri tempora, miris modis inualuit. In causâ præcipuè fuit, quod Feruor & Efficacia Concionum tunc Temporis, ad populum demulcendum & alliciendum, maximè vigebat: Illa autem populare genus Orationis poscebant. Accedebat Odium & Contemptus, illis ipsis Temporibus, ortus erga Scholasticos, qui stilo, & scribendi genere vtebantur valdè diuerso, verba licentèr admodùm cudentes noua & horrida, de Orationis ornatu & Elegantiâ parùm solliciti, dummodò circuitionem euitarent, & Sensus ac Conceptus suos acutè exprimerent; atque hinc factum est, vt paulò posteà, maior apud plurimos cœperit haberi Verborum Cura quàm Rerum; plerisque magis comptam phrasim, tererem periodum, Clausularum rythmos, Troporum Stellulas; quam Pondus Rerum, Rationum Neruos, Inuentionis Acumen, aut Iudicij Limam affectantibus. Tum demùm floruit Osorij Lusitani Episcopi luxurians, & diluta Oratio. Tunc Sturmius in Cicerone Oratore & Hermogene Rhetore, infinitam & anxiam operam consumpsit. Tunc Carrus & Aschamus apud nos, Prælectionibus & Scriptis suis, Ciceronem & Demosthenem vsque ad Cœlum euehentes, Iuuenes ad politum hoc, & florens Doctrinæ Genus, inuitârunt. Tunc Erasmus arripuit ansam introducendi ridiculam illam Echô, *Decem annos consumpsi in legendo Cicerone*; cui Echô respondit, *One*, Asine. Scholasticorum verò Doctrina despectui prorsùs haberi cœpit, tanquam aspera & barbara: Denique vt semel dicam, præcipua illorum Temporum Inclinatio,

& Studium, potiùs ad Copiam, quàm ad Pondus deflexit.

Hîc itaque cernere eſt primam Literarum Intemperiem, cùm (vt diximus) Verbis ſtudetur, non Rebus: cuius etſi è citimis tantùm temporibus protulerim Exempla, tamen ſecundùm Maius & Minus, & olim placuerunt eius generis ineptiæ, & deinceps placebunt. Iam verò fieri non poteſt, quin hoc ipſum, multum faciat ad Doctrinæ Exiſtimationem minuendam & eleuandam, etiàm apud Vulgus imperitum, cùm videant doctorum ſcripta, tanquàm primam Literam Diplomatis, quæ quamuis variis Calami ductibus, & Floſculis variegata ſit, Litera tamen eſt vnica. Ac mihi ſanè videtur perappoſita huiuſce Vanitatis Adumbratio, & quaſi Emblema, Pigmaleonis illa Inſania; quid enim aliud ſunt Verba, quàm Imagines Rerum, vt niſi Rationum vigore animata ſint, adamare illa idem ſit, ac Statuam deperire?

Neque tamen temerè damnandum eſt, ſi quis Philoſophiæ Obſcura & Aſpera, Verborum ſplendore illuſtret, & expoliat: Huius enim rei magna adſunt Exempla in Xenophonte, Cicerone, Senecâ, Plutarcho, ipſoque etiam Platone: Nec minor eſt vtilitas. Quamuis enim diligentem Veri cognitionem, atque acre ſtudium Philoſophiæ, res hæc nonnihil impediat, quoniam præproperè Mentē conſopit, atque vlterioris Diſquiſitionis ſitim & Ardorem reſtinguit; ſi quis tamen Doctrinam ad vſus ciuiles adhibeat, (Sermocinandi videlicet, Conſulendi, Suadendi, Argumentandi, & ſimilium) omnia, quæ cupiat præparata & adornata, in huiuſmodi Authoribus reperiet. Veruntamen huiuſce rei Exceſſus adeò iuſtè contemnitur, vt quemadmodùm Hercules, cùm videret in Templo Statuam Adonidis (Veneris Deliciarum) indignabundus dixit, *Nil facri es*; ita omnes Herculei Literarum Pugiles, id eſt, labo-

laborioſi atque conſtantes Indagatores Veritatis, huiuſmodi Delicias & Lauticias, tanquàm nil Diuini ſpirantes, facilè ſpreuerint.

Paulo ſanius eſt aliud ſtili genus (neque tamen ipſum omninò Vanitatis expers) quod Copiæ illi, & Luxuriæ Orationis, tempore ferè ſuccedit. Illud totum in eo eſt, vt Verba ſint aculeata, Sententiæ conciſæ, Oratio denique potiùs verſa quàm fuſa; quo fit vt omnia per huiuſmodi Artificium, magis ingenioſa videantur, quàm reuerà ſint. Tale inuenitur in Senecâ effuſiùs, in Tacito & Plinio ſecundo moderatiùs; atque noſtri Temporis Auribus cœpit eſſe non ita pridem accommodatum. Verùm hoc ipſum mediocribus Ingenijs gratum eſſe ſolet (adeò vt dignitatem quandam literis conciliet;) tamen à Iudicijs magis limatis meritò laſtiditur, & poni poſſit pro Intemperie quâdam Doctrinæ, cùm ſit verborum etiàm, & eorum Concinnitatis Aucupium quoddam. Atque hæc de primâ Literarum Intemperie dicta ſunto.

Sequitur ea Intemperies in Rebus ipſis, quam poſuimus mediam, & *litigioſæ ſubtilitatis* nomine deſignauimus. Eſtque illâ, de quâ modò diximus, aliquantò deterior. Vt enim Rerum dignitas, Verborum cultui præcellit; ſic è contrario odioſior eſt Vanitas in Rebus, quàm in Verbis. Quâ in re, Increpatio illa Paulina, non magis ad ſuam ætatem referri; quàm ad ſequentia tempora deduci poteſt; neque Theologiam tantùm, ſed etiam omnes Scientias reſpicere videtur. *Deuita profanas vocum nouitates, & oppoſitiones falſi nominis ſcientiæ.* His enim verbis, duo ſigna, indiciaque Scientiæ ſuſpectæ, atque ementitæ proponit. Primum eſt, Vocum Nouitas, & Inſolentia; Alterum, Rigor Dogmatum, qui neceſſariò Oppoſitionem, & dein Altercationes, Quæſtioneſque inducit. Certè quemadmodùm complura Corpora Naturalia, dum valent integra, cor-

rumpuntur ſæpiùs, & abeunt in vermes; eodem modo, ſana & ſolida rerum cognitio, ſæpenumerò putreſcit, & ſoluitur in ſubtiles, vanas, inſalubres, & (ſi ita loqui licet) vermiculatas Quæſtiones; quæ motu quodam, & viuacitate nonnullâ præditæ videntur, ſed putidæ ſunt, & nullius vſûs. Hoc genus Doctrinæ minùs ſanæ & ſeipſam corrumpentis, inualuit præcipuè apud multos ex Scholaſticis, qui ſummo otio abundantes, atque ingenio acres, lectione autem impares (quippe quorum Mentes concluſæ eſſent, in paucorum Authorum, præcipuè Ariſtotelis Dictatoris ſui ſcriptis, non minùs quàm Corpora ipſorum in Cœnobiorum cellis) Hiſtoriam verò & Naturæ, & Temporis, maximâ ex parte ignorantes; ex non magno Materiæ ſtamine, ſed maximâ Spiritûs, quaſi Radij, agitatione, operoſiſſimas illas telas, quæ in Libris eorum extant, confecerunt. Etenim, Mens Humana, ſi agat in Materiam (Naturam rerum, & Opera Dei contemplando) pro modo Materiæ operatur, atque ab eâdem determinatur; ſin ipſa in ſe vertatur, (tanquam Aranea texens Telam) tum demùm interminata eſt, & parit certè Telas quaſdam Doctrinæ, tenuitate fili, operiſque admirabiles, ſed quoad vſum friuolas, & inanes.

Hæc inutilis ſubtilitas, ſiue Curioſitas duplex eſt: & ſpectatur aut in Materiâ ipſâ, qualis eſt inanis ſpeculatio, ſiue Controuerſia; cuius generis reperiuntur, & in Theologiâ, & in Philoſophiâ, haud paucæ: aut in Modo, & Methodo tractandi; hæc apud Scholaſticos ferè talis erat. Super vnaquaque re propoſitâ formabant Obiectiones, deinde Obiectionum illarum Solutiones, quæ Solutiones, vt plurimùm, Diſtinctiones tantùm erant; cùm tamen Scientiarum omnium robur, inſtar Faſcis illius Senis, non in ſingulis bacillis, ſed in omnibus vinculo coniunctis conſiſtat. Etenim Symmetria Scientiæ, ſingulis ſcilicet partibus ſe inuicem ſuſtinentibus, eſt, & eſſe

esse debet, vera atque expedita ratio refellendi Obiectiones Minorum Gentium: Contrà, si singula Axiomata, tanquam baculos Fascis seorsim extrahas, facile erit ea infirmare, & pro libito, aut flectere, aut frangere: Vt quod de Senecâ dictum erat, *Verborum minutijs rerum frangit pondera*; verè de Scholasticis vsurpari possit, *Quæstionum minutijs Scientiarum frangunt robur*. Num non in Aulâ spatiosâ consultius foret, vnum accendere Cereum, aut Lychnuchum suspendere, variis Luminibus instructum, quo omnia simul perlustrentur, quam in singulos Angulos quaquauersus exiguam circumferre Lucernam? Arqui non absimilis est eorum Ratio, qui non tam veritatem perspicuis Argumentis, Authoritatibus, Comparationibus, Exemplis illustrare nituntur; quam in hoc solùm incumbunt, vt minutos quosque Scrupulos eximant, & Captiunculas expediant, & Dubitationes soluant; hoc pacto quæstionem ex quæstione gignentes, quemadmodùm fit in superiori similitudine, vt Lucerna in vnũ aliquem locum delata, alios circumquaque destituat, & obscuret. Adeò vt Scyllæ fabula, ad vium exprimat, hoc genus Philosophiæ; cuius Os & Pectus Virginem formosam præferebant, infra vero fuisse aiunt,

Candida succinctam latrantibus inguina monstris.

Sic generalia quædam apud Scholasticos inuenias, quæ pulchra sunt dictu, & non perperàm inuenta; vbi autem ventum fuerit ad Distinctiones, Decisionesque, pro fœcundo Vtero, ad Vitæ Humanæ commoda, in portentosas, & latrantes Quæstiones desinunt. Itaque minimè mirum, si hoc genus Doctrinæ, etiàm apud vulgus Hominum contemptui obnoxium fuerit, qui ferè solent, Veritatem propter Controuersias circa eam motas aspernari, atque existimare eos errare omnes, qui nunquam inter se conueniant; cúmque videant doctos Homines inter se digladiari, de rebus nullius momenti,

momenti, facilè illud Dyonisij Syracusani arripiunt, *Verba ista sunt fenum otiosorum.* Nihilominùs certissimùm est, si modo Scholastici, ad inexplebilem Sitim Veritatis, & continuam Agitationem Ingenij, Varietatem, & Multiplicitatem Lectionis, & Contemplationum adiunxissent, insignia profectò illi extitissent Lumina, omnesque Artes, & Scientias mirificè prouexissent. Hactenùs de secundâ Literarum Intemperie.

Ad tertiam quod attinet, quæ ad Falsitatem, & Mendaciũ spectat; vna hæc omnium turpissima est, quippe quæ ipsam Naturam, Animamque destruit Scientiæ, quæ nihil aliud est quam Veritatis Imago. Nam Veritas Essendi, & Veritas Cognoscendi, idem sunt; nec plus à se inuicem differunt, quam Radius directus, & reflexus. Hoc vitium itaque duplex, vel potiùs duplicatum est, Impostura & Credulitas; hæc decipitur, illa decipit; quæ licet videantur discrepantis naturæ, alteráque à Calliditate quâdam, altera à Simplicitate profecta, plerúnque tamen coeunt. Vt enim in carmine habetur,

Percontatorem fugito, nam garrulus idem est.

Innuendo, qui curiosus est, eundem esse & futilem; paritèr fit, vt qui facilè credat, idem libentèr decipiat. Quemadmodùm quoque fieri videmus in Famâ, & Rumoribus, vt qui citò ijsdem fidem habeat, pari facilitate eos auxerit. Quod Tacitus prudentèr innuit his verbis, *Fingunt simul creduntque*, adeò finitimæ sunt, voluntas fallendi, & Facilitas credendi.

Hæc credendi, recipiendique omnia (licet leui Authoritate munita) facilitas, duorum generum est, pro ratione subiectæ materiæ: aut enim creditur Narrationi, siue Facto (vt loquuntur Iurisconsulti) aut Dogmati. In priori genere videmus, quanto Dignitatis detrimento, hic Error affecerit ex Ecclesiasticis Historijs nonnullas;

nonnullas; quæ nimis faciles se præbuerunt, in prodendis transcribendisque Miraculis, à Martyribus, Eremitis, Anachoretis, & aliis Sanctis Viris; atque ab eorum Reliquiis, Sepulchris, Sacellis, Imaginibus, editis. Eodem modo in Naturali Historiâ, videmus multa temerè, ac parùm cum delectu, aut iudicio recepta, & descripta; vt liquet ex scriptis Plinii, Cardani, Alberti, & plurimorum ex Arabibus, quæ commentitiis, & fabulosis Narrationibus passim scatent; iisque non solùm incertis, & neutiquàm probatis, sed perspicuè falsis, & manifestò conuictis; ingenti Philosophiæ Naturalis dedecore, apud Homines graues, & sobrios. In quo sanè elucescit Aristotelis Sapientia, & Integritas, qui cùm diligentem scripserit, atque accuratam Historiam Animalium, tam parcè Ficta, aut Fabulosa admiscuerit: quin potiùs *Auditiones admirandas*, quas memoratu dignas iudicauit, in vnum Commentariolum coniecit: prudentèr perpendens, perspicuè vera, (quæ tanquam Basis Experientiæ solida, Philosophiæ & Scientiis substerni possint) haud temerè esse cum Rebus suspectæ fidei miscenda: Et rursùs etiàm Rara, atque Insolita, quæ plerisque incredibilia videntur, non omninò esse supprimenda, neque Memoriæ Posterorum deneganda.

At illa altera Credulitas, quæ non Historiæ, aut Narrationibus, sed Artibus & Opinionibus tribuitur, duplex est: Aut cùm Artibus ipsis, aut cùm Authoribus in Arte nimiùm credimus. Artes ipsæ, quæ plus habent ex Phantasiâ, & Fide, quàm ex Ratione, & Demonstrationibus, sunt præcipuè tres, *Astrologia, Naturalis Magia, & Alchymia*; quarum tamen Fines non sunt ignobiles. Profitetur enim Astrologia, Superiorum in Inferiora Influxum & Dominatum recludere. Magia sibi proponit Naturalem Philosophiam, à varietate Speculationũ, ad Magnitudinem Operum reuocare. Chymica in se suscipit, Partes Rerum Heterogeneas, quæ in Corporibus

bus Naturalibus latent & implicantur, separare & extrahere; Corporaque ipsa, inquinata depurare, impedita liberare, immatura perficere. Sed Viæ, atque Rationes, quæ ducere putantur ad hos fines, tam in Theoriâ illarum Artium, quàm in Praxi, Erroris, & Nugarum plenæ sunt. Neque adeò traditio ipsarum, vt plurimum, candida est, sed Artificiis, & Latebris munita. Chymicæ tamen hoc certè debetur, quod verè comparari possit Agricolæ apud Æsopum, qui è vitâ exiturus, dixit filiis, *Se illis vim magnam Auri, in Vineâ, nec satis meminisse quo loco, defossam reliquisse*: Qui cùm Vineam diligentèr Ligonibus vbique inuertissent, Aurum quidem repererunt nullum; sed tamen Vindemiam insequentis Anni, propter fossionem circa radices vitium, tulerunt longè vberrimam: sic strenui illi Chymistarum Labores, & Molimina, circa Aurum conficiendum, haud paucis nobilibus Inuentis, & Experimentis, tum ad reserandam Naturam, tum ad vsus Vitæ apprimè idoneis, quasi Facem accenderunt.

Illa autem Credulitas, quæ certos Scientiarum Authores, Dictatoriâ quadam Potestate muniuit vt edicant, non Senatoriâ vt consulant, ingens damnum Scientijs intulit; tanquam præcipua causa, quæ tantopere illas afflixit & depressit, vt absque insigni aliquo Augmento, exangues iacerent. Hinc nempe factum est, vt in Artibus Mechanicis, primi Inuentores pauca excogitauerint, Tempus reliqua suppleuerit, & perfecerit; at in Scientijs, primi Authores longissimè penetrauerint, Tempus plurima detriuerit, & corruperit. Sic videmus Tormentariam, Nauticam, Typographicam, sub initijs imperfectas, & propemodùm informes fuisse, & exercentibus onerosas, temporis verò progressu, expolitas, & accommodas. At contrà Philosophiæ, & Scientiæ Aristotelis, Platonis, Democriti, Hippocratis, Euclidis, Archimedis, in ipsis illis Authoribus viguerunt, tractu temporis

poris degenerârunt, potiùs & non minimum ſplendoris amiſerunt: Cuius rei non eſt alia ratio, quàm quod in Artibus Mechanicis, Ingenia multorum in vnum coierunt; in Artibus, & Scientijs Liberalibus, Ingenia multorum ſub vno ſuccubuerunt; quem tamen ipſum ſæpenumerò Sequaces ſui, potiùs deprauârunt, quàm illuſtrârunt. Vt enim Aqua non aſcenderet altiùs, quàm Caput Fontis, à quo promanat; ita Doctrina ab Ariſtotele deducta, ſupra Doctrinam Ariſtotelis nunquam aſſurget. Ideóque etſi non diſpliceat Regula, *Oportet diſcentem credere*; huic tamen coniungendum eſt, *Oportet iam edoctum iudicio ſuo vti.* Diſcipuli enim debent Magiſtris temporariam ſolùm Fidem, iudiciique ſuſpenſionem, donec penitùs imbiberint Artes; non autem plenam Libertatis eiurationem, perpetuamque Ingenii ſeruitutem. Quare, vt abſoluam hanc partem, hoc tantùm adiiciam; Magnis Authoribus ſuis ſic conſtet Honos, vt Authori Authorum, & Veritatis Parenti Tempori, non derogetur.

Explicauimus tandem tres Doctrinæ Intemperies, ſiue Morbos; præter quos nonnulli ſunt, non tam Morbi confirmati, quàm vitioſi Humores; qui tamen non adeò occulti ſunt, aut latentes, quin in multorum ſenſum, & reprehenſionem incurrant, ideóque neutiquàm prætermittendi.

Horum primus eſt immodicum Studium duorum Extremorum, Antiquitatis & Nouitatis: Quâ in re Temporis Filiæ malè patriſſant: Vt enim Tempus prolem deuorat, ſic hæc ſe inuicem, dum Antiquitas nouis inuidet Augmentis, & Nouitas non ſit contenta Recentia adiicere, niſi Vetera prorsùs eliminet, & reiiciat. Certè Conſilium Prophetæ vera in hâc re Norma eſt: *State ſuper vias antiquas, & videte quænam ſit via recta, & bona, & ambulate in eâ.* Antiquitas eam meretur Reuerentiam, vt Homines aliquandiù gradum ſiſtere, &

ſupra eam ſtare debeant, atque vndequaque circumſpicere, quæ ſit via optima: quùm autem de viâ benè conſtiterit, tunc demùm non reſtitandum, ſed alacritèr progrediendum. Sanè, vt verum dicamus, *Antiquitas ſeculi, Iuuentus mundi:* Noſtra profectò ſunt Antiqua Tempora, cùm Mundus iam ſenuerit, non ea, quæ computantur ordine retrogrado, initium ſumendo à Seculo noſtro.

Alius Error è priori oriundus, eſt Suſpicio quædam & Diffidentia, quæ nihil nunc poſſe inueniri autumat, quo Mundus tam diù carere potuit: ac ſi illa Obiectio conueniret ergà Tempus, quâ Lucianus impetit Iouem, cæteroſque Ethnicorum Deos: *Miratur enim, cur tot olim genuerint Liberos, nullos autem ſuo Seculo? interrogatq; iocans, ecquid Septuagenarij iam eſſent, aut lege Pappiâ contra Senum Nuptias latâ conſtricti?* ſic videntur Homines ſubuereri, ne Tempus effœtum iam factũ ſit, & ad Generationem ineptum. Quin potiùs Leuitas Hominum, atque Inconſtantia, hinc optimè perſpici poteſt, qui donec res aliqua perfecta ſit, eam mirantur fieri poſſe; poſtquàm facta ſemel eſt, iterùm mirantur eam iam pridèm factam non fuiſſe. Ita Alexandri Expeditio in Aſiam, habita eſt initio, pro vaſto, & arduo admodùm Negotio; quam tamen poſteà placuit Liuio in tantum eleuare, vt diceret de Alexandro, *Nil aliud quàm benè auſus eſt vana contemnere.* Idem Columbo euênit circa Occidentalem Nauigationem. Sed in Rebus Intellectualibus, hoc fit multò frequentiùs, vti videre eſt in pleriſque Propoſitionibus apud Euclidem, quæ antequàm demonſtrentur, miræ videntur, & quibus quis non facilè aſſenſerit; poſt Demonſtrationem autem factam, arripit eas Mens per Retractionem quandam (vt loquuntur Iureconſulti) tanquam antè perſpectas & cognitas.

Alius Error ſuperiori affinis, eſt eorum, qui omnium Sectarum,

Sectarum, atque Hæresium veterum, postquàm excussæ fuissent, & ventilatæ, optimam semper obtinuisse, posthabitis aliis, existimant. Itaque putant, si quis de integro institueret inquisitionem, & examen, non posset non incidere in aliquas ex reiectis Opinionibus, & post reiectionem amissis, & obliteratis: quasi verò Multitudo, aut etiam Sapientes Multitudinis deliniendæ gratiâ, non illud sæpè probârint, quod popularè magis, atque leue sit, quàm quod solidum, atque altè radices agens. Tempus siquidem simile est Fluuio, qui leuia, atque inflata ad nos deuehit, solida autem, & pondus habentia submergit.

Alius Error à reliquis diuersus, est præmatura atque proterua Reductio Doctrinarum in Artes, & Methodos; quod cùm sit, plerunque Scientia aut parùm, aut nihil proficit. Nimirùm vt Ephebi, postquam Membra & Lineamenta corporis ipsorum, perfectè efformata sunt, vix ampliùs crescunt: sic Scientia quamdiù in Aphorismos, & Obseruationes spargitur, crescere potest, & exurgere; sed Methodis semel circumscripta, & concluſa, expoliri forsan & illustrari, aut ad Vsus Humanos edolari potest, non autem porrò mole augeri.

Alius Error succedens ipsi, quem postremò notauimus, est, quod post singulas Scientias, & Artes, suas in Classes distributas, mox à plerisque, Vniuersali rerum cognitioni, & Philosophiæ Primæ renunciatur; quod quidem profectui Doctrinarum inimicissimũ est. Prospectationes fiunt è Turribus, aut Locis præaltis, & impossibile est, vt quis exploret, remotiores, interioresque Scientiæ alicuius partes, si stet super Plano eiusdem Scientiæ, neque Altioris Scientiæ veluti Speculam conscendat.

Alius Error fluit ex nimiâ Reuerentiâ, & quasi Adoratione Intellectûs Humani; vnde Homines abduxere

se è Contemplatione Naturæ, atque ab Experientiâ, in proprijs Meditationibus, & Ingenij Commentis, súsque déque volutantes. Cæterùm præclaros hos Opinatores, & (si ita loqui licet) Intellectualistas, qui tamen pro maximè Sublimibus, & Diuinis Philosophis haberi solent, rectè Heraclitus perstrinxit, *Homines*, inquit, *quærunt Veritatem in Microcosmis suis, non in Mundo maiori.* Respuunt enim quasi Abecedarium Naturæ, Primumque in Operibus diuinis tyrocinium; quod si non facerent, potuissent fortasse è gradatim & sensim, post Literas simplices, & deinceps Syllabas, ad Textum & volumen ipsum Creaturarum expeditè legendum ascendere. At illi contrà, iugi mentis agitatione, vrgent & tanquam inuocant suos Genios, vt vaticinentur eis, edantq; Oracula, quibus meritò & suauiter decipiuntur.

Alius Error huic posteriori finitimus est, quod homines sæpiùs imbuant, & inficiant Meditationes, & Doctrinas suas, Opinionibus quibusdã, & conceptib' proprijs, quos potissimùm in Admiratione habent; aut Artibus, quib' maximè addicti, & consecrati sunt; cætera omnia illis deliciis inficientes, & quasi intingentes, licet Fuco admodùm fallaci. Sic suæ Philosophiæ immiscuit Plato Theologiam, Aristoteles Logicã, secunda Schola Platonis, (Procl' scilicet & reliqui) Mathematicas. Istas enim Artes solebant illi, tanquã Filiolos suos Primogenitos suauiari. At Chymici è paucis Experimentis, ad Foculũ & Fornacẽ, nouã Philosophiã excuderũt. Et Gilbert' Popularis noster, Philosophiã aliã ex Magnete elicuit. Sic Cicero, cùm varias opiniones de naturâ Animæ recensens, tandẽ in Musicũ incidisset, qui Animã esse Harmoniã statuebat, facetè dixit, *Hic ab arte suâ non recessit.* Sed de hoc gen' Errorib', appositè, & prudentèr, ait Aristoteles, *Qui respiciunt ad pauca, de facili pronunciant.*

Alius Error est Impatientia Dubitandi, & cœca Festinatio Decernendi, absq; debitâ, & adultâ Suspensione Iudicii.

Iudicij. Nam Biuium Contemplationis, nō eſt diſſimile Biuio Actionis, à Veteribus ſæpiùs memorato : cuius altera via, initio plana & facilis erat, ſine autē imperuia; altera ingredienti aſpera erat, & cōfragoſa, vbi paulò proceſſeris, expedita, & æquabilis : Haud ſecùs in Contemplationibus, ſi quis à certis ordiatur, in dubia deſinet; ſin à dubijs incipiat, eáque aliquandiù patientèr toleret, in certis exitum reperiet.

Similis Error ſe oſtendit in modo tradendi Doctrinā, qui, vt plurimùm, eſt Imperioſus & Magiſtralis, nō Ingenuus & liberalis; ita demùm compoſitus, vt potiùs Fidē imperet, quàm Examini ſubiiciatur. Non negauerim in ſummarijs Libellis, ad Praxim deſtinatis, hanc formulā ſcribendi retineri poſſe, verùm in iuſtis Tractatibus de Scientijs vtrumque Extremū vitandū cenſeo, tam Vellei Epicurei, nil tam metuentis, quam Ne dubitare de re aliquâ videretur; quam Socratis, & Academiæ, Omnia in dubio relinquentium. Candori potiùs ſtudendum, Reſque maiore aut minore contentione tradendæ, prout Rationum momentis parciùs, aut pleniùs ſint probatæ.

Alii Errores ſunt in Scopis, quos Homines præfigunt ſibi, & in quos Conatus ſuos, & Labores dirigunt. Cùm enim diligentiores Literarum Coryphæi, ad id collimare debeant præcipuè, vt Arti quam profitentur, aliquid præclarum adiiciant; hi contrà in ſecundis tantummodò conſiſtere ſat habent; vel ſubtilis Interpretis, vel Antagoniſtæ vehementis & neruoſi, vel methodici Abbreuiatoris nomen ambientes : vnde Reditus & Vectigalia Scientiarum augeri poſſunt, Patrimonium & Fundus minimè.

Omnium autem grauiſſimus Error in Deuiatione ab vltimo Doctrinarum Fine conſiſtit. Appetunt enim Homines Scientiam, alij ex inſitâ Curioſitate, & irrequietâ; alij Animi causâ, & delectationis; alii Exiſtimationis

mationis gratiâ ; alii Contentionis ergô, atque vt in Differendo superiores sint ; plerique propter Lucrum & Victum ; Pauciſſimi, vt Donum Rationis diuinitùs datum, in vſus humani generis impendant. Planè, quaſi in Doctrinâ quæreretur Lectulus, in quo tumultuans Ingenium, & æſtuans requieſceret ; aut Xyſtus ſiue Porticus, in quo Animus deambularet liber, & vagus : aut Turris alta, & edita, de quâ Mens ambitioſa, & ſuperba deſpectaret ; aut Arx, & Propugnaculum ad Contentiones, & Prælia ; aut Officina ad quæſtum, & mercatum ; Et non potiùs locuples Armarium, & Gazophylacium, ad Opificis rerum omnium Gloriam, & Vitæ Humanæ Subſidium. Hoc enim illud eſt, quod reuerà Doctrinam, atque Artes condecoraret, & attolleret, ſi Contemplatio, & Actio, arctiore quam adhuc vinculo copularentur. Quæ certè Coniunctio talis foret, qualis eſt ſupremorum duorum Planetarũ Syſygia, cùm Saturnus Quietis, & Contemplationis Dux, cum Ioue Duce Societatis, Agendique conſpiret. Quanquam cùm de Praxi, atque Actione loquor, nullo modo ad Doctrinam Profeſſoriam, & Lucroſam innuo : Neque enim me fugit, quantopere hoc ipſum, Progreſſionem Doctrinæ, & Amplificationem moretur ; perindè quidem vt Aureum Malum, ante Oculos Atalantæ proiectum, quod vt tollat, dum flectit ſe, Curſus intercà impeditur ;

Declinat curſus, Aurumq́, volubile tollit.

Neque rursùs mihi in animo eſt, quod de Socrate dictum erat, *Philoſophiam deuocare de Cœlo, vt tantummodò verſaretur in Terris* ; hoc eſt, Phyſicam ſeponi, vt Moralis Philoſophia, & Politica celebraretur ſola : ſed quemadmodum Cœlum & Terra ſimul conſpirant, & conſentiunt, ad Hominum tuendam vitam, atque iuuandam ; ita ſanè hic Finis eſſe debet vtriuſq; Philoſophiæ, vt reiectis vanis ſpeculationibus, & quic-

quid

quid inane, ac sterile est, conferuetur quicquid solidũ est, ac fructuosum; vt hoc pacto, Scientia non sit tanquàm Scortum, ad Voluptatem, aut tanquàm Ancilla, ad quæstum; sed tanquàm Sponsa, ad Generationem, Fructum, atque Solatium honestum.

Iam explicasse videor, & quasi Dissectione quâdam aperuisse, vitiosos illos Humores, aut saltem eorum præcipuos, qui non solùm obstitere profectui Literarum, verùm etiam culpandis ijsdem ansam dedere. Quod quidem si nimis ad viuum fecerim, meminisse oportet, *Fidelia vulnera amantis, sed dolosa Oscula malignantis.* Vtcúnque, hoc certè mihi videor assecutus, vt merear fidem in sequenti præconio, cùm in superiori Censurâ tam liberè egerim. Neque tamen in animo est mihi, Panegyricum Literarum scribere, aut Hymnum Musis præcinere, licet forsitàn diù iam sit, ex quo Sacra earum ritè celebrata sint: sed consilium est absque Pigmentis, & Hyperbolis, verum doctrinæ contra alias res Pondus, excipere & perpendere, verumque eius Valorem & Pretium, ex Testimonijs Diuinis atque Humanis exquirere.

Primò igitur quæramus Dignitatem Scientiæ in Archetypo, siue Exemplari; id est, in Attributis, atque Actis Dei, quatenùs reuelantur Homini, & sobriè indagari possunt. Quâ in re, non competit appellatio Doctrinæ, cùm omnis Doctrina sit Scientia acquisita; nulla autem Cognitio in Deo acquisita est, sed Originalis. Itaque aliud quærendum est nomen, *Sapientiæ*, scilicet, vt sacræ Scripturæ eam indigetant.

Sic autem se res habet: In operibus Creationis, duplicem Virtutis Diuinæ Emanationem videmus, quarum vna ad Potentiam refertur, altera ad Sapientiam: Illa præcipuè cernitur in creandâ Mole Materiæ, hæc in Pulchritudine Formæ disponendâ. Hoc posito notandum est, nihil in Creationis Historiâ obstare, quin

quin fuerit confusa illa Cœli Terræque Massa, & Materia, vnico temporis momento creata; cui tamen disponendæ, digerendæque sex dies fuerunt attributi: adeò signanter Deus Opera Potentiæ, ac Sapientiæ discriminauit. Cui accedit, quod de Materiæ Creatione, memoriæ proditum non sit, dixisse Deum, *Fiat Cœlum & Terra*, sicut de sequentibus operibus dictum est; sed nudè atque actualiter, *Deus creauit Cœlum, & Terram*: ita vt Materia videatur, tanquam Manu facta, Formæ verò Introductio stilum habeat Legis, aut Decreti.

Pergamus à Deo ad Angelos, quorum Natura dignatione est Deo proxima. Videmus in Ordinibus Angelorum (quatenùs fides adhibenda Cœlesti illi Hierarchiæ, quæ Dionysij Areopagitæ nomine euulgatur) primum locum obtinere *Seraphim*, Angelos scilicet Amoris; secundum *Cherubim*, Angelos Illuminationis; tertium autem Locum, & sequentes, *Thronis*, *Principatibus*, cæterisque Angelis Potentiæ, & Ministerij concedi: vt ex hoc ipso ordine, ac distributione clarum sit, Angelos Scientiæ, & Illuminationis, Angelis Imperij & Potentiæ præponi.

A Spiritibus, & Intelligentijs, ad Formas Sensibiles & Materiatas descendentes, legimus primam Formarum creatarum fuisse Lucem; quæ in Naturalibus & Corporeis, Scientiæ in Spiritualibus atque Incorporeis respondet.

Sic in Distributione Dierum, videmus Diem, quâ requieuit Deus, & contemplatus est Opera sua, benedictam fuisse supra omnes Dies, quibus creata est, & disposita Fabrica Vniuersi.

Post Creationem absolutam, legimus Hominem collocari in Paradiso, vt illic operaretur: quod quidem Opus, aliud esse non poterat, quàm quale pertinet ad Contemplandum; hoc est, cuius Finis, non ad Necessitatem

cessitatem aliquam, sed ad Delectationem, & Actiuitatem sine Molestia, referri possit: cùm enim tunc temporis, nulla potuerit esse Creaturæ Reluctatio, nullus *fudor vultûs*, necessariò sequitur Actiones Humanas, ad Voluptatem, & Contemplationem, non ad Laborem, aut Opus comparatas fuisse. Rursùs primæ Hominis Actiones, quas in Paradiso exercuit, duas summarias Scientiæ partes complexæ sunt: Hæ erant, Inspectio Creaturarum, & Impositio Nominum. Nam Scientia illa, quæ Lapsum introduxit (quod & ante monuimus) non erat Naturalis Scientia circa Creaturas, sed Moralis Scientia de Bono & Malo; ex hâc suppositione, quod Dei Mandata, aut Vetita, non essent Principia Boni & Mali, sed quod alias haberent illa Origines; quorum cognitionem affectauit Homo, scilicet vt totalitèr à Deo deficeret, & sibi ipsi, suoque arbitrio prorsùs inniteretur.

Veniamus ad ea, quæ statim post Lapsum contigere. Videmus (vt innumera sunt Sacrarum Scripturarum Mysteria, saluâ semper veritate Historicâ & Literali) imaginem duarum Vitarum, Contemplatiuæ nimirùm & Actiuæ, in Personis Abelis & Caini, inque eorum institutis, & primitiuis viuendi Rationibus delineatam: Quorum alter Pastor erat (qui propter Otium & Quietem, liberúmque Cœli Aspectum, Typus est vitæ Theoricæ) alter Agricola (laboribus scilicet fatigatus, & aspectu in Terram defixus.) Vbi cernere est, Fauorem, Electionemque Diuinam, ad Pastorem accessisse, non ad Agricolam.

Sic ante Diluuium, Sacri Fasti, inter pauciſſima, quæ de eo seculo memorantur, dignati sunt memoriæ prodere, Inuentores Musicæ, atque Operum metallicorum. Sequenti Seculo post Diluuium, grauissima pœna, quâ Deus Humanam Superbiam vltus est, fuit Confusio Linguarum, quâ Doctrinæ liberum

Commercium, & literarum ad inuicem Communicatio maximè intercluſa eſt.

Deſcendamus ad Moſem Legis-latorem, & primum Dei Notarium, quem Scripturæ ornant hoc elogio, quod *gnarus & peritus eſſet Omnis doctrinæ Ægyptiorum.* Quæ quidem Gens inter vetuſtiſſimas Mundi Scholas numeratur. Sic enim Plato inducit Ægyptium Sacerdotem dicentem Soloni; *Vos Græci ſemper Pueri eſtis, nullam vel Scientiam Antiquitatis, vel Antiquitatem Scientiæ habentes.* Perluſtremus Cæremonialem Legem Moſis, reperiemuſque præter Chriſti Prefigurationem, Diſtinctionem populi Dei à Gentibus, Exercitium Obedientiæ, alioſque eiuſdem Legis Vſus ſacros, nonnullos doctiſſimorum Rabbinorum, haud inutilem circa eam nauaſſe operam, vt ſedulò eruerent, quandoque Naturalem; quandoque Moralem Senſum Cæremoniarum, & Rituum. Exempli gratiâ, vbi de Leprâ dicitur, *Si efflorueriſ diſcurrens Lepra, Homo mundus erit, & non recludetur; ſin caro viua in eo erit, immunditiæ condemnabitur, & ad Sacerdotis arbitrium ſeparabitur.* Ex hâc Lege colligit vnus eorum Axiôma in Naturâ; *Putredinem peſtilentiorem eſſe, ante, quam poſt Maturitatem.* Alius Morale Documentum elicit, *Homines flagitijs vndique coopertos, minùs corrumpere publicos mores, quam mediocritèr, & ex parte tantùm malos:* adeò vt ex hoc, & ſimilibus locis eius Legis, præter Senſum Theologicum, haud pauca ad Philoſophiam Spectantia Spargi videantur.

Si quis etiam eximium illum Iobi Librum diligentèr euoluerit, plenum eum, & tanquam grauidum, Naturalis Philoſophiæ Myſteriis deprehendet. Exempli gratiâ; circa Coſmographiam, & Rotunditatem Terræ, illo loco, *Qui extendit Aquilonem ſuper vacuum, & appendit terram ſuper nihilum.*

Vbi

Vbi pensilis Terra, Polus Arcticus, & Cœli conuexitas in extimis, haud obscurè insinuantur. Rursùs circa Astronomiam, & Asterismos, illis verbis, *Spiritus eius ornauit Cælos, & obstetricante manu eius eductus est Coluber tortuosus.* Et alio loco, *Nunquid coniungere valebis micantes stellas Pleiadas, aut gyrum Arcturi poteris dissipare?* vbi immota configuratio stellarum Fixarum, paribus interuallis semper inter se distantium, elegantissimè describitur. Item alio loco, *Qui facit Arcturum, & Orionem, & Hyadas, & Interiora Austri.* Vbi iterùm innuit depressionem Antarctici Poli, eamque designat nomine *Interiorum Austri*, quia Australes stellæ nostro Hemisphærio non cernuntur. Circa generationem Animalium: *Annon sicut lac mulsisti me, & sicut caseum coagulasti me*, &c? Circa rem Metallicam, *Habet Argentum venarum suarum principia, & Auro locus est in quo conflatur, Ferrum de terrâ tollitur, & Lapis solutus calore in æs vertitur.* Et sequentia in eodem Capite.

Paritèr & in Personâ Regis Salomonis, videmus Donum Sapientiæ, tum in Petitione ipsius, tum in Concessione Diuinâ, omnibus terrenæ, & temporalis Felicitatis Bonis prælatum. Virtute cuius Doni, & Concessionis, Salomon egregiè instructus, non solùm scripsit insignes illas Parabolas, siue Aphorismos de Diuinâ, atque Morali Philosophiâ; verùm etiàm composuit Naturalem Historiam omnium Vegetabilium, *A cedro super montem, vsque ad muscum super murum*, (qui nihil est aliud, quàm Rudimentum plantæ, Putredinis & Herbæ Medium) Omniúmque etiàm, quæ respirant, & mouentur. Imò idem Rex Salomon, quamuis excelluerit Opibus, Magnificentiâ Ædificiorum, Classe, Famulitio, Nominis celebritate, & reliquis quæ ad gloriam pertinent, nihil tamen, ex isto Gloriæ segete, sibi ipsi decerpit, aut assumit, præter Decus Inquirendi, & Inueniendi veritatem. Sic enim disertè ait; *Glo-*

via Dei est celare verbum, & gloria Regis inuestigare sermonem. Ac si Diuina Maiestas innoxio illo, & beneuolo puerorum Ludo delectaretur, qui ideò se abscondunt, vt inueniantur: quasique etiam nihil esset honorificentius Regibus, quam Dei Collusores esse in eodem Ludo; præsertim cùm tot Ingenijs imperent, tantasque opes præstò habeant, quibus omnis Secreti Inuestigatio absolui possit.

Nec verò aliter hæc dispensauit Deus, postquàm Saluator noster in mundum venisset. Ille enim priùs, potentiam ostendit suam, in profligandâ ignorantiâ, vbi cum Doctoribus, & Sacerdotibus dissereret in Templo, quam in subiugandâ Naturâ, tot & tantis editis Miraculis. Aduentus quoque Spiritûs Sancti, præcipuè adumbratus, atque expressus fuit in similitudine, ac Dono Linguarum, quæ sunt duntaxat *Vehicula Scientiæ.*

Ita in seligendis illis Instrumentis quæ adhibuit Deus ad fidem disseminandam, initio Homines euocauit planè indoctos, & illiteratos, præterquam quod Spiritûs Sancti Afflatu instructi fuissent; quo euidentius Virtutem suam Immediatam, & Diuinam declararet, omnemque Humanâ Sapientiam deprimeret. Quamprimùm autem Consilium suum in hâc parte perimpletum esset, mox in proximâ Successione Temporum, Diuinam Veritatem suam, alijs Doctrinis veluti pedissequis comitatam, in Mundum immisit. Itaque D. Pauli Calamus, (qui inter Apostolos solus literatus fuit) in Scripturis Noui Testamenti, præcipuè à Deo adhibitus est.

Sic & nouimus complures ex antiquis Episcopis & Patribus, egregiè fuisse in omni Ethnicorum Eruditione versatos. Adeò vt Edictum Iuliani, quo cautum est, ne Christiani ad Scholas, & Gymnasia mitterentur, pernicioſior machina, ad expugnandam Fidem Christianam,

stianam, quam cruentæ Superiorum Imperatorum Persecutiones, habitum fuerit. Neque Gregorii primi, Episcopi Romani (cætera viri egregii) Æmulatio, & Inuidentia, qui Ethnicorum Authorum, & Antiquitatum memoriam obliterare studebat, in bonam partem, etiam apud viros pios, accepta est. Quinimò sola Christiana Ecclesia, inter Inundationes Scytharum à Plagis Septentrionalibus, & Saracenorum ab Orientalibus, pretiosas gentilis Eruditionis Reliquias, iam-iam funditùs perituras, sinu & gremio suo conseruauit. Nupèr etiam intueri licet Iesuitas, (qui partim studio proprio, partim ex æmulatione Aduersariorum, Literis strenuè incubuerunt) quantum subsidij, viriumque, Romanæ Sedi reparandæ, & stabiliendæ attulerint.

Quare vt absoluam hanc Partem, duo sunt præcipua Officia, & Ministeria, præter Ornatum, & Illustrationem, quæ Fidei Religionique humaniores Literæ persoluunt. Vnum, quod efficacia sint Incitamenta, ad Diuinam Gloriam exaltandam, & celebrandam: sicut enim Psalmi, & aliæ Scripturæ, crebrò nos inuitant ad Contemplationem, Prædicationemque magnificorum, & admirabilium Operum Dei; ita, si tantùm in eorum specie externâ, sic vt sensibus nostris se exhibent, hæreremus; eandem faceremus iniuriam Maiestati diuinæ, ac si de Opulentiâ, & copiâ nobilissimi Gemmarii, ex iis quæ palàm exponuntur in pergulâ, iudicaremus. Alterum, quod singulare Remedium, Antidotumque exhibeat Philosophia, contra Infidelitatem & Errores. Nam Saluator noster inquit, *Erratis nescientes Scripturas & Potentiam Dei.* Vbi duos Libros, ne in Errores incidamus, proponit nobis euoluendos: primò Volumen Scripturarum, quæ Voluntatem Dei, deìn Volumen Creaturarum, quæ Potentiam reuelant: Quorum posterior, veluti Clauis est prioris, non solùm Intellectum nostrum aperiens, ad genuinam Scripturarum Mentem,

Mentem, ex generalibus Regulis Rationis, & Legibus Sermonis expromendam; Sed porrò etiam præcipuè Fidem noſtram referans, vt in ſeriam ingrediamur Omnipotentiæ Diuinæ Meditationem, cuius Characteres maximè inſculpti eius Operibus, & inciſi ſunt. Tantum de Diuinis Teſtimoniis, ac Iudiciis, pro verâ Dignitate, & Pretio Doctrinæ, dictum ſit.

Quantum ad Humana Teſtimonia, & Argumenta, tam latus aperitur Campus, vt in Tractatu hoc breui, & preſſo, delectum potius adhibere deceat, quam copiam. Primò itaque Summus apud Ethnicos Honoris Gradus fuit, Diuinam Venerationem, Cultumque conſequi: (Quod quidèm Chriſtianis eſt tanquàm Fructus vetitus:) Nunc vero loquimur ſeparatìm de Iudicijs Humanis. Itaque (vt cœpimus dicere) apud Ethnicos, ille quem Græci *Apotheoſin*, Latini *Relationem inter Diuos* vocarunt, Supremus Honor fuit, qui Homini ab Homine tribui poſſet: preſertìm vbi non ex Decreto, aut Edicto aliquo Imperij (vt Cæſaribus apud Romanos) ſed ex Opinione Hominum, & Fide internâ, vltrò deferretur. Cuius Honoris tam excelſi, Gradus quidam erat, Et Terminus medius. Quippe ſupra Humanos Honores, Heroici numerabantur, & Diuini; in quorum diſtributione hunc ordinem tenuere Veteres. Rerumpub. conditores, Legiſlatores, Tyrannicidæ, Patres Patriæ, quíque in rebus ciuilibus optimè meruerunt, inſigniti ſunt titulo Heròum tantùm, aut Semideorum, quales fuere *Theſeus*, *Minos*, *Romulus*, cæterique: Ex alterâ Parte, Inuentores & Authores nouarum Artium, quíque Vitam Humanam nouis Commodis, & Acceſſionibus dotârunt, ſemper conſecrati ſunt inter Deos ipſos Maiores, quod *Cereri*, *Baccho*, *Mercurio*, *Apollini*, & alijs contigit. Quod certè iure, & ſano cum iudicio factum eſt. Nam priorum Benemerita intra Vnius Ætatis, aut Nationis limites, ferè coercentur;

coercentur; nec absimilia sunt Imbribus tempestiuis, & benignis, qui quamuis frugiferi sint, atque optabiles, tamen pro illâ Tempestate tantùm, quâ decidunt, atque pro Amplitudine Tractûs Terræ, quam irrigant, vtiles sunt; Posteriorum verò Beneficia, vt ipsius Solis, & Cœlestium Munera, Temporibus perpetua, Locis infinita sunt: Illa rursùs, cum contentione, & perturbatione, vt plurimùm coniuncta sunt; hæc habent verum Characterem Diuinæ Præsentiæ, veniuntque in *aurâ leni*, absque tumultu, aut strepitu.

Neque sanè Doctrinæ Meritum in Ciuilibus, & in reprimendis Incommodis, quæ Homo Homini infert, multum cedit illi alteri, in subleuandis Humanis Necessitatibus, quæ ab ipsâ Naturâ imponuntur. Atque hoc genus Meriti, optimè adumbratum fuit sub illâ fictâ Narratione, de Theatro Orphei; vbi singulæ Bestiæ, Auesque congregatæ sunt, quæ Appetituum suorum innatorum immemores, Prædæ, Ludi, Pugnæ, amicè placidéque vnà starent, Cytharæ concentu, & suauitate captæ. Cuius Sonus vbi aut cessaret, aut maiori sonitu obrueretur, omnes illicò Animantes ad ingenium redibant. Quâ in Fabulâ elegantèr describuntur Ingenia, & Mores Hominum, qui variis, & indomitis cupiditatibus agitantur, Lucri, Libidinis, Vindictæ: qui tamen quamdiù Aures præbent, Præceptis & Suasionibus Religionis, Legum, Magistrorum, in Libris, Sermonibus, & Concionibus, eloquentèr, & suauitèr modulantibus, tam diù Pacem colunt, & societatem; Sin istâ sileant, aut Seditiones, & Tumultus obstrepant, omnia dissiliunt, & in Anarchiam, atque Confusionem relabuntur.

Sed enim hoc clariùs cernitur, cùm Reges ipsi, aut Magnates, aut Præfecti eruditione præditi sint. Vt vt enim suis addictus nimiùm Partibus videatur, qui dixit, *Tum demum Resp. fore felices, cùm aut Philosophi regnant,*

regnant, aut Reges philoſophantur; Hoc tamen experientiâ notum eſt, ſub eruditis Principibus, & Cuſtodibus Reip. ſecula maximè fælicia fuiſſe. Quamuis enim Reges ipſi, ſuos habeant Errores & Vitia, Affectibus ſcilicet & prauis conſuetudinibus pro more cæterorum Hominum obnoxii; tamen Doctrinarum ſi accedat Lumen, anticipatæ quædam Notiones, Religionis, Prudentiæ, Honeſtatis, retinent eos, & ab omni præcipiti, & immedicabili Exceſſu, & Errore refrænant; Aurem ſemper vellentes, etiam cùm Conſiliarii, & Domeſtici ſilent. Quin Senatores ipſi, & Conſiliarii, qui Literis exculti ſunt, Solidioribus innituntur Principiis, quam qui ab Experientiâ tantùm edocti ſunt; illis ex longinquo proſpicientibus Pericula, & maturè propulſantibus, cùm iſti tantùm ex propinquo, & cominùs ſapiant, nihil videntes niſi quod imminet, & tunc demùm Agilitate Ingenii ſui, ſe in ipſo Periculorum articulo, expedire, & eripere poſſe confidentes.

Quæ Felicitas Temporum ſub eruditis Principibus (vt ſempèr breuitati Studeam, adhibens non niſi lectiſſima quæque Exempla, & maximè illuſtria) præcipuè cernitur co in Seculo, quod à Morte Domitiani Imperatoris, vſque ad Imperium Commodi defluxit; Succeſſionem ſex Principum eruditorum, aut certè eruditioni impensè fauentium, complectente; omniumque, (ſi temporalia Bona ſpectemus) quæ vnquam vidit Roma, totius Orbis tunc Epitome, longè florentiſſimo. Id quod Domitiano, pridie eius diei, quo interfectus eſt, in Somnis præmonſtratum erat. Quippe qui videre viſus eſt, *Caput aureum ſibi pone ceruicem enatum eſſe:* Quod ſanè vaticinium, Aureis illis ſubſequentibus Seculis, adimpletum eſt; De quibus ſigillatim ſed breuiſſimè verba faciam.

Nerua Vir doctus fuit, Apollonij illius Pythagorei Familiaris, & quaſi Diſcipulus, qui etiàm ferè

ferè expirauit, in Versu illo Homeri,

Telis Phœbe tuis lachrymas vlciscere nostras.

Traianus non ipse quidem doctus, sed Doctrinæ Admirator, & erga Literatos munificus, Bibliothecarum Institutor, & in cuius Aulâ (licet Imperatoris Bellicosi) Professores & Pædagogos gratiosissimos fuisse, Memoriæ proditum est. *Adrianus* curiosissimus Mortalium, & inexplebilis omnis Varietatis, & Secreti Inuestigator. *Antoninus* subtilis & quasi Scholasticus, vnde etiam *Cymini sector* vocatus est. Ex *Diui Fratribus* autem, *Lucius Commodus* molliori Literarum genere eruditus: *Marcus* etiam Cognomine ipso Philosophus. Hi Principes, vt doctissimi, ita & Optimi fuerunt. *Nerua* clementissimus Imperator, quisquis, si nihil aliud, Orbi *Traianum* dedit. *Traianus*, omnium qui imperarunt, & Belli & Pacis Artibus, maximè florens: Idem Imperij fines longissimè protulit; Idem vim Dominationis modestissimè cohibuit. Maximorum etiam Extructor Operum, vnde à *Constantino*, *Parietaria* per inuidiam vocatus est, propter Nomen eius tot parietibus incisum. *Adrianus* Temporis ipsius Æmulus: Iniurias enim & Ruinas Temporis, in quoquo genere, curâ & munificentiâ suâ, reparauit. *Antoninus*, (vt etiam appellatus est) Vir maximè *Pius*, natiuâ quâdam & insitâ bonitate, omnibus Ordinibus gratus, cuiusque Regnum (licet haud breue) omnis calamitatis expers. *Lucius Commodus* Fratri quidem Bonitate cedens, reliquos Imperatores plurimos superans. *Marcus* Vir ad Exemplar Virtutis compositus, cuique Scurra ille, in Conuiuio Deorum, nihil habuit quod obijceret, præter patientiam erga mores Vxoris. In hâc itaque continuâ sex Principum serie, videre cuiuis liceat, fœlicissimos fructus Doctrinæ, in Imperio collocatæ, in maximâ Orbis Terrarum Tabulâ depictos.

Iam verò Doctrina, non in Ciuilia tantùm, atque Artes Pacis, influxum habet, sed & in militari Virtute exercet vim suam, ac potentiam; vt clarè perspicitur in Exemplis Alexandri Magni, & Cæsaris Dictatoris; Quorum anteà obiter meminimus, nunc verò ea paulò fusiùs retractabimus: Horum Virtutes Militares, & Res in bello Gestas, superuacaneum esset notare, aut recensere, cùm in eo genere Mundi Miracula extiterint: sed de Amore ipsorum, & studio erga Literas, nec-non in ijsdem Excellentiâ propriâ, non alienum erit, si pauca subiungamus.

Educatus fuit Alexander, eductusque ab Aristotele, (Philosopho certè magno) qui non nullos è libris suis philosophicis ei nuncupauit: A latere illius nunquàm discedebat Callisthenes, alijque perediti viri, qui Castra sequebantur, & perpetui erant, omnium eius Itinerum & Expeditionum Comites: Quo autem pretio literas habuerit, haud pauca liquidò demonstrant: veluti Inuidia, quâ dignam censuit Achillis Fortunam, quod Gestarum Rerum, Laudumque suarum, Homerum Præconem inuenerat. Iudicium de pretiosâ Darii Arculâ, inter reliqua spolia repertâ, de quâ cùm Quæstio moueretur, quidnam potissimùm dignum esset, quod in eâ asseruaretur, ipse, cùm alii alia dicerent, pro Homeri Operibus sententiam tulit. Epistola Obiurgatoria ad Aristotelem missa, postquàm Libros Physicorum edidisset, in quâ expostulat, quod Philosophiæ Mysteria euulgasset; simulque reclamabit, malle se omnibus doctrinâ & cognitione, quàm potentiâ ac Imperio præcellere. Sunt & alia quæ hùc spectant. Ipse verò, quam egregiè Animum excoluisset doctrinâ, in omnibus eius Dictis, & Responsis apparet, vel potiùs refulget,

Erudi-

Eruditione plenissimis ; in quibus, licet numero pauca sint, quæ adhuc supersint, singularum Scientiarum Vestigia altè impressa reperias.

In Moralibus, obseruetur primò Alexandri Apophthegma circa Diogenem, & aduerte (si placet) si fortè non vnam ex grauissimis quæstionibus Moralis Philosophiæ, constituat : *Vtrùm qui fruitur externis bonis, felicior sit, an qui contemnit ?* cùm enim Diogenem cerneret, tam paruo contentum, conuersus ad circumstantes, qui eius conditionem subsannabant, *Nisi essem*, inquit, *Alexander, optarem esse Diogenes.* At Seneca in hâc comparatione Diogenem prætulit, cùm diceret, *Plus erat, quod Diogenes nollet accipere, quàm quod Alexander posset dare.*

In Naturalibus, obseruetur illud quod crebrò vsurpabat, *In duabus se rebus, mortalitatem suam maximè percipere, Somno & Libidine :* Quod sanè dictum ex intimâ Naturali Philosophiâ depromptum est, non tam Alexandrum, quàm Aristotelem, aut Democritum sapiens ; cùm tam Indigentia, quàm Redundantia Naturæ, per illa duo designata, Mortis sint tanquam Arrhabones.

In Poeticis, obseruetur dictum illud, quùm sanguine è vulneribus eius effluente, accerseret vnum ex Adulatoribus, qui ei Diuinitatem tribuere solebat, *Specta*, inquit, *hominis iste sanguis est, non talis liquor, qualem dixit Homerus, Veneris è manu manasse, vulnerata à Diomede* ; hoc dicto & Poetas, & Assentatores suos, & seipsum ridens.

In Dialecticis, accipe reprehensionem illam Argutiarum Dialecticarum, circa reijcienda, & retorquenda argumenta, in dicto suo, quo perstrinxit Cassandrum, Delatores Patris sui Antipatri repellentem. Cùm enim Alexander fortè dixisset, *Nunquid putas hos Homines, tam longum iter susceptures fuisse, nisi iustam doloris caussam habuissent ?* Respondit Cassander, *Imò hoc ipsum Animos*

eis dedit, quod ſperabant longinquitatem vitæ obſtituram, quo minùs calumnia proderetur. Euge, inquit Rex, *Strophas Ariſtotelis, rem pro & contra detorquentes.* Attamen hâc ipsâ, quam in alio carpebat, arte, cùm res poſtularet, in commodum ſuum vti, probè nouerat: Ita enim accidit, vt Calliſthenes (quem odio clam habebat, quod nouæ eius inter Diuos Relationi refragaretur,) in quodam Conuiuio rogatus eſſet, ab vnà diſcumbentibus, vt oblectationis gratiâ, (cùm eſſet vir eloquentiſſimus) Thema aliquod pro arbitrio ſibi ſumeret, de quo ſubitò diceret; ille autem annuens, & laudes Gentis Macedonicæ eligens, mirifico cum omnium applauſu diſſeruit: At neutiquàm hoc delectatus Alexander, ſubiecit, *In bonâ causâ, facilè eſt cuilibet eſſe eloquenti, quin verte*, inquit, *ſtilum, & quid contra nos poſſis, audiamus.* Calliſthenes negotium in ſe recepit, idque tam acerbè, tamque aculeatè præſtitit, vt Alexander interpellans diceret, *Etiàm malus animus, æque ac bona cauſſa indit eloquentiam.*

In Rhetoricis, ad quæ Tropi, & ornamenta pertinent, ecce tibi elegantiſſimum Metaphoræ vſum, quâ Antipatrum imperioſum, & tyrannicum Præſidem perſtrinxit. Cùm enim Amicus quidam Antipatri laudaret eum coram Alexandro, quod tam moderatus eſſet, neque in Perſicum, prout alij Præfecti, luxum, vſumque purpuræ, veteri Macedoniæ amictu exuto, degeneraret, *At intùs*, inquit Alexander, *Antipater eſt totus purpureus.* Etiàm & illa Metaphora inſignis: Cùm Parmenio ad eum accederet, in Campis Arbellæ, eique ingentem hoſtium exercitum monſtraret, qui oculis ſubiacens noctu, propter infinitum numerum Ignium, veluti alterum Firmamentum Stellatum repræſentabat, ideoque conſuleret, vt Nocturno Prælio illos inuaderet, *Nolo*, inquit Alexander, *ſuffurari victoriam.*

In

In politicis, attende grauissimam illam, & prudentissimam distinctionem (quam omnis Posteritas amplexa est) quâ duos ex præcipuis eius Amicis, Ephestionem & Craterum discreuit, quum diceret, *Alterum Alexandrum amare, alterum amare Regem*: Dissimilitudinem maximi ponderis, etiam inter fidelissimos Regum Seruos constituens, quod alii magis Dominorum suorum Personas vero Affectu prosequantur, alii potiùs moueantur Officio erga Principatum ipsum. Spectetur etiam, quam eximiè redargueret Errorem, Principum Consiliarijs familiarem, qui plerunque consilia, pro modulo sui Animi, & Fortunæ, non Dominorum, suggerunt. Cùm enim Darius magnas Alexandro offerret conditiones, Parmenio; *Ego*, inquit, *si essem Alexander, acciperem.* Subiecit Alexander, *Et ego quidem si essem Parmenio.* Postremò, excutiatur acre illud atque acutum Responsum, ad Amicos interrogantes, Quid sibi reseruaret, cùm tot & tanta donaret? *Spem*, inquit: quippe qui probè sciret, subductis rationibus, Spem veram esse Sortem, & tanquam Hæreditatem, ad magna aspirantium. Hæc Iulij Cæsaris Sors, cùm proficiscens in Galliam, vniuersas opes profusis largitionibus exhausisset. Hæc etiam Sors Henrici Ducis Guisii, Nobilissimi Principis, licet nimiùm Ambitiosi, de quo illud increbuit, *Fœneratorem eum fuisse vnum omnium Gallorum maximum, eò quod omnes opes in nominibus haberet, atque Patrimonium vniuersum, in obligationes conuertisset.* Cæterùm Admiratio huius Principis, dùm eum mihi, non vt Alexandrum Magnum, sed vt Aristotelis Discipulum propono, longiùs fortasse me prouexit.

Quantum ad Iulium Cæsarem, non est opus, vt de præstantiâ Eruditionis eius, aut ex Educatione, aut ex Familiaribus, aut ex Responsis suis, coniecturam faciamus. Hæc siquidem eminet in eius scriptis,

& Libris, quorum alij extant, alij infœliciter desiderantur. Primò enim hodiè in manibus habetur, insignis illa Bellorum suorum Historia, cui Nomen & Titulũ Commentariorum duntaxat præfixit; In quo omnes posteri, solidum Rerum pondus, & viua tam Actionum quàm Personarum simulachra, cum castissimâ puritate sermonis, Narrationisque perspicuitate eximiâ, cõiuncta admirantur: Quas quidem Dotes, non à Naturâ infusas fuisse, sed à Præceptis Institutisq; Doctrinæ acquisitas, testatur liber eius de *Analogiâ*; qui nihil aliud erat, quam Grammaticalis quædam Philosophia; in quo sedulò dedit operam, vt Vox ad Placitum, redderetur Vox ad Licitum; & Consuetudo quoquo modo loquendi, ad congruitatem reuocaretur emendatè loquendi; & verba, quæ sunt Rerum Imagines, Rebus ipsis conuenirent, non vulgi prorsùs arbitrium sequerentur.

Ita etiàm veluti Monumentum Doctrinæ, non minùs quam Potentiæ, emendatam eius Edicto habemus computationem Anni; quæ discrtè testatur, æque eum gloriæ sibi duxisse, Syderum in cœlis Leges pernosse, ac Hominibus in Terris Leges dedisse.

Ex Libro quoque, cui Titulum præposuit Anti-Cato, facilè constat, eum tanto studio accensum, ad Victoriam Ingenij, quanto Belli & Armorum obtinendam; certamen Calami tum suscipientem, contra maximum eo tempore Pugilem, Ciceronem Oratorem.

Rursùs in Libro Apophthegmatum quæ collegit, videmus honorificentius sibi putasse, si seipsum tanquam in Tabellas, aut Codicillos mutaret, in quos prudentia aliorum Dicta, grauiáque referrentur; quam si Dicta sua propria, velut Oracula sacrarentur, sicut inepti Principes nonnulli, adulatione corrupti, sibi fieri gestiunt. Attamen si recensere vellem, pleraque eius Dicta, (vt feci in Alexando) sunt ea certè huiusmodi, qualia notat Salomon, *Verba sapientum sunt tanquam Aculei, & tanquam*

tanquam Clauũ in altum defixi. Itaque tria hìc tantùm proponam, non tam elegantiâ, quam vi & efficaciâ mirabilia.

Primò igitur, Magiſter ſit, oportet, loquendi, qui vnico verbo, ſeditionem in exercitu comprimere potuit. Sic autem ſe res habuit. Romanis mos fuit, cùm Exercitum Duces alloquerentur, Milites vti eos appellarent, cùm Magiſtratus Populum, Quirites. Tumultuabantur Milites Cæſaris, ac Miſſionem ſeditioſè flagitabant; non quod hoc ipſi cuperent, ſed vt hoc poſtulato, Cæſarem ad alias Conditiones adigerent: Ille immotus, atque inconcuſſus ſilentio facto ſic exorſus eſt: *Ego Quirites:* Quo verbo, eos iam dimiſſos ſignificabat. Eo perculſi Milites, & planè obſtupefacti, concionantem deinceps perpetuo obturbabant, & poſtulato illo Miſſionis poſthabito, contrà obnixè petebant, vt Militum Appellatio eis reſtitueretur.

Secundum fuit huiuſmodi. Regis Nomen Cæſar ſummè affectabat: Itaque ſubornati ſunt nonnulli, qui prætereuntem populari Acclamatione Regem ſalutarent. Ille ſentiens Acclamationem tenuem fuiſſe, ac raram; Negotium ioco transmiſit, ac ſi erratum eſſet in Cognomine, *Non Rex ſum*, inquit, *ſed Cæſar.* Dictum ſanè huiuſmodi, vt ſi diligenter excutiatur, vigor eius & pondus, vix exprimi poſſit: Primùm enim recuſationem Nominis præ ſe ferebat, ſed neutiquàm ſeriam: Deinde ingentem quandam Confidentiam, & Magnanimitatem monſtrabat; ac ſi Cæſaris appellatio, illuſtrior Titulus eſſet, quam Regis; quod haud ſecùs euênit, & vſque in hodiernum diem obtinuit. Sed quod illius maximè intererat, hoc dictum, ſummo artificio, finem ſuum vrgebat; Hoc enim innuebat S. P. Q. R. de re leui, hoc eſt Nomine tantùm (nam poteſtatem Regiam iampridem habebat) ſecum contendere; ac tali Nomine, quale complures etiam ex Familiis obſcu-

ris

ris gerebant: Nam Cognomen Regis multis Romanorum Gentilitium erat, quemadmodùm & nos ſimile quiddam noſtro idiomate habemus.

Vltimum quod hoc loco repetere placet, tale fuit. Cùm Cæſar poſt bellum initum, Romam occupaſſet, atque ſanctius Ærarium reclauſiſſet, vt Pecunias ibi congeſtas, in vſus Belli tolleret, reſtitit Metellus, vtpote tunc temporis Tribunus; Cui Cæſar, *Si perſtes*, inquit, *mortuus es*. Dein reprimens ſe paulùm, ſubiecit, *Adoleſcēs, durius eſt mihi hoc dicere, quam facere.* Dictum tam mirificè, ex terrore & clementiâ conflatum, vt nihil ſupra.

Verùm vt Cæſarem mittamus; Perſpicuum eſt eum probè ſibi conſcium ſuæ eximiæ Eruditionis fuiſſe; vt liquet ex eo, quod demirantibus nonnullis Lucij Syllæ conſilium, in deponendâ Dictaturâ, cavillans dixit, *Sylla neſciuit literas, dictare non potuit.*

Nunc autem tempus videtur imponendi finem huic diſſertationi de arctâ coniunctione Militaris Virtutis, & Literariæ (quid enim in hoc genere, poſt Alexandrum & Cæſarem afferri poteſt?) niſi quod moueor vnius alterius Exempli dignitate, & inſolentiâ, eo quod tam ſubitò tranſierit, à Ludibrio ad Miraculum. Eſt autem Xenophontis Philoſophi, qui è Socratis Ludo profectus eſt in Aſiam, cum Cyro Iuniore, in Expeditione contra Regem Artaxerxem: Hic Xenophon eo tempore peradoleſcens fuit, & nunquàm Aciem, aut Caſtra viderat, neque tunc præfecturam aliquam in Exercitu gerebat, ſed tantùm ſponte, ob Amicitiam Proxeni proficiſcebatur. Aderat fortè fortunâ, cùm Falinus à Magno Rege Legatus ad Græcos veniret, poſtquàm Cyrus in Acie occubuiſſet, Græci autem (Manipulus tantummodò Hominum) Duce orbati, in medio Prouinciarum Perſiæ, à Patriâ ſuâ, plurimorum Milliarium interuallis, & Fluminibus maximis atque altiſſimis intercluſi eſſent. Legatio hùc ſpectabat, vt poſitis Armis

atque

atque deditis, se Regiæ Clementiæ submitterent: Cui legationi antequàm publicè responsum esset, complures ex Exercitu, familiaritèr cum Falino colloquebantur, inter quos Xenophon ita fortè locutus est. *Imò*, inquit, *Falino, hæc duo tantùm nobis iam supersunt, Arma & Virtus, si igitur Arma dedamus, cui vsui (obsecro) nobis erit Virtus?* At Falinus subridens, *Ni fallor* (inquit) *Athenienſis es (Adoleſcens) & Philoſophiæ incumbis, atq; bellula ſunt, quæ dicis, ſed valdè erras, ſi virtutem veſtram Regijs Copijs parem eſſe arbitreris.* Ecce Ludibrium, ſequitur Miraculum. Nouitius iſte ex Scholà, & Philoſophus, poſtquam omnes Duces, & Præfecti proditione interempti eſſent, decem millia Peditum, Babylone in Græciam reduxit, per medias Regis Prouincias, omnibus eius Copijs fruſtrà obnitentibus: Quo facto ſtuporem iniecit omnibus, Græcis autem ab eo tempore, ingentes addidit Animos, & Spiritus, ad Perſarum Regnum inuadendum, & ſubuertendum. Quod & mox cogitauit ſanè, & deſignauit Iaſon Theſſalus; tentauit, & inchoauit Ageſilaus Spartanus; perfecit demùm Alexander Macedo, omnes Literati iſtius præuii egregio Facinore incitati.

Pergamus ab Imperatoriâ, Militârique Virtute, ad Moralem, & eam quæ eſt Hominum priuatorum: Primò, certiſſimum eſt illud Poëtæ,

Scilicet ingenuas didiciſſe fideliter Artes
Emollit mores, nec ſinit eſſe feros.

Eruditio ſiquidèm Humanas Mentes, feritate atque barbarie exuit. Veruntamèn opus eſt, vt Accentus ſit in Voce illâ *Fideliter*. Nam tumultuaria Cognitio flectit potiùs in contrarium. Eruditio, inquam, Leuitatem, Temeritatem, atque Inſolentiam tollit, dum omnia Pericula & Ambigua ſimul cum re ipsâ ſuggerit, Rationum & Argumentorum pondera in vtramque partem librat, prima quæque quæ ſe offerunt animo

eique arridēt pro ſuſpectis habet, iterque omne tanquam explorato inire docet. Eadem Admirationem Rerum vanam & nimiam euellit, Radicem ipſam omnis infirmi Conſilii: quippe admiramur Res, vel quia Nouæ ſunt, vel quia Magnæ. Quantum ad Nouitatem, nemo eſt qui Literas, & Rerum Contemplationem penitùs imbiberit, quin illud Cordi impreſſum habeat, *Nil noui ſuper terram.* Neque enim Puparum Ludū, quiſquam magnoperè mirabitur, qui pone Aulæa caput inſerens, Organa quibus mouentur, & Filamenta cernit. Quantum ad Magnitudinem, quemadmodùm Alexander Magnus, ingentibus præliis, & Victoriis in Aſiâ aſſuetus, cùm interdùm acciperet è Græciâ Literas, de Expeditionibus, & Dimicationibus quibuſdam illic factis, quæ plerunque propter Pontem aliquem, aut Caſtellum, aut ad ſummum, pro expugnatione Oppidi alicuius ſuſcipiebantur, dicere ſolebat, *Videri ſibi Nuncium allatum, de Ranarum, & Murium Pugnâ, de quâ Homerus:* Sic certè, qui vniuerſitatem Rerum, eiuſque Fabricam intueatur, illi Terræ Globus, cum Hominibus ſuperſtantibus (ſi Diuinitatem Animarum ſeponas) haud maius quidpiam videbitur, quam Colliculus Formicarum, quarum aliæ cum Granis, aliæ cum Ouis ſuis, aliæ vacuæ, omnes hinc inde circa exiguum Puluiſculi Aceruum, reptant & curſitant. Porrò Eruditio aufert, aut ſaltem minuit Timorem Mortis, atque aduerſæ Fortunæ, quo nihil magis Virtutibus Moribuſque officere ſolet. Si enim Animus cuiuſpiam, contemplatione Mortalitatis, & Rerum Naturæ corruptibilis imbutus fuerit, & intinctus, iuxta cum Epicteto ſentiet; qui, cùm pridiè exiens, Mulierculam ob fractam ollam plorantem cerneret, poſtridiè etiàm exiens, aliam mortuum Filium deflentem conſpiceret, dixit; *Heri vidi fragilem frangi, hodie vidi mortalem mori.* Quare optimè, & valdè ſapienter Virgi-

lius,

lius, Cognitionem Causarum cum Metûs omnis profligatione copulauit, tanquam Concomitantia;

Fœlix qui potuit Rerum cognoscere Causas,
Quique metus omnes, & inexorabile Fatum
Subiecit pedibus, strepitumq; Acherontis auari.

Nimis longum esset singula percurrere Remedia, quæ singulis Animi Morbis Doctrina suppeditat; aliquandò vitiosos Humores expurgans, nonnunquàm Obstructiones aperiens, aliàs Concoctionem iuuans, aliàs Appetitum excitans, non rarò Vulnera eius, & Vlcera sanans, & similia. Quare concludam cum hoc, quod videtur rationem habere totius, ita nimirùm Animum Doctrinam disponere, & flectere, vt nunquam protinùs acquiescat, & tanquàm congeletur in defectibus suis, quin incitet se semper, Progressumque spiret. Nescit illiteratus, quid sit in se descendere, aut secum inire rationes, aut quam suauis vita sit, quæ indies sentit se fieri meliorem: si quâ fortè Virtute præditus sit, eam venditabit scilicet, & vbique spectandam exponet, eâque vtetur forsitan commodè, quam tamen excolere, & augere negligit. Rursùs, si quo vitio laborat, Artem, atque industriam illud celandi atque occultandi, minimè autem corrigendi adhibebit; tanquàm malus Messor, qui perpetuò demetit, falcem autem nunquam exacuit. Literatus contrà, non tantùm vtitur Animo. Virtutesque exercet, sed continuò emendat se, & in Virtutem proficit. Imò vt in summâ dicam, pro certo est, Veritatem & Bonitatem distingui tantùm, sicut Sigillum, & Impressionem, nam Veritas Bonitatem signat: Et contrà, Vitiorum ac Perturbationum procellæ, ex Errores, & Falsitatis Nubibus erumpunt.

A Virtute transeamus ad Potentiam & Imperium, & dispiciamus, si vspiam inueniatur tanta Potentia, & Regnum, quanto Eruditio Hominis Naturam inuestit, & coronat. Videmus dignitatem Imperandi, sequi

dignitatem eius, cui imperatur. Imperium in Belluas, & Pecora, quale Bubulcorum aut Opilionum, res vilis: Imperium in pueros, quale Ludimagistrorum, minùs honorificum: Imperium in Mancipia, potiùs dedecori est, quàm honori: Neque multò præstantius est Imperium Tyrannorum, in populum seruilem, atque Animis, & generosâ indole exutum: Vnde hoc sempèr manauit iudicium, Honores in liberis Monarchijs, aut Rebusp. suauiores esse, quàm sub Tyrannis; quia Imperium honorificum magis supra volentes est, quam supra inuitos, & coactos. Ideóque Virgilius, cùm ex intimo artificio, inter Humanos Honores, longè vellet optimos expromere, quos Augusto Cæsari assignaret, in hac ipsa verba loquitur,

—— Victorq; volentes
Per populos dat iura, Viamq; affectat Olympo.

Est Imperium Scientiæ, longè celsius est, quàm Imperium in Voluntatem, licet liberam, & non astrictam. Illa enim Rationi, Fidei, & Intellectui ipsi dominatur, qui est altissima Pars Animi, & Voluntatem ipsam regit. Etenim nulla proculdubio terrena est potestas, quæ in Spiritibus Hominum, & Animabus, eorúmque cogitationibus, & phantasijs, assensu quoque & fide, Thronum, & quasi Cathedram suam erigit, & collocat, præter Doctrinam, & Scientiam. Ac idcircò videmus, detestabilem illam, & immensam delectationem, quâ Hæresiarchæ, falsi Prophetæ, & Impostores magni per funduntur, & rapiuntur, postquàm sensérint in Fide, & conscientijs Hominum cœpisse se regnare: Tantam certè, vt qui eam semel degustauerit, nullis ferè persecutionibus, aut tormentis adigi possit, vt hoc regno se abdicet. Sicut autem, hoc illud est, quod in Apocalypsi dicitur, *Abyssus siue profunda Sathanæ*; ita è contrario, iustus & legitimus, in animos Hominum Dominatus, Veritatis ipsâ euidentiâ, ac commendatione dulcissimâ stabi-

stabilitus, sanè quam proximè, ad Potestatis Diuinæ similitudinem accedit.

Quod ad Fortunas, & Honores spectat, Munificentia Doctrinæ, non sic Regna integra, & Resp. locupletat, & ditat, vt non Hominum etiam priuatorum Fortunas, & Opes amplificet, & euehat. Vetus enim Obseruatio est, Homerum pluribus suppeditasse victũ, quam *Sylum*, *Cæsarem*, aut *Augustum*, licet tot Congiaria, tot Donatiua, tot Agrorum Assignationes largiti sint. Certè difficile dictu est, Arma an Literæ plurium fortunas constituerint. Quin si de summâ potestate loquamur, videmus; si Arma, aut Ius hæreditatis Regnum contulerunt, at Literarum sorti sæpius cessit Sacerdotium, quod Regni semper fuit Riuale.

Rursùs, si Delectationem, Iucunditatemque scientiæ intuearis, multùm sanè illa voluptates alias omnes exuperat. Quid enim? num fortè Affectuum Voluptates tanto intervallo oblectamenta sensuum excedent, quanto Voti Assecutio fœlix, Cantiunculam, aut Cœnam: & non pari gradatione, Intellectûs Voluptates, eas quæ sunt Affectuum, transcendent? In cæteris oblectationibus satietas est finitima, & postquàm paulò inueteraverint, Flos ipsarum & venustas marcescit: quo docemur, non illas liquidas reuerà voluptates, ac sinceras fuisse, sed vmbras tantùm, & Fallacias voluptatum, non tam qualitate suâ, quam nouitate iucundas: Vnde & Voluptarij sæpiùs fiunt Monachi, & ambitiosorum Principum Senectus, tristiòr ferè est, & Melancholiâ obsessa. Scientiæ autem non est satietas, verùm & fruendi, & appetendi, perpetuò & subindè recurrens Vicissitudo; vt necesse sit huius Delectationis Bonum, simplex esse, non ex Accidente, aut cum Fraude. Neque illa voluptas, quam depingit Lucretius, vltimum in Animo locum sortitur,

Suaue mari magno turbantibus æquora Ventis, &c.

Suaue

Suaue est spectaculum (inquit) *stantem aut ambulantem in littore, nauem intueri tempestate in mari iactatam: suaue itidem ex edita turri duas cernere Acies concurrantes in planitie; at nil dulcius est Homini, quam mens per doctrinam, in arce veritatis collocata, vnde aliorum errores, & labores dispicere possit.*

Denique, vt mittamus vulgaria illa Argumenta, quod per Doctrinam scilicet, *Homo homini in eo præstet, in quo ipse Brutis*; Quod ope Doctrinæ ascendat homo intellectu vsque ad Cœlos, quo corpore non potest, & alia similia; cum eo concludamus Bono, hanc Dissertationem de Literarum excellentiâ, ad quod Humana Natura ante omnia aspirat, hoc est, Immortalitate, & Æternitate. Hùc enim spectant Procreatio sobolis, Nobilitatio Familiæ, Ædificia, Fundationes, Monumenta, Fama, ac denique Humanorum Votorum Summa. Atqui videmus Monumenta Ingenij, & Eruditionis, quantò diutiùs durent, quam ea quæ opere, & manu facta sunt. Annon Homeri Carmina, viginti quinque Annorum Centurias, & supra, absque vnius Syllabæ, aut Literæ iacturâ, durauerunt? Quo spatio innumera Palatia, Templa, Castella, Vrbes collapsa sunt, aut diruta? Picturæ, ac Statuæ Cyri, Alexandri, Cæsaris, imò Regum & Principum multò recentiorũ, nullo iam sunt modo parabiles: Archetypa enim ipsa, iamdudùm confecta vetustate perierunt, Exempla autem indies primigeniâ Similitudine mulctantur. At Ingeniorum Imagines perpetuò integræ manent in Libris, nullis temporum iniurijs obnoxiæ, vtpote quæ iugem renouationem recipere possunt: Quanquam nec Imagines dici propriè possint, quia perpetuò generant quodammodò, seminaque sua in Animos Hominum spargunt, atque ætatibus subsequentibus infinitas Actiones, Opinionesque suscitant, & progignunt. Quod si Nauis Inuentum, res existimata tam nobilis, & admirabilis

lis fuerit, quæ opes mercesque hinc inde transportat, Regiones locis disiunctissimas, participatione fructuum & commodorum consociat; quantò rectiùs Literæ celebrari debent, quæ tanquam Naues sulcantes Oceanum Temporis, remotissima secula Ingeniorum & Inuentorum commercio, & societate copulant? Porrò videmus nonnullos Philosophorum qui maximè immersi erant sensibus, miniméque Diuini, atque Immortalitatem Animæ præfractè negabant; hoc tamen vi Veritatis adactos concessisse, quoscunque Motus & Actus Anima humana absque Corporis Organo præstare possit, eos etiam post Mortem permanere probabile esse: quales nimirùm erant Intellectûs, minimè autem Affectuum Motus. Adeò scilicet Scientia immortalis visa est Res illis, atque incorruptibilis. Nos autem, quibus diuina Reuelatio illuxit, conculcantes hæc Rudimenta, atque Offucias Sensuum, nouimus non solùm Mentem, sed & Affectus perpurgatos; neque Animam tantùm, sed etiam Corpus ad Immortalitatem assumptum iri suo tempore. Sedenim meminerint Homines, & nunc & aliàs vbi opus fuit, me in Probationibus de Dignitate Scientiæ, inde ab initio sciunxisse Testimonia diuina ab humanis; quam Methodum constantèr retinui, separatim vtrunque explicans.

Quamuis verò hæc ita sint, nequaquàm tamen hoc mihi sumo, neque me consequi posse confido, vt vllâ Causæ huius pro Doctrinâ Peroratione, aut Actione, iudicia rescindam, vel *Æsopici Galli*, qui Granum Hordei Gemmæ prætulit; vel *Midæ*, qui cùm Arbiter factus esset, inter Apollinem, Musarum, & Panem, Ouium Præsidem, Opulentiæ palmam detulit; vel *Paridis*, qui spretâ Sapientiâ, ac Potentiâ, primas Voluptati & Amori dedit; vel *Agrippinæ* eligentis, *Occidat matrem, modò imperet*, Imperium licet cum conditione detestandâ

dà præoptantis; vel *Vlyßis, qui Vetulam prætulit Immortalitati*, typi certè eorum, qui Consueta Optimis præponunt; plurimaque eiusmodi Iudicia Popularia: Hæc enim antiquum obtinebunt: Verùm & illud etiàm manebit, cui innixa est semper Doctrina tanquam firmissimo fundamento, quodque nunquàm labefactari poterit, *Iustificata est Sapientia à Filijs suis.*

FRANCISCI

BARONIS

DE

VERVLAMIO,

VICE-COMITIS

SANCTI ALBANI,

DE

Dignitate & Augmentis Scientiarum

LIBER SECVNDVS.

AD REGEM SVVM.

COnsentaneum videri possit, tametsi non rarò secùs eueniat, (Rex optime) vt qui Sobole numerosâ aucti sunt, quíque Immortalitatem suam in Posteris ipsorum quasi prospectant, præ cæteris Mortalibus sint solliciti, de Statu futurorum Temporum, vtpote quibus, satis intelligunt, charissima illa sua tandem debere pignora transmitti. *Elizabetha*

betha Regina, propter Vitam cœlibem, Hoſpes potiùs in Mundo quàm Incola fuit; ſua quidem Tempora ornauit, & in multis beauit. Enimuerò tuæ Maieſtati, (cui Deus pro Benignitate ſuâ dedit tot ſuſcipere Liberos, dignos certè qui te perpetuent, cuiuſque Ætas vigens, & Thorus fœcundus adhùc plures pollicetur) vſquequaque conuenit, non modò tuum (quod facis) Seculum irradiare; verùm etiàm ad illa Curas tuas extendere, quæ Memoria omnis alat, quæque ipſa intueatur Æternitas. Inter ea autem (niſi ſtudium meum erga Literas me fallit) nil dignius eſt aut nobilius, quàm ſi dotetur Orbis Terrarum, *Augmentis Scientiarum* ſolidis & fructuoſis. Quouſque enim tandem, pauculos aliquos Scriptores, ſtatuemus nobis tanquàm *Columnas Herculis*, ne *plus vltra* in Doctrinis progrediamur; cùm habeamus Maieſtatem tuam, inſtar Lucidi & Benigni Syderis, quod nos inter Nauigandum conducat & fortunet?

Vt igitur ad rem redeamus: Recolamus iam, & nobiſcum perpendamus, quid Principes Viri, alijque, hucuſque ad Literarum Amplificationem attulerint, quid prætermiſerint? Hoc autem preſsè & diſtinctè excutiamus, ſermone quodam Actiuo & Maſculo, nuſquàm digrediendo, nil amplificando. Ponatur igitur illud (quod quiuis concedat) Opera quæque maxima & difficillima, vel Præmiorum Amplitudine, vel Conſiliorum Prudentiâ & Sanitate, vel Laborum Coniunctione ſuperari: Quorum primum Conatum extimulat, ſecundùm Ambages & Errores tollit, tertium Mortalium Fragilitati ſuccurrit. At inter hæc tria, meritò Primas tenet, *Conſilij prudentia & ſanitas*; hoc eſt, Monſtratio, & Delineatio viæ rectæ & procliuis, ad rem, quæ proponit, peragendam: *Claudus enim*, (quod dici ſolet) *in viâ, anteuertit Curſorem extra viam.* Et Salomon perappoſitè ad hanc rem; *Ferrum ſi retuſum fuerit viribus vtendum*

vtendum maioribus; quod verò super omnia præualet, est sapientia. Quibus verbis innuit, Medii prudentem electionem, efficaciùs conducere ad Rem, quàm virium aut Intentionem, aut Accumulationē. Hæc vt dicam, illud impellit, quod (saluo semper eorum honore, qui de Literis quomodocunque meruerunt) perspicio atque animadverto, Opera eorum atque Acta pleraque, ad Magnificentiam potiùs, & Nominis sui Memoriam, quam ad Scientiarum ipsarum Profectum & Augmenta spectasse; & Literatorum potiùs Numerum auxisse, quam Artibus ipsis multum Incrementi attulisse.

Actiones autem & Opera, quæ ad Literas amplificandas pertinent, circa tria versantur Obiecta: Circa Literarum Sedes; circa Libros; & circa Personas Eruditorum. Quemadmodùm enim Aqua, siue ex Cœlesti Rore descendens, siue ex Fontibus scaturiens, facilè dispergitur & disperditur, nisi colligatur in aliqua Receptacula, vbi per vnionem, & congregationem, se sustentare & fouere possit, (quem in finem excogitauit Solertia humana Aquæductus, Cisternas, Stagna; eaque etiam varijs ornamentis condecorauit, quæ Magnificentiæ & Dignitati, non minùs quàm Vsui & Necessitati deseruiant) similitèr Liquor iste Scientiæ pretiosissimus, siue à Diuinâ Inspiratione destillet, siue è Sensibus exiliat, mox periret omnis, atque euanesceret, nisi conseruaretur in Libris, Traditionibus, Colloquijs; ac præcipuè in Locis certis his Rebus destinatis, quales sunt Academiæ, Collegia, Scholæ; vbi & permanentes habeat Sedes, & crescendi insupèr, & se congregandi Copiam, & Facultatem.

Ac primò, Opera, quæ ad *Musarum Sedes* spectant, quatuor numerantur: Ædificiorum Structura; Prouentuum Dotatio; Priuilegiorum Concessio; Disciplinæ Lex & Institutio; Quæ omnia ad Secessum, & Otium (vt plurimùm) conferunt, & ad Vacationem à

Curis & Moleſtijs: qualia ſunt quæ ad Aluearia conſtituenda, in vſum Mellis, requirit Virgilius;

Principio ſedes apibus, ſtatioq; petenda,
Quo neque ſit ventis aditus. &c.

At Opera circa *Libros* duo ſunt præcipua: primum Bibliothecæ, in quibus tanquam Mauſolæis, priſcorum Sanctorum Reliquiæ, Virtutis plenæ, conditæ ſunt. Secundò, nouæ Editiones Auctorum, emendatioribus Impreſſionibus, fidelioribus Verſionibus, vtilioribus Commentarijs, Annotationibus magis diligentibus, & huiuſmodi famulitio, inſtructæ & ornatæ.

Porrò Opera, quæ *Literatorum Hominum Perſonas* reſpiciunt (præterquàm quod ipſi ornandi ſint & promouendi) ſunt etiàm duo: Remuneratio & Deſignatio Lectorum, in Artibus iamdudùm inuentis, & cognitis; & Remuneratio ac Deſignatio Scriptorum, circa eas Doctrinæ partes, quæ non ſatis hactenùs excultæ, aut elaboratæ ſunt.

Hæc ſummatim Opera ſunt & Acta, in quibus inclytorum Principum, aliorumque illuſtrium virorum promerita, erga rem literariam claruerunt. De particulari alicuius commemoratione, qui de Literis benè meruit, cogitanti, occurrit illud Ciceronis, quod eum, poſt reditum ſuum, ad gratias promiſcuè agendas impulit; *Difficile non aliquem, ingratum quenquam præterire.* Potiùs (ex Scripturarum conſilio) ſpatium intucamur, quod adhùc reſtat in Stadio decurrendum; quàm oculos reflectamus ad ea, quæ à tergo iampridem reliquimus.

Primùm igitur, inter tot totius Europæ Collegia, præclariſſimè fundata, Omnia illa certis Profeſſionibus deſtinata eſſe demiror, nulla, liberis atque Vniuerſalibus Artium, & Scientiarum ſtudijs, dedicata. Nam ſi quis iudicet Doctrinam omnem referendam eſſe ad Vſum & Actionem, rectè ſapit; Veruntamèn facile

eſt

est illo modo prolabi in errorem illum, quem Fabula perantiqua perstringit; in quâ cætera Corporis Membra licet Ventriculo intenderunt, quod neque Motum præberet, vt Artus, neque Sensum, vt Caput; quamvis interea Alimentum coctum atque confectum ventriculus ille in reliquum corpus diuideret: Planè eodem modo, qui in Philosophiâ ac Contemplationibus vniuersalibus, positum omne studium inane atque ignauum arbitratur, non animaduertit singulis Professionibus, & Artibus, exinde succum & Robur suppeditari. Atque certè persuasum habeo, hanc ipsam haud minimam caussam fuisse, cur fælicior Doctrinæ progressus hucusque retardatus sit; quod opera hisce fundamentalibus Scientijs, nauata sit tantùm in transitu, neque haustus pleniores indè epoti. Nam si Arborem solito fructuosiorem fieri cupias, de Ramis medicandis frustrà cogitaueris; Terra ipsa circa Radicem subigenda, & Gleba lætior admouenda, aut nihil egeris. Neque rursùs silentio prætermittendum est, hanc Collegiorum, & Societatum, in vsum tantummodò Doctrinæ Professoriæ, Dedicationem, non solùm Scientiarum incrementis inimicam fuisse; sed etiam in Regnorum, & Rerump. detrimentum cessisse. Hinc enim fieri solet, vt Principes delectum habituri Ministrorum, qui Rebus ciuilibus tractandis sint idonei; eiusmodi hominum miram solitudinem circa se reperiant; propterea quod non habeatur Educatio aliqua Collegiata, in hos vsus destinata, vbi scilicet Homines à Naturâ ad hoc facti & comparati, (præter artes alias) Historiæ, Linguis modernis, Libris & Tractatibus Politicis, præcipuè incumbant; vt inde ad ciuilia Munera, magis habiles, & instructi accedant.

Quoniam verò Fundatores Collegiorum *plantant*, Prælectionum verò *rigant*; sequitur iam ordine, vt dicam quid in publicis Lectionibus desideretur. Nimirùm,

rùm Improbo vel maximè Tenuitatem Stipendiorum, Prælectoribus siue Artium, siue Professionum, (præsertùm apud nos) assignatam. Interest enim inprimis progressûs in Scientijs, vt Lectores in vnoquoque genere, ex optimis instructissimisque eligantur; vtpote quorum opera, non in vsum transitorium, sed ad sufficiendam Sobolem Scientiæ in secula adhibeatur. Id fieri nequit, nisi Præmia, & conditiones tales constituantur, quibus eminentissimus quisque in eâ Arte, planè contentus esse possit; vt illi demùm graue non sit, in eodem munere immori, neque Practicam cogitet. Quocirca Scientiæ vt floreant, Militaris Lex seruanda Dauidis; *Vt æqua esset pars descendentis ad prælium, & manentis ad Sarcinas;* Sarcinis malè alitèr prospectum erit. Sic Lectores in Scientijs sunt tanquam Conseruatores, & Custodes totius Literarij Apparatûs, vnde Praxis & Militia deinceps Scientiarum instruatur: Proinde æquum est, vt Merces ipsorum Lucra Practicorum exæquare possit. Alitèr si Patribus Scientiarum Præmia non constituantur satis ampla, & luculenta, eueniet illud,

Et Patrum inualidi referent ieiunia Nati.

Defectum nunc notabo alium, in quo Alchymista quispiam in auxilium aduocandus fòret; cùm id genus Hominum Studiosis Authores sint, vt Libros vendant, Fornaces extruant, Mineruam ac Musas, (tanquam Virgines Steriles,) deserant, ac Vulcano se applicent. Fatendum est enimuerò, tam ad Penetralia Contemplationis, quàm ad Operatiuæ Fructum, in nonnullis Scientiis, (præsertùm Naturali Philosophiâ, & Medicinâ) haud vnica subsidia è Libris petenda esse. Quâ in re neutiquàm omninò cessauit Munificentia Hominum; quippe videmus non Libros magis, quam Sphæras, Globos, Astrolabia, Mappas, & alia similia, vt adminicula quædam Astronomiæ, & Cosmographiæ comparari, & studio

præberi. Videmus etiam loca nonnulla, Medecinæ ſtudio dicata, Hortos habere pro Simplicium cuiuſque generis inſpectione, & notitiâ; nec vſu Mortuorum Corporum ad Obſeruationes Anatomicas deſtitui. Cæterùm hæc ad pauca ſpectant. In genere, pro certo habeatur, magnos, in rebus Naturæ abditis eruendis & reſerandis, progreſſus vix fieri poſſe, niſi ad Experimenta, ſiue Vulcani, ſiue Dædali, (Fornacis ſcilicet, aut Machinæ,) vel cuiuſcunque alterius generis, ſumptus abundè ſuppeditentur. Ideoque ſicut Principum Secretariis, & Emiſſariis, conceditur exhibere rationes Expenſarum, pro diligentiis ſuis, in explorando, & eruendo Res nouas & Arcana ciuilia; ſimilitèr & Exploratoribus, ac Speculatoribus Naturæ, ſatisfaciendum de expenſis ſuis; aliàs de quamplurimis ſcitu digniſſimis nunquam fiemus certiores. Si enim Alexander magnam vim pecuniæ ſuppeditauit Ariſtoteli, quâ conduceret Venatores, Aucupes, Piſcatores, & alios, quo inſtructior accederet ad conſcribendam Hiſtoriam Animalium; certè maius quiddam debetur ijs, qui non in Saltibus Naturæ pererrant, ſed in Labyrinthis Artium viam ſibi aperiunt.

Defectus etiamnùm alius nobis obſeruandus, (magni certè momenti,) Neglectus quidam eſt; in Academiarum Rectoribus, Conſultationis, in Regibus ſiue Superioribus, Viſitationis; in hunc finem, vt diligentèr conſideretur, & perpendatur, vtrùm Prælectiones, Diſputationes, aliaque Exercitia Scholaſtica, antiquitùs inſtituta, & ad noſtra vſque tempora vſitata, continuare fuerit ex vſu, vel potiùs antiquare, aliaque meliora ſubſtituere. Etenim inter Maieſtatis tuæ Canones prudentiſſimos, illum reperio. *In omni vel conſuetudine, vel exemplo, tempora ſpectanda ſunt, quandò primùm Res cœpta; in quibus ſi vel confuſio regnauerit, vel inſcitia; derogat illud inprimis Authoritati rerum, atque omnia reddit ſuſpecta.* Quamobrem,

obrem, quandoquidem Academiarum Inſtituta, plerunque originem traxerint à temporibus, hiſce noſtris haud paulò obſcurioribus, & indoctioribus; eò magis conuenit, vt examini denuò ſubijciantur. Exemplum in hoc genere, vnum aut alterum proponam, in rebus quæ maximè obuiæ videntur, & familiares. Pro more receptum eſt (licet vti mihi videtur perperàm) vt Literarum ſtudioſi, Logicam, & Rhetoricam præproperè nimis addiſcant; Artes ſanè Prouectioribus magis conuenientes, quàm Pueris, & Tyronibus. Etenim hæ duæ, ſi verè res perpendatur, ſunt ex Artibus grauiſſimis; cùm ſint *Artes Artium*, altera ad Iudicium, altera ad Ornatum. Quinetiàm Regulam, & Normam continent, Res & Materiam ſubiectam, vel diſponendi, vel illuſtrandi. Ideóque id agere, vt Mentes Rerum ignaræ, & rudes, (quæque nondùm id collegerunt, quod à Cicerone *Sylua*, vel *Supellex* appellatur, id eſt Materiem, & Copiam rerum,) initium ab iſtis Scientiis ſumant; (ac ſi quis diſcere vellet, ponderare, vel metiri, vel ornare Ventum:) haud aliud profectò parit, quàm vt harum Artium virtus & facultas, (quæ permagnæ ſunt, & latiſſimè diffuſæ,) ferè contemptæ iaceant; atque vel in puerilia Sophiſmata, Affectationeſque ridiculas degenerauerint; vel ſaltem exiſtimatione ſuâ haud parùm mulctatæ ſint. Quinetiam præmatura, & intempeſtiua ad has Artes Acceſſio, dilutam earum, atque ieiunam Traditionem ac Tractationem, neceſſariò ſecum traxit, qualis nimirùm Captui Puerorum adaptetur. Alterum Exemplum (quod adducam) Erroris, qui in Academiis iam diù inueterauit, eiuſmodi eſt; quod ſcilicet Inuentionis, atque Memoriæ, in Exercitiis ſcholaſticis, fieri ſolet nimiò plus noxium Diuortium: Illic ſiquidem Orationes plæræque, aut omninò præmeditatæ ſunt, adeò vt Conceptus Verbis proferantur, & Inuentioni nihil relinquatur; aut planè extem-

extemporariæ, vt perparùm relinquatur Memoriæ: (cùm in vitâ communi, & Praxi, rarus sit alterutrius istorum vlus seorsim, sed potiùs mixturæ ipsorum; id est Notarum siue Commentariorum, atque Dictionis subitæ) ita vt hoc pacto, Exercitia ad Praxim haud sint accommodata, nec Imago respondeat Vitæ. Illud autem in Exercitijs perpetuò tenendum est; vt omnia (quam fieri potest) maximè repræsentent ea, quæ in vitâ agi solent; Alioqui Motus & Facultates Mentis peruertent, non præparabunt. Huius autem rei Veritas non obscurè cernitur, cùm Academici ad Praxim suarum Professionum, vel alia Ciuilis Vitæ Munia se accingant; quod cùm faciunt, hunc, de quo loquimur, defectum, ipsi in se citò deprehendunt; sed citiùs etiamnùm alii. Cæterùm hanc partem, de Institutorum Academicorum emendatione, clausulâ illâ (ex Cæsaris quâdam ad Oppium, & Balbum Epistolâ desumptâ) concludam; *Hoc quemadmodùm fieri possit, nonnulla mihi in mentem veniunt, & multa reperiri possunt; de ijs rebus rogo vos, vt cogitationem suscipiatis.*

Alter Defectus quem obseruo, altiùs paulò quam præcedens ascendit. Quemadmodùm enim Doctrinarum Progressio, haud parùm in prudenti Regimine, & Institutione Academiarum singularum consistit; ita magnus ad hoc cumulus accedere possit, si Academiæ vniuersæ, per totam Europam sparsæ, arctiorem coniunctionem, & necessitudinem contraherent. Sunt enim, vti videmus, multi Ordines, & Sodalitia, quæ licet Regnis, & Spatijs longinquis disiuncta sint, tamen Societatem & tanquam Fraternitatem inter se ineunt, & colunt; adeò vt habeant Præfectos (alios Prouinciales, alios Generales,) quibus omnes parent. Et certè, quemadmodùm Natura creat Fraternitatem in Familijs; Artes Mechanicæ contrahunt

Fraternitatem in Sodalitijs; Vnctio diuina superinducit Fraternitatem in Regibus, & Episcopis; Vota & Regulæ conciliant Fraternitatem in Ordinibus: eodem modo fieri non potest, quin intercedat Fraternitas illustris & generosa, inter Homines, per Doctrinas & Illuminationes, quandoquidem Deus ipse *Pater Luminum* nuncupetur.

Postremò illud queror (de quo superiùs nonnihil præmisi) quod vel nunquàm, vel rarò admodùm, publica aliqua extiterit Designatio Virorum idoneorum, qui vel scriberent, vel Inquisitionem instituerent, de illis Scientiarum Partibus, in quibus satis adhùc non fuerit elaboratum. Cui rei, illud inseruiet quam maximè, si tanquam Lustrum condatur Doctrinarum; & Census excipiatur; quæ ex illis locupletes sint, & maiorem in modum auctæ; quæ autem inopes, & destitutæ. Opinio enim Copiæ, inter causas Inopiæ est: Atque multitudo Librorum Luxuriæ potiùs quàm Penuriæ indicium quoddam præ se fert. Quæ tamen Redundantia, (si quis rectè iudicet) neutiquàm delendis antehàc scriptis Libris, sed nouis melioribus edendis tolli debet; qui eius generis sint, vt tanquam *Serpens Mosis*, *Serpentes Magorum* deuorent.

Horum, quos enumerauimus, omnium Defectuum Remedia, præter illius postremi; quinetiàm eiusdem postremi, quoad Partem eius Actiuam, quæ spectat ad Designationem scribentium, Opera sunt verè Basilica; Erga quæ, priuati alicuius conatus, & industria, ferè sic se habeat, ut Mercurius in Biuio; qui Digitum potest in viam intendere, Pedem inferre non potest. At Speculatiua illa Pars, quæ ad Examen Doctrinarum (quid nimirùm in singulis desideretur) pertinet; etiàm industriæ Hominis Priuati patet. Mihi igitur in animo est, Perambulationem Doctrinarum, & Lustrationem generalem, & fidelem aggredi, præcipuè cum inquisitione

ne sedulâ & accuratâ, quænam earum Partes neglectæ inculteque iaceant, hominum industriâ nondùm subactæ, & ad vsum conuersæ; vt huiusmodi Delineatio, & Registratio, & publicis Designationibus, & Priuatorum spontaneis laboribus facem accendat. In quo nihilominùs Consilium est hoc tempore, Omissiones duntaxat, & *Desiderata* notare; non autem Errores, & Infælicitates redarguere. Aliud enim est inculta loca indicare, aliud culturæ modum corrigere.

Quam quidem ad rem, cùm me comparo, & accingor, non sum nescius, quantum opus moueam, quamque difficilem prouinciam sustineam; etiàm quàm sint vires minimè Voluntati pares: Attamen magnam in spem venio, si ardentior meus erga Literas Amor, me longiùs prouexerit, vsurum me excusatione Affectûs; quia non simul cuiquam conceditur, *Amare & Sapere*. Nescius equidem non sum, eandem iudicij libertatem alijs relinquendam, quam ipse vsurpauerim. Equidem libentèr æque acceperim ab alijs, ac impertiuerim, Humanitatis illud officium; *Nam qui Erranti comitèr monstrat viam*, &c. Prospicio etiàm animo, complura ex illis, quæ tanquam omissa, & desiderata, in Registrum hoc nostrum referre visum fuerit, in diuersas censuras incursura; Alia scilicet quod sint dudùm peracta, & iam extent; Alia quod curiositatem sapiant, & fructum promittant perexilem; Alia quod nimis ardua existant, & ferè impossibilia, quæ ab hominibus absoluantur. Ad priora duo quod attinet, Res ipsæ pro se caussam agent: Circa postremum de Impossibilitate ita statuo; Ea omnia possibilia, & præstabilia censenda, quæ ab aliquibus perfici possint, licet non à quibusuis; Et quæ à multis coniunctìm, licet non ab vno; Et quæ in Successione Seculorum, licet non eodem æuo; Et denique quæ Publicâ Curâ & Sumptu, licet non Opibus &

Induſtriâ ſingulorum. Si quis tamen ſit, qui malit Salomonis illud vſurpare, *Dicit piger, Leo eſt in viâ*; quàm illud Virgilij, *Poſſunt, quia poſſe videntur*; ſatis mihi erit, ſi labores mei, inter Vota tantùm ſiue Optata melioris notæ habeantur. Sicut enim haud omninò Rei imperitum eſſe oportet, qui Quæſtionem appoſitè inſtituat; ita nec Senſûs inops videatur, qui haudquaquàm abſurda Optauerit.

Caput I.

Partitio Vniuerſalis Doctrinæ Humanæ *in* Hiſtoriam, Poeſim, Philoſophiam; *Secundum tres Intellectûs Facultates,* Memoriam, Phantaſiam, Rationem: *quódque eadem Partitio competat etiàm* Theologicis.

Partitio *Doctrinæ Humanæ* ea eſt veriſſima, quæ ſumitur ex triplici Facultate Animæ Rationalis, quæ Doctrinæ Sedes eſt. *Hiſtoria* ad *Memoriam* refertur; *Poeſis* ad *Phantaſiam*; *Philoſophia* ad *Rationem.* Per *Poeſim* autem, hoc loco intelligimus non aliud, quàm Hiſtoriam confictam, ſiue Fabulas. Carmen enim Stili quidam Character eſt, atque ad Artificia Orationis pertinet, de quo ſuo loco.

Hiſtoria propriè Indiuiduorum eſt, quæ circumſcribuntur Loco & Tempore. Etſi enim Hiſtoria Naturalis circa Species verſari videatur; tamen hoc fit ob promiſcuam Rerum Naturalium, (in plurimis) ſub vnâ Specie, Similitudinem; vt ſi vnam nôris, omnes

omnes nòris. Sicubi autem Indiuidua reperiantur, quæ aut vnica sunt in suâ Specie, veluti Sol & Luna; aut à Specie insignitèr deflectunt, vt Monstra; non minùs rectè constituitur Narratio de illis in Historiâ Naturali, quam de Hominibus singularibus in Historiâ Ciuili. Hæc autem omnia ad *Memoriam* spectant.

Poesis, eo sensu quo dictum est, etiàm Indiuiduorum est; confictorum ad similitudinem illorum, quæ in Historiâ verâ memorantur; ita tamen vt modum sæpiùs excedat, & quæ in Rerum naturâ nunquam conuentura, aut euentura fuissent, ad libitum componat, & introducat; quemadmodum facit & Pictoria. Quod quidem *Phantasiæ* Opus est.

Philosophia Indiuidua dimittit; neque Impressiones primas Indiuiduorum, sed Notiones ab illis Abstractas complectitur; atque in ijs componendis, & diuidendis, ex Lege Naturæ, & Rerum ipsarum euidentiâ versatur. Atque hoc prorsùs Officium est, atque Opificium *Rationis*.

Hæc autem ita se habere, si quis intellectualium Origines petat, facilè cernet. Indiuidua sola Sensum percellunt, qui Intellectûs Ianua est. Indiuiduorum eorum Imagines, siue Impressiones à sensu exceptæ, figuntur in Memoriâ, atque abeunt in eam, à principio tanquam integræ, eodem quo ocurrunt modo: Eas postèa recolit, & ruminat Anima humana; Quas deinceps aut *simplicitèr recenset*; aut *lusu quodam imitatur*; aut *Componendo & Diuidendo digerit*. Itaque liquidò constat, ex tribus his Fontibus, *Memoriæ*, *Phantasiæ*, & *Rationis*, esse tres illas Emanationes, *Historiæ*, *Poeseos*, & *Philosophiæ*; nec alias, aut plures esse posse. Etenim Historiam, & Experientiam pro eâdem re habemus; quemadmodùm etiàm Philosophiam, & Scientias.

Neque

Neque aliâ censemus ad *Theologica* Partitione opus esse. Differunt certè Informationes Oraculi & Sensûs, & Re, & Modo insinuandi; sed Spiritus Humanus vnus est, eiusque Arculæ, & Cellæ eædem. Fit itaque, ac si diuersi Liquores, atque per diuersa Infundibula, in vnum atque idem Vas recipiantur. Quare & *Theologia*, aut ex *Historiâ Sacrâ* constat; aut ex *Parabolis*, quæ instar diuinæ *Poeseos* sunt; aut ex *Præceptis* & *Dogmatibus*, tanquam perenni quâdam *Philosophiâ*. Quod enim ad eam partem pertinet, quæ redundare videtur, *Prophetiam* videlicet, ea *Historiæ* genus est: quandoquidem Historia Diuina, eâ polleat supra Humanam Prærogatiuâ, vt Narratio Factum præcedere, non minùs quam sequi possit.

Caput II.

Partitio Historiæ *in* Naturalem *&* Ciuilem, Ecclesiasticâ *&* Literariâ *sub* Ciuili *comprehensâ*. *Partitio* Historiæ Naturalis *in* Historiam Generationum, Præter-Generationum, *&* Artium.

HISTORIA aut *Naturalis* est, aut *Ciuilis*: In *Naturali*, Naturæ res gestæ, & Facinora memorantur; in *Ciuili*, Hominum. Elucent proculdubio *Diuina* in vtrisque, sed magis in *Ciuilibus*, vt etiàm propriam *Historiæ* speciem constituant, quam *Sacram* aut *Ecclesiasticâ* appellare consueuimus. Nobis verò etiàm ea videtur *Literarum*, & *Artium* Dignitas, vt ijs *Historia* propria seorsùm attribui debeat; quam sub *Historiâ Ciuili*, (quemadmodum

admodum & *Ecclesiasticam*,) comprehendi intelligimus.

Partitionem *Historiæ Naturalis* moliemur ex *statu*, & conditione ipsius Naturæ, quæ in triplici statu posita inuenitur, & tanquam Regimen trinum subit. Aut enim libera est Natura, & cursu consueto se explicans, vt in Cœlis, Animalibus, Plantis, & vniuerso Naturæ Apparatu; Aut à prauitatibus, & insolentijs Materiæ contumacis, & ab Impedimentorum violentiâ, de statu suo detruditur, vt in Monstris; Aut denique ab Arte, & Operâ humanâ constringitur, & fingitur, & tanquam nouatur, vt in Artificialibus. Sit itaque Partitio *Historiæ Naturalis*, in *Historiam Generationum*, *Præter-Generationum*; & *Artium*: Quam postremam, etiàm *Mechanicam*, & *Experimentalem* appellare consueuimus. Harum prima *Libertatem Naturæ* tractat; secunda *Errores*; tertia *Vincula*. Libentèr autem *Historiam Artium*, vt Historiæ Naturalis speciem constituimus; quia inueterauit prorsùs opinio, ac si aliud quippiam esset Ars à Naturâ; Artificialia à Naturalibus: vnde illud Malum, quod plerique Historiæ Naturalis Scriptores, perfunctos se putent, si Historiam Animalium, aut Plantarum, aut Mineralium confecerint, omissis Artium Mechanicarum Experimentis. Sed & illabitur etiàm Animis Hominum aliud subtilius Malum; nempe, vt Ars censeatur solummodò, tanquam Additamentum quoddam Naturæ, cuius scilicet ea sit vis, vt Naturam (sanè) vel inchoatam perficere, vel in deterius vergentem emendare, vel impeditam liberare; minimè verò penitùs vertere, transmutare, aut in imis concutere possit. Quod ipsum Rebus Humanis præproperam desperationem intulit. At contrà, illud Animis Hominum penitùs insidere debuerat; Artificialia à Naturalibus, non Formâ, aut Essentiâ, sed Efficiente solummodò differe; Homini quippè in Naturam,

Naturam, nullius rei poteſtatem eſſe, præterquam Motûs, vt ſcilicet Corpora Naturalia aut admoueat, aut amoueat: vbi igitur datur Admotio Corporum Naturalium, aut Remotio, coniungendo (vt vocant) Actiua Paſſiuis, omnia poteſt homo; vbi non datur, nihil: Neque intereſt, ſi Res ponantur in ordine ad aliquem Effectum, vtrùm hoc fiat per Hominem, vel abſque Homine: Aurum aliquandò excoquitur igne, aliquandò in Arenulis purum inuenitur, miniſtrante ſibi ipſi Naturâ: Iris ſimilitèr fit ex Nube roſcidâ in ſublimi; fit etiàm per Aſperſionem Aquæ, hic apud nos. Itaque Natura omnia regit, ſubordinantur autem illa tria, *Curſus Naturæ; Expatiatio Naturæ*; & *Ars*, ſiue Additus Rebus *Homo*: Ideoque in Hiſtoriâ Naturali, tria illa comprehendi par eſt; quod etiam C. Plinius magnâ ex parte fecit; qui Hiſtoriam Naturalem ſolus pro dignitate complexus eſt; ſed complexam, minimè vt decuit, imò potiùs indignis modis tractauit.

Harum prima habetur mediocritèr exculta; Sequentes duæ ita tenuitèr, & inutilitèr tractantur, vt in *Deſideratorum* claſſe reponendæ ſint. Neque enim reperias ſatis inſtructam, & locupletem collectionem Operum Naturæ eorum, quæ à Curſu ordinario Generationum, Productionum, & Motuum aberrârunt, & deflexerunt; ſiue ſint illa Fœtus certarum Regionum aut Locorum ſingulares; ſiue Temporum Euentus inſoliti; ſiue *Caſuum* (vt ait ille) *Ingenia*; ſiue Proprietatum Abditarum Effectus; ſiue Monodica Naturæ in ſuâ Specie. Non negauerim inueniri Libros nimiò plures, fabuloſis Experimentis, Commentitiis Secretis, & friuolis Impoſturis, ad Voluptatem, & Nouitatem, refertos; Cæterùm Narrationem grauem, & ſeueram de Heteroclitis, & Mirabilibus Naturæ, diligentèr examinatam, ac fidelitèr deſcriptam,

descriptam, non, inquam, inuenio; præsertim cum debitâ reiectione, & publicâ tanquam proscriptione Mendaciorum, & Fabularum, quæ inualuerunt. Nam vt res se nunc habet, si fortè Mendacia aliqua circa Res Naturales obtinuerint, & celebrata sint (siue quod tantum possit Reuerentia Antiquitatis, siue quod illa denuò examini subijcere sit molestum, siue quod mirifica scilicet Ornamenta putantur Orationis, propter Similitudines & Comparationes) nunquàm posteà exterminantur, aut retractantur.

Finis huiusmodi Operis, quod Exemplo suo decorauit Aristoteles, nil minus est, quam vt curiosis, & inanibus Ingenijs gratificetur, sicut faciunt Mirabilarij, & Prodigiastri; verùm duas ob causas, vtramque seriam & grauem: Vnam, vt Axiomatum corrigatur Iniquitas; quæ plerunque in Exemplis tritis, & vulgatis fundamentum habent: Alteram, quòd à Miraculis Naturæ, ad Miracula Artis, expeditus sit transitus, & peruius. Neque enim huic rei plus ineſt Negotii, præterquàm vt Naturæ vestigia persequaris sagacitèr, cùm ipsa sponte aberret; vt hoc pacto posteà cùm tibi libuerit, eam eôdem loci deducere, & compellere possis. Neque verò præceperim, vt ex Historiâ istâ Mirabilium, superstitiosæ Narrationes, de Maleficiis, Fascinationibus, Incantationibus, Somniis, Diuinationibus, & similibus, prorsùs excludantur, vbi de Facto, & Re gestâ liquidò constet. Nondùm enim innotuit, quibus in rebus, & quousque, Effectus Superstitioni attributi, ex Causis naturalibus participent. Ideóque licet huiusmodi Artium Vsum & Praxim, meritò damnandum censeamus, tamen à speculatione, & consideratione ipsarum, (si strenuè excutiantur) notitiam haud inutilem consequemur, non solùm ad Delicta, in hoc genere Reorum, ritè diiudicanda; sed etiam ad Naturæ

Secreta vlteriùs rimanda. Neque cer.è hæſitandum de ingreſſu, & penetratione intra huiuſmodi Antra, & Receſſus, ſi quis ſibi vnicam Veritatis inquiſitionem proponat; quod & Maieſtas tua Exemplo proprio confirmauit. Tu enim, duobus illis clariſſimis & acutiſſimis, Religionis, ac Naturalis Philoſophiæ oculis, tales vmbras prudentèr ac perſpicacitèr perluſtraſti; vt te Soli ſimillimum probaueris, qui polluta Loca ingreditur, nec tamen inquinatur: Cæterùm illud monuerim, Narrationes iſtas cum Rebus ſuperſtitioſis coniunctas, ſeorsùm componi, neque cum puris, & ſinceris Naturalibus commiſceri oportere. Quod verò ad Narrationes attinet, circa Prodigia & Miracula Religionum; illa certè aut non vtique vera ſunt; aut nullâ ex parte naturalia; ideóque ad *Hiſtoriam Naturalem* non pertinent.

Quantum ad *Hiſtoriam Naturæ ſubactæ*, & *Factitiæ*, quam *Mechanicam* appellare ſolemus; inuenio ſanè Collectiones quaſdam de Agriculturâ, etiàm de Artibus compluribus Mechanicis; ſed, quod peſſimum eſt in hoc genere, ſempèr negliguntur & reijciuntur Experimenta, in Artibus ſingulis familiaria & vulgata; quæ tamen ad Interpretationem Naturæ, æquè aut plus faciunt, quam minùs trita. Nam Labes quædam Literis aſpergi videatur, ſi fortè viri docti ſe ſubmittant Inquiſitioni, aut obſeruationi rerum mechanicarum; niſi fuerit earum, quæ pro Arcanis Artis, aut pro Rebus admodùm raris, aut ſubtilibus reputentur. Quod tam inanis, ac ſupercilioſæ Arrogantiæ Vitium, meritò irriſit Plato, quandò Hippiam Sophiſtam iactabundũ inducit cum Socrate diſputantem, ſincero & ſolido Veritatis Inueſtigatore: Qui, cùm de Pulchritudine ſermo inſtitutus eſſet, pro vago ſuo, & ſoluto Diſputandi more, primùm intulit Exemplum Virginis pulchræ, dein Equæ pulchræ, poſtremò

postremò Ollæ Fictilis pulchræ, & affabrè factæ: Hoc vltimo Exemplo Hippias commotus, dixit, *Stomachaver certè, (nisi humanitatis ratio me eò adigeret,) cum quoquam disputare, qui Exemplis tam vilia, & sordida allegaret.* Cui Socrates, *Te quidem ita decet, cùm tam nitidis ac amictu vestibus, & pulchris calceis;* & alia per Ironiam. Enimuerò, illud pro certo asseri possit, grandia Exempla haud optimam, aut tutissimam afferre Informationem. Id quod exprimitur non insulsè, in peruulgatâ illâ Fabulâ de Philosopho; qui cùm Stellas, sublatis oculis intueretur, incidit in Aquam: Nam si Oculos demisisset, stellas illicò in Aquâ videre potuisset; verùm suspiciens in cœlum, Aquam in Stellis videre non potuit. Eodem modo sæpè accidit, vt Res minutæ & humiles, plus conferant ad Notitiam Grandium, quàm Grandes ad Notitiam Minutarum. Benè siquidem notauit Aristoteles, *Cuiusque rei naturam in portionibus eius minimis optimè cerni.* Quam ob Caussam, Reip. Naturam perscrutatur primò in Familiâ, & in simplicissimis Combinationibus Societatis, (Mariti scilicet & vxoris, Parentum & Liberorum, Domini & Serui,) quæ in quolibet tuguriolo occurrunt. Simili planè ratione, Natura huiusce magnæ Ciuitatis, (Vniuersitatis nimirùm rerum,) eiusque Dispensatio, in primâ quâque Symbolizatione, & minimis Rerum Portionibus inuestiganda est: vti fieri videmus, quod Secretum illud Naturæ, (habitum pro maximo,) de Verticitate Ferri, tactu Magnetis exciti, ad Polos, se conspiciendum præbuit, non in Vectibus ferreis, sed in Acubus.

Ego verò, si quod sit mei pondus Iudicij, sic planè Statuo; *Historiæ Mechanicæ* vsum erga Philosophiam Naturalem, esse maximè Radicalem, & Fundamentalem. Talem intelligo Philosophiam Naturalem, quæ non abeat in Fumos Speculationum subtilium, aut

ſublimium; ſed quæ efficacitèr operetur, ad ſubleuanda Vitæ humanæ Incommoda. Neque enim ad præſens tantùm iuuabit, nectendo & transferendo Obſeruationes vnius Artis, in vſum aliarum; & inde nouas commoditates eliciendo, quod neceſſe eſt fieri, cùm Experimenta diuerſarum Artium, in vnius Hominis Obſeruationem, & conſiderationem Venient; ſed porrò ad cauſſas rerum indagandas, & Artium Axiomata deducenda, lucidiorem Facem accendet, quàm hactenùs vnquàm affulſit. Quemadmodùm enim Ingenium alicuius, haud benè nôris, aut probâris, niſi eum irritaueris; neque Proteus ſe, in varias rerum facies, vertere ſolitus eſt, niſi Manicis arctè comprehenſus; ſimilitèr etiàm Natura Arte irritata, & vexata, ſe clariùs prodit, quam cùm ſibi Libera permittitur.

Antequàm verò hoc Membrum Hiſtoriæ Naturalis, (quod Mechanicum atque Experimentale vocamus,) dimittamus, illud adijciendum; Corpus talis Hiſtoriæ, non ſolùm ex Artibus ipſis Mechanicis, verùm & ex Operatiuâ parte Scientiarum Liberalium, ac ſimul ex Practicis compluribus, (quæ in Artem non coaluerunt) confici debere, vt nihil vtile prætermittatur, quod ad informandum Intellectum iuuat. Atque hæc eſt *Hiſtoriæ Naturalis* Partitio prima.

CAPVT

CAPVT III.

Partitio Hiſtoriæ Naturalis *Secunda, ex* Vſu *&* Fine *ſuo, in* Narratiuam ; *&* Inductiuam. *Quodque* Finis *nobiliſſimus* Hiſtoriæ Naturalis *ſit, vt miniſtret & in Ordine ſit ad condendam Philoſophiam ; quem* Finem *intuetur* Inductiua. *Partitio* Hiſtoriæ Generationum *in* Hiſtoriam Cœleſtium : Hiſtoriam Meteororum : Hiſtoriam Globi Terræ & Maris : Hiſtoriam Maſſarum *ſiue* Collegiorum Majorum : *&* Hiſtoriam Specierum *ſiue* Collegiorum Minorum.

HISTORIA *Naturalis*, vt *Subiecto* triplex (quemadmodùm diximus) ita *Vſu* duplex eſt : Adhibetur enim, aut propter *Cognitionem Rerum* ipſarum, quæ Hiſtoriæ mandantur ; aut tanquam *Materia prima* Philoſophiæ. Atque prior illa, quæ aut *Narrationum* iucunditate delectat, aut *Experimentorum* vſu iuuat, atque huiuſmodi Voluptatis, aut Fructûs gratiâ quæſita eſt, longè inferioris notæ cenſenda, præ eâ, quæ *Inductionis* veræ, & legitimæ Sylua ſit, atque Supellex, & primam Philoſophiæ Mammam præbeat. Rursùs itaque partiemur *Hiſtoriam Naturalem*, in *Narratiuam*, & *Inductiuam* : Hanc autem poſteriorem inter *Deſiderata* ponimus. Neque verò aciem Mentis alicuius perſtringant, aut magna Antiquorum Nomina, aut magna Recentium Volumina. Satis enim ſcimus, haberi

beri Hiſtoriam Naturalem mole amplam, varietate gratam, diligentiâ ſæpiùs curioſam. Attamen ſi quis ex eâ Fabulas, & Antiquitatem, & Auctorum Citationes, & inanes Controuerſias, Philologiam denique, & Ornamenta eximat (quæ ad *Conuiuales Sermones*, Hominumque doctorum *Noctes*, potiùs quàm ad inſtituendam Philoſophiam ſint accomodata,) ad nil magni res recidet. Longè autem profectò abeſt ab eâ Hiſtoriâ, quam Animo metimur. Primò enim deſiderantur duæ illæ *Hiſtoriæ Naturalis* Partes, (de quibus modò diximus) *Præter-Generationum*, & *Artium*, in quibus nos plurimum ponimus: Deinde, in tertiâ illâ (quæ reliqua eſt) Parte Generali, nimirùm de *Generationibus*, vni tantùm, ex quinque Partibus ejus, ſatisfacit. Siquidem *Hiſtoriæ Generationum* conſtituuntur Partes ſubordinatæ quinque: Prima *Cœleſtium*, quæ Phænomena ipſa ſincera complectitur, atque ſeparata à Dogmatibus; Secunda *Meteororum* (annumerando etiam Cometas) & *Regionum*, quas vocant, *Aëris*: Neque enim de Cometis, Meteôris ignitis, Ventis, Pluuijs, Tempeſtatibus, & reliquis, inuenitur aliqua Hiſtoria, quæ vllius ſit pretij. Tertia *Terræ & Maris*, (quatenùs ſunt Vniuerſi Partes Integrales) Montium, Fluminum, Æſtuum, Arenarum, Syluarum, Inſularum, denique Figuræ ipſius Continentium prout exporriguntur; in his omnibus, potiùs Naturalia inquirendo & obſeruando, quàm Coſmographica. Quartò, de *Maſſis Materiæ communibus*, quas *Collegia Maiora* vocamus, (vulgò *Elementa* dicuntur;) Neque enim de Igne, Aëre, Aquâ, Terrâ; eorumque Naturis, Motibus, Operibus, Impreſſionibus, Narrationes reperiuntur, quæ Corpus aliquod Hiſtoriæ iuſtum conſtituant. Quinta, & vltima, de *Collectionibus Materiæ exquiſitis*, quæ à nobis *Collegia Minora*, vulgò *Species* appellantur. In hâc autem poſtremâ ſolâ, induſtria

industria Scriptorum enituit; ita tamen, vt potiùs luxuriata sit in superfluis, (Iconibus Animalium, aut Plantarum, & similibus intumescens) quam solidis, & diligentibus obseruationibus ditata, quæ vbique in *Historiâ Naturali* subnecti debeant. Atque, vt verbo dicam, omnis quam habemus Naturalis Historia, tam inquisitione suâ, quàm congerie, nullo modo in ordine ad eum quem diximus finem, (condendæ scilicet Philosophiæ,) aptata est. Quare *Historiam Inductiuam* desiderari pronunciamus. Atque de *Naturali Historiâ* hactenùs.

CAPVT IV.

Partitio Historiæ Ciuilis, *in* Ecclesiasticam, Literariam, *&* (*quæ Generis nomen retinet*) Ciuilem: *quodque* Historia Literaria *desideretur*: *Eius conficiendæ Præcepta.*

HISTORIAM *Ciuilem* in tres species rectè diuidi putamus: Primò *Sacram*, siue *Ecclesiasticam*: deinde eam, quæ Generis nomen retinet, *Ciuilem*: Postremò *Literarum* & *Artium*. Ordiemur autem ab eâ Specie, quam postremò posuimus; quia reliquæ duæ habentur, illam autem inter *Desiderata* referre visum est. Ea est *Historia Literarum*. Atque certè Historia Mundi, si hâc parte fuerit destituta, non absimilis censeri possit *Statuæ Polyphemi*, eruto Oculo; cùm ea pars Imaginis desit, quæ Ingenium & Indolem Personæ maximè referat. Hanc licet desiderari statuamus, nos nihilominùs minimè fugit,

fugit, in Scientiis Particularibus Iureconsultorum, Mathematicorum, Rhetorum, Philosophorum, haberi leuem aliquam Mentionem, aut Narrationes quasdam ieiunas, de Sectis, Scholis, Libris, Auctoribus, & Successionibus huiusmodi Scientiarum: Inueniri etiàm de Rerum & Artium Inuentoribus, tractatus aliquos exiles, & infructuosos; Attamen iustam atque vniuersalem *Literarum Historiam* nullam adhùc editam asserimus. Eius itaque & Argumentum, & conficiendi Modum, & Vsum proponemus.

Argumentum non aliud est, quam vt ex omni Memoriâ repetatur, quæ Doctrinæ & Artes, quibus Mundi Ætatibus, & Regionibus floruerint. Earum Antiquitates, Progressus, etiàm Peragrationes per diuersas Orbis Partes (migrant enim Scientiæ, non secùs ac Populi) rursùs Declinationes, Obliuiones, Instaurationes commemorentur. Obseruetur simul per singulas Artes, Inuentionis Occasio & Origo; Tradendi Mos & Disciplina; Colendi & Exercendi Ratio & Institutæ. Adijciantur etiàm Sectæ, & Controuersiæ maximè celebres, quæ Homines doctos tenuerunt; Calumniæ, quibus patuerunt; Laudes & Honores quibus decoratæ sunt. Notentur Auctores præcipui, Libri præstantiores, Scholæ, Successiones, Academiæ, Societates, Collegia, Ordines, denique omnia quæ ad Statum Literarum spectant. Ante omnia etiàm id agi volumus (quod Ciuilis Historiæ decus est, & quasi Anima) vt cum euentis caussæ copulentur; videlicet, vt memorentur Naturæ Regionum ac Populorum; Indolesque apta & habilis, aut inepta & inhabilis ad Disciplinas diuersas; Accidentia temporum, quæ Scientijs aduersa fuerint aut propitia; Zeli & mixturæ Religionum; Malitiæ & Fauores Legum; Virtutes denique insignes, & efficacia quorundam virorum, erga literas promouendas, & similia. At hæc omnia ita tractari præcipimus, vt non Criticorum

Criticorum more, in laude & censurâ tempus teratur; sed planè historicè res ipsæ narrentur, iudiciùm parciùs interponatur.

De *Modo* autem huiusmodi Historiæ conficiendæ, illud inprimis monemus; vt Materia & Copia eius, non tantùm ab Historijs, & Criticis petatur, verùm etiàm vt per singulas Annorum Centurias, aut etiàm minora interualla, seriatim, (ab vltimâ Antiquitate facto principio) Libri præcipui, qui per ea Temporis Spatia conscripti sunt, in consilium adhibeantur; vt ex eorum non perlectione (id enim infinitum quiddam esset) sed degustatione, & obseruatione Argumenti, Stili, Methodi, Genius illius temporis Literarius, veluti Incantatione quàdam, à Mortuis euocetur.

Quod ad *Vsum* attinet, hæc eò spectant; non vt Honor Literarum, & Pompa, per tot circumfusas Imagines celebretur; nec quia, pro flagrantissimo, quo literas prosequimur, amore, omnia quæ ad earum statum quoquo modo pertinent, vsque ad curiositatem inquirere, & scire, & conseruare auemus; sed præcipuè ob caussam magis seriam, & grauem: Ea est (vt Verbo dicamus) quoniam per talem, qualem descripsimus, Narrationem, ad Virorum doctorum, in Doctrinæ vsu & administratione, prudentiam & solertiam, maximam accessionem fieri posse existimamus; & Rerum Intellectualium, non minùs quàm Ciuilium motus, & perturbationes, vitiaque & Virtutes, notari posse; & Regimen inde optimum educi, & institui. Neque enim B. Augustini, aut B. Ambrosij Operâ, ad Prudentiam Episcopi, aut Theologi, tantùm facere posse putamus, quantùm si Ecclesiastica Historia diligentèr inspiciatur, & reuoluatur. Quod & Viris doctis, ex *Historiâ Literarum* obuenturum non dubitamus. Casum enim omninò recipit, & temeritati exponitur, quod Ex-

emplis & Memoriâ Rerum non fulcitur. Atque de *Hiſtoriâ Literariâ*, hæc dicta ſint.

Caput V.

De Dignitate, & Difficultate Hiſtoriæ Ciuilis.

Sequitur *Hiſtoria Ciuilis* ſpecialis, cuius Dignitas atque Auctoritas, inter Scripta Humana eminet. Huius enim fidei, Exempla Maiorum, Viciſſitudines Rerum, Fundamenta Prudentiæ Ciuilis, Hominum denique Nomen & Fama, commiſſa ſunt. Ad Dignitatem rei accedit, Difficultas non minor. Etenim Animum in ſcribendo ad præterita retrahere, & veluti antiquum facere, Temporum motus, Perſonarum Characteres, Conſiliorum trepidationes, Actionum (tanquam Aquarum) ductus, Prætextuum Interiora, Imperij Arcana, cum diligentiâ ſcrutari, cum fide & libertate referre, denique verborum lumine ſub Oculos ponere, magni vtique laboris eſt, & iudicij; præſertim cùm antiquiora quæque incerta, recentiora periculo obnoxia reperiantur. Quamobrem & plurima Hiſtoriam iſtam Ciuilem circunſtant Vitia; dum Plerique Narrationes quaſdam inopes, & plebeias, & planè Dedecora Hiſtoriarum conſcribant; Alij particulares Relationes, & Commentariolos operâ feſtinatâ, & textu inæquali conſarciant; Alij Capita tantùm Rerum geſtarum percurrant; Alij contrà, minima quæque, & ad ſummas Actionum nihil facientia perſequantur; Nonnulli, nimiâ erga Ingenia propria Indulgentiâ, plurima audacter confingant; Aſt alij, non tam Ingeniorum ſuorum

orum, quàm Affectuum Imaginem Rebus imprimant, & addant, Partium suarum memores, Rerum parùm fideles testes; Quidam Politica, in quibus sibi complacent, vbique inculcent, & Diuerticula ad Ostentationem quærendo, Narrationem Rerum nimis leuitèr interrumpant: Alij in Orationum, & Concionum, aut etiam Actorum ipsorum prolixitate, parùm cum iudicio, nimii sint; Adeò vt satis constet, non inueniri inter Scripta Hominum, ratius quicquam, quam Historiam Legitimam, & omnibus Numeris suis absolutam. Verùm nos in præsenti, Partitionem Doctrinarum instituimus, vt Omissa, non Censuram, vt Vitiosa notentur. Nunc Partitiones *Historiæ Ciuilis* persequemur, easque diuersorum Generum: Minùs enim implicabuntur Species, si Partitiones diuersæ proponantur, quam si vna Partitio curiosè per Membra deducatur.

CAPVT VI.

Partitio prima Historiæ Ciuilis, *in* Memorias, Antiquitates, *&* Historiam Iustam.

HISTORIA *Ciuilis* tripartita est, tribus Picturarum, aut Imaginum Generibus non absimilis. Videmus enim ex Picturis, & Imaginibus, alias Imperfectas, vt quibus vltima Manus non accesserit; Alias Perfectas; Alias verò Vetustate Mutilatas & Deformatas. *Historiam* similiter *Ciuilem*, (quæ Imago Rerum, & Temporum quædam est) in tres species, illis Picturarum congruas, partiemur; *Memorias* scilicet; *Historiam Iustam*; & *Antiquitates*.

quitates. Memoriæ ſunt *Hiſtoria inchoata*, aut prima & rudia Hiſtoriæ Lineamenta; *Antiquitates* verò *Hiſtoria deformata* ſunt, ſiue Reliquiæ Hiſtoriæ, quæ caſu è Naufragio temporum ereptæ ſunt.

Memoriæ, ſiue Præparationes ad Hiſtoriam duplicis generis ſunt; quorum alterum *Commentarios*, alterum *Regiſtra* vocare placet. *Commentarij* nudam Actionum & Euentuum Seriem, ac Connexionem proponunt, prætermiſſis cauſſis Rerum & prætextibus, initijs quoque earundem & occaſionibus, conſilijs itidem & orationibus, & reliquo Actionum Apparatu. Talis enim eſt propria *Commentariorum* natura, licet Cæſari, per Modeſtiam quandam cum Magnanimitate coniunctam, præſtantiſſimæ, inter eas quæ extant, Hiſtoriæ, Commentariorum nomen indere placuerit. At *Regiſtra* duplicis naturæ ſunt: Complectuntur enim aut *Titulos Rerum* & *Perſonarum*, in *Serie temporum*; quales dicuntur *Faſti*, & *Chronologiæ*: Aut *Actorum Solennitates*, cuius generis ſunt, Principum Edicta, Senatuum Decreta, Iudiciorum Proceſſus, Orationes publicè habitæ, Epiſtolæ publicè miſſæ, & ſimilia, abſque Narrationis Contextu, ſiue Filo continuo.

Antiquitates, ſeu *Hiſtoriarum Reliquiæ* ſunt (vti iam diximus) tanquam Tabulæ Naufragij; cùm deficiente, & ferè ſubmerſâ rerum Memoriâ, nihilominùs Homines induſtrij, & ſagaces, pertinaci quâdam, & ſcrupuloſâ diligentiâ, ex Genealogijs, Faſtis, Titulis, Monumentis, Numiſmatibus, Nominibus Proprijs & Stilis, Verborum Etymologijs, Prouerbijs, Traditionibus, Archiuis & Inſtrumentis tam publicis quàm priuatis, Hiſtoriarum Fragmentis, Librorum neutiquàm Hiſtoricorum Locis diſperſis; ex his inquam omnibus, vel aliquibus, nonnulla à Temporis Diluuio eripiunt, & conſeruant. Res ſanè operoſa, ſed Mortalibus grata, & cum Reuerentiâ quâdam coniuncta; ac digna certè,

quæ

quæ deletis Fabulosis Nationum Originibus, in locum huiusmodi commentitiorum substituatur; sed tamen eò minus habens Auctoritatis, quia paucorum Licentiæ subijcitur, quod paucis curæ est.

In his *Imperfectæ Historiæ* Generibus, Defectum aliquem non puto designandum, cùm sint tanquam *Imperfectè Mista*; vt Defectus huiusmodi sit ex ipsâ earum Naturâ. Ad *Epitomas* quod attinet, (Historiarum certè Teredines, & Tineas,) eas exulare volumus; quod etiàm cum plurimis, qui maximè sani fuerunt iudicij, facimus; vtpote quæ complura Nobilissimarum Historiarum Corpora exederint, & corroderint, atque in fœces inutiles demùm redegerint.

CAPVT VII.

Partitio Historiæ Iustæ *in* Chronica, Vitas, & Relationes; *Earumque Partium Explicatio.*

AT *Historia Iusta* trium est generum, pro ratione *Obiecti*, quod sibi proponit repræsentandum. Aut enim *Portionem aliquam Temporis* repræsentat; aut *Personam singularem* Memoriâ dignam; aut *Actionem aliquam* siue *Rem gestam* ex illustrioribus. Primum *Chronica* siue *Annales* appellamus; secundum *Vitas*; tertium *Relationes*. Inter quæ, *Chronica* Celebritate & Nomine, excellere videntur; *Vitæ* autem Fructu & Exemplis; *Relationes* rursùs Sinceritate & Veritate. *Chronica* namque Amplitudinem Actionum Publicarum, & Personarum Facies externas, & in publicum versas proponunt; Minora autem, quæ tum ad Res, tum ad Personas pertinent,

tinent, omittunt, & silentio inuoluunt. Cùm verò id Artificij diuini sit proprium, vt *Maxima è minimis suspendat*, fit sæpenumerò vt huiusmodi *Historia*, maiora tantùm persecuta, Negotiorum Pompam potiùs, & Solennia, quàm eorum veros Fomites, & Texturas subtiliores ostendat: Quinetiàm, etsi Consilia ipsa addat, atque immiscear, tamen granditate gaudens, plus grauitatis atque prudentiæ, quam reuerà habent, Humanis Actionibus aspergat; vt Satyra aliqua possit esse verior Humanæ vitæ Tabula, quam nonnulla ex eiusmodi Historijs. Contrà *Vitæ*, si diligentèr & cum iudicio perscribantur (neque enim de Elogijs, & huiusmodi Commemorationibus ieiunis loquimur) quandoquidem Personam singularem pro Subiecto sibi proponant, in quâ necesse est Actiones, non minùs leues quàm graues, paruas quàm grandes, priuatas quàm publicas, componi & commiscri; sanè magis viuas, & fidas Rerum Narrationes, & quas ad Exemplum tutiùs & fœliciùs transferre possis, exhibent. At *Relationes* Actionum speciales, (qualia sunt *Bellum Peloponnesi*, *Expeditio Cyri*, *Coniuratio Catilinæ*, & similia) omninò puriore & magis sincero Veritatis Candore vestiri par est, quàm *Historias Iustas* Temporum; quia Argumentum in ijs deligi, & sumi potest habile, & definitum; atque eiusmodi, vt de eo Notitia, & certitudo bona, & plena informatio haberi possit; cùm contrà *Historiæ Temporis* (præsertim quæ ætate Scriptoris multò antiquior sit) necessariò in Memoriâ rerum sæpiùs fatiscat, & veluti spatia vacua contineat; quæ ingenio & coniecturâ occupari, & suppleri satis licentèr consueuerunt. Hoc tamen ipsum, quod de Relationum sinceritate dicimus, cum exceptione intelligendum est; nam fatendum certè est (cùm humana omnia ex parte laborent, & commoda cum incommodis ferè perpetuò coniuncta sint) huiusmodi Relationes, præsertim si

sub

ſub ipſâ Rerum geſtarum tempora edantur, (cùm ſæpiùs vel ad Gratiam, vel ad Inuidiam ſcribantur,) omnium Narrationum meritò maximè ſuſpectas eſſe. Sed rursùs huic Incommodo etiàm illud connaſcitur Remedium; quod illæ ipſæ *Relationes*, cùm non ex vnâ parte ſolummodò, ſed pro Factionibus, & Partium ſtudijs, ex vtràque parte ſempèr ferè edantur, viam hoc pacto quandam Veritati, tanquàm inter Extrema, aperiunt & muniunt: atque poſtquàm Contentiones Animorum deferbuerint, Hiſtorico bono & prudenti, non peſſima Hiſtoriæ perfectioris Materia, & Sementis ſunt.

Quod verò ad ea, quæ in his tribus Hiſtoriæ generibus deſiderari videantur; dubium certè non eſt, quin plurimæ Hiſtoriæ particulæ (de talibus loquimur quæ eſſe poſſint) alicuius dignitatis, aut etiam mediocritatis, cum maximo Regnorum, & Rerump. quibus debentur, Honoris & Nominis detrimento, nucuſque prætermiſſæ ſint, quas notare perlongum eſſet. Cæterùm Exterarum Nationum Hiſtorias, Exterorum curæ relinquens (*ne fortè ſim in alienâ rep. curioſus*) non poſſum non apud Maieſtatem tuam conqueri, de Hiſtoriæ Angliæ, quæ nunc habetur, Vilitate & Indignitate, quatenùs ad Corpus eius integrum; nec-non Hiſtoriæ Scotiæ Iniquitate & Obliquitate, quatenùs ad Auctorem eius recentiſſimum & vberrimum: Reputans mecum, honorificum admodùm Maieſtati tuæ futurum, atque Opus Poſteritati gratiſſimum; ſi quemadmodùm Inſula hæc Magnæ Britanniæ, ſe nunc in vnam Monarchiam coalitam, ad ſequentes Ærates tranſmittit; ita in vnâ Hiſtoriâ deſcripta, à præteritis Seculis repeteretur; eodem modo, quo Hiſtoriam decem Tribuum Regni Iſraelis, & duarum Tribuum Regni Iudæ, tanquam gemellam, Sacra Pagina deducit. Quod ſi moles huiuſmodi Hiſtoriæ,

ſtoriæ, (magna certè & ardua,) quo minùs exactè & pro dignitate perſcribatur, videatur obfutura, ecce tibi memorabilem multò angustioris Temporis Periodum, quatenùs ad Hiſtoriam Angliæ; nimirùm ab Vnione Roſarum, ad Vnionem Regnorum; Spatium temporis, quod meo quidem iudicio, maiorem recipit Euentuum (quæ rarò ſe oſtendunt) varietatem, quam in pari Succeſſionum numero, vſpiam in Regno Hæreditario, deprehendere licet. Incipit enim ab Adeptione Coronæ mixtâ, partìm Armis, partìm Iure: Ingreſſum ſiquidem Ferrum aperuit, Stabilimentum attulerunt Nuptiæ; Secuta igitur ſunt tempora illis initijs conſentanea; ſimillima fluctibus, poſt magnam tempeſtatem, tumores & agitationes ſuas, ſed abſque aliquâ immani procellâ, retinentibus; atque Gubernatoris prudentiâ, qui vnus inter Anteceſſores Reges conſilio enituit, ſuperatis. Ordine proximus ſuccedit Rex, cuius Actiones, licet magis impetu quàm conſilio adminiſtratæ, non leue tamen in Rebus Europæ momentum attulerunt, eas ſubinde librando, & inclinando, prout ipſæ propendebant. Quo etiàm regnante, cœpit fieri ingens illa Statûs Eccleſiaſtici Mutatio, qualis rarò admodùm prodit in Theatrum. Secutus eſt Rex Minor. Dein tentamentum Tyrannidis, licet illud breuiſſimum fuerit, inſtar Febris Ephemeræ. Dein Regnum Fæminæ, extero Regi nuptæ. Rursùs Regnum Fæminæ ſolitariæ, & cælibis. Hæc omnia demùm excepit Euentus iſte fauſtus & glorioſus; nimirùm huiuſce Inſulæ Britanniæ, à toto Orbe diuiſæ, in ſe Vnio; per quam Vetus illud Oraculum Æneæ redditum, quod requiem ei præmonſtrabat,

—— (*Antiquam exquirite matrem*;)

Supra nobiliſſimas Gentes Angliæ & Scotiæ, in Nomine illo *Britanniæ*, *Antiquæ ſuæ Matris*, iam conuenientes, adimpletum ſit; in pignus, & teſſeram Metæ

&

& Exitûs Errorum, & peregrinationis, iam reperti. Ita vt, quemadmodùm Corpora ponderosa iactata, antequàm ponant & consistant, trepidationes quasdam experiantur; eodem modo probabile videtur, Diuinâ Prouidentiâ factum esse, vt Monarchia ista, priusquàm in tuâ Maiestate, regiâque tuâ sobole (in quâ spero eam in perpetuum fore stabilitam) consisteret, & confirmata esset, has tam varias Mutationes, & Vicissitudines, tanquam præludia Stabilitatis suæ, subiret.

De *Vitis* cogitantem, subit quædam Admiratio, Tempora ista nostra, haud nosse Bona sua; cùm tam rara sit Commemoratio, & conscriptio vitarum, eorum, qui nostro seculo claruerunt. Etsi enim Reges, & qui absolutum Principatum obtineant, pauci esse possint; Principes etiàm in Rep. liberâ (tot Rebusp. in Monarchiam conuersis) haud multi; vtcunque tamen non defuerunt Viri egregij, (licet sub Regibus) qui meliora merentur, quam incertam & vagam Memoriæ suæ Famam, aut Elogia arida & ieiuna. Etenim hâc ex parte, Inuentum cuiusdam ex Poetis Recentioribus, quo antiquam Fabulam locupletauit, non inelegans est. Fingit ille in extremitate Fili Parcarum, Numisma quoddam, seu Monile pendere, in quo Defuncti Nomen impressum sit: Tempus autem Cultrum Atropi præstolari, & statim abscisso Filo, Numismata eripere, cáque asportata, paulò post in Fluuium Lethes, ex gremio suo proijcere: Circa Fluuium autem, magnam Auium vim volitare, quæ Numismata arripiunt, ac postquàm in rostris ipsarum paulispèr eadem circumtulerint, paulò post per incuriam in Fluuium decidere permittunt: Inter eas verò, Cygnos reperiri nonnullos, qui si Numisma aliquod cum Nomine prehenderint, illicò ad Templum quoddam illud deferre solebant, Immortalitati consecratum. Huiusmodi itaque Cygni nostris Temporibus ferè defecerunt. Quamuis autem plurimi

Hominum, Curis & Studijs ſuis nimiò plus quam Corporibus mortales, Nominis ſui memoriam, veluti Fumum aut Auram deſpiciant,

——*Animi nil magnæ Laudis egentes*;

Quorum ſcilicet Philoſophia & Seueritas ab eâ Radice pullulat, *Non priùs laudes contempſimus, quam laudanda facere deſiuimus*; Id tamen apud nos Salomonis iudicio non præiudicabit, *Memoria iuſti cum laudibus, at impiorum nomen putreſcet*: Altera perpetuò floret, alterum aut in Obliuionem protinùs abit, aut in Odorem tetrum computreſcit. Ac propterea in eo ipſo Stilo, vel loquendi Formulâ, quæ rectè admodùm recepta eſt, vt Defunctis tribuatur (*Fœlicis memoriæ, piæ memoriæ, bonæ memoriæ*) agnoſcere videmur illud, quod Cicero (mutuatus id ipſum à Demoſthene) protulit, *Bonam famam propriam eſſe poſſeßionem Defunctorum*. Quam quidem Poſſeſſionem non poſſum non notare noſtro æuo incultam vt plurimùm, & neglectam iacere.

Quantùm ad *Relationes*, optandum eſſet prorſùs, vt multò maior circa eas adhiberetur diligentia. Quippe vix incidit aliqua Actio paulò illuſtrior, cui non interſit Calamus aliquis ex melioribus, qui eam excipere & deſcribere poſſit. Quoniàm autem is perpaucorum Hominum eſſe debet, qui Hiſtoriam Iuſtam pro dignitate conſcribat, (vt ex paucitate Hiſtoricorum vel mediocrium ſatis liquet) idcircò ſi Actiones particulares, ſub tempus ipſum quo geruntur, tolerabili aliquo Scripto Memoriæ mandarentur; ſperandum eſſet exorituros quandoque, qui Hiſtoriam Iuſtam, ope & auxilio illarum *Relationum* conſcribere poſſet. Illæ enim inſtar Seminarij eſſe poſſint, vnde, cùm vſus foret, Hortus amplus & magnificus conſereretur.

CAPVT

CAPVT VIII.

Partitio Historiæ Temporum *in* Historiam Vniuersalem, *&* Particularem; *& vtriusque Commoda, & Incommoda.*

HISTORIA *Temporum* aut *Vniuersalis* est, aut *Particularis*; Hæc alicuius *Regni*, vel *Reip.* vel *Nationis* res gestas complectitur; illa *Vniuersi Orbis*. Neque enim defuerunt, qui *Historiam Mundi*, etiàm ab Origine scripsisse videri volunt; Farraginem rerum, & Compendia Narrationum pro Historiâ exhibentes: Alij sui Temporis Res, per Orbem Terrarum memorabiles, tanquam Iustâ Historiâ complecti posse confisi sunt, Conatu profectò magnanimo, atque Fructu haud exiguo. Neque enim Res humanæ ita Imperijs, aut Regionibus diuisæ sunt, vt non habeant multa connexa; Quare iuuat certè Fata, alicui Seculo, aut Ætati destinata, veluti vnâ Fabulâ contenta, & descripta intueri. Fit etiàm, vt plurima scripta non contemnenda (qualia sunt eæ, de quibus anteà locuti sumus, *Relationes*) aliàs fortè peritura, neque Prelum sæpiùs passura, aut saltem Capita ipsorum, in huiusmodi *Historiam Generalem* recipiantur, atque hoc pacto figantur, & conseruentur. Veruntamèn, si quis rem rectiùs perpendat, animaduertet tam seueras esse *Historiæ Iustæ* Leges, vt eas in tantâ Argumenti vastitate exercere vix liceat; adeò vt minuatur potiùs Historiæ Maiestas Molis granditate, quàm amplificetur. Fiet enim, vt qui tam varia vndequaque persequitur, is Informationis Religione paulatim remissâ, & diligentiâ suâ, quæ ad tot res extenditur, in singulis elangueſcente, Auras populares, & Rumores capter; & ex Relationibus non admodùm Authenticis,

aut huiuſmodi aliquâ leuidenſi Materiâ, Hiſtoriam conficiet. Quinetiàm neceſſe ei erit, (ne Opus in immenſum excreſcat,) plurima relatu digna conſultò prætermittere, atque ad Epitomarum rationes ſæpiùs delabi. Incumbit etiàm aliud periculum non paruum, atque Vtilitati illi Hiſtoriæ Vniuerſalis, ex diametro oppoſitum; Quemadmodùm enim Vniuerſalis Hiſtoria, Narrationes aliquas, quæ aliàs fortè fuiſſent perituræ, conſeruat; ita contrà ſæpenumerò Narrationes alias ſatis fructuoſas, quæ alitèr victuræ fuiſſent, propter grata Mortalibus rerum Compendia, perimit.

CAPVT IX.

Partitio alia Hiſtoriæ Temporum, *in* Annales, *&* Acta Diurna.

ETIAM *Hiſtoria Temporum* rectè diuiditur in *Annales*, & *Diaria:* Quæ Diuiſio, licet ex Periodis Temporum Nomina ſumat, tamen ad Delectum Rerum etiàm pertinet. Rectè enim Cornelius Tacitus, cùm in mentionem Magnificentiæ quarundam Structurarum incidit, ſtatim ſubdit, *Ex dignitate populi Ro. repertum eſſe, res illuſtres Annalibus, talia diurnis vrbis Actis mandare:* Applicando Annalibus Res, quæ ad Statum Reip. pertinent, Acta verò & Accidentia leuiora, Diarijs. Meo vtique iudicio, valere conueniret Diſciplinam quandam Haraldicam, in diſponendis non minùs Librorum, quàm Perſonarum Dignitatibus. Sicut enim nihil Rebus Ciuilibus magis detrahit, quàm Ordinum & Graduum confuſio; ita etiàm Auctoritati Hiſtoriæ grauis,

grauis, haud parùm derogat, si admisceantur Politicis Res leuioris momenti; quales sunt Pompæ, & Solennitates, & Spectacula, & huiusmodi. Atque sanè optandum esset, vt illa ipsa Distinctio in consuetudinem veniret. Nostris verò temporibus, *Diaria* in Nauigationibus tantùm, & Expeditionibus bellicis in vsu sunt. Apud Antiquos certè Regum honori dabatur, vt Acta Palatij sui in *Diaria* referrentur; quod videmus factum fuisse sub Ahasuero Persarum Rege; qui cùm Noctem ageret insomnem, *Diaria* popòscit, vbi Coniurationem Eunuchorum recognouit. At in Alexandri Magni *Diarijs*, tam pusilla continebantur, vt etiàm, si fortè ad Mensam dormiret, in Acta reponeretur: Neque enim sicut *Annales* tantùm grauia, ita *Diaria* tantùm leuia complexa sunt; sed omnia promiscuè, & cursìm *Diarijs* excipiebantur, seu maioris, seu minoris Momenti.

CAPVT X.

Partitio secunda Historiæ Ciuilis, *in* Meram, *&* Mixtam.

POstrema verò Partitio *Historiæ Ciuilis* ea sit; vt diuidatur in *Meram*, aut *Mixtam*. *Mixturæ* celebres duæ, Altera ex *Scientiâ Ciuili*, Altera præcipuè ex *Naturali*. Introductum est enim ab aliquibus genus scribendi, vt quis Narrationes aliquas, non in serie Historiæ continuatas, sed ex Delectu Auctoris excerptas conscribat: Deindè easdem recolat, & tanquam ruminet; & sumptâ ab ipsis occasione, de rebus Politicis disserat. Quod genus *Historiæ Ruminatæ* nos sanè magnoperè probamus

mus, modò huiuſmodi Scriptor hoc agat, & hoc ſe agere confiteatur. *Hiſtoriam* autem *Iuſtam* ex profeſſo ſcribenti, Politica vbique ingerere, atque per illa Filum Hiſtoriæ interrumpere, intempeſtiuum quiddam, & moleſtum eſt. Licet enim Hiſtoria quæque prudentior, Politicis præceptis, & monitis, veluti impregnata ſit; tamen Scriptor ipſe ſibi obſtetricari non debet.

Mixta etiàm eſt *Hiſtoria Coſmographica*, idque multipliciter: Habet enim ex *Hiſtoriâ Naturali*, *Regiones* ipſas, atque earum *Situs*, & *Fructus*: Ex *Hiſtoriâ Ciuili*, *Vrbes*, *Imperia*, *Mores*: Ex *Mathematicis*, *Climata*, & *Configurationes Cœli*, quibus Tractus Mundi ſubiacent. In quo genere *Hiſtoriæ*, ſiue Scientiæ, eſt quod ſeculo noſtro gratulemur: Orbis enim Terrarum factus eſt, hâc noſtrâ ætate, mirum in modum feneſtratus, atque patens: Antiqui certè Zonas, & Antipodas nouerant,

(Noſtã vbi primu equis oriens afflauit anhelis,
Illic ſera rubens accendit lumina veſper.)

Idque ipſum magis per Demonſtrationes, quàm per Peregrinationes: Verùm vt *Carina* aliqua parua, Cœlum ipſum æmularetur; atque vniuerſum Globum Terreſtrẽ, magis etiàm obliquo & flexuoſo, quàm Cœleſtia ſolent, itinere circumiuerit, ea eſt noſtri Seculi Prærogatiua: ita vt præſens Ætas iure in Symbolo ſuo vſurpare poſſit, non tantùm illud *Plus vltrà*, vbi Antiqui vſurpabant *Non vltrà*; atque inſuper illud *Imitabile fulmen*, vbi Antiqui, *Non imitabile fulmen*,

Demens qui nimbos, & non imitabile fulmen;

Verùm & illud, quod omnem Admirationem ſuperat, *Imitabile Cœlum*; propter Nauigationes noſtras, quibus circa vniuerſum Terræ Ambitum, Cœleſtium Corporum more, volui, & circumagi ſæpiùs conceſſum fuit.

Atque hæc præclara, in re Nauticâ, atque Orbe per-

perlustrando, Felicitas, de vlterioribus etiàm progressibus, & Augmentis Scientiarum, spem magnam facere possit; præsertim cum diuino videatur Consilio esse decretum, vt hæc duo coæua sint: Sic enim Daniel Propheta, de nouissimis Temporibus verba faciens, prædicit, *Plurimi pertransibunt & augebitur Scientia*; quasi Pertransitus, siue Perlustratio Mundi, atque multiplex Augmentum Scientiarum, eidem Seculo destinarentur: Sicut magnâ ex parte iam completum videmus; Quandoquidem Tempora nostra, duabus illis prioribus Doctrinarum Periodis, aut Reuolutionibus, (alteri apud Græcos, alteri apud Romanos) eruditione non multùm cedant, eas verò in aliquibus longè superent.

CAPVT XI.

Partitio Historiæ Ecclesiasticæ, *in* Ecclesiasticam specialem, Historiam ad Prophetias, & Historiam Nemeseos.

HISTORIA *Ecclesiastica* in genere, easdem ferè cum *Historiâ Ciuili* Partitiones subit. Sunt enim *Chronica Ecclesiastica*, sunt *Vitæ Patrum*, sunt *Relationes de Synodis*, & reliquis ad Ecclesiam spectantibus. Proprio verò nomine, rectè diuiditur in *Historiam Ecclesiasticam* (Generis nomine seruato,) & *Historiam ad Prophetias*, & *Historiam Nemeseos* siue *Prouidentiæ*. Prima *Ecclesiæ Militantis Tempora*, & *Statum diuersum* memorat; siue illa fluctuet, vt *Arca* in *Diluuio*; siue itineretur, vt *Arca* in *Eremo*; siue consistat, vt *Arca* in *Templo*; hoc est, *Statum*

tum Ecclesiæ in Persecutione, in Motu, & in Pace. In hâc Parte, Defectum aliquem non inuenio, quin superfunt in illâ complura potiùs quàm desunt: Illud sanè optarem, vt Massæ tam prægrandi, Virtus quoque & Sinceritas Narrationum responderent.

Secunda Pars, quæ est *Historia ad Prophetias*, ex duobus Relatiuis constat, *Prophetiâ ipsâ*, & eius *Adimpletione.* Quapropter tale esse debet huius Operis Institutum, vt cum singulis ex Scripturis Prophetijs, Euentuum Veritas coniungatur; idque per omnes Mundi Ætates, tum ad confirmationem Fidei, tum ad instituendam Di sciplinam quandam, & Peritiam, in interpretatione Prophetiarum, quæ adhùc restant complendæ. Attamen in hâc re, admittenda est illa Latitudo, quæ Diuinis vaticinijs propria est & familiaris; vt Adimpletiones eorum fiant, & continenter, & punctualiter: Referunt enim Auctoris sui naturam, *Cui vnus Dies tanquam mille Anni, & mille Anni tanquam vnus Dies*; atque licet Plenitudo, & Fastigium Complementi eorum, plerunque alicui certæ Ætati, vel etiam certo Momento destinetur; attamen habent interim Gradus nonnullos, & Scalas complementi, per diuersas Mundi Ætates. Hoc Opus desiderari statuo, verùm tale est, vt magnâ cum sapientiâ, sobrietate, & reuerentiâ tractandum sit, aut omninò dimittendum.

Tertia Pars, quæ *Historia Nemeseos* est, sanè in calamos nonnullorum Piorum Virorum incidit, sed non sine Partium Studio: Occupata est autem, in obseruandâ Diuinâ illâ Conuenientiâ, quæ nonnunquàm intercedit, inter Dei Voluntatem Reuelatam, & Secretam. Quamuis enim tam obscura sint Consilia & Iudicia Dei, vt *Homini Animali* sint penitùs inscrutabilia; quinetiam sæpiùs eorum oculis, qui prospiciunt è Tabernaculo, se subducant; Diuinæ tamen Sapientiæ visum aliquandò per vices, ad suorum

Con-

Confirmationem, & Confusionem eorum, qui tanquam sine Deo sunt in Mundo, ea quasi Maioribus Characteribus descripta, sic proponere conspicienda, vti (sicut loquitur Propheta) *Quivis etiam in cursu ea perlegere possit*; hoc est, vt Homines merè Sensuales & voluptarij, qui Iudicia illa Diuina præteruehi festinant, neque cogitationes suas in ea vnquam defigunt; tamen quamuis properè currant, & aliud agant, ipsa agnoscere cogantur. Talia sunt Vindictæ seræ & inopinæ; Salutes subitò affulgentes, & insperatæ; Consilia diuina per Ambages rerum tortuosas, & stupendas spiras, tandem se manifestò expedientia; & similia: Quæ valent, non solùm ad consolandos Animos Fidelium, sed ad Percellendas & conuincendas Conscientias Improborum.

CAPVT XII.

De Appendicibus Historiæ; *quæ circa* Verba *Hominum* (*quemadmodùm* Historia *ipsa circa* Facta) *versantur*: *Partitio earum in* Orationes, Epistolas, *&* Apophthegmata.

AT non *Factorum* solummodò Humani Generis, verum etiàm *Dictorum* Memoria seruari debet. Neque tamen dubium, quin *Dicta* illa quandoque *Historiæ* ipsi inserantur, quatenùs ad Res gestas perspicuè & grauitèr narrandas faciant, & deseruiant. Sed *Dicta* siue *Verba Humana* propriè custodiunt *Libri Orationum, Epistolarum*, & *Apophthegmatum*. Atque *Orationes*

sanè virorum prudentium, de Negotijs, & Causis grauibus, & arduis habitæ, tum ad Rerum ipsarum notitiam, tum ad Eloquentiam multùm valent. Sed maiora adhùc præstantur Auxilia ad instruendam Prudentiam Ciuilem ab *Epistolis*, quæ à Viris Magnis de Negotijs Serijs missæ sunt. Etenim ex *Verbis Hominum*, nil sanius aut præstantius, quàm huiusmodi *Epistolæ*. Habent enim plus natiui sensûs, quam Orationes; plus etiàm maturitatis, quam Colloquia subita. Eædem quandò continuantur secundum Seriem Temporum, (vt fit in illis, quæ à Legatis, Præfectis Prouinciarum, & alijs Imperij Ministris, ad Reges, vel Senatus, vel alios Superiores suos mittuntur; aut vicissim ab Imperantibus ad Ministros,) sunt certè ad *Historiam*, præ omnibus, Pretiosissima Supellex. Neque *Apophthegmata* ipsa ad Delectationem & Ornatum tantùm prosunt, sed ad res gerendas etiàm, & vsus Ciuiles. Sunt enim (vt aiebat ille) veluti *Secures* aut *Mucrones Verborum*, qui Rerum & Negotiorum Nodos, acumine quodam secant, & penetrant: Occasiones autem redeunt in Orbem, & quod olim erat commodum, rursùs adhiberi, & prodesse potest; siue quis ea tanquam sua proferat, siue tanquam Vetera. Neque certe de Vtilitate eius rei ad Ciuilia dubitari potest, quam Cæsar Dictator operâ suâ honestauit; cuius Liber vtinàm extaret, cùm ea, quæ vsquàm habentur in hoc genere, nobis parùm cum delectu congesta videantur.

Atque hæc dicta sunt de *Historiâ*, eâ scilicet Parte Doctrinæ, quæ respondet vni ex *Cellis*, siue *Domicilijs Intellectûs*, quæ est *Memoria*.

CAPVT

CAPVT XIII.

De secundo Membro principali Doctrinæ, *nempe* Poesi. *Partitio* Poeseos *in* Narratiuam, Dramaticam, *&* Parabolicam. Exempla Parabolicæ *tria proponuntur.*

IAm ad *Poesim* veniamus. *Poesis* est genus Doctrinæ, Verbis plerunque astrictum, Rebus solutum & licentiosum; Itaque, vt initio diximus, ad *Phantasiam* refertur, quæ iniqua, & illicita prorsùs rerum Coniugia & Diuortia comminisci, & machinari solet. *Poesis* autem (vt supra innuimus) duplici accipitur sensu, quatenùs ad *Verba*, vel quatenùs ad *Res* respiciat. Priore sensu, *Sermonis* quidam *Character* est: *Carmen* enim Stili genus, & Elocutionis Formula quædam, nec ad Res pertinet: Nam & vera Narratio Carmine, & ficta Oratione solutâ conscribi potest. Posteriore verò sensu, constituimus eam, ab initio, *Doctrinæ Membrum Principale*, eamque iuxta *Historiam* collocauimus, cùm nihil aliud sit, quàm *Historiæ Imitatio ad Placitum.* Nos igitur in Partitionibus nostris, veras Doctrinarum venas indagantes, & persequentes; neque Consuetudini, & Diuisionibus receptis (in multis) cedentes; *Satyras*, & *Elegias*, & *Epigrammata*, & *Odas*, & huiusmodi, ab instituto Sermone remouemus; atque ad Philosophiam, & Artes Orationis rejicimus. Sub nomine autem *Poeseos*, de *Historiâ ad Placitum confictâ*, tantummodo tractamus.

Partitio *Poeseos* verissima, atque maximè ex proprietate, præter illas Diuisiones, quæ sunt ei cum *Historiâ*

riâ communes, (sunt enim *ficta Chronica*, *Vitæ fictæ*, *fictæ* etiàm *Relationes*) ea est, vt sit aut *Narratiua*; aut *Dramatica*; aut *Parabolica*. *Narratiua* prorsùs Historiam imitatur, vt ferè fallat, nisi quod res extollat sæpiùs supra fidem. *Dramatica* est veluti Historia Spectabilis; nam constituit Imaginem Rerum tanquam præsentium, Historia autem tanquam præteritarum. *Parabolica* verò est Historia cum Typo, quæ Intellectualia deducit ad Sensum.

Atque de *Poesi Narratiuâ*, siue eam *Heroicam* appellare placet (modò hoc intelligas de *Materiâ*, non de *Versu*) ea à Fundamento prorsùs nobili excitata videtur, quod ad dignitatem humanæ Naturæ imprimis spectat. Cùm enim Mundus Sensibilis, sit Animâ Rationali dignitate inferior, videtur *Poesis* hæc humanæ Naturæ largiri, quæ Historia denegat; atque Animo Vmbris rerum vtcunque satisfacere, cùm Solida haberi non possint. Si quis enim rem acutiùs introspiciat, firmum ex *Poesi* sumitur Argumentum, Magnitudinem Rerum magis illustrem, Ordinem magis perfectum, & Varietatem magis pulchram, Animæ humanæ complacere, quam in Naturâ ipsâ, post Lapsum, reperire vllo modo possit. Quapropter, cùm Res gestæ, & Euentus, qui veræ Historiæ subijciuntur, non sint eius amplitudinis, in quâ Anima humana sibi satisfaciat, præstò est *Poesis*, quæ Facta magis Heroica confingat: Cùm Historia vera successus rerum, minimè pro meritis Virtutum & Scelerum, narret; corrigit eam *Poesis*, & exitus, & fortunas secundùm Merita, & ex lege Nemeseos exhibet: Cùm Historia vera, obuiâ rerum satietate & similitudine, Animæ humanæ fastidio sit; reficit eam *Poesis*, inexpectata, & varia, & vicissitudinum plena canens. Adeò vt *Poesis* ista, non solùm ad Delectationem, sed etiàm ad Animi Magnitudinem, & ad Mores conferat. Quare & meritò etiàm Diuinitatis cuiuspiam

cuiuſpiam particeps videri poſſit; quia Animum erigit, & in ſublime rapit; Rerum ſimulachra ad Animi deſideria accommodando, non Animum Rebus (quod Ratio facit, & Hiſtoria,) ſubmittendo. Atque his quidem illecebris, & congruitate, quâ Animum humanum demulcet, addito etiàm conſortio Muſices, vnde ſuauiùs inſinuari poſſit, aditum ſibi patefecit, vt honori fuerit etiàm ſeculis planè rudibus, & apud Nationes Barbaras, cùm aliæ Doctrinæ prorsùs excluſæ eſſent.

Dramatica autem *Poeſis*, quæ Theatrum habet pro Mundo, vſu eximia eſt, ſi ſana fòret. Non parua enim eſſe poſſet Theatri, & Diſciplina, & Corruptela: Atque Corruptelarum, in hoc genere, abundè eſt; Diſciplina planè noſtris temporibus eſt neglecta. Attamen licet in Rebuſp. modernis, habeatur pro re ludicrâ Actio theatralis, niſi fortè nimiùm trahat è Satyrâ, & mordeat; tamen apud Antiquos curæ fuit, vt Animos Hominum ad Virtutem inſtitueret. Quinetiàm Viris prudentibus, & magnis Philoſophis, veluti Animorum Plectrum quoddam cenſebatur. Atque ſanè veriſſimum eſt, & tanquam Secretum quoddam Naturæ, Hominum animos, cùm congregati ſint, magis quam cùm ſoli ſint, Affectibus & Impreſſionibus patere.

At *Poeſis Parabolica*, inter reliquas eminet, & tanquàm Res ſacra videtur, & Auguſta; cùm præſertim Religio ipſa, eius operâ plerunque vtatur, & per eam commercia Diuinorum cum Humanis exerceat. Attamen & hæc quoque, Ingeniorum circa Allegorias leuitate & indulgentiâ, contaminata inuenitur. Eſt autem vſûs ambigui, atque ad contraria adhibetur. Facit enim ad *Inuolucrum*,; facit etiàm ad *Illuſtrationem*. In hoc *Docendi* quædam *Ratio*; in illo *Occultandi Artificium* quæri videtur. Hæc autem *Docendi Ratio*, quæ facit ad *Illuſtrationem*, antiquis ſeculis plurimùm adhibebatur: Cum enim Rationis humanæ Inuenta, & Concluſiones,

cluſiones, (etiàm eæ quæ nunc tritæ, & vulgatæ ſunt) tunc temporis nouæ & inſuetæ eſſent, vix illam ſubtilitatem capiebant Ingenia Humana, niſi propiùs eæ ad Senſum per huiuſmodi Simulachra, & Exempla deducerentur. Quare omnia apud illos, Fabularum omnigenarum, & Parabolarũ, & Ænigmatum, & ſimilitudinum plena fuerunt. Hinc Teſſeræ Pythagoræ, Ænigmata Sphingis, Æſopi Fabulæ, & ſimilia. Quinetiàm Apothegmata veterum Sapientum ferè per ſimilitudines rem demonſtrabant. Hinc Menenius Agrippa apud Romanos (Gentem eo ſeculo minimè literatam) ſeditionem Fabulâ repreſſit. Denique vt Hieroglyphica Literis, ita Parabolæ Argumentis erant antiquiores. Atque hodiè etiàm & ſemper, eximius eſt, & fuit Parabolarum vigor, cùm nec Argumenta tam perſpicua, nec vera exempla tam apta, eſſe poſſint.

Alter eſt vſus *Poeſeos Parabolicæ*, priori quaſi contrarius, qui facit (vt diximus) ad *Inuolucrum*; earum nempè Rerum, quarum dignitas tanquam velo quodam diſcreta eſſe mereatur: Hoc eſt, cùm Occulta & Myſteria Religionis, Politicæ, & Philoſophiæ, Fabulis & Parabolis veſtiuntur. Vtrùm verò Fabulis veteribus Poetarum, ſubſit aliquis Senſus myſticus, dubitationem nonnullam habet: Atque ipſi certè fatemur, nos in eam ſententiam propendere, vt non paucis Antiquorum Poetarum Fabulis, Myſterium infuſum fuiſſe putemus. Neque nos mouet, quod iſta Pueris ferè, & Grammaticis relinquantur, & vileſcant, vt de illis contemptim ſententiam feramus: Quin contrà, cùm planè conſtet ſcripta illa, quæ Fabulas iſtas recitant, ex Scriptis Hominum, poſt Literas Sacras, eſſe antiquiſſima, & longè his antiquiores Fabulas ipſas; (etenim tanquam priùs creditæ & receptæ, non tanquam excogitatæ ab illis Scriptoribus referuntur) videntur eſſe inſtar tenuis cuiuſdam auræ, quæ ex traditionibus Nationum magis Anti-

Antiquarum, in Græcorum Fistulas inciderunt. Cùm verò quæ circa harum Parabolarum Interpretationem adhùc tentata sint, per Homines scilicet imperitos, nec vltra Locos communes doctos, nobis nullo modo satisfaciant; Philosophiam secundùm Parabolas antiquas, inter *Desiderata* referre visum est. Eius autem Operis *Exemplum* vnum aut alterum subiungemus. Non quod res sit fortassè tanti, sed vt Institutum nostrum seruemus. Id huiusmodi est, vt de Operibus illis, quæ inter *Desiderata* ponimus (si quid sit paulò obscurius) perpetuò aut *præcepta* ad opus illud instruendum, aut *Exempla* proponamus: ne quis fortè existimet, leuem aliquam tantùm Notionem, de illis Mentem nostram perstrinxisse, nosque Regiones sicut Augures, Animo tantùm metiri, neque eas ingrediendi vias nosse. Aliam aliquam partem in *Poesi* desiderari non inuenimus; quin potiùs cum Planta sit *poesis*, quæ veluti à Terrâ luxuriante, absque certo semine, germinauerit, supra cæteras Doctrinas excreuit, & diffusa est. Verùm iam *Exempla* proponemus, tria tantùm numero, Vnum è *Naturalibus*, è *Politicis* vnum, atque vnum denique è *Moralibus*.

Exemplum Primum Philosophiæ secundùm Parabolas Antiquas, in Naturalibus. De *Vniuerso*, *secundùm Fabulam* Panis.

ANTIQVI Generationem *Panis* in dubio relinquunt. Alij enim eum à *Mercurio* genitum; Alij longè alium Generationis modum ei tribuunt. Aiunt enim Procos vniuersos cum *Penelope* rem habuisse, ex quo promiscuo concubitu, *Pana* communem Filium ortum esse. Neque prætermittenda est tertia illa Generationis explicatio: Quidam enim prodiderunt eum *Iouis*, & *Hybreos* (id est, *Contumeliæ*,) Filium fuisse.

Vtcun-

tcunq; orto, *Parcæ* illi Sorores fuisse perhibentur, quæ in Specu subterraneo habitabant: *Pan* autem morabatur sub Dio. Effigies *Panis* talis ab Antiquitate describitur; Cornutus, Cornibus in acutum surgentibus, & vsque ad Cœlum fastigiatis; Corpore toto hispidus & villosus; Barbâ inprimis promissâ; Figurâ biformis, Humanâ quoad superiora, sed Semiferâ, & in Capræ Pedes desinente. Gestabat autem Insignia Potestatis; Sinistrâ Fistulam ex septem Calamis compactam, Dextrâ Pedum siue Baculum, superiùs curuum & inflexum. Induebatur Chlamyde ex *pelle Pardalis*. Potestates ei & Munera huiusmodi attribuuntur, vt sit Deus Venatorum, etiàm Pastorum, & in Vniuersum Ruricolarum; Præses item Montium. Erat etiàm, proximus à *Mercurio*, Nuncius Deorum. Habebatur etiam Dux & Imperator *Nympharum*, quæ circa eum perpetuò Choreas ducere, & tripudiare solebant: Comitabantur & *Satyri*, & his seniores *Sileni*. Habebat insuper potestatem *Terrores* immittendi, præsertim inanes & superstitiosos, qui & *Panici* vocati sunt. Res gestæ autem eius non multæ memorantur: Illud præcipuum, quod *Cupidinem* prouocauit ad Luctam, à quo etiàm in Certamine victus est. Etiàm *Typhonem Gigantem* Retibus implicauit & cohibuit. Atque narrant insuper, cùm *Ceres* mœsta, & ob raptam *Proserpinam* indignata, se abscondisset; atque Dij omnes ad eam inuestigandam magnoperè incubuissent, & se per varias Vias dispertiti essent; *Pani* solummodò ex felicitate quâdam contigisse, vt inter Venandum eam inueniret, & indicaret. Ausus est quoque cum *Apolline* de Victoriâ Musices decertare, atque etiàm *Mydâ* Iudice prælatus est; ob quod iudicium *Midas* Asininas Aures tulit, sed clàm & secretò. Amores *Panis* nulli referuntur, aut saltem admodùm rari; quod mirum, inter Turbam Deorum, prorsùs tam profusè amatoriam,

amatoriam, videri possit. Illud solummodò ei datur, quod *Echò* adamaret, quæ etiàm Vxor eius est habita; atque vnam præterea Nympham, *Syringam* nomine; in quam propter Iram & Vindictam *Cupidinis* (quem ad Luctam prouocare non reueritus esset) incensus est. Etiàm *Lunam* quondàm in altas Syluas seuocasse dicitur. Neque etiàm Prolem vllam suscepit (quod similitèr mirum est, cùm Dij, præsertim Masculi, prolifici admodùm essent) nisi quod ei attribuatur tanquam Filia, Muliercula quædam Ancilla, *Iambe* nomine; quæ ridiculis Narratiunculis oblectare Hospites solebat, eiusque Proles ex Coniuge *Echò* esse à nonnullis existimabatur. *Parabola* talis esse videtur.

Pan (vt & Nomen ipsum etiàm sonat) *Vniuersum* siue *Vniuersitatem Rerum* repræsentat & proponit. De huius *Origine* duplex omninò sententia est, atque adeò esse potest. Aut enim à *Mercurio* est, Verbo scilicet diuino, (quod & Sacræ Literæ extra controuersiam ponunt; & Philosophi ipsi, qui magis Diuini habiti sunt, viderunt) aut ex *confusis Rerum Seminibus*. Etenim quidam è Philosophis Semina Rerum etiàm Substantiâ infinita statuerunt; vnde Opinio de Homoiomeris fluxit, quam *Anaxagoras* aut inuenit, aut celebrauit. Nonnulli verò magis acutè & sobriè censebant, ad Varietatem Rerum expediendam sufficere, si Semina, Substantiâ eadem, Figuris varia sed certis & definitis, essent; & reliqua in positurâ & complexu Seminum ad inuicem ponebant; ex quo Fonte Opinio de *Atomis* emanauit, ad quam *Democritus* se applicauit, cùm *Leucippus* eius Auctor fuisset. At alij, licet vnum rerum Principium assererent (Aquam *Thales*, Aerem *Anaximenes*, Ignem *Heraclitus*) tamen illud ipsum Principium actu vnicum, potentiâ varium & dispensabile posuerunt, vt in quo Rerum omnium Semina latèrent. Qui verò Materiam omninò Spoliatam, & Informem,

formem, & ad Formas Indifferentem introduxerunt (vt *Plato* & *Aristoteles*) multò etiàm propiùs & propensiùs, ad Parabolæ figuram accesserunt. Posuerunt enim *Materiam* tanquam *publicam Meretricem*, *Formas* verò tanquam *Procos*: Adeò vt omnes de Rerum Principijs Opiniones hùc redeant, & ad illam distributionem reducantur, vt Mundus sit, vel à *Mercurio*; vel à *Penelope* & *Procis* omnibus. Tertia autem *Generatio Panis*, eiusmodi est, vt videantur Græci aliquid de Hebræis Mysterijs, vel per Ægyptios Internuncios, vel vtcunque, inaudiuisse. Pertinet enim ad Statum Mundi, non in meris Natalibus suis, sed post Lapsum Adami, Morti & Corruptioni expositum, & obnoxium factum. Ille enim Status, Dei, & Peccati (siue Contumeliæ) Proles fuit, ac manet. Fuit enim Peccatum Adami ex genere *Contumeliæ*, cùm *Deo similis fieri vellet*. Itaque triplex ista Narratio de *Generatione Panis*, etiàm vera videri possit, si ritè & Rebus & Temporibus distinguatur. Nam iste *Pan* (qualem eum nunc intuemur & complectimur) ex *Verbo Diuino*, mediante confusâ *Materiâ* (quæ tamen ipsa Dei Opus erat) & subintrante *Præuaricatione*, & per eam Corruptione, Ortum habet.

Naturæ rerum, *Fata rerum* sorores verè perhibentur, & ponuntur. *Fata* enim vocantur, Ortus rerum, & Durationes, & Interitus; atque Depressiones etiàm, & Eminentiæ, & Labores, & Felicitates, denique Conditiones quæcunque Indiuidui: quæ tamen nisi in Indiuiduo nobili (vtpote Homine, aut Vrbe, aut Gente) ferè non agnoscuntur. Atqui ad istas Conditiones tam varias, deducit Indiuidua illa singula *Pan*, Rerum scilicet Natura; vt tanquam eadem sit res (quatenùs ad Indiuidua) Catena Naturæ, & Filum Parcarum. Ad hæc insuper finxerunt Antiqui, *Panem* semper sub Dio morari, sed *Parcas* sub Specu ingenti sub-

ſubterraneo habitare, atque inde maximâ pernicitate ad Homines ſubitò aduolare : quia *Natura*, atque Vniuerſi facies, ſpectabilis eſt & aperta ; at *Fata* Indiuiduorum occulta, & rapida. Quod ſi *Fatum* accipiatur largiùs, vt omnem prorsùs euentum, non illuſtriores tantùm denotet, tamen vtique & eo ſenſu optimè conuenit cum Vniuerſitate Rerum ; cùm ex ordine Naturæ, nil tam exiguum ſit, quod ſine cauſâ fiat ; & rursùs nil tam magnum, vt non aliunde pendeat ; adeò vt Fabrica ipſa Naturæ, ſuo ſinu & gremio, omnem euentum & minimum & maximum complectatur ; & ſuo tempore certâ Lege prodat. Itaque nil mirum, ſi *Parcæ* vt *Panis* Sorores introductæ ſint, & certè legitimæ. Nam *Fortuna* Vulgi Filia eſt, & leuioribus tantùm Philoſophis placuit. Sanè *Epicurus*, non ſolùm profanum inſtituere ſermonem, ſed etiàm deſipere videtur, cùm dixit, *Præſtare credere Fabulam Deorum, quam Fatum aſſerere*, acſi quicquam in vniuerſo eſſe poſſit inſtar Inſulæ, quod à Rerum nexu ſeparetur. Verùm *Epicurus* Philoſophiam ſuam Naturalem (vt ex ipſius verbis patet) Morali ſuæ accommodans & ſubijciens, nullam opinionem admittere voluit, quæ Animum premeret & morderet, atque *Euthymiam* illam (quam à *Democrito* acceperat) laceſſeret aut turbaret. Itaque ſuauitati Cogitationum indulgens, potiùs quàm Veritatis patiens, planè iugum iactauit, & tam Fati Neceſſitatem, quàm Deorum Metum repudiauit. Verùm de *Parcarum* Germanitate cum *Pane* ſatis dictum eſt.

Cornua autem Mundo attribuuntur, ab imo latiora, ad Verticem acuta. Omnis enim Rerum Natura inſtar Pyramidis acuta eſt. Quippe Indiuidua, in quibus Baſis Naturæ exporrigitur, infinita ſunt ; Ea colliguntur in Species, & ipſas multiplices ; Species rurſùs inſurgunt in Genera, atque hæc quoque aſcen-

dendo in magis Generalia contrahuntur; vt tandem Natura, tanquam in vnum coire videatur; Quod *Figurâ* illâ *Pyramidali Cornuum Panis* significatur. Mirum verò minimè est, *Panis* Cornua etiàm Cœlum ferire; cùm Excelsa Naturæ, siue Ideæ Vniuersales, ad Diuina quodam modo pertingant. Itaque & Catena illa *Homeri* decantata, (caussarum scilicet Naturalium) ad Pedem Solij Iouis fixa memorabatur; neque quisquam (vt videre est) Metaphysicam, & quæ in Naturâ æterna, & immobilia sunt, tractauit, atque Animum à fluxu Rerum paulisper abduxit; qui non simul in Theologiam Naturalem inciderit; adeò paratus & propinquus est transitus, à Vertice illâ Pyramidis, ad Diuina.

Corpus autem *Naturæ* elegantissimè & verissimè depingitur *Hirsutum*, propter Rerum Radios. Radij enim sunt tanquam Naturæ Crines, siue Villi: Atque omnia ferè vel magis vel minùs Radiosa sunt: Quod in facultate Visûs manifestissimum est; Nec minùs in omni Virtute Magneticâ, & Operatione ad distans. Quicquid enim operatur ad Distans, id etiàm Radios emittere rectè dici potest. Sed maximè omnium prominet *Barba Panis*, quia Radij Corporum Cœlestium, & præcipuè Solis, maximè ex longinquo operantur & penetrant; Adeò vt Superiora Terræ, atque etiàm Interiora, ad distantiam nonnullam planè verterint & subegerint, & Spiritu impleuerint. Elegantior autem est Figura de *Barbâ Panis*, quod & Sol ipse, quando Parte superiore eius Nube obuolutâ, Radij inferiùs erumpunt, ad aspectum *Barbatus* cernitur.

Etiàm Corpus Naturæ rectissimè describitur *Biforme*, ob differentiam Corporum Superiorum, & Inferiorum. Illa enim ob Pulchritudinem, & Motûs Æqualitatem & Constantiam, nec-non Imperium in

Terram

Terram & Terrestria, meritò sub Humanâ Figurâ repræsentantur; cùm Natura Humana Ordinis & Dominationis particeps sit: Hæc autem ob Perturbationem, & Motus incompositos, & quod à Cœlestibus in plurimis regantur, Bruti Animalis Figurâ contenta esse possunt. Porrò eadem Corporis Biformis Descriptio, pertinet ad Participationem Specierum: Nulla enim Naturæ Species, simplex videri potest, sed tanquam ex duobus participans & concreta. Habet enim Homo nonnihil ex Bruto, Brutum nonnihil ex Plantâ, Planta nonnihil ex Corpore Inanimato, omniaque reuerà biformia sunt, & ex Specie Superiore & Inferiore compacta. Acutissima autem est Allegoria de *Pedibus Capræ*, propter Ascensionem Corporum Terrestrium, versus Regiones Aeris & Cœli, vbi etiàm Pensilia fiunt, & inde deijciuntur, magis quàm descendunt. Capra enim Animal scansorium est, eáque è rupibus pendere, atque in præcipitijs hærere amat; Similitèr etiàm Res, licet inferiori Globo destinatæ, faciunt, idque miris modis, vt in Nubibus & Meteòris manifestissimum est. Imò non sine causâ *Gilbertus*, qui de Magnete laboriosissimè, & secundùm viam experimentalem conscripsit, dubitationem iniecit; Num non fortè Corpora grauia, post longam à Terrâ distantiam, Motum versus Inferiora paulatìm exuant?

Insignia autem in Manibus *Panis* ponuntur duplicia; Alterum *Harmoniæ*, alterum *Imperij*. *Fistula* enim ex *septem Calamis*, Concentum Rerum & Harmoniam, siue Concordiam cum Discordiâ mistam, (quæ ex septem Stellarum Errantium Motu conficitur,) euidentèr ostendit. Neque enim alij, præterquàm septem Planetarum, inueniuntur in Cœlo errores, siue expatiationes manifestæ; quæ cum æqualitate Stellarum fixarum, earúmque perpetuâ & inuariabili ad se inuicem

inuicem distantiâ compositæ & temperatæ, tum Constantiam Specierum, tum fluxum Indiuiduorum tueri, & ciere possint. Si qui verò sint Planetæ minores, qui non conspiciuntur; si qua etiàm Mutatio in Cœlo maior (vt in Cometis nonnullis Superlunaribus) videntur illa profectò tanquàm Fistulæ, aut omninò mutæ, aut ad tempus tantùm streperæ; vtpote quarum Operationes vel ad nos non perlabantur, vel Harmoniam illam septem Fistularum *Panis* non diù interturbent. *Pedum* autem illud *Imperij*, nobilis translatio est, propter vias Naturæ partìm rectas, partìm obliquas. Atque *Baculum* illud, siue *Virga*, versus superiorem partem præcipuè curua est, quia omnia Prouidentiæ Diuinæ Opera in Mundo ferè per Ambages & circuitus fiunt; vt aliud agi videri possit, aliud reuerà agatur; sicut *Iosephi venditio in Ægyptum*, & similia. Quinetiàm in Regimine humano omni prudentiore, qui ad Gubernacula sedent, Populo conuenientia, per prætextus & vias obliquas, feliciùs quæ volunt, quàm ex directo superinducunt & insinuant. Etiàm (quod mirum fortasse videri possit) in Rebus merè Naturalibus, citiùs Naturam fallas quàm premas: Adeò, quæ ex directo fiunt, inepta sunt & seipsa impediunt; cùm contrà, via obliqua & insinuans mollitèr fluat, & effectum fortiatur. *Vestis Panis* & Amiculum, ingeniosè admodùm ex *Pelle Pardalis* fuisse fingitur, propter Maculas vbique sparsas. Cœlum enim Stellis, Maria Insulis, Tellus Floribus conspergunter; Atque etiàm res particulares ferè variegatæ esse solent circa Superficiem, quæ veluti *Rei Chlamys* est.

Officium autem *Panis*, nullâ aliâ re, tam ad viuum proponi atque explicari potuerit, quam quod *Deus Venatorum* sit. Omnis enim naturalis Actio, atque adeò Motus & Progressio, nihil aliud quàm *Venatio* est.

Nam

Nam & Scientiæ & Artes Opera ſua venantur; & Conſilia humana Fines ſuos; atque Res naturales omnes vel Alimenta ſua vt conſeruentur, vel Voluptates & Delicias ſuas vt perficiantur, venantur; (Omnis ſiquidem Venatio eſt aut Prædæ, aut Animi cauſsâ;) idque modis peritis & ſagacibus,

Torua Leæna Lupum ſequitur, Lupus ipſe Capellam,
Florentem Cythiſum ſequitur laſciua Capella.

Etiàm *Ruricolarum* in genere *Pan Deus* eſt, quia huiuſmodi Homines magis ſecundùm Naturam viuant, cùm in Vrbibus & Aulis, Natura à cultu nimio corrumpatur, vt illud Poetæ amatorium, verum, propter huiuſmodi Delicias, etiàm de Naturâ ſit

—— *Pars minima eſt ipſa puella ſui.*

Montium autem inprimis *Præſes* dicitur *Pan*, quia in Montibus & Locis editis Natura Rerum panditur, atque Oculis & Contemplationi magis ſubijcitur. Quod alter à *Mercurio Deorum Nuncius* ſit *Pan*, ea Allegoria planè diuina eſt; cùm proximè poſt Verbum Dei, ipſa Mundi Imago, diuinæ Potentiæ & Sapientiæ Præconium ſit. Quod & Poeta Diuinus cecinit, *Cæli enarrant gloriam Dei, atque opera manuum eius indicat Firmamentum.*

At *Panæ* oblectant *Nymphæ*, Animæ ſcilicet: Deliciæ enim Mundi Animæ Viuentium ſunt. Hic autem meritò illarum Imperator, cùm illæ Naturam quæque ſuam tanquàm Ducem ſequantur, & circa eum infinitâ cum Varietate, veluti ſingulæ more Patrio, ſaltent, & Choreas ducant, motu neutiquàm ceſſante. Itaque acutè quidam ex recentioribus, facultates Animæ omnes, ad Motũ reduxit, & nonnullorum ex Antiquis faſtidium & Præcipitationem notauit, qui Memoriam, & Phantaſiam, & Rationem, defixis præpropere oculis intuentes & contemplantes, Vim Cogitatiuam, quæ primas tenet, prætermiſerunt. Nam & qui meminit, aut etiàm remi-

reminiſcitur, cogitat; & qui imaginatur, ſimiliter cogitat; & qui ratiocinatur, vtique cogitat: Denique Anima, ſiue à Senſu monita, ſiue ſibi permiſſa, ſiue in Functionibus Intellectûs, ſiue Affectuum & Voluntatis, ad modulationem Cogitationum ſaltat; quæ eſt illa Nympharum tripudiatio. Vnà verò perpetuò comitantur *Satyri* & *Sileni*, Senectus ſcilicet & Iuuentus. Omnium enim rerum eſt Ætas quædam hilaris & motu gaudens, atque rursùs Ætas tarda & bibula: Vtriuſque autem Ætatis ſtudia, verè contemplanti fortaſsè ridicula, & deformia videantur, inſtar *Satyri* alicuius aut *Sileni*. De *Panicis* autem *Terroribus* prudentiſſima Doctrina proponitur. Natura enim Rerum omnibus Viuentibus indidit Metum & Formidinem, Vitæ atque Eſſentiæ ſuæ conſeruatricem, ac Mala ingruentia vitantem & depellentem. Veruntamen eadem Natura modum tenere neſcia eſt, ſed *Timoribus* Salutaribus ſemper Vanos & Inanes admiſcet; adeò vt omnia (ſi intùs conſpici darentur) *Panicis Terroribus* pleniſſima ſint; præſertim humana; & maximè omnium apud Vulgum, qui ſuperſtitione (quæ verè nihil aliud quàm *Panicus Terror* eſt) in immenſum laborat & agitatur, præcipuè temporibus duris, & trepidis, & aduerſis. Neque Superſtitio iſta tantummodò in vulgo regnat, ſed ab Opinionibus Vulgi etiàm in Sapientiores aliquandò inſilit, vt diuinè *Epicurus* (ſi cætera quæ de Dijs diſſeruit ad hanc normam fuiſſent) locutus ſit: *Non deos vulgi negare profanum, ſed vulgi opiniones Dijs applicare profanum.*

Quod verò attinet ad *Audaciam Panis*, & *Pugnam* per *prouocationem* cum *Cupidine*; id eò ſpectat, quia Materia non caret Inclinatione & Appetitu ad Diſſolutionem Mundi, & Recidiuationem in illud Chãos antiquum, niſi præualidâ rerum concordiâ (per *Amorem* ſiue *Cupidinem* ſignificatâ) malitia & impetus eius cohi-

cohiberetur, & in ordinem compelletur. Itaque bono admodùm Hominum & Rerum Fato fit (vel potiùs immensâ Bonitate Diuinâ) vt *Pan* illud certamen aduersum experiatur, & victus abscedat. Eòdem prorsùs pertinet, & illud de *Typhone* in *Retibus* implicato, quia vtcunque aliquandò vasti, & insoliti rerum Tumores sint, (id quod *Typhon* sonat) siue intumescant Maria, siue intumescant Nubes, siue intumescat Terra, siue alia, tamen Rerum Natura huiusmodi Corporum exuberantias atque insolentias, Reti inextricabili implicat & coercet, & veluti Catenâ Adamantinâ deuincit.

Quod autem *Inuentio Cereris* huic Deo attribuatur, idque inter Venationem; reliquis autem Dijs negetur, licet sedulò quærentibus, & illud ipsum agentibus; Monitum habet verum admodùm & prudens: hoc scilicet, ne Rerum vtilium ad vitam & Cultum Inuentio, à Philosophijs Abstractis, tanquàm Dijs Maioribus expectetur, licet totis viribus in illud ipsum incumbant; sed tantummodò à *Pane*, id est Experientiâ sagaci, & Rerum Mundi notitiâ vniuersali; quæ etiàm casu quodam, ac veluti inter venandum in huiusmodi Inuenta incidere solet. Vilissima enim quæque Inuenta Experientiæ debentur, & veluti Donaria quædam fuere casu in Homines sparsa.

Illud autem *Musices certamen*, eiusque Euentus, salutarem exhibet Doctrinam, atque eam quæ Rationi & Iudicio humano gestienti, & se efferenti, Sobrietatis Vincula inijcere possit. Duplex enim videtur esse Harmonia, & quasi *Musica*, altera Sapientiæ Diuinæ, altera Rationis Humanæ. Iudicio enim Humano, ac veluti Auribus Mortalium, Administratio Mundi & Rerum, & Iudicia Diuina secretiora, sonant aliquid durum, & quasi absonum: Quæ Inscitia, licet *Asininis Auribus*, meritò insigniatur, tamen & illæ ipsæ Aures,

secretò non palàm gestantur. Neque enim huiusce Rei Deformitas à vulgo conspicitur aut notatur.

Postremò minimè mirum est, si nulli *Amores Pani* attribuantur, præter *Coniugium Echûs*, Mundus enim se ipso, atque in se rebus omnibus fruitur : Qui amat autem frui vult, neque in Copiâ Desiderio locus est. Itaque Mundi *Amores* esse nulli possunt, nec potiundi Cupido, (cùm se ipse contentus sit,) nisi fortasse Amores *Sermonis*. Ij sunt *Nympha Eccho*, Res non Solida, sed Vocalis; aut si accuratiores sint, *Syringa*, quandò scilicet Verba, & Voces, numeris quibusdam, sive Poeticis, sive Oratorijs, & tanquàm Modulamine, reguntur. Inter Sermones autem sive Voces, excellentèr ad Coniugium Mundi sumitur sola *Eccho* : Ea enim demùm vera est Philosophia, quæ Mundi ipsius voces fidelissimè reddit, & veluti dictante Mundo conscripta est; & nihil aliud est quam eiusdem Simulachrum & Reflexio; neque addit quicquam de proprio, sed tantùm iterat, & resonat. Nam quod *Lunam Pan* in altas Syluas aliquando seuocasset, videtur pertinere ad Congressum Sensûs, cum rebus Cœlestibus, sive Diuinis. Nam alia est *Endymionis* ratio, alia *Panis*: Ad *Endymionem* dormientem sponte se demittit *Luna*; siquidem ad Intellectum sopitum, & à sensibus abductum, quandóque sponte influunt Diuina: Quod si accersantur & vocentur à Sensu, tanquam à *Pane*, tum verò non aliud lumen præbent, quam illud,

Qualè sub incertam Lunam sub luce maligná
Est iter in Syluis ——

Ad Mundi etiàm sufficientiam & Perfectionem pertinet, quod *Prolem non edat*. Ille enim per Partes generat; per Totum quomodò generare possit, cùm Corpus extra ipsum non sit? Nam de *Mulierculâ* illâ *Iambe, Filiâ Panis* putatiuâ, est sanè ea Adiectio quædam ad Fabulam sapientissima. Per illam enim repræsentantur

sentantur eæ, quæ perpetuis temporibus passim vagantur, atque omnia implent, vaniloquæ de Rerum Naturâ Doctrinæ, re ipsâ infructuosæ, Genere quasi subditiciæ, garrulitate verò interdùm iucundæ, interdùm molestæ & importunæ.

Exemplum alterum Philosophiæ, secundum Parabolas Antiquas, in Politicis. *De Bello, secundum Fabulam* Persei.

PERSEVS, *Orientalis* cùm fuisset, missus traditur à *Pallade*, ad obtruncandam *Medusam*, quæ Populis plurimis ad *Occidentem*, in extremis *Iberiæ* partibus, maximæ calamitati fuit. Monstrum enim hoc, aliàs crudele & immane, etiàm Aspectu tam dirum atque horrendum fuit, vt eo solo Homines in Saxa verteret. Erat autem, è *Gorgonibus* vna, *Medusa*, ac sola inter eas Mortalis, cùm reliquæ palliuæ non essent. *Perseus* igitur ad tam nobile Facinus se comparans, Arma ad Dona à tribus Dijs mutuò accepit; *Alas* à *Mercurio*, talares scilicet non axillares; à *Plutone* autem *Galeam*; *Scutum* denique à *Pallade* & *Speculum*. Neque tamen (licet tanto apparatu instructus,) ad *Medusam* rectà perrexit, sed primùm ad *Græas* diuertit; Eæ Sorores, ex alterâ Parente, *Gorgonibus* erant; Atque *Grææ* istæ canæ etiàm à Natiuitate erant, & tanquàm Vetulæ. Oculus autem ijs tantummodò & Dens erat omnibus vnicus; quos prout exire foràs quamque contigerat, vicissìm gestabant, reuersæ autem deponere solebant. Hunc itaque Oculum, atque hunc Dentem illæ *Perseo* commodárunt. Tum demùm, cùm se abundè ad destinata perficienda instructum iudicaret, ad *Medusam* properauit, impiger & volans. Illam autem offendit dormientem, neque tamen aspectui eius (si forsan euigilaret) se commit-

tere audebat, ſed Ceruice reflexâ, & in *Speculum* illud *Palladis* inſpiciens, atque hoc modo ictus dirigens, Caput *Meduſæ* abſcîdit: Ex Sanguine autem eiuſdem, in terram fuſo, ſtatim *Pegaſus* Alatus emicuit: Caput autem abſciſſum *Perſeus* in Scutum *Palladis* tranſtulit & inſeruit, cui etiamnùm ſua manſit vis, vt ad eius intuitum omnes ceu attoniti aut ſyderati obrigerent.

Fabula conficta videtur de *Belligerandi Ratione* & Prudentiâ: Atque primò omnis *Belli Suſceptio* debet eſſe tanquam *Miſſio à Pallade*; non à *Venere* certè (vt Bellum Troianum fuit) aut aliâ leui ex cauſsâ; quippe cùm in Conſilijs ſolidis, Decreta de Bellis fundari oporteat. Deinde de *Genere Belli* eligendo, tria proponit Fabula Præcepta, ſana admodùm & grauia: Primum eſt, vt de *Subiugatione Nationum Finitimarum* quis non magnoperè laboret: Neque enim eadem eſt Patrimonij, & Imperij amplificandi ratio: Nam in Poſſeſſionibus priuatis, Vicinitas Prædiorum ſpectatur, ſed in propagando Imperio, Occaſio, & Belli conficiendi Facilitas, & Fructus, loco Vicinitatis eſſe debent. Itaque *Perſeus*, licet *Orientalis*, tamen tam longinquam Expeditionem, vſque ad extremum *Occidentem*, minimè detrectauit. Huius rei Exemplum inſigne eſt in Belligerandi diuersâ ratione Patris & Filij Regum, *Philippi* & *Alexandri*. Ille enim in Finitimis Bellis occupatus, Vrbes paucas Imperio adiecit, idque non ſine maximâ Contentione & Periculo; quippe qui & aliàs, & præcipuè in *Prælio Chæroneo*, in vltimum diſcrimen adductus fuit: At *Alexander* longinquam Expeditionem benè auſus in *Perſas*, Nationes infinitas ſubiugauit, magis Itineribus quàm Prælijs fatigatus. Hoc ipſum adhùc clariùs cernitur, in Propagatione *Imperij Romanorum*, qui, quo tempore ex parte *Occidentis*, vix vltra *Liguriam* Armis penetrauerant, eodem tempore *Orientis* Prouincias vſque ad *Montem*

Montium Taurum Armis & Imperio complexi sunt. Etiàm *Carolus Octauus* Rex *Galliæ*, *Bellum Britannicum* (quod Matrimonio tandem compositum est) non admodùm facile expertus, expeditionem illam *Neapolitanam* longinquam, admirandà quàdam facilitate & felicitate transegit. Habent certè hoc Bella longinqua, vt cum ijs manus conferatur, qui Militiæ & Armis Inuatoris minimè sint assueti, quod in finitimis secùs se habet. Etiàm & Apparatus in huiusmodi Expeditionibus solet esse diligentior & instructior; & Terror apud Hostes ex ipso ausu & fiduciâ maior. Neque etiàm ferè possit fieri in illis Expeditionibus remotis, per Hostes, ad quos tam longo itinere peruenitur, Diuersio aliqua aut Inuasio reciproca, quæ in Belligerandi ratione cum Finitimis, sæpiùs adhibetur. Caput autem rei est, quod in subiugandis Finitimis, Occasionum Delectus in angusto versatur; at si quis longinquiora non detrectet, poterit pro arbitrio suo eò transferre Bellum, vbi aut Disciplina Militaris maximè est eneruata, aut vires Nationis plurimùm attritæ & consumptæ, aut Dissidia Ciuilia opportunè oborta, aut aliæ huiusmodi Commoditates se ostendant. Secundum est, vt semper subsit *Caussa Belli* iusta, & pia, & honorifica, & fauorabilis: Id enim alacritatem, tum Militibus, tum Populis impensas conferentibus, addit, & Societates aperit & conciliat, & plurimas denique commoditates habet. Inter Caussas autem Belli, admodùm fauorabilis est ea, quæ ducit ad debellandas Tyrannides, sub quibus Populus succumbit, & prosternitur sine Animis & Vigore, tanquam sub *Aspectum Medusæ*; quod etiàm *Herculi* Diuinitatem conciliauit. Romanis certè magna Religio fuit, strenuè & impigrè accurrere ad Socios tuendos, si quoquo modo oppressi fuissent. Etiàm Bella ob Vindictam iustam ferè semper felicia fuerunt, sicut Bellum aduersus

uersus *Brutum* & *Cassium*, ad vindicandam Mortem *Cæsaris*; *Seueri* ad vindicandam Mortem *Pertinacis*; *Iunij Bruti* ad vindicandam Mortem *Lucretiæ*: Denique quicunque Bello Calamitates Hominum & Iniurias, aut leuant aut vindicant, sub *Perseo* militant. Tertium vt in omni Bello suscipiendo vera sit *Æstimatio virium*; atque rectè perpendatur, vtrùm Bellum sit tale, quod confici & ad exitum perduci possit, ne quis vastas & infinitas Spes persequatur. Prudentèr enim *Perseus* inter *Gorgonas* (per quas Bella repræsentantur) eam delegit, quæ in suâ Naturâ Mortalis erat, neque ad Impossibilia Animum adiecit. Atque de ijs, quæ in suscipiendo Bello Deliberationem subeunt, hæc præcipit Fabula, reliqua ad Belligerationem ipsam pertinent.

In Bello maximè omnium prosunt illa tria *Dona Deorum*, adeò vt Fortunam ipsam ferè regant & trahant. Accepit enim *Perseus Celeritatem*, à *Mercurio*, *Occultationem Consiliorum* ab *Orco*, & *Prouidentiam* à *Pallade*: Neque caret Allegoriâ, eâque prudentissimâ, quod *Alæ* illæ *Celeritatis* in rebus conficiendis (cùm Celeritas in Bello plurimum possit) *Talares*, non *Axillares* fuerint, atque Pedibus non Humeris additæ; quia non tam in primis Belli agressibus, quam in ijs quæ sequuntur, & primis subsidio sunt, Celeritas requiritur. Nullus enim Error in Bello magis frequens fuit, quam quod Prosecutiones, & subsidiarij Impetus, Initiorum Alacritati non respondeant. At *Galea Plutonis* (quæ Homines inuisibiles reddere solebat) manifesta Parabola est. Nam *Consiliorum Occultatio* post *Celeritatem*, maximi ad Bellum est momenti. Cuius etiàm Celeritas ipsa Pars magna est. Celeritas enim Consiliorum euulgationem præuertit. Ad *Galeam Plutonis* spectant, vt vnus Bello præsit, cum Mandatis liberis; Consultationes enim cum multis, habent aliquid potiùs ex *Cristis Martis*,

ris, quam ex *Galeâ Plutonis*. Eòdem ſpectant Prætextus Varij, & Deſignationes Ancipites, & Famæ Emiſſariæ, quæ Oculos Hominum aut perſtringunt aut auertunt, atque vera Conſiliorum in obſcuro ponunt. Etiàm Cautiones diligentes & ſuſpicaces, de Literis, de Legatis, de Perfugis, & complura alia *Galeam Plutonis* ornant, & reuinciunt. At non minùs intereſt, *Conſilia Hoſtium* explorare, quam ſua occultare. Itaque *Galeæ Plutonis* adiungendum eſt *Speculum pallidis*, per quod Hoſtium vires, Inopia, Occulti Fautores, Diſſidia & Factiones, Progreſſus, Conſilia cernantur. Quoniàm verò tantum fortuitorum ſuſcipit Bellum, vt nec in Conſilijs proprijs occultandis, nec in Hoſtium explorandis, nec in Celeritate ipſâ, multum fiduciæ ponendum ſit, ideò ante omnia ſumendum *Pallidis Scutum, Prouidentiæ* ſcilicet, vt quam minimum *Fortunæ* relinquatur. Hùc pertinent, Exploratò vias inire, Caſtra diligenter munire (quod in Militiâ modernâ in deſuetudinem ferè abijt; Caſtra verò inſtar Vrbis Munitæ, Romanis ad aduerſos Prælij euentus erant) Acies ſtatis & ordinata, non nimiùm fidendo Cohortibus leuis Armaturæ, aut etiàm Equitum Turmis; denique omnia quæ ad ſolidam & ſollicitam Defenſiuam ſpectant; cùm plus valeat vtique in Bellis *Scutum Pallidis*, quam *Gladius* ipſe *Martis*. Verùm *Perſeo* vtcunque Copijs aut Animis inſtructo, reſtat aliud quidpiam, maximi per omnia momenti, antequam Bellum incipiatur: Nimirùm, vt *diuertat ad Græas*. *Græ* autem *Proditiones* ſunt, Bellorum ſcilicet Sorores, non Germanæ illæ quidem, ſed Generis Nobilitate quaſi impares. Bella enim generoſa, Proditiones degeneres & turpes. Earum Deſcriptio elegans eſt, vt *Canæ* à Natiuitate ſint, & tanquam *Vetulæ*, propter perpetuas Proditorum Curas, & Trepidationes. Earum autem vis (antequam in manifeſtam defectionem erumpant) aut in *Oculo*, aut in

Dente

Dente est. Omnis enim Factio, à Statu quopiam alienata, & in Proditionem propensa, & *speculatur*, & *mordet*. Atque huiusmodi *Oculus* & *Dens* tanquam *communis* est; nam quicquid didicerunt & nouerunt, ferè per Manus ab vnâ ad alteram transit & percurrit. Et quod ad *Dentem* attinet, vno quasi ore mordent, & eadem Scandala iactant; vt si vnam audias, omnes audias. Itaque *Perseo* sunt istæ *Græ* conciliandæ, atque in auxilium adducendæ, præsertim vt *Oculum* & *Dentem* suum ei commodent; *Oculum* ad Indicia; *Dentem* ad Rumores ferendos, & Inuidiam conflandam, & Animos Hominum sollicitandos. Postquam verò omnia benè sint ad Bellum præparatè disposita, illud inprimis curandum, quod *Perseus* fecit, vt *Medusa dormiens* inuematur. Prudens enim Belli Susceptor semper ferè Hostem assequitur imparatum, & securitati propiorem. Denique in ipsis Belli Actionibus atque insultibus, ille *Intuitus* in *Speculum Palladis*, adoperandus est. Plurimi enim ante ipsa Pericula Res Hostium acutè & attentè introspicere possunt; at in ipso Periculi Articulo, aut terrore offunduntur, aut pericula nimiùm præcipites & à fronte spectant; vnde in illa temerè ruunt, Vincendi memores, vitandi obliti. At neutrum horum fieri debet; sed in *Speculum Palladis, ceruice reflexâ* inspiciendum, vt impetus rectè dirigatur, absque vel terrore, vel furore.

A Bello perfecto & Victoriâ, sequuntur Effecta duo; *Pegasi* illa *Generatio* & *Exsuscitatio*, quæ satis euidenter *Famam* denotat, quæ per omnia volat, & Victoriam celebrat, & Reliquias Belli faciles, & in votum cedentes efficit. Secundum, *Gestatio Capitis Medusæ* in *Scuto*; siquidem nullum præsidij genus huic ob præstantiam comparari possit. *Vnicum* enim *Facinus insigne* & memorabile, felicitèr gestum & perpetratum, omnes Hostium Motus obrigescere

obrigescere facit, atque Maleuolentiam ipsam stupidam reddit.

Exemplum tertium Philosophiæ secundum Parabolas Antiquas, in Moralibus. *De Cupiditate, secundum Fabulam* Dionysi.

NARRANT *Semelem Iouis* Pellicem, postquam Iuramento eum inuiolabili, ad votum indefinitum obstrinxisset, petijsse, vt ad Amplexus suos accederet talis, qualis cum *Iunone* consuesset. Itaque illa ex conflagratione perijt. Infans autem, quem in Vtero gestabat, à Patre exceptus, in Femur eius insutus est, donec Menses Fœtui destinatos compleret. Ex quo tamen onere *Iupiter* interim nonnihil claudicabat. Itaque Puer, quod Iouem, dum in Femore eius portaretur, grauaret & pungeret, Dionysi nomen accepit. Postquàm autem editus esset; apud *Proserpinam* per aliquot Annos nutritus est; cùm verò adultus esset, ore ferè Muliebri conspiciebatur, vt Sexûs videretur tanquam ambigui. Etiàm extinctus & sepultus quondam erat ad tempus, & non ita multò post reuixit. Atque primâ Iuuentâ Vitis culturam, atque adeò Vini confectionem & vsum primus inuenit, & edocuit; ex quo celebris factus, & inclytus, orbem Terrarum subiugauit, & ad vltimos Indorum Terminos perrexit. Curru autem vehebatur à Tigribus tracto; circa eum subsultabant *Dæmones* deformes, *Cobali* vocati, *Acratus* & alij. Quin & *Musæ* Comitatui eius se adiungebant. Vxorem autem sibi sumpsit *Ariadnem*, à *Theseo* desertam & relictam. *Arbor* ei sacra erat *Hedera*. Etiàm Sacrorum & Ceremoniarum Inuentor & Institutor habebatur; eius tamen generis, quæ & Fanaticæ erant, & plenæ corruptelarum, atque insuper crudeles. Furores quoque immitendi pote-

ſtatem habebat. Certè in *Orgyis* eius, à Mulieribus furore percitis, duo viri inſignes diſcerpti narrantur, *Pentheus* & *Orpheus:* Ille dum arbore conſcensâ Spectator eorum, quæ agerentur, curioſus eſſe voluiſſet; Hic cùm Lyram ſuauitèr & peritè pulſaret. Atque huius Dei Res geſtæ, cùm *Iouis* rebus ferè confunduntur.

Fabula videtur ad *Mores* pertinere, vt vix quicquam in Philoſophiâ Morali, melius inueniatur. Deſcribitur autem ſub *Perſonâ Bacchi*, *Natura Cupiditatis*, ſiue Affectuum & Perturbationum Animi. Primùm igitur, quod ad *Natalia Cupiditatis* attinet; *Origo Cupiditatis* omnis, licet nocentiſſimæ, non alia eſt, quam *Bonum Apparens.* Sicut enim Virtutis Mater eſt Bonum Exiſtens, ſimilitèr Cupiditatis Mater eſt Bonum Apparens. Altera *Iouis* (ſub cuius Perſonâ Animâ Humana repræſentatur) Vxor legitima, altera Pellex: quæ tamen *Iunonis* Honoris æmuletur, tanquam *Semele*. Concipitur verò *Cupiditas* in *Voto illicito*, priùs temerè conceſſo, quam ritè intellecto & iudicato. Atque poſtquàm efferueſcere cœperit, *Mater* eius (Natura ſcilicet & Species Boni) ex *nimio incendio* deſtruitur & perit. Proceſſus autem Cupiditatis à conceptu ſuo talis eſt: Illa ab *Animo Humano* (qui eius eſt Genitor) & nutricatur, & occultatur, præcipuè in *Inferiori parte* eius, tanquam *Femore*; atque Animum pungit, & conuellit, & deprimit, adeò vt Actiones & Decreta ab eâ impediantur, & claudicent. Quinetiàm poſtquàm conſenſu & tempore confirmata eſt, & in Actus erumpit, vt iam quaſi *Menſes compleuerit*, & edita planè ſit atque nata, primò tamen ad tempus nonnullum apud *Proſerpinam* educatur, id eſt, *Latebras quærit*, atque clandeſtina eſt, & quaſi ſubterranea; donec remotis *Pudoris* & *Metûs Frænis*, & coalitâ audaciâ, aut Virtutis alicuius Prætextum ſumit, aut Infa-

Infamiam ipſam contemnit. Atque illud veriſſimum eſt, omnem Affectum vehementiorem tanquàm *ambigui Sexûs* eſſe. Habet enim *Impetum Virilem*, *Impotentiam* autem *Muliebrem*. Etiàm illud præclarè, *Bacchum mortuum reuiuiſcere*: Videntur enim Affectus quandoque ſopiti, atque extincti, ſed nulla fides habenda eſt eis, ne ſepultis quidem: ſiquidem præbitâ Materiâ, & Occaſione, reſurgunt.

De *Inuentione Vitii* Parabola prudens eſt: Omnis enim Affectus ingenioſus eſt admodùm & ſagax, ad inueſtigandum ea, quæ ipſum alant & foueant. Atqui ante omnia, quæ Hominibus innotuere, *Vinum* ad perturbationes cuiuſcunque generis, excitandas & inflammandas, potentiſſimum eſt, & maximè efficax; atque eſt Cupiditatibus in genere, inſtar *Fomitis communis*. Elegantiſſimè autem ponitur *Affectus* ſiue *Cupiditas*, *Prouinciarum Subiugator*, & Expeditionis infinitæ Suſceptor: Nunquàm enim partis acquieſcit, ſed Appetitu infinito, neque ſatiabili, ad Vlteriora tendit, & Nouis ſemper inhiat. Etiàm *Tigres* apud *Affectus ſtabulant*, & ad *Currum* eorum ſubinde *iugantur*. Poſtquàm enim *Affectus Curulis* eſſe cœperit, non *Pedeſtris*, ſed Victor Rationis, & quaſi Triumphator factus ſit, in omnes qui aduerſantur aut ſe opponunt, crudelis eſt, & indomitus, ac immitis. Facetum autem eſt, quod circa *Currum Bacchi* ſubſultant illi *Dæmones* deformes & ridiculi. Omnis enim Affectus vehementior progignit motus, in Oculis, & Ore ipſo, & Geſtu, indecoros & inconditos, ſubſultorios & deformes; adeò vt qui ſibi ipſi fortaſsè in aliquo Affectu (veluti Irâ, Arrogantiâ, Amore) videatur magnificus & tumidus, alijs tamen appareat turpis & ridiculus. Conſpiciuntur autem in *Cupiditatis Comitatu Muſæ*. Neque enim reperitur vllus ferè Affectus, tam prauus & vilis, cui non blandiatur aliqua Doctrina.

Hæc enim in re, Ingeniorum Indulgentia & Procacitas, Musarum Maiestatem in immensum minuit; vt cùm Duces Vitæ, & Signiferi esse debeant, sint non rarò Cupiditatum Pedissequæ, & Oblectatrices.

Inprimis verò nobilis est illa Allegoria, *Bacchum Amores* suos in eam effudisse, quæ ab alio *Relicta* erat & Fastidita. Certissimum enim est, Affectus id peterè atque ambire, quod *Experientia* iam pridèm repudiauit. Atque nôrint omnes, qui Affectibus suis seruientes & indulgentes, Pretium potiundi in immensum augent (siue Honores appetant, siue Amores, siue Gloriam, siue Scientiam, siue alia quæcunq;) se *Res Relictas* petere, & à compluribus, per omnia ferè Secula, post Experimentum, dimissas & repudiatas. Neque Mysterio caret, quod *Hedera Baccho* sacra fuerit, hoc enim duplici modo conuenit; primùm, quod *Hedera hyeme vireſcat*; deinde, quod circa tot *Res* (Arbores, Parietes, Ædificia) *serpat*, ac circumfundatur, & se attollat. Quod ad primum enim attinet, omnis *Cupiditas* per *Renitentiam*, & Vetitum, & tanquàm Antiperistasin (veluti per frigora Brumæ *Hedera*) vireſcit, ac vigorem acquirit: Secundò, *Affectus* aliquis in Humanâ Animâ prædominans, omnes eius Actiones & Decreta, tanquàm *Hedera circumsepit*; neque ferè quicquam purum inuenias, quo illa Clauiculas suas non imprimat. Neque mirum est, si *Superstitiosi Ritus Baccho* attribuantur, cùm omnis ferè *male-sanus Affectus* in *prauis Religionibus* luxurietur, adeò vt Hæreticorum Colluuies Bacchanalia Ethnicorum superârit; quorum etiàm Superstitiones, non minùs cruentæ quam turpes extiterunt. Neque itidem mirum est, si *Furores à Baccho* immitti putentur, cùm & omnis *Affectus in excessu suo*, veluti *Furor breuis* sit, & si vehementiùs obsideat & incumbat, in Insaniâ sæpiùs terminetur. Illud autem de *Pentheo* & *Orpheo*

phvo inter *Orgya Bacchi* lacceratis, euidentem Parabolam habet; cùm Affectus quisque prævalidus erga duas res sit asperrimus atque infensissimus; quarum altera est *Inquisitio in eum curiosa*, altera *Admonitio salutaris* & libera. Neque auxilio fuerit, si illa Inquisitio fiat tantùm Contemplationis aut Spectandi gratiâ, tanquàm Arbore conscensâ, absque omni Animi Malignitate: Neque rursùs si Admonitio illa, multâ cum suauitate & dexteritate adhibeatur; Verùm vtcunque non tolerant *Orgya* aut *Pentheum* aut *Orpheum*. Postremò, illa *Confusio Personarum Iouis* & *Bacchi*, ad Parabolam rectè traduci potest; quandoquidem *Res gestæ nobiles*, & claræ, atque Merita insignia & glorioſa, interdùm à *Virtute* & Rectâ Ratione & Magnanimitate, interdùm autem à *latente Affectu* & occultâ Cupiditate (vtcunque Famæ & Laudis celebritate vtraque res paritèr gaudeat) proueniant; vt non facile sit distinguere Facta *Dionysi* à Factis *Iouis*.

Verùm in Theatro nimis diù moramur; transeamus ad Palatium Animi; cuius Limina maiori cum Veneratione & curâ, ingredi conuenit.

FRANCISCI

BARONIS

DE

VERVLAMIO,

VICE-COMITIS

SANCTI ALBANI,

DE

Dignitate & Augmentis Scientiarum

LIBER TERTIVS.

AD REGEM SVVM.

CAPVT I.

Partitio Scientiæ in Theologiam *&* Philoſophiam. *Partitio* Philoſophiæ *in* Doctrinas *tres*; *De* Numine, *de* Naturâ, *de* Homine. *Conſtitutio* Philoſophiæ Primæ, *vt Matris Communis omnium.*

HISTORIA omnis (Rex optime) humi incedit, & Ducis potiùs officio, quam Lucis perfungitur: *Poeſis* autem Doctrinæ tanquàm Somnium: Res dulcis, & varia, & volens videri aliquid in ſe habere Diuini; quod etiàm Somnia vendicant. Verùm iam tempus eſt

est mihi, vt euigilem, & me humo attollam, *Philosophiæ* & *Scientiarum* liquidum Æthera secans.

Scientia Aquarum similis est: Aquarum aliæ descendunt cœlitùs, aliæ emanant è Terrâ. Etiàm *Scientiarum* primaria Partitio sumenda est ex Fontibus suis: Horum alij in alto siti sunt, alij hic infrà. Omnis enim *Scientia* duplicem sortitur Informationem. Vna inspiratur diuinitùs, altera oritur à Sensu. Nam quantum ad illam, quæ *Docendo* infunditur Scientiam; Cumulatiua ea est, non Originalis; sicut etiàm fit in Aquis, quæ præter Fontes primarios, ex alijs Riuulis in se receptis, augescunt. Partiemur igitur Scientiam, in *Theologiam*, et *Philosophiam*. *Theologiam* hîc intelligimus *Inspiratam* siue Sacram, non *Naturalem*, de qua paulò post dicturi sumus. At illam (*Inspiratam* nimirùm) ad vltimum locum reseruabimus, vt cum eâ Sermones nostros claudamus; cùm sit Portus, et Sabbathum Humanarum Contemplationum omnium.

Philosophiæ autem Obiectum triplex, *Deus*, *Natura*, *Homo*: Et triplex itidèm *Radius* Rerum: *Natura* enim percutit Intellectum *Radio directo*; *Deus* autem, propter Medium inæquale (Creaturas scilicet) *Radio refracto*; *Homo* verò, sibi ipsi monstratus et exhibitus, *Radio reflexo*. Conuenit igitur partiri *Philosophiam* in *Doctrinas* tres; *Doctrinam* de *Numine*, *Doctrinam* de *Naturâ*, *Doctrinam* de *Homine*. Quoniam autem Partitiones *Scientiarum*, non sunt Lineis diuersis similes, quæ coeunt ad vnum Angulum; sed potiùs Ramis Arborum, qui coniunguntur in vno Trunco, (qui etiàm Truncus ad spatium nonnullum integer est et continuus, antequàm se partiatur in Ramos;) idcircò postulat res, vt priusquàm prioris Partitionis Membra persequamur, constituatur vna *Scientia Vniuersalis*, quæ sit Mater reliquarum, et habeatur in progressu Doctrinarum, tanquam Portio viæ communis, antequàm

antequàm viæ se separent, & disiungant. Hanc *Scientiam, Philosophiæ primæ*, siue etiàm *Sapientiæ* (quæ olim *Rerum Diuinarum atque Humanarum Scientia* dissiniebatur) nomine insignimus. Huic autem *Scientiæ* nulla alia opponitur; cùm ab alijs Scientijs, potiùs Limitibus intra quos continetur, quam Rebus & subiecto differat, Faltigia scilicet Rerum tantummodò tractans. Hanc ipsam vtrùm inter *Desiderata* reponere oporteat, hæsito; sed arbitror tamen poni debere. Equidem inuenio Farraginem quandam, & Massam inconditam Doctrinæ, ex *Theologiâ Naturali*; ex *Logicâ*; ex partibus quibusdam *Physicæ* (veluti de *Principijs*, & de *Animâ*) compositam, & congestam; & sublimitate quâdam sermonis, Hominum qui seipsos admirari amant, tanquàm in Vertice Scientiarum collocatam. Nos verò, misso fastu, id tantùm volumus, vt designetur aliqua *Scientia*, quæ sit Receptaculum *Axiomatum*, quæ Particularium Scientiarum non sint propria, sed pluribus earum in commune comperant.

Plurima autem id genus *Axiomata* esse nemo ambigat. Exempli gratiâ, *Si inæqualibus æqualia addas, omnia erunt inæqualia*: Regula est ex *Mathematicis*; Eadem & in *Ethicis* obtinet, quatenùs ad Iustitiam Distributiuam; Siquidem in Iustitiâ Commutatiuâ, vt Paria Imparibus tribuantur, Ratio Æquitatis postulat; at in Distributiuâ, nisi Imparia Imparibus præstentur, Iniquitas fuerit maxima. *Quæ in eodem tertio conueniunt, & inter se conueniunt*: Regula est itidem ex *Mathematicis*; Verùm simul tam potens in *Logicâ*, vt Syllogismi sit Fundamentum. *Natura se potissimùm prodit in minimis*: Regula est in *Physicis*, tam valida, vt etiam *Democriti Atomos* produxerit; Veruntamèn eam rectè adhibuit Aristoteles in *Politicis*, qui Contemplationem Reip. orditur à Familiâ. *Omnia mutantur, nil interit*: Regula itidem in *Physicis*; hoc modo prolata;

Quantum Naturæ, nec minuitur, nec augetur; Eadem competit *Theologiæ Naturali*, sic variata; *Omnipotentiæ sunt Opera; Aliquid ex nihilo facere, & Aliquid in nihilum redigere:* Quod etiàm Scriptura testatur, *Didici quod omnia opera, quæ fecit Deus, perseuerent in perpetuum, non possumus eis quicquam addere, nec auferre. Interitus rei arcetur per Reductionem eius ad principia:* Regula est in *Physicis*; Eadem valet in *Politicis*, (vt rectè notauit Machiauellus) cùm illa quæ Interitum Rerump. maximè prohibent, nihil aliud ferè sint, quàm Reformatio earum, & Reductio ad antiquos mores. *Putredo serpens, magis contagiosa est, quàm matura:* Regula est in *Physicis*; eadem insignis etiàm in *Moralibus*; cùm Homines profligatissimi, & maximè facinorosi, minus corruptelæ inferant publicis Moribus, quam qui aliquid videntur habere Sanitatis & Virtutis, & ex parte tantùm mali sunt. *Quod conseruatiuum est Formæ maioris, id actiuitate potentius:* Regula est in *Physicis:* Etenim, vt non abscindatur ipse Rerum Nexus, nec detur (vt loquuntur) vacuum, facit ad conseruandam Fabricam Vniuersi: Vt verò Grauia congregentur ad Massam Terræ, facit ad conseruandam tantùm Regionem Densorum. Itaque prior Motus posteriorem domat. Eadem tenet in *Politicis:* Nam quæ faciunt ad conseruandam ipsam Politiam in suâ Naturâ, validiora sunt, quam quæ ad Bene esse Particularium in Rep. Membrorum conducunt. Similiter eadem locum habet in *Theologiâ*. Etenim in Theologicis Virtutibus, Charitas, quæ est Virtus maximè communicatiua, præ reliquis omnibus eminet. *Augetur vis Agentis per Antiperistasin Contrarij:* Regula est in *Physicis*; Eadem mira præstat in *Politicis*; cùm omnis Factio, ex contrariâ ingruente, vehementèr irritetur. *Tonus discors in concordem actutùm desinens, Concentum commendat:* Regula est *Musicæ*; Eadem in *Ethicis*, & *Affectibus* obtinet.

tinet. Tropus ille Muſicus, *à clauſulâ* aut *Cadentiâ* (quam vocant) cùm iam-iam *adeſſe videatur, placidè elabendi*; conuenit cum Tropo Rhetorico *Expectationem eludendi*. *Fidium ſonus tremulus*, eandem affert auribus voluptatem, quam Lumen, Aquæ aut Gemmæ inſiliens, Oculis;

——— *Splendet tremulo ſub lumine Pontus.*

Organa Senſuum cum Organis Reflexionum conueniunt: Hoc in *Perſpectiuâ* locum habet; Oculus enim ſimilis Speculo, ſiue Aquis; Et in *Acouſticâ*; Inſtrumentum enim Auditûs obici intra Cauernam ſimile. Hæc pauca enumeraſſe ſufficiet ad Exempla. Quinimò *Magia Perſarum* (quæ in tantum eſt celebrata) in eo potiſſimùm verſabatur, vt Architecturas & Fabricas, Rerum Naturalium, & Ciuilium, ſymbolizantes notaret. Neque hæc omnia quæ diximus, & alia huius generis, Similitudines meræ ſunt (quales Hominibus fortaſsè parùm perſpicacibus videri poſſint) ſed planè vna, eademque Naturæ Veſtigia aut Signacula, diuerſis Materijs, & Subiectis impreſſa. Atque hæc Res adhùc ſedulò tractata non eſt. Inuenias fortaſsè in Scriptis, quæ ab Ingenijs celſioribus, promanârunt, huiuſmodi *Axiomata* rarò & ſparsim inſerta, ex vſu Argumenti quod tractant: Corpus verò aliquod talium *Axiomatum*, quæ vim habeant quandam Primitiuam, & ſummariam ad *Scientias*, nemo compoſuit; cùm tamen ſit Res eiuſmodi, quæ inſignitèr Naturam vnam faciat; quod *Philoſophiæ Primæ* Munus eſſe autumant.

Eſt & alia huius *Philoſophiæ Primæ* pars, quæ, ſi ad vocabula reſpicias, vetus eſt; ſi ad rem quam deſignamus, noua. Eſt autem Inquiſitio de *Conditionibus aduentitijs Entium*, (quas *Tranſcendentes* dicere poſſumus) *Pauco, Multo*; *Simili, Diuerſo*; *Poſsibili, Impoſsibili*; etiàm *Ente*, & *Non Ente*; atque eiuſmodi. Quandoquidem enim iſta ſub *Phyſicâ* propriè non

cadant; Dissertatio autem Dialectica circa ea, magis ad Argumentandi Rationes, quam ad Rerum Existentiam sit accommodata; consentaneum omninò est, vt hæc Contemplatio (in quâ non parum est Dignitatis & Vtilitatis) haud deseratur prorsùs, sed in Scientiarum Partitionibus, nonnullum saltèm inueniat locum: Veruntamen hoc intelligimus fieri debere, longè alio, quam quo tractari solet, modo. Exempli gratiâ; Nemo, qui de *Multo* & *Pauco* verba fecit, hoc egit, vt caussa reddatur, cur alia in Naturâ, tam numerosa & ampla sint, & esse possint, alia tam rara & modica: Nam certè fieri non potest, vt in Rerum Naturâ, tanta sit copia Auri, quanta Ferri; tanta Rosæ, quanta Graminis; tanta Specificati, quanta non Specificati. Similitèr, Nemo, qui de *Simili* & *Diuerso* disseruit, satis explicauit, cur quasi perpetuò inter *Species diuersas*, interponantur *Participia* quædam, quæ sunt Speciei ambiguæ; veluti Muscus inter Putredinem & Plantam; Pisces qui hærent & loco non mouentur, inter Plantam & Animal; Sorices, & Mures, & alia nonnulla, inter Animalia ex Putredine & ex Semine prognata; Vespertiliones inter Aues & Quadrupedes; Pisces volantes, (qui iam notissimi sunt) inter Aues & Pisces; Phocæ inter Pisces & Quadrupedes; & alia huiusmodi. Neque rursùs caussam indagauit quispiam, cur cùm *Similia Similibus gaudeant*, Ferrum Ferrum non trahat, quod Magnes facit; neque Aurum ipsum Aurum, licet Argentum viuum alliciat: Circa hæc, & similia, in Disceptatione de *Transcendentibus* illis, altum est Silentium: Orationis enim Apices, non Rerum Subtilitates secuti sunt Homines. Quamobrem horum *Transcendentium*, siue *Conditionum Entium aduentitiarum* Inquisitionem veram, & solidam, secundum Naturæ non Sermonis leges, *Philosophiam Primam* recipere volumus. Atque de *Philosophia primâ* (siue de *Sophiâ*) quam

quam inter *Desiderata* haud immeritò retulimus, hæc dicta sint.

CAPVT II.

De Theologiâ Naturali: *&* Doctrina *de* Angelis *&* Spiritibus, *quæ eiusdem est* Appendix.

COllocatâ igitur suâ in sede, *Communi Scientiarum Parente*, instar Berecynthiæ tantâ gaudentis cœlesti sobole;

Omnes Cœlicolas, omnes Supera alta tenentes;

Reuertamur ad Partitionem illam trium *Philosophiarum, Diuinæ, Naturalis*, & *Humanæ*. Nam *Theologia Naturalis*, *Philosophia* etiam *Diuina* rectè appellatur. Diffinitur autem hæc, vt sit talis *Scientia*, seu potiùs *Scientiæ* Scintilla, qualis de Deo haberi potest, per lumen Naturæ, & Contemplationem Rerum creatarum; & ratione Obiecti, sanè Diuina, ratione Informationis, Naturalis censeri potest. Huius *Scientiæ* limites ita verè signantur, vt ad Atheismum confutandum, & conuincendum, & ad Legem Naturæ informandam, se extendant; ad Religionem autem astruendam non proferantur. Quamobrèm nec Deus vnquam edidit Miraculum, quo conuerteretur Atheus; quia poterat ipso Naturæ Lumine ad notitiam Dei perduci; verùm Miracula ad conuertendos Idolatras & Superstitiosos designata sunt, qui Numen agnouerunt, sed in Cultu eius aberrarunt; quoniam non sufficit Lumen Naturæ, Dei voluntati declarandæ, aut Cultui eius legitimo prodendo. Sicut enim Opificis potentiam & peritiam ostendunt Opera eius, Imaginem autem minimè; sic Opera Dei,

Dei, Conditoris omni-potentiam & Sapientiam oſtendunt, Imaginem eius haudquaquàm depingunt. Atque hâc in re, Ethnicorum Opinio à ſacrâ Veritate recedit. Illi ſiquidem Mundum Imaginem Dei ſtatuebant, Hominem Mundi. At Sacræ Literæ haud tali honore Mundum dignantur, vt Dei vſpiam Imago dicatur, ſed ſolummodò Opus Manuum eius; Hominem vero Imaginem Dei immediate ſubſtituunt. Quocircà, quod ſit Deus, quod Rerum Habenas tractet, quod ſummè Potens, quod Sapiens & Præſcius, quod Bonus, quod Remunerator, quod Vindex, quod Adorandus, etiam ex Operibus eius demonſtrari, & euinci poteſt: & Admirabilia complura Secreta circa Attributa eius, & multò magis circa Regimen, & Diſpenſationem ſuper vniuerſum, etiàm ſobriè ex ijſdem elici & manifeſtari queunt; eſtque iſtud Argumentum à nonnullis vtilitèr pertractatum. Verùm ex intuitu Rerum Naturalium, atque humanæ Rationis Principijs, de Fidei Myſterijs vel ratiocinari, vel etiàm ſuadere vehementiùs; aut rurſùs ea curioſiùs introſpicere, & ventilare, & de modo Myſterij inquirere; haud tutum meo iudicio fuerit. *Da Fidei quæ Fidei ſunt.* Nam vel Ethnici, in illuſtri illâ & diuinâ, de Aureâ Catenâ, Fabulâ, hoc ipſum concedunt, *quod Iouem de Cœlo ad Terras deducere nec Homines potuerunt, nec Dij; è contrario, quod Iupiter pertrahere eos potuerit è Terrâ ad Cœlum.* Quare fruſtrà ſudauerit, qui cœleſtia Religionis Arcana, noſtræ Rationi adaptare conabitur: Decebit potiùs Mentes noſtras ad cœleſtis Veritatis Thronum adorandum attollere. In hâc igitur parte *Theologiæ Naturalis*, tantùm abeſt vt Defectum aliquem obſeruem, vt Exceſſum potiùs reperiam; ad quem ſubnotandum paulùm ſum digreſſus, propter maxima Incommoda & Pericula, quæ ex eo tum Religioni, tum Philoſophiæ impendent; vtpote qui & Religionem Hæreticam procudet,

cudet, & Philosophiam Phantasticam & Superstitiosam.

Secùs est, quod ad *Angelorum* & *Spirituum* Naturam attinet, quæ nec inscrutabilis est, nec interdicta; Ad quam etiàm, ex Affinitate, quam habet cum Anima humanâ, Aditus magnâ ex parte est patefactus. Præcipit certè Sacra Scriptura, *Nemo vos decipiat in sublimitate sermonum, & religione Angelorum, ingerens se in ea quæ non novit.* Attamen si hoc Monitum diligentèr perpendas, duo duntaxat in eo vetita reperies; Adorationem scilicet, qualis Deo debetur, Angelorum; & fanaticas de ijs Opiniones, vel vltra Creaturæ sortem eos efferentes, vel ampliorem de ijs cognitionem, quam quis reverà adeptus sit, venditantes. Cæterùm super a circa illos Inquisitio, quæ vel per Rerum Corporearum Scalam, ad eorum Naturam pernoscendam ascendat; vel in Animâ Humanâ, veluti in Speculo, eam intueatur, neutiquàm prohibetur. Idem de *Spiritibus* statuendum *Immundis*, qui à Statu suo deciderunt. Consortium cum ijs, atque vsus operæ eorum, illicitus est, multò magis qualiscunque Cultus vel Veneratio. At Contemplatio & Cognitio illorum Naturæ, Potestatis, Illusionum, non solùm ex locis Scripturæ Sacræ, sed ex Ratione, aut Experientiâ, haud postrema pars est Sapientiæ Spiritualis. Sic certè Apostolus, *Stratagemata eius non ignari sumus.* Ac non minùs *Dæmonum* Naturam inuestigare in *Theologiâ Naturali* concedituræ, quàm *Venenorum* in *Physicâ*, aut *Vitiorum* in *Ethicâ*. Hanc autem *Scientiæ* partem de *Angelis* & *Dæmonibus*, inter *Desiderata* numerare non licet, quippe quæ ab haud paucis sit tentata: Æquius esset, vt Scriptorum in hoc genere Pars haud parua, aut Vanitatis, aut Superstitionis, aut Subtilitatis inutilis, arguantur.

CAPVT

CAPVT III.

Partitio Naturalis Philosophiæ *in* Speculatiuam *&* Operatiuam: *quodque illæ duæ, & in Intentione Tractantis, & in Corpore Tractatûs, segregari debeant.*

MIssâ igitur *Theologiâ Naturali* (cui Inquisitionem de *Spiritibus*, vt *Appendicem* attribuimus) accedamus ad secundam Partem; videlicet illam de *Naturâ*, siue *Philosophiam Naturalem*. Optimè Democritus; *Scientiam de Naturâ, in profundis Mineris, siue Puteis latere demersam.* Non malè Chymici; *Vulcanum alteram Naturam esse; quinetiàm id celeritèr perficere, quod Natura per ambages, & temporis moras solet.* Quidni igitur *Philosophiam* in duas Partes secemus, *Fodinam* & *Fornacem*; & duo constituamus *Philosophorum Munera, Operarios in Mineris, & Fabros?* Sanè vtcunque videamur hæc per lusum loqui; tamen huius generis Partitionem vtilissimam esse censemus, cùm proponetur Vocabulis Familiaribus & Scholasticis; hoc est, vt diuidatur *Doctrina de Naturâ*, in *Inquisitionem Causarum*, & *Productionem Effectuum*; *Speculatiuam* & *Operatiuam*. Altera Naturæ Viscera perscrutatur, altera Naturam veluti super Incudem efformat. Neque me fugit quam arcto copulentur vinculo, *Causse* & *Effectus*, vt Explicationem eorum aliquatenùs coniungi sit necesse. Attamen quandoquidèm omnis solida & fructuosa *Naturalis Philosophia*, duplicem adhibeat Scalam, eamque diuersam; *Ascensoriam* & *Descensoriam*; Ab *Experientiâ* ad *Axiomata*, & ab *Axiomatibus* ad *noua Inuenta*; consultissimum iudico, vt hæ duæ Partes, *Speculatiua* & *Operatiua*, & in Intentione Tractantis, & in Corpore Tractatûs, separentur.

CAPVT

CAPVT IV.

Partitio Doctrinæ Speculatiuæ *de* Naturâ, *in* Physicam Specialem, & Metaphysicam: *quarum* Physica Causam Efficientem & Materiam; Metaphysica Causam Finalem & Formam *inquirit*. *Partitio* Physicæ *in* Doctrinas de Principijs Rerum, De Fabricâ Rerum *siue de* Mundo, & De Varietate Rerum. *Partitio* Physicæ de Varietate Rerum, *in* Doctrinam de Concretis, & Doctrinam de Abstractis. *Partitio* Doctrinæ de Cõcretis, *reijcitur ad easdem Partitiones, quas suscipit* Historia Naturalis. *Partitio* Doctrinæ de Abstractis *in* Doctrinam de Schematismis Materiæ, & Doctrinam de Motibus. *Appendices duæ* Physicæ Speculatiuæ, Problemata Naturalia, Placita Antiquorum Philosophorum. *Partitio* Metaphysicæ, *in* Doctrinam de Formis, & Doctrinam *de* Causis Finalibus.

NAturalis Philosophiæ Partem, quæ *Speculatiua* est, & Theorica, in *Physicam Specialem*, & *Metaphysicam* diuidere placet. Atque in hâc Partitione attendant Homines, nõ Vocabulum *Metaphysicæ* vsurpare, Sensu, à recepto & vulgato,

vulgato, discrepanti. Hic autem Locus admonendi videtur, de nostro, in genere, circa vsum Vocabulorum, instituto. Id huiusmodi est, vt tam in præmisso Vocabulo *Metaphysicæ*, quam in alijs, vbi Conceptus & Notiones nostræ nouæ sunt, & à receptis recedunt, maximâ certè cum Religione Antiqua Vocabula retineamus. Cùm enim futurum speremus, vt Ordo ipse, & dilucida rerum Explicatio, quam subiungere conamur, nos à prauâ vocabulorum (quibus vtimur) intelligentia liberent; in cæteris omninò auemus (quatenùs sine Veritatis ac Scientiarum dispendio fieri possit) vel minimùm, ab Antiquorum aut Opinionibus, aut Loquendi More deflectere. Quâ in re Aristotelis confidentiam proinde subit mirari, qui impetu quodam percitus Contradictionis, & Bellum vniuersæ Antiquitati indicens, non solùm noua Artium Vocabula pro libitu cudendi licentiam vsurpauit; sed etiàm priscam omnem Sapientiam extinguere & delere annisus est. Adeò vt neque nominet vlpiam Authores Antiquos, neque Dogmatum eorum mentionem vllam faciat, nisi quò aut Homines perstringeret, aut Placita redargueret Sanè si famam Nomini suo, ac Sequacium Turbam affectauerit, hoc rationibus suis inprimis accommodatum. Siquidem in Veritate Philosophicâ asserendâ, & recipiendâ, idem contingit, quod in Veritate diuinâ; *Veni in nomine Patris, nec recipitis me; si quis venerit in nomine suo, eum recipietis.* Sed ex hoc cœlesti Aphorismo, si quem præcipuè designauerit spectemus; (nempe Antichristum omnium seculorum Impostorem maximum) colligere licet, istud ipsum, *Venire in nomine suo*, nullâ Antiquitatis, aut (si ita loqui licet) Paternitatis habitâ ratione, Rem mali Ominis esse ad Veritatem; vtcunque eam sæpenumerò comitetur illa Fortuna, *Eum recipietis.* Cæterùm de Viro tam eximio certè, & ob Acumen Ingenij mirabili, Aristotele, credi-

derim

derim facilè hanc Ambitionem eum à Discipulo suo accepisse, quem fortasse æmulatus est; vt si ille omnes Nationes, hic omnes Opiniones subigeret, & Monarchiam quandam in Contemplationibus sibi conderet. Quanquàm fieri possit, vt apud aliquos tetricos, & linguæ acerbæ, simili cum Discipulo suo titulo insigniretur.

Fœlix terrarum prædo, non vtile mundo
Editus exemplum: ——

Eodem modo,

Fœlix Doctrinæ prædo &c.

Nobis verò ex alterâ parte, (quibus, quantum calamo valemus, inter vetera & noua in Literis, fœdus & commercium contrahere, cordi est) decretum manet, Antiquitatem comitari *Vsque ad aras*; atque Vocabula Antiqua retinere, quanquam Sensum eorum & Diffinitiones sæpiùs immutemus; Secundùm moderatum illum & laudatum, in Ciuilibus, nouandi modum, quo Rerum Statu nouato, Verborum tamen Solennia durent; quod notat Tacitus; *Eadem magistratuum Vocabula.*

Redeamus igitur ad Acceptionem Vocabuli *Metaphysicæ*, nostro sensu. Patet ex ijs, quæ suprà disseruimus, disiungere nos *Philosophiam primam* à *Metaphysicâ*, quæ hactenùs pro Re eâdem habitæ sunt. Illam *Communem Scientiarum parentem*, hanc *Naturalis Philosophiæ portionem* posuimus. Atqui *Philosophiæ primæ* communia & promiscua *Scientiarum Axiomata* assignauimus. Etiàm *Relatiuas*, & *Aduentitias Entium Conditiones* (quas *Transcendentes* nominauimus) *Multum*, *Paucum*; *Idem*, *Diuersum*; *Possibile*, *Impossibile*; & hoc genus reliqua, eidem attribuimus; id solummodò cauendo, vt Physicè, non Logicè tractentur. At Inquisitionem de *Deo*, *Vno*, *Bono*, *Angelis*, *Spiritibus*, ad *Theologiam Naturalem* retulimus. Merito igitur quæri possit, quid tandem sit, quod *Metaphysicæ* relinquatur? Certè

vltra Naturam nihil; sed ipsius Naturæ Pars multò præstantissima. Atque profectò, citra Veritatis dispendium, huc vsque de Veterum Sententiâ respondere liceat, *Physicam* ea tractare, quæ penitus in Materiâ mersa sunt, & Mobilia; *Metaphysicam* Abstracta magis, & Constantia. Rursùs *Physicam* in Naturâ supponere Existentiam tantùm & Motum & Naturalem Necessitatem: At *Metaphysicam* etiam Mentem & Idæam. Nam hùc fortè redit ea, quam dicemus, Res. Verùm nos eam, missâ Sermonis Sublimitate, perspicuè & familiariter proponemus. Partiti sumus *Naturalem Philosophiam*, in *Caussarum Inquisitionem*, & *Productionem Effectuum*. *Inquisitionem Caussarum* in *Theoricam* coniecimus: Eam in *Physicam* & *Metaphysicam* partiti sumus. Ergo necesse est, vt vera Differentia harum sumatur ex naturâ Caussarum, quas inquirunt. Itaque absque aliquâ obscuritate, aut circuitione, *Physica* est quæ inquirit de *Efficiente* & *Materiâ*; *Metaphysica* quæ de *Formâ* & *Fine*.

Physica igitur, *Caussarum* Vaga, & Incerta, & pro modo Subiecti, Mobilia complectitur; *Caussarum* Constantiam non assequitur.

Limus vt hic durescit, & hæc vt cera liquescit,
Vno eodemq; igne. ——

Ignis duritiei Caussa, sed in Limo; Ignis Colliquationis Caussa, sed in Cerâ. Partiemur autem *Physicam* in *Doctrinas* tres. *Natura* enim aut *collecta in vnum*; aut *fusa & sparsa* est. Colligitur verò in vnum *Natura*, aut propter *Communia Rerum omnium Principia*; aut propter *vnicam integralem Vniuersi Fabricam*. Itaque hæc *Vnio Naturæ* duas peperit *Physicæ* Partes: vnam de *Principijs Rerum*; alteram de *Fabrica Vniuersi* siue de *Mundo*, quas etiam *Doctrinas de Summis* appellare consuemus. Tertia Doctrina (quæ de *Naturâ sparsa* siue *fusa* tractat) *omnimodam Rerum Varietatem*, & *Summas minores*

minores exhibet. Ex his igitur patet tres omninò reperiri *Doctrinas physicas*. De *Principijs Rerum*; De *Mundo* siue de *Fabricâ Rerum*; & de *Naturâ multiplici* siue *sparsâ*; Quæ postrema (vt diximus) omnimodam Rerum varietatem continet; estque veluti Glossa prima, aut Paraphrasis circa Naturæ Interpretationem. Harum trium Partium *desideratur* totalitèr nulla; Cæterùm quam verè & solidè tractentur, non est hic diffiniendi Locus.

At *Physicam Sparsam* siue de *Varietate Rerum*, rursùs in duas Partes diuidemus; *Physicam* de *Concretis*, & *Physicam* de *Abstractis*; siue *Physicam* de *Creaturis*, & *Physicam* de *Naturis*. Altera (vt Logicis Vocabulis vtamur) inquirit de Substantijs, cum omni varietate suorum Accidentium: Altera de Accidentibus, per omnem varietatem Substantiarum. Veluti, si inquiratur de Leone, aut Quercu, illa complura diuersa Accidentia suffulciunt: Contrà, si inquiratur de Calore aut Grauitate, illa plurimis distinctis Substantijs insunt. Cùm verò omnis *Physica*, sita sit in medio, inter *Historiam Naturalem* & *Metaphysicam*, Prior Pars (si rectè aduertas) *Historiæ Naturali propior* est, *posterior Metaphysicæ*. *Physica* autem *Concreta* eandem subit Diuisionem, quam *Historia Naturalis*; vt sit vel circa *Cœlestia*; vel circa *Meteora*; vel circa *Globum Terræ & Maris*; vel circa *Collegia Minora*, quæ *Elementa* vocant; vel circa *Collegia Minora*, siue *Species*; etiàm circa *Præter-generationes*; & circa *Mechanica*. Etenim in hisce omnibus, *Historia Naturalis* Factum ipsum perserutatur & refert; at *Physica* itidem Caussas: sed intellige hoc de *Caussis Fluxis*, *Materiâ* scilicet & *Efficiente*. Inter hasce *Physicæ* Portiones, manca prorsùs & imperfecta est ea, quæ inquirit de *Cœlestibus*, cùm tamen propter Nobilitatem Subiecti præcipuæ Hominibus curæ esse deberet. Etenim *Astronomia* fundata est

in

in Phœnomenis non malè; sed humilis est, & minimè etiàm solida: At *Astrologia* in plurimis etiàm Fundamento caret. Certè *Astronomia* talem offert Humano Intellectui Victimam, qualem Prometheus olim, cùm fraudem Ioui fecit: Adduxit ille, loco Bouis veri, Pellem Bouis, grandis & pulchri, Stramine, & Folijs, & Viminibus suffarcinatam. Exhibet similitèr & *Astronomia*, Exteriora Cœlestium (Astrorum dicimus Numerum, Situm, Motus, Periodos) tanquam Pellem Cœli, pulchram, & in Systemata fabrè concinnatam: At Viscera desunt (*Rationes* nempe *Physicæ*) ex quibus (*Hypothesibus Astronomicis* adiunctis) eruatur Theoria; non quæ Phœnomenis tantùm satisfaciat, (cuius generis complures ingeniosè confingi possent;) sed quæ Substantiam, & Motum, & Influxum Cœlestium, prout reuerà sunt, proponat. Exposita enim ferè iam pridem sunt illa; *Raptus Primi Mobilis*; & *Soliditas Cœli* (stellis in Orbibus suis tanquam Clauis in Laquearibus infixis.) Nec multò melius asseritur; Quod sint *diuersi Poli* Zodiaci & Mundi; Quod sit *Secundum Mobile* Renitentiæ in aduersum Primi Mobilis Raptûs; Quod omnia in Cœlo ferantur per *Circulos perfectos*; Quod sint *Eccentrici*, & *Epicycli*, quibus Motuum in Circulis perfectis Constantia seruetur; Quod à Lunâ in superius nulla sit *Mutatio* aut *Violentia*; & huiusmodi. Atque harum Suppositionum Absurditas, in Motum Terræ Diurnum (quod nobis constat falsissimum esse) Homines impegit. At vix quisquam est, qui inquisiuit Causas Physicas, tum de *Substantiâ Cœlestium* tam Stellari quam interstellari; tum de *Celeritate* & *Tarditate* Corporum Cœlestium ad inuicem; tum de *Incitatione Motûs diuersâ* in eodem Planetâ; tum de *Motuum Consecutione* ab Oriente in Occidentem, aut è contrà; deque *Progressionibus*, *Stationibus*, & *Retrogradationibus*; tum de *Motuum Sublatione*, & *Casu*, per Apogæa & Perigæa;

rigæa; tum de *Motuum Obliquatione*, vel per Spiras se versus Tropicos texendo & retexendo, vel per Sinuationes, quas Dracones vocant; tum de *Polis Rotationum*, cur magis in tali Parte Cœli siti sint, quam in aliâ; tum de *Alligatione quorundam Planetarum* ad Distantiam certam à Sole: Huius (inquam) generis Inquisitio vix tentata est, sed in *Mathematicis* tantùm *Obseruationibus* & *Demonstrationibus* inludatur. Eæ autem ostendunt, quomodò hæc omnia ingeniosè concinnari & explicari possint, non quomodò verè in Naturâ subsistere; Et Motus tantùm Apparentes, & Machinam ipsorum Fictitiam, & ad placitum dispositam, non Causas ipsas, & Veritatem Rerum indicant. Quocircà non malè *Astronomia* (qualis nunc habetur) inter *Artes Mathematicas*, non sine Dignitatis suæ dispendio numeratur; cùm debeat potiùs si proprias Partes tueri velit) constitui *Physicæ* pars quasi nobilissima. Quicunque enim *Superlunarium* & *Sublunarium* conflicta Diuortia contemplerit; & *Materiæ Appetitus* & *Passiones* maximè *Catholicas*, (quæ in vtroque Globo validæ sunt, & Vniuersitatem Rerum transuerberant) benè perspexerit; is ex illis, quæ apud nos cernuntur, luculentam capiet de *Rebus Cœlestibus* Informationem; & ab ijs è contrà, quæ in Cœlo fiunt, haud pauca de *Motibus Inferioribus* (qui nunc latent) perdiscet; non tantùm quatenùs hi ab illis regantur, sed quatenùs habeant Passiones communes. Quamobrèm hanc Partem *Astronomiæ*, quæ *Physica* est, *desiderari* statuimus. Eam *Astronomiam Viuam* nominabimus, ad Differentiam Bouis illius Promethei, Suffarcinati, & soluminodò Figurâ tenus Bouis.

At *Astrologia* mulâ Superstitione referta est, vt vix aliquid sanum in eâ reperiatur. Attamen eam potiùs expurgandam, quam prorsùs abijciendam esse censemus. Quod si quis hanc Scientiam, non in Ratione, aut

aut *Contemplationibus Phyſicis*; ſed in *cœcâ Experientiâ*, & complurium Seculorum Obſeruatione, fundatam eſſe contendat; ideóque *Rationum Phyſicarum* Examen reijciat (quod iactabant Chaldæi) is eâdem operâ & Auguria reuocet, & Aruſpicinam, & Exta, & omnigenas Fabulas deglutiat; Nam & hæc omnia, vt diuinæ Experientiæ, & per Manus traditæ Diſciplinæ, Dictamina fuiſſe aſſerebantur. Nos verò, & vt *Phyſicæ* Portionem *Aſtrologiam* recipimus, & non plus ei, quam Ratio & Rerum Euidentia concedit, tribuimus; demptis Superſtitionibus & Commentis. Vt verò Rem paulò attentiùs introſpiciamus; Primò, quam inane illud Commentum; Quod ſinguli *Planetæ vicißim per Horas* regnent, vt Spatio viginti quatuor Horarum, Regna ſua ter repetant, præter Horas tres ſupernumerarias? Attamen hoc Commentum nobis Diuiſionem Hebdomadæ (Rem tam Antiquam, & tam latè Receptam) peperit; vt ex Alternatione Dierum manifeſtiſſimè patet; cùm in Principio Diei ſequentis, regnet ſemper Planeta, à Planetâ prioris Diei, Quartus; propter tres illas Horas, quas diximus ſupernumerarias. Secundò, pro Commento vano reijcere non dubitamus, *Doctrinam* de *Thematibus Cœli*, ad *Puncta Temporis certa*, cum *Diſtributione Domorum*; ipſas ſcilicet *Aſtrologiæ* Delicias, quæ Bacchanalia quædam in Cœleſtibus exercuerunt: Nec ſatis mirari poſſumus, Viros quoſdam egregios, & in *Aſtrologiâ* Principes, tam leui ad iſta aſtruenda Argumento innixos eſſe: Aiunt enim, quandò illud prodat Experientia ipſa, *Solſtitia*, *Æquinoctia*, *Nouilunia*, *Plenilunia*, & huiuſmodi ſtellarum *Reuolutiones maiores*, manifeſtò & inſignitèr operari ſuper Corpora Naturalia; neceſſe eſſe vt *Poſituræ Stellarum magis exactæ* & *ſubtiliores*, Effectus quoque magis exquiſitos & occultiores producant. Illi verò ſeponere primò debuerant, *Operationes Solis* per *Calorem* mani-

manifestum; & similitèr *Lunæ vim quandam Magnetic-am* super Incrementa Æstuum seminentrua (Nam Fluxus & Refluxus Maris quotidianus alia Res est:) His verò sepositis, *reliquas Planetarum vires* super Naturalia (quatenùs Experientiâ comprobantur) tenues admodùm, & infirmas, & quasi latitantes reperient, etiàm in *Revolutionibus Maioribus*. Quare contrario prorsùs modo concludere debuerant; nimirùm cùm *Revolutiones illæ Maiores* tam parùm possint; *Exactas* illas & *Minutas Positurarum Differentias* nihil omninò virium obtinere. Tertiò *Fatalia* illa, quod Hora Nativitatis aut Conceptionis Fortunam Fœtûs regat, Hora Inceptionis Fortunam Inceptí, Hora Quæstionis Fortunam Rei Inquisitæ, atque (vt verbo dicamus) *Doctrinas* de *Nativitatibus*, *Electionibus*, & *Quæstionibus*, & istiusmodi Leuitates, maximâ ex Parte, nihil certi aut solidi habere, & Rationibus Physicis planè redargui & euinci, indicamus. Illud igitur magis attinet dicere, quid tandem in *Astrologicis* retineamus, aut probemus? Atque in ijs quæ probamus, quid *desideremus?* Nam huius postremæ Rei gratiâ (nempe eius quod *desideratur*) sermonem hunc instituimus, cùm aliàs Censuris (vt sæpè diximus) non vacemus. Atque inter recepta certè, *Doctrinam de Revolutionibus*, plus Sanitatis quam reliqua habere censemus. Verùm id optimum factu foret, si *Regulas* quasdam præscribamus, ad quarum Trutinam & Normam, *Astrologica* examinentur; vt vtilia retineantur, reijciantur inania. Prima ea sit, de quâ iam antè monuimus. *Revolutiones Maiores retineantur, valeant Minores Horoscoporum & domorum.* Illæ instar Tormentorum grandium ictus suos à longinquo iacere queant, hæ tanquam Arcus Minores Spatia euadere & vires deferre non possunt. Secunda est; *Operatio Cœlestium in Corpora omnigena non valet, sed tantùm in teneriora*, qualia sunt Humores, Aer, &

Spiritus: Atque hic tamen excipimus Operationes Caloris, Solis & Cœlestium, qui & ad Metalla, & ad plurima Subterranea proculdubiò penetrat. Tertia est; *Omnis Operatio Cœlestium, potiùs ad Massas Rerum extenditur, quam ad Individua:* Obliquè tamen peruenit etiàm ad Individua nonnulla: Illa scilicet, quæ ex Individuis eiusdem Speciei sunt maximè Passibilia, & tanquam Cera mollior; veluti cùm Constitutio Aeris pestilens, Corpora minùs resistentia occupat; magis resistentia præterit. Quarta est præcedenti non dissimilis; *Omnis Operatio Cœlestium, non in Puncta Temporum, aut Angustias minutas; sed in Spatia Maiora defluit & dominatur:* Itaque Prædictiones de Temperaturis Anni, veræ esse possint; de Diebus singulis, pro vanis meritò habentur. Postrema est; (quæ etiàm prudentioribus Astrologis semper placuit) quod *Nulla insit Astris Fatalis Necessitas*; sed quod inclinent ea potiùs quam cogant. Addimus & illud, (in quo in Partes *Astrologiæ*, si fuerit emendata, non obscurè venire videbimur) nimirùm quod nobis pro certo constet, Cœlestia in se habere alios quosdam Influxus, præter *Calorem* & *Lumen*. Qui tamen ipsi, secundùm Regulas illas, quas iam posuimus, & non aliter, valent. Verùm illi in intimâ *Physicâ* latent, & longiorem Dissertationem postulant. Visum est igitur nobis (his quæ diximus ritè perpensis) inter *Desiderata* reponere *Astrologiam* his Principijs nostris consentaneam; Atque sicut *Astronomiam*, quæ Physicis Rationibus nitatur, *Astronomiam Viuam* nominauimus; ita & *Astrologiam*, quæ per eadem regitur, *Astrologiam Sanam* appellare placet. Circa quam rectè conficiendam, licet ea quæ diximus non parùm profutura sint; pauca tamen addemus, more nostro, quæ liquidò proponent, & ex quibus sit *cogmentanda*; & ad quæ *adhibenda*. Primò in *Astrologiam Sanam* recipiatur *Doctrina* de *Commixtionibus Radiorum*,

Con-

Coniunctionibus ſcilicet & Oppoſitionibus, & reliquis Syzygijs, ſiue Aſpectibus Planetarum inter ſe: *Planetarum* autem, per *Signa Zodiaci Pertranſitum*, & *Locationem* ſub *ijſdem Signis*, etiam huic Parti, de Commixtionibus Radiorum, aſſignamus: Locatio enim Planetæ ſub Signo, eſt Coniunctio quædam eiuſdem cum Stellis Signi: Quinetiàm ſicut Coniunctiones, ita & *Oppoſitiones*, & reliquæ *Syzygiæ Planetarum* erga *ſtellas Signorum* notandæ ſunt, quod adhùc plenè factum non eſt. At Commixtiones Radiorum Stellarum Fixarum ad inuicem, vtiles quidem ſunt ad Contemplationem de Fabricâ Mundi, & Regionum ſubiacentium Naturâ; ad Prædictiones minimè, quia ſemper eodem modo ſe habent. Secundò recipiantur *Acceſſiones* ſingulorum Planetarum propiùs *ad Perpendiculum*, aut *Receſſiones* ab ipſo, ſecundum Regionum Climata: Habent enim Planetæ ſinguli, non minùs quam Sol, ſuas Æſtates, ſuas Hyemes; in quibus fortiùs aut infirmiùs Radios iaciant, propter rationem Perpendiculi. Etenìm nobis dubium non eſt, quin Luna poſita in Leone, fortiùs operetur ſuper Corpora Naturalia, apud nos, quam poſita in Piſcibus: Non quod Luna ſub Leone ad Cor reſpiciat, ſub Piſcibus ad Pedes (ſicut fabulantur;) ſed propter Eleuationem verſus Perpendiculum, & Approximationem ad Stellas maiores, eâdem prorsùs ratione quâ & Sol. Tertiò recipiantur *Apogæa* & *Perigæa Planetarum*, cum debitâ diſquiſitione, ad quæ pertineat *Planetæ Vigor* in ſeipſo, ad quæ *Vicinitas* ad nos. Planeta enim in Apogæo, ſiue Exaltatione ſuâ, magis alacer eſt; in Perigæo autem, ſiue Caſu ſuo, magis communicat. Quartò recipiantur (vt ſummatìm dicamus) omnia reliqua *Accidentia Motûs Planetarum*; quales ſingulorum in Itinere ſuo *Accelerationes*, *Retardationes*, *Progreſſus*, *Stationes*, *Retrogradationes*; quales *Diſtantiæ à Sole*, *Combuſtiones*,

Augmenta & *Diminutiones Luminis*, *Eclipſes*, & ſi quæ ſint alia? Etenim faciunt hæc omnia, vt Planetarum Radij, vel fortiùs, vel debiliùs, diuerſis denique modis & virtutibus, operentur. Atque quatuor iſta ad *Radiationes Stellarum* ſpectant. Quintò recipiantur, quæ Naturas Stellarum, ſiue Erraticarum, ſiue Fixarum, in propriâ ſuâ Eſſentiâ, & Actiuitate, referare & detegere vllo modo queant; Qualis *Magnitudo*; Qualis *Color* & *Aſpectus*; Qualis *Scintillatio* & Vibratio Luminis; Qualis *Situs verſus Polos* aut *Æquinoctium*; Quales *Aſteriſmi*; Quæ alijs *Stellis magis immixtæ*, quæ magis *ſolitariæ*; Quæ *ſuperiores*, quæ *inferiores*; Quæ ex Fixis intra *vias Solis* & *Planetarum* (*Zodiacum* ſcilicet,) quæ *extra*; Quis ex Planetis *velocior*, quis *tardior*; Quis *moueatur in Eccliptica*, quis *peruagetur in Latitudine*; Quis poſſit eſſe *retrogradus*, quis *minimè*; Quis *patiatur omnimodam diſtantiam à Sole*, quis *alligetur*; Quis moueatur *celeriùs in Apogæo*, quis in *Perigæo*; Denique *Anomalia Martis*, *Expatiatio Veneris*, & *Labores* ſiue *Paſſiones* admirandæ, quæ non ſemel & in *Sole*, & in *Venere* deprehenſæ ſunt, & ſi quæ ſint alia? Poſtremò recipiantur etiàm ex traditione, *Naturæ* & *Inclinationes Planetarum* particulares; atque etiàm *Stellarum Fixarum*; quæ, quandoquidèm magno conſenſu tradantur, non leuitèr (præterquàm vbi cum *Phyſicis Rationibus* planè diſcordant) reijciendæ ſunt. Atque ex talibus Obſeruationibus coagmentatur *Aſtrologia ſana*; & ſecundum eas tantùm, Schemata Cœli & componere & interpretari, oportet.

Adhibetur autem *Aſtrologia ſana*; Ad *Prædictiones* fidentiùs, ad *Electiones* cautiùs, ad vtraque autem intra Terminos debitos. *Prædictiones* fieri poſſint, de *Cometis* futuris, qui (vt noſtra fert Coniectura) prænunciari poſſunt; & de omni genere *Meteororum*, de *Diluuijs*, *Siccitatibus*, *Ardoribus*, *Conglaciationibus*, *Terræ Motibus*, *Irruptionibus*

ruptionibus Aquarum, Eruptionibus Ignium, Ventis & Pluuijs maioribus, Anni varijs tempestatibus, Pestilentijs, Morbis grassantibus, Vbertate & Caritate Frugum, Bellis, Seditionibus, Sectis, Transmigrationibus Populorum, denique de omnibus Rerum vel Naturalium vel Ciuilium *Motibus*, aut *Innouationibus maioribus*: Ad magis autem *Specialia*, & fortè *Singularia*, *Prædictiones* istæ (licet minore certitudine) deduci possint, si repertis primò huiusmodi Temporum Inclinationibus generalibus, acri iudicio vel Physico vel Politico, applicentur illis Speciebus aut Individuis, quæ huiusmodi Accidentibus maximè sint obnoxia; veluti si quis ex præcognitione Tempestatum Anni, eas reperiet (exempli gratiâ) magis Oleis quam Vitibus, magis Phthisicis quam Hepaticis, magis Incolis Collium quam Vallium, magis Monachis quam Aulicis (propter Victûs rationem diuersam) propitias aut pernicioſas. Aut si quis ex Cognitione Influxûs, quem Cœlestia habent super Spiritus humanos, reperiat eum talem esse, vt magis Populis quàm Regibus, magis Viris Doctis & Curiosis, quam Animosis & Militaribus, magis Voluptarijs, quam Negotiosis aut Politicis, faueat aut aduersetur. Huiusmodi autem innumera sunt, sed (quemadmodùm diximus) non tantùm Cognitionem illam generalem, quæ sumitur ex Astris (quæ sunt Agentia) verùm etiàm particularem Subiectorum (quæ sunt Passiua) requirunt. Neque *Electiones* prorsùs reijciendæ sunt; sed parciùs illis quam *Prædictionibus* fidendum. Videmus enim in Plantationibus, & Seminationibus, & Insitionibus, Ætatum Lunæ Obseruationes, non esse res omninò friuolas. Sunt & multa eius generis. Verùm & *Electiones* istæ, etiàm magis quam *Prædictiones*, per nostras Regulas cohibendæ sunt. Atque illud semper attendendum; valere *Electiones*, in illis tantùm casibus, vbi & Virtus Cœlestium

lestium talis sit, quæ non subitò transeat; & Actio Inferiorum similiter talis, quæ non statim absoluatur; quemadmodùm fit in illis Exemplis quæ memorauimus: Nam nec Incrementa Lunæ subitò transiguntur, nec Incrementa Plantarum. Punctualitas verò temporis omninò repudianda. Inueniuntur autem & talia complura (quod quis minùs putet) in *Electionibus circa Ciuilia*. Quod si quis nos compellat eo nomine, quod ex quibus ista *Astrologia* emendata *elici* possit; & rursùs ad quæ vtilitèr *adhiberi*, aliquid monstrauimus; quis verò sit eliciendi Modus, neutiquàm docuimus; ille minùs æquus fuerit, cùm Artem ipsam (cuius Debitores non sumus) à nobis exigat. Hoc tamen circa illud ipsum, quod petit, monebimus; Quatuor tantùm esse Modos, quibus ad hanc Scientiam Via sternatur. Primò per *Experimenta Futura*; Dein per *Experimenta præterita*; Rursùs per *Traditiones*; vltimò per *Rationes Physicas*. Atque quod ad *Experimenta Futura*, quid attinet dicere? cùm illa Seculis compluribus ad eorum Copiam comparandam indigeant, vt de ijsdem Cogitationem suscipere frustrà fuerit? Quod verò ad *Experimenta Præterita*; Ea certè in Manu Hominum sunt; licet Res sit laboriosa, & multi otij. Possint enim *Astrologi* (si sibi non desint) omnes *Casus Maiores*, (veluti Inundationes, Pestilentias, Prælia, Seditiones, Mortes Regum (si placet,) & similia) ex Historiæ fide depromere; & Situm Cœlestium, non secundum Thematum subtilitatem, sed iuxta Regulas eas Reuolutionum, quæ à nobis adumbratæ sunt, qualis fuerit sub ijsdem temporibus, intueri; vt vbi manifestus fuerit Euentuum Consensus & Conspiratio, ibi *Prædictionis* Norma probabilis constituatur. Quatenùs ad *Traditiones*; Eas ita ventilare oportet, vt quæ cum *Rationibus Physicis* manifestò pugnent, è medio tollantur; quæ verò cum ijs benè consentiant, etiàm

Aucto-

Auctoritate suâ valeant. Quantum denique ad *Physicas Rationes*; Illæ maximè huic Inquisitioni accommodatæ sunt, quæ de Catholicis Materiæ Appetitibus, & Passionibus; & de Motibus Corporum simplicibus & genuinis inquirunt. His enim Alis ad Cœlestia ista Materiata ascenditur tutissimè. Atque de *Astrologiâ sanâ* hactenùs.

Insaniæ autem *Astrologicæ*, (præter ea quæ à principio notauimus Commenta) alia quædam Portio superest non prætermittenda; quæ tamen ab *Astrologiâ* secludi solet, & in *Magiam*, quam vocant, *Cœlestem* transferri. Ea nacta est mirum Commentum Ingenij humani, nimirùm, vt *Benevolus aliquis Situs Astrorum*, in *Sigillis* aut *Signaculis* (puta Metalli, aut Gemmæ alicuius ad Intentionem propriæ) excipiatur, quæ Horæ eius Fœlicitatem aliàs præteruolaturam detineant, & quasi volatilem figant. Quemadmodùm grauitèr ille conqueritur, de tam Nobili apud Antiquos Arte, iampridèm amissâ.

Annulus infuso non viuit mirus Olympo,
Non magis ingentes humili sub lumine Phœbos
Fert Gemma, aut celso diuulsas cardine Lunas.

Certè Reliquias Sanctorum, earúmque Virtutes, recepit Ecclesia Romana (neque enim in Diuinis & Immateriatis Fluxus temporis obest) verùm vt condantur Reliquiæ Cœli, quò Hora, quæ recessit, & tanquam mortua est, reuiuiscat & continuetur, mera est Superstitio. Missa igitur hæc faciamus, nisi fortè Musæ Anicülæ iam factæ sint.

Physicam Abstractam in duas Partes rectissimè diuidi posse statuimus; *Doctrinam* de *Schematismis Materiæ*, & *Doctrinam de Appetitibus & Motibus*. Vtrosque cursim enumerabimus, vnde veræ *Physicæ de Abstractis* Adumbratio quædam deduci possit. *Schematismi Materiæ* sunt, *Densum*, *Rarum*; *Graue*, *Leue*; *Calidum*, *Frigidum*; *Tangibile*,

Tangibile, Pneumaticum; Volatile, Fixum; Determinatum, Fluidum; Humidum, Siccum; Pingue, Crudum; Durum, Molle; Fragile, Tenſile; Poroſum, Vnitum; Spirituoſum, Ieiunum; Simplex, Compoſitum; Abſolutum, imperfectè Miſtum; Fibroſum atque venoſum, ſimplicis poſituræ ſiue æquum; Similare, Diſſimilare; Specificatum, non Specificatum; Organicum, Inorganicum; Animatum, Inanimatum; neque vltrà rem extendimus. *Senſibile* enim & *Inſenſibile, Rationale* & *Irrationale*, ad *Doctrinam de Homine* reijcimus. *Appetituum* verò & *Motuum* duo genera ſunt: Sunt enim vel *Motus Simplices*, in quibus Radix omnium Naturalium Actionum continetur, pro ratione tamen *Schematiſmorum Materiæ*; vel *Motus Compoſiti* ſiue Producti; à quibus vltimis recepta *Philoſophia*, (quæ parùm de Corpore Naturæ ſtringit) auſpicatur. Debent autem haberi huiuſmodi *Motus Compoſiti*, (quales ſunt *Generatio*, Corruptio, & reliqui) pro Penſis quibuſdam, aut *Summis Motuum Simplicium*, potiùs quam pro Motibus Primitiuis. *Motus ſimplices* ſunt, *Motus Antitypiæ*, quem vulgò Motum, ne fiat Penetratio Dimenſionum, vocant; *Motus Nexûs*, quem Motum ex Fugâ Vacui appellant; *Motus Libertatis*, ne detur Compreſſio aut Extenſio Præternaturalis; *Motus in Sphæram nouam*, ſiue ad Rarefactionem & Condenſationem; *Motus Nexûs ſecundi*, ſiue ne detur ſolutio Continuatis; *Motus Congregationis Maioris*, ſiue ad Maſſas Connaturalium ſuorum, qui vulgò dicitur Motus Naturalis; *Motus Congregationis Minoris*, qui vulgò dicitur Sympathiæ & Antipathiæ; *Motus Diſponens*, ſiue vt Partes benè collocentur in Toto; *Motus Aſſimilationis* ſiue Multiplicationis Naturæ ſuæ ſuper aliud; *Motus Excitationis*, vbi Agens nobilius Motum in alio latentem & ſopitum excitat; *Motus Sigilli* ſiue *Impreßionis*, Operatio ſcilicet abſque communicatione Subſtantiæ; *Motus Regius*, ſiue Cohibitio reliquorum

rum Motuum à Motu prædominante; *Motus absque termino*, siue Rotatio spontanea; *Motus Trepidationis*, siue Systoles & Diastoles, Corporum scilicet, quæ locantur inter Commoda & Incommoda; Postremò *Decubitus*, siue *Exhorrentia Motûs*, quæ etiàm plurimarum Rerum est Caussatiua. Huiusmodi sunt *Motûs Simplices*, qui ex Penetralibus Naturæ verè prodeunt; quique Complicati, Continuati, Alternati, Frænati, Repetiti, & multis modis aggregati, *Motus* illos *Compositos*, siue *Summas Motuum*, quæ receptæ sunt, aut illis similes constituunt. *Summæ Motuum*, sunt decantati illi Motus, *Generatio*, *Corruptio*; *Augmentatio*, *Diminutio*; *Alteratio*, & *Latio*; Etiàm *Mixtio*, *Separatio*; *Conversio*. Supersunt tantùm tanquàm *Appendices Physicæ*, *Mensuræ Motuum*; Quid possit *Quantum*, siue *Dosis Naturæ*? Quid possit *Distantia*, id quod Orbis Virtutis siue Actiuitatis non malè vocatur? Quid possint *Incitatio* & *Tarditas*? Quid breuis aut longa *Mora*? Quid *Vis* aut *Habitudo rei*? Quid *Stimulus Periclitantes*? Atque hæ sunt *Physicæ veræ de Abstractis* Partes genuinæ. Etenim, in *Schematismis Materiæ*, in *Motibus Simplicibus*, in *Summis* siue *Aggregationibus Motuum*, & in *Mensuris Motuum*, *Physica* de *Abstractis* absoluitur. Nam *Motum voluntarium in Animalibus*; *Motum qui fit in Actionibus Sensuum*; *Motum phantasiæ*, *Appetitûs* & *Voluntatis*; *Motum Mentis*, *Decreti*, & *Intellectualium*; ad proprias *Doctrinas* amandamus. Illud tamen iteratò monemus, Vniuersa hæc quæ diximus, in *Physicâ* non vlteriùs tractari, quam vt inquirantur *Materia* & *Efficiens* ipsorum: Retractantur enim in *Metaphysicâ*, quoad *Formas* & *Fines*.

Physicæ subiungemus *Appendices* insignes duas, quæ non tam ad Materiam, quam ad Modum Inquisitionis spectant; *Problemata Naturalia*, & *Placita Antiquorum Philosophorum*. Prior *Naturæ multiplicis* siue *Sparsæ Ap-*

pendix est; Secunda *Naturæ vnitæ* siue *Summarum*: Vtraque ad solertem *Dubitationem* pertinet, quæ *Scientiæ* Pars est non contemnenda: Nam *Problemata Particulares Dubitationes* complectuntur; *Placita generales*; circa *Principia* & *Fabricam*. *Problematum* Exemplum nobile est in Libris Aristotelis: Quod genus Operis meruit certè, non solùm vt Posterorum laudibus celebraretur, verùm etiam vt eorum Laboribus continuaretur; cùm *Dubitationes* indies oriantur nouæ. Attamen in hâc re adhibenda est Cautio, magni vtique momenti *Dubiorum Commemoratio* & Propositio duplicem in se habet fructum, Vnum quod *Philosophiam* muniat contra Errores; quando id quod non planè liquet, non iudicatur, aut asseritur, (ne Error Errorem gigneret) sed suspenditur de eo iudicium, & non fit positiuum: Alterum, quod *Dubitationes*, in codicillos relatæ, totidem Spongiæ sunt, quæ Incrementa Scientiæ perpetuò ad se fugant, & alliciant; vnde fit vt illa, quæ, nisi præcessissent *Dubitationes*, leuiter, & sicco pede transmissa fuissent, *Dubitationum* admonitu at enim & studiosè obseruentur. Verùm hæ duæ Vtilitates vix vnum compensant Incommodum, quod, nisi sedulò prohibeatur, se ingeret; Nimirùm quod *Dubitatio*, si semel admittatur tanquam iusta, & fiat quasi Authentica, statim Defensores in vtramque partem suscitabit, qui etiam posteris eandem Licentiam *Dubitandi* transmittant; adeò vt Homines Ingenia sua intendant & applicent ad hoc, vt alatur potiùs *Dubitatio*, quam terminetur aut soluatur. Cuius quidem Rei Exempla, & in Iurisperitis, & in Academicis, vbique occurrunt; quibus moris est, vt *Dubitationem* semel admissam, pe petuam esse velint, nec minùs *Dubitandi*, quam *Asserendi* Auctoramenta amplectantur: Cùm tamen ille demùm sit Ingenij Vsus legitimus, qui ex Dubijs Certa faciat, non qui Certa in Dubium vocet. Quare *Kalendarium*

rium Dubitationum, siue *Problematum* in Naturâ, & *desiderorum* asſero, & ſalcipi probo; Modò curæ ſit, vt auctâ *Scientiâ* indies (quod fiet procul dubiò ſi nos audiant Homines) quæ clarè diſcuſſæ ſint *Dubitationes*, ex Albo deleantur. Huic *Kalendario* aliud addi cuperem, non minus vtile; Cùm enim in omni Inquiſitione inuentiantur hæc tria, *perſpicuè Vera*, *Dubia*, *perſpicuè Falſa*; vtiliſſimum foret *Kalendario Dubiorum*, *Kalendarium Falſitatum*, & Errorum popularium, vel in Hiſtoriâ Naturali, vel in Dogmatibus graſſantium, adiungere; ne illæ ampliùs Scientijs moleſtæ ſint.

Quod ad *Placita Antiquorum Philoſophorum*, qualia fuerunt *Pythagoræ*, *Philolai*, *Xenophanis*, *Anaxagoræ*, *Parmenidis*, *Leucippi*, *Democriti*, aliorum; (quæ Homines contemptùm percurrere ſolent.) non abs re fuerit paulò modeſtiùs in ea Oculos conijcere. Etſi enim Ariſtoteles, more Ottomanorum, regnare ſe haud tutò poſſe putaret, niſi Fratres ſuos omnes contrucidaſſet; tamen ijs, qui non Regnum aut Magiſterium, ſed Veritatis inquiſitionem atque illuſtrationem ſibi proponunt, non poteſt non videri Res vtilis, diuerſas Diuerſorum, circa Rerum naturas, Opiniones, ſub vno aſpectu intueri. Neque tamen ſubeſt ſpes quòd Veritas aliqua purior, ex illis, aut ſimilibus Theorijs, ſperanda vllo modo ſit. Quemadmodùm enim eadem Phœnomena, ijdem Calculi, & Ptolomæi principijs Aſtronomicis, & Copernici competunt: ita Experientia iſta vulgaris, quâ vtimur, atque obuia Rerum Facies, pluribus diuerſis Theorijs ſe applicare poteſt; Vbi ad rectam Veritatis Indagationem longè aliâ Seueritate opus fuerit. Elegantèr enim Ariſtoteles; *Infantes primo balbutientes, qualuis Mulieres appellare Matres; poſt autem propriam Matrem diſcernere:* ſic certè puerilis Experientia, omnem *Philoſophiam* appellabit Matrem; Adulta verò Matrem veram internoſcet. Interea iuuabit *Philoſophias*

discrepantes, veluti diuersas *Naturæ Glossas*, (quarum vna fortasse vno loco, alia alio est emendatior;) perlegere. Optarim igitur ex Vitis Antiquorum Philosophorum, ex Fasciculo Plutarchi de Placitis eorum, ex Citationibus Platonis, ex Confutationibus Aristotelis, ex sparsâ Mentione, quæ habetur in alijs libris, tam Ecclesiasticis quam Ethnicis, (Lactantio, Philone, Philostrato, & reliquis) Opus confici, cum diligentiâ & iudicio, de *Antiquis Philosophijs*. Tale enim Opus nondùm extare video. Attamen hìc monco, vt hoc fiat distinctè; ita vt singulæ *Philosophiæ* seorsùm componantur, & continuentur; non per Titulos & Fasciculos (quod Plutarchus fecit) excipiantur. Quæuis enim *Philosophia* integra seipsam sustentat; atque Dogmata eius, sibi mutuò, & Lumen & Robur, adijciunt: quod si distrahantur, peregrinum quiddam & durum sonant. Certè quando apud Tacitum lego, Facta Neronis aut Claudij, circumstantijs Temporum, Personarum, & Occasionum vestita; nil video quod à probabilitate prorsùs abhorreat: cùm verò eadem lego in Suetonio Tranquillo, per Capita, & Communes locos, minimèque in Serie Temporis representata, Portenta quædam videntur, & planè Incredibilia. Neque absimilis est ratio *Philosophiæ*, quando proponitur integra, & quando in Frusta concisa & dissecta. Neque verò, ex hoc *Placitorum Philosophiæ Kalendario*, nuperas Theorias & Dogmata excludo; Sicut illam *Theophrasti Paracelsi*, eloquentèr, in Corpus quoddam, & Harmoniam Philosophiæ, redactam, à Severino Dano; Aut *Telesij Consentini*, qui Parmenidis Philosophiam instaurans, Arma Peripateticorum in illos ipsos vertit; Aut *Patricij Veneti*, qui Platonicorum Fumos sublimauit; Aut *Gilberti* Popularis nostri, qui Philolai Dogmata reposuit; Aut alterius cuiuscunque, si modò dignus sit. Horum verò (quoniam Volumina integra extant) Summæ tantùm

tantùm inde conficiendæ, & eum cæteris coniungendæ. Atque de *Physicâ* cum *Appendicibus* hæc dicta sint.

Quantùm ad *Metaphysicam*, assignauimus iam ei Inquisitionem *Causarum Formalium* & *Finalium*; Quæ Assignatio, quatenus ad *Formas*, in cassum facta videatur. Inualuit siquidem Opinio atque inueterauit, *Rerum formas essentiales*, seu *Veras differentias*, nullâ humanâ inueniri diligentiâ posse. Quæ Opinio interim nobis elargitur, atque concedit, *Inuentionem Formarum* ex omnibus Scientiæ Partibus dignissimam esse, quæ inuestigetur, si modò fieri possit vt reperiantur. Ad Inuentionis Possibilitatem verò quod attinet, sunt certè ignaui Regionum Exploratores, qui vbi nil nisi Cœlum & Pontum vident, Terras vltrà esse prorsùs negant. At manifestum est, Platonem Virum sublimis Ingenij, (quique veluti ex rupe excelsâ omnia circumspiciebat,) in hâc de Ideis Doctrinâ; *Formas esse verum Scientiæ obiectum*, vidisse; vtcunque Sententiæ huius verissimæ, fructum amiserit, *Formas* penitùs à Materiâ Abstractas, non in Materiâ determinatas contemplando & prensando: Vnde factum est, vt ad Speculationes Theologicas diuerteret, quod omnem Naturalem suam Philosophiam infecit & polluit. Quod si diligentèr, seriò, & sincerè, ad Actionem & vsum oculos conuertamus; non difficile erit disquirere, & notitiam assequi, quæ sint illæ *Formæ*, quarum Cognitio res humanas miris modis locupletare, & beare possit. Substantiarū enim *Formæ* (vno *Homine* excepto, de quo Scriptura, *Formauit hominem de limo terræ, & spirauit in faciem eius spiraculum vitæ*; non vt de cæteris Speciebus, *Producant Aquæ, producat Terra*) Species inquam creaturarum (prout nunc per compositionem & transplantationem inueniuntur multiplicatæ) ita perplexæ sunt & complicatæ, vt aut omninò de ijs inquirere frustrà sit; aut Inquisitio earum, qualis esse potest, seponi ad tem-

pus;

pus ; & poſtquàm *Formæ* ſimplicioris Naturæ ritè explorataæ ſint, & inuentæ, tum demùm inſtitui debeat. Quemadmodùm enim nec facile eſſet, nec vllo modo vtile, *Formam* Soni inueſtigare eius, qui verbum aliquod conſtituat ; cùm Verba, compoſitione & tranſpoſitione Literarum, ſint infinita : at Soni, qui Literam aliquam ſimplicem exprimat, *Formam* inquirere (quali ſcilicet colliſione, quali Inſtrumentorum vocis applicatione, conſtituatur) comprehenſibile eſt, imò facile : (Quæ tamen Formæ Literarum cognitæ ad *Formas* Verborum illicò nos deducent:) Eàdem prorsùs ratione. *Formam* inquirendo *Leoni*, *Quercûs*, *Auri*; imò etiam *Aquæ*, aut *Aeris*, Operam quis luſerit : *Formam* verò inquirere *Denſi*, *Rari* ; *Calidi*, *Frigidi* ; *Grauis*, *Leuis* ; *Tangibilis*, *Pneumatici* ; *Volatilis*, *Fixi* ; & ſimilium, tam *Schematiſmorum*, quam *Motuum*, quos in *Phyſicâ* tractandâ, magnâ ex parte, enumerauimus (& *Formas primæ Claſſis* appellare conſueuimus) quique (veluti Literæ Alphabeti) numero haud ita multi ſunt, & tamen *Eſſentias* & *Formas* omnium ſubſtantiarum conficiunt & ſuſtinent ; hoc eſt, inquam, illud ipſum, quod conamur ; quódque eam partem *Metaphyſicæ*, de quâ nunc inquirimus, conſtituit & diffinit. Neque hæc officiunt, quò minùs *Phyſica* eaſdem Naturas conſideret quoque (vt dictum eſt) ſed tantùm quoad *Cauſſas Fluxas*. Exempli gratiâ, ſi de *Cauſſâ* inquiratur *Albedinis* in Niue, vel Spumâ, rectè redditur, quod ſit ſubtilis Intermixtio Aeris cum Aquâ. Hæc autem, longè abeſt, vt ſit *Forma Albedinis*, cùm Aer etiam Pulueri Vitri aut Cryſtalli intermixtus, *Albedinem* ſimiliter procreet, non minùs quam ſi admiſceatur Aquæ ; verùm *Cauſſa Efficiens* illa tantùm eſt, quæ nihil aliud quàm Vehiculum eſt *Formæ*. At in *Metaphyſicâ*, ſi fiat Inquiſitio, huiuſmodi quidpiam reperies ; Corpora duo Diaphana intermixta, Portionibus eorum Opticis, ſimplici

simplici ordine siue æqualitèr collocatis, constituere Albedinem. Hanc *Metaphysicæ* partem *desiderari* reperio. Nec mirum; quia illo inquirendi modo, qui hucusque in vsum venit, nunquàm in Seculum comparebunt *Rerum Formæ*. Radix autem Mali huius, vt & omnium, ea est; Quod Homines & properè nimis, & nimis longè, ab Experientiâ & Rebus Particularibus, Cogitationes suas diuellere & abstrahere consueuerunt, & suis Meditationibus & Argumentationibus se totos dedere.

Vsus autem huius *Partis Metaphysicæ*, quam *Desideratis* annumero, duas ob Causas vel maximè excellit. Prima est, quod Scientiarum omnium Officium sit, & propria virtus, vt Experientiæ Ambages, & Itinera longa (quantum Veritatis ratio permittit) abbreuient; ac proinde remedium veteri querimoniæ afferant, de *Vitâ breui, & Arte longâ*. Illud verò optimè præstatur, *Axiomata* Scientiarum in magis generalia, & quæ omni Materiæ Rerum indiuiduarum comperant, colligendo & vniendo. Sunt enim *Scientiæ* instar Pyramidum, quibus *Historia* & *Experientia*, tanquam Basis vnica substernuntur; Ac proinde Basi *Naturalis Philosophiæ* est *Historia Naturalis*: Tabulatum primum à Basi est *Physica*; Vertici proximum *Metaphysica*: Ad Conum quod attinet & punctum Verticale (*Opus quod operatur Deus à principio vsque ad finem*; *Summariam* nempe *Naturæ legem*) hæsitamus meritò, an Humana possit ad illud Inquisitio peruingere. Cæterùm hæc tria, veræ sunt Scientiarum contabulationes, suntque apud Homines propriâ Scientiâ inflatos, & Theomachos, tanquam tres Moles Giganteæ,

Ter sunt conati imponere Pelio Ossam,
Scilicet atque Ossæ frondosum inuoluere Olympum.

Apud eos verò, qui seipsos exinanientes, omnia ad Dei gloriam referunt, tanquam trina illa Acclamatio, *Sanctè,*

cte, Sancte, Sancte. Sanctus enim Deus in Multitudine Operum suorum, Sanctus in Ordine eorum, Sanctus in Vnione. Quare Speculatio illa Parmenidis & Platonis, (quamuis in illis nuda fuerit Speculatio) excelluit tamen; *Omnia per Scalam quandam ad vnitatem ascendere.* Atq; illa demùm Scientia cæteris est præstantior, quæ Humanũ Intellectum minimùm multiplicitate onerat; quam liquet esse *Metaphysicam*, quippe quæ contemplatur præcipuè *simplices illas rerum Formas*; (quas superiùs *Formas primæ Classis* nominauimus) quandoquidẽ licet numero paucæ, tamen commensurationibus & coordinationibus suis omnem varietatẽ constituunt. Secunda Res, quæ hanc *Metaphysicæ* partem de *Formis* nobilitat, hæc nimirum est; Quod Potestatem humanam emancipet maximè, & liberet; eámque in amplissimum & apertissimum Operandi Campum educat. Nam Physica per angustas, & impeditos calles, humanam operam dirigit, Naturæ ordinariæ flexuosos tramites imitata; sed *latæ vndique sunt sapientibus viæ*; *Sapientiæ* nimirùm (quæ à Veteribus *Rerum diuinarum & humanarum scientia* diffiniebatur) Mediorum Copia & Varietas sempèr suppetit. *Causſæ* enim *Physicæ*, nouis Inuentis, *in simili materiâ*, lucem & ansam præbent; At qui Formam aliquam nouit, nouit etiam *Vltimam possibilitatem superinducendi Naturam illam in omnigenam Materiam*; eóque minùs inter operandum restringitur, & alligatur, vel ad *Materiæ Basim*, vel ad *Conditionem Efficientis.* Quod genus Scientiæ elegantèr describit etiàm Solomon, etsi sensu magis diuino, *Non arctabuntur gressus tui, & currens non habebis offendiculum.* Intelligit scilicet *Sapientiæ* vias, nec Angustijs, nec Obicibus obnoxias esse.

Metaphysicæ Pars secunda est *Finalium Causſarum* Inquisitio, quam non vt *prætermissam*, sed vt *malè collocatam* notamus. Solent enim inquiri inter *Physica*, non inter

inter *Metaphysica*. Quanquam si Ordinis hoc solùm vitium esset, non mihi fuerit tanti. Ordo enim ad Illustrationem pertinet, neque est ex substantiâ Scientiarum. At hæc Ordinis Inuersio, defectum insignem peperit, & maximam Philosophiæ induxit calamitatem. Tractatio enim *Causarum Finalium* in *Physicis*, Inquisitionem *Causarum physicarum* expulit & deiecit; effecitque vt Homines in istiusmodi speciosis, & vmbratilibus *Causis* acquiescerent, nec Inquisitionem *Causarum* Realium, & verè *Physicarum* strenuè vrgerent; ingenti Scientiarum detrimento. Etenim reperio hoc factum esse, non solùm à Platone, qui in hoc Littore semper Anchoram figit, verùm etiam ab Aristotele, Galeno, & alijs, qui læpissimè etiàm ad illa vada impingunt. Etenim qui Causas adduxerit huiusmodi, *Palpebras cum pilis, pro sepi & vallo esse, ad munimentum oculorum*; Aut *Cornij in Animalibus firmitudinem esse ad propellendos calores & frigora*; Aut *Ossa pro columnis & trabibus à naturâ induci, quibus fabrica corporis imitatur*; Aut *Folia arborum emitti, quo fructus minùs patiantur à Sole & Vento*; Aut *Nubes in sublimi fieri*, vt *terram imbribus irrigent*; Aut *Terram densari & solidari, vt statio & mansio sit Animalium*; & alia similia; is in *Metaphysicis* non malè ista allegârit; in *Physicis* autem nequaquàm. Imò, quod cœpimus dicere, huiusmodi Sermonum discursus (instar Remorarum (vti fingunt) nauibus adhærentium) *Scientiarum* quasi velificationem & Progressum retardârunt, ne Cursum suum tenerent, & vlteriùs progrederentur; & iam pridèm effecerunt, vt *Physicarum Causarum* Inquisitio, neglecta deficeret, ac silentio præteriretur. Quapropter *Philosophia Naturalis* Democriti, & aliorum, qui Deum & Mentem à fabricâ Rerum amouerunt; & Structuram Vniuersi infinitis Naturæ Præludsionibus & Tentamentis, (quas vno nomine *Fatum* aut *Fortunam* vocabant)

attribuerunt; & Rerum particularium *Cauſſas* Materiæ neceſſitati, ſine intermixtione *Cauſſarum Finalium*, aſſignârunt; nobis videtur, (quantum ex Fragmentis & Reliquijs Philoſophiæ eorum, conijcere licet) quatenùs ad *Cauſſas Phyſicas*, multò ſolidior fuiſſe, & altiùs in Naturam penetraſſe, quam illa Ariſtotelis, & Platonis: Hanc vnicam ob Cauſſam, quod illi in *Cauſſis Finalibus* nunquàm operam triuerunt; hi autem eas perpetuò inculcârunt. Atque magis in hâc parte accuſandus Ariſtoteles quàm Plato, quandoquidem Fontem *Cauſſarum Finalium, Deum* ſcilicet, omiſerit, & *Naturam* pro *Deo* ſubſtituerit; *Cauſſaſque* ipſas *Finales* potiùs vt Logicæ Amator, quam Theologiæ, amplexus ſit. Neque hæc eò dicimus, quod *Cauſſæ* illæ *Finales* veræ non ſint, & Inquiſitione admodùm dignæ, in Speculationibus *Metaphyſicæ*; ſed quia dum in *Phyſicarum Cauſſarum* poſſeſſiones excurrunt, & irruunt, miſerè eam Prouinciam depopulantur, & vaſtant. Alioquìn, ſi modò intra terminos ſuos coerceantur; magnoperè hallucinantur, quicunque eas *Phyſicis Cauſſis* aduerſari aut repugnare putent. Nam Cauſſa reddita, quod *Palpebrarum pili oculos muniant*, nequicquàm ſanè repugnat alteri illi, *quod piloſitas ſoleat contingere humiditatum orificijs. Muſcoſi fontes*, &c.

Neque Cauſſa reddita, quod *Coriorum in Animalibus firmitudo pertinet ad cœli iniurias propulſandas*, aduerſatur illi alteri, *quod illa firmitudo fit ob contractionem pororum, in extimis corporum, per frigus, & deprædationem Aeris*: & ſic de reliquis: Conſpirantibus optimè vtriſque Cauſſis; niſi quod altera Intentionem, altera ſimplicem Conſecutionem denotet. Neque verò iſta res in dubium vocat Prouidentiam Diuinam, aut ei quicquam derogat; ſed potiùs eandem miris modis confirmat, & euehit. Nam ſicut in Rebus Ciuilibus, Prudentia Politica fuerit multò altior, & mirabilior, ſi quis

quis operâ aliorum, ad suos fines & desideria, abuti posse, quibus tamen nihil consilij sui impertit; (vt interim ea agant, quæ ipse velit, neutiquàm verò se hoc facere intelligant;) quam si Consilia sua cum Administris Voluntatis suæ communicaret: Sic Dei Sapientia effulget mirabiliùs, cùm Natura aliud agit, Prouidentia aliud elicit; quàm si singulis Schematibus, & Motibus naturalibus, Prouidentiæ Characteres essent impressi. Scilicet Aristoteli, postquàm Naturam *Finalibus Causis* impregnasset; *Naturamque nihil frustra facere; suiq; vnà semper esse compotem, (si impedimenta abessent;)* & huiusmodi multa eò spectantia posuisset; ampliùs Deo non fuit opus: At Democritus & Epicurus, cùm Atomos suos prædicabant, eòusque à subtilioribus nonnullis tolerabantur; verùm cùm ex eorum fortuito concursu, Fabricam ipsam rerum, absque Mente coaluisse assererent; ab omnibus risu excepti sunt. Adeò vt tantum absit, vt *Caussæ Physicæ* Homines à Deo & Prouidentiâ abducant, vt contrà potiùs Philosophi illi, qui in ijsdem eruendis occupati fuerunt, nullum exitum Rei reperiant, nisi postremò ad Deum & Prouidentiam confugiant. Atque hæc de *Metaphysicâ* dicta sint, cuius Partem de *Caussis Finalibus*, in Libris & *Physicis*, & *Metaphysicis* tractatam non negauerim; in his rectè, in illis perperàm propter Incommodum inde secutum.

Caput V.

Partitio Operatiuæ Doctrinæ *de* Naturâ, *in* Mechanicam, & Magiam : *Quæ respondent Partibus* Speculatiuæ ; Physicæ Mechanica, Metaphysicæ Magia : & *Expurgatio Vocabuli* Magiæ. Appendices *duæ* Operatiuæ ; Inuentaria Opum Humanarum, & Catalogus Polychrestorum.

Operatiuam de *Naturâ* similitèr in duas Partes diuidemus, idque ex necessitate quâdam. Subijcitur enim hæc diuisio, Diuisioni priori *Doctrinæ Speculatiuæ. Physica* siquidem, & Inquisitio *Causarum Efficientium*, & *Materialium*, producit *Mechanicam* ; At *Metaphysica*, & Inquisitio *Formarum*, producit *Magiam* : Nam *Causarum Finalium* Inquisitio sterilis est, & tanquam Virgo Deo consecrata, nihil parit. Neque nos fugit, esse & *Mechanicam* sæpiùs merè Empyricam, & Operariam, quæ à *Physicâ* non pendeat ; Verùm hanc in *Historiam Naturalem* coniecimus ; à *Philosophiâ Naturali* segregamus. Loquimur tantùm de eâ *Mechanicâ*, quæ cum *Causis Physicis* coniuncta est. Veruntamèn interuenit quædam *Mechanica*, quæ nec prorsùs Operaria est, neque tamen Philosophiam propriè attingit. Operum enim Inuenta omnia, quæ in Hominum notitiam venerunt ; Aut Casu occurrerunt, & deinceps per Manus tradita sunt ; Aut de industriâ quæsita : Quæ autem intentionalitèr inuenta sunt ; Illa aut per Causarum, & Axiomatum lucem eruta sunt ; Aut per Extensionem quandam,

quandam, vel translationem, vel compositionem Inuentorum priorum deprehensa; quæ magis ingeniosa quædam res est, & sagax, quam Philosophica. Hanc verò Partem, quam neutiquàm contemnimus, non multò post, cùm de *Experientiâ Literatâ* inter *Logica* tractabimus, cursim perstringemus. Enimuerò *Mechanicam*, de quâ nunc agimus, tractauit Aristoteles promiscuè; Hero in Spiritalibus; etiàm Georgius Agricola, Scriptor recens, diligentèr admodùm in Mineralibus; Alijque quamplurimi in subiectis particularibus; adeò vt non habeam quod dicam de *Omissis* in hâc parte; nisi quod *Mechanica* promiscua, secundum Exemplum Aristotelis, diligentiùs debuissent continuari, per labores Recentiorum, præsertim cum delectu eorum Mechanicorum, quorum aut Caussæ magis obscuræ, aut Effectus magis nobiles. Verùm qui in hisce insistunt, quasi Oras tantùm maritimas perreptant,

——*Premendo littùs iniquum*;

Meo siquidem iudicio, vix possit aliquid in Naturâ radicitùs verti, aut innouari, vel per Casus aliquos fortuitos, vel per Tentamenta Experimentorum, vel ex luce Caussarum Physicarum; sed solummodò per *Inuentionem Formarum*. Si igitur desiderari eam partem *Metaphysicæ*, quæ de *Formis* agit, posuimus, sequitur vt *Naturalis* etiàm *Magia*, quæ ad eam est Relatiua, similitèr desideretur. Verùm hoc loco postulandum videtur, vt Vocabulum istud *Magiæ*, in deteriorem partem iam pridem acceptum, Antiquo & Honorifico Sensui restituatur. Etenim *Magia* apud Persas, pro Sapientiâ sublimi, & Scientiâ consensuum rerum Vniuersalium, accipiebatur; atque etiam tres illi Reges, qui ab Oriente ad *Christum* adorandum venerunt, *Magorum* nomine vocabantur. Nos verò eam, illo in sensu intelligimus, vt sit Scientia, quæ cognitionem *Formarum Abditarum* ad Opera admiranda deducat; atque, quod dici solet,

ſolet, *Actiua cum Paſſiuis coniungendo*, Magnalia Naturæ manifeſtet. Nam quantum ad *Naturalem Magiam* (quæ in Libris plurimorum volitat) credulas quaſdam & ſuperſtitioſas Traditiones, & obſeruationes, de *Sympathijs & Antipathijs rerum*, atque de *Occultis & ſpecificis proprietatibus* complectentem, cum fiiuolis vt plurimùm Experimentis, potiùs occultandi artificio, & laruâ, quam re ipsâ admirandis: non errauerit ſanè, qui eam dixerit, à Scientiâ quam quærimus, tantùm diſtare, quoad Veritatem Naturæ, quantum Libri Rerum geſtarum Arthuri ex Britanniâ, aut Hugonis Burdegalenſis, & huiuſmodi Heroùm vmbratilium, differunt à Cæſaris Commentarijs, quoad Veritatem Hiſtoricã. Manifeſtũ enim eſt, Cæſarem maiora reuerâ perpetraſſe, quam illi de Heroibus ſuis confingere auſi ſunt; ſed Modis faciendi minimè fabuloſis. Huiuſmodi Doctrinas benè adumbrauit *Fabula de Ixione*; Qui cùm Iunonis, Potentiæ Deæ, Concubitum animo ſibi deſignaret, cum euanidâ nube rem habuit; ex quâ Centauros & Chimæras progenuit. Sic qui inſanâ & impotenti cupiditate feruntur, ad ea, quæ per imaginationis tantùm Fumos, & Nebulas cernere ſe putant, loco Operum, nil aliud quam Spes inanes, & deformia quædam ac Monſtroſa Spectra, ſuſcipient. Huius autem *Magiæ Naturalis*, leuis & degeneris, Operatio ſuper Homines, ſimilis eſt ſoporiferis quibuſdam Medicamentis; quæ Somnum conciliant, atque inſuper inter dormiendum, læta & placentia Somnia immittunt. Primò enim Intellectum humanum in Soporem conijcit; canendo Proprietates Specificas, & Virtutes occultas, & tanquam cœlitùs demiſſas, & per Traditionum ſuſurros ſolummodò perdiſcendas; vnde Homines ad veras Cauſſas eruendas, & indagandas, non ampliùs excitantur, & cuigilant; ſed in huiuſmodi otioſis, & credulis opinionibus acquieſcunt: Deinde

de verò innumera Commenta grata, & qualia quis optaret maximè, instar somniorum, insinuat. Atque Operæ-pretium est notare, in illis Scientijs, quæ minimum trahunt ex Phantasiâ & Fide, (quales sunt, *Magia* ista lenis, de quâ nunc loquimur, *Alchymia*, *Astrologia*, & alia consimiles) Media sua, & Theoriam, solere esse magis monstrosa, quam Finis ipse est, & Actio quò tendunt. Versio Argenti, aut Argenti viui, aut alicuius alterius Metalli in Aurum, Res creditu dura: Attamen longè verisimilius est, ab Homine, qui *Ponderis*, *Coloris flaui*, *Malleabilis* & *Extensibilis*, *Fixi* etiam & *Volatilis*, Naturas cognitas & perspectas habuerit; quique similiter prima Mineralium Semina & Mentrua diligenter introspexerit; posse Aurum multâ & sagaci molitione tandem produci; quam quod pauca *Elixiris* Grana, paucis momentis, alia Metalla in Aurum vertere valeant, per Actiuitatem eiusdem *Elixiris*, quæ Naturam scilicet perficere, & omni impedimento liberare possit. Similiter, Senectutis retardatio, aut Gradus alicuius Iuuentutis instauratio, non facilè fidè reperiat: Attamen longè verisimilius est, ab Homine, qui Naturâ *Arefactionis*, & *Spirituum super solida corporis depraedationes*, benè norit; quique Naturam *Assimilationis*, atque *Alimentationis*, vel perfectioris vel prauioris, perspexerit; *Naturam* etiam *Spirituum*, & quasi *Flammæ Corporis*, aliàs ad consumendum appositæ, aliàs ad reparandum, notarit; posse per Diætas, Balnea, Vnctiones, Medicinas proprias, accommodata etiam Exercitia, & similia, Vitam prolongari, aut vigorem Iuuentutis, aliquâ ex parte, renouari: quam quod hoc fieri possit, per Guttas pauculas, aut Scrupulos alicuius *Pretiosi Liquoris*, aut *Quintessentiæ*. Rursus, ex Astris Fata elici posse, non statim aut facilè Homines consenserint; Illa verò, Quod Hora Natiuitatis, (quæ sæpissimè ex pluribus Accidentibus Naturalibus, vel acceleratur, vel differtur,)

Vitæ totius Fortunam regat; Aut quod Hora Quæstionis, sit cum Re ipsâ, quæ quæritur, confatalis; meras nugas dixeris. Attamen tanta exercet Humanum Genus Impotentia & Intemperies, vt non solùm, quæ fieri non possunt, sibi spondeant, sed etiàm maximè ardua, sine molestiâ aut sudore, tanquam feriantes, se adipisci posse confidunt. Verùm de *Magiâ* hactenùs; cuius & Vocabulum ipsum ab Infamiâ vindicauimus; & Speciem veram à falsâ, & ignobili, segregauimus.

Huius verò Partis, *Operatiuæ* scilicet de *Naturâ*, duæ sunt *Appendices*, magni vtraque Pretij. Prima est, vt fiat *Inuentarium Opum Humanarum*, quo excipiantur & breuitèr enumerentur omnia Hominum Bona, & Fortunæ (siue sint ex Fructibus & Prouentibus Naturæ, siue Artis) quæ iam habentur, & quibus Homines fruuntur; adiectis ijs, quæ olim innotuisse constat, nunc autem perierunt; ad hunc finem, vt qui ad noua Inuenta accingitur, de iam inuentis, & extantibus, negotium sibi non facessat. Hoc verò *Inuentarium* magis erit artificiosum, magisque etiàm vtile; si quæ communi Hominum opinione *Impossibilia* reputantur, in vnoquoque genere adiunxeris; atque vnà *Proxima Impossibilibus*, quæ tamen habentur, copules; vt alterum Humanam Inuentionem acuat; alterum quadantenùs dirigat; vtque ex his *Optatiuis*; & *Potentialibus*, *Actiua* promptiùs deducantur. Secunda est, vt fiat *Kalendarium eorum Experimentorum*, quæ maximè *Polychresta* sunt, & ad aliorum Inuentionem faciunt, & ducunt. Exempli gratiâ, *Experimentum Artificialis Conglaciationis Aquæ*, per Glaciem cum Sale nigro, ad infinita pertinet: Hoc enim modum Condensationis secretum reuelat, quo Homini nihil est fructuosius. Præstò enim est Ignis ad Rarefactiones; verùm in Condensationibus laboratur. Plurimùm autem

tem facit, ad inueniendi Compendium, si huiusmodi *Polycheria* proprio Catalogo excipiantur.

CAPVT VI.

De Magnâ Philosophiæ Naturalis, *tam* Speculatiuæ *quàm* Operatiuæ, *Appendice* Mathematicâ: *quódque inter* Appendices *potius poni debet, quàm inter* Scientias Subsistantiuas. *Partitio* Mathematicæ, *in* Puram; *&* Mixtam.

PRimè Aristoteles, *Physicam & Mathematicam generare Practicam siue Mechanicam.* Quare, cùm iam, tam *Speculatiuam*, quam *Operatiuam* Partem *Doctrinæ* de *Naturâ*, tractauerimus, locus est, vt de *Mathematicâ* dicamus, quæ ad vtramque est Scientia Auxiliaris. Hæc siquidem in Philosophiâ receptâ, *Physicæ & Metaphysicæ* pars tertia adiungitur; At nobis ista rem actantibus & recolentibus, si eam vt *Scientiam Subsistentiuam*, & principalem, designare in Animo esset, magis consentaneum videretur, & Rei ipsius Naturæ, & Ordinis perspicuitati, vt constitueretur tanquam Portio *Metaphysicæ. Quantitas* enim (quæ subiectum est *Mathematicæ*) Materiæ applicata, veluti Dosis Naturæ est; & plurimorum Effectuum in Rebus Naturalibus caussatiua: ideoque inter *Formas Essentiales* numeranda est. *Figuræ* autem & *Numerorum* Potentia, in tantum apud Antiquos valere visa est, vt Democritus *principia Varietatis Rerum*, in *Figuris Atomorum* præcipuè collocauerit: Ac Pythagoras *Naturam rerum ex numeris* constitui asseuerit.

Illud interim verum est, Quantitatem inter *Formas Naturales*, (quales nos eas intelligimus) omnium maximè esse Abstractam, & à Materiâ Separabilem: Quod ipsum in Causâ fuit, cur & diligentiùs exculta, & acriùs inquisita ab Hominibus fuerit, quam Aliæ quæcunque *Formæ*, quæ omnes in Materiâ magis sunt immersæ. Cùm enim id Hominum Animis planè insitum sit (plurimo certè cum Scientiarum detrimento) vt *Generalium* quasi *Campis liberis*, magis quam *Particularium Syluis* & *Septis* delectentur, nil repertum est *Mathematicis* gratius, & iucundius, quo Appetitus iste expatiandi & Meditandi expleretur. Etsi autem hæc vera sint, nobis tamen, qui non tantùm Veritati & Ordini, verum etiam Vsui & Commodis Hominum consulimus, satius demùm visum est, *Mathematicas*, cùm & in *Physicis*, & in *Metaphysicis*, & in *Mechanicis*, & in *Magicis*, plurimùm polleant, vt omnium *Appendices*, & Copias auxiliares designare. Quod etiàm quodammodo facere compellimur, propter delicias & Fastum Mathematicorum, qui hanc Scientiam *Physicæ* ferè imperare discupiant. Nescio enim quo Fato fiat, vt *Mathematica* & *Logica*, quæ Ancillarum loco erga Physicam se gerere debeant, nihilominùs Certitudinem suam præ eâ iactantes, Dominatum contrà exercere præsumant. Verùm de Locò, & Dignitate huius Scientiæ minùs curandum, de Re ipsâ videamus.

Mathematica aut *Pura* est, aut *Mixta*. Ad *Puram* referuntur Scientiæ, quæ circa *Quantitatem* occupatæ sunt, à *Materiâ & Axiomatibus Physicis* penitùs *Abstractam*. Eæ duæ sunt, *Geometria* & *Arithmetica*: *Quantitatem* altera *Continuam*, altera *Discretam* tractans. Quæ duæ Artes, magno, certè cum acumine & industriâ, inquisitæ & tractatæ sunt: veruntamen & *Euclidis Laboribus*, in *Geometricis*, nihil additum est à sequentibus, quod interuallo tot Seculorum dignum sit; &

& *Doctrina* de *Solidis*, nec à veteribus, nec à Modernis, pro Rei Vsu & Excellentiâ, instructa & aucta est. In *Arithmeticis* autem, nec satis varia & commoda inuenta sunt *Supputationum* Compendia, præsertim circa *Progressiones*, quarum in *Physicis* Vsus est non mediocris: nec *Algebra* benè consummata est; atque *Arithmetica* illa *Pythagorica* & *Mystica*, quæ ex Proclo, & reliquijs quibusdam Euclidis cœpit instaurari, expatiatio quædam Speculationis est. Hoc enim habet Ingenium humanum, vt cùm ad Solida non sufficiat, in Superuacaneis se atterat. *Mixta* habet pro Subiecto *Axiomata* & *Portiones Physicas*: *Quantitatem* autem considerat, quatenùs est ad ea elucidanda, & demonstranda, & actuanda, Auxiliaris. Multæ siquidèm Naturæ Partes, nec satis subtilitèr comprehendi, nec satis perspicuè demonstrari, nec satis dextrè & certò ad Vsum accommodari possint, sine ope & interuentu *Mathematicæ*. Cuius generis sunt *Perspectiua*, *Musica*, *Astronomia*, *Cosmographia*, *Architectura*, *Machinaria*, & nonnullæ Aliæ. Cæterùm in *Mathematicis Mixtis* integras aliquas Portiones *Desideratas* iam non Reperio, sed multas in posterum prædico, si Homines non ferientur. Prouenient enim *Physicæ*, maiora indies Incrementa capiet, & noua *Axiomata* educet; eò *Mathematicæ* operâ nouâ in multis indigebit, & plures demùm fient *Mathematicæ Mixtæ*.

Iam autem *Doctrinam* de *Naturâ* pertransiuimus, & *Desiderata* in ipsâ notauimus. Quâ in re, si à priscis, & receptis Opinionibus discessimus, eoque nomine contradicendi ansam cuiquam præbuerimus; quod ad nos attinet, vt Dissentiendi Studium longè à nobis abest, ita etiàm & Contendendi Consilium. Si hæc vera sunt;

Non Canimus surdis, respondent omnia Syluæ;

Vox Naturæ ingeminabit, etsi Vox Hominum reclamet. Quemadmodùm autem Alexander Borgia dicere

solebat, de Expeditione Gallorum Neapolitanâ, *Eos ¬veniſſe cum Cretâ in Manibus, quò Diuerſoria ſua notarent, non cum Armis, ¬vt perrumperent*; Sic nobis magis Cordi eſt, Pacificus Veritatis Ingreſſus; vbi quaſi Cretâ conſignentur Animi, qui tantam Hoſpitem excipere poſſint; quam qui pugnax eſt, viamque ſibi per Contentiones, & Lites ſternat. Abſolutis igitur duabus Partibus *Philoſophiæ*, De *Numine*, & de *Naturâ*, reſtat tertia De *Homine*.

FRANCISCI

BARONIS

DE

VERVLAMIO,

VICE-COMITIS

SANCTI ALBANI,

DE

Dignitate & Augmentis Scientiarum

LIBER QVARTVS.

AD REGEM SVVM.

CAPVT I.

Partitio Doctrinæ *de* Homine, *in* Philosophiam Humanitatis, *&* Ciuilem. *Partitio* Philosophiæ Humanitatis, *in* Doctrinam *circa* Corpus Hominis, *&* Doctrinam *circa* Animam Hominis. *Constitutio vnius* Doctrinæ generalis *de* Naturâ, *siue de* Statu Hominis. *Partitio* Doctrinæ *de* Statu Hominis, *in* Doctrinam *de* Personâ

nâ Hominis, *&* *de* Fœdere Animi *&* Corporis. *Partitio* Doctrinæ *de* Perſonâ Hominis, *in* Doctrinam *de* Miſerijs Hominis, *&* *de* Prærogatiuis. *Partitio* Doctrinæ *de* Fœdere, *in* Doctrinam *de* Indicationibus, *&* *de* Impreſsionibus. *Aſſignatio* Phyſiognomiæ, *&* Interpretationis Somniorum Naturaliuu, Doctrinæ *de* Indicationibus.

SI quis me (Rex optime) ob aliquid eorum, quæ propoſui, aut deinceps proponam, imperat aut vulneret, (præterquàm quod intra Præſidia Maieſtatis tuæ tutus eſſe debeam,) ſciat is, ſe contra Morem & Diſciplinam Militiæ facere. Ego enim Buccinator tantùm, pugnam non ineo; Vnus fortaſsè ex ijs, de quibus Homerus;

Χαίρετε κήρυκες, Διὸς ἄγγελοι, ἠδὲ ἀνδρῶν:

Hi enim inter Hoſtes, etiàm infenſiſſimos & acerbiſſimos, vltrò citróque inuiolati vbique commeabant. Neque verò noſtra Buccina Homines aduocat & excitat, vt ſe mutuò Contradictionibus proſcindant, aut ſecum ipſi prælientur & digladientur; ſed potiùs vt pace inter ipſos facta, coniunctis viribus, ſe aduerſus *Naturam Rerum* comparent, eiuſque Edita & Munita capiant & expugnent; atque Fines Imperij Humani (quantum Deus Opt. Max. pro Bonitate ſuâ indulſerit) proferant.

Veniamus

Veniamus nunc ad eam *Scientiam*, ad quam nos ducit Oraculum Antiquum; Nempe ad *Scientiam noſtri*. Cui, quò magis noſtrâ interſit, eò incumbendum eſt diligentiùs. Hæc Scientia *Homini* pro *fine* eſt *Scientiarum*; at *Naturæ ipſius Portio* tantùm. Atque hoc pro Regulâ ponatur Generali; Quod omnes Scientiarum Partitiones ita intelligantur, & adhibeantur, vt Scientias potiùs ſignent, aut diſtinguant, quam ſecent & diuellant; vt perpetuò euitetur *Solutio Continuitatis* in *Scientijs*. Huius etenim Contrarium Particulares Scientias ſteriles reddidit, inanes, & erroneas, dum à Fonte, & Fomite communi non aluntur, ſuſtentantur, & rectificantur. Sic videmus Ciceronem Oratorem, de Socrate, & eius Scholâ conquerentem, quod hic primus *Philoſophiam* à *Rhetoricâ* diſiunxerit; vnde facta ſit *Rhetorica*, Ars loquax & inanis. Conſtat ſimiliter Sententiam Copernici de *Rotatione Terræ* (quæ nunc quoque inualuit) quia Phænomenis non repugnat, ab *Aſtronomicis Principijs* non poſſe reuinci; à *Naturalis* tamen *Philoſophiæ Principijs*, rectè poſitis, poſſe. *Artem* denique *Medicam* videmus, ſi à *Naturali Philoſophiâ* deſtituatur, Empyricorum Praxi haud multum præſtare. Hoc igitur poſito, accedamus ad *Doctrinam de Homine*. Ea duplex eſt. Aut enim contemplatur *Hominem ſegregatum*; aut *Congregatum*, atque in *Societate*. Alteram harum *Philoſophiam Humanitatis*; Alteram *Ciuilem* vocamus. *Philoſophia Humanitatis* ſiue *Humana*, ex Partibus ſimilibus illis, ex quibus Homo ipſe, conſtat; Nempe ex *Scientijs* quæ *circa Corpus*; & ex *Scientijs* quæ circa *Animam* verſantur. Verùm priuſquàm Diſtributiones Particulares perſequamur; conſtituamus Scientiam vnam Generalem, de *Naturâ* & *Statu Hominis*: Digna enim certè Res eſt, vt emancipetur hæc *Scientia*, & in *Scientiam* ſeorsùm redigatur. Conficitur autem illa ex

ijs

ijs rebus, quæ sunt tam *Corpori* quàm *Animæ* communes. Rursùs, hæc Scientia de *Naturâ*, & *Statu Hominis*, distribui potest in duas Partes; Attribuendo alteri *Naturam Hominis indiuisam*; alteri *Vinculum ipsum Animæ & Corporis*: Quarum primam, *Doctrinam* de *Personâ Hominis*; Secundam, *Doctrinam de Fœdere* vocabimus. Liquet autem hæc omnia, cùm sint Communia & Mixta, primæ illi Diuisioni *Scientiarum* circa *Corpus*, & *Scientiarum* circa *Animam* versantium, assignari non potuisse.

Doctrina de *Personâ Hominis* duas res præcipuè complectitur; Contemplationes scilicet de *Miserijs Humani Generis*; & de eiusdem *Prærogatiuis*, siue *Excellentijs*. Atque Deploratio *Humanarum Ærumnarum*, elegantèr & copiosè, à compluribus adornata est, tam in Scriptis Philosophicis, quam Theologicis. Estque Res & dulcis simul, & salubris.

At illa altera de *Prærogatiuis*, digna visa res nobis, quæ inter *Desiderata* proponatur. Elegantissimè certè Pindarus (vt plerunque solet) inter laudandum Hieronem ait, *Eum decerpere summitates ex omnibus virtutibus*. Equidem plurimùm ad Magnanimitatem, & Humanum Decus conferre posse putarem; si *Vltimitates* (vt loquuntur Scholastici) siue *Summitates* (vt Pindarus) Humanæ Naturæ, colligerentur; præcipuè ex Historiæ fide; Illud est, quid *Vltimum*, & *Supremum* fuerit, quò vnquam Humana Natura per se ascenderit, in singulis & Corporis & Animi Dotibus. Quanta Res, quæ de Cæsare narratur, quod Amanuensibus quinque simul *dictare* sufficerit? Quin & Exercitationes illæ antiquorum Rhetorum, Protagoræ, Gorgiæ, Etiam Philosophorum, Callisthenis, Possidonij, Carneadis; vt de quouis Themate, in vtramque partem ex-tempore differere elegantèr & copiosè potuerint, *Ingenij Humani Vires* haud parùm nobilitant. Res autem

tem Vſu minor, at Oſtentatione & Facultate fortaſsè maior; quam de Archiâ Magiſtro ſuo memorat Cicero; *Eum magnum numerum optimorum Verſuum, de ijs rebus quæ tum agerentur, potuiſſe dicere ex tempore.* Tot Millibus Hominum, Nomina reddere potuiſſe Cyrum aut Scipionem, magnum *Memoriæ* Decus. At *Virtutum Moralium* Palmæ non minùs celebres, quàm *Intellectualium*. Quantam rem, in Exercitio *Patientiæ*, exhibet Hiſtoria illa vulgata de Anaxarcho, qui quæſtionem & Tormentis ſubiectus, Linguam (indicij ſpem,) dentibus præſcidit, & in os Tyranni expuit? Neque Tolerantiâ cedit, (licet dignitate plurimum,) quod ſeculo noſtro accidit in Burgundo quodam, Principis Auraſionenſis Interfectore; Is virgis Ferreis flagellatus, & Forcipibus Ignitis laceratus, nullum prorsùs gemitum edidit: Quinetiàm cùm fortè fractum aliquid deſuper in Caput Aſtantis cuiuſpiam incideret, vſtulatus iam Nebulo, & in medijs tormentis, riſit; Qui tamen paulò ante, cum Cincinni Capillitij, quos geſtabat, tonderentur, fleuerat. *Animi* quoque mira *Serenitas*, & *Securitas*, ſub ipſum *Tempus Mortis*, in pluribus enituit; qualis fuit illa Centurionis apud Tacitum: Is, cùm à Milite, qui eum ex Imperato occiſurus eſſet, iuberetur, vt Ceruices porrigeret fortiter, *Vtinam* (inquit ille) *tu tam fortiter feries.* At Ioannes Dux Saxoniæ, cùm inter Ludum Scacchorum, Diplòma, quo Nex eius in poſterum diem mandabatur, allatum eſſet, Aſtantem quendam ad ſe vocauit, & ſubridens; *Spectа*, inquit, *num non potiores partes Ludi huius teneam. Iſte enim* (ad Colluſorem innuens) *me mortuo, iactabit ſuis potiores partes fuiſſe.* Noſter verò Morus, Angliæ Cancellarius, cùm pridiè quo moriturus eſſet, Tonſor ad eum veniret (miſſus ſcilicet ad hoc, ne fortè Capillitio promiſſo eſſet apud Populum in ſpectaculo miſerabilior,) eumque interrogaret, nùm tonderi placeret; renuit;

nuit; atque ad Tonsorem versus, *Mihi*, inquit, *cum Rege de capite meo controuersia est; Antequàm vero illa terminata fuerit, sumptus in illud non faciam.* Quin & idem, sub ipsum Mortis Articulum, postquàm iam caput in Truncum fatalem reclinasset, rursùs se paululùm erexit, & Barbâ, quæ ei erat promissior, lenitèr amotâ; *At certè hæc* (inquit) *non offendit Regem.* Verùm, ne hoc loco longiores simus, satis patet quid velimus; nempe vt *Miracula Naturæ Humanæ*, Viresque eius et Virtutes vltimæ, tam animi quam Corporis, in Volumen aliquod colligantur; quod fuerit instar Fastorum de Humanis Triumphis. Quâ in re, institutum Valerij Maximi, et C. Plinij probamus, diligentiam et iudicium eorum requirimus.

Quantum ad *Doctrinam de Fœdere*, siue de *Communi Vinculo Animæ & Corporis*; Ea in duas partes tribui possit. Quemadmodùm enim, inter Fœderatos intercedunt, & mutua Rerum suarum Communicatio, & mutua Officia; sic Fœdus istud Animæ & Corporis, duabus similitèr rebus continetur; Nimirum vt describatur, *quomodò hæc duo* (*Anima* scilicet & *Corpus*) *se inuicem detegant; & quomodò inuicem in se agant; Notitiâ* siue *Indicatione*; & *Impressione.* Harum prior, (Descriptio scilicet, qualis possit haberi Notitia de Animâ, ex Habitu Corporis; Aut de Corpore, ex Accidentibus Animi) duas nobis peperit *Artes*; vtramque *Prædictionis*; Inquisitionibus alteram Aristotelis, alteram Hippocratis decoratam. Quanquam autem Tempora recentiora, has Artes, superstitiosis & phantasticis mixturis, polluerint; repurgatæ tamen, ac in integrum restitutæ, & Fundamentum habent in Naturâ solidum, & Fructum edunt, ad Vitam communem, vtilem. Prima est *Physiognomia*; quæ per Corporis Lineamenta, Animi indicat Propensiones: Altera *Somniorum Naturalium Interpretatio*, quæ Corporis Statum, & Dispositionem, ex Animi

Animi Agitationibus detegit. In harum priore, Partem nonnullam desiderari percipio. Siquidem Aristoteles ingeniosè & solertèr, Corporis Fabricam, dum quiescit, tractauit; eandem in Motu, (nimirùm Gestus Corporis,) omisit; qui tamen non minùs Artis obseruationibus subijciuntur, & maioris sunt vsûs. Etenim Lineamenta Corporis, Animi Inclinationes & Propensiones generales, ostendunt; Oris autem, & Partium Motus & Gestus, insuper Aditus, & Tempora, & præsentis Dispositionis & Voluntatis Signa declarant. Vt enim aptissimis atque elegantissimis Maiestatis tuæ Verbis vtar, *Lingua Aures ferit, Gestus verò oculos alloquitur.* Hoc verò benè nôrunt Veteratores complures, & astuti Homines, quorum Oculi in aliorum Vultu & Gestibus habitant; idque in commodum suum trahunt; vtpote in quo Facultatis, & Prudentiæ suæ Pars maxima vertatur. Nec sanè negari potest, hoc ipsum, Simulationis in altero, Indicem esse mirificum, & monere Homines optimè, de Electionibus Temporum et opportunitatum, adeundi Personas; quæ Ciuilis Prudentiæ pars est non parua. Nemo autem putet, huiusmodi Solertiam, aliquid quidem valere, circa Homines Indiuiduos; Sub Regulâ autem non cadere: Nam ad vnum ferè modum omnes ridemus, et ploramus, et erubescimus, et Frontem contrahimus; et sic (vt plurimùm) de Motibus subtilioribus. Si quis autem hîc *Chiromantiæ* meminit; sciat Rem esse prorsùs vanam; et in huiusmodi Sermonibus, quos tractamus, nec dignam quidem quæ nominetur. Quod verò ad *Somniorum Naturalium Interpretationem* attinet; Res est quorundam Laboribus pertractata, sed plurimis Ineptijs scatens. Illud tantùm in præsentiâ innuo, Basim illam huic Rei, quæ maximè est solida, non substerni. Ea huiusmodi est; vbi idem fit ab internâ Causâ, quod fieri quoque solet ab externâ,

Actus ille externus transit in somnium. Similis est Stomachi oppressio, ex crasso Vapore, atque incubitu ponderis externi: Itaque qui Incubo laborant, pondus sibi superimponi, magno cum Apparatu Circumstantiarum, somniant. Similis viscerum Pensilitas, ex Fluctuum agitatione in Mari, & ex Flatu circa Præcordia collecto: Itaque Hypocondriaci sæpiùs Nauigationes, & Agitationes super Aquas somniant: Sunt & innumera id genus.

Posterior Pars *Doctrinæ Fœderis*, (quam *Impressionem* nominauimus) in Artem nondùm redacta est; sed obitèr tantùm, & carptim, inter alios Tractatus, aliquandò interuenit. Illa eandem Antistrophen cum priori habet. Quippe duo considerat: *Aut quomodo, & quousq;, Humores & Temperamentum Corporis immutent Animam, in eamque agant; Aut rursùs, quomodò & quousque, Animæ Passiones, vel Apprehensiones, immutent Corpus, & in illud agant?* Horum prius, in re Medicâ, interdùm tractari videmus; at id ipsum se miris modis Religionibus inseruit. Pharmaca enim præscribunt Medici, quæ *Morbis Animæ* persanandis inseruiant, vt in Curationibus Maniæ; & Melancholiæ; quinetiàm Medicinas porrigunt, ad Animum exhilarandum, ad Cor muniendum, atque inde Fortitudinem augendam, ad Ingenium acuendum, ad Memoriam roborandam, & similia. At Diætæ, & delectus Ciborum & Potuum, & Ablutiones, & aliæ circa Corpus Obseruantiæ, in Sectâ Pythagoræorum, & in Hæresi Manichæorum, & in Lege Mahometi, omnem modũ superant. Ordinationes quoque Legis Cæremonialis, *Sanguinis* & *Adipis* esum prohibentes, ac *Animalia Munda* ab *Immundis* distinguentes, (quatenus ad Cibi vsum) & plurimæ sunt, & præcisæ. Imò Christiana Fides ipsa, (quamuis à Cæremoniarum Nube libera & serena) vsum tamen retinet Ieiuniorum, Abstinentiarum, & aliarum rerum, quæ ad Corporis

Corporis Macerationē & Humiliationē ſpectant, tanquam Rerum non merè Ritualium, ſed etiàm Fructuoſarum. Atqui Radix omnium huiuſmodi Præceptionum (præter ipſam Cæremoniam, & Exercitium Obedientiæ) in hâc re conſiſtit, de quâ loquimur; Nimirùm quod Anima compatiatur Corpori. Si quis autem iudicio infirmior exiſtimet, iſtas Corporis in Animam Impreſſiones, aut Immortalitatem Animæ in dubium reuocare, aut Imperio Animæ in Corpus derogare; leui Dubitationi leue Reſponſum ſuffecerit. Exempla petat, vel ab Infante in Vtero Matris; qui ſimul cum Matris Affectibus compatitur, & tamen è corpore Matris ſuo tempore excluditur: vel à Monarchis, qui licet potentes, à ſeruorum impetu quandoque flectuntur, ſaluâ interim Maieſtate ſuâ Regiâ.

Iam quod ad Partem reciprocam, (de *Animâ*, & *Affectibus* eius in *Corpus* agentibus) illa quoque in Medicinâ locum inuenit. Nemo enim Medicus eſt paulò prudentior, quin *Accidentia Animi*, vt rem maximi ad Sanationes ſuas momenti, quæque omnia alia Remedia plurimùm vel adiuuet, vel impediat, conſideret & tractet. At aliud quippiam, quod hûc pertinet, parcè admodùm, nec pro Rei vel ſubtilitate, vel vtilitate, inquiſitum eſt; quatenùs ſcilicet (miſſis Affectibus) *ipſa Imaginatio Animæ, vel cogitatio perquàm fixa, & velut in Fidem quandam exaltata, valeat ad immutandum corpus Imaginantis?* Quamuis enim vim habeat ad Nocendum manifeſtam; haud tamen inde ſequitur pari potentiâ præditum eſſe ad Subueniendum. Non magis herclè, quam ſi quis concluſerit, quoniam reperitur aliquis Aer ita peſtilens, vt ſubitò interimat; debere quoque eſſe aliquem Aerem ita ſalubrem, vt Decumbentem ſubitò reſtituat. Atque hæc Inquiſitio nobilis profectò eſſet vſûs; verùm (vt ait Socrates) *Natatore Delio* indiget, quia mergitur in Profundo.

Rursùs

Rursùs inter has *Doctrinas* de *Fœdere*, siue Consensibus Animæ & Corporis, non alia fuerit magis necessaria, quam illa Disquisitio de *Sedibus propriis* & *Domicilijs*, quæ singulæ *Animæ Facultates* habent in *Corpore*, eiusque *Organis*. Quod genus *Scientiæ*, qui sectati fuerint, non desunt; sed quæ habentur in plerisque, aut controuersa sunt, aut leuiter inquisita; vt maiori Diligentiâ & Acumine opus sit. Nam Sententia introducta à Platone; quâ *Intellectus in Cerebro*, tanquam in Arce collocatus est; *Animositas* (quam ille satis imperitè *Iracundiam* vocauit, cùm *Tumori* & *Superbiæ* sit propior) *in Corde*; *Concupiscentia autem & Sensualitas in iecinore*; neque prorsùs contemnenda est, neque cupidè recipienda. Rursùs nec Collocatio *Facultatum illarum intellectualium* (*Phantasiæ*, *Rationis*, *Memoriæ*) secundum *Ventriculos Cerebri*, Erroris expers est. Atque *Doctrinam* de *Naturâ Hominis indiuisâ*, ac etiàm de *Fœdere Animi & Corporis*, explicauimus.

Caput II.

Partitio Doctrinæ *circa* Corpus Hominis, *in* Medicinam; Cosmeticam; Athleticam; & Voluptariam. *Partitio* Medicinæ *in Officia tria, viz. in* Conseruationem Sanitatis; Curationem Morborum; & Prolongationem Vitæ: *Quodque Pars postrema de* Prolongatione Vitæ *disiungi debeat à duabus reliquis.*

Doctrina

DOctrina circa *Corpus Hominis* eandem recipit Diuisionem, quam *Bona Corporis* ipsius, quibus inseruit. *Bona Corporis Humani* quatuor sunt: *Sanitas*; *Forma* siue *Pulchritudo*; *Vires*; *Voluptas*. Totidem igitur *Scientiæ*: *Medicina*; *Cosmetica*, *Athletica*; & *Voluptaria*, quam Tacitus appellat *Eruditum luxum*.

Medicina Ars inprimis nobilis, & ex generosissimâ Prosapiâ secundum Poetas. Illi enim introduxerunt Apollinem primarium Medicinæ Deum; cui Filium dederunt Æsculapium, Deum itidem, & Medicinæ Professorem: Quippe cùm Sol in Naturalibus sit Vitæ Author, & Fons; Medicus eiusdem Conseruator, & tanquam Scaturigo altera. At Decus longè illustrius accedit Medicinæ, ex Operibus Seruatoris, qui & Animæ & Corporis Medicus fuit; Et sicut Animam Doctrinæ suæ Cœlestis, ita Corpus Miraculorum suorum, Obiectum veluti proprium constituit. Nusquam enim legimus Miraculum aliquod ab eo patratum, circa Honores, aut Pecunias (præter vnicum, quò Tributum redderetur Cæsari) sed tantùm circa Corpus Humanum, aut conseruandum, aut sustentandum, aut persanandum.

Subiectum istud *Medicinæ* (*Corpus* nimirùm *Humanum*) ex omnibus, quæ Natura procreauit, maximè est capax Remedij; sed vicissim illud Remedium, maximè est obnoxium Errori. Eadem namque subiecti subtilitas & Varietas, vt magnam Medendi Facultatem præbet, sic magnam etiàm Aberrandi Facilitatem. Quocirca quemadmodùm Ars ista (præsertìm quo nunc habetur modo) inter præcipuè Coniecturales; ita Inquisitio eius reponenda est inter summè arduas, & accuratas. Neque propterea, cum Paracelso & Alchymistis ita desipimus, vt putemus inueniri in Corpore humano,

humano, quæ singulis Vniuersitatis Rerum Speciebus (*Stellis*, *Mineralibus*, & alijs) respondeant, sicut illi fabulantur, leuitèr & crassâ Mineruâ traducentes, Emblema illud Veterum (quod Homo esset *Microcosmus*, siue Epitome totius Mundi) ad hoc Commentum suum. Verùm nihilominùs hùc res redit, vt (quod occœpimus dicere) non inueniatur inter Corpora Naturalia, aliquod tam multiplicitèr compositum, quam *Corpus Humanum*. Videmus enim Herbas & Plantas ex Terrâ & Aquâ nutriri; Animalia ex Herbis & Fructibus: Hominem verò ex Carnibus ipsorum Animalium, (Quadrupedum, Auium, Piscium;) Etiàm ex Herbis, Granis, Fructibus, Succis & Liquoribus varijs; non sine multiplici commixtione, conditurâ, & præparatione horum Corporum, priusquàm Homini sint in Cibum. Adde quod Animalibus viuendi Modus sit simplicior, Affectusque, qui in Corpus agant, pauciores, & ad vnum ferè modum operantes; vbi Homo, locis Habitationum, Exercitationibus, Affectibus, Somno & Vigilijs, vices propè infinitas variarum Mutationum subit. Vsque adeò verum est, vnam, inter res cæteras, *Corporis Humani* Massam, maximè fermentatam, & ex plurimis coagmentatam esse. At *Anima* contrà Substantiarum est simplicissima, vt non malè cecinerit ille;

——— *Purumq́ reliquit*
Æthereum sensum, atque Auraï simplicis ignem.

Vnde minimè est mirandum, *Animam* sic collocatam, Requiem non inuenire, iuxta Axiòma illud, *Motum rerum extra Locum esse rapidum, placidum in Loco.* Verùm vt ad rem redeamus. Varia ista & subtilis *Corporis Humani* Compositio & Fabrica effecit, vt sit instar Organi Musici operosi & exquisiti, quod Harmoniâ suâ facilè excidit. Quare apud Poetas, summâ ratione, Musica cum Medicinâ in Apolline coniungitur; quia similis ferè

ferè sit vtriusque Artis Genius; Atque in eo consistat planè Medici officium, vt sciat Humani Corporis Lyram, ita tendere & pulsare, vt reddatur Concentus minimè discors, & insuauis. Ergò demùm ista Subiecti Inconstantia & Varietas, Artem reddidit magis Coniecturalem: Ars autem tam Coniecturalis cùm sit, locum ampliorem dedit non solùm Errori, verùm etiàm Impostvræ. Siquidem omnes aliæ propemodùm Artes, & Scientiæ, Virtute suâ & Functione, non Successu aut Opere, iudicantur. Aduocatum ipsa Agendi & Dicendi Facultas, non Exitus Caussæ commendat; Gubernator Nauis, Claui tenendi peritiâ, non Expeditionis Fortunâ, se probat. At *Medicus*, & fortasse Politicus, vix habent Actiones aliquas proprias, quibus Specimen Artis, & Virtutis suæ, liquidò exhibeant; sed ab Euentu præcipuè Honorem aut Dedecus reportant, iniquissimo prorsùs Iudicio. Quotus enim quisque nouit, Ægroto mortuo aut restituto, item Rep. stante vel labante, vtrùm sit Res Casùs, an Consilij? Fit itaque sæpissimè, vt Impostor Palmam, Virtus Censuram referat. Quin ea est Hominum infirmitas, & credulitas, vt sæpenumerò Agyrtam, aut Sagam, docto Medico præponant: Quare Poetæ oculati planè & perspicaces fuisse videntur; cùm Æsculapio Circem Sororem dederunt, vtrunque è Sole prognatum; sicut habetur in Versibus; De Æsculapio Phœbigenâ,

Ille repertorem Medicinæ talis, & Artis,
Fulmine Phœbigenam Stygias detrusit ad vndas.

Et similiter de Circe Solis Filiâ,

Dives inacceßis vbi Solis Filia lucis
Vrit odoratam nocturna in Lumina cedrum.

Omnibus enim Temporibus, Famâ & Opinione vulgi, Sagæ, & Aniculæ, & Impostores, Medicorum quodammodò Riuales fuere; & de Curationum celebritate cum ijsdem ferè certârunt. Ex hoc dic sodes

quid sequitur? Nempe vt Medici ita secum, quemadmodùm Salomon in re grauiori; *Si vnus & stulti & meus euentus erit, quid mihi prodest quod maiorem Sapientiæ dedi operam?* Equidem Medicis minùs succenseo, si sæpenumerò vacent alicui alteri studio, quod adamant, magis quam Arti suæ propriæ. Inuenies etenim inter eos, Poetas, Antiquarios, Criticos, Rhetores, Politicos, Theologos, atque in ijs Artibus magis quàm in professione propriâ eruditos. Neque hoc fit, vt arbitror, quia (vt quidam Declamator contra Scientias Medicis objicit) habeant quæ sibi obuersentur Obiecta tam fœda & tristia, vt Animum ad alia abducere ijs omninò sit opus; (Nam qui Homines sint, *Nihil Humani à se alienum putent*;) Sed ob hoc ipsum, de quo nunc agimus; Nempe quod arbitrentur parùm ipsis interesse, vel ad Existimationem, vel ad Lucrum, vtrùm Artis suæ Mediocritatem, an Perfectionem in eâ maiorem assequantur. Morbi enim tædia, Vitæ dulcedo, Spei fallacia, & Amicorum commendatio, efficiunt, vt Homines facilè in Medicis qualibuscunque fiduciam collocent: Verùm si quis hæc attentiùs perpendat, ea potiùs ad culpam Medicorum, quàm ad culpæ excusationem spectant. Neque enim spem abijcere, sed vires potiùs intendere debuerant. Nam si cui placet obseruationem expergefacere suam, & paulatim circumspicere, etiàm ex Exemplis obuijs, & familiaribus, facilè deprehendet; quantum obtineat imperij, *Intellectûs Subtilitas & Acumen*, in Varietatem siue *Materiæ*, siue *Formæ rerum*. Nil magis varium, quam Hominum Facies & Vultus; Eorum tamen Discrimina infinita retinet Memoria: Imò Pictor ex pauculis Colorum testis, acie Oculi vsus, & vi Phantasiæ, & Manûs constantiâ, omnium Facies, qui sunt, fuerunt, atque etiàm (si coràm repræsentarentur) qui futuri sunt, penicillo imitari ac describere posset. Humanâ

Voce

Voce nil magis varium; Huius tamen discrimina in singulis Personis facilè internoscimus : Quinetiàm non desunt Moriones & Pantomimi quidam, qui, quotquot libuerit, reddere sciunt, & ad viuum exprimere. Nil magis varium quam Soni Articulati, Verba scilicet; Via tamen inita est, ea reducendi ad paucas Literas Alphabeti. Atque illud verissimum est, non ex eo, quod Mens humana sit minùs subtilis aut capax, Perplexitates & Acatalepsias in Scientijs plerunque prouenire; sed ex eo potiùs, quod Obiectum nimis in remoto collocatum sit. Sicut enim Sensus, procul ab Obiecto dissitus, plurimùm fallitur; debitè appropinquatus, non multùm errat; ita fit in Intellectu. Solent autem Homines Naturam, tanquam ex præaltâ Turri, & à longè despicere, & circa Generalia nimiùm occupari; quando si descendere placuerit, & ad Particularia accedere, Resque ipsas attentiùs & diligentiùs inspicere, magis vera & vtilis fieret Comprehensio. Itaque huius Incommodi Remedium, non in eo solùm est, vt Organum ipsum vel acuant, vel roborent, sed simul vt ad Obiectum propiùs accedant. Ideóque dubitandum non est, quin si Medici, missis paulispèr istis Generalibus, Naturæ obuiam ire vellent; compotes eius fierent, de quo ait Poeta,

Et quoniam variant Morbi, variabimus Artes;
Mille Mali Species, mille Salutis erunt.

Quod eò magis facere debent, quia Philosophiæ ipsæ, quibus innituntur Medici, siue Methodici, siue Chymici, (Medicina autem in Philosophiâ non fundata, Res infirma est;) parui reuerà sunt. Quare si nimis Generalia (licet vera fôrent) hoc vitium habeant, quod non benè Homines ad Actionem deducant; certè maius est periculum ab illis Generalibus, quæ in se falsa sunt; atque, loco deducendi, seducunt.

Medicina igitur (vti perspeximus) adhùc talitèr

comparata est, vt fuerit magis Ostentata, quam Elaborata; etiàm magis Elaborata, quam Amplificata; cùm labores in eam insumpti, potiùs in Circulo, quam in Progressu se exercuerint. Plurima enim in eâ video à Scriptoribus iterata, addita pauca. Eam in tres Partes diuidemus, quæ tria eius Officia nominabimus. Primũ est *Conseruatio Sanitatis*; secundum *Curatio Morborum*; tertium *Prolongatio Vitæ*. At istud postremum, non videntur Medici, tanquàm Partem Principalem Artis suæ agnouisse, verùm idem reliquis duobus satis imperitè immiscuisse. Putant enim, si propulsentur Morbi antequàm ingruant, & curentur postquàm inuaserint; Prolongationem Vitæ vltrò sequi. Quod licet minimè dubium sit, tamen parùm acutè prospiciunt, horum vtrunque ad Morbos tantùm pertinere, & ad eam solummodò *Vitæ Prolongationem*, quæ à Morbis abbreuiatur & intercipitur: Atqui Filum ipsum Vitæ producere, ac Mortem, per Resolutionem Simplicem, & Atrophiam Senilem, sensìm obrepentem, ad tempus summouere; Argumentum est, quod nemo ex Medicis pro dignitate tractauit. Neque verò subeat animos Hominum ille Scrupulus, ac si hæc Res Fato & Diuinæ Prouidentiæ commissa, in Artis Officium & Munus iam primùm à nobis reuocaretur: Prouidentia enim proculdubiò Mortes quascunque, siue ex violentiâ, siue ex Morbis, siue ex Decursu ætatis, paritèr regit; Neque tamen ideò Præuentiones & Remedia excludit. Ars autem & Industria Humana, Naturæ & Fato, non imperant, sed subministrant. Verùm de hâc Parte, paulò post dicemus; hæc tantùm interea præfati; ne quis tertium istud Officium Medicinæ, cum duobus prioribus, (quod ferè adhùc factum est,) imperitè confundat.

Quod ad Officium *tuendæ Sanitatis* attinet, (ex Officijs prædictis Medicinæ primum) multi de eo scripserunt,

ferunt, cùm in alijs rebus satis imperitè, tùm nimiùm (vt arbitramur) Delectui Ciborum, minùs quàm par est, Quantitati eorum tribuentes. Quin & in Quantitate ipsâ, tanquam Philosophi Morales, Mediocritatem nimis laudârunt; Cùm & Ieiunia in consuetudinem versa, & Victus liberalis, cui quis assuuerit, meliùs Sanitatem tueantur, quam istæ Mediocritates, quæ Naturam ignauam ferè reddunt, neque Excessûs neque Indigentiæ, cùm opus fuerit, patientem. Exercitationum autem Species, quæ in Sanitate tuendâ plurimùm pollent, nemo ex Medicis benè distinxit, aut annotauit; cùm vix inueniatur aliqua Inclinatio in Morbum, quæ non Exercitatione quâdam propriâ corrigi possit. Morbis Renum Globorum Lusus conuenit, Pulmonum Sagittatio, Stomachi Deambulatio & Gestatio, atque alijs aliæ. Verùm cùm hæc Pars, de *Valetudinis Conseruatione*, secundum totum tractata sit, Defectus minores persequi non est nostri Instituti.

Quod verò ad *Curationem Morborum* attinet, Illa demùm pars est *Medicinæ*, in quâ plurimum Laboris insumptum est, licet Fructu satis tenui. Continet autem *Doctrinam* de *Morbis*, quibus Corpus humanum subijcitur; vnà cum eorundem *Causis*, *Symptomatibus*; & *Medelis*. In hoc secundo Officio *Medicinæ*, multa sunt quæ desiderantur; Ex his pauca sed maximè insignia, proponemus, quæ enumerasse satis duxerimus, absque aliquâ Ordinis, aut Methodi lege.

Primum est, *Intermissio Diligentiæ* illius *Hippocratis*, vtilis admodùm & accuratæ; cui moris erat Narrationem componere, Casuum circa Ægrotos specialium; referendo qualis fuisset Morbi Natura, qualis Medicatio, qualis Euentus. Atque huius rei nactis nobis iam Exemplum, tam proprium atque insigne, in eo scilicet viro, qui tanquàm Parens Artis habitus est; minimè opus erit Exemplum aliquod forinsecum, ab alienis

Artibus

Artibus petere; Veluti à Prudentiâ Iurisconsultorum, quibus nihil antiquius, quàm illustriores Casus, & nouas Decisiones, scriptis mandare; quò melius se ad futuros Casus muniant, & instruant. Istam proinde *Continuationem Medicinalium Narrationum desiderari* video; præsertim in vnum Corpus cum diligentiâ & iudicio digestam; Quam tamen non intelligo ita fieri debere amplam, vt planè Vulgata, & quæ quotidiè obueniant, excipiat, (Id enim infinitum quiddam esset, neque ad rem;) Nec rursùs tam angustam, vt solummodò Mirabilia & Stupenda (Id quod à nonnullis factum est) complectatur. Multa enim in Modo rei, & Circumstantijs eius, noua sunt, quæ in *Genere* ipso, noua non sunt: Qui autem ad obseruandum adijciet Animum, ei etiàm, in rebus quæ vulgares videntur, multa obseruatu digna occurrent.

Item in *Disquisitionibus Anatomicis* fieri solet, vt quæ *Corpori Humano* in *vniuersum* competant, ea diligentissimè, vsque ad curiositatem, & in minimis quibusque, notentur: At circa *varietatem*, quæ in *diuersis Corporibus* reperitur, Medicorum diligentia fatiscit. Ideóque *Anatomiam Simplicem* luculentissimè tractari assero; *Anatomiam Comparatam desiderari* statuo. *Partes* enim singulas rectè perscrutantur Homines, earumque *Consistentias, Figuras, Situs*; sed *illarum Partium diuersam in diuersis Hominibus Figuram & Conditionem*, minùs obseruant. Atque huius Omissionis causam, non aliam esse arbitramur, quàm quod ad primam Inquisitionem, inspectio vnius aut alterius *Anatomiæ* sufficere possit; ad posteriorem verò, (quæ Comparatiua est, & casum recipit,) necesse est, vt plurimarum Dissectionum attenta & perspicax Obseruatio adhibeatur; Prior etiàm res est, in quâ Homines docti, in prælectionibus suis, & in cœtu Astantium, se iactare possunt: at secunda ea est, quæ tacitâ & diutinâ Experientiâ tantùm, acquiri potest.

Illud

Illud interea minimè dubium est, quod internarum Partium Figura & Structura, parùm admodùm Externorum Membrorum Varietati & Lineamentis cedat; Quodque Corda, aut Iecinora, aut Ventriculi, tam dissimilia sint in Hominibus, quàm aut Frontes, aut Nasi, aut Aures. Atque in his ipsis differentijs Partium Internarum, reperiuntur sæpiùs *Causæ continentes* multorum Morborum; quod non attendentes Medici, Humores interdùm minimè delinquentes criminantur; cùm ipsa Mechanica Partis alicuius Fabrica in culpâ sit. In quorum Morborum Curâ, opera luditur, si adhibeantur Medicinæ alterantes, (quia Res Alterationem non recipit) sed emendanda Res est, & accommodanda, seu palliauda, per Victûs Regimen, & Medicinas familiares. Similiter, ad *Anatomiam comparatam* pertinent, accuratæ Obseruationes, tam *Humorum omnigenûm*, quam *Vestigiorum & Impressionum Morborum*, in Corporibus varijs dissectis; Etenim *Humores* in *Anatomijs*, tanquàm Purgamenta & Fastidia ferè prætermitti solent, cùm tamen inprimis necessarium sit notare, *quales* & *quàm multiplices* sint *Humorum* differentium *Species* (non nimiùm in hâc re tribuendo Diuisionibus eorum receptis) qui in Corpore Humano aliquando inueniantur; Et in quibus *Cauitatibus*, & *Receptaculis*, quilibet ipsorum, Sedes & Nidulos suos figere potissimùm soleat; quo que iuuamento aut damno; atque his similia. Itidèm *Vestigia*, & *Impressiones morborum*, & *Interiorum Partium* ab ijs *Læsiones* & *Deuastationes*, in *diuersis Anatomijs* cum diligentiâ notanda; Nempe, Apostemata, Viscera, Solutiones Continuitatis, Putrefactiones, Exesiones, Consumptiones; Rursùs Contractiones, Extensiones, Conuulsiones, Luxationes, Dislocationes, Obstructiones, Repletiones, Tumores; vnà cum omnibus Materijs Præter-Naturalibus, quæ in Corpore

Humano

Humano inueniuntur, (veluti Calculis, Carnositatibus, Tuberibus, Vermibus, & huiusmodi:) Hæc (inquam) omnia, & his similia, per eam, quam diximus, *Anatomiam comparatam*, & multorum Medicorum Experimenta in vnum collata, magnâ cum curâ perquiri & componi debent. At *Varietas* ista *Accidentium* in *Anatomicis* aut perfunctoriè tractatur, aut silentio præteritur.

De illo verò altero Defectu circa *Anatomiam*, (nempe quod non fieri consueuerit in *Corporibus Viuis*) quid attinet dicere? Res enim hæc Odiosa, & Barbara, & à Celso rectè Damnata. Neque tamen illud minùs verum est, (quod annotatum fuit à Priscis) Poros complures, & Meatus, & Pertusiones, quæ sunt ex Subtilioribus, in Anatomicis Dissectionibus non comparere; quippe quæ in Cadaueribus occluduntur & latent; cùm in Viuentibus dilatentur, & possent esse conspicui. Itaque, vt & Vsui consulatur simul & Humanitati, non est omninò reijcienda *Anatomia Viuorum*, neque ad fortuitas Chirurgicorum Inspectiones (quod Celsus fecit) remittenda; cùm hoc ipsum benè expediri possit, per Dissectionem Brutorum Viuorum, quæ, non obstante suarum Partium dissimilitudine ab Humanis, huic Inquisitioni, adhibito iudicio, satisfacere possint.

Item in Inquisitione illorum de *Morbis*, inueniunt *Morbos* complures, quos *Insanabiles* decernunt, alios iam inde à Principio Morborum, alios post talem quampiam Periodum. Ita vt L. Syllæ & Triumuirorum Proscriptiones, Res nihili fuerint, præ Medicorum Proscriptionibus, per quas tot Homines iniquissimis Edictis Morti dedunt; Quorum tamen plurimi minore cum difficultate euadunt, quàm illi olim inter Proscriptiones Romanas. Neque igitur dubitabo inter *Desiderata* reponere Opus aliquod de *Curationibus Morborum*, qui habentur pro *Insanabilibus*; vt euocentur

centur & excitentur Medici aliqui egregij, & magnanimi, qui huic Operi (quantum largitur Natura rerum) incumbant; quando hoc ipsum, *Istos morbos pronunciare insanabiles*, Neglectum & Incuriam veluti Lege sanciat; & Ignorantiam ab Infamiâ eximat.

Item vt paulò vltenùs insistam: Etiàm planè censeo ad officium Medici pertinere, non tantùm vt *Sanitatem restituat*; verùm etiàm vt *Dolores* & *Cruciatus Morborum* mitiget: Neque id ipsum solummodo, cùm illa Mitigatio Doloris, veluti Symptomatis periculosi, *ad convalescentiam* faciat & conducat; imò verò cùm abiecta prorsùs omni Sanitatis spe, *Excessum* tantùm præbeat *è Vitâ* magis *lenem* & *placidum*. Siquidem non parua est Fœlicitatis pars, (quam sibi tantoperè precari solebat Augustus Cæsar) illa *Euthanasia*, Quæ etiàm obseruata est in Excessu Antonini Pij, quem sò non tam Mori videretur, quàm dulci & alto Sopore excipi. Scribitur etiàm de Epicuro, quod hoc ipsum sibi procurauerit; cùm enim Morbus eius haberetur pro desperato, Ventriculum & Sensus, Meri largiore hausto, & ingurgitatione obtudit; vnde illud in Epigrammate,

——— *Hinc stygias ebrius hausit aquas.*

Vino scilicet Stygij Laticis Amaritudinem sustulit. Apud nostris Temporibus, Medicis quasi Religio est, Ægrotis, postquàm deplorati sint, assidere; vbi meo iudicio, si Officio suo, atque adeò Humanitati ipsi deesse nolint, & Artem edisscere, & diligentiam præstare deberent, quâ Animam agentes, facilius & mitius è Vitâ demigrent. Hanc autem Partem, Inquisitionem de *Euthanasiâ exteriori* (ad differentiam eius *Euthanasiæ*, quæ Animæ præparationem respicit) appellamus, eamque inter *Desiderata* reponimus.

Item in *Curationibus Morborum* illud generalitèr *desiderari* reperio; Quod Medici huiusce Ætatis, licet *generales Intentiones Curationum* non malè perlequantur,

particulares tamen *Medicinas*, quæ ad Curationes Morborum singulorum, proprietate quâdam spectant, aut non benè nôrunt, aut non religiosè obseruant. Nam Medici Traditionum & Experientiæ probatæ Fructum, Magistralitatibus suis destruxerunt, & sustulerunt; Addendo, & demendo, & mutando circa Medicinas, prout ijs libitum fuerit; & ferè Pharmacopœorum more, *Quid pro Quo* substituendo; ita superbè imperantes Medicinæ, vt Medicina non amplius imperet Morbo. Demptis enim Theriacâ, & Mithridatio, & fortasse Diascordio, & Confectione Alkermes, & paucis alijs Medicinis, ad nulla ferè certa Pharmaca se religiosè & seuerè astringunt. Nam Medicamenta illa, quæ in Officinis prostant venalia, potiùs in promptu sunt ad Intentiones Generales, quàm accommodata & propria ad Curationes Particulares; Siquidem speciatim nullum Morbum magnoperè respiciunt, verùm generatim ad Obstructiones aperiendas, Concoctiones confortandas, Intemperies alterandas pertinent. Atque hinc præcipuè fit, vt Empyrici & Vetulæ sæpenumerò in curandis Morbis fœliciùs operentur, quàm Medici eruditi; quia Medicinarum Probatarum Confectionem & Compositionem fidelitèr & scrupulosè retinent. Equidem memini Medicum quendam apud nos in Anglià, Practicâ celebrem, Religione propè Iudæum, Librorum lectione tanquam Arabem, solitum dicere; *Medici vestri Europæi sunt quidem viri docti; sed non nôrunt particulares curationes morborum.* Quinetiam idem ludere solebat, parùm decorè, dicendo, *Medicos nostros similes esse Episcopis; ligandi & soluendi claues habere, & nihil amplius.* Sed vt seriò quod res est dicamus; Plurimùm referre censemus, si Medici aliqui, & eruditione & practicâ insignores, Opus aliquod conficiant, de Medicinis probatis & experimentalibus, ad Morbos Particulares. Nam quod

ſpeciosâ quis ratione nixus, exiſtimet decere Medicum doctum, (habitâ ratione Complexionis Ægrorum, Ætatis, Tempeſtatis anni, Conſuetudinum, & huiuſmodi) potiùs Medicinas ex tempore aptare, quàm certis aliquibus præſcriptis inſiſtere; id fallax Res eſt, & Experientiæ non ſatis attribuit, Iudicio plus nimis. Sanè quemadmodùm in Rep. Romanâ, Ciues erant viriſſimi, & optimè compoſiti, qui aut Conſules Populo fauebant, aut Tribuni in Partes Senatûs inclinabant: ita in hâc Materiâ, de quâ agimus, Medicos eos probamus, qui aut in magnâ Eruditione, traditiones Experientiæ plurimùm faciunt; aut in Practicâ inſigni, Methodos & Generalia Artis non aſpernantur. Modificationes verò Medicinarum (ſi quando ſit opus eas adhibere) potiùs in Vehiculis earum exercendæ ſunt, quàm in ipſo Corpore Medicinarum; in quo nil nouandum, abſque euidenti neceſſitate. Hanc igitur Partem, quæ de *Medicinis Authenticis*, & *Poſitiuis* tractet, *deſiderari* ſtatuimus. Res autem eſt, quæ tentari non debet, abſque acri & ſeuero Iudicio, & tanquàm in Synodo Medicorum ſelectorum.

Item, inter Præparationes Medicinarum, mirari ſubit (præſertim cùm *Medicinæ ex Mineralibus* à Chymicis in tantum euectæ & celebratæ ſint; cúmque tales Medicinæ tutiùs adhibeantur ad Exteriora, quam intrò ſumantur) neminem adhùc inuentum, qui per Artem, *Thermas Naturales*, & *Fontes Medicinales* imitari annixus fuerit; cùm tamen in confeſſo ſit, Thermas illas & Fontes, Virtutes ſuas, ex Venis Mineralium, per quas permeant, nanciſci: Quinetiàm, in manifeſtum huius rei documentum, benè nôrit Humana Induſtria, diſcernere & diſtinguere per Separationes quaſdam, ex quo genere Mineralium, huiuſmodi Aquæ inficiantur; veluti an ex Sulphure, Vitriolo,

Chalybe, aut aliquo simili? Quæ naturalis Aquarum tinctura, si ad Artificiosas compositiones reduci posset; fuerit in potestate Hominis, & plura genera earum (prout vsus postulat) efficere; & temperamentum ipsarum pro arbitrio regere. Hanc igitur Partem, de *Imitatione Naturæ in Balneis Artificialibus* (re proculdubiò & vtili, & in promptu) *desiderari* censemus.

Ne verò singula scrupulosiùs exequamur, quam vel Instituto nostro, vel huiusce Tractatûs Naturæ convenit, claudemus hanc Partem, Defectûs alterius cuiusdam enumeratione, qui maximi nobis videtur momenti; Nimirùm, quod *Medendi ratio*, quæ obtinuit, sit *nimio plus compendiosa*, quam vt Insigne aliquid aut Arduum præstare possit. Etenim iudicio nostro, opinio fuerit magis blanda, quàm vera, si quis existimet Medicamentum aliquod tam potens aut felix fieri posse, vt Vsus eius simplex, Curationi alicui grandiori sufficiat. Mirabilis profectò fòret Oratio, quæ pronunciata, aut etiàm sæpiùs repetita, Vitium aliquod Animo penitùs insitum aut inueteratum, corrigere aut tollere possit. Longè certè abest. Verùm quæ in Naturâ eximiè possunt & pollent, sunt Ordo, Prosecutio, Series, Vicissitudo Artificiosa. Quæ, licet maius quoddam in præcipiendo iudicium, maioremque in parendo constantiam, requirant; tamen Effectuum magnitudine abundè rem compensant. Etsi autem ex Opera Medicorum quotidianâ, quam, inuisendo, assidendo, præscribendo, Ægrotis præstant, putaret quispiam haud segnitèr ipsos Curationem persequi; atque in eâdem, certâ quâdam viâ, insistere: Tamèn si quis ea, quæ præscribere & ministrare soleant Medici, acutiùs introspiciat, inueniet pleraque vacillationis & Inconstantiæ plena, & quæ ex tempore excogitentur, & in Mentem illis veniant, absque certo aliquo, aut præuiso Curationis tramite. Debuerant autem

tem etiam ab initio, postì Morbum benè perspectum & cognitum, Seriem curandi ordinatam meditari, neque ab eà, absque grauì Causa, discedere. Atque sciant pro certo Medici, posse (exempli gratia) trìa formalsè, aut quatuor Medicamenta, ad Morbum aliquem grauem curandum rectè præscribi, quæ debito ordine, & debito interuallo sumpta, Curationem præstent: quorum singula, si per se tantùm sumerentur, aut si ordo inuerteretur, aut interuallum non seruaretur, fuerint prorsus nocitura. Neque tamen id volumus, vt omnis scrupulosa & superstitiosa curandi Ratio in pretio sit tanquam optima, (non magis quam omnis *Via arcta, via* sit ad *Cælum*: verùm vt æquè recta sit Via, ac arcta & difficilis. Hanc autem Partem, quam *Filum medicinale vocabimus, desiderari* ponimus. Atque hæc illa sunt, quæ in *Doctrinâ Medicinæ*, de *Curatione Morborum, desideramus*; nisi quod restet Vnicum, quod pluris est quàm illa omnia. *Desideratur* nimirum *Philosophia Naturalis Vera* & *Actiua*, cui *Medicinæ Scientia* inædificetur. Cæterùm illa non est huiusce Tractatûs.

Tertiam Partem *Medicinæ*, posuimus illam de *Prolongatione Vitæ*; quæ noua est, & *desideratur*; Estque omnium Nobilissima. Si enim tale aliquid inueniri possit, non versabitur tantùm Medicina in *Curationum sordibus*, nec Medici ipsi propter *Necessitatem* solummodò *honorabuntur*; sed vtique propter Bonum Mortalibus, ex terrenis, quasi maximum; cuius poterint esse, secundum Deum, Dispensatores & Administri. Licet enim *Mundus* Homini Christiano, ad *Terram promissionis* contendenti, tanquàm *Eremus* sit; tamen in *Eremo* ipso proficiscentibus, Calceos & Vestes (Corpus scilicet nostrum, quod Animæ loco Tegminis est) minùs atteri, Gratiæ Diuinæ Munus quoddam æstimandũ. Hãc de re, quia est ex optimis, eámque inter *Desiderata* posuimus, ex more nostro, & Monita dabimus, & Indicia, & Præcepta

Primò

Primò *monemus*, ex Scriptoribus, circa hoc Argumentum, neminem esse, qui aliquid Magni, ne dicamus aliquid Sani, repererit. Aristoteles certè Commentarium de hoc edidit perpusillum, in quo nonnihil inest Acuti; quòd Ipse Omnia esse vult, vt solet. At Recentiores tam oscitantèr, & superstitiosè, de hoc scripserunt, vt Argumentum ipsum ob eorum vanitatem, tanquam vanum & vecors haberi cœperit.

Secundò *monemus*, ipsas Intentiones, quæ hùc spectant, Medicorum, Res nihili esse; & Cogitationes Hominum à re potiùs abducere, quàm versus eam dirigere. Sermocinantur enim, Mortem in Destitutione Calidi & Humidi consistere: Deberi itaque Calorem Naturalem confortari, Humorem autem Radicalem foueri; Perinde ac si hæc res Iusculis, aut Lactucis & Maluis, aut Amydo, aut Iuiubis, aut rursùs Aromatibus, aut Vino generoso, aut etiàm Spiritu Vini, & Oleis Chymicis, confici possit; Quæ omnia obsunt potiùs, quàm prosunt.

Tertiò *monemus*, vt Homines nugari desinant, nec tam faciles sint, vt credant, grande illud opus, quale est Naturæ Cursum remorari & retrouertere, posse Haustu aliquo Matutino, aut Vsu alicuius Pretiosæ Medicinæ, ad exitum perduci; Non Auro potabili, non Margaritarum Essentijs, & similibus Nugis; sed vt pro certo habeant, *Prolongationem Vitæ* esse rem operosam, & quæ ex compluribus Remedijs, atque eorum inter se Connexione idoneâ, constet: Neque enim quisquam ita stupidus esse debet, vt credat, quod nunquàm factum est adhùc, id fieri iam posse, nisi per modos etiàm nunquàm tentatos.

Quartò *monemus*, vt Homines ritè animaduertant & distinguant, circa ea, quæ ad *Vitam sanam*, & ea, quæ ad *Vitam longam*, conferre possunt. Sunt enim nonnulla, quæ ad Spirituum Alacritatem, & Functionum Robur,

bur, & Morbos arcendos, prosunt; quæ tamen de summâ Vitæ detrahunt, & Atrophiam senilem absque Morbis accelerant: Sunt & alia, quæ ad Prolongationem Vitæ, & Atrophiam senilem longiùs summouendam iuuant; sed tamen non vsurpantur absque periculo Valetudinis; Adeò vt qui ijs vtentur ad Prolongationem Vitæ, debeant simul Incommodis occurrere, quæ alioquin ex eorum vsu superuenire possint. Atque *Monita* hactenùs dedimus.

Quod ad *Indicia* attinet; Tale huius rei (quam Animo metimur) Plasma est. Conseruantur res & durant duobus Modis: Aut in *Identitate suâ*; Aut per *Reparationem*. In *Identitate suâ*; vt *Musca*, aut *Formica in Succino*; *Flos*, aut *Pomum*, aut *Lignum* in *Conseruatorijs Nitidis*; *Cadauer* inter *Balsama*. Per *Reparationem*; vt in *Flammâ*; & in *Mechanicis*. Operanti ad *Prolongationem Vitæ*, vtroque genere vtendum est, (disiuncta minus possunt) Corpusque Humanum conseruandum, quemadmodùm *Inanimata* conseruantur: Ac rursùs quemadmodùm *Flamma* conseruatur; Ac denique quadamtenùs vt *Mechanica* conseruantur. Tres igitur sunt ad *prolongandam Vitam* Intentiones: *Retardatio Consumptionis*; *Probitas Reparationis*; & *Renouatio* eius quod *cœpit veteraſcere*. *Consumptio* fit à duabus *Deprædationibus*; *Deprædatione Spiritûs Innati*; & *Deprædatione Aeris Ambientis*. *Prohibitio* vtriusque duplex; Aut si *Agentia* illa fiant minùs *Prædatoria*; aut si *Patientia* (*Succi* scilicet Corporis) reddantur minùs *Deprædabilia*. *Spiritus* fit minùs *Prædatorius*, si aut *substantiâ densetur*, vt in vsu *Opiatorum* & *Nitratorum*, & in *Contristationibus*; Aut *Quantitate minuatur*, vt in *Diætis Pythagoricis* & *Monasticis*; Aut *Motu leniatur*, vt in *Otio* & *Tranquillitate*. *Aer* ambiens fit minùs *Prædatorius*, si aut minùs *incalescat* à *Radijs Solis*, vt in *Regionibus frigidioribus*,

gidioribus; in *Speluncis*; in *Montibus*; & in *Columnis Anachoretarum*: Aut *ſummoueatur à Corpore*, vt in *Cute denſâ*, & in *plumis Auium*, & in *vſu Olei* & *Vnguentorum* abſque *Aromatibus*. *Succi Corporis* reduntur minùs *deprædabiles*, ſi aut *Duri* facti ſint; aut *Roſcidi* ſiue *oleoſi*. *Duri*, vt in *Victu aſpero*; *vitâ* in *Frigido*; *Exercitationibus robuſtis*; *Balneis* quibuſdam *Mineralibus*. *Roſcidi*, vt in *vſu Dulcium*, & *abſtinentiâ* à *Salſis* & *Acidis*, & maximè omnium, in tali *Miſtione Potûs*, quæ ſit Partium valdè *tenuium* & ſubtilium, abſque tamen omni *Acrimoniâ* aut *Acedine*. *Reparatio* fit per *Alimenta*; *Alimentatio* autem promouetur quatuor Modis: Per *Concoctionem Viſcerum* ad *Extruſionem Alimenti*, vt in *confortantibus Viſcera principalia*; Per *Excitationem Partium Exteriorum* ad *Attractionem Alimenti*, vt in *Exercitationibus* & *Fricationibus* debitis, atque *Vnctionibus* quibuſdam & *Balneis appropriatis*; Per *Præparationem Alimenti* ipſius, vt facilùs ſe inſinuet, & Digeſtiones ipſas quadamtenùs anticipet, vt in varijs & artificioſis Modis *Cibi condiendi*, *Potûs miſcendi*, *Panis fermentandi*, & horum trium *Virtutes* in *vnum redigendi*; Per *Confortationem* ipſius *vltimi Actûs Aſſimilationis*, vt in *Somno tempeſtiuo*, & *Applicationibus* quibuſdam *exterioribus*. *Renouatio* eius quod cœpit *veteraſcere*, fit duobus Modis; vel per *Integrationem Habitûs Corporis* ipſius, vt in vſu *Malaciſſationum* ex *Balneis*, *Emplaſtris*, & *Vnctionibus*; quæ talia ſint vt *imprimant*, non *extrahant*: Vel per *Expurgationem Succi veteris*, & *Subſtitutionem Succi noui*, vt in tempeſtiuis & *repetitis Purgationibus*, *Sanguinis Miſſionibus*, & *Diætis attenuantibus*, quæ Florem Corporis reſtituunt. Atque de *Indicijs* hactenùs.

Præcepta, quanquam ex ipſis *Indicijs* plurima poſſint deduci; tria tamen veluti præcipua ſubiungere viſum

visum est. *Præcipimus* primò, vt Prolongatio Vitæ expectetur potiùs à Diætis Statis, quàm à Regimine aliquo Victùs familiari; aut etiàm à Medicamentorum Particularium Excellentiâ. Etenìm, quæ tantâ Virtute pollent, vt Naturam retrouertere valeant; fortiora plerunque sunt, & potentiora ad alterandum, quàm vt simul in aliquâ Medicinâ componi, multò minùs in Victu familiari interspergi possint. Superest itaque vt seriatim, & regulariter, & ad Tempora certa, & vicibus certis recurrentia, adhibeantur.

Secundò *præcipimus*, vt *Prolongatio Vitæ*, expectetur potiùs ab Operatione in Spiritus, & à Malacissatione Partium, quàm à Modis Alimentandi. Etenìm, cùm Corpus humanum, eiusque Fabrica (missis externis) à tribus patiatur; Spiritibus scilicet; Partibus; & Alimentis; Via Prolongationis Vitæ per Alimentandi Modos longa est; atque per multas ambages & circuitus; At viæ per Operationes super Spiritus, & super Partes, multò breuiores sunt, & quibus citiùs ad Finem desideratum peruenitur; Eò quod Spiritus subitò patiantur, & à Vaporibus, & ab Affectibus, quæ miris modis in eos possunt; Partes item, per Balnea, aut Vnguenta, aut Emplastra, quæ subitas etiàm Impressiones faciunt.

Tertiò *præcipimus*, quod Malacissatio Partium per Exterius, fieri debet, per *Consubstantialia*, *Imprimentia*, & *Occludentia*. *Consubstantialia* enim benevolo Partium amplexu libentèr excipiuntur, & propriè malacissant. *Imprimentia* autem, & Virtutem Malacissantium, tanquàm Vehicula, faciliùs & altiùs deducunt, atque ipsa Partes nonnihil expandunt. *Occludentia* autem, Virtutem vtrorumque retinent, & paulispèr figunt, & Perspirationem, quæ est res Malacissationi opposita, (quia Humidum emittit,) cohibent. Itaque per hæc tria; (sed potiùs ordine dispositа, & succedentia, quàm commixta;) Res absoluitur. Interìm in hâc Parte mo-

nemus, non eam esse Intentionem Malaciſſationis, vt nutriat Partes per Exterius; ſed tantùm vt eas reddat magis idoneas ad Nutriendum. Quicquid enim magis Aridum eſt, minùs eſt Actiuum ad Aſſimilandum. Atque de *Prolongatione Vitæ*, quæ eſt Pars tertia *Medicinæ* nouitèr aſcripta, hæc dicta ſint.

Veniamus ad *Coſmeticam*, quæ certè Partes habet Ciuiles, Partes rursùs Effœminatas. Corporis enim Munditia, & Decor honeſtus, rectè exiſtimatur promanare à Modeſtiâ quâdam Morum, & à Reuerentiâ; inprimis erga Deum, cuius Creaturæ ſumus; tum erga Societatem, in quâ degimus; tum etiam erga noſmetipſos, quos non minùs, imò magis quàm alios reuereri debemus. Verùm Adulterina illa Decoratio, quæ Fucos & Pigmenta adhibet, digna certè eſt illis Defectibus, qui eam ſempèr comitantur; cùm non ſit, aut ad fallendum ſatis ingenioſa, aut ad vtendum ſatis commoda, aut ad Salubritatem ſatis tuta & innocua. Miramur autem prauam hanc conſuetudinem Fucandi, Leges Cenſorias, tam Eccleſiaſticas quàm Ciuiles (quæ alias in Luxuriam circa Veſtes, aut Cultus Capillorum effœminatos, admodùm fuerint ſeueræ) ita diù fugiſſe. Legimus certè de *Iezabele*, quod Pigmentis faciem obliuerit; verùm de *Eſtherâ*, & *Iudithâ*, nil tale perhibetur.

Pergamus ad *Athleticam*; Eam ſenſu intelligimus paulò largiori, quàm accipi conſueuit. Hùc enim referimus, quicquid verſatur circa conciliandâ qualemcunque (quam Corpus humanum ſuſcipit) *Habilitatem*; ſiue ſit *Agilitatis*, ſiue *Tolerantiæ*. Quarum *Agilitas* duas habet Partes, *Robur* & *Velocitatem*: Ac *Tolerantia* itidem duas, vel *Indigentiarum Naturalium patientiam*, vel in *Cruciatibus Fortitudinem*. Quorum omnium, videmus ſæpenumerò Exempla inſignia, in Practicâ Funambulorum; in duro victu Hominum quorundam Barbarorum; in Stupendis viribus Maniacorum; & in con-

constantiâ nonnullorum inter exquisita Tormenta. Imò si aliqua alia reperiatur Facultas, quæ in priorem Partitionem non cadit (qualis in *Vrinatoribus* sæpè conspicitur, qui mirificè Anhelitum cohibere possunt) ad hanc ipsam Artem aggregari volumus. Atque quod talia fieri quandóque possint, manifestissimum est; At Philosophia & inquisitio Caussarum circa eadem ferè neglecta iacet; Hanc arbitramur ob Caussam, quòd Hominibus persuasum sit huiusmodi Magisteria Naturæ, solummodò vel ex peculiari certorum Hominum indole, (quæ sub Disciplinam non cadit,) vel à diutinâ, ab Annis vsque Puerilibus, consuetudine, (quæ potiùs imperari quam doceri solet) obtinere. Quod etsi verum prorsùs non sit; tamen *Defectus* huiusmodi Rerum quid attinet notare? Certamina enim Olympica iam diù cessarunt; Tum etiàm in eiusmodi rebus Mediocritas sufficit ad vsum; Excellentia autem Mercenariæ cuidam Ostentationi ferè inseruit.

Postremò accedimus ad *Artes Voluptarias*. Eæ secundum sensus ipsos dispertitæ sunt: Oculos oblectat præcipuè *Pictoria*, cum alijs Artibus innumeris, (quæ ad Magnificentiam spectant) circa Ædificia, Hortos, Vestes, Vasa, Calices, Gemmas, & similia. Aures demulcet *Musica*, quæ tantâ Vocum, Spiritûs, Chordarum, Varietate, & apparatu, instructa est. Olìm etiam *Hydraulica*, pro Coryphæis quibusdam Artis eius habita sunt, quæ nunc propè obsoleuerunt. Atque Artes, quæ ad Visum, aut Auditum spectant, præ alijs præcipuè Liberales habitæ sunt: Sensus hi duo magis casti; Scientiæ magis eruditæ; quippe qui etiam *Mathematicam*, veluti Ancillam, in Familijs suis habeant: Etiam Altera ad Memoriam & Demonstrationes; Altera ad Mores & Affectus Animi nonnihil respicit. Reliquorum Sensuum Oblectationes, atque Artes circa ipsos, minùs in honore sunt; veluti Luxuriæ quam Magnificentiæ

centiæ propiores. Vnguenta, Odoramenta, Deliciæ & Cupediæ Mensarum, maximè autem Incitamenta Libidinis, rectiùs Censore quàm Doctore indigent. Optimè sanè à quibusdam annotatum est, nascentibus & crescentibus Rebuspub. Artes Militares florere; in statu & culmine positis Liberales; at ad declinationem & decasum vergentibus Voluptarias. Hæc verò Ætas nostra, vereor ne tanquàm in decasu felicitatis, in Artes voluptarias inclinet. Quare ista missa faciamus. Cum *Artibus Voluptarijs Ioculares* copulo. Deceptiones siquidem Sensuum, inter Delectationes Sensuum reponendæ sunt.

Iam verò transcursis *Doctrinis* illis, circa *Corpus Humanum*, (*Medicinâ*, *Cosmeticâ*, *Athleticâ*, *Voluptariâ*) illud obitèr monemus; Cùm in *Corpore Humano* tot Res in considerationem veniant, *Partes*, *Humores*, *Functiones*, *Facultates*, *Accidentia*; Cúmque, (si nobis integrum esset) constitui oportuisset Corpus vnicum *Doctrinæ de Corpore Humanò*, quæ ista omnia complecteretur (simile illi *Doctrinæ de Animâ*, de quâ mox dicemus) tamen ne Artes nimis multiplicentur, neue Veteres Artium Limites (plusquàm necesse fuerit) transponantur; *Doctrinam* de *Partibus Corporis Humani*, de *Functionibus*, de *Humoribus*, de *Respiratione*, de *Somno*, de *Generatione*, de *Fœtu* & *Gestatione* in *Vtero*, de *Augmentis*, de *Pubertate*, de *Canicie*, de *Impinguatione*, & similibus, in *Corpus Medicinæ* recipimus; licet ad Officia illa tria non propriè pertineant; Sed quia *Corpus* ipsum *Hominis*, sit per omnia *Medicinæ* Subiectum. *Motum* autem *Voluntarium*, & *Sensum*, ad *Doctrinam* de *Animâ* reijcimus; siquidem *Animæ* Partes in his duobus sunt potiores. Atque sic *Doctrinam*, quæ circa *Corpus Hominis* versatur (quod *Animæ* pro Tabernaculo duntaxat est) claudimus.

CAPVT

CAPVT III.

Partitio Philoſophiæ Humanæ *circa* Animam, *in* Doctrinam *de* Spiraculo; *&* Doctrinam *de* Animâ Senſibili *ſiue* Productâ. *Partitio ſecunda eiuſdem* Philoſophiæ, *in* Doctrinam *de* Subſtantiâ *&* Facultatibus Animæ; *&* Doctrinam *de* Vſu, *&* Obiectis Facultatum. *Appendices duæ* Doctrinæ *de* Facultatibus Animæ; Doctrina *de* Diuination- Naturali; *&* Doctrina *de* Faſcinatione. *Diſtributio* Facultatum Animæ Senſibilis, *in* Motum; *&* Senſum.

VEniamus ad *Doctrinam* de *Animâ Humanâ*; è cuius Theſauris, omnes cæteræ *Doctrinæ* depromptæ ſunt. Eius duæ ſunt Partes; Altera tractat de *Animâ Rationali*, quæ Diuina eſt; Altera de *Irrationali*, quæ communis eſt cum Brutis. Notauimus autem paulò ſuperiùs (vbi de *Formis* loquebamur) differentes illas duas *Animarum* Emanationes, quæ in primâ vtriuſque Creatione, ſe dant conſpiciendas; Nimirùm, quod altera Ortum habuerit à *Spiraculo Dei*; Altera è *Matricibus Elementorum*. Nam de *Animæ Rationalis* Generatione Primitiuâ, ita ait Scriptura, *Formauit Hominem de limo Terræ, & ſpirauit in Faciem eius Spiraculum Vitæ*. At Generatio *Animæ Irrationalis*, ſiue *Brutorum*, facta eſt per Verba illa, *Producat Aqua*; *Producat Terra*; Hæc autem *Anima* (qualis eſt in Homine) *Animæ Rationali* Organum tantum

tantùm est, atque Originem habet, & ipsa quoque, quemadmodùm in Brutis, è Limo Terræ: Neque enim dictum est, *Formauit Corpus Hominis de Limo Terræ;* sed *Formauit Hominem;* integrum scilicet Hominem, excepto illo Spiraculo. Quamobrem Partem primam *Doctrinæ Generalis* circa *Animam Humanam*, *Doctrinam de Spiraculo* appellabimus; Secundam verò, *Doctrinam* de *Animâ Sensibili* siue *Productâ*. Neque tamen, cùm hactenùs *Philosophiam* solam tractemus (quippe *Sacram Theologiam* in Fine Operis collocauimus) Partitionem istam à *Theologiâ* mutuaremus, nisi etiàm cum principijs *Philosophiæ* conueniret. Plurimæ enim & maximæ sunt *Animæ Humanæ* præcellentiæ supra *Animas Brutorum*, etiàm Philosophantibus secundum Sensum manifestæ. Vbicunque autem tot & tantarum inuenitur Excellentiarum Symbolum, ibi meritò sempèr constitui debet Differentia specifica. Itaque nobis non nimiùm placet, confusa illa & promiscua Philosophorum de *Animæ Functionibus* Tractatio; ac si *Anima Humana*, Gradu potiùs quàm Specie, discriminata esset ab *Animâ Brutorum;* Non aliter quàm Sol inter Astra, aut Aurum inter Metalla.

Subiungenda est etiàm Partitio alia *Doctrinæ Generalis* circa *Animam Humanam*, antequàm de Speciebus fusiùs loquamur. Etenim, quæ de Speciebus posteà dicemus, vtramque Partitionem, tum illam quam iam modò posuimus, tum istam quam nunc proponemus, simul tractabunt. Secunda igitur Partitio sit, in *Doctrinam* de *Substantiâ* & *Facultatibus Animæ*; & *Doctrinam* de *Vsu* et *Obiectis Facultatum.*

Præmissis itaque his Partitionibus geminis, ad Species accedamus. *Doctrina* de *Spiraculo*, eademque de *Substantiâ Animæ Rationalis*, complectitur Inquisitiones illas de Naturâ eius; Vtrum *Natiua sit illa*, an *Aduentitia; Separabilis*, an *Inseparabilis*; *Mortalis*, an *Immortalis*;

talis ; quatenùs Legibus Materiæ alligata, quatenùs minimè ; & similia ? Quæ verò huius sunt Generis, licet etiàm in Philosophiâ, & diligentiorem & altiorem Inquisitionem subire possint, quàm adhùc habetur ; vtcunque tamen in fine, Religioni determinanda & diffinienda rectius transmitti censemus : Alitèr enim, Erroribus haud paucis, & Sensûs Illusionibus omninò exponentur. Etenim, cùm *Substantia Animæ*, in Creatione suâ, non fuerit extracta aut deducta, ex Massâ Cœli & Terræ, sed immediatè inspirata à Deo ; Cúmque Leges Cœli & Terræ, sint propria Subiecta Philosophiæ ; quomodò possit Cognitio de *Substantiâ Animæ Rationalis* ex Philosophiâ peti & haberi? Quinimò ab eâdem Inspiratione Diuinâ hauriatur, à quâ *Substantia Animæ* primò emanauit.

Doctrina verò de *Animâ Sensibili* siue *Productâ*, etiàm quatenùs ad *Substantiam* eius, verè inquiritur : At ea Inquisitio nobis quasi *desiderari* videtur. Quid enim ad *Doctrinam* de *Substantiâ Animæ* faciunt, *Actus vltimus*, & *Forma Corporis*, & huiusmodi Nugæ Logicæ ? *Anima* siquidem *Sensibilis* siue *Brutorum*, planè Substantia Corporea censenda est, à Calore attenuata, & facta Inuisibilis ; Aura (inquam) ex Naturâ Flammeâ & Aereâ conflata, Aeris mollicie ad Impressionem recipiendam, Ignis vigore ad Actionem vibrandam dotata ; partìm ex Oleosis, partìm ex Aqueis nutrita ; Corpore obducta, atque in Animalibus perfectis in Capite præcipuè locata, in Neruis percurrens, & Sanguine spirituoso Arteriarum refecta & reparata ; quemadmodùm Bernardinus Telesius, & Discipulus eius Augustinus Donius, aliquâ ex parte, non omninò inutilitèr, asseruerunt. Itaque de hâc *Doctrinâ*, diligentior fiat Inquisitio : Eò magis, quod hæc Res non benè intellecta, Opiniones superstitiosas, & planè contaminatas, & Dignitatem *Animæ Humanæ* pessimè conculcantes, de *Metempsuchôsi*, &

& *Luſtrationibus Animarum* per Periodos Annorum, denique de nimis propinquâ *Animæ Humanæ* erga *Animas Brutorum* per omnia *Cognatione*, peperit. Eſt autem hæc *Anima* in Brutis *Anima principalis*, cuius Corpus Brutorum Organum; In Homine autem, Organum tantùm & ipſa *Animæ Rationalis*; & *Spiritûs* potiùs Appellatione, quàm *Animæ* indigetari poſſit. Atque de *Subſtantiâ Animæ* hactenùs.

Facultates autem *Animæ* notiſſimæ ſunt; *Intellectus*, *Ratio*, *Phantaſia*, *Memoria*, *Appetitus*, *Voluntas*, denique vniuerſæ illæ, circa quæ verſantur Scientiæ Logicæ, & Ethicæ: Sed in *Doctrinâ de Animâ*, *Origines* ipſarum tractari debent, idque phyſicè, prout Animæ innatæ ſint, & adhæreant: *Vſus* tantùm ipſarum, & *Obiecta*, illis alteris *Artibus*, deputantur. Atque in hac parte, nihil egregij (vt nobis videtur) adhùc repertum eſt; quanquàm *deſiderari* eam haud ſanè dixerimus. Habet etiàm Pars iſta, *De Facultatibus Animæ*, Appendices duas; quæ & ipſæ, quemadmodùm tractantur, potiùs Fumos nobis exhibuerunt, quàm Flammam aliquam lucidam Veritatis: Altera harum eſt *Doctrina* de *Diuinatione* Naturali; Altera de *Faſcinatione*.

Diuinationem ab Antiquis, nec malè, in duas Partes diuiſam habemus; *Artificialem*, & *Naturalem*: *Artificialis* Ratiocinando, ex Indicatione Signorum, Prædictionem colligit; *Naturalis*, ex ipsâ Animi præſenſione internâ, abſque Signorum Adminiculis, præſagit. *Artificialis* duplex; Altera argumentatur ex *Cauſis*; Altera ex *Experimentis* tantùm, cœcâ quâdam Auctoritate: Quæ poſterior, vt plurimùm, ſuperſtitioſa eſt; quales erant Ethnicorum Diſciplinæ, circa *Inſpectionem Extorum*, *Volatum Auium*, & ſimilia. Etiàm Chaldæorum *Aſtrologia* ſolennior, non multò melior. At *Artificialis Diuinatio* vtraque, inter diuerſas Scientias ſpargitur. Habet *Aſtrologus* Prædictiones ſuas, ex ſitu Aſtrorum.

Habet

Habet etiàm *Medicus* suas, De Morte ingruente; De Conualescentia; De Symptomatibus Morborum superuenturis, ex Vrinis, Pulsibus, Aspectu Ægrorum, & similibus. Habet & *Politicus* suas; *O Vrbem Venalem, & citò perituram, si Emptorem inuenerit:* Cuius Vaticinij fides non diù morata est; impleta primùm in Syllà, posteà in Cæsare. Huiusmodi igitur Prædictiones, præsentis non sunt Instituti, verùm ad Artes proprias remitti debent. *Naturalis* autem *Diuinatio*, ex vi scilicet internà Animi Ortum habens, ea demùm est, de quà nunc agitur. Hæc duplex est; Altera *Natiua*; Altera per *Influxum*. *Natiua* hoc nititur Suppositionis Fundamento; Quod Anima in se reducta, atque collecta, nec in Corporis Organa diffusa, habeat ex vi propriâ Essentiæ suæ, aliquam Prænotionem Rerum futurarum: Illa verò optimè cernitur, in Somnis, Ecstasibus, Confinijs Mortis; rariùs inter Vigilandum, aut cùm Corpus sanum sit ac validum. Huiusmodi verò status Animi, procuratur ferè, aut adiuuatur, ex Abstinentijs, atque illis Rebus, quæ Animam à Muneribus Corporis exercendis maximè seuocant, vt suâ Naturâ ablque Impeditionibus Exteriorum gaudere possit. *Diuinatio* verò per *Influxum*, hoc altero suppositionis Fundamento nititur; Quod Anima, veluti Speculum, Illuminationem quandam secundariam, à Præscientia Dei, & Spirituum excipiat; Cui etiàm idem, qui priori, Status & Regimen Corporis confert. Eadem enim Animæ seuocatio efficit, vt & suâ Naturâ impensiùs vtatur; & Diuinorum Influxuum sit magis susceptiua: Nisi quod in *Diuinationibus* per *Influxum*, Anima Feruore quodam, atque tanquàm Numinis præsentis Impatientiâ (quæ apud Priscos *Sacri Furoris* nomine vocabatur) corripiatur; In *Diuinatione* autem *Natiuâ*, Quieti potiùs & Vacationi propior sit.

Fascinatio autem, est Vis & Actus Imaginationis

intensiuus, in Corpus alterius : (Vim enim Imaginationis super Corpus proprium ipsius Imaginantis superiùs perstrinximus.) In hoc genere Schola Paracelsi, & ementitæ *Naturalis Magiæ* Cultores, tam fuerunt immodici, vt Imaginationis Impetum & Apprehensionem, *Miracula patranti Fidei* tantùm non exæquarint. Alij ad Similitudinem Veri propiùs accedentes; cùm occultas Rerum Energias & Impressiones, Sensuum Irradiationes, Contagionum de Corpore in Corpus Transmissiones, Virtutum Magneticarum Delationes, acutiùs intuerentur; in eam opinionem deuenerunt, vt multò magis à Spiritu in Spiritum (cùm Spiritus præ Rebus omnibus sit, & ad Agendum strenuus, & ad Patiendum tener & mollis) Impressiones, & Delationes, & Communicationes fieri poterint. Vnde increbuerunt Opiniones factæ quasi Populares, De Genio superiori, De Hominibus quibusdam infaustis & ominosis, De Ictibus Amoris & Inuidiæ; & aliæ his similes. Atque huic coniuncta est Disquisitio, quomodo *Imaginatio intendi* & *fortificari* possit? Quippe si Imaginatio fortis tantarum sit virium, operæ-pretium fuerit nosse, quibus modis eam exaltari, & seipsâ maiorem fieri detur? Atque hic obliquè, nec minùs periculosè, se insinuat Palliatio quædam, & Defensio maximæ Partis *Magiæ Cæremonialis*. Speciosus enim fuerit Prætextus, Cæremonias, Characteres, Incantationes, Gesticulationes, Amuleta, & similia, non ex aliquo tacito, aut Sacramentali cum malis Spiritibus contractu, vires nanciscì; sed eò pertinere tantùm, vt Imaginatio illius, qui his vtitur, roboretur & exaltetur: Quemadmodùm etiàm in Religione, vsus Imaginum, ad Mentes Hominum in Rerum Contemplatione defigendas, & Deuotionem Precantium excitandam, inualuit. Attamen mea talis est Sententia; Etiamsi detur vim Imaginationis esse vtique potentem; atque insuper Cæremonias vim illam intendere

intendere & roborare; posito denique, quod adhibeantur Cæremoniæ ad hanc Intentionem sincerè, atque tanquàm Remedium Physicum, absque aliquâ vel minimâ cogitatione, de inuitandis per ipsas auxilijs Spirituum; haberi nihilominùs debent pro illicitis, propterèà quod Sententiæ illi Diuinæ, aduersus Hominem propter Peccatum latæ, repugnent & recalcitrent, *In sudore vultûs comedes panem tuum.* Siquidem Magia eius generis, egregios illos Fructus, quibus Deus Pretium Laborem constituit, adipiscendos proponit, per paucas, easque faciles, & minimè operosas Obseruantias.

Supersunt *Doctrinæ* duæ, quæ ad *Facultates Animæ Inferioris* siue *Sensibilis*, præcipuè spectant; vtpote quæ cum Organis Corporeis maximè communicãt. Altera de *Motu Voluntario*; Altera de *Sensu* & *Sensibili*. In priori harũ, etiàm aliàs satis iciunè inquisitâ, Vnica Pars ferè integra *deest*. Etenim de Officio, & Fabricâ cõmodâ Neruorũ & Musculorũ, & aliorum quæ ad hunc Motũ requiruntur; Quæque Pars Corporis quiescat dum alia moueatur; Tum quod huiusce Motûs Rector & quasi Auriga sit Imaginatio, adeò vt dimissâ Imagine ad quam Motus fertur, statim intercipiatur & sistatur Motus ipse, (vt cùm deambulamus, si alia subeat Cogitatio acris & defixa, continuò consistimus;) & aliæ nonnullæ Subtilitates non malæ, in Obseruationem & Inquisitionem iam pridèm venerunt. Quomodò verò Compressiones, & Dilatationes, & Agitationes Spiritûs, (qui proculdubiò Motûs Fons est) corpoream & crassam Partium Molem, flectat, excitet, aut pellat, adhùc diligenter inquisitum & tractatum non est. Neque mirum, cùm *Anima ipsa Sensibilis*, hactenùs potiùs pro Entelechiâ & Functione quàdam habita sit, quam pro Substantiâ. At quandò iam innotuerit, ipsam esse Substantiam Corpoream & Materiatam, necesse est etiàm, vt quibus nixibus, Aura tam pusilla & tenera, Corpora

tam crassa & dura, in *Motu* ponere possit, inquiratur. De hâc Parte igitur, cùm *desideretur*, fiat Inquisitio.

At de *Sensu* & *Sensibili*, longè vberior & diligentior adhibita est Inquisitio, tam in Tractatibus circa ea generalibus, quam in Artibus specialibus, vtpotè *Perspectiuâ*, *Musicâ*: quam verè, nihil ad Institutum: quandoquidem illa tanquàm *Desiderata* ponere non liceat. Sunt tamen duæ Partes Nobiles & insignes, quas in hâc Doctrinâ *desiderari* statuimus: Altera de *Differentiâ Perceptionis* & *Sensûs*; Altera de *Formâ Lucis*.

Atque Differentiam inter *Perceptionem* & *Sensum*, benè enucleatam, debuerant Philosophi Tractatibus suis de *Sensu* & *Sensibili* præmittere, vt rem maximè fundamentalem. Videmus enim, quasi omnibus Corporibus Naturalibus, inesse vim manifestam *Percipiendi*; Etiàm Electionem quandam Amica amplectendi, Inimica & Aliena fugiendi. Neque nos de subtilioribus *Perceptionibus* tantùm loquimur; veluti cùm Magnes Ferrum allicit; Flamma ad Naphtham assilit; Bulla Bullæ approximata coit; Radiatio ab Obiecto albo dissilit; Corpus Animalis vtilia assimilat, inutilia excernit; Spongiæ Pars (etiam super Aquam eleuata) Aquam attrahit, Aerem expellit; & huiusmodi; Etenim quid attinet talia enumerare? Nullum siquidem Corpus ad aliud admotum, illud immutat, aut ab illo immutatur, nisi Operationem præcedat *Perceptio* Reciproca. *Percipit* Corpus Meatus quibus se insinuat; *Percipit* Impetum alterius Corporis, cui cedit; *Percipit* Amotionem alterius Corporis, à quo detinebatur, cùm se recipit; *Percipit* Diuulsionem sui Continui, cui ad Tempus resistit; vbique denique est *Perceptio*. Aer verò Calidum & Frigidum tam acutè *percipit*, vt Eius *Perceptio* sit longè subtilior quàm Tactûs Humani; qui tamen pro Calidi & Frigidi Normâ habetur. Duplex igitur deprehenditur circa hanc *Doctrinam* Hominum Culpa;

Culpa; Alia, quod eam intactam, & intractatam (cùm tamen sit Res nobilissima) plerunque reliquerunt: Alia, quod qui huic Contemplationi fortè Animum adiecerunt, longiùs, quàm par est, prouecti sunt, & *Sensum* Corporibus omnibus tribuerunt: vt piaculum ferè sit Ramum Arboris auellere, ne fortè instar Polydori ingemiscat. At debuerant illi *Differentiam Perceptionis* & *Sensûs*, non tantùm in Comparatione Sensibilium ad Insensibilia, secundum Corpus integrum, explorare, (veluti Plantarum & Animalium;) verùm etiàm in Corpore ipso Sensibili animaduertere, quid in Caussà sit, cur tot Actiones expediantur, absque omni tamen *Sensu?* Cur Alimenta digerantur, egerantur; Humores & Succi, sursùm, deorsùm, ferantur; Cor & Pulsus vibrent; Viscera, sua quæque Opificia, sicut Officinæ, producant; & tamen hæc omnia, & complura alia, absq; *Sensu* fiant? Verùm Homines non satis acutè, qualis sit Actio *Sensûs*, viderunt; atque quod Genus Corporis, quæ Mora, quæ Conduplicatio Impressionis ad hoc requirantur, vt Dolor vel Voluptas sequatur? Denique *Differentiam* inter *Perceptionem* simplicem, & *Sensum*, nullo modo nosse videntur; nec quatenùs fieri possit *Perceptio* absq; *Sensu*. Neque enim hæc Verborum tantùm Controuersia est, sed de Re magni prorsùs Momenti. De hâc igitur *Doctrinâ* (vt inprimis vtili, & ad plurima spectante) meliùs inquiratur. Quandoquidem etiàm circa hanc Rem Inscitia, tantum apud nonnullos ex Antiquis Philosophis potuerit, vt omnibus sine discrimine Corporibus Animam infundi putauerint: Neque enim videbant, quomodò *Motus* cum discretione fieri potuerit absque *Sensu*; aut *Sensus* adesse absque *Animâ*.

De *Formâ Lucis*, quod debita non facta fuerit Inquisitio (præsertìm cùm in *Perspectiuâ* strenuè elaborârunt Homines) stupenda quædam negligentia censeri possit.

possit. Etenim, nec in *Perspectiuâ*, nec aliàs, aliquid de Luce, quod valeat, inquisitum est. Radiationes eius tractantur, Origines minimè. Sed Collocatio demùm *Perspectiuæ* inter *Mathematica*, hunc ipsum Defectum, & alios similes peperit; quia à Physicis præmaturè discessum est. Tractatio autem de *Luce*, & Caussis eius, in Physicis rursùs superstitiosa ferè est, tanquàm de Re inter Diuina & Naturalia mediâ; adeò vt quidam ex Platonicis, eam Materiâ ipsâ antiquiorem introduxerint: Cùm enim Spatium esset diffusum, id primum Lumine, posteà verò Corpore impletum fuisse, vanissimo commento asseruerunt: Quando tamen Scripturæ Sacræ, Massam Cœli & Terræ, tenebrosam, ante Lucem creatam, disertè posuerint. Quæ verò physicè, & secundum Sensum de eâ tractantur, ea statim ad Radiationes descendunt, vt parùm Physicæ Inquisitionis circa hanc rem extet. Debuerant autem Homines Contemplationes suas submittere paulispèr, & quid sit *Corporibus* omnibus *Lucidis* commune inquirere, tanquàm de *Formâ Lucis*. Etenim quam immensa est corporis Differentia, (si ex dignitate considerentur) inter Solem & Lignum putridum, aut Squammas etiàm Piscium putridas? Inquirere etiàm debuerant, quid tandem in caussâ sit, cur aliqua igneſcant, & *Lucem* ex se iaciant calefacta, alia minimè? Ferrum, Metalla, Lapides, Vitrum, Ligna, Oleum, Seuum, ab Igne, vel Flammam vibrant, vel saltèm rubescunt: At Aqua, Aer, acerrimo & tanquàm furenti Calore feruefacta, nihil tamen *Lucis* adipiscuntur, nec splendent. Quod si quis hoc eò fieri putet, quod proprium sit Ignis *lucere*, Aqua autem & Aer Igni omninò inimica sint; Is sanè nunquàm per Obscura Noctis, in Aquâ salsâ, tempestate calidâ, remigauit; cùm guttulas Aquæ ex Remorum Concussione subsilientes, micare & luceſcere videre potuisset. Quod etiàm fit in Spumâ Maris feruentiore,

uentiore, quam *Pulmonem Marinum* vocant. Quid denique habent commune cum Flammâ & Ignitis, Cicendulæ & Luciolæ; & Muſca Indica, quæ Cameram totam illuſtrat; Et Oculi quorundam Animalium in Tenebris; & Saccharum inter radendum aut frangendum; & Sudor Equi nocte æſtuosâ feſtinantis; & Alia nonnulla? Quin & Homines tam parùm in hâc re viderunt, vt plerique Scintillas è Silice, Aerem attritum putent. Attamen quando Aer Calore non igneſcat, & *Lucem* manifeſtò concipiat, quomodò tandem fit, vt Noctuæ, & Feles, & alia nonnulla Animalia, noctù cernant? Adeò vt ipſi Aeri, (quandò Viſio abſque *Luce* non tranſigatur) neceſſe eſt meſſe *Lucem* aliquam Natiuam & genuinam, quamuis tenuem admodùm & infirmam, quæ tamen ſit Radijs Viſuis huiuſmodi Animalium proportionata, ijſque ad videndum ſufficiat. Verùm huiuſce Mali (vt plurimorum) Cauſſa eſt, quod Homines ex Inſtantijs particularibus, *Formas* Naturarum *Communes* non elicuerunt; Id quod nos tanquàm Subiectum proprium *Metaphyſicæ* poſuimus; Quæ & ipſa *Phyſicæ*, ſiue *Doctrinæ* de *Naturâ* Pars eſt. Itaque de *Formâ* & *Originibus Lucis* fiat Inquiſitio, eáque interìm inter *Deſiderata* ponatur. Atque de *Doctrinâ* circa *ſubſtantiam Animæ*, tam *Rationalis* quàm *Senſibilis*, cum *Facultatibus ſuis*; atq; de eiuſdem *Doctrinæ Appendicibus*, hæc dicta ſint.

FRANCISCI

FRANCISCI BARONIS DE VERVLAMIO, VICE-COMITIS SANCTI ALBANI,

DE Dignitate & Augmentis Scientiarum

LIBER QVINTVS.

AD REGEM SVVM.

CAPVT I.

Partitio Doctrinæ *circa* Vsum *&* Obiecta Facultatum Animæ Humanæ, *in* Logicam; *&* Ethicam. *Partitio* Logicæ, *in* Artes Inueniendi; Iudicandi; Retinendi; *&* Tradendi.

DOctrina *circa Intellectum*, (Rex optime) atque illa altera *circa Voluntatem Hominis*, in Natalibus suis tanquam Gemellæ sunt. Etenim *Illuminationis Puritas*, & *Arbitrij Libertas*, simul incœperunt, simul corruerunt. Neque datur in Vniuersitate Rerũ, tam intima Sympathia, quàm illa Veri & Boni. Quo magis rubori fuerit Viris doctis,

ſi Scientiâ ſint tanquàm Angeli Alati, Cupiditatibus verò, tanquàm Serpentes, qui humi reptant; circumgerentes Animas, inſtar Speculi ſanè, ſed Menſtruati.

Venimus iam ad *Doctrinam* circa *Vſum* & *Obiecta Facultatum Animæ Humanæ*. Illa duas habet Partes, eaſque notiſſimas, & conſenſu receptas; *Logicam*, & *Ethicam*: Niſi quod *Doctrinam Ciuilem*, quæ vulgò vt Pars *Ethicæ* collocatur, iam antè emancipauerimus; & in integram *Doctrinam de Homine Congregato*, ſiue in *Societate*, conſtituerimus; hic tantùm de *Homine ſegregato* tractantes. *Logica* de *Intellectu* & *Ratione*; *Ethica* de *Voluntate*, *Appetitu*, & *Affectibus* diſſerit: Altera *Decreta*, Altera *Actiones* progignit. Verum quidem eſt, quod Phantaſia in vtrâque Prouinciâ, tam Iudiciali quàm Miniſteriali, Legati cuiuſdam, aut Internuncij, aut Procuratoris reciproci, vices gerit. Nam Senſus Idôla omnigena Phantaſiæ tradit, de quibus poſteà Ratio iudicat: At Ratio viciſsim Idôla electa, & probata Phantaſiæ tranſmittit, priuſquàm fiat Executio Decreti. Siquidem Motum voluntarium perpetuò præcedit, eúmque incitat Phantaſia: adeò vt Phantaſia ſit vtrique tam Rationi quàm Voluntati Inſtrumentum commune: niſi quod Ianus iſte Bifrons ſit, & duas obuertat Facies: Facies enim Rationem aſpiciens, Veritatis habet Effigiem; Facies autem Actionem aſpiciens, Effigiem Bonitatis: Quæ tamen ſint Facies,

—— *Quales decet eſſe ſororum.*

Neque verò merus & nudus Internuncius eſt Phantaſia; ſed Auctoritatem non exiguam, vel accipit, vel vſurpat, præter Delationem ſimplicem Mandati. Rectè enim Ariſtoteles; *Id Imperij habet Anima in Corpus, quod Dominus in Mancipium: Ratio verò in phantaſiam, quod in liberâ Ciuitate Magiſtratus in Ciuem*; Ad quem poſſit ſuâ vice redire Dominatio. Videmus enim quod in ijs, quæ ſunt Fidei & Religionis, Phantaſia ſupra ipſam Rationem

Rationem scandat & eucharitur: Non quod Illuminatio Diuina locum habeat in Phantasiâ; (quin potiùs in ipsâ Arce Mentis & Intellectûs:) verùm quemadmodùm Gratia Diuina in Virtutibus, vtitur Motibus Voluntatis; ita similitèr Gratia Diuina in Illuminationibus vtitur Motibus Phantasiæ; vnde fit vt Religio semper Aditum sibi ac Viam ad Animum quæsiit, per *Similitudines*, *Typos*, *Parabolas*, *Visiones*, *Insomnia*. Rursùs haud humile est Regnum Phantasiæ in persuasionibus, à vi Eloquentiæ insinuatis. Nam vbi per Orationis Artificia Hominum Animi demulcentur, inflammantur, & in quamcunque Partem pertrahuntur; totum illud fit per Exuscitationem Phantasiæ, quæ impotens iam facta, non solùm Rationi insultat, verùm eidem vim quodammodò facit, partìm occœcando, partìm extimulando. Neque tamen Causa videtur, cur à Partitione priore discedamus. Nam Phantasia Scientias ferè non parit: Siquidem Poesis (quæ à principio Phantasiæ attributa est) pro Lusu potiùs Ingenij, quàm pro Scientiâ, habenda. Potestatem autem Phantasiæ in Naturalibus, Doctrinæ de Animâ paulò antè assignauimus: Eam verò quam habet cum Rhetoricâ cognationem, illi ipsi Arti, (de quâ infrà tractabimus) remitti par est.

Pars ista *Humanæ Philosophiæ*, quæ ad *Logicam* spectat, Ingeniorum plurimorum gustui ac palato minùs grata est; & nihil aliud videtur quàm spinosæ Subtilitatis Laqueus ac Tendicula. Nam sicut verè dicitur, *Scientiam esse Animi pabulum*; ita in hoc Pabulo appetendo, & deligendo, plerique Palatum nacti sunt Israelitarum simile in Deserto; quos Cupido incessit redeundi ad *Ollas Carnium*, *Mannæ* autem fastidium cepit: Quæ licet Cibus fuerit cœlestis, minùs tamen sentiebatur almus & sapidus. Eodem modo (vt plurimùm) illæ *Scientiæ* placent, quæ habent Infusionem nonnullam

Carnium magis esculentam; Quales sunt *Historia Civilis*, *Mores*, *Prudentia Politica*, circa quas Hominum Cupiditates, Laudes, Fortunæ versantur & occupatæ sunt. At illud *Lumen siccum*, plurimorum mollia & madida Ingenia offendit, & torret. Cæterùm vna quamque rem, propriâ si placet dignitate metiri, *Rationales Scientiæ* reliquarum omninò Claues sunt. Atque quemadmodum *Manus Instrumentum Instrumentorum*, *Anima Forma Formarum*, ita & illæ, *Artes Artium* ponendæ sunt. Neque solùm dirigunt, sed & roborant; sicut Sagittandi Vsus & Habitus, non tantùm facit vt melius quis collimet; sed vt Arcum tendat fortiorem.

Artes Logicæ quatuor numero sunt; diuisæ ex Finibus suis, in quos tendunt. Id enim agit Homo in *Rationalibus*; Aut vt *inueniat quod quæsiuerit*; Aut *iudicet quod inuenerit*; Aut *retineat quod iudicauerit*; Aut *tradat quod retinuerit*. Necesse igitur est, vt totidem sint *Artes Rationales*. *Ars Inquisitionis* seu *Inuentionis*; Ars *Examinis* seu *Iudicij*; Ars *Custodiæ* seu *Memoriæ*; & Ars *Elocutionis* seu *Traditionis*. De quibus iam sigillatim dicemus.

CAPVT

CAPVT II.

Partitio Inuentiuæ, *in* Inuentiuam Artium; & Argumentorum: *Quódque prior harum (quæ eminet)* desideretur. *Partitio* Inuentiuæ Artium, *in* Experientiam Literatam; & Organum Nouum. *Delineatio* Experientiæ Literatæ.

Inuentionis duæ sunt Species, valdè profectò inter se discrepantes; Vna *Artium & Scientiarum*; altera *Argumentorum & Sermonum.* Priorem harum *desiderari* prorsùs pronuncio. Qui quidem talis mihi videtur esse Defectus: ac si quis in Inuentario conficiendo Bonorum alicuius Defuncti ita referat; *Numeratæ pecuniæ nihil.* Vt enim cætera omnia Pecuniâ parantur; ita & per hanc *Artem* reliquæ acquiruntur. Atque sicut India Occidentalis nunquàm nobis inuenta fuisset, nisi præcessisset Acus Nauticæ Inuentio; licet Regiones illæ immensæ, Versoriæ Motus pusillus sit: Ita non est cur miretur quispiam, in *Artibus* perlustrandis & promouendis, ampliores Progressus factos non esse; quandoquidem *Ars* ipsa *Inueniendi* & *Perlustrandi Scientias* hactenùs ignoretur.

Hanc Scientiæ *desiderari* Partem planè in confesso est. Primò enim *Dialectica* nihil profitetur, imò ne cogitat quidem, de *inueniendis Artibus*, siue *Mechanicis*, siue (quas vocant) *Liberalibus*; Aut etiàm de Illarum *Operibus*, Harum verò *Axiomatibus* eliciendis; sed quasi præteriens Homines alloquitur, & dimittit, edicens, vt *Cuique in suâ Arte credant.* Celsus vir prudens, non solùm Medicus (licet moris sit omnibus in laudes Artis

propriæ

propriæ effundi) grauitèr & ingenuè, de Empyricis & Dogmaticis Medicorum Sectis loquens, fatetur; *Medicamenta & remedia priùs fuisse inuenta, de causis verò & rationibus posteriùs disceptatum; non ordine conuerso, causas ex naturâ rerum primò erutas fuisse, eásque Inuentioni Remediorum præluxisse.* At Plato non semel innuit, *Particularia infinita esse; maximè rursùs generalia minùs certa documenta exhibere; Medullam igitur Scientiarum, quâ Artifex ab Imperito distinguitur, in medijs propositionibus consistere, quas per singulas Scientias tradidit & docuit experientia.* Quin & illi, qui de Primis Rerum Inuentoribus, aut Scientiarum Originibus verba fecerunt, Casum potiùs quam Artem celebrârunt; Atque Animalia Bruta, Quadrupedes, Aues, Pisces, Serpentes, magis quam Homines, tanquam Scientiarum Doctores, introduxerunt.

Dictamnum Genitrix Dictæâ carpit ab Idâ,
Puberibus caulem foliis, & flore comantem
Purpureo, non illa feris incognita Capris
Gramina, cùm tergo volucres hæsere sagittæ.

Adeò vt minimè mirum sit (cùm in more apud Antiquos fuerit Rerum vtilium Inuentores consecrare) apud Ægyptios Gentem priscam, (cui plurimæ *Artes* initia sua debent,) Templa plena fuisse Simulachris Brutorum, Hominum verò, Simulachris propè vacua;

Omnigenûmque Deûm monstra, & latrator Anubis,
Contrà Neptunum, & Venerem, contráque Mineruam,
&c.

Quod si malis, ex traditione Græcorum, Artes potiùs Hominibus vt Inuentoribus tribuere; haudquaquàm tamen dixeris Prometheum ad Ignis Inuentionem Contemplationes adhibuisse; Aut cùm Silicem primò percuteret, Scintillas expectasse; sed casu in illud incidisse, atque (vt aiunt) *Furtum Ioui feciſſe.* Ita vt ad Artium

Artium Inuentionem quod attinet, Capræ Syluestri pro Emplastris, Philomelæ pro Modulationibus Musicis, Ibidi pro Lauationibus Intestinorum, Operculo Ollæ quod dissilijt pro Re Tormentariâ, denique (vt verbo dicamus) Casui, aut cuiuis alteri rei plus debeamus, quam Dialecticæ. Nec verò multò alitèr se habet Modus ille Inueniendi, quem rectè describit Virgilius,

Vt varias vsus meditando extunderet Artes
Paulatim——

Non enim alia hîc proponitur Inueniendi Methodus, quam cuius Bruta ipsa sunt capacia, & quam crebrò vsurpant; nimirùm attentissima circa vnam rem Sollicitudo, eiusque perpetua Exercitatio, quas sui conseruandi necessitas huiusmodi Animantibus imponit. Cicero enim verè admodùm; *Vsus vni rei deditus, & Naturam, & Artem sæpè vincit.* Quare si prædicetur de Hominibus,

——*Labor omnia vincit*
Improbus, & duris vrgens in rebus Egestas:

Etiàm de Brutis similitèr quæritur,

Quis expediuit psittaco suum Χαῖρε?

Coruo quis Auctor fuit, vt magnâ siccitate lapillos immitteret Arbori cauæ, vbi Aquam fortè conspexerit, vt surgentem Laticem rostro posset attingere? Quis viam monstrauit Apibus, qui per Aerem, tanquàm vastum Mare, Agros floridos, licet multùm ab Aluearibus dissitos, solent petere, & Fauos suos denuò repetere? Quis Formicam docuit, vt Grana in colliculo suo reponenda circumroderet priùs, ne reposita germinarent, & Spem suam illuderent? Quod si in Versu illo Virgiliano quis notet Verbum illud *Extundere*, quod Difficultatem Rei; & Verbum illud *Paulatim*, quod Tarditatem innuit; redibimus vnde profecti sumus, ad Ægyptiorum illos Deos; cùm hactenùs Homines modicè

Rationis

Rationis facultate, neutiquàm verò Officio Artis vſi ſint, ad Inuenta detegenda.

Secundò hoc ipſum quod aſſerimus, (ſi aduertatur paulò diligentiùs) demonſtrat *Inductionis* Forma, quam proponit *Dialectica*; quâ ſcilicet Scientiarum Principia inueniantur, & probentur; quæ vitioſa planè eſt, & incompetens, & Naturam, tantùm abeſt, vt perficiat, vt etiàm eam peruertat & detorqueat. Qui enim Modum acutè introſpexerit, quo Ros iſte Æthereus Scientiarum, ſimilis illi de quo loquitur Poeta,

——— *Aerei mellis cœleſtia Dona,*

Colligatur; (Cùm & Scientiæ ipſæ ex Exemplis ſingulis, partim Naturalibus, partim Artificialibus, tanquàm Prati floribus & Horti, extrahantur) reperiet profectò Animum ſuapte ſponte, & natiuâ Indole, *Inductionem*, ſolertiùs conficere, quam quæ deſcribitur à Dialecticis: Siquidem ex nudâ Enumeratione Particularium (vt Dialectici ſolent) vbi non inuenitur Inſtantia Contradictoria, vitiosè concluditur; neque aliquid aliud, huiuſmodi *Inductio* producit, quam Coniecturam probabilem. Quis enim in ſe recipiet, cùm Particularia quæ quis nouit, aut quorum meminit, ex vnâ tantùm parte compareant; non deliteſcere aliquod, quod omninò repugnet? Perinde ac ſi Samuel acquieuiſſet in illis Iſai Filijs, quos coràm adductos videbat in Domo; & minimè quæſiuiſſet Dauidem, qui in Agro aberat. Atque hæc *Inductionis* Forma, (ſi verum omninò dicendum ſit) tam pinguis eſt & craſſa, vt incredibile videatur, tam acuta & ſubtilia Ingenia (qualia in his Rebus Meditationes ſuas exercuerunt) potuiſſe eam Mundo obtrudere; Niſi illud in cauſſa fuiſſet, quod Operâ feſtinatâ ad Theorias & Dogmata contendiſſent; Particularia autem, (præſertim moram in ijs longiorem) ex faſtu quodam & elatione Animi, deſpexiſſent. Illi enim Exemplа, ſiue Inſtantias Particu-

lares

lares, vice Lictorum aut Viatorum adhibuerunt ad summouendam Turbam, vt Dogmatibus suis viam aperirent; neutiquàm autem ea inde ab initio in consilium aduocârunt, vt legitima fieret & matura de Rerum Veritate Deliberatio. Certè perculserit Animos pia & religiosa quædam Admiratio, cùm videamus eadem calcata vestigia, ad Errorem ducentia, in Diuinis & Humanis. Quemadmodum enim in Diuinâ Veritate percipiendâ, ægrè quis in animum inducat, vt fiat tanquàm Paruulus; ita in Humanâ perdiscendâ, Prouectos vtique, Puerorum more, prima Inductionum Elementa adhuc legere & retractare, res humilis existimatur, & quasi contemnenda.

Tertiò, si concedatur Principia Scientiarum, ex *Inductione* quâ vtuntur, vel Sensu & Experientiâ, rectè posse constitui; certissimum est tamen, Axiomata inferiora ab ijs per Syllogismum non posse (in rebus Naturalibus, quæ participant ex Materiâ) rectè & tutò deduci. In *Syllogismo* enim fit Reductio Propositionum ad Principia per Propositiones medias. Hæc autem siue *Inueniendi* siue *Probandi* Forma, in *Scientijs Popularibus* (veluti *Ethicis*, *Politicis*, *Legibus*, & huiusmodi) locum habet: Imò & in *Theologicis*; quandoquidèm Deo pro Bonitate suâ placuerit captui Humano se accommodare: At in *Physicis*, vbi Natura Opere, non Aduersarius Argumento constringendus est; elabitur planè Veritas ex Manibus; propter longè maiorem Naturalium Operationum, quàm Verborum subtilitatem: Adeò vt succumbente *Syllogismo*, *Inductionis* (veræ scilicet & Emendatæ) officio vbique opus sit, tam ad Principia magis generalia, quam ad Propositiones inferiores. Nam Syllogismi ex Propositionibus consistunt; Propositiones ex Verbis; Verba Notionum Tesseræ sunt; Quare si Notiones ipsæ (quæ Verbo-

rum Animæ ſunt) malè & variè, à rebus abſtrahantur, tota Fabrica corruit. Neque laborioſa vel conſequentiarum Argumentorum, vel Veritatis Propoſitionum Examinatio, rem in integrum vnquam reſtituet; cùm Error ſit (vt loquuntur Medici) in *Digeſtione primâ*; quæ à functionibus ſequentibus non rectificatur. Non igitur abſque magnâ & euidenti cauſsâ euenit, vt complures ex Philoſophis (Aliqui autem eorum maximè inſignes) Academici fuerint & Sceptici, qui Scientiæ Humanæ, & Syllepſium certitudinem ſuſtulerunt; vltra Veriſimilitudinem aut Probabilitatem negantes eam pertingere. Inficias non iuerim, viſum eſſe nonnullis, Socratem, cùm Scientiæ certitudinem à ſe amoueret, per Ironiam tantùm hoc feciſſe; & *Scientiam diſſimulando ſimulaſſe*; Renunciando ſcilicet ijs quæ manifeſtò ſciebat, vt eo modo, etiàm quæ neſciebat, ſcire putaretur. Neque etiàm in Recentiore Academiâ, (quam amplexus eſt Cicero) illa Opinio *Acatalepſiæ* admodùm ſincerè culta fuit. Etenìm qui Eloquentiâ floruerunt, hanc ferè Sectam ſibi deſumpſerunt, vt in vtramque Partem copiosè diſſerendi Gloriam aſſequerentur: vnde à viâ illâ rectâ, per quam ad Veritatem pergere debuiſſent, tanquam ad Deambulationes quaſdam amœnas, Animi cauſsâ inſtitutas, deflexum eſt. Conſtat tamen, nonnullos ſparsìm in vtrâque Academiâ, (veteri & Nouâ) multò magis inter Scepticos, *Acatalepſiam* iſtam ſimplicitèr & integrè tenuiſſe. Verùm in hoc maximè ab illis peccatum eſt; quod Senſuum perceptiones calumniabantur; vnde *Scientias* radicitùs euellebant. Senſus verò, licet ſæpenumerò Homines aut fallant, aut deſtituant, poſſint tamen multâ adiuti induſtriâ ad *Scientias* ſufficere; Idque non tam ope Inſtrumentorum (licet & hæc quoque aliquâ ex parte proſint) quam Experimentorum eius generis, quæ Obiecta ſubtiliora,

ra, quam pro Sensûs Facultate, ad Obiecta sensu comprehensibilia, producere queant. Debuerant autem potiùs, Defectum hâc in parte, imputasse Mentis tum Erroribus tum Contumaciæ, (quæ Rebus ipsis morigera esse recusat) & prauis Demonstrationibus, & modis ratiocinandi, & concludendi, ex perceptione sensuum, perperàm institutis. Hæc autem loquimur, non quo Intellectui detrahatur, aut Negotium totum deferatur; sed quo Intellectui Auxilia commoda comparentur & subministrentur; quibus Rerum Ardua, & Naturæ Obscuritatem vincere possunt. Nemo enim tantâ pollet Manûs Constantiâ, aut etiàm Habitu; vt rectam lineam ducere, aut perfectum Circulum circumscribere, manu liberâ possit; quod tamen ope Regulæ, aut Circini, facere in promptu est. Hæc igitur Res ipsa est quam paramus, & ingenti conatu molimur; vt scilicet Mens per Artem fiat Rebus par: Vtque inueniatur *Ars* quædam *Indicij* & *Directionis*, quæ cæteras Artes, earúmque Axiomata, atque Opera detegat, & in conspectum det. Hanc enim meritò *desiderari* posuimus.

Ars ista *Indicij* (ita enim eam appellabimus) duas habet Partes: Aut enim defertur *Indicium ab Experimentis ad Experimenta*; Aut *ab Experimentis ad Axiomata*, quæ & ipsa *noua Experimenta* designent. Priorem harum *Experientiam Literatam* nominabimus, posteriorem verò *Interpretationem naturæ*, siue *Notum Organum*: Prior quidem (vt alibi attigimus) vix pro *Arte* habenda est, aut *Parte Philosophiæ*, sed pro *Sagacitate* quâdam; vnde etiàm eam *Venationem Panis* (hoc nomen ex Fabulâ mutuati) quandóque appellamus: Attamen quemadmodum possit quis, in viâ suâ, triplici modo progredi; Aut cùm *palpat ipse in tenebris*; Aut *cùm alterius manu ducatur, ipse parum videns*; Aut denique cùm *Vestigia Lumine adhibito regat*: Similitèr cùm quis *Ex-*

perimenta omnigena, absque vllâ serie aut Methodo tentet, ea demùm mera est Palpatio: Cùm verò *nonnullâ vtatur in experimentando directione, & Ordine*, perinde est ac si Manu ducatur: Atque hoc illud est quod per *Experientiam Literatam* intelligimus. Nam *Lumen ipsum*, quod tertium fuit, ab *Interpretatione Naturæ*, siue Nouo Organo, petendum est.

Literata Experientia, siue *Venatio Panis* modos Experimentandi tractat: Eam (cùm *desiderari* posuerimus, neque Res sit planè perspicua) pro more & Instituto nostro aliquatenùs adumbrabimus. *Modus Experimentandi* præcipuè procedit, Aut per *Variationem Experimenti*; Aut per *Productionem Experimenti*; Aut per *Translationem Experimenti*; Aut per *Inuersionem Experimenti*; Aut per *Compulsionem Experimenti*; Aut per *Applicationem Experimenti*; Aut per *Copulationem Experimenti*; Aut denique per *Sortes Experimenti*. Vniuersa verò ista cohibita sunt, citra *Terminos Axiomatis* alicuius inueniendi. Illa enim altera Pars de *Nouo Organo*, omnem *Transitionem Experimentorum in Axiomata*; aut *Axiomatum in Experimenta*, sibi vindicat.

Variatio Experimenti fit primò in *Materiâ*; scilicet, quando *Experimentum* in iam cognitis, certæ Materiæ ferè adhæsit; nunc vero in illis, quæ similis sunt Speciei, tentetur: Veluti *Confectio Papyri*, in Pannis Linteis tantùm probata est, in sericis minimè, (nisi fortè apud Chinenses;) Neque rursùs in Filaceis, compositis ex Setis & Pilis, ex quibus conficitur (quod vocamus) Camelotum; Neque denique in Laneis, Gossipio, & Pellibus; quanquam hæc tria postrema magis esse videntur Heterogenea: Itaque admisceri possint potiùs, quam per se vtilia esse. Item *Insitio in Arboribus Fructiferis*, in vsu est; In Arboribus Syluestribus, rarò tentata; licet perhibetur Vlmum in Vlmum insitam miras producere Foliorum Vmbras. Insitio etiàm in Floribus,

ribus, rara admodùm est; licet hoc iam cœperit fieri in Rosis Muscatellis, quæ Rosis Communibus feliciter inoculantur. Etiam *Variationem in Parte Rei*, inter *Variationes in Materiâ* ponimus. Videmus enim *Surculum in Trunco Arboris insitum* feliciùs pullulare, quam si Terræ indatur. Cur non & Semen Cepæ, Capiti alterius Cepæ viridis inditum, feliciùs germinet, quam si nudæ Terræ commissum fuerit? Atque hic *Radix pro Trunco* variatur; vt hæc res Insitio quædam in Radice videri possit. *Variatio Experimenti* fit secundò in *Efficiente: Radij solis* per Specula comburentia, calore ita intenduntur, vt Materiam, quæ Ignem facilè concipiat, accendere possint: Num & Radij Lunæ, per eadem, ad lenissimum aliquem Gradum Teporis actuari possunt; vt videamus, vtrum Corpora omnia Cœlestia sint potestate calida? Item *Calores Radiosi*, per Speculâ scilicet, intenduntur: Num etiàm Calores Opaci (quales sunt Lapidum & Metallorum antequàm candeant) idem patiuntur, an potiùs sunt Luminis in hâc re Partes nonnullæ? Item *Succinum & Gagates fricata* paleas trahunt: Num etiàm & ad Ignem tepefacta? *Variatio Experimenti* fit tertiò in *Quanto*: circa quod diligens admodùm est adhibenda Cura, cùm hoc multi circumstent Errores. Credunt enim Homines, auctâ aut multiplicatâ *Quantitate*, pro ratâ augeri aut multiplicari Virtutem. Et hoc ferè postulant & supponunt, tanquàm Res sit Mathematicæ cuiusdam certitudinis: Quod omninò falsissimum est. *Globus plumbeus* vnius Libræ à Turri demissus (puta) decem pulsuum spatio, ad Terram descendit; Num Globus duarum Librarum (in quo Impetus iste, Motûs (quem vocant) Naturalis, duplicari debet) spatio quinque Pulsuum Terram feriet? At ille æquali ferè tempore descendet, neque accelerabitur iuxta Rationem *Quanti*. Item *Sulphuris* (puta)

Drachma

Drachma vna, Semilibræ Chalybis admista, eam fluere faciet & colliquari: Num igitur Vncia sulphuris, quatuor Libris Chalybis, ad Colliquationem sufficiet? At illud non sequitur. Certum enim est, *Obstinationem Materiæ* in *Patiente*, per Quantitatem, augeri amplius; quam *Actiuitatem Virtutis* in *Agente*. Porrò Nimium æquè fallit, ac Parum. Etenim in *Excoctionibus*, & *Depurationibus Metallorum*, Error est familiaris; vt ad Excoctionem promouendam, aut Calorem Fornacis, aut additamenti, quod injiciunt, molem augeant. At illa supra Modum aucta Operationem impediunt; propterea quod vi & acrimoniâ suâ, multum ex Metallo puro in fumos vertant & asportent; vt & iactura fiat; & Massa, quæ remanet, magis sit obstinata & dura. Debent igitur Homines Ludibrium illud Mulieris Æsopi cogitare; quæ sperârat, ex duplicata Mensu à Hordei Gallinam suam duo Oua quotidiè pariturum. At illa impinguata nullum peperit. Prorsùs non tutum fuerit alicui *Experimento Naturali* confidere, nisi facta fuerit Probatio, & in minore, & in maiore *Quanto*. Atque de *Variatione Experimenti* hactenùs.

Productio Experimenti duplex; *Repetitio*, & *Extensio*; Nimirùm, cùm aut *Experimentum iteratur*, aut ad *subtilius quiddam vrgetur*. *Repetitionis* Exemplum tale sit. *Spiritus Vini* fit ex Vino per Distillationem vnicam; estque Vino ipso multò acrior & fortior: Nùm etiàm Spiritus Vini ipse destillatus, siue sublimatus, seipsum Fortitudine æquè superabit? At *Repetitio* quoque non absque Fallaciâ est: Etenim, tum secunda Exaltatio, prioris excessum non æquat; tum etiàm sæpenumerò per *Iterationem Experimenti*, post Statum siue Acmen quandam Operationis, tantùm abest vt progrediatur Natura, vt potiùs relabatur. Iudicium igitur in hâc re adhibendum. Item *Argentum Viuum*, in Linteo, aut aliàs, in medio plumbi liquefacti, cùm refrigescere cœperit, insertum,

insertum, stupefit; nec amplius fluit. Num & idem Argentum Viuum, si sæpius immissum fuerit, ita figetur, vt fiat Malleabile? *Extensionis* exemplum tale sit: *Aqua in fumino posita*, & pensilis facta, & per rostrum vitri oblongum, in Vinum dilutum immersa, separabit Aquam à Vino; Vino in summum se paulatim recipiente, Aquâ in imo subsidente: Num etiam, quemadmodum Vinum & Aqua, (Corpora scilicet diuersa) hoc ingenio separantur; possint quoque Partes Vini, (Corporis nimirum integri,) subtiliores à crassioribus separari; vt fiat tanquam Destillatio per pondus; & in summo reperiatur aliquid Spiritui Vini proximum, sed fortè delicatius? Item *Magnes Ferrum integrum* trahit: Num etiam Frustum Magnetis, in Dissolutione Ferri immersum, Ferrum ad se alliciet, & se Ferro obducet? Item, *Versorium Acûs Nauticæ* se ad Polos Mundi applicat: Num etiam eâdem viâ & consecutione quâ Cœlestia? Videlicet, vt si quis Acum in contrario situ, hoc est, in puncto Australi, ponat & paulisper teneat, ac deinde vim omittat: Num fortè Acus, ad Septentriones se conferet, eligendo potius rotare per Occidentem in Situm desideratum, quam per Orientem? Item, *Aurum Argentum Viuum, iuxtà positum, imbibit.* Num verò Aurum recipit illud Argentum Viuum intra se, sine Extensione Molis suæ, vt fiat Massa quædam ipso Auro ponderosior? Item, *Homines Memoriæ seruiunt collocando Imagines Personarum in Locis.* Num etiam idem assequentur (missis Locis) & affingendo Actiones aut Habitus Personis? Atque de *Productione Experimenti* hactenùs.

Translatio Experimenti triplex; Aut *à Naturâ vel Casu in Artem*; Aut *ab Arte vel Practicâ aliâ in aliam*; Aut *à Parte alicuius Artis in Partem diuersam eiusdem. Translationis à Naturâ aut Casu in Artem*, innumera sunt Exempla: adeò vt omnes ferè Artes Mechanicæ, à tenuibus Initijs, Naturâ aut Casu præbitis, Ortum habuerint.

erint. Adagio receptum erat, *Botrum contra Botrum citiùs matureſcere:* Id quod, de mutuis Amicitiæ Operis & Officijs, increbuit. At Noſtri Cydræ (Vini ſcilicet ex Pomis) Confectores, hoc optimè imitantur. Cauent enim, ne Poma tundantur, aut exprimantur, antequàm nonnullo tempore in Aceruos coniecta mutuo contactu maturuerint; vnde nimia Potûs aceditas emendetur. Item, *Iridum Artificioſarum Imitatio* ex aſperſione ſpiſsâ Guttularum, ab Iridibus Naturalibus ex Nube roſcidâ, facili ductu tranſlata eſt. Item *Modus deſtillandi*, vel ex alto peti, ex Imbribus ſcilicet aut Rore; vel ex humili illo Experimento Guttarum, in Patinis, Ollis Aquæ bullientis, ſuperimpoſitis, adhærentium, deſumi potuit. *Tonitrua* autem & *Fulgura* imitari veritus quis eſſet, niſi Operculum Monachi illius Chymici, magno impetu & fragore, ſubitò in ſublime iactum, ſubmonuiſſet. Verùm quo hæc Res magis Exemplis abundet, eò pauciora adducere Opus fuerit. Debuerant autem Homines, ſi illis vtilia inquirere vacaret, Naturalia Opificia & Operationes ſingulas, attentè, & minutìm, & ex compoſito intueri; & ſecum perpetuò & acritèr cogitare, quænam, ex ipſis ad Artes transferri poſſint. Speculum enim Artis Natura. Nec pauciora ſunt *Experimenta*, quæ *ab Arte in Artem*, ſeu *à Practicâ in Practicam* transferri poſſunt; licet hoc rariùs in vſu ſit. Natura enim vbique omnibus occurrit; at Artes ſingulæ Artificibus tantùm proprijs cognitæ ſunt. *Specilla Ocularia* ad Viſum debilem iuuandum inuenta ſunt. Nùm & comminiſci quis queat aliquod Inſtrumentum, quod Auribus appenſum, Surdaſtris ad Audiendum iuuet? Item *Imbalſamationes & Mel Cadauera conſeruant;* Annon poſſit aliquid ex his, in Medicinam transferri, quod etiàm viuis Corporibus proſit? Item *Sigillorum Practica in Cerâ*, Cæmentis, & Plumbo antiqua fuit: At hæc etiam,

Impreſſioni

Impressioni in Chartis, siue Arti Typographicæ, viam monstrauit. Item *Sal in Coquinariâ carnes condit*, idque melius Hyeme quàm Æstate. Annon hoc ad Balnea vtilitèr transferri possit, eorumque temperamentum, quandò opus fuerit, vel imprimendum, vel extrahendum? Item *Sal*, in nupero *Experimento*, de *Conglaciationibus Artificialibus*, magnas vires ad condensandum obtinere reperitur. Annon possit hoc transferri ad Condensationes Metallorum; cùm iampridèm notum sit, Aquas Fortes, ex nonnullis Salibus, compositas, dejicere & præcipitare Arenulas Auri, ex Metallis aliquibus, Auro ipso minus densis? Item *Pictoria Imagine Memoriam* rei renouat. Annon hoc traductum est in *Artem* eam, quam vocant, *Memoriæ?* De his in genere monitum sit; Quod nihil ad Imbrem quendam Inuentorum vtilium, eorundemque nouorum, veluti cœlitùs deducendum, tantùm valere possit; quantùm, si Experimenta complurium Artium Mechanicarum, vni Homini, aut paucis, qui se inuicem Colloquijs acuere possint, in notitiam venerint; vt per hanc, quam dicimus, *Experimentorum Translationem*, Artes se mutuò fouere, & veluti commixtione Radiorum, accendere possint. Quamuis enim *Via Rationalis* per Organum longè maiora spondeat; attamen hæc *Sagacitas*, per *Experientiam literatam*, plurima interim ex ijs, quæ in proximo sunt, in Genus Humanum, (tanquàm Missilia apud Antiquos Donatiua,) proijciet & sparget. Supereſt illa *Translatio de Parte Artis in Partem diuersam*; quæ parùm differt à Translatione de Arte in Artem: Verùm quia *Artes* nonnullæ Spatia magna occupant, vt etiàm *Translationem Experimentorum* ferre intra seipsas possint, hanc etiàm Speciem *Translationis* subiungere visum est. Præcipuè, quia magni prorsùs est in nonnullâ Arte Momenti. Plurimum enim ad *Artem Medicinæ* amplificandam profuerit, si *Experi-*

menta Partis illius *Medicinæ* de *Curationibus Morborum*, ad Partes illas de *Tuendâ Sanitate*, & *Prolongatione Vitæ* transferantur. Si enim *Opiatum aliquod insigne*, ad Spirituum, in Morbo Pestilenti, furibundam Incensionem reprimendam, suffecerit; non dubitet quispiam, quin simile aliquod, debitâ Dosi familiare redditum, etiam Incensionem eam gliscentem, & obrepentem, quæ per Ætatem fit, aliquâ ex parte frænare, & retardare possit. Atque de *Translatione Experimenti* hactenùs.

Inuersio Experimenti fit, cùm contrarium eius, quod *Experimento* constat, probatur. Exempli gratiâ: *Calidum* per *Specula* intenditur: Nùm etiam Frigidum? Item *Calidum se diffundendo, fertur* tamen potiùs in *Sursum*: Num etiam Frigidum se diffundendo, fertur magis in Deorsùm? Exempli gratiâ, Accipias *Bacillum Ferreum*, illúdque in vno fine calefacias; & deinde erigas Ferrum, parte calefactâ subtùs locatâ, in superiore parte manu appositâ, actutùm manum aduret; parte autem calefactâ suprà locata, & manu subtùs, multò tardiùs aduret. Nùm etiam, si totum Bacillum calefiat, & Finis alter Niue, vel Spongiâ, in Aquâ frigidâ, tinctâ, madefiat; Si Nix aut spongia superiùs locetur, nùm (inquam) Frigus deorsùm mittet citiùs, quam inferiùs locata, sursùm? Itèm, *Radij solis supra Album* dissiliunt, supra Nigrum congregantur: Nùm etiam Vmbræ super Nigrum disperduntur, super Album congregantur? Id quod in loco tenebroso, Luce per Foramen exiguum tantùm immissâ, fieri videmus, vbi Imagines Rerum, quæ foras sunt, super Papyrum quæ Alba est excipiuntur, super Nigram minimè. Item, *Vena Frontis* ad *Dolorem Hemicranicum* inciditur: Nùm etiam Hemicranium scarificatur ad Sodam? Atque de *Inuersione Experimenti* hactenùs.

Compulsio Experimenti fit, vbi vrgetur & producitur *Experi-*

Experimentum, ad Annihilationem, vel Priuationem Virtutis: In reliquis enim Venationibus, Fera capitur tantùm; At in istâ, occiditur. Exemplum *Compulsionis* tale est. *Magnes Ferrum trahit:* Vrge ergò Ferrum, aut vrge Magnetem, vt amplius non fiat Attractio: Veluti, nùm fortè si Magnes vsus fuerit, aut in Aquis Fortibus maceratus, virtutem suam deponet, aut saltèm remittet? Contrà, si Chalybs, aut Ferrum in Crocum Martis redigantur, vel in Chalybem quem vocant Præparatum, vel etiam in Aquâ Forti soluantur, nùm adhuc ea alliciat Magnes? Rursùs, *Magnes Ferrum trahit per Vniuersa*, quæ nouimus, *Media*; Nempe si interponatur Aurum, Argentum, Vitrum: Vrge igitur aliquod Medium, si fieri possit, quod Virtutem intercipiat; Probetur Argentum Viuum; Probentur Oleum, Gummi, Carbo ignitus, & alia, quæ adhùc probata non sunt. Itèm, *Introducta sunt nuperè Perspicilla*, quæ Visibilia Minuta, miris modis multiplicent. Vrge vsum eorum, vel ad Species tam pusillas, vt ampliùs non valeant; vel ita grandiusculas, vt confundantur. Scilicet, Nùm poterint illa in Vrinâ, clarè detegere ea, quæ aliàs non perspicerentur? Nùm poterint in Gemmis, ex omni parte puris, & nitidis, grana aut nubeculas conspicienda dare? Nùm & Puluiscula in Sole (quæ Democrito pro Atomis suis, & Principijs Rerum, falsissimè obijciebantur) tanquam Corpora grandiuscula monstrare? Nùm Pluuerem crassiusculum, ex Cinnabari, & Cerusâ, ita ostendere distributum, vt appareant hic Granula Rubra, illic Alba? Nùm rursùs, Imagines maiores (puta Faciem, Oculum, &c.) in tantum multiplicatas ostendere, in quantum, Pulicem, aut Vermiculum? Nùm Byssum, aut huiusmodi Textile Linteum delicatius, & paulò apertius, ita foraminatum ostendere, ac si esset Rete? Verùm in *Compulsionibus Experimentorum*

perimentorum minùs moramur, quia ferè extra limites *Experientiæ Literatæ* cadunt, & ad *Cauſſas*, & *Axiomata*, & *Nouum Organum* potiùs ſpectant. Vbicunque enim fit Negatiua, aut Priuatiua, aut Excluſiua; cœpit iam præberi Lux nonnulla ad *Inuentionem Formarum*. Atque de *Compulſione Experimenti* hactenùs.

Applicatio Experimenti nihil aliud eſt, quàm ingenioſa Traductio eius, ad *Experimentum* aliud aliquod vtile. Exemplum tale ſit. *Corpora quæque ſuas habent Dimenſiones, ſua pondera:* Aurum plus Ponderis, minus Dimenſionis quam Argentum; Aqua quam Vinum. Ab hoc traducitur *Experimentum* vtile; Vt ex Menſurâ impletâ, & pondere excepto, poſſis dignoſcere quantum Argenti fuerit admixtum Auro, vel Aquæ Vino; quod fuit εὕρηκα illud Archimedis. Item, *Carnes in nonnullis Cellis citiùs putrefiunt, quàm in alijs:* Vtile fuerit, *Experimentum* hoc traducere, ad dignoſcendos Aeres, magis aut minùs ſalubres, ad Habitationem; vbi ſcilicet Carnes diutiùs vindicentur à Putredine: Poſſit idem applicari, ad reuelandas Salubriores aut peſtilentiores Tempeſtates Anni. Verùm innumera ſunt eiuſmodi. Euigilent modò Homines, & Oculos perpetuò, aliàs ad Naturam Rerum, aliàs ad Vſus Humanos vertant. Atque de *Applicatione Experimenti* hactenus.

Copulatio Experimenti eſt Applicationum Nexus & Catena; cùm quæ ſingula profutura non fuiſſent ad vſum aliquem, connexa valeant: Exempli gratiâ; *Roſas* aut *Fructus ſerotinos habere cupis*; Hoc fiet, ſi Gemmas præcociores auellas; Idem fiet, ſi Radices, vſque ad Ver adultum, denudes, & Aeri exponas; At multò magis ſi copuletur vtrunque. Item, *Ad refrigerandum maximè faciunt Glacies, & Nitrum*; *Vtrunque commixtum* multò magis. Verùm & hæc res per ſe perſpicua eſt. Attamen fallacia ei ſæpè ſubeſſe poſſit, (vt & omnibus, vbi deſunt *Axiomata*) Si Copula fiat ex Rebus, quæ diuerſis,

uersis, & quasi pugnantibus modis, operantur. Atque de *Copulatione Experimenti* hactenùs.

Restant *Sortes Experimenti*. Hic verò Experimentandi Modus, planè Irrationalis est, & quasi Furiosus; cùm aliquid experiri velle Animum subeat, non quia aut Ratio, aut aliquod aliud *Experimentum* te ad illud deducat, sed prorsùs, quia similis res adhùc nunquàm tentata fuit. Haud tamen scio, an in hàc ipsâ re (de quâ nunc agimus) non aliquid magni lateat: si inquam omnem Lapidem in Naturâ moueas. Magnalia enim Naturæ ferè extra vias tritas, & Orbitas notas iacent, vt etiàm Absurditas rei aliquandò iuuet. At si Ratio simul comitetur; id est, vt & manifestum sit, simile Experimentum nunquàm tentatum fuisse, & tamen Caussa subsit magna cur tentetur; tum verò hæc res ex optimis est, & planè Sinus Naturæ excutit. Exempli gratiâ: In *Operatione Ignis super aliquod Corpus Naturale*, alterum horum hactenùs semper euênit, vt aut aliquid euolet, (veluti Flamma, & Fumus, in Combustione vulgari) aut salèm fiat Separatio Partium localis, & ad nonnullam distantiam, vt in Destillatione, vbi feces subsident, vapores in Receptacula, postquàm luserint, congregantur. At *Destillationem Clausam*, (ita enim eam vocare possumus) nemo mortalium adhùc tentauit: Verisimile autem videtur vim Caloris, si intra Claustra Corporis, sua in alterando edat facinora; cùm nec iactura fiat Corporis, nec etiàm liberatio; tùm demùm hunc Materiæ Proteum, veluti Manicis detentum, ad complures transformationes adacturam; si modò Calor ita temperetur & alternetur, vt non fiat Vasorum Confractio. Est enim hæc res Matrici simili Naturali, vbi Calor operatur, nihil Corporis aut emittitur, aut separatur: Nisi quod in Matrice coniungatur Alimentatio: Verùm quatenùs ad Versionem eadem res videtur. Tales igitur sunt *Sortes Experimenti*.

Illud

Illud interìm, circa huiuſmodi Experimẽta, monemus; vt nemo Animo concidat, aut quaſi confundatur, ſi Experimenta, quibus incumbit, Expectationi ſuæ non reſpondeant. Etenìm quod ſuccedit, magis complacet; at quod non ſuccedit, ſæpenumerò non minùs informat. Atque illud ſempèr in Animo tenendum (quod perpetuò inculcamus) *Experimenta Lucifera*, etiàm adhùc, magis quam Fructifera ambienda eſſe. Atque de *Literatâ Experientiâ* hæc dicta ſint, quæ (vt iam ante diximus) *Sagacitas* potiùs eſt, & Odoratio quædam Venatica, quam *Scientia*. De *Nouo* Organo autem ſilemus, neque de eo quicquam prælibamus; Quoniàm de eo (cùm ſit res omnium maxima) Opus integrum (annuente fauore Diuino) conficere nobis in Animo eſt.

CAPVT III.

Partitio Inuentiuæ Argumentorum, *in* Promptuariam; *&* Topicam. *Partitio* Topicæ, *in* Generalem; *&* Particularem. *Exemplum* Topicæ Particularis, *in Inquiſitione*, *De* Graui *&* Leui.

INuentio *Argumentorum*, *Inuentio* propriè non eſt. *Inuenire* enim eſt ignota Detegere, non antè cognita recipere, aut reuocare. Huiuſce autem *Inuentionis* vſus atque Officium non aliud videtur, quam ex Maſsâ Scientiæ, quæ in Animo congeſta & recondita eſt, ea quæ ad rem, aut Quæſtionem inſtitutam faciunt, dextrè depromere. Nam cui parùm aut nihil, de Subiecto quod proponitur, innotuit, ei Loci *Inuentionis* non proſunt; Contrà, cui Domi paratum eſt, quod ad Rem

Rem adduci possit; is etiam absque Arte, & *Locis Inuentionis*, Argumenta tandem (licet non ita expeditè & commodè) reperiet & producet. Adeò vt hoc genus *Inuentionis* (sicut diximus) *Inuentio* propriè non sit; sed Reductio tantùm in Memoriam, siue Suggestio cum Applicatione. Attamen, quoniàm Vocabulum inualuit, & receptum est; vocetur sanè *Inuentio*; Siquidem etiam Feræ alicuius Venatio, & *Inuentio*, non minus cum illa intra Viuariorum Septa indagetur, quam cùm in Saltibus apertis, dici possit. Missis verò Verborum scrupulis, illud constet, Scopum & Finem huiusce rei, esse promptitudinem quandam, & expeditum Vsum Cognitionis nostræ, potiùs quàm eiusdem Amplificationem, aut Incrementum.

Atque vt parata sit ad differendum Copia, duplex Ratio iniri potest: Aut vt designetur, & quasi indice monstretur, ad quas partes Rem indagare oporteat; atque hæc est ea, quam vocamus *Topicam*. Aut vt iam anteà compositæ sint, & in vsum repositæ Argumenta, circà eas res, quæ frequentiùs incidunt, & in Disceptationem veniunt; atque hanc *Promptuariam* nominabimus. Hæc autem posterior tanquàm *Scientiæ Pars*, vix dici meretur; cùm in Diligentiâ potiùs consistat, quàm in Eruditione aliquâ artificiosâ. Veruntamèn hàc in Parte Aristoteles, ingeniosè quidem, sed tamen damnosè, Sophistas sui temporis deridet, inquiens; *Perinde illos facere, ac si quis calcearium professus, rationem calcei conficiendi non doceret; sed exhiberet tantùm calceos complurimos, diuersæ tam Formæ, quàm Magnitudinis.* Attamen hic regerere liceat; Calcearium, si in officinâ nil Calceorum haberet, neque eos consueret nisi rogatus; egenum prorsùs mansurum, & perpaucos inuenturum Emptores. Sed longè aliter *Saluator* noster, de *Diuinâ Scientiâ* verba faciens, inquit, *Omnis Scriba doctus in Regno Cœlorum, similis est Homi-*

ni

ni Patrifamiliàs, qui profert, de Thesauro suo, noua & Vetera. Videmus etiam priscos Rhetores Oratoribus præcepisse vt præstò haberent *Locos Communes* varios, iam pridèm adornatos, & in vtramque partem tractatos & illustratos: Exempli gratiâ: *Pro Sententiâ Legis, aduersus Verba Legis; & è contrà: Pro Fide Argumentorum, aduersus Testimonia; & è contrà.* Cicero autem ipse, longâ doctus Experientiâ, planè asserit, posse Oratorem diligentem & sedulum, iam præmeditata & elaborata habere, quæcunque in Disceptationem venient; Adeò vt in Causæ ipsius Actione, nihil nouum aut subitum inseri necesse fuerit, præter Nomina noua, & Circumstantias aliquas speciales. At Demosthenis Diligentia & Sollicitudo eò vsque processit, vt quoniàm primus ad Causam Aditus, & Ingressus, ad Animos Auditorũ præparandos, plurimùm virium haberet; operæpretium putaret, complura Concionum & Orationum Exordia, componere, & in promptu habere. Atque hæc Exempla & Auctoritates, meritò Aristotelis Opinioni præponderare possint, qui nobis Auctor foret, vt *Vestiarium* cum *Forfice* commutaremus. Itaque non fuit omittenda hæc Pars *Doctrinæ* circa *Promptuariam*, de quâ hoc loco satis. Cùm enim sit vtrique, tam Logicæ, quam Rhetoricæ communis; visum est eam hic inter Logica cursìm tantùm perstringere; pleniorem eius Tractationem, ad Rhetoricam reijcientes.

Partem alteram *Inuentiuæ*, (nimirum *Topicam*) partiemur in *Generalem*; & *Particularem*: *Generalis* illa est, quæ in *Dialecticâ* diligenter, & abundè tractata est; vt in eius Explicatione morari non sit opus. Illud tamen obitèr monendum videtur, Topicam istam non tantùm in Argumentationibus, vbi cum alijs Manum conferimus; verum & in Meditationibus, cùm quid nobiscum ipsi commentamur, aut reuoluimus, valere. Imò, neque

neque solummodò in hoc sitam esse, vt inde fiat Suggestio aut Admonitio, quid *Affirmare* aut *Asserere*; verùm etiàm quid *Inquirere*, aut *Interrogare* debeamus At prudens *Interrogatio*, quasi Dimidium Scientiæ. Rectè siquidem Plato, *Qui aliquid quærit, id ipsum quod quærit, generali quàdam notione comprehendit; aliter qui fieri potest, vt illud cum fuerit inuentum, agnoscat?* Idcircò quò amplior & certior fuerit Anticipatio nostra; eò magis directa & compendiosa erit Inuestigatio. Iidem igitur illi Loci; qui ad Intellectùs nostri Sinus intra nos excutiendos, & congestam illic Scientiam depromendam, conducent; etiàm ad Scientiam extrinsecùs hauriendam iuuabunt: Ita vt si præstò fuerit quis Rei gnarus & peritus, commodè & prudentèr de eâ interrogari à nobis possit; & similitèr Auctores, & Libri, & Partes Librorum, qui nos de jis quæ quærimus, edoceant & informent, vtilitèr deligi & euolui.

At *Topica Particularis*, ad ea quæ dicimus, longè confert magis, & pro Re fructuosissimâ habenda est. Illius certè Mentio leuis à nonnullis Scriptoribus facta est; sed integrè, & pro rei dignitate, minimè tractata. Verùm missum facientes Vitium illud & Fastum, quæ nimiùm diù regnarunt in Scholis; Videlicet, vt quæ præstò sint, infinitâ Subtilitate persequantur; quæ paulò remotiora, ne attingant quidèm; Nos sanè *Topicam Particularem*, tanquam Rem apprimè vtilem amplectimur; hoc est, *Locos Inquisitionis & Inuentionis, Particularibus Subiectis & Scientijs* appropriatos. Illi autem, Mixturæ quædam sunt, ex *Logicâ*, & *Materiâ ipsâ propriâ* singularum *Scientiarum*. Futilem enim esse constat, & anguśti cuiusdam Animi, qui existimet *Artem*, de *Scientijs* inueniendis, perfectam iam à Principio, excogitari & proponi posse; eandemque posteà in Opere poni, & exerceri debere. At certò sciant Homines, *Artes inueniendi solidas & veras, adolescere & In-*

crementa sumere, cum ipsis Inuentis: Adeò vt cùm quis primùm ad perscrutationem *Scientiæ* alicuius accesserit, possit habere *Præcepta Inuentiua* nonnulla vtilia; postquàm autem, ampliores in ipsâ *Scientiâ* progressus fecerit, possit etiàm, & debeat, noua *Inuentionis Præcepta* excogitare; quæ ad vlteriora eum feliciùs deducant. Similis est sanè hæc Res Viæ initæ in Planitie: postquàm enim Viæ partem aliquam fuerimus emensi; non tantùm hoc lucrati sumus, vt ad exitum Itineris propiùs accesserimus; verum etiàm vt, quod restat viæ, clariùs prospiciamus: Eodem modo, in *Scientijs*, gradus Itineris quisque, ea quæ à tergo reliquit, præteruectus, etiàm illa quæ supersunt, propiùs dat in conspectum. Huius autem *Topicæ* Exemplum, quoniàm eam inter *Desiderata* reponimus, subiungere visum est.

Topica Particularis, siue Articuli Inquisitionis de Graui & Leui.

1. *INquiratur, qualia sint Corpora, quæ* Motûs Grauitatis *sunt susceptibilia*; *qualia, quæ* Leuitatis; *& si quæ sint Mediæ, siue* Adiaphoræ Naturæ?

2. *Post* Inquisitionem *de* Grauitate *&* Leuitate Simplicem, *procedatur ad* Inquisitionem Comparatam; *Quæ nimirùm ex* Grauibus plus; *quæ* minùs ponderent, *in eodem Dimenso? Etiàm, quæ ex Leuibus* celeriùs ferantur *in altum, quæ* tardiùs?

3. *Inquiratur de eo quod posit & operetur* Quantum Corporis *ad* Motum Grauitatis. *Atqui videatur hoc primo aspectu quasi superuacuum; quia Rationes* Motûs *debeant sequi Rationes* Quanti: *sed res aliter se habet; Nam licet in Lancibus,* Quantitas Grauitatem Corporis *ipsius compenset (viribus Corporis vndique coeuntibus*

tibus per Repercussionem, siue Resistentiam Lancium vel Trabis) tamen vbi parua datur Resistentia (veluti in Decasu Corporum per Aerem) Quantum Corporis *parùm valet, ad* Incitationem Descensûs: *Cùm viginti pondo Plumbi, & Libra vna, eadem fere spatio cadant.*

4. *Inquiratur vtrùm* Quantum Corporis *ita augeri possit, vt* Motus Grauitatis prorsùs deponatur, *vt sit in Globo Terræ, qui pensilis est, non cadit? Vtrùm igitur possint esse aliæ Massæ tam grandes, vt se ipsæ sustentent? Nam Latio ad Centrum Terræ Res fictitia est; Atque omnis Massa grandis, Motum Lationis quemcunque exhorret, nisi ab alio Appetitu fortiori vincatur.*

5. *Inquiratur de eo, quod possit & operetur* Resistentia Corporis Medij, *vel occurrentis, ad* Regimen Motûs Grauitatis: *Corpus vero descendens, aut* penetrat *& secat Corpus occurrens; Aut ab eo* Sistitur: *Si* penetret, *fit* Penetratio; *Aut cum leui Resistentiâ, vt in Aere; Aut cum fortiori, vt in Aquâ: Si* Sistatur, *sistitur aut Resistentia dispari, vbi fit Prægrauatio; vt si Lignum superponatur Ceræ, Aut aquâ, veluti si Aqua superponatur Aquæ, aut Lignum, eiusdem generis Ligno; Id quod appellat Schola (Apprehensione quâdam inani)* Non ponderare corpus nisi extra locum suum. *Atque hæc omnia Motum Grauitatis variant: Aliter enim mouentur Grauia in Lancibus, aliter in Decasu; Etiàm aliter (quod mirum videri possit) in Lancibus pendentibus in Aere, aliter in Lancibus immersis in Aquâ, Aliter in Decasu per Aquam, aliter in Natantibus siue Vectis super Aquam.*

6. *Inquiratur de eo, quod possit & operetur* Figura Corporis descendentis, *ad regendum Motum Grauitatis; veluti Figura Lata cum tenuitate, Cubica, Oblonga, Rotundâ, Pyramidalis; & quando se vertant Corpora, quando eâdem, quâ dimittuntur, positurâ permaneant.*

7. *Inquiratur de eo, quod possit & operetur* Continuatio & Progressio ipsius Casûs siue Descensûs, *ad hoc,*

vt maiori incitatione & impetu feratur: Et quâ proportione, & quousque inualescat illa Incitatio? siquidem veteres leui Contemplatione opinati sunt, (cùm Motus Naturalis sit iste) eum perpetuò augeri & intendi.

8. *Inquiratur de eo, quod posit & operetur* Distantia, aut proximitas Corporis descendentis à Terrâ, *ad hoc, vt celeriùs cadat, aut tardiùs, aut etiàm non omninò, (si modò fuerit extra Orbem Actiuitatis Globi Terræ, quæ Gilberti opinio fuit:) Atque simul de eo quod operetur* Immersio Corporis Descendentis *magis in* profundo Terræ, *aut* Collocatio *eiusdem propiùs ad* Superficiem Terræ: *Etenim hæc res etiàm Motum variat, vt Operantibus in Mineris perspectum est.*

9. *Inquiratur de eo, quod posit & operetur* Differentia Corporum, per quæ Motus Grauitatis diffunditur & communicatur: *Atque vtrùm æquè communicetur per Corpora Mollia & Porosa, ac per Dura & Solida: veluti si Trabs Lancis, sit, ex alterâ parte Lingulæ, lignea, ex alterâ, argentea, (licet fuerint reductæ ad idem pondus,) vtrùm non progignat variationem in Lancibus? Similiter, vtrùm* Metallum, Lanæ, *aut* Vesicæ *inflatæ, super-impositum, idem* ponderet, *quod in* Fundo Lancis?

10. *Inquiratur de eo, quod posit & operetur, in communicatione Motûs Grauitatis,* Distantia Corporis à Libramine; *Hoc est, cita & sera Perceptio Incubitûs, siue Depressionis: Veluti in Lancibus, vbi altera Pars Trabis est longior (licet reducta ad idem Pondus) an inclinet hoc ipsum Lancem? Aut in Tubis arcuatis, vbi longior pars certè trahet Aquam, licet breuior pars (facta scilicet capacior) maius contineat pondus Aquæ?*

11. *Inquiratur de eo, quod posit* Intermixtio siue Copulatio Corporis Leuis, cum Corpore Graui, *ad eleuandam Corporis Grauitatem; vt in Pondere Animalium Viuorum, & Mortuorum?*

12. *Inquiratur de* secretis Ascensibus, & Descensibus Parti-

Partium Leuiorum & Grauiorum in vno Corpore integro : *vnde fiant sæpè accuratæ Separationes ; Vt in Separatione Vini & Aquæ ; in Ascensione Floris Lactis ; & similibus?*

13. *Inquiratur*, quæ sit Linea, & Directio Motûs Grauitatis ; *& quatenùs sequatur vel Centrum Terræ, id est Massam Terræ ; vel Centrum Corporis ipsius, id est Nixum Partium eius.* Contra *enim illa ad Demonstrationes apta sunt ; in Naturâ nihil valent.*

14. *Inquiratur, de* Comparatione Motûs Grauitatis, cum Motibus alijs ; *quos scilicet vincat, quibus cedat? veluti in* Motu (*quem appellant*) violento, *Motus Grauitatis compescitur ad Tempus : Etiàm, cùm Pondus longè maius Ferri, ab exiguo Magnete attollitur, cedit Motus Grauitatis, Motui Sympathiæ.*

15. *Inquiratur* de Motu Aeris, *vtrùm feratur sursùm, an sit tanquam Adiaphorus? Quod difficile est inuentu, nisi per Experimenta aliqua exquisita : Nam Emicatio Aeris in fundo Aquæ, fit potiùs per Plagam Aquæ, quàm per Motum Aeris ; cùm idem etiàm fiat in Ligno. Aer autem Aeri commistus nihil prodit, cùm non minùs Leuitatem exhibeat Aer in Aere, quam Grauitatem Aqua in Aquâ : In Bullâ autem, exili obductâ pelliculâ, ad tempus stat.*

16. *Inquiratur*, quis sit Terminus Leuitatis ? *Neque enim quemadmodum Centrũ Terræ posuerunt Centrum Grauitatis, volunt (credo) vt vltima Conuexitas Cœli fit Terminus Leuitatis : An potiùs, veluti Grauia videntur eoúsque ferri, vt decumbant, & tanquàm ad Immobile ; ita Leuia eoúsque ferantur, vt rotari incipiant, & tanquàm ad Motum sine Termino?*

17. *Inquiratur, quid in Caußâ sit, cur* Vapores & Halitus *eoúsque in altum, ac sita est Regio (quam vocant) Media Aeris, ferantur ; cùm & craßiuscula sint Materiæ, & Radij solis per Vices (noctù scilicet) cessent?*

18. *Inquiratur de* Regimine Motûs Flammæ in sursum ;

sum; *quod eo abstrusius est, quia singulis momentis flamma perit*; *nisi fortè in medio Flammarum Maiorum: Etenim Flammæ abruptæ à Continuitate suâ, parùm durant*.

19. *Inquiratur de* Motu in sursum ipsius Actiuitatis Calidi; *veluti cùm Calor in Ferro candente, citiùs gliscit in sursùm, quam in Deorsùm?*

Exemplum igitur *Topicæ Particularis* tale sit: Illud interim, quod monere occæpimus, iterùm monemus, Nempe vt Homines debeant *Topicas Particulares* suas alternare, ita vt post maiores progressus aliquos, in Inquisitione factos, aliam & subindè aliam instituant Topicam; si modò Scientiarum Fastigia conscendere cupiant. Nos autem *Topicis Particularibus* tantùm tribuimus, vt proprium Opus de ipsis, in subiectis Naturalibus dignioribus, & obscurioribus, conficere in Animo habeamus. Domini enim Quæstionum sumus, Rerum non item. Atque de *Inuentiuâ* hactenùs.

CAPVT

CAPVT IIII.

Partitio Artis Iudicandi, *in* Iudicium per Inductionem ; & per Syllogiſmum. *Quorum prius aggregatur* Organo Nouo. *Partitio prima* Iudicij per Syllogiſmum, *in* Reductionem Rectam ; & Inuerſam. *Partitio ſecunda eius in* Analyticam, & Doctrinam De Elenchis. *Partitio* Doctrinæ de Elenchis, *in* Elenchos Sophiſmatum ; Elenchos Hermeniæ ; & Elenchos Imaginum ſiue Idolorum. *Partitio* Idolorum, *in* Idola Tribus ; Idola Specûs ; & Idola Fori. *Appendix* Artis Iudicandi, *videlicet de* Analogiâ Demonſtrationum pro Natura Subiecti.

TRanſeamus nunc ad *Iudicium*, ſiue *Artem Iudicandi*, in quâ agitur de *Naturâ Probationum* ſiue *Demonſtrationum*. In *Arte* autem iſtâ *Iudicandi* (vt etiàm vulgò receptum eſt) aut *per Inductionem*, aut *per Syllogiſmum* concluditur. Nam *Enthymemata*, & *Exempla*, illorum duorum Compendia tantùm ſunt. At quatenus ad *Iudicium*, quod fit per *Inductionem*, nihil eſt quod nos detinere debeat : Vno ſiquidem eodemque Mentis opere, illud quod quæritur, & inuenitur, & iudicatur. Neque enim per Medium aliquod res tranſigitur, ſed immediatè, eodem ferè modo, quo fit in Senſu. Quippe ſenſus in Obiectis ſuis primarijs, ſimul

mul & Obiecti Speciem arripit, & eius Veritati consentit. Alitèr autem fit in *Syllogiſmo*; cuius Probatio immediata non eſt, ſed per Medium perficitur. Itaque alia res eſt *Inuentio Medij*, alia *Iudicium* de *Conſequentiâ Argumenti*. Nam primò diſcurrit Mens, poſteà acquieſcit. At *Inductionis* Formam vitioſam prorsùs valere iubemus; legitimam ad *Nouum Organum* remittimus. Itaque de *Iudicio per Inductionem* hoc loco ſatis.

De illo altero per *Syllogiſmum* quid attinet dicere; cùm ſubtiliſſimis Ingeniorum Limis, hæc res ferè attrita ſit, & in multas minutias redacta? Nec mirum, cùm ſit res, quæ cum Intellectu humano magnam habeat Sympathiam. Nam Animus humanus, miris modis ad hoc contendit, & anhelat, vt non penſilis ſit, ſed nanciſcatur aliquid fixum & immobile, cui tanquàm Firmamento, in Tranſcurſibus & Diſquiſitionibus ſuis, innitatur. Sanè quemadmodùm Ariſtoteles probare conatur inueniri in omni Motu Corporum, aliquid quod quieſcit; & Fabulam Antiquam de Atlante, qui ipſe erectus Cœlum humeris ſuſtinuit, perelegantèr ad Polos Mundi traducit, circa quos Conuerſiones expediuntur: Similitèr magno ſtudio appetunt Homines, aliquem habere intra ſe Cogitationum Atlantem, aut Polos, qui Intellectûs Fluctuationes & Vertigines aliquatenùs regant; Timentes ſcilicet, ne Cœlum ipſorum ruat. Itaque ad Principia Scientiarum conſtituenda præproperè feſtinarunt; circa quæ omnis Diſputationum varietas verteretur, ſine periculo Ruinæ & Casûs: Neſcientes profectò eum, qui certa nimis properè captauerit, in dubijs finiturum; qui autem Iudicium tempeſtiuè cohibuerit, ad certa peruenturum.

Manifeſtum eſt igitur, *Artem* hanc *Iudicandi per Syllogiſmum*, nihil aliud eſſe, quam Reductionem Propoſitionum ad Principia, per Medios *Terminos*. Principia autem conſenſu recepta intelliguntur, atque à Quæſtione

one eximuntur. At Terminorum Mediorum Inuentio, libero Ingeniorum Acumini & Inuestigationi permittitur. Est autem *Reductio* illa duplex, *Directa* scilicet; & *Inuersa*. *Directa* est, cùm ipsa Propositio ad ipsum Principium reducitur: Id quod *Probatio Ostensiua* vocatur. *Inuersa* est, cùm Contradictoria Propositionis reducitur ad Contradictorium Principij; quod vocant *Probationem per Inconmodum*. Numerus verò Terminorum Mediorum, siue Scala eorum minuitur, aut augetur, pro remotione Propositionis à Principio.

His positis, partiemur *Artem Iudicij* (sicut vulgò ferè solet) in *Analyticam*; & *Doctrinam de Elenchis*: Altera indicat, altera cauet: *Analytica* enim veras Formas instituit, de Consequentijs Argumentorum; à quibus si varietur, siue deflectatur, vitiosa deprehenditur esse Conclusio: Atque hoc ipsum in se Elenchum quendam, siue Redargutionem continet. *Rectum enim* (vt dicitur) *Et sui Index est, & obliqui*. Tutissimum nihilominus est *Elenchos*, veluti Monitores adhibere, quò facilius detegantur Fallaciæ, Iudicium aliòquin illaqueaturæ. In *Analyticâ* verò, nihil desiderari reperimus; quin potiùs oneratur Superfluis, quàm indiget Accessionibus.

Doctrinam de *Elenchis*, in tres Partes diuidere placet: *Elenchos Sophismatum; Elenchos Hermeniæ*; & *Elenchos Imaginum* siue *Idolorum*. *Doctrina* de *Elenchis Sophismatum* apprimè vtilis est: Quamuis enim pinguius Fallaciarum Genus, à Senecâ, non insciè comparetur cum Præstigiatorum technis; in quibus quo pacto res geratur nescimus, alitèr autem se habere rem quam videtur, satis nouimus: Subtiliora tamen *Sophismata*, non solum id præstant, vt non habeat quis, quod respondeat; sed & Iudicium ipsum seriò confundunt.

Hæc Pars de *Elenchis Sophismatum* præclarè tractata

est ab Aristotele, quoad Præcepta: Etiàm à Platone adhùc meliùs, quoad Exempla: Neque illud tantùm in Personâ Sophistarum Antiquorum (*Gorgiæ, Hippiæ, Protagoræ, Euthydemi*, & reliquorum) verùm etiam in Personâ ipsius Socratis, qui cum illud sempèr agat, vt nihil affirmet, sed à Cæteris in medium adducta infirmet, ingeniosissimè Obiectionum, Fallaciarum, & Redargutionum Modos expressit. Itaque in hâc Parte, nihil habemus quod *desideremus*. Illud interìm notandum; quamuis Vsum huius Doctrinæ probum, & præcipuum, in hoc posuerimus, vt redarguantur sophismata; liquidò nihilominùs patere, Vsum eius degenerem & corruptum, ad Captiones, & Contradictiones per illa ipsa Sophismata struendas & concinnandas spectare. Quod genus Facultatis, etiàm pro Eximio habetur, & haud paruas affert Vtilitates. Licet elegantèr introducta sit à quopiam illa Differentia inter Oratorem, & Sophistam; quod alter tanquàm Leporarius Cursu præstet; Alter tanquàm Lepus ipse Flexu.

Sequuntur *Elenchi Hermeniæ*; ita enim (vocabulum potiùs quam Sensum ab Aristotele mutuantes) eos appellabimus. Redigamus igitur Hominibus in Memoriam, ea quæ à Nobis de *Transcendentibus*, & de *Aduentitijs Entium Conditionibus*, siue *Adiunctis* (cùm de *Philosophiâ primâ* ageremus) superiùs dicta sunt. Ea sunt, *Maius, Minus; Multum, Paucum; Prius, Posterius; Idem, Diuersum; Potentia, Actus; Habitus, Priuatio; Totum, Partes; Agens, Patiens; Motus, Quies; Ens, Non Ens*; & similia. Inprimis autem memmerint & notent, differentes eas, quas diximus, harum Rerum Contemplationes; videlicet quod possint inquiri vel *Physicè*; vel *Logicè*: *Physicam* autem circa eas Tractationem, *Philosophiæ Primæ* assignauimus: superest *Logica*; Ea verò ipsa est Res, quam in præsenti, *Doctrinam de Elenchis Hermeniæ* nominamus. Portio certè est hæc Doctrinæ sana

sana & bonâ. Hoc enim habent Notiones illæ Generales & Communes, vt in omnibus Disputationibus vbique intercurrant; adeò vt nisi accuratè, & anxio cum iudicio, benè iam ab initio distinguantur; vniuerso Disputationum Lumini, caliginem miris modis offusuræ sint; & eò rem ferè deducturæ, vt desinant Disputationes in Pugnas Verborum. Etenim Æquiuocationes, & malæ Acceptiones Verborum, (præsertim huius generis,) sunt *Sophismata Sophismatum*. Quare etiam melius visum est, istarum Tractationem seorsùm constituere, quam eam, vel in *Philosophiam primam* siue *Metaphysicam*, recipere; vel ex parte *Analyticæ* subjecere, vt Aristoteles satis confusè fecit. Dedimus autem ei nomen ex vsu, quia verus eius Vsus est planè Redargutio, & Cautio circa vsum Verborum. Quinimò Partem illam de *Prædicamentis*, si rectè instituatur, circa Cautiones de non confundendis aut transponendis Definitionum & Diuisionum Terminis, præcipuum vsum sortiri existimamus, & hùc etiàm referri malumus. Atque de *Elenchis Hermeniæ* hactenùs.

Ad *Elenchos verò Imaginum*, siue *Idolorum* quod attinet; sunt quidem *Idôla*, profundissimæ Mentis Humanæ Fallaciæ. Neque enim fallunt in Particularibus, vt cæteræ; Iudicio caliginem offundendo, & tenebulas struendo: Sed planè ex prædispositione Mentis praua, & perperàm constitutâ; quæ tanquàm omnes Intellectûs Anticipationes detorquet & inficit. Nam *Mens Humana* (Corpore obducta & obfuscata) tantùm abest vt Speculo plano, æquali, & claro similis sit, (quod Rerum Radios sincerè excipiat & reflectat,) vt potiùs sit instar Speculi alicuius Incantati, pleni Superstitionibus & Spectris. Imponuntur autem Intellectui *Idôla*, Aut per *Naturam ipsam Generis Humani Generalem*; Aut per *Naturam cuiusque Indiuidualem*; Aut per *Verba*, siue *Naturam communicatiuam*. Primum Genus *Idôla*

Tribûs, Secundum *Idôla Specûs*, Tertium *Idôla Fori* vocare consueuimus. Est & Quartum Genus, quod *Idôla Theatri* appellamus, atque super-inductum est à *praui Theorijs* siue *Philosophijs*, & *peruersis Legibus Demonstrationum*: Verùm hoc Genus abnegari potest & deponi; Itaque illud in præsentiâ omittemus. At reliqua planè obsident mentem, neque prorsùs euelli possunt. Igitur non est, quod quis in istis, *Analyticam* aliquam expectet; sed *Doctrina de Elenchis* est, circa ipsa *Idôla*, Doctrina primaria. Neque (si verum omninò dicendum sit) *Doctrina de Idôlis*, in Artem redigi possit; sed tantùm adhibenda est, ad ea cauenda, Prudentia quædam Contemplatiua. Horum autem Tractationem plenam & subtilem, ad *Nouum Organum* amandamus; pauca generalitèr tantùm de ijs hoc loco dicturi.

Idolorum Tribûs Exemplum tale sit. *Natura Intellectûs Humani magis afficitur Affirmatiuis & Actiuis, quam Negatiuis & Priuatiuis*; cùm ritè & ordine æquum se vtrique præbere debeat. At ille, si res quæpiam aliquandò existat & teneat; fortiorem recipit de eâ Impressionem, quàm si eadem longè pluriès fallat, aut in contrarium eueniat. Id quod omnis Superstitionis, & vanæ Credulitatis, quasi Radix est. Itaque rectè respondit ille, qui, cùm suspensa Tabula in Templo monstraretur, eorum qui vota soluerant, quod Naufragij Periculum effugissent, atque interrogando premeretur, annon tum demùm Neptuni Numen agnosceret? quæsiuit vicissìm, *At vbi sunt illi depicti, qui post vota nuncupata perierunt?* Atque eadem est ratio Superstitionum similium, sicut in Astrologicis, Insomnijs, Ominibus, & reliquis: Alterum Exemplum est huiusmodi; *Animus Humanus* (cùm sit ipse Substantiâ æqualis & vniformis) *maiorem præsupponit, & affingit in Naturâ Rerum Æqualitatem, & Vniformitatem, quam reuerâ est.* Hinc Commentum

mentum Mathematicotum, *In cœlestibus omnia moueri per Circulos perfectos*, reijciendo Lineas Spirales : Hinc etiàm fit, quod cùm multa sint in Naturâ *Monodica*, & plena Imparitatis, affingat tamen semper Cogitatio Humana, *Relatiua*, *Parallela*, & *Coniugata* ; Ab hoc enim Fonte, Elementum Ignis, cum Orbe suo, introductum est, ad constituendam quaternionem cum reliquis tribus, Terrâ, Aquâ, Aere. Chymici autem fanaticum instruxerunt Rerum vniuersarum Phalangem, inanissimo commento inueniri fingentes, in quatuor illis suis Elementis, (Cœlo, Aere, Aquâ, & Terrâ,) Species singulas parallelas inuicèm, & conformes. Tertium Exemplum est superiori finitimum ; quod *Homo fiat, quasi Norma & Speculum Naturæ* : Neque enim credibile est, (si singula percurrantur & notentur) quantum Agmen *Idolorum* Philosophiæ immiserit, Naturalium Operationum, ad Similitudinem Actionum Humanarum, Reductio : Hoc ipsum inquam, quod putetur talia Naturam facere, qualia Homo facit. Neque multò meliora sunt ista, quam Hæresis *Anthropomorphitarum*, in Cellis ac Solitudine stupidorum Monachorum orta : Aut Sententia Epicuri huic ipsi in Paganismo respondens ; qui Dijs Humanam Figuram tribuebat. At non opus fuit Velleio Epicureo interrogare, *Cùr Deus Cœlum Stellis & Luminibus, tanquàm Ædilis, ornasset ?* Nam si summus ille Opifex, ad modum Ædilis se gessisset, in pulchrum aliquem & elegantem ordinem stellas digerere debuisset, operosis Palatiorum Laquearibus consimilem ; cùm è contrà ægrè quis ostendat, in tam infinito Stellarum numero, Figuram aliquam vel quadratam, vel Triangularem, vel Rectilinearem. Tanta est Harmoniæ discrepantia, inter Spiritum Hominis, & Spiritum Mundi.

Quod ad *Idòla Specûs* attinet, illa ortum habent ex *propriâ cuiusque Naturâ & Animi & Corporis* ; atque etiàm

ex

ex Educatione & Consuetudine, & fortuitis rebus, quæ singulis Hominibus accidunt. Pulcherrimum enim Emblema, est illud de *Specu Platonis*. Siquidèm si quis (missâ illâ exquisitâ Parabolæ subtilitate) à primâ Infantiâ, in Antro, aut Cauernâ obscurâ & subterraneâ, ad maturam vsque Ætatem degeret, & tunc derepentè in Aperta prodiret, & hunc Cœli & Rerum Apparatum contueretur; dubium non est, quin animum eius subirent, & perstringerent, quamplurimæ miræ & absurdissimæ Phantasiæ. Nos verò scilicet, sub Aspectu Cœli degimus; intereà tamen Animi in Cauernis Corporum nostrorum conduntur; vt infinitas Errorum & Falsitatum Imagines haurire necesse sit, si è Specu suâ rarò tantùm, & ad breue aliquod tempus prodeant; & non in Contemplatione Naturæ perpetuò, tanquàm sub Dio morentur. Emblemati siquidèm illi *de Specu Platonis*, optimè conuenit Parabola illa Heracliti; Quod *Homines Scientias in Mundis proprijs, & non in Mundo maiore quærant.*

At *Idôla Fori* molestissima sunt, quæ ex *Fœdere tacito inter Homines, de Verbis & Nominibus impositis*, se in Intellectum insinuârunt. Verba autem plerunque ex captu Vulgi induntur; atque per Differentias, quarum Vulgus capax est, res secant; Cùm autem Intellectus acutior, aut Obseruatio diligentior res meliùs distinguere velit, Verba obstrepunt. Quod verò huius Remedium est, (Definitiones scilicet,) in plurimis huic malo mederi nequit; quoniàm & ipsæ Definitiones ex verbis constent, & Verba gignant Verba. Etsi autèm putemus Verbis nostris nos imperare; & illud facile dictu sit, *Loquendum esse vt vulgus, sentiendum vt Sapientes*; Quinetiàm Vocabula Artium (quæ apud peritos solùm valent) huic rei satisfacere videri possint; & Diffinitiones (de quibus diximus) Artibus præmissæ, (secundum Prudentiam Mathematicorum) Vocabu-

lorum

lorum prauas Acceptiones corrigere valeant; attamen hæc omnia non sufficiunt, quo minus Verborum præstigiæ & Incantationes, plurimis modis seducant, & vim quandam Intellectui faciant, & impetum suum, (more Tartarorum sagittationis) retrò in Intellectum (vnde profecta sint) retorqueant. Quare altiore, & nouo quodam remedio, ad hoc Malum opus est: Verùm hæc iam cursim perstringimus, interim *desiderari* pronunciantes hanc Doctrinam, quam *Elenchos magnos*, siue de *Idolis Animi humani nátiuis & aduentitijs* appellabimus. Eius autem Tractationem legitimam, ad *Organum Nouum* referimus.

Superest *Artis Iudicandi Appendix* quædam insignis; quam etiàm *desiderari* statuimus. Siquidem Aristoteles Rem notauit, Modum Rei nullibi persecutus est. Ea tractat, *quales Demonstrationes ad quales Materias, siue Subiecta, applicari debeant*; vt hæc Doctrina tanquam *Iudicationes Iudicationum* contineat. Optimè enim Aristoteles, *Neque Demonstrationes ab Oratoribus, neque Suasiones à Mathematicis requiri debere* monet. Vt si in Probationis genere aberretur, Iudicatio ipsa non absoluatur. Quandò verò sint quatuor Demonstrationum genera, vel per *Consensum immediatum* & *Notiones communes*; vel per *Inductionem*; vel per *Syllogismum*; vel per eam (quam rectè vocat Aristoteles) *Demonstrationem in Orbem*; (non à Notioribus scilicet, sed tanquàm de Plano;) habent hæ Demonstrationes singulæ certa subiecta, & Materias Scientiarum in quibus pollent; alia, à quibus excludantur. Etenim Rigor & Curiositas, in poscendo Probationes nimiùm seueras, in aliquibus; multò magis Facilitas & Remissio, in acquiescendo Probationibus leuioribus in alijs; inter ea sunt numeranda, quæ Detrimenti plurimum, & Impedimenti Scientijs attulerunt. Atque de *Arte Iudicandi* hæc dicta sint.

CAPVT

Caput V.

Partitio Artis Retinendi *siue* Retentiuæ, *in* Doctrinam de Adminiculis Memoriæ, *&* Doctrinam de Memoriâ ipsâ. *Partitio* Doctrinæ de Memoriâ ipsâ, *in* Prænotionem; *&* Emblema.

ARtem *Retinendi* siue *Custodiendi*, in duas Doctrinas partiemur. *Doctrinam* scilicet de *Adminiculis Memoriæ*; & *Doctrinam de Memoriâ ipsâ*. *Adminiculum Memoriæ* planè *Scriptio* est: Atque omninò monendum, quod *Memoria* sine hoc Adminiculo, Rebus prolixioribus & accuratioribus, impar sit; neque vllo modo, nisi de Scripto, recipi debeat. Quod etiàm in *Philosophiâ Inductiuâ*, & *Interpretatione Naturæ*, præcipuè obtinet: Tam enim possit quis Calculationes Ephemeridis, Memoriâ nudâ, absque Scripto absoluere, quam interpretationi Naturæ per Meditationes, & vires Memoriæ natiuas & nudas, sufficere; nisi eidem Memoriæ, per *Tabulas ordinatas* ministretur. Verum missâ *Interpretatione Naturæ*, quæ Doctrina noua est, etiàm ad Veteres & Populares Scientias, haud quicquam ferè vtilius esse possit; quam Memoriæ Adminiculum solidum & bonum; hoc est; *Digestum* probum, & eruditum, *Locorum Communium*. Neque tamen me fugit; quod Relatio eorum, quæ legimus aut discimus, in *Locos communes*, damno Eruditionis ab aliquibus, imputetur, vt quæ Lectionis Cursum remoretur, & *Memoriam* ad ferendum inuiter. Attamen quoniam Adulterina res est, in Scientijs præcocem esse & promptum; nisi etiàm solidus sis & multipliciter instructus, Diligentiam & Laborem

Laborem in *Locis communibus* congerendis, magni prorsùs rem esse Vsûs, & Firmitudinis, in studijs iudicamus; veluti quæ *Inuentioni* copiam subministret; & Aciem *Iudicij* in Vnum contrahat. Verum est tamen, inter Methodos & Syntaxes *Locorum communium*, quas nobis adhùc videre contigit, nullam reperiri quæ alicuius sit pretij; quandoquidem in Titulis suis, Faciem prorsùs exhibeant, magis Scholæ, quam Mundi, Vulgares & pædagogicas adhibentes Diuisiones, non autem eas, quæ ad Rerum Medullas, & Interiora quouis modo penetrent.

Circa *Memoriam* autem *ipsam*, satis segniter & languidè videtur adhùc inquisitum. Extat certè de ea *Ars* quæpiam; Verùm nobis constat, tum meliora Præcepta de *Memoriâ* confirmandâ & ampliandâ haberi posse, quam illa Ars complectitur; tum Practicam illius ipsius Artis meliorem institui posse, quam quæ recepta est. Neque tamen ambigimus (si cui placet hac Arte ad Ostentationem abuti) quin possint præstari per eam nonnulla Mirabilia, & Portentosa: Sed nihilominus Res quasi sterilis est, (eo quo adhibetur modo) ad vsus humanos. At illud interim ei non imputamus, quod *Naturalem Memoriam* destruat, & super-oneret, (vt vulgò obijcitur;) sed quod non dextrè instituta sit, ad Auxilia memoriæ commodanda, in Negotijs & Rebus seriis. Nos verò hoc habemus (fortassè ex genere vitæ nostro Politicæ) vt, quæ Artem iactant, vsum non præbent, parui faciamus. Nam ingentem Numerum Nominum, aut Verborum semel recitatorum, eodem ordine statim repetere; aut Versus complures de quouis Argumento extemporè conficere, aut quicquid occurrit Satyricâ aliquâ similitudine perstringere; aut seria quæque in Iocum vertere; aut Contradictione & Cauillatione quiduis eludere; & similia; (quorum in Facultatibus Animi haud exigua est

Copia; quæque Ingenio & Exercitatione ad Miraculum vſque extolli poſſunt;) hæc certe omnia & his ſimilia nos non maioris facimus, quam Funambulorum & Mimorum Agilitates & Ludicra: Etenim eadem fermè Res ſunt; cùm hæc Corporis, illa Animi viribus abutantur; & Admirationis forſitàn aliquid habeant, Dignitatis parùm.

Ars autem *Memoriæ*, duplici nititur Intentione; *Prænotione*; & *Emblemate*: *Prænotionem* vocamus Abſciſſionem quandam Inueſtigationis infinitæ. Cùm enim quis aliquid reuocare in memoriam conatur; ſi nullam Prænotionem habeat, aut Perceptionem eius quod quærit; quærit certè, & molitur, & hâc illâc diſcurrit, tanquam in Infinito. Quod ſi certam aliquam prænotionem habeat; ſtatim abſcinditur Infinitum, & fit Diſcurſus Memoriæ magis in vicino; Vt Venatio Damæ, intra Septa. Itaque & Ordo manifeſtò iuuat *Memoriam*. Subeſt enim *Prænotio*, id quod quæritur tale eſſe debere, vt conueniat cum Ordine. *Similitèr* Carmina faciliùs diſcuntur memoritèr, quam *Proſa*. Si enim hæretur in aliquo verbo; ſubeſt *Prænotio*, tale debere eſſe Verbum, quod conueniat cum Verſu. Atque iſta *Prænotio* eſt *Artificialis Memoriæ* Pars prima. Nam in *Artificiali Memoriâ Locos* habemus jam antè digeſtos & paratos: *Imagines* extempore, prout res poſtulat, conficimus: At ſubeſt *Prænotio*, talem eſſe debere *Imaginem*, qualis aliquatenus conueniat cum *Loco*. Id quod vellicat Memoriam, & aliquo modo munit ad rem quam quærimus. *Emblema* verò deducit Intellectuale ad Senſibile: Senſibile autem ſemper fortiùs percutit Memoriam, atque in eâ faciliùs imprimitur, quam Intellectuale. Adeò vt etiàm Brutorum Memoria, per Senſibile excitetur; per Intellectuale, minimè. Itaque faciliùs retineas Imaginem Venatoris Leporem perſequentis, aut Pharmacopæi Pyxides ordinantis, aut Pedantij Orationem

Orationem habentis, aut Pueri Versus memoritèr recitantis, aut Mimi in Scenâ agentis; quam ipsas Notiones Inuentionis, Dispositionis, Elocutionis, Memoriæ, Actionis. Sunt & alia, quæ pertinent ad *Memoriam* iuuandam (vt modo diximus) sed *Ars* quæ iam habetur ex his duobus iam præmissis consistit. Particulares autem Artium Defectus persequi, fuerit ab Instituto nostro recedere. Igitur de *Arte Retinendi* siue *Custodiæ*, hæc dicta sint. Iam verò, ad quartum Membrum *Logicæ*, quod *Traditionem* & *Elocutionem* tractat, ordine peruenimus.

FRANCISCI

BARONIS

DE

VERVLAMIO,

VICE-COMITIS

SANCTI ALBANI,

DE

Dignitate & Augmentis Scientiarum

LIBER SEXTVS.

AD REGEM SVVM.

CAPVT I.

Partitio Traditiuæ; *in* Doctrinam de Organo Sermonis; Doctrinam de Methodo Sermonis; *&* Doctrinam de Illustratione Sermonis. *Partitio* Doctrinæ de Organo Sermonis, *in* Doctrinam de Notis Rerum; De Locutione; *&* De Scriptione: *Quarum duæ posteriores* Grammaticam *constituunt, eiusque* Partitiones *sunt*. *Partitio* Doctrinæ de Notis Rerum,

Rerum, *in* Hieroglyphica; & Characteres Reales. *Partitio Secunda* Grammaticæ, *in* Literariam; & Philosophantem. *Aggregatio* Poeseos quoad Metrum, *ad* Doctrinam de Locutione. *Aggregatio* Doctrinæ de Ciphris, *ad* Doctrinam de Scriptione.

Conceditur certè cuiuis (Rex Optime) Seipsum & Sua ridere & ludere. Quis igitur nouit, nùm fortè Opus istud nostrum, non descriptum fuerit, ex Libro quodam Veteri, reperto inter Libros, famosissimæ illius Bibliothecæ *Sancti Victoris*; quorum Catalogum excepit Magister *Franciscus Rabelesius?* Illic enim inuenitur Liber, cui Titulus est, *Formicarium Artium.* Nos sanè pusillum Aceruum Puluisculi congessimus, & sub eo complura Scientiarum & Artium Grana condidimus; quò Formicæ reptare possint, & paulatìm conquiescere, & subinde ad nouos se labores accingere. At Regum Sapientissimus Pigros quoscunque remittit ad Formicas: Nos autem Pigros eos Homines pronunciamus, quibus acquisitis vti tantùm, cordi sit; neque subinde nouas Scientiarum Sementes & Messes facere.

Accedamus nunc ad *Artem Tradendi*, siue *Proferendi*, & *Enunciandi* ea, quæ Inuenta, Iudicata, ac in Memoriâ reposita sunt; quam Nomine Generali *Traditiuam* appellabimus. Ea omnes *Artes* circa *Verba* & *Sermones* complectitur. Quamuis enim Ratio, Sermonis veluti Anima sit; tamen in tractando disiungi debent, Ratio,

Ratio, & Sermo; non minùs quam Anima, & Corpus. *Traditiuam* in tres Partes diuidemus; *Doctrinam circa Organum Sermonis; Doctrinam circa Methodum Sermonis*; & *Doctrinam circa Sermonis Illustrationem*, siue *Ornatum*.

Doctrina de Organo Sermonis vulgò recepta, quæ & *Grammatica* dicitur, duplex est: Altera de *Locutione*; Altera de *Scriptione*: Rectè enim Aristoteles; *Cogitationum Tesseræ verba, Verborum literæ*; Vtrunque *Grammaticæ* assignabimus. Verùm vt rem altiùs reperamur, antequàm ad *Grammaticam* & Partes eius iam dictas veniamus, in genere de *Organo Traditiuo* dicendum est. Videntur enim esse Proles quædam *Traditiuæ* aliæ, præter *Verba* & *Literas*. Hoc igitur planè statuendum est; Quicquid scindi possit in Differentias satis numerosas, ad Notionum varietatem explicandam (modò Differentiæ illæ Sensui perceptibiles sint) fieri posse Vehiculum Cogitationum de Homine in Hominem. Nam videmus Nationes *Linguis* discrepantes, Commercia non malè per *Gestus* exercere. At in Practicâ nonnullorum, qui surdi & muti vsque à Natiuitate fuerant, & aliàs erant ingenioſi, miros vidimus haberi inter eos & Amicos suos, qui eorum *Gestus* perdidicerant, Dialogos. Quinetiàm notissimum fieri iam cœpit, quod in Chinâ, & Prouincijs vltimi Orientis, in vsu hodiè sint, *Characteres* quidam *Reales*, non *Nominales*; qui scilicet nec Literas, nec Verba, sed Res & Notiones exprimunt. Adeò vt Gentes complures, Linguis prorsus discrepantes, sed huiusmodi Characteribus, (qui apud illos latiùs recepti sunt) consentientes, Scriptis communicent: Eoúsque, vt Librum aliquem huiusmodi Characteribus conscriptum, quæque Gens, Patriâ Linguâ legere, & reddere possit.

Notæ igitur *Rerum*, quæ absque Ope, aut Medio *Verborum*, Res significant, duplicis generis sunt: Quarum prius Genus ex *Congruo*; Alterum ad *Placitum* significat.

significat. Prioris Generis sunt, *Hieroglyphica*; & *Gestus*: Posterioris verò, ij, quos diximus, *Characteres Reales*. *Hieroglyphicorum* Vsus vetustus admodùm, & in Veneratione quâdam habitus; Præcipuè apud Ægyptios Gentem valdè antiquam: Adeò vt videantur *Hieroglyphica* fuisse *Scriptio* quædam Ante-nata, & senior ipsis *Elementis Literarum*, nisi fortè apud Hebræos. *Gestus* autèm, tanquàm *Hieroglyphica* Transitoria sunt. Quemadmodùm enim Verba prolata volant, scripta manent; ita & *Hieroglyphica Gestibus* expressa transeunt, depicta durant. Cùm enim Periander, consultus de conseruandâ Tyrannide, Legatum astare iuberet; atque ipse in Horto deambulans, Summitates Florum eminentiorum carperet, ad Sedem Procerum innuens; non minùs vsus est *Hieroglyphico*, quam si id in Chartâ depinxisset. Illud interim patet, *Hieroglyphica* & *Gestus*, semper cum Re significatâ aliquid Similitudinis habere; & Emblemata quædam esse; vnde eas *Notas Rerum ex congruo* nominauimus. At *Characteres Reales*, nihil habent ex Emblemate, sed planè surdi sunt; non minùs quam ipsa Elementa Literarum; & ad *Placitum* tantùm efficti, consuetudine autem tanquàm Pacto tacito recepti. Illud interim liquet, vastâ ipsorum multitudine ad Scribendum opus esse: Tot enim esse debent, quot sunt Vocabula Radicalia. Hæc igitur Portio *Doctrinæ de Organo Sermonis* quæ est de *Notis Rerum*, nobis ponitur pro *Desiderato*. Etsi autem tenuis possit videri esse eius Vsus, cùm Verba & Scriptio per Literas sint Organa *Traditiua* longè commodissima; visum est tamen nobis, veluti Rei non ignobilis, aliquam hoc loco Mentionem eius facere. Tractamus enim hîc, veluti Numismata Rerum Intellectualium; nec abs re fuerit nosse, quod sicut Nummi possint confici ex alià Materià præter Aurum & Argentum, ita & *Notæ Rerum* aliæ possint cudi, præter *Verba* & *Literas*.

Pergamus

Pergamus igitur ad *Grammaticam*. Ea verò, veluti Viatoris locum, erga cæteras Scientias obtinet; non nobilem illum quidem, sed inprimis tamen necessarium; præsertim cùm Scientiæ, nostris Seculis, ex Linguis Eruditis, non vernaculis, potissimùm hauriantur. Neque tamen Dignitas eius parua censenda est; quandoquidèm Antidoti cuiusdam vicibus fungatur contra Maledictionem illam Confusionis Linguarum. Sanè hoc agit Industria humana, vt se restituat & redintegret in Benedictionibus illis, quibus Culpa sua exciderit. Atque contra Maledictionem primam Generalem de Sterilitate Terræ, & *Comedendo panem suum in sudore vultûs sui*, reliquis Artibus omnibus se munit & instruit. At contra secundam illam de Confusione Linguarum, aduocat in auxilium *Grammaticam*. Eius, in Linguis quibusque vernaculis, exiguus certè vsus est; In Externis perdiscendis, latior; Amplissimus verò in illis Linguis, quæ vulgares esse desierunt, & in Libris tantùm perpetuantur.

Grammaticam etiàm bipartiram ponemus; vt alia sit *literaria*; alia *Philosophica*: Altera adhibetur simpliciter ad Linguas, nempe vt eas quis, aut celeriùs perdiscat, aut emendatiùs & purius loquatur: Altera verò aliquatenùs Philosophiæ ministrat: Qua in parte occurrit nobis Cæsarem Libros *De Analogia* conscripsisse, Atque Dubitatio subijt, vtrum illi hanc, quam dicimus, *Grammaticam Philosophicam* tractarint? Suspicamur tamen nil admodum in illis fuisse subtilius, aut sublimius; sed tantùm Præceptiones tradidisse de Oratione castâ & integra, neque a Consuetudine loquendi prauâ, neque ab Affectatione aliquorum, vitiata & pollutâ; in quo genere ipse excelluit. Veruntamen hâc ipsâ re moniti, cogitatione complexi sumus *Grammaticam* quandam, quæ non Analogiam Verborum ad inuicem, sed Analogiam inter Verba, & Res, siue Rationem,

onem, ſedulò inquirat; citra tamen eam, quæ Logicæ ſubſeruit, Hermeniam. Veſtigia certè Rationis Verba ſunt: Itaque Veſtigia etiàm aliquid de Corpore indicant: Huius igitur rei Adumbrationem quandam tenuem dabimus: Primò autem minimè probamus curioſam illam Inquiſitionem, quam tamen Plato Vir eximius non contempſit; nimirùm de Impoſitione & Originali Etymologia Nominum; ſupponendo ac ſi illa iam à Principio ad Placitum indita minimè fuiſſent, ſed ratione quàdam & ſignificantèr deriuata & deducta: Materiam certè elegantem, & quaſi ceream, quæ aptè fingi & flecti poſſit; quoniàm verò Antiquitatum Penetralia perſcrutari videtur, etiàm quodammodò Venerabilem; ſed nihilominùs parcè veram, & fructu caſſ. m. Illa demùm, vt arbitramur, foret nobiliſſima *Grammaticæ* ſpecies, ſi quis in *Linguis* plurimis, tam Eruditis quam Vulgaribus eximiè doctus, de varijs *Linguarum* Proprietatibus tractaret; in quibus quæque excellat, in quibus deficiat, oſtendens. Ita enim & *Linguæ* mutuo commercio locupletari poſſint; & fiet ex ijs quæ in ſingulis *Linguis* pulchra ſunt, (tanquam Venus Apellis) Orationis ipſius quædam formoſiſſima Imago, & Exemplar quoddam inſigne, ad ſenſus Animi ritè exprimendos. Atque vnà etiam hoc pacto capientur ſigna haud leuia, ſed obſeruatu digna (quod fortaſsè quiſpiam non putaret) de Ingenijs & Moribus Populorum & Nationum, ex *Linguis* ipſorum. Equidem libenter audio Ciceronem notantem, quod apud Græcos deſit Verbum, quod Latinum illud (*Inceptum*) reddat; *Propterea* (inquit) *quod Græcis hoc vitium tam familiare fuit, vt illud in ſe ne agnoſcerent quidem.* Digna certè grauitate Romanâ Cenſura. Qui illud quod Græci in Compoſitionibus Verborum tanta licentiâ vſi ſunt, Romani contrà magnâ in hâc re Seueritatem adhibuerunt? Planè colligat quis, Græcos fuiſſe

fuisse Artibus, Romanos Rebus gerendis magis idoneos. Artium enim Distinctiones, Verborum Compositionem ferè exigunt; At Res & Negotia, simpliciora Verba postulant. Quin Hebræi tantùm Compositiones illas refugiunt, vt malint Metaphorâ abuti, quam Compositionem introducere. Quinetiàm Verbis tam paucis, & minimè commixtis vtuntur, vt planè ex *Linguâ* ipsâ quis perspiciat, Gentem fuisse illam Nazaræam, & à reliquis Gentibus separatam. Annon & illud Observatione dignum (licet nobis Modernis Spiritus nonnihil retundat) antiquas *Linguas* plenas Declinationum, Casuum, Coniugationum, Temporum, & similium fuisse; Modernas his ferè destitutas, plurima per Præpositiones, & Verba Auxiliaria segniùs expedire. Sanè facilè quis coniiciat (vtcunque nobis ipsi placeamus) Ingenia priorum Seculorum nostris fuisse multò acutiora & subtiliora. Innumera sunt eiusmodi, quæ iustum Volumen complere possint. Non absreigitur fuerit, *Grammaticam Philosophantem*, à *Simplici* & *Literariâ* distinguere, & *Desideratam* ponere.

Ad *Grammaticam* etiam pertinere iudicamus omnia illa, quæ Verbis quoquo modo accidunt, qualia sunt *Sonus*, *Mensura*, *Accentus*. At prima illa Literarum Simplicium Cunabula, nempe quâ percussione Linguæ, quâ Apertura Oris, quâ Adductione Labiorum, quo Nisu Gutturis, singularum Literarum Sonus generetur) ad *Grammaticam* non pertinent, sed Portio sunt *Doctrinæ de sonis, sub Sensu & Sensibili*, tractanda. *Sonus*, de quo loquimur, *Grammaticus*, ad *Euphonias* tantùm pertinet, & *Dysphonias*. Illarum quædam communes sunt: Nulla enim est *Lingua*, quin Vocalium Concurrentium Hiatus, aut Consonantium Concurrentium Asperitates aliquatenùs refugiat. Sunt & aliæ Respectiuæ, quæ scilicet diuersorum Popu-

lorum Auribus gratæ aut ingratæ accedunt. *Græca Lingua* Diphthongis scatet; *Latina* longè parciùs. *Lingua Hispanica* Literas Tenues odit, eásque statim vertit in Medias. *Linguæ* quæ *ex Gothis* fluxere, Aspiratis gaudent: Multa sunt eiusmodi: Verùm hæc ipsa fortassè plus satis.

At *Mensura Verborum* ingens nobis Corpus Artis peperit, *Poesim* scilicet, non quatenùs ad Materiam (de quâ suprà) sed quatenùs ad Stilum & Figuram Verborum; Versus nimirùm siue Carmina. Circa quæ Ars habetur quasi pusilla, Exempla accedunt grandia, & infinita. Neque tamen Ars illa (quam *Prosodiam Grammatici* appellant) ad Carminum Genera, & Mensuras edocendas tantùm restringi debeat: Adijcienda enim sunt præcepta, quod Carminum Genus, cuique Materiæ, siue Subiecto, optimè conueniat? Antiqui Heroica Carmina Historijs & Encomijs applicauerunt; Elegos Querimonijs; Iambos Inuectiuis; Lyricos Odis & Hymnis. Neque hæc Prudentia recentioribus Poetis in *Linguis Proprijs* defuit: Illud reprehendendum, quod quidam Antiquitatis nimiùm studiosi, *Linguas Modernas*, ad Mensuras Antiquas (Heroicas, Elegiacas, Sapphicas, &c.) traducere conati sunt; quas ipsarum *Linguarum* Fabrica respuit, nec minus Aures exhorrent. In huiusmodi rebus, Sensûs iudicium, Artis præceptis præponendum; vt ait ille,

——*Cœnæ fercula nostræ*
Malem conuiuis quàm placuisse Cocis.

Neque verò Ars est, sed Artis abusus, cùm illa Naturam non perficiat, sed peruertat. Verùm quod ad *Poesim* attinet (siue de *Fabulis*, siue de *Metro* loquamur) est illa (vt superiùs diximus) tanquàm Herba luxurians, sine Semine nata, ex Vigore ipsius Terræ germinans. Quare vbique serpit, & latissimè diffusa est; vt superuacuum foret de Defectibus eius sollicitum

tum esse. De illâ igitur Cura est abijcienda. Quod verò ad *Accentus Verborum*, nil opus est de re tam pusillâ dicere; nisi fortè illud quis notatu dignum putet; quod *Accentus Verborum* exquisitè, *Accentus* autem *Sententiarum* neutiquàm in Obseruationem venit. Attamen illud ferè vniuerso Generi humano commune est, vt Vocem in fine Periodi submittant, in Interrogatione eleuent, & alia huiusmodi non pauca. Atque de *Grammaticæ* Parte, quæ ad *Locutionem* spectat, hactenùs.

Quod ad *Scriptionem* attinet, ea aut *Alphabeto Vulgari* perficitur, (quod vbique recipitur,) aut *Occulto* & *Priuato*, de quo inter singulos conuenit, quod *Ciphras* vocant. At *Orthographia vulgaris* etiàm Controuersiam & Quæstionem nobis peperit; Vtrùm scilicet eodem, Verba scribere oporteat, quo pronunciantur, modo; an potiùs ex more consuetò? At illa *Scriptio* quæ reformata videri possit, (vt scilicet *Scriptio Pronunciationi* consona sit) est ex Genere inutilium Subtilitatum. Nam & ipsa *Pronunciatio* quotidiè gliscit, nec constans est; & Deriuationes Verborum, præsertim ex Linguis extraneis, prorsùs obscurantur; Denique cùm ex more recepto Scripta, morem pronunciandi nullo modo impediant, sed liberam relinquant, quorsùm attinet ista Nouatio?

Ad *Ciphras* igitur veniendum. Earum Genera haud pauca sunt. *Ciphræ simplices*; *Ciphræ Non significantibus Characteribus intermixtæ*; *Ciphræ duplices Literas vno Charactere complexæ*; *Ciphræ Rotæ*; *Ciphræ Clauis*; *Ciphræ verborum*; aliæ. Virtutes autem in *Ciphris* requirendæ tres sunt: Vt sint Expeditæ, non nimis operosæ ad scribendum: Vt sint fidæ, & nullo modo pateant ad Deciphrandum; Addo denique, vt, si fieri possit, suspicione vacent. Si enim Epistolæ in Manus Eorum deuenient, qui in eos qui scribunt,

bunt, aut ad quos ſcribuntur, poteſtatem habeant, tametſi Ciphra ipſa fida ſit, & deciphratu impoſſibilis, tamen ſubijcitur hæc Res Examini & Quæſtioni; niſi Ciphra ſit eiuſmodi, quæ aut ſuſpicione vacet, aut Examinationem eludat. Quod verò ad Eluſionem Examinis attinet, ſuppetit Inuentum ad hoc nouum atque vtile, quod cùm in promptu habeamus, quorsùm attinet illud inter *Deſiderata* referre, ſed potiùs id ipſum proponere? Hoc huiuſmodi eſt; Vt habeat quis duo Alphabeta, Vnum Literarum verarum, alterum Non-ſignificantium; Et ſimul duas Epiſtolas inuoluat, vnam quæ Secretum deferat, alteram qualem veriſimile fuerit Scribentem miſſurum fuiſſe, abſque periculo tamen. Quod ſi quis de Ciphrâ ſeuerè interrogetur, porrigat ille Alphabetum Non ſignificantium, pro veris Literis, Alphabetum autem Verarum Literarum pro Non-ſignificantibus; Hoc modo incidet Examinator in Epiſtolam illam Exteriorem; quam cùm probabilem inueniet, de Interiori Epiſtolâ nihil ſuſpicabitur. Vt vero ſuſpicio omnis abſit, aliud Inuentum ſubijciemus, quod certè, cùm Adoleſcentuli eſſemus Pariſijs, excogitauimus; nec etiàm adhùc, viſa nobis res digna eſt, quæ pereat. Habet enim gradum Ciphræ altiſſimum; nimirùm vt *Omnia per Omnia* ſignificari poſſint: ita tamen, vt Scriptio quæ inuoluitur, quintuplò minor ſit, quam ea cui inuoluatur: Alia nulla omninò requiritur Conditio, aut Reſtrictio. Id hoc modo fiet. Primò, vniuerſæ literæ *Alphabeti* in duas tantummodò Literas ſoluantur, per Tranſpoſitionem earum. Nam Tranſpoſitio duarum Literarum, per Locos quinque, Differentijs triginta duabus, multò magis viginti quatuor (qui eſt Numerus *Alphabeti* apud nos) ſufficiet. Huius *Alphabeti* Exemplum tale eſt.

Exemplum

Exemplum *Alphabeti Biliterarij.*

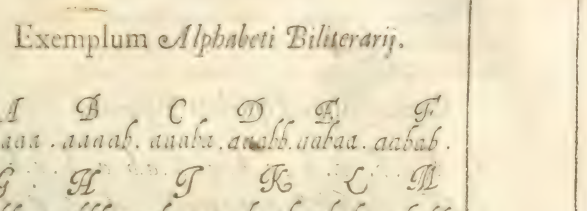

Neque leue quiddam obiter hoc modo perfectum est. Etenim ex hoc ipso patet Modus, quo ad omnem Loci Distantiam, per Obiecta, quæ vel Visui, vel Auditui subijci possint, Sensa Animi proferre, & significare liceat; si modò Obiecta illa, duplicis tantum Differentiæ capacia sunt; veluti per Campanas, per Buccinas, per Flammeos, per Sonitus Tormentorum, & alia quæcunque. Verùm vt Incœptum persequamur, cùm ad Scribendum accingeris, Epistolam Interiorem in *Alphabetum* hoc *Biliterarium* solues. Sit Epistola interior;

Fuge.

Exemplum *Solutionis.*

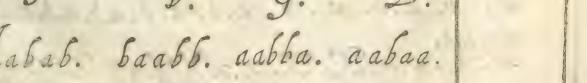

Præstò

Præterò simul sit aliud *Alphabetum Biforme*; nimirum, quod singulas *Alphabeti Communis* Literas, tam Capitales, quam minores, duplici Formâ, prout cuique commodum sit, exhibeat.

Exemplum *Alphabeti Biformis.*

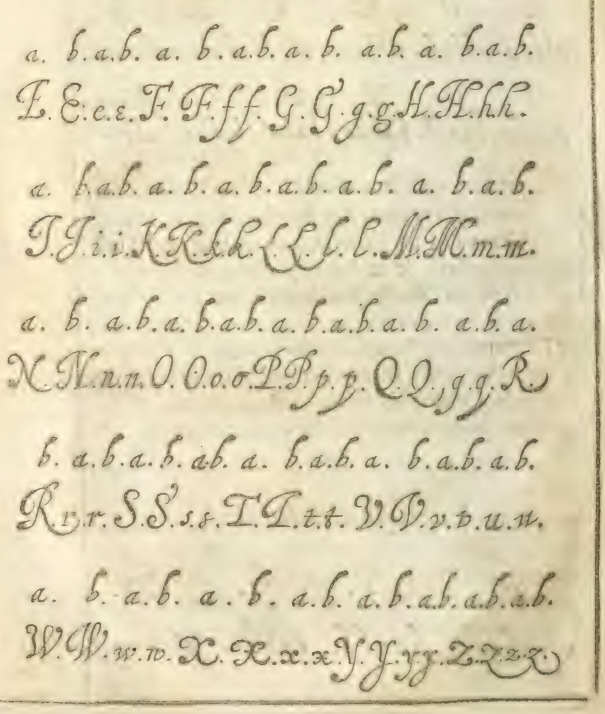

Tum demùm Epistolæ Interiori, iam factæ *Biliteratæ*, Epistolam Exteriorem *Biformem*, literatim accommodabis, & posteà describes. Sit Epistola Exterior;

Manere te volo donec venero.

Exemplum *Accommodationis.*

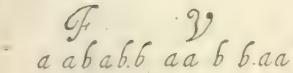

Apposuimus etiàm Exemplum aliud largius eiusdem Ciphræ, *Scribendi Omnia per Omnia.*

Epistola Interior, ad quam delegimus *Epistolam Spartanam*, missam olim in Scytale.

Perditae Res. Mindarus cecidit. Milites esuriunt. Neque hinc nos extricare, neque hic diutiùs manere possumus.

Epistola Exterior, sumpta ex *Epistolâ Primâ Ciceronis*, in quâ *Epistola Spartana* inuoluitur.

Ego omni officio, ac potius pietate erga te, cæteris satisfacio omnibus. Mihi ipse nunquàm satisfacio. Tanta est enim magnitudo tuorum erga me meritorum, vt quoniam tu, nisi perfectâ re, de me non conquiescas; ego, quia non idem in tuâ causâ efficio, pœnam mihi esse acerbam putem. In causâ hæc sunt: Ammonius Regis Legatus apertè pecuniâ nos oppugnat. Res agitur per eosdem creditores, per quos, cùm tu aderas, agebatur. Regis causâ, si qui sunt, qui velint, qui pauci sunt, omnes ad Pompeium rem deferri volunt. Senatus Religionis calumniam, non religione, sed malevolentia, et illius Regiæ Largitionis invidiâ comprobat. &c.

Doctrina autem de *Ciphris*, aliam secum traxit *Doctrinam* erga ipsam Relatiuam: Illa est de *Deciphratione*, siue Referatione Ciphrarum; licet quis Alphabetum Ciphræ, aut pactum de Latebrâ penitùs ignoret. Res sanè est illa, laboriosa simul & ingeniosa, & Arcanis Principum, veluti & illa prior, dicata. Attamen præcautione solerti fieri potest inutilis; etsi quomodò Res nunc se habent, magni prorsùs sit vsûs. Etenim si Ciphræ introductæ essent bonæ & fideles, plurimæ fuerint, quæ operam Deciphratoris prorsùs eluderent, & excluderent; quæ tamen sint satis commodæ, & expeditæ, ad legendum, aut Scribendum. Verùm Imperitia & Inscitia Secretariorum, & Amanuensium, in Aulis Principum tanta est, vt maxima plerunque Negotia Ciphris infirmis & futilibus, committantur.

Interea fieri potest, vt suspicetur quispiam, Nos in Enumeratione, & quasi Censu Artium, id agere, vt Scientiarum Copiæ (quas veluti in aciem adducimus) Auctæ & multiplicatæ, magis sint Admirationi; cùm tamen Numerus earum fortè ostentari, vires tam breui Tractatu vix explicari possint. Verùm Nos Institutum nostrum fidelitèr vrgemus, atque in hoc globo Scientiarum conficiendo, etiam Insulas minores, aut remotiores omitti nolumus. Neque verò (vt arbitramur) perfunctoriè, licet cursìm eas Artes attingimus; sed potiùs Nucleos & Medullas ipsarum, ex multâ Materiæ massâ, stilo acuto excerpimus. Cuius rei iudicium ipsis illis, qui in huiusmodi Artibus peritissimi sunt, permittimus: Cùm enim plerique, qui multiscij videri volunt, hoc ferè habeant; vt Vocabula & Exteriora Artium passìm iactantes, illarum ignaris Admirationi, Magistris ludibrio sint; speramus nostra contrarium prorsùs euentum habitura, vt peritissimi cuiusque in Artibus singulis iudicium maximè detineant, cæteris minoris sint. Quod verò ad Artes il-

las, quæ Minorum quasi Gentium videri possunt; si quis existimet nos, nimium quid ipsis tribuere; circumspiciat ille & videbit, Homines in Prouincijs suis, magnos sanè & celebres, cùm ad Metropolim aut Sedem Imperij fortè migrauerint, turbæ ferè immisceri, & inferioris notæ esse: similitèr mirum non est, Artes illas leuiores, iuxta Artes Principales & supremas collocatas, dignitate minui; cùm tamen ijs, qui Operam illis præcipuè impenderint, Res videantur vtique magnæ & præclaræ. Atque de *Organo* Sermonis hæc dicta sint.

CAPVT II.

Doctrina *de* Methodo Sermonis *constituitur vt pars* Traditiuæ *Substantiua & Principalis: Nomen ei inditur* Prudentia Traditiuæ. *Enumerantur* Methodi *Genera diuersa; & subiunguntur eorum Commoda & Incommoda.*

VEniamus ad *Doctrinam de Methodo Sermonis*. Ea vt Pars Dialecticæ tractari consueuit. Etiàm Locum in *Rhetoricâ* per Nomen *Dispositionis* reperit. Verùm Collocatio eius in Famulitio aliarum Artium, in Causâ fuit, vt plurima quæ ad ipsum spectant, cognitu vtilia, prætermissa sint. Visum igitur est nobis, *Doctrinam Substantiuam & Principalem de Methodo*, constituere, quam nomine generali *Prudentiam Traditiuæ* appellamus. Itaque *Methodi* Genera (cùm varia sint,) enumerabimus potiùs, quàm partiemur. Atque de vnicâ *Methodo*, & Dichotomijs

chotomijs perpetuis, nil attinet dicere: Fuit enim Nubecula quædam Doctrinæ, quæ citò transijt: Res certè simul & leuis, & Scientijs damnosissima. Etenim huiusmodi Homines, cùm *Methodi* suæ Legibus res torqueant; &, quæcunque in Dichotomias illas non aptè cadunt, aut omittant, aut præter Naturam inflectant; hoc efficiunt, vt quasi Nuclei & Grana Scientiarum exiliant, ipsi aridas tantùm & desertas Siliquas stringant. Itaque inania Compendia parit hoc genus *Methodi*, Solida Scientiarum destruit.

Constituatur igitur prima Differentia *Methodi*, vt sit aut *Magistralis*, aut *Initiatiua*. Neque verò Verbum *Initiatiua* ita intelligimus, quasi hæc Initia Scientiarum tantùm traderet, illa Doctrinam integram; Verùm contrà (Vocabulum à Sacris mutuantes) eam dicimus *Methodum Initiatiuam*, quæ ipsa Scientiarum Mysteria recludat, & denudet: *Magistralis* siquidèm docet; *Initiatiua* intimat: *Magistralis* poscit, vt fides habeatur ijs quæ dicuntur; *Initiatiua* verò potiùs vt Examen subeant: Altera Scientias Discentium vulgo; Altera tanquàm Filijs Scientiarum tradit: Denique, Altera pro fine habet, Scientiarum (quales iam sunt) Vsum; Altera earundem Continuationem, & vlteriorem Progressum. Harum posterior, Via videtur *Deserta & Intercluſa*. Ita enim adhùc Scientiæ tradi consueuerunt, quasi ex pacto, tam docens quam Discens, Errores asciscere cupiant. Etenim qui docet, eo docet modo, quo maximè dictis suis Fides astruatur, non quo illa commodissimè Examini subijciantur: & qui discit, sibi extemplò satisfieri, non legitimam Disquisitionem præstolari expetit; vt magis sit ei cordi, *Non Dubitare*, quam *Non Errare*. Ita vt & Magister, amore gloriæ infirmitatem Scientiæ suæ prodere caueat, & Discipulus, Laboris odio, Vires proprias experiri nolit. Scientia verò, quæ alijs tanquàm Tela pertexenda traditur,

ditur, *Eâdem Methodo* (si fieri possit) *animo alterius est insinuanda, quâ primitùs inuenta est.* Atque hoc ipsum fieri sanè potest in Scientiâ per *Inductionem* acquisitâ: Sed in Anticipatâ istâ & Præmaturâ Scientiâ (quâ vtimur) non facilè dicat quis, quo itinere, ad eam quam nactus est Scientiam, peruenerit. Attamen sanè secundum Maius & Minus, possit quis Scientiam propriam reuisere, & Vestigia suæ Cognitionis simul & Consensûs remetiri; atque hoc pacto, Scientiam sic transplantare in Animum alienum, sicut creuit in suo. Artibus enim idem vsuuenit quod Plantis: Si Plantâ aliquâ vti in animo habeas, de Radice quid fiat nil refert; si verò transferre cupias in aliud Solum, tutius est Radicibus vti quam Surculis. Sic traditio, (quæ nunc in vsu est) exhibet planè tanquàm Truncos (pulchros illos quidèm) Scientiarum; sed tamen absque Radicibus, Fabro Lignario certè commodos, at Plantatori inutiles. Quod si, Disciplinæ vt crescant, tibi Cordi sit, de Truncis minùs sis sollicitus; ad id curam adhibe, vt Radices illæsæ, etiàm cum aliquantulo Terræ adhærentis, extrahantur. Cuius quidem Generis Traditionis, *Methodus* Mathematicorum, in eo Subiecto, Similitudinem quandam habet; generatim autem non video quod aut in vsu sit; aut quod quis Inquisitioni eius dederit operam; proinde eam inter *Desiderata* numerabimus, eámque *Traditionem Lampadis*, siue *Methodum ad Filios* appellabimus.

Sequitur aliud *Methodi* discrimen, priori Intentione affine, Reipsâ ferè contrarium. Hoc enim habet vtraque *Methodus* commune, vt Vulgus Auditorum à Selectis separet; Illud oppositum, quod prior introducit modum Tradendi solito apertiorem, altera, de quâ iam dicemus, occultiorem. Sit igitur Discrimen tale, vt altera *Methodus* sit *Exoterica*, altera *Acroamatica*. Etenim quam Antiqui adhibuerunt præcipuè in edendis Libris

Differen-

Differentiam; eam nos transferemus ad ipsum Modum Tradendi. Quinetiam *Acroamatica* ipsa apud Veteres in vsu fuit; atque prudenter, & cum iudicio, adhibita. At *Acroamaticum* siue *Ænigmaticum* illud dicendi genus, posterioribus temporibus dehonestatum est, à plurimis, qui eo tanquàm Lumine ambiguo, & fallaci abusi sunt, ad Merces suas Adulterinas extrudendas. Intentio autem eius ea esse videtur, vt Traditionis Inuolucris, Vulgus (profanum scilicet) à Secretis Scientiarum summoueatur; atque illi tantùm admittantur, qui aut per Manus Magistrorum, Parabolarum Interpretationem nacti sunt; aut proprio Ingenij acumine & subtilitate, intra velum penetrare possint.

Sequitur aliud *Methodi* Discrimen, magni prorsùs ad Scientias Momenti; cùm scilicet Scientiæ traduntur, aut per *Aphorismos*, aut *Methodicè*. Notatu enim inprimis dignum est, in consuetudinem plerunque veniisse, vt Homines ex pauculis Axiomatibus & Obseruationibus, in quouismodo Subiecto, Artem constituant quasi completam & solennem, eam Ingenij quibusdam Commentationibus suffarcinando, Exemplis illustrando, & *Methodo* reuinciendo. At illa altera *Traditio* per *Aphorismos*, plurima secum fert Commoda, ad quæ *Traditio Methodica* non attingit. Primùm enim de Scriptore Specimen dat, vtrùm ille leuiter & perfunctoriè Scientiam hauserit, an penitùs imbiberit. *Aphorismi* enim, nisi prorsùs forent ridiculi, necesse est, vt ex Medullis & Interioribus Scientiarum, conficiantur. Abscinditur enim Illustratio & Excursio; Abscinditur Varietas Exemplorum; Abscinditur Deductio & Connexio; Abscinditur Descriptio Practicæ: vt ad Materiem *Aphorismorum* nihil relinquatur, præter copiam Obseruationum benè amplam. Igitur ad *Aphorismos* non sufficiet quispiam, imò de eis nec cogitabit sanè, qui se neutiquàm copiosè & solidè

lidè inſtructum ad ſcribendum perſpexerit. At in *Methodis*;

——*Tantum ſeries iunctura que pollet,*
Tantum de medio ſumptis accedit Honoris;

Vt Speciem Artis, neſcio cuius, præclaræ, ſæpenumerò reportent ea, quæ ſi ſoluantur, ſegregentur, & denudentur, ad nihilum ferè recaſura fórent. Secundò, *Traditio Methodica*, ad Fidem & Conſenſum valet; Ad Indicationes de Praxi minùs innuit; Siquidèm Demonſtrationem quandam in Orbe præ ſe fert, partibus ſe inuicèm illuminantibus, ideoque Intellectui ſatisfacit magis; quia verò Actiones in Vitâ communi ſparguntur, non ordine componuntur, ideò magis ijſdem conducunt etiàm ſparſa Documenta. Poſtremò, *Aphoriſmi*, cùm Scientiarum Portiones quaſdam & quaſi Fruſta tantùm exhibeant, inuitant, vt alij etiàm aliquid adijciant & erogent; Traditio verò *Methodica*, dum Scientiam integram oſtentat, ſecuros illicò Homines reddit, quaſi iam Summa adeptos.

Sequitur aliud *Methodi* Diſcrimen, magni & illud quoque momenti; cùm ſcilicet Scientiæ traduntur, aut per *Aſſertiones adiectis probationibus*, aut per *Quæſtiones vnà cum Determinationibus*. Hanc autem poſteriorem *Methodum* ſi immoderatiùs quis perſequatur; Scientiarum Profectui non minùs illa officit, quam Fortunis & Progreſſibus Exercitûs cuiuſpiam impedimento & damno fóret, ſi in minutis quibuſque Caſtellis aut Oppidis expugnandis ſubindè hæreat. Etenìm ſi quis in Acie ſit ſuperior, & ſummæ Belli ſedulò incumbat, minora illa loca vltrò ſe ſubmittent: Illud tamen inficias non ierim, Vrbem aliquam magnam & munitam, à tergo relinquere, haud quaquàm ſempèr tutum eſſe: Eodem modo, Confutationibus in Scientiarum Traditione temperandum, ijſque

ijsque parcè vtendum; & ad hoc tantùm, vt maiores Præoccupationes Animorum & Præiudicia frangantur; minimè autem vt leuiores Dubitationes excitentur & prouocentur.

Sequitur aliud *Methodi* Discrimen, vt scilicet *Methodus sit subiectæ materiæ quæ tractatur accommoda.* Alio enim modo traduntur Mathematica, (quæ sunt inter Scientias maximè Abstracta & simplicia;) alio Politica (quæ maximè sunt Immersa & Composita.) Neque (vt iam diximus) *Methodus* vniformis in Materiâ multiformi commodè se habere potest. Equidem quemadmodùm *Topicas particulares* ad Inueniendum probauimus, ita & *Methodos particulares* ad Tradendum similitèr aliquatenus adhiberi volumus.

Sequitur aliud *Methodi* Discrimen, in tradendis Scientijs cum iudicio adhibendum. Illud autem regitur per Informationes, & Anticipationes de Scientiâ (quæ tradenda est) in Animis Discentium prius infusas & impressas. Aliter enim tradi debet Scientia, quæ ad Animos Hominum noua & peregrina prorsùs accedit; alitèr ea, quæ Opinionibus iam pridèm imbibitis & receptis, est affinis & familiaris. Ideóque Aristoteles Democritum fugillare cupiens, reuerà eum laudat; *Si* (inquit) *seriò disputare velimus, non sectari Similitudines, &c.* Id vitio vertens Democrito, quod in Comparationibus esset nimius. At illi, quorum Documenta in opinionibus Popularibus iam Sedes suas collocârunt, non aliud habent quod agant, nisi vt disputent & probent. Illis contrà, quorum Dogmata Opiniones populares transcendunt, gemino labore opus est: primò vt intelligantur quæ afferunt; deinde vt probentur: Ita vt necessum habeant confugere ad Auxilia Similitudinum & Translationum, quo se captui Hominum insinuent. Videmus igitur sub Infantiâ Doctrinarum; seculis rudioribus,

cùm Syllepſes illæ, quæ iam factæ ſunt vulgares & tritæ, nouæ fuerant & inauditæ, omnia Parabolis & Similitudinibus plena fuiſſe. Aliàs euenisſet, vt quæ proponebantur, aut abſque notâ ſeu attentione debitâ tranſmiſſa, aut pro Paradoxis reiecta fuiſſent. Etenim Regula quædam eſt Traditiuæ, *quod Scientia omnis quæ Anticipationibus ſiue præſuppoſitionibus non eſt conſona, à Similitudinibus & comparationibus ſuppetias petere debeat.*

Atque de *Methodorum* diuerſis Generibus, hæc dicta ſint; ijs videlicet, quæ antehac ab alijs notata non fuerunt: Nam quantum ad cæteras illas *Methodos, Analyticam, Syſtaticam, Diæreticam,* etiàm *Crypticam, Homericam,* & ſimiles, rectè ſunt eæ inuentæ & diſtributæ; Neque cauſſa videtur, cur illis immoremur.

At *Methodi Genera* huiuſmodi ſunt, *Partes* autem duæ; Altera de *Diſpoſitione totius Operis vel Argumenti* Libri alicuius; Altera de *Limitatione Propoſitionum.* Etenim ad Architecturam ſpectat, non ſolum Fabrica totius Ædificij, ſed etiàm Efformatio & Figura Columnarum, Trabium, & ſimilium. *Methodus* verò, veluti Scientiarum Architectura eſt. Atque hâc in Parte meliùs meruit Ramus, in optimis illis Regulis (καθόλου πρῶτον, καὶ ἀπὸ παντος, καθ' ἁυτὸ, &c.) renouandis, quam in Vnicâ ſuâ *Methodo* & *Dichotomijs* obtrudendis. Veruntamen neſcio quo Fato fit, vt in Humanis (ſicut ſæpiùs fingunt Poetæ) *Rebus pretioſiſſimis ſemper adhibeantur pernicioſiſſimi quique Cuſtodes.* Certè Conatus Rami, circa illam Propoſitionum Limam, coniecit eum in Epitomas illas, & Scientiarum Vada. Auſpicatò enim & felicis cuiuſdam Genij ductu proceſſerit oportet, qui *Axiomata* Scientiarum *conuertibilia* facere attentauerit, & non ſimul ea reddiderit *Circularia*, aut in ſemet recurrentia. Conatum nihilo ſeciùs Rami in hâc parte vtilem fuiſſe non inficiamur.

Super-

Superſunt duæ adhùc *Propoſitionum Limitationes*, præter eam vt fiant *Conuertibiles*; Altera de *Extenſione*, altera de *Productione* ipſarum. Sanè habent *Scientiæ*, ſi quis rectè aduertat, præter Profunditatem, alias duas Dimenſiones; Latitudinem ſcilicet, ac Longitudinem ſuam. Ac profunditas quidem ad ipſarum Veritatem & Realitatem refertur: Hæ enim ſunt, quæ Soliditatem conferunt. Quantum ad reliquas duas, Latitudo accipi & computari poteſt de Scientiâ in Scientiam; Longitudo verò ſumitur à ſummâ Propoſitione ad imam in eâdem Scientiâ. Altera fines, & veros Scientiarum Terminos complectitur, vt Propoſitiones propriè, non promiſcuè tractentur; & euitetur Repetitio, Excurſio, denique Confuſio omnis: Altera Normam præſcribit, quouſque & ad quem Particularitatis gradum, Propoſitiones Scientiarum ſint deducendæ. Sanè dubium non eſt, quin aliquid Exercitationi & Practicæ ſit relinquendum; Oporret ſiquidèm *Antonini Pij* virium cuitari, ne ſimus *Cymini Sectores in Scientijs*, neue Diuiſiones ad infima quæque multiplicemus. Itaque qualitèr in hâc Parte, nobis ipſi temperemus, Inquiſitione plane dignum eſt. Videmus enim nimiùm Generalia (niſi deducantur) parùm informare, quin potiùs Hominum Practicorum ludibrio Scientias exponere, cùm nihilo magis ad Practicam faciant, quam Chorographia Ortelij vniuerſalis, ad viam monſtrandam, quæ Londino ducit Eboracum. Certè Regulæ optimæ, Speculis ex Metallo, non inſcitè aſſimulantur, in quibus cernuntur vtique Imagines, ſed non antequàm expolita fuerint; Sic iuuant demùm Regulæ & Præcepta, poſtquàm Exercitationis Limam ſubierint. Quod ſi tamen, vſque à principio, Regulæ illæ fieri poſſint nitidæ, & quaſi Cryſtallinæ, id optimum factu fôret, quandoquidèm Exercitatione aſſiduâ minùs indigebunt. Atque de *Scientiâ Methodi*

(quam *Prudentiam Traditiuæ* nominauimus) hæc dicta sint.

Neque tamen illud prætermittendum, quod nonnulli, viri magis tumidi quam docti, insudârunt circa *Methodum* quandam, legitimæ *Methodi* nomine haud dignam, cùm potiùs sit *Methodus* Impostura; quæ tamen quibusdam Ardelionibus acceptissima proculdubiò fuerit. Hæc *Methodus* ita Scientiæ alicuius guttulas aspergit, vt quis sciolus, specie nonullâ Eruditionis ad Ostentationem possit abuti. Talis fuit *Ars Lullij*; Talis *Typocosmia* à nonnullis exarata; quæ nihil aliud fuerunt, quam Vocabulorum Artis cuiusque Massa & Aceruus; ad hoc, vt qui Voces Artis habeant in promptu, etiàm Artes ipsas perdidicisse existimentur. Huius generis Collectanea Officinam referunt Veteramentariam, vbi Præsegmina multa reperiuntur, sed nihil quod alicuius sit pretij.

Caput III.

De Fundamentis & Officio Rhetoricæ. *Appendices tres* Rhetoricæ, *quæ ad* Promptuariam *tantummodò pertinent*; Colores Boni & Mali, tam simplicis, quam Comparati: Antitheta Rerum: Formulæ minores Orationis.

VEnimus iam ad *Doctrinam de Illustratione Sermonis*: Ea est, quæ *Rhetorica* dicitur, siue *Oratoria. Scientia* certè & in se egregia, & egregiè à Scriptoribus exculta. Eloquentia autem, si quis verè rem æstimet, Sapientiâ proculdubiò est

est inferior. Videmus enim quanto interuallo hæc illam post se relinquat, in Verbis quibus allocutus est Mosem Deus, cùm ille munus sibi delatum, propter Defectum Elocutionis recusasset; *Habes Aaronem, ille erit tibi Vice Oratoris, tu verò ei Vice Dei.* At Fructu, & populari existimatione, Sapientia Eloquentiæ cedit. Ita enim Salomon, *Sapiens corde appellabitur prudens, sed dulcis eloquio maiora reperiet.* Haud obscurè innuens, Sapientiam Famam quandam, & Admirationem cuipiam conciliare; at in rebus gerendis, & Vitâ communi, Eloquentiam præcipuè esse efficacem. Ad *Artis* verò huius Culturam quod attinet; Aristotelis erga Rhetores sui temporis Æmulatio; atque Ciceronis studium acre & vehemens, illi nobilitandæ totis viribus incumbens, cum longo vsu coniunctum; in caussâ fuerunt, vt in Libris suis de hâc *Arte* conscriptis, seipsos vicerint. Dein *Exempla* illa luculentissima huiusce *Artis*, quæ in *Orationibus Demosthenis* & *Ciceronis* habentur, Præceptorum acumini & diligentiæ addita, profectus ipsius geminârunt. Quare, quæ in hâc *Arte desiderari* inuenimus, versabuntur potiùs in *Collectionibus* quibusdam, quæ tanquàm Pedissequæ huic Arti præstò sint, quàm in Disciplinâ & vsu Artis ipsius. Nam etiàm tum, cùm *Promptuariæ* cuiusdam inter *Logica*, mentionem faceremus, vberiora eius rei Exempla in *Rhetoricis* polliciti sumus.

Veruntamen vt more nostro, circa Radices huius *Artis*, Glebam paululùm aperiamus & subigamus; *Rhetorica* certè *Phantasiæ*, quemadmodùm *Dialectica Intellectui* subseruit. Estque, siquis altiùs rem penetret, *Officium* & *Munus Rhetoricæ* non aliud, quam vt *Rationis dictamina phantasiæ applicet & commendet, ad excitandum Appetitum & voluntatem.* Regimen enim Rationis, impeti & perturbari videmus tribus modis; Vel per *Illaqueationem Sophismatum*, quod ad *Dialecticam* pertinet; vel per *Præstigias Verborum*, quod ad *Rhetoricam*;

cam; vel per *Affectuum Violentiam*, quod ad *Ethicam*. Quemadmodùm enim in Negotijs, quæ cum alijs contrahimus, vinci quis & perduci solet, vel *Astu*, vel *Importunitate*, vel *Vehementiâ*; ita etiam in illâ Negotiatione internâ, quam nobiscum exercemus, aut *Argumentorum Fallacijs* subruimur, aut *Impressionum & Obuersationum Assiduitate* sollicitamur & inquietamur, aut *Affectuum Impetu* concutimur & rapimur. Neque verò, tam infelicitèr agitur cum Naturâ Humanâ, vt illæ Artes & Facultates ad Rationem deturbandam valeant, neutiquàm verò ad eandem roborandam & stabiliendam: Verùm ad hanc rem longè magis. Finis enim *Dialecticæ* est, docere Formam Argumentorum, ad Præsidia Intellectûs, non ad Insidias. Finis itidèm *Ethicæ*, Affectus ita componere, vt Rationi militent, non autem eam inuadant. Finis denique *Rhetoricæ*, Phantasiam implere Obuersationibus & Simulachris, quæ Rationi suppetias ferant, non autem eam opprimant. Abusus enim Artis ex obliquo tantùm interueniunt, ad Cauendum, non ad Vtendum.

Quapropter in Platone summa fuit Iniquitas (licet ex non immerito erga *Rhetores* sui temporis odio orta) cùm *Rhetoricam* inter Artes Voluptarias collocauit: Eam similem esse dicens *Coquinariæ*, quæ non minùs Cibos salubres corrumperet, quàm insalubres gratiores redderet, Condimentorum Varietate & Delicijs abutens. Absit autem, vt Oratio non frequentiùs versetur, in Rebus honestis ornandis, quàm in turpibus oblinendis: Hoc enim vbique præstò est: Siquidèm nemo est, quin honestiùs loquatur, quam aut sentiat, aut faciat. Sanè à Thucydide optimè notatum est, tale quidpiam solitum fuisse obijci Cleoni; quòd cùm semper deteriorem partem tueretur, in hoc multus esset, vt Eloquentiam & Sermonis gratiam carperet: Probè quippe cùm sciret, de rebus sordidis & indignis, non

non posse quempiam pulchrè loqui; At de Rebus honestis, facillimè. Elegantèr enim Plato (licet iam in Triuio decantetur) *Virtus si conspici daretur, ingentes sui Amores concitaret:* At *Rhetorica* Virtutem & Bonum depingit planè, & reddit quasi conspicuum. Cùm enim in Corporeâ Effigie, illa Sensui monstrari nequeant, superest vt per Ornatum Verborum, Phantasiæ, repræsentatione, quantum fieri potest, viuâ, coràm sistantur. Siquidèm Mos Stoicorum, meritò derisus est à Cicerone; qui concisis & argutis Sententijs & Conclusionibus, virtutem Animis Hominum imponere satagebant; quæ res paruum habet cum Phantasiâ & Voluntate Consensum.

Porrò, si Affectus ipsi in ordinem compulsi, & Rationi prorsùs morigeri essent; verum est, nullum magnoperè futurum, Persuasionum & Insinuationum, quæ Aditum ad Mentem præbere possint, vsum; sed satis fòre, si Res ipsæ nudè & simplicitèr proponantur, & probentur. Verùm Affectus contrà, tantas Secessiones faciunt; quinetiàm tantas turbas & Seditiones mouent, (secundum illud,

——*Video meliora, proboq́,*
Deteriora sequor)

Vt Ratio prorsùs in seruitutem & Captiuitatem abrepta fòret, nisi Eloquentiæ Suada efficeret, quo minùs Phantasia à Partibus Affectuum staret; sed potiùs operâ eius, fœdus ineatur inter Rationem, & Phantasiam, contra Affectus. Notandum est enim, Affectus ipsos ad Bonum Apparens semper ferri, atque hâc ex parte aliquid habere cum Ratione commune: verùm illud interest; quod *Affectus intuentur præcipuè Bonum in præsentiâ; Ratio prospiciens in longum, etiàm futurum, & in summâ.* Ideóque cùm quæ in præsentiâ obuersentur, impleant Phantasiam fortiùs, succumbit plerunque Ratio, & subiugatur. Sed postquàm Eloquentiâ,

quentiâ, & Suasionum vi effectum sit, vt Futura & Remota, constituantur & conspiciantur tanquàm Præsentia, tum demùm abeunte in partes Rationis Phantasiâ, Ratio fit superior.

Concludamus igitur, non deberi magis vitio verti *Rhetoricæ*, quod deteriorem Partem cohonestare sciat; quam *Dialecticæ*, quod Sophismata concinnare doceat. Quis enim nescit, Contrariorum eandem Rationem esse, licet vsu opponantur? Porrò non eò tantùm differt *Dialectica* à *Rhetoricâ*, quod (vt vulgò dicitur) Altera instar Pugni, Altera instar Palmæ sit; (Altera scilicet pressè, Altera fusè tractet;) verùm multò magis, quod *Dialectica* Rationem in suis Naturalibus; *Rhetorica*, qualis in Opinionibus Vulgi sita est, consideret. Prudentèr igitur Aristoteles, *Rhetoricam* inter *Dialecticam*, & *Ethicam cum Politicâ*, collocat, cùm ex vtrisque participet. Siquidèm Probationes & Demonstrationes *Dialecticæ*, vniuersis Hominibus sunt communes; at Probationes & suasiones *Rhetoricæ*, pro ratione Auditorum variari debent; vt quis tanquàm Musicus, Auribus diuersis se accommodans, sit demùm

Orpheus in Syluis, inter Delphinas Arion.

Quæ quidem Applicatio, & Variatio Orationis (si quis eius Perfectionem & Culmen desideret) eò úsque extendi debet; vt si eadem ipsa apud diuersos Homines sint dicenda, apud singulos tamen alijs atque alijs verbis sit vtendum. Quanquam hâc Parte Eloquentiæ (Politicâ scilicet & Negotiosâ, in priuatis Sermonibus) maximos Oratores plerunque destitui certum sit; dum Ornatum & Formulas elegantes Orationis captantes, volubili illâ applicatione, & Characteribus Sermonum, quibus versus singulos vti consultius fôret, excidunt. Certè, non abs re fuerit, circa hoc ipsum, de quo nunc dicimus, nouam instituere Inquisitionem, eámque nomine *Prudentiæ Sermonis priuati* indigetare, atque inter

Desiderata

Desiderata reponere: Rem certè, quam quò attentiùs quis recogitet, eò pluris faciet. Vtrùm verò hæc inter *Rhetorica*, an *Politica* collocetur, haud magni refert.

Descendamus modò ad *Desiderata* in hâc *Arte*, quæ (vt antè diximus) eius sunt generis, vt pro *Appendicibus* potiùs censeri debeant, quam pro *Portionibus Artis* ipsius; & pertinent omnia ad *Promptuariam*. Primò igitur non inuenimus, qui Prudentiam illam, simul & diligentiam Aristotelis, benè persecutus sit, aut suppleuerit. Hic nimirùm cœpit colligere, *Signa popularia*, siue *Colores Boni ac Mali Apparentis, tam simplicis quam comparati*, qui sunt verè *Sophismata Rhetorica*. Sunt autem eximij Vsûs, præsertim ad Negotia, & Prudentiam Sermonis priuati. Labores verò Aristotelis circa Colores istos in tribus claudicant; Primò, quod cùm multi sint, paucos admodùm recenseat: Secundò, quod *Elenchos* suos non habeant adiunctos: Tertiò, quod videtur ille vsum eorum ex parte ignorasse: Vsus enim eorum, non magis ad Probandum, quam ad Afficiendum & Commouendum subseruit. Complures siquidem loquendi Formulæ, quæ idem significant, variè tamen afficiunt. Nam longè fortiùs penetrat, quod acuminatum est, quàm quod obtusum; licet in ipsâ percussione vires æqualiter intendantur. Nemo est certè, qui non magis afficiatur, audiens, *Inimici tui de hoc miros triumphos agent.*

Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ;

Quam si simplicitèr dicatur, *Hoc rebus tuis incommodabit.* Itaque Mucrones isti, & Aculei Sermonũ, minimè sunt negligendi. Cùm verò hanc rem, vt *Desideratam* proponamus, ex consuetudine nostrâ, illam *Exemplis* fulciemus; *Præcepta* enim minùs rem illustrauerint.

Exempla *Colorum Boni & Mali tam Simplicis quam Comparati.*

Sophisma.

1 *Quod laudant Homines & celebrant, Bonum;*

quod vituperant & reprehendunt, Malum.

Elenchus.

Fallit *Sophisma* quatuor modis; scilicet, Aut propter *Ignorantiã*; Aut propter *Malã Fidem*; Aut propter *Studia* & *Factiones*; Aut propter *Ingenia Laudatorũ* & *Vituperatorum*. Propter *Ignorantiam*; Quid Vulgi Iudicium ad Examen Boni & Mali? Melius Phocion, qui, cùm populus ei præter solitum applauderet, quæsiuit, *Num fortè deliquisset?* Propter *Malã Fidẽ*; Laudantes enim & Vituperantes suam Rem sæpiùs agant, neque loquuntur vt sentiunt.

Laudat Venales qui vult extrudere Merces.

Item, *Malũ est, malũ est (inquit Emptor) sed cùm recesserit, tum gloriabitur.* Propter *Factiones*; Cuiuis enim patet, consuescere Homines, eos qui suarum Partium sunt, immodicis efferre Laudibus; qui autem contrariarum sunt, infra Meritum deprimere. Propter *Ingenia*; Alij enim Naturâ facti sunt, & cõpositi, ad Adulationẽ Seruilem; Alij contrà Momi & tetrici; Vt laudando & vituperando, suis *Ingenijs* tantùm obsecundent, parũ de Veritate solliciti.

Sophisma.

2 *Quod etiam ab Inimicis laudatur, magnum Bonum; quod verò etiam ab Amicis reprehenditur, magnum malum.*

Sophisma Fundamento hoc niti videtur; quod quæ ingratijs, & contra Animi nostri Affectum, & propensionem loquimur, ea ipsa, vim veritatis à nobis extorquere, facilè creditur.

Elenchus.

Fallit *Sophisma* propter *Astutiam*; tam *Inimicorum*, quam *Amicorum*. *Inimici* enim Laudes quandóque tribuunt, non inuitè, nec à vi veritatis coacti; sed eas tamen deligentes, quæ Inimicis suæ inuidiam & pericula conflare possint. Itaque apud Græcos, superstitio quædam inualuit, vt crederent, si quis ab altero laudaretur, Animo maleuolo, & proposito nocendi, *Naribus eius Pustulam annasci solere.* Fallit iterum, quia Laudes interdum

terdùm impertiunt *Inimici*, tanquàm Præfatiunculas quasdam, vt posteà liberiùs, & malicioſiùs calumniarentur. Ex alterâ parte, fallit etiàm hoc Sophiſma propter Aſtutiam *Amicorum*. Solent enim & illi vitia Amicorum interdùm agnoſcere, & prædicare; non quod aliqua vi Veritatis eos cogat, ſed eligentes, quæ minimùm Amicos ſuos lædere poſſint: ac ſi cætera quidem, viri optimi eſſent. Fallit iterùm, quia *Amici* quoque Reprehenſionibus ſuis (ſicut de *Inimici* laudibus diximus) tanquàm præfatiunculis quibuſdam vtuntur, quò paulò poſt in laudes effuſiùs excurrant.

Sophiſma.

3 *Cuius Priuatio bona, id ipſum Malum; cuius Priuatio mala, id ipſum Bonum.*

Elenchus.

Fallit *Sophiſma* duobus modis; Aut propter *Comparationem Boni & Mali*, Aut propter *Succeßionem Boni ad Bonum, aut Mali ad Malum.* Propter *Comparationem*: Si bonum fuerit Generi Humano, priuari Eſu Glandium, non ſequitur, quod malus ille erat, ſed *Dodona* bona, *Ceres* melior. Neque ſi malum fuit Populo Syracuſano, Dionyſio Seniore priuari, ſequitur quod Dionyſius ille bonus fuerit, ſed minùs malus quam Iunior. Per *Succeßionem*; Etenim Priuatio Boni alicuius non ſempèr dat locum Malo, ſed quandoque maiori Bono; vt cùm Flos decidit, Fructus ſuccedit: Nec Priuatio alicuius Mali dat ſempèr locum Bono, ſed interdùm maiori Malo. Nam ſublato Inimico Clodio, Milo ſimul & Segetem Gloriæ perdidit.

Sophiſma.

4 *Quod Bono, aut Malo vicinum eſt, id ipſum itidèm Bonum, aut Malum: quod verò remotum eſt à Bono, Malum; quod à Malo, Bonum.*

Habet hoc ferè Rerum Natura, vt quæ Naturâ ſuâ conueniant, etiàm Locis conueniant; que verò con-

trariæ Naturæ ſunt, etiam Interuallis diſtent: Cùm ſingula Amica ſibi aſſociare, Inimica ſummouere gaudeant.

Elenchus.

Sed fallit *Sophiſma* tribus modis: Primò propter *Deſtitutionem*; ſecundò propter *Obſcurationem*; tertiò propter *Protectionem*. Propter *Deſtitutionem*; Fit, vt quæ in ſuo genere ampliſſima ſunt, & maximè excellunt, omnia, quantum fieri poteſt, ad ſe trahant, & in vicino quæque poſita deſtituant, ac quaſi inedià conficiant. Itaque in propinquo Arborum grandium Virgulta nunquàm læta reperies. Rectè etiàm ille, *Diuitis Serui maximè Serui*. Nec malè cauillatus eſt qui inferius Famulitium in Aulis Principum, *Feſtorum vigilijs* comparauit; quæ Feſta ſua in proximo attingunt, ipſæ autem Ieiunijs addicuntur. Propter *Obſcurationem*; Etenìm & hoc habent, quæque, in ſuo genere, præſtantiſſima; vt licet proxima non extenuent, aut deſtituant, tamen obſcurent, & obumbrent. Quod etiàm de *Sole* notant Aſtronomi; quod ſit ſcilicet Aſpectu bonus, Coniunctione & Approximatu malus. Propter *Protectionem*; Nam non ſolùm res coeunt & congregantur propter Conſortium, & Naturæ ſimilitudinem; ſed etiàm Malum (præſertìm in Ciuilibus) confugit ad Bonum, vt lateat, & protegatur. Itaque Scelerati Homines petunt Aſyla Diuorum; & Vitium ipſum ſe in Virtutis Vmbram recipit;

Sæpè latet vitium proximitate Boni.

Contrà & Bonum ſe aggregat ad Malum, non propter Conſortium, ſed vt illud conuertat, & reformet in Bonum. Itaque & Medici, magis accedunt ad Ægrotos, quam ad Sanos; & Seruatori noſtro obiectum eſt, quod *Conuerſaretur cum publicanis & peccatoribus.*

Sophiſma.

5 *Cui cæteræ Partes, vel Sectæ, Secundas vnanimiter deferunt, (cùm ſingulæ Principatum ſibi vendicent) melior reliquis*

reliquis videtur: Nam primas quoque ex Zelo videtur sumere, secundas autem ex vero & Merito tribuere.

Ita Cicero argumentatur Sectam Academicorum, quæ Acatalepsiam tenuit, Philosophiarum fuisse præstantissimam. *Interroga enim* (inquit) *Stoicum, quæ Secta sit potior; ille suam cæteris anteponet: Deinde quæ secundas teneat, Academicam fatebitur. Age similiter cum Epicureo (qui Stoici vix aspectum tolerauerit) postquàm suam Sectam collocârit in summo, collocabit Academicam in proximo.* Similitèr, vacante Dignitate aliquâ, Princeps si Competitores singulos interrogaret, quem post se potissimum commendare vellent, Verisimile est, Secunda illorum vota, in eum qui præcipuè dignus, & optimè meritus fuerit, concursura.

Elenchus.

Fallit *Sophisma* propter *Inuidiam.* Solent enim Homines, proximè post se, & Factionem suam, in eos inclinare & propendere, qui reliquorum maximè sint enerues & imbelles, quique eis minimum molestiæ exhibuerunt; in Odium illorum, qui illis plurimùm insultârunt, aut incommodârunt.

Sophisma.

6 *Cuius Excellentia vel Exuperantia melior, id toto genere melius.*

Hùc pertinent *Formulæ* illæ vsitatæ; *Ne permagemur in Generalibus: Conferamus particularem aliquem cum particulari, &c.*

Elenchus.

Videtur hoc *Sophisma* satis neruosum; & magis *Dialecticum* quiddam, quam *Rhetoricum.* Attamen interdùm fallit. Primò, quia sunt Res haud paucæ, periculo plurimùm obnoxiæ, quæ tamen, si euadant, cæteris antecellant. Ita vt Genere sint deteriores, quia sæpiùs periclitantur & excidunt; Indiuiduo autem Nobiliores. In hoc numero est *Gemma Martia,* de quâ Gallicum

Gallicum Adagium; *Filius Parisiorum, & Gemma Mensis Martij, si ex illis euadat vnus, erit instar decem aliorũ.* Adeò vt in Genere, Gemma Maij Gemmæ Martij præstet; sed tamen in Individuo, Optima Gemma Martij optimæ Gemmæ Maij præferatur. Fallit secundò, propter *Naturam Rerum*, in aliquibus *Generibus aut Speciebus magis æqualem, in aliquibus magis inæqualem:* Quemadmodùm in obseruationem venit, Climata Calidiora generalitèr Ingenia producere acutiora; at in Frigidioribus, Ingenia illa quæ eminent, etiàm acutissimis Calidarum Regionum præstare. Similitèr, in Exercitibus compluribus, si Res Duello inter singulos transigeretur, fortassè ad vnam Partem accederet Victoria; si Copijs vniuersis, in alteram. Etenìm Excellentiæ & Exuperantiæ casum recipiunt; at Genera Naturâ aut Disciplinâ reguntur. Quinetiàm in Genere, Metallum Lapide pretiosius; Attamen Adamas præcellit Auro.

Sophisma.

7 *Quod rem integram seruat, Bonum; Quod fine recepta est, Malum: Nam se recipere non posse, Impotentiæ genus est; Potentia autem Bonum.*

Hinc confinxit Æsopus Fabulam de duabus Ranis; quæ in magnâ siccitate, cum Aquæ vbique deficerent, deliberârunt, quid sibi demùm agendum esset: Prior autem; *Descendamus* (inquit) *in puteum profundum, neque enim verisimile est ibi Aquam defuturam:* Cui altera ita regerit; *Quin si fortè ibi quoquè Aqua deficiet, quomodò exinde rursùs ascendere poterimus?* Firmamentum autem huius Sophismatis est; Quod Actiones Humanæ adeò sint incertæ, & Periculis expositæ, vt illud optimum videatur, quod plurima habeat Effugia. Hùc spectant Formulæ illæ, quæ in vsu sunt; *Obligatum planè & Obstrictum te reddes: Non tantum quantum voles, sumes ex Fortunâ,* &c.

Elen-

Elenchus.

Fallit *Sophisma* primò, quia in *Actionibus* humanis, fortuna vrget, vt aliquid demùm decernatur. Etenìm vt elegantèr à quopiam dictum est; *Etiàm non Statuere, est aliquid Statuere.* Adeò vt sæpenumerò Consilij Suspensio, pluribus nos implicet Necessitatibus; quam si aliquid statuissemus. Videtur autem iste Morbus quidam Animi, similis ei, qui reperitur in Auaris: Sed translatus à Cupiditate retinendi Opes, ad Cupiditatem retinendi Arbitrium & Potestatem. Siquidem Auarus frui non vult, ne quid detrahat de Summâ; Ita & huiusmodi Scepticus nil exequi vult, vt omnia ei sint integra. Fallit secundò, quia Necessitas, & illud (quod aiunt) *Iacta est alea*, stimulos addit Animis; sicut inquit ille, *Cæteris pares, necessitate certè superiores estis.*

Sophisma.

8 *Quod quis culpâ suâ contraxit, maius Malum; quod ab externis imponitur, minùs Malum.*

Huius Rei Causa est, quod Morsus Conscientiæ Aduersa conduplicet: Contrà, Conscium sibi esse, quod culpâ quis vacet, magnum præbet in Calamitate Solatium. Itaque Poetæ ea Pathemata maximè exaggerant, tanquam Desperationi propiora, vbi quis seipsum accuset, & diseruciet;

Seque vnum clamat Caussamque Caputque Malorum.

Contrà Calamitates Virorum insignium, eleuat & diluit Innocentiæ & Meriti Conscientia. Porrò cùm Malum ab alijs intentetur, habet quiuis, quod liberè conqueri possit; vnde Dolores sui exhalent, neque Cor suffocent: Etenim ijs, quæ ab iniuriâ Hominum profecta sunt, indignari solemus, aut vltionem meditari, aut denique Nemesim Diuinam vel implorare, vel expectare: Quinetiàm, si à Fortunâ ipsâ inflictum quid sit, tamen datur quædam cum Fatis ipsis Expostulatio;

Atque Deos, atque Astra vocat crudelia Mater.

Contrâ,

Contrà, vbi quis Malum aliquod ſuâ Culpâ contraxerit, ſtimuli Doloris intrò vertuntur, Animumque magis vulnerant, & confodiunt.

Elenchus.

Fallit iſtud *Sophiſma*, primò propter *Spem*; quæ Malorum magnum eſt Antidotum. Etenim Culpæ Emendatio, ſæpè in noſtrâ Poteſtate ſita eſt; Fortunæ verò minimè. Itaque Demoſthenes, non ſemel Ciues ſuos huiuſmodi Verbis affatus eſt; *Quod ad præterita peßimum, id ad futura optimum eſt. Quid hoc tandem ſit? Hoc ipſum ſcilicet, quod veſtrâ incuriâ & culpâ, res veſtræ malè ſe habeant: Nam ſi vos officio veſtro per omnia perfuncti eſſetis, & nihilominùs Status veſter, vt nunc, laboraſſet, ne ſpes quidem reliqua eſſet, eum futurum aliquandò meliorem. Cùm verò Errores veſtri in cauſſâ potißimùm fuerint; confidendum planè, Vos illis emendatis, priſtinum ſtatum veſtrum recuperaturos.* Similitèr Epictetus de Gradibus Tranquillitatis Animi verba faciens; Infimum locum illis attribuit, *qui alios accuſant*; Superiorem ijs, *qui ſeipſos*; Supremum verò illis, *qui nec alios, nec ſeipſos.* Fallit ſecundò, propter inſitam Animis humanis *Superbiam*; quâ ægrè adducuntur Homines, vt Errores proprios agnoſcant. Hoc verò vt euitent, Patientiam adhibent longè maiorem, in ijs malis, quæ culpâ ſuâ contraxerunt. Etenim, quemadmodùm fieri videmus, vt cùm culpa admiſſa ſit, neque de Auctore conſtiterit, ſupra modum excandeſcunt Homines & tumultuantur: Quod ſi poſteà in notitiam peruenerit, culpam illam ad Filium, aut Vxorem, aut Gratioſum aliquem pertinere, ſtatim ſedantur turbæ & conſileſcunt: Eodem modo fit, cùm Res aliqua accidit, propter quam Neceſſitas incumbit, culpam in nos ipſos recipiendi. Id quod in mulieribus ſæpiſſimè conſpicitur, quæ ſi quid infeliciter egerunt, contra conſenſum Parentũ, aut Amicorũ, qualecũq; Infortuniũ ſequatur, illud ſedulò diſſimulabũt.

Sophiſma.

Sophisma.

9 *Gradus Priuationis maior videtur, quàm Gradus Diminutionis; & rursùs, Gradus Inceptionis maior videtur, quàm Gradus Incrementi.*

Canon est in Mathematicis; *Nullas esse Rationes Nihili ad Aliquid.* Itaque Gradus Nullitatis, & Quidditatis, maiores videntur Gradibus Incrementi, & Decrementi. Sicut Monoculo durius est, vnum perdere Oculum, quam vtrunque Oculum habenti. Similitèr, complures Liberos habenti, grauius est, vltimum, qui superstes fuerit, Filium amittere, quàm reliquos priores. Itaque & Sibylla, cùm duos priores Libros combussisset, pretium tertij duplicauit: Siquidem illius Amissio *Gradus* fuisset *Priuationis*, non *Diminutionis*.

Elenchus.

Fallit *Sophisma* primò, propter eas res, quarum Vsus in Sufficientiâ quadam, siue Competentiâ; hoc est, Quantitate Determinatâ, consistit. Si quis enim obligetur pœnalitèr, ad Solutionem certæ Pecuniæ Summæ, ad Diem certum; grauius ei fuerit, Nummo vnico Aureo carere, quàm si, posito quod ille vnicus parari non potuerit, deessent etiàm decem alij. Similitèr in Decoctionibus Fortunarum, damnosior videtur Gradus Obœrationis, qui primus Sortem minuit; quàm extremus, qui ad Egestatem redigit. Hùc spectant Formulæ illæ vsitatæ; *Sera in fundo Parsimonia: Parum interest, vtrùm nihil habeas, an quod nihil iuuet, &c.* Fallit secundò, propter illud Principium in Naturâ, Quod *Corruptio vnius fit Generatio alterius.* Adèo vt *Gradus* ipse *Priuationis* vltimæ, minùs interdùm incommodet, quoniam Ansam & Stimulũ præbet, nouæ alicui Rationi ineundæ. Vnde etiam Demosthenes sæpiùs conqueritur apud Ciues suos; *Conditiones minùs vtiles, & honorificas, quas à Philippo impositas subibant, nihil aliud esse, quàm Alimenta quædam ipsorum Ignauiæ & Socordiæ; vt multò ijs fuisset satius illis omninò*

carere; propterea quod hoc pacto, Industria illorum melius acui posſit ad alia paranda Remedia. Nouimus certè Medicũ quendam; qui, Mulierib⁹ delicatis, querentib⁹ ſe malè habere, ſed tamẽ à Medicamẽtis omnib⁹ abhorrere, ſolebat dicere, non minus facetè, quam morosè; *Vobis omninò opus eſt, vt deteriùs valeatis, quo Medicamenta, etiã quælibet, libentèr toleretis.* Quinetiàm ipſe *Gradus Priuationis*, ſiue Indigẽtiæ vltimæ, ſalutaris eſſe poſſit, non tantũ ad excitandã Induſtriam, verùm etiàm ad imperandã Patientiã.

Quod ad ſecundum Membrum huius *Sophiſmatis*, illud eodem, quo prius, Fundamento, (de Gradibus Quidditatis & Nullitatis,) nititur. Hinc tanta vſurpantur, de Initijs Negotiorum, Præconia.

Dimidium facti, qui bene cœpit, habet, &c.

Hinc Aſtrologorum Superſtitio, qui iudicium faciunt, de Diſpoſitione aut Fortunâ Hominis, ex Momento ſiue Articulo Natiuitatis aut Conceptûs.

Elenchus.

Fallit Sophiſma primò, quoniàm in nonnullis, primæ Rerum Incœptiones, nihil aliud ſunt, quàm quæ Epicurus, in Philoſophiâ ſuâ, appellat *Tentamenta*; id eſt Rudimenta quædam; quæ nihili ſunt, niſi iterentur, aut prouehantur. Itaque in hoc caſu, Gradus ſecundus dignior videtur & potentior, quàm primus: Quemadmodùm in Plauſtris, Equus qui penultimus eſt, plus confert ad Motum Plauſtri quàm Primus. Etiàm non ineptè dici ſolet; *Conuitium regeſtum, illud eſſe, quod pugnæ ſit reum.* Prius enim fortaſsè præteruolaturum fuiſſet. Itaque *prius Malo Principium dedit, ſed poſterius modum abſtulit.* Fallit Sophiſma ſecundò, propter Dignitatem Perſeuerantiæ; quæ in progreſſu, non in Aggreſſu ſita eſt. Etenìm Caſus, aut Natura, primum impetum progignere poſſunt; at Affectus tantummodò maturus, & Iudicium, Conſtantiam. Fallit tertiò in ijs rebus, quarum Natura & Curſus ordi-

ordinarius in contrarium Rei incœptæ fertur. Ita vt prima Incœptio perpetuò euacuetur, nisi vires continuentur. Quemadmodum in formulis illis vsitatis dicitur; *Non progredi, est regredi*: Et, *Qui non proficit, deficit*: Vt in Cursu in aduersum Montis; Remigatione in aduersum Gurgitis: At contrà, si in decliui Montis Motus incipiat; aut secundo Flumine Remigatio fiat; tum *Gradus Incœptûs* longè potiores Partes tenet. Porrò iste *Color*, non tantùm extenditur ad *Gradum Incœptionis, qui fit à potentiâ ad actum, comparatum cum Gradu, qui fit ab Actu ad Incrementum: Verùm etiàm ad Gradum, qui fit ab Impotentiâ ad potentiam, comparatum cum gradu, qui fit à potentiâ ad Actum. Etenim Gradus, ab Impotentiâ ad Potentiam, maior videtur, quam à Potentiâ ad Actum.*

Sophisma.

10 *Quod ad Veritatem refertur, maius est, quam quod ad Opinionem. Modus autem, & Probatio eius, quod ad Opinionem pertinet, hæc est; quod quis, si clam putaret fore, facturus non esset.*

Ita pronunciant Epicurei, de *Felicitate Stoicorum, in Virtute collocatâ*; quod similis sit *Felicitati* Histrionis in Scenâ; qui si à Spectatoribus, & plausu eorum destitueretur, Animis statim concideret. Itaque Virtutem per ignominiam, *Bonum Theatrale* vocant. Aliter fit in Diuitijs, de quibus ille,

Populus me sibilat; At mihi plaudo.

Itidèm in Voluptate,

——— *Grata sub imo*
Gaudia Corde premens, Vultu simulante Pudorem.

Elenchus.

Fallacia huius *Sophismatis* subtilior paulò est; licet Responsio ad Exemplum, quod adducitur, facilis. Neque enim Virtus eligitur, *Propter Auram popularem.*

Cùm etiàm illud præceptum sit, *Vt quis maximè omnium sipsum reuereatur.* Ita vt Vir Bonus, idem fuerit in Solitudine, idem in Theatro. Licet fortè intendatur Virtus nonnihil per laudes, quemadmodùm Calor augetur per Reflexionem. Sed hoc Suppositionem negat, non Fallaciam redarguit. *Elenchus* verò talis est. Dato, quod Virtus, (præsertim ea, quæ Labores & Conflictus subit) non eligeretur, nisi quod Laudes & Fama eam comitari soleant; haud inde sequitur, quod Appetitus & Motus ad Virtutem, non sit præcipuè propter se. Siquidem Fama possit esse, Causa tantùm *Impulsiua*, aut *Sine quâ non*; neutiquàm *Efficiens*, aut *Constituens*. Exempli gratiâ; Si duo fuerint Equi, quorum vnus, Calcaribus non admotis, quæuis haud segnitèr præstaret: At alter, Calcaribus admotis, priorem longè superaret: Posterior iste (arbitror) Palmam referet, & pro Equo meliore iudicabitur. Neque quenquam iudicij sani commouerit Formula illa; *Apage istum Equum, cuius Spiritus siti sunt in Calcaribus.* Quandoquidèm enim Instrumentum Ordinarium Equitanti sit Calcar, neque vllo modo oneri aut impedimento ei sit; non minoris propterea æstimandus est Equus, qui Calcare incitatur: Neque etiàm ille alter, qui absque Calcaribus mira præstet, eo ipso melior, sed delicatior tantùm habendus est. Simili ratione, Gloria & Honor, Virtuti, pro Stimulis & Calcaribus, subseruiunt: Ac licet Virtus, sine illis, paulò futura esset languidior; tamen cùm semper illa præstò sint ei, etiàm non inuitata; nil officit, quò minùs Virtus propter se quoque expetatur: Itaque rectè redarguitur illa Positio; *Nota eius rei, quod propter Opinionem, & non propter Veritatem eligitur, hæc est, quod quis si clam putaret fore, facturus non fuisset.*

Sophisma.

11 *Quod operâ & virtute nostrâ partum est, maius Bonum;*

num; *Quod ab alieno Beneficio, vel ab Indulgentiâ Fortunæ delatum est, minùs Bonum.*

Cauſſæ huius Rei hæ ſunt: Primò, propter *Spem de Futuro*. Siquidem in aliorum Gratiâ, aut Fortunæ ipſius Ventis ſecundis, non multum ineſt certitudinis; Propria verò Induſtria, aut Virtus, ſemper Domi adſunt. Adeò vt, poſtquàm Boni quid nobis hoc modo paratum fuerit, maneant etiàm eadem Inſtrumenta, in nouos vſus parata; quin & conſuetudine, & ſucceſſu reddita validiora. Secundò, quia quod *alieno Beneficio adipiſcimur*, eius etiàm *alijs Debitores ſumus*; cùm, quæ per nos ipſi comparauerimus, nihil oneris ſecum trahant. Etiam ſi quid Indulgentia Diuina in nos cumulauerit, retributionem quandam erga Dei Bonitatem efflagitat, quod Homines prauos & improbos mordet; vbi in priore genere illud Prophetæ vſu-veniat, *Lætantur, & exultant, immolant plagis ſuis, & ſacrificant reti ſuo.* Tertiò, quia *ea, quæ à Virtute noſtrâ minimè profecta ſunt, nulla ſequitur Laus & Exiſtimatio.* Quæ enim Felicitatis ſunt, Admirationem quandam pariunt, Laudem minimè. Sicut ait Cicero ad Cæſarem; *Quæ miremur habemus, quæ laudemus expectamus.* Quartò, quia quæ *Induſtriâ propriâ* acquiruntur, cum *Laboribus* & *Contentione* ferè coniuncta ſunt, quod nonnullam habet in ſe *Suauitatem*; vti Salomon, *Suauis Cibus à Venatu.*

Elenchus.

At quatuor inueniuntur *Colores oppoſiti*, qui rem in contrariam partem inclinant, poſſintque eſſe prioribus inſtar *Elenchorum.* Primò, quia *Felicitas* videtur eſſe *Signum quoddam, & Character Fauoris Diuini*; & propterea, tum in nobiſmetipſis Confidentiam & Alacritatem generat, tum apud alios Auctoritatem & Reuerentiam. Felicitas autem iſta etiàm Fortuita complectitur, ad quæ Virtus ægrè aſpirat; Veluti cùm Cæſar ad Nauis Gubernatorem, Animos addendo, dixit; *Cæſarem portas*

portas & Fortunam eius. Quod si dixisset, *Cæsarem portas, & virtutem eius*, frigidum prorsùs fuisset Solatium periclitanti in procellâ. Secundò, quia *ea quæ à Virtute*, aut *Industriâ procedunt, sunt imitabilia*, & alijs patent; cùm Felicitas sit Res inimitabilis, & Prærogatiua quædam Hominis Indiuidui. Itaque, in Genere videmus, Res naturales Artificialibus præponi, quia Imitationem non recipiunt. Quod enim imitabile est, potentiâ vulgatum est. Tertiò, quæ ex Felicitate proueniunt, *Bona videntur gratuita, nec laboribus empta*; At quæ virtute propriâ, Pretio veluti acquisita. Itaque elegantèr Plutarchus, de Rebus Timoleontis, Hominis longè Fortunatissimi, cum Rebus Agesilai & Epaminondæ, qui vno ævo vixerunt, comparatis, dixit: *Illas Homeri Carminibus fuisse similes, quæ cum aliàs excellant, sponte etiàm fluere videantur, & quasi Genium sapere.* Quartò, quia quod *præter Spem*, aut *præter Expectatum contingit, gratius, & maiore cum Voluptate in Hominum Animos influit.* Illud verò neutiquam competit ijs, quæ propriâ curâ, & ambitu comparantur.

Sophisma.

12 *Quod ex pluribus constat & Diuisibilibus, est maius, quam quod ex paucioribus, & magis vnum; Nam omnia per Partes considerata maiora videntur: Quare & pluralitas Partium, Magnitudinem præ se fert: Fortius autem operatur pluralitas partium, si Ordo absit: Nam inducit Similitudinem Infiniti, & impedit Comprehensionem.*

Sophisma istud videtur etiàm primo intuitu fallax, & quasi palpabile: Siquidem, non pluralitas Partium tantùm, sed Maioritas earundem poterit constituere Totum auctius. Attamen abripit hoc ipsum *Sophisma* sæpiùs Phantasiam; quinetiàm insidiatur Sensui. Etenim Aspectui ipsi breuior videtur via, in planitie, vbi nihil intercurrat quod Visum frangat; quam in tali Tractu Terræ, vbi simul conspiciuntur Arbores, aut Ædificia,

Ædificia, aut aliud aliquod Signum, quod Spatium metiri & diuidere possit. Sic homini benè nummato, postquàm Arcas suas, & Marsupia, diuiserit, & digesserit, maior etiàm quàm anteà subit Diuitiarum Phantasia. Habet etiàm vim in Amplificationibus, si Res in plures Portiones diuidatur, atque singulæ seorsùm tractentur. Hoc verò adhùc magis Phantasiam implet, si fiat promiscuè, & sine Ordine. Confusio enim Multitudinis opinionem generat. Siquidem quæ ordine ostenduntur, aut proponuntur, tum ipsa magis finita apparent, tum certum præbent Argumentum, nihil esse prætermissum. At contrà, quæ confusè repræsentantur, non solùm in se numerosa putantur, sed & Suspicioni locum relinquunt, restare adhùc plura, quæ omittuntur.

Elenchus.

Fallit *Sophisma* primò, vbi quis ampliorem præceperit de Re aliquâ Opinionem, quàm pro verâ Rei ipsius magnitudine. Enim cùm hoc fit, Distributio falsam illam Opinionem destruet, & rem in Veritate suâ, non autem cum Amplificatione, monstrabit. Itaque si quis Morbo, aut Dolore corripiatur, Horæ longiores ei videbuntur, absque Horologio, aut Clepsidrâ, quàm si ijsdem mensurentur. Nam si Tædium & Vexatio Morbi, tempus videri longius faciunt, quam reuerà est; at Computatio temporis errorem illum corrigit, & breuius facit, quam Opinio illa falsa conceperat. Etiàm in Planitie, contrà quam superiùs dictũ est, aliquandò euenit. Licet enim visus in Principio viam ostentet breuiorem sensus, quia indiuisa est; tamen si ex eo obrepat opinio, de longè minori Interuallo, quam reperitur; Opinionis eius vanæ Frustratio efficiet, vt videatur demùm, etiàm quam reuerà est, productior. Itaque si quis Opinioni alicuius falsæ, de Magnitudine Rei cuiusplam, velificari cupiat, caueat à Distributionibus, sed rem integram vtique extollat. Fallit *Sophisma* secundò, si

si Distributio ea distrahatur, non autem simul obuersetur, aut vno Aspectu visum feriat. Itaque si Flores in Horto aliquo in plures Torulos distinguantur, maioris Quantitatis Speciem præbebunt, quam si omnes in vno Toro simul crescerent; Modò Toruli illi, oculis simul subijciantur; Alitèr enim Vnio Distributioni distractæ prævalebit. Sic Reditus eorum maiores videntur, quibus Prædia & Latifundia sua vicina aut coniuncta sunt. Nam si iparsim sita sint, non veniunt tam facilè sub Aspectum. Fallit *Sophisma* tertiò, propter Dignitatem Vnitatis, supra Multitudinem. Omnis enim Compositio, Indigentiæ in singulis, Signum est certissimum; vbi illud vsu venit,

Et quæ non prosunt Singula, Multa iuuant.

Itaque Mariæ Partes potiores; *Martha, Martha, attendis ad plurima, vnum sufficit.* Hinc illa Fabula Æsopi de Vulpe & Feli. Iactabat enim Vulpes, quantas Artes haberet, & Effugia, quibus se à Canibus eriperet; Felis autem se vnico tantùm confidere Auxilio dixit, vtpote quæ tenuem Scandendi Facultatem haberet: Quod tamen reliquis illis vulpinis longè præstantius præsidium fuit: vnde Adagium; *Multa nouit vulpes, sed Felis vnum magnum.* Quin etiàm in huius Fabulæ significatione Morali idem cernitur: Nam potenti & fido Amico niti, plus præsidij habet, quam Artes & Astutiæ complurimæ.

Atque hæc Exempli loco sufficient. Superest autem nobis eiusmodi *Colorum* Numerus etiàm magnus, quos olim Adolescentes congessimus: attamen sine Illustrationibus suis, atque *Elenchis*; Quos hoc tempore concinnare non vacat: Ideoque *Colores* illos nudos, absque Illustrationibus suis, (cum superiores isti vestiti prodeant,) proponere, minimè nobis consentaneū videtur. Illud interim monemus, Rem istam, qualiscunque ea videri

videri possit, haud parui, iudicio nostro, esse pretij: vtpote quæ ex *Philosophiâ primâ*, & ex *Politicâ*, & ex *Rhetoricâ*, participet. Atque de *Signis Popularibus*, siue *Coloribus Boni* ac *Mali apparentis*, tam *Simplicis*, quàm *Comparati*, hactenùs.

Secunda *Collectio*, quæ pertinet ad *Promptuariam*, & *desideratur*, ea est, quam Cicero (vt superiùs in *Logicâ* diximus) innuit; cùm præcipit, vt in promptu habeantur *Loci communes*, in vtramque Partem, disputati & tractati. Quales sunt, *Pro verbis Legis*, & *Pro Sententiâ Legis*, &c. Nos verò hoc Præceptum, etiàm ad alia extendimus; vt non solùm ad Genus Iudiciale, sed etiàm ad Deliberatiuum, & Demonstratiuum adhibeatur. Omninò hoc volumus, *Locos* omnes, quorum frequens est vsus, (siue ad Probationes & Refutationes; siue ad Suasiones, & Dissuasiones; siue ad Laudes & Vituperia spectent;) meditatos iam haberi; eosque vltimis Ingenij viribus, & tanquàm improbè, & prorsùs præter Veritatem attolli, & deprimi. Modum autem huius *Collectionis*, tam ad vsum, quam ad Breuitatem, optimum fore censemus, si huiusmodi Loci contrahantur, in Sententias quasdam acutas, & concisas; tanquàm Glomos quosdam, quorum Fila in fusiorem Discursum, cùm res postulat, explicari possint. Atque similem quandam Diligentiam, in Senecâ reperimus, sed in Hypothesibus siue Casibus. Eius generis, cùm plurima parata habeamus, aliqua ad Exemplum proponere visum est. Ea autem *Antitheta Rerum* nominamus.

Exempla Antithetorum.

NOBILITAS. I.

Pro.

QVibus virtus à Genere penitùs insita est; ij iam non mali esse nolunt, sed nequeunt.

Nobilitas Laurea, quâ Tempus Homines coronat.

Antiquitatem etiàm in Monumentis Mortuis Veneramur; quantò magis in Viuis?

Si Nobilitatem Familiarum contemnas, quæ tandem erit Differentia, inter Sobolem Hominum, & Brutorum?

Nobilitas Virtutem Inuidiæ subducit, Gratiæ tradit.

Contra.

RAro ex Virtute Nobilitas; rariùs ex Nobilitate Virtus.

Nobiles Maiorum deprecatione ad Veniàm sæpiùs vtuntur, quam suffragatione ad Honores.

Tanta solet esse Industria Hominum nouorum, vt Nobiles præ illis tanquàm Statuæ videantur.

Nobiles in Stadio respectant nimis sæpè; quod mali Cursoris est.

FORMA. II.

Pro.

Deformes Naturam vlciscì solent.

Et Virtus nil aliud, quam Interna Forma; & Forma nil aliud, quam Externa Virtus.

Deformes se à Contemptu, per Malitiam vtique suam vindicare cupiunt.

Forma Virtutes splendere facit, Vitia rubere.

Con.

Virtus, vt Gemma Nobilis, melius inseritur sine multo Auro, & Ornatu.

Quod Vestis lauta Deformi, hoc Forma improbo.

Similiter plerunque leues sunt, quos Forma ornat, & quos mouet.

IVVENTVS. III.

Pro.	Con.
Primæ Cogitationes, & Iuuenum Consilia, plus habent è Numine.	*Iuuentus pœnitentiæ Campus.*
Senes sibi sapiunt magis, alijs & Reip. minus.	*Ingenitus est Iuuenibus Senilis Auctoritatis Contemptus; vt quisque suo periculo sapiat.*
Si conspici daretur, magis deformat Animos quam Corpora Senectus.	*Tempus, ad quæ Consilia non aduocatur, nec rata habet.*
Senes omnia metuunt, præter Deos.	*Senibus Veneres mutantur in Gratias.*

VALETVDO. IIII.

Pro.	Con.
Cura Valetudinis Animum humilem facit, & Corpori supplicem.	*Sæpè Conualescere est sæpè Iuuenescere.*
Corpus sanum, Hospes Animæ est; Ægrum, Ergastularius.	*Excusatio Valetudinis Polychresta, ad quam etiàm Sani confugimus.*
Nil tam Summas Actionum promouet, quam prospera valetudo; at contrà infirma, feriatur nimis.	*Nimis arcto fœdere Corpus Animæ iungit Sanitas.*
	Et Lectus magna Imperia administrauit; & Lectica magnos Exercitus.

VXOR & LIBERI. V.

Pro.	Con.
Charitas Reip. incipit à Familiâ.	*Qui vxorem duxit & Liberos suscepit, Obsides Fortunæ dedit.*
Vxor & Liberi Disciplina quædam Humanitatis; at Cœlibes tetrici & seueri.	*Generare, & Liberi, Humana sunt; Creare, & Opera, Diuina.*
Cœlibatus & Orbitas ad nil aliud	*Bru-*

aliud conferunt, quam ad Fugam.

Morti sacrificat, qui Liberos non procreat.

Cætera felices, in Liberis ferè infortunati sunt: ne Diuinæ Sorti nimiùm appropinquent Homines.

Brutorum Æternitas Soboles; Virorum Fama, Merita, & Instituta.

Oeconomicæ Rationes publicas plerunque euertunt.

Aliquibus Fortuna Priami placuit, qui suis omnibus superstes fuit.

DIVITIAE. VI.

Pro.

Diuitias contemnunt, qui desperant.

Inuidia Diuitiarum Virtutem effecit Deam.

Dum Philosophi dubitant, vtrùm ad Virtutem an Voluptatem omnia sint referenda, collige Instrumenta vtriusque.

Virtus per Diuitias vertitur in Commune Bonum.

Cætera Bona Prouincialem habent Administrationem, Diuitiæ solæ Generalem.

Con.

Diuitiarum magnarum, vel Custodia est, vel Dispensatio quædam, vel Fama, at nullus Vsus.

Annon vides Lapillis, & id genus Delicijs, fingi pretia, vt possit esse aliquis magnarum Diuitiarum Vsus?

Multi dum Diuitijs suis omnia venalia fore crediderunt, ipsi in primis venerunt.

Non aliud Diuitias dixerim, quam Impedimenta Virtutis: Nam Virtuti, & necessariæ sunt, & graues.

Diuitiæ bona Ancilla, pessima Domina.

HONORES. VII.

Pro.

Honores non Tyrannorum, (vt loquuntur) sed

Con.

Dum Honores appetimus, Libertatem exuimus.

Pro- *Ho-*

Prouidentiæ Diuino Calculi sunt.

Honores faciunt & Virtutes, & Vitia conspicua: Itaque illas prouocant, hæc refrænant.

Non nouit quispiam, quantum in Virtutis Cursu profecerit; nisi Honores ei Campum præbeant apertum.

Virtutis, vt Rerum aliarum, rapidus Motus est ad Locum, placidus in Loco. Est autem Virtutis Locus Honos.

Honores dant ferè Potestatem earum Rerum; quas optima Conditio est Nolle, proxima non posse.

Honorum Ascensus arduus, Statio lubrica, Regressus præceps.

Qui in Honore sunt, vulgi Opinionem mutuentur oportet, vt seipsos Beatos putent.

IMPERIA. VIII.

Pro.

Felicitate frui, magnum Bonum est; sed eam & alijs impertiri posse, adhuc maius.

Reges non Hominum instar sed Astrorum sunt. Nam & in Singulos, & in Tempora ipsa, magnum habent influxum.

Qui Dei Vices gerunt, ijs resistere, non tantùm Lesæ Maiestatis Crimen est, sed Theomachia quædam.

Con.

Quam miserum habere, nil ferè quod appetas, infinita quæ metuas.

Qui in Imperijs sunt, similes sunt Corporibus Cælestibus, quæ magnam Venerationem habent, Requiem nullã.

Nemo Humanæ Sortis ad Deorum Conuiuia admittitur, nisi ad Ludibrium.

LAVS, EXISTIMATIO. IX.

Pro.

Virtutis Radij reflexi Laudes.

Laus Honor is est, ad quem liberis

Con.

Fama deterior Iudex, quam Nuncia.

Quid Viro bono cum Saliua

liberis Suffragijs peruenitur.

Honores à diuersis Politijs conferuntur, sed Laudes vbique sunt Libertatis.

Vox Populi habet aliquid Diuinum. Nam quomodò aliter tot Capita in vnum conspirare possint?

Ne mireris, si Vulgus verius loquatur, quam Honoratiores; quià etiàm tutius loquitur.

liuâ vulgi?

Fama veluti Fluuius, leuia attollit, Solida mergit.

Infimarũ Virtutum apud Vulgus Laus est; Mediarum Admiratio; Supremarum Sensus nullus.

Laus magis ex Ostentatione, quàm ex Merito: & Ventosis magis accedit, quàm Realibus.

NATVRA. X.

Pro.

Consuetudinis Progressus est Arithmeticus; Naturæ Geometricus.

Vt in Rebuspublicis, se habent Leges Communes erga Consuetudines; eodem modo in singulis se habet Natura ad Consuetudinem.

Consuetudo contra Naturam, quasi Tyrannis quædam est: & citò, ac leui occasione corruit.

Con.

Cogitamus secundum Naturam; Loquimur secundum Præcepta; sed Agimus secundum Consuetudinem.

Natura Pedantius quidam est; Consuetudo Magistratus.

FORTVNA. XI.

Pro.

Virtutes apertæ Laudes pariunt, occultæ Fortunas.

Virtutes Officiorum Laudes pariunt, Facultatum Fortunas.

Fortuna

Con.

Stultitia vnius, Fortuna alterius.

In Fortunâ illud præcipuè laudauerim, quod cùm non eligat, non tueatur.

Viri

Fortuna veluti Galaxia; hoc est, Nodus quarundam obscurarum Virtutum, sine Nomine.

Fortuna saltem ob Filias suas honoranda est; Confidentiam scilicet, & Auctoritatem.

Viri Magni, dum Inuidiam Virtutum suarum declinarunt; inter Fortunæ Cultores reperti sunt.

VITA. XII.

Pro.

Absurdum est Accidentia Vitæ magis amare, quam Vitam ipsam.

Præstat ad omnia, etiàm ad Virtutem, Curriculum longum, quam breue.

Absque Spatijs Vitæ maioribus, nec perficere datur, nec perdiscere, nec pœnitere.

Con.

Philosophi, dum tantum Apparatum, aduersus Mortem colligunt, ipsam magis timendam effecerunt.

Mortem Homines timent, quia nesciunt, vt Pueri Tenebras.

Non inuenias inter Humanos, Affectum tam pusillum, qui si intendatur paulò vehementiùs, non Mortis Metum superet.

Mori velle, non tantùm Fortis, aut Miser, aut Prudens, sed etiàm Fastidiosus potest.

SVPERSTITIO. XIII.

Pro.

Qui zelo peccant, non probandi, sed tamen amandi sunt.

Mediocritates Moralibus deben-

Con.

Vt Simiæ, Similitudo cum Homine, Deformitatem addit; ita Superstitioni, Similitudo cum Religione.

Quale

debentur; Extremitates Diuinis.

Superstitiosus Religiosus Designatus.

Fabulosissimâ quæque Portenta cuiusuis Religionis, citiùs crediderim, quàm hæc omnia sine Numine fieri.

Quale Odium est Affectationis in Ciuilibus, tale Superstitionis in Diuinis.

Præstat nullam habere de Dijs Opinionem, quàm contumeliosam.

Non Epicuri Schola, sed Stoa, veteres Respublicas perturbauit.

Non cadit in Mentem Humanam, vt sit merus Atheista Dogmate; sed magni Hypocritæ, sunt veri Atheistæ; qui Sacra perpetuò contrectant, sed nunquàm verentur.

Svperbia. XIIII.

Pro.

Superbia etiam Vitijs insociabilis; atque vt Venenum Veneno; ita haud pauca Vitia Superbiâ expelluntur.

Facilis, etiàm alienis vitijs obnoxius est; Superbus tantùm suis.

Superbia, si ab aliorum contemptu, ad sui contemptum ascendet, fiet demùm Philosophia.

Con.

Hedera Virtutum ac Bonorum omnium Superbia.

Cætera Vitia Virtutibus tantùm contraria; Superbia Sola contagiosa.

Superbia optimâ Vitiorum conditione caret, id est, Latebris.

Superbus, cùm cæteros contemnit, se interìm negligit.

Ingratitvdo. XV.

Pro.

Crimen Ingrati Animi, nil aliud est, quam perspicacia quædam

Con.

Crimen Ingrati Animi, non Supplicijs coercetur, sed

quædam, in Cauſſam Beneficij collati.

Dum grati erga quoſdam eſſe volumus, nec cæteris Iuſtitiam præſtamus, nec nobis ipſis Libertatem.

Beneficij gratia eò minùs reddenda eſt, quod de pretio non conſtat.

ſed Furijs permittitur.

Arctiora ſunt Vincula Beneficiorum quam Officiorum: quare, qui ingratus, iniuſtus, & omnia.

Ea eſt Conditio Humana. Nemo tam publicâ Fortunâ natus eſt, quin priuatæ & Gratiæ, & Vindictæ, ſe omninò debeat.

INVIDIA. XVI.

Pro.

Naturale eſt Exprobrationem Fortunæ ijs odiſſe.

Inuidia in Rebuſpub. tanquàm ſalubris Oſtraciſmus.

Con.

Inuidia Feſtos Dies non agit.

Nemo Virtuti Inuidiam reconciliauerit præter Mortem.

Inuidia Virtutes Laboribus exercet, vt Iuno Herculē.

IMPVDICITIA. XVII.

Pro.

Zelotypiæ debetur, quod Caſtitas ſit facta Virtus.

Multâ Triſticiâ opus eſt, vt quis Venerem rem ſeriam putet.

Quid vel Dictæ Partem, vel Munditiæ Speciem, vel Superbiæ Filiam, inter Virtutes collocas?

Amorum, vt Auium Sylueſtrium, nulla Proprietas eſt,

Con.

Peſſima Circes Transformatio Impudicitia.

Impudicus prorsùs Reuerentiam ſui perdidit; quod Frænum eſt omnium Vitiorum.

Omnes vt Paris, qui Formæ Optionem faciunt, Prudentiæ & Potentiæ iacturam faciunt.

In Veritatem non vulgā-

est, sed Ius possessione transfertur.

rem incidit Alexander; cùm Somnum & Venerem, Mortis Arrhabones esse dixit.

Crudelitas. XVIII.

Pro.

Nulla Virtutum tam sæpe rea est, quam Clementia.

Crudelitas, si à Vindictâ est, Iusticia est, si à periculo, prudentia.

Qui Misericordiam Inimico impertit, sibi denegat.

Non sæpiùs Phlebotomiæ necessariæ sunt in Curationibus, quam Cædes in Ciuilibus.

Con.

Cædibus grassari, aut Feræ, aut Furiæ est.

Crudelitas Viro bono semper fabulosa esse videtur, & Fictio Tragica.

Gloria Vana. XIX.

Pro.

Qui suas Laudes appetit, aliorum simul appetit Vtilitates.

Qui tam Sobrius est, vt nihil alienum curet, vereor ne & publica aliena putet.

Ingenia in quibus aliquid inane est, facilius Curam Reipub. recipiunt.

Con.

Glorioſi semper Factioſi, Mendaces, Mobiles, Nimij.

Thraso Gnathonis Præda.

Turpe est Proco sollicitare Ancillam: est autem Virtutis Ancilla Laus.

Ivstitia. XX.

Pro.

Imperia & Politiæ, Iusticiæ tantùm Additamenta sunt: Si enim Iusticia alitèr posit

Con.

Si hoc est iustum esse; Quæ tibi fieri nolis, ea alteri non facere, Clementia demùm Iusticia

posſit exerceri, illis minimè fuerit Opus.

Iuſticiæ debetur quod Homo Homini ſit Deus, non Lupus.

Iuſticia etſi Vitia tollere non posſit, tamen hoc efficit, vt non lædant.

Iuſticia eſt.

Si ſuũ cuique tribuendũ eſt, certè & Venia Humanitati.

Quid mihi Æquitatem narras, cùm ſapienti omnia inæqualia ſint?

Conſidera qualis Reorum Conditio fuerit apud Romanos, & pronuncia Iuſticiam è Repub. non eſſe.

Vulgaris iſta Iuſticia Politiarum, Philoſophus in Aulâ: hoc eſt, facit tantùm ad Reuerentiam Imperantium.

FORTITVDO. XXI.

Pro.

Nil terribile niſi ipſe Timor.

Nil aut in Voluptate ſolidum, aut in Virtute munitum, vbi Timor infeſtat.

Qui Pericula apertis Oculis intuetur, vt excipiat, aduertit & vt cuitet.

Cæteræ Virtutes nos à Dominatu liberant Vitiorum; Fortitudo ſola à Dominatu Fortunæ.

Con.

Præclara virtus velle perire vt perdas.

Præclara Virtus quam etiàm Ebrietas inducit.

Vitæ ſuæ prodigus, alienæ periculoſus.

Virtus Ferreæ Ætatis Fortitudo.

TEMPERANTIA. XXII.

Pro.

Eadem ferè vis Abſtinendi & Suſtinendi.

Vniformitates, Concordiæ, &

Con.

Negatiuæ iſtæ Virtutes non placent: nam Innocentiam præſtant, non Merita.

& Menſuræ Motuum, cœleſtia ſunt, & Characteres Æternitatis.

Temperantia, velut Frigora ſalubria, Animi vires colligit & firmat.

Exquiſiti & vagi Senſus, Narcoticis indigent; ſimiliter & Affectus.

Languet Mens quæ Exceſſibus caret.

Amo Virtutes, quæ Excellentiam Actionis inducunt, non Hebetudinem Paſſionis.

Cùm Conſonantes Animi Motus ponis, paucos ponis: Nam Pauperis eſt numerare Pecus.

Iſta (Non vti vt non appetas; Non appetere vt non timeas) puſillanimi ſunt & diffidentis.

CONSTANTIA. XXIII.

Pro.

Baſis Virtutum Conſtantia.

Miſer eſt, qui qualis ipſe futurus ſit, non nouit.

Imbecillitas Humani Iudicij, rebus ipſis conſtare non poteſt; quare ſaltèm ſibi conſtet.

Etiàm Vitijs decus aſpirat Conſtantia.

Si ad Fortunæ Inconſtantiam, accedat etiàm Inconſtantia Mentis, in quantis Tenebris vitiatur?

Fortuna, tanquàm Proteus, ſi perſeueres, ad Formam redit.

Con.

Conſtantia, vt Ianitrix moroſa, multa vtilia Indicia abigit.

Æquum eſt, vt Conſtantia Res aduerſas bene toleret, nam ferè inducit.

Stultitia breuiſſima optima.

MAGNA-

MAGNANIMITAS. XXIIII.

Pro.	Con.
Si Animus semel generosos Fines optauerit, statim non modò Virtutes circumstant, sed & Numina.	*Magnanimitas est Virtus poetica.*
Virtutes ex Habitu, aut Præceptis, gregales sunt; ex Fine, Heroicæ.	

SCIENTIA, CONTEMPLATIO. XXV.

Pro.	Con.
Ea demùm Voluptas est secundum Naturam, cuius non est Satietas.	*Contemplatio, speciosa Inertia.*
Dulcissimus Prospectus in Errores aliorum subiacentes.	*Benè Cogitare, non multò melius est, quam benè Somniare.*
Quam bonum est Orbes Mentis habere Concentricos Vniuerso?	*Orbem Numen curat, tu Patriam.*
Omnes Affectus praui, falsæ æstimationes sunt; atque eadem sunt Bonitas & Veritas.	*Vir Politicus etiàm Contemplationes serit.*

LITERAE. XXVI.

Pro.	Con.
Si de Rebus minutis, Libri scripti fórent, vix vllus esset Experientiæ Vsu.	*In Academijs discunt Credere.*
Lectio est Conuersatio cum Prudentibus; Actio ferè cum Stultis.	*Quæ vnquàm Ars docuit, tempestiuum Artis Vsum?*
Non inutiles Scientiæ existimandæ	*Sapere ex Regulâ, & ex Experientiâ, planè contrariæ rationes sunt; vt qui alteri*

istimandæ sunt, quarum in se nullus est vsus, si Ingenia acuant, & ordinent.

teri assuefactus sit, ad alterum sit ineptus.

Artis sæpissimè ineptus vsus est, ne sit nullus.

Hoc ferè omnes Academici habent, vt ex qualibet re, soleant agnoscere, quod sciant, & non addiscere, quod nesciant.

PROMPTITVDO. XXVII.

Pro.	Con.
Opportuna Prudentia non est, quæ celeris non est.	*Prudentia non altè petitur, quæ præstò est.*
Qui citò errat, citò Errorem emendat.	*Prudentia, vt vestis, leuis, quæ expedita.*
Qui ex composito, & non obitèr prudens est, nil magni facit.	*Cuius Consilia non maturat Deliberatio, nec Prudentiam Ætas.*
	Quæ ad breue Tempus excogitantur, ad breue Tempus placent.

TACITVRNITAS IN SECRETIS. XXVIII.

Pro.	Con.
Taciturno nil reticetur; quia Omnia tutò communicantur.	*Varietas Morum optimè Animum collocat in Secreto.*
Qui facilè loquitur quæ scit, loquitur & quæ nescit.	*Taciturnitas Confessoris Virtus.*
Secretis etiàm Mysteria debentur.	*Taciturno omnia reticentur; quia Silentiũ rependitur.*
	Tectus, ignoto proximus.

FACILITAS. XXIX.

Pro.	Con.
Amo Virum alieno Affectui	*Facilitas, Iudicij quædam*

inepta

ctui obnoxium, sed tamen Iudicium ab obsequio reuocantem.

Flexibilem esse, ad Naturam duri proximè accedit.

inepta Priuatio.

Facilium Beneficia, Debita videntur, Negationes, Iniuriæ.

Sibi gratiam habet, qui à Facili aliquid impetrat.

Facilem omnes Difficultates premunt, nam omnibus se implicat.

Facilis ferè se recipit cum pudore.

POPVLARITAS. XXX.

Pro.

Prudentibus eadem ferè placent, at Stultorum varietati occurrere, prudentiæ est.

Colere populum, est Coli.

Qui ipsi magni Viri sunt, neminem vnum ferè habent, quem vereantur, sed Populum.

Con.

Qui valdè cum stultis congruit, ipse suspectus esse potest.

Qui Turbæ placet, ferè & Turbas miscet.

Nil moderatum Vulgo gratum est.

Infima Assentatio est Assentatio vulgi.

LOQVACITAS. XXXI.

Pro.

Qui silet, aut alios habet pro suspectis, aut suspectus est ipse sibi.

Custodiæ omnes infelices, miserrima Silentij.

Silentium stultorum Virtus: Itaque rectè ille Silenti: Si Prudens es, stultus es; si stultus, Prudens.

Silentium, veluti Nox, Insidijs

Con.

Silentium Verbis, & Gratiam addit, & Auctoritatem.

Silentium, veluti Somnus quidam, alit Prudentiam.

Silentium Fermentatio Cogitationum.

Stilus Prudentiæ Silentium.

Silentium ambit Veritatem.

Cùm

Insidijs opportunum.

Cogitationes in Profluente sanissimæ.

Silentium Solitudinis Genus.

Opinioni se venditat, qui silet.

Silentium, nec prauas Cogitationes egerit, nec bonas distribuit.

Dissimvlatio. XXXII.

Pro.	Con.
Dissimulatio compendiaria Sapientia.	*Cùm cogitare secundum Rerum Veritatem non possimus; at loquamur secundum cogitationem.*
Non idem dicere, sed idem spectare debemus.	*Quibus Artes Ciuiles supra Captum Ingenij sunt, ijs Dissimulatio pro Prudentiâ erit.*
Etiàm in Animo deformis Nuditas.	*Qui dissimulat, præcipuo ad Agendum Instrumento se priuat; i. Fide.*
Dissimulatio & Decori est, & Præsidio.	*Dissimulatio Dissimulationem inuitat.*
Sepes Consiliorum Dissimulatio.	*Qui dissimulat, liber non est.*
Aliqui Bono suo falluntur.	
Qui indissimulanter omnia agit, æquè decipit: nam plurimi, aut non capiunt, aut non credunt.	
Indissimulatio nihil aliud, quam Animi Impotentia.	

Avdacia. XXXIII.

Pro.	Con.
Docet improbare qui verecundatur.	*Audacia Stultitiæ Viator.*
Quod Actio Oratori, id Audacia	*Inuerecundia inutilis nisi ad Impostu-ram.*
	Confiden-

Audacia Viro Ciuili; Primum, Secundum, Tertium.

Confitentem Verecundiam amo, accusantem odi.

Confidentia Morum Animos promptiùs sociat.

Placet obscurus Vultus, & perspicua Oratio.

Confidentia Stultorum Imperatrix, Prudentium Scurra.

Audacia est Stupor quidam Sensûs, cum Malitiâ voluntatis.

Ceremoniæ. Puntos. Affectatio. XXXIIII.

Pro.

Vultûs & Gestûs decora Moderatio, verum Condimentum Virtutis.

Si & in Verbis vulgò paremus, quid ni in Habitu, & Gestu?

Qui in Leuibus, & quotidianâ Consuetudine, decus non retinet, sit licet Vir magnus, nôris tamen hunc tantum certis Horis sapere.

Virtus, & Prudentia sine Punctis, velut peregrinæ Linguæ sunt; nam vulgò non intelliguntur.

Qui vulgi Sensum, per Congruitatem non nouit, is si nec per Obseruationem nouerit, omnium Stultissimus est.

Puncti, Translatio sunt Virtutis in Linguam Vernaculam.

Con.

Quid deformius, quam Scenam in Vitam transferre.

Ex ingenuitate Decorum, ex Arte Odium.

Magis placent Cerussatæ Buccæ, & Calamistrata Coma, quàm Cerussati & Calamistrati Mores.

Qui Animum ad tam exiles Obseruationes applicat, magnæ Cogitationis Capax non est.

Affectatio, Ingenuitatis Putredo lucens.

Ioci. XXXV.

Pro.

Oratorum Ara Iocus.

Qui in omnibus modeſtum Leporem miſcet, Libertatem Animi retinet.

Res eſt ſupra Opinionem Politica; facilè tranſire à Ioco ad Serium, à Serio ad Iocum.

Veritatis aliàs non peruenturæ ſæpè vehiculum Iocus.

Con.

Iſtos Deformitatum ac Concinnitatum Aucupes, quis non contemnat?

Rerum Magnitudinẽ eluere ioco, improbum Artificiũ eſt.

Iocos tum conſidera, cùm Riſu deſtituti ſunt.

Faceti iſti ferè non penetrant vltra ſuperficiem Rerum; vbi Ioci Sedes eſt.

Vbi Iocus ad Seria Momenti aliquid habet, ibi Lenitas puerilis eſt.

Amor. XXXVI.

Pro.

Annon vides omnes ſe quærere? at Amans ſolus ſe inuenit.

Non eſt melior Ordinatio Animi, quam ex Imperio Affectûs alicuius inſignis.

Qui ſapit, Deſiderium quærat: nam qui non aliquid inſigniter appetit, ei omnia ingrata ſunt, & tædio plena.

Quidni in Vnitate acquieſcat Vnus?

Con.

Amori multum debet Scena, nihil Vita.

Nil tam varij Nominis eſt quam Amor: Nam Res, aut tam Stulta eſt, vt ſe neſciat, aut tam turpis, vt ſe fuco condat.

Odi iſtos Mono-Phrontiſtas.

Anguſta admodùm Contemplatio Amor.

Amicitia. XXXVII.

Pro.

Eadem facit Amicitia, quæ Fortitudo, ſed ſuauiùs.

Con.

Qui amicitias arctas copulat, nouas Neceſsitates ſibi im-

Suaue

Suaue Condimentum omnium Bonorum Amicitia.

Peßima Solitudo, non ueras habere Amicitias.

Digna malæ Fidei Vltio, Amicitijs priuari.

imponit.

Animi imbecilli eſt, Partiri Fortunam.

ADVLATIO. XXXVIII.

Pro.

Adulatio magis ex More, quam ex Malitiâ.

Laudando inſtituere, ſemper Formula fuit, debita Potentioribus.

Con.

Adulatio Stilus Seruorum

Adulatio Calx Vitiorum.

Adulatio Aucupij illud genus, quod ſimilitudine uocis, Aues fallit.

Adulationis Deformitas Comica, Nocumentum Tragicum.

Auribus mederi difficillimum.

VINDICTA. XXXIX.

Pro.

Vindicta Priuata Iuſticia agreſtis.

Qui uim rependit, Legem tantum uiolat, non Hominem.

Vtilis Metus vltionis priuatæ; Nam Leges nimium ſæpè dormiunt.

Con.

Qui Iniuriam fecit, Principium Malo dedit; qui reddidit, Modum abſtulit.

Vindicta, quò magis Naturalis, eò magis coercenda.

Qui facilè Iniuriam reddit, is fortaſsè tempore, non uoluntate poſterior erat.

INNOVATIO. XL.

Pro.

Omnis Medicina Innouatio.

Con.

Noui Partus deformes ſunt.

Qui noua Remedia fugit, noua Mala opperitur.

Nouator maximus Tempus: quidni igitur Tempus imitemur?

Exempla remota inepta sunt; Recentia corrupta & ambitiosa.

Imperitis & Contentiosis permitte, vt ad Exempla Res agant.

Sicut qui nobilitatem, in Familiam introducunt, digniores ferè sunt Posteris: ita Nouationes Rerum plerunque præstant ijs, quæ ad Exempla fiunt.

Morosa Morum retentio, res turbulenta est, eâq; ac Nouitas.

Cùm per se Res mutentur in deterius, si Consilio in melius non mutentur, quis finis erit Mali?

Moris Serui, Temporis Ludibria.

Nullus Auctor placet, præter Tempus.

Nulla Nouitas absque Iniuriâ; nam præsentia conuellit.

Quæ vsu obtinuere, si non bona, at saltem apta inter se sunt.

Quis Nouator Tempus imitatur; quod Nouationes ita insinuat, vt sensus fallant?

Quod præter Spem euenit, cui prodest, minus acceptum, cui obest, magis molestum.

MORA. XLI.

Pro.

Fortuna multa festinanti vendit, quibus morantem donat.

Dum Initia Rerum amplecti properamus, vmbras prensamus.

Fluctu-

Con.

Occasio primùm Ansam Vasis porrigit, deinde Ventrem.

Occasio instar Sibyllæ minuit Oblatum, pretium auget.

Celeritas Orci Galea.

Quæ

Fluctuantibus rebus aduertendum, inclinantibus agendum.

Prima Actionum Argo committenda sunt, extrema Briareo.

Quæ maturè fiunt, iudicio fiunt, quæ serò, per ambitum.

PRAEPARATIO. XLII.

Pro.

Qui paruis Copijs rem magnam aggreditur, fingit Opportunitatem, vt speret.

Paruis Apparatibus non Fortuna, sed Prudentia emitur.

Con.

Optimus Terminus parandi, prima Occasio agendi.

Nemo speret se Fortunam Apparatu ligare posse.

Alteratio Apparatus & Actionis, Politica sunt: Distinctio tumida & infelix.

Magnus Apparatus prodigui & Temporis, & Rerum.

PRINCIPIIS OBSTARE. XLIII.

Pro.

Plura Pericula fallunt, quàm vincunt.

Minùs Operis est Periculo Remedium adhibere, quam Progressum eius obseruare & custodire.

Non iam leue est Periculum, si leue videatur.

Con.

Docet Periculum progredi, qui accingitur, & periculum figit remedio.

Etiàm in remedijs Periculorum, leuia Pericula subsistunt.

Præstat cum paucis Remedijs, quæ inualuerunt, rem habere; quàm cum Minùs singulorum.

CON-

Consilia Violenta. XLIIII.

Pro.

Qui lenem istam Prudentiam amplectuntur, ijs Augmenta Mali salubria sunt.

Necessitas, quæ violenta consulit, eadem exequitur.

Con.

Omne Remedium Violentum, prægnans noui Mali.

Violenta Consilia Nemo dat, præter Iram & Metum.

Svspicio. XLV.

Pro.

Diffidentia Nerui Prudentiæ; at Suspicio Medicamentum arthriticum.

Meritò eius fides suspecta est, quam Suspicio labefacit.

Suspicio fragilem fidem soluit, fortem intendit.

Con.

Suspicio fidem absoluit.

Suspicionum Intemperies est Mania quædam Ciuilis.

Verba Legis. XLVI.

Pro.

Non est Interpretatio, sed Diuinatio, quæ recedit à literâ.

Cum receditur à literâ, Iudex transit in Legislatorem.

Con.

Ex omnibus Verbis elicienda est Sensus, qui interpretetur singula.

Pessima Tyrannis Lex in Equuleo.

Pro Testibus contra Argumenta. XLVII.

Pro.

Secundum Oratorem, non secundum Caussam pronunciat, qui Argumentis nititur.

Qui Argumentis potiùs Credit, quam Testibus, etiàm Ingenio,

Con.

Si Testibus credendum sit contra Argumenta, sufficit tantùm Iudicem esse, non surdum.

Argumenta Antidotum contra

genio, magis debet fidere, quam Sensui.

Tutum foret Argumentis credere, si Homines nihil absurdi facerent.

Argumenta, cùm sint contra Testimonia, hoc præstant; vt res mira videatur, non autem vt vera.

tra Venena Testimoniorum.

Ijs probationibus tutissimò creditur, quæ rarissimè mentiuntur.

Atque hæc *Antitheta*, (quæ nunc proposuimus) fortasse tanti non fuerunt; sed cùm iam olim parata & collecta à nobis essent, noluimus Diligentiæ nostræ Iuuenilis Fructum perire: Præsertim cùm, (si quis acutiùs introspiciat) *Semina* sint, non *Flores*. In illo autem Adolescentiam planè spirant, quod sint in *Morali*, siue *Demonstratiuo Genere*, vberiora; in *Deliberatiuo*, & *Iudiciali*, perpauca.

Tertia *Collectio*, quæ pertinet ad *Promptuariam*, atque etiàm *desideratur*, est ea, quam vocare placet, *Formularum Minorum*. Illæ autem sunt, veluti Vestibula, Posticæ, Ante-Cameræ, Re-Cameræ, Trânsitus, &c. Orationis; quæ indiscriminatim omnibus Subiectis competere possint. Quales sunt *Præfationes*, *Conclusiones*, *Digressiones*, *Transitiones*, *Promissiones*, *Declinationes*, & plurima eiusmodi. Quemadmodùm enim in Ædificijs, plurimùm facit, & ad Voluptatem, & ad Vsum, vt Frontispicia, Gradus, Ostia, Fenestræ, Aditus, Transitus, & huiusmodi, commodè distribuantur; eodem modo, etiàm in Oratione fit, vt Addiramenta & Interpositiones istæ, (si decorè, & peritè formentur & collocentur) plurimum tum gratiæ, tum commoditatis, vniuersæ Orationis Structuræ adijciant. Harum *Formularum* Exemplum vnum aut alterum proponemus, neque diutiùs ijsdem immorabimur. Etsi enim sint Res haud exigui

igui vsûs, tamen cum nihil in his addamus de noſtro, ſed tantùm *Formulas* nudas, ex Demoſthene, aut Ciceronе, aut alio quopiam ſelecto Auctore, deſcribamus, inferius quiddam videntur, quam vt in eo Tempus teramus.

Exempla *Formularum Minorum*.

Concluſio Deliberatiuæ.

Sic & culpam præteritam, fas erit redimere, & futuris incommodis eâdem operâ proſpicere.

Partitionis Accuratæ Corollarium.

Vt omnes intelligant, nihil me & ſubterfugere voluiſſe reticendo, aut obſcurare dicendo.

Tranſitio cum Monito.

Verùm hæc ita prætereamus, vt tamen intuentes, & reſpectantes, relinquamus.

Præoccupatio contra Opinionem inueteratam.

Faciam, vt intelligatis in totâ cauſsâ, quid res ipſa tulerit, quid Error affinxerit, quid inuidia conflauerit.

Hæc pauca enumeraſſe, ad Exempla, ſatis fuerit; cum quibus, *Appendices Rhetoricæ*, quæ ad *Promptuarium* ſpectant, concludimus.

Caput IIII.

Appendices generales duæ Traditiuæ; Critica; & Pædagogica.

Svperſunt duæ Appendices *Traditiuæ* in genere; Altera *Critica*, Altera *Pædagogica*. Sicut enim Pars *Traditiuæ* præcipua in *Scriptione Librorum* conſiſtit, ita Pars eius Relatiua in *Librorum* verſatur *Lectione*: *Lectio* autem, vel Magiſtrorum

Magistrorum ope regitur, vel industriâ cuiusque propriâ perficitur; Atque huic rei inseruiunt *Doctrinæ* illæ, quas diximus, duæ.

Ad *Criticam* spectant, primò *Authorum probatorum limata Correctio*, & *emendata Editio*; quibus & ipsorum Authorum Honor vindicatur, & Studiosis Lumen præfertur. Quâ tamen in re, studijs haud parùm Detrimenti intulit, quorundam Hominum Diligentia temeraria. *Criticis* enim haud paucis mos est, vbi incidunt in quidpiam, quod non intelligunt, Vitium statìm in Exemplari supponere; Veluti in illo loco Taciti: Cùm quædam Colonia ius Asyli apud Senatum assereret, narrat Tacitus, non æquis admodùm Auribus, quæ ab ijs proferebantur, fuisse ab Imperatore & Senatu audita: Itaque Legati causâ diffisi, bonam Pecuniæ summam Tito Vinio dederunt, vt eis patrocinaretur; hoc itaque pacto res obtinuit: *Tum* (inquit Tacitus) *Dignitas & Antiquitas Coloniæ valuit*: quasi Argumenta, quæ anteà leuia videbantur, accedente pretio nouum tum pondus accepissent. At *Criticus* quidam, non ex infimis, Verbum *Tum* expunxit, & *Tantùm* reposuit. Atque hâc prauâ *Criticorum* consuetudine factum est, vt (Quod non-nemo prudentèr notauit) *Exemplaria maximè castigata sint sæpenumerò minimè omnium casta*. Quinimò, vt verum dicamus, nisi *Critici* fuerint eruditi in Scientijs illis, de quibus Libri ab ipsis editi tractant, periculo Diligentia eorum non vacat.

Secundò ad *Criticam* spectant, *Authorum Interpretatio & Explicatio*, *Commentarij*, *Scholia*, *Notæ*, *Spicilegia*, & similia. In istiusmodi autem Laboribus, pessimus ille *Criticorum* nonnullos quasi Morbus inuasit, vt multa ex obscurioribus transiliant, in satis verò perspicuis ad fastidium vsque immorentur, & expatientur. Scilicet, non tam illud agitur, vt Author ipse illustretur, quam vt *Criticus* ille, multiplicem suam Eruditionem, & variam

Lectionem, vbique arreptâ occasione, ostentet. Optandùm inprimis foret (licet hæc res ad Traditiuam principalem, non ad Appendices pertineat) vt qui Argumenta Obscuriora, & Nobiliora pertractet Scriptor, suas ipse Explicationes subiungat; vt & Textus ipse Digressionibus aut Explicationibus non abrumpatur; & Notæ à Scriptoris Mente non recedant. Cuiusmodi quidpiam suspicamur de *Theone Euclidis*.

Tertiò, ad *Criticam* spectat (quod etiam Nomen eidem indidit) *de Authoribus quos edunt, breue aliquod iudicium interponere;* Et illos cum cæteris Scriptoribus, qui eadem tractant, comparare; vt per huiusmodi censuram, Studiosi, & de Librorum delectu, moneantur, & ad ipsam Lectionem eorum instructiores accedant. Atque hoc vltimum, est *Criticorum* tanquàm Cathedra, quam certè nostrâ ætate nobilitârunt Viri nonnulli magni, maiores certè, nostro iudicio, quàm pro Modulo *Criticorum*.

Ad *Pædagogicam* quod attinet, breuissimum foret dictu; *Consule Scholas Iesuitarum.* Nihil enim, quod in vsum venit, his melius. Nos tamen pauca more nostro monebimus, tanquam spicas legentes. Omninò *Institutionem Pueritiæ & Iuuentutis Collegiatam probamus*; Non in Ædibus priuatis; Non sub Ludi-magistris tantùm. Adest Adolescentulis in *Collegijs* Æmulatio maior erga Æquales; Adest quoque ipse vultus & Aspectus virorum grauium, quod facit ad Verecundiam, & teneros Animos etiàm à Principio conformat ad Exemplar: Denique sunt quidē plurima *Educationis Collegiatæ* Commoda. In *Ordine* autem & *Modo* Disciplinæ, illud inprimis consuluerim; vt *caueatur à Compendijs*; & à *Præcocitate quâdam Doctrinæ*, quæ Ingenia reddat audacula; & magnos Profectus potiùs ostentet, quàm faciat. Quin & *fauendum nonnihil Ingeniorum Libertati*, vt si quis, quæ ex more Disciplinæ sunt, faciat, & simul tempus ad alia, in quæ propensus est,

est, fussuretur, ne vtique cohibeatur. Porrò Operæ-pretium fuerit diligentèr animaduertere (quod forsàs è adhùc non fuerit notatum) esse duos *Assuefaciendi*, & *Exercendi*, & *Præparandi Ingenia* Modos, eosque tanquàm Antistrophos. Alter *incipit à Facilioribus*, & ad *magis Ardua paulatim deducit*; Alter *ab initio, duriora imperat & vrget*, vt ijs obtentis, facilioribus quis etiàm suauitèr perfungi possit. Alia enim est *Methodus*, Incipere Natare cum vtribus, qui subleuent; Alia, Incipere Saltare cum Calceis ponderosis, qui aggrauent. Neque facile est dictu, quantum harum *Methodorum* prudens Intermixtio, conferat ad promouendas, tam Animi, quam Corporis, Facultates. Itèm *Applicatio & Delectus Studiorum*, pro naturâ Ingeniorum quæ erudiuntur, res est singularis & vsûs & iudicij; quam etiàm benè & verè notatam & perspectam Magistri Parentibus Adolescentium debent; vt de genere Vitæ, cui Filios suos destinent, consulere possent. Verùm & illud attentiùs paulò obseruandum, non tantùm in ijs, ad quæ Naturâ quisque suâ fertur, longè maximos fieri Profectus; sed etiàm ad ea, ad quæ vitio Naturæ quis maximè fuerit inhabilis, reperiri in Studijs ad hoc propriè delectis, Remedia & Curationes. Exempli gratiâ; Si cuipiam Ingenium tale sit, quale est Auium, vt facilè abripiatur, nec per moram (qualem oportet) intentum esse sustineat; Remedium huic rei præbebunt *Mathematica*, in quibus si euagetur paulò Mens, de integro renouanda est Demonstratio. Etiàm *Exercitiorum*, in erudiendo, Partes liquet esse vel maximas. At illud à paucis notatum est, quod *Exercitiorum* debeat esse, non solùm prudens Institutio, sed etiàm prudens Intermissio. Optimè siquidem Cicero notauit, *Quod in Exercitijs, plerunq; exerceri contingat, non minùs Vitia, quam Facultates*; adeò vt malus Habitus, quandoque simul acquiratur, & se insinuet cum bono. Itaque tutius est inter-

mittere *Exercitia*, & subinde repetere, quam assiduè continuare & vrgere. Verùm de his satis. Sunt certè hæres, primo aspectu, minùs grandes & solennes, sed fructuosæ tamen & efficaces. Quemadmodùm enim in Plantis, ad felicitatem vel infelicitatem ipsarum, plurimum faciunt Iniuriæ aut Auxilia, quæ ijsdem cùm teneræ fuissent interuenerint; quemadmodùm etiàm Incrementa illa immensa Imperij Romani, meritò à quibusdam attribuuntur, Virtuti & Prudentiæ Sex illorum Regum, qui eidem in Pueritiâ suâ, veluti Tutores fuerunt aut Nutritij: Sic certè, Cultura & Institutio Annorum Puerilium aut teneriorum, eas habet vires, licet latentes, & minimè in cuiusuis obseruationem incurrentes, quas neque Temporis Diuturnitas, neque Laborum Assiduitas & Contentio, postea, Ætate maturiore, possint vllo modo æquiparare. Non abs re fuerit etiàm notare, Facultates vel mediocres, si in magnos Viros, aut Res magnas inciderint, graues & insignes interdùm producere effectus. Eius rei ponemus Exemplum Memorabile; Quod eò magis adducimus, quia Iesuitæ eandem Disciplinam non videntur aspernari; Sano (vt nobis videtur) iudicio. Atque est res, quæ si sit Professoria, infamis est: Verùm Disciplinaria facta, ex optimis est. Intelligimus autem *Actionem Theatralem*. Quippe quæ Memoriam roborat; Vocis & Pronunciationis Tonum atque Efficaciam temperat; Vultum & Gestum ad Decorum componit; Fiduciam non paruam conciliat; denique Oculis Hominum Iuuenes assuefacit. Erit autem Exemplum, è Tacito desumptum, *Vibuleni* cuiusdam, olim Histrionis, tunc temporis autem Militantis, in Legionibus Pannonicis. Ille, sub excessu Augusti, Seditionem mouerat, ita vt Blæsus præfectus, aliquos ex seditiosis in Carcerem conijceret. Milites verò, Impressione factâ, illos effractis Carceribus liberârunt: At Vibulenus, apud Milites concionabundus,

sic

sic orsus est: *Vos* (inquit) *his innocentibus & miserrimis lucem & spiritum reddidistis: Sed quis Fratri meo vitam, quis Fratrem mihi reddit? quem missum ad vos à Germanico Exercitu, de communibus commodis, nocte proximâ iugulauit per Gladiatores suos, quos in Exitium Militum habet atque armat. Responde Blese, vbi cadauer abieceris? Ne hostes quidem Sepulturam inuident. Cum oculis, cùm lachrymis dolorem meum impleuero, me quoque trucidari iube; dum interfectos, nullum ob scelus, sed quia vtilitati Legionum consulebamus, hi sepeliant.* Quibus verbis Inuidiæ ac Consternationis nimium quantum conciuit; Adeò vt nisi breui posteà innotuisset, nihil horum fuisse, quinetiàm Fratrem eum nunquàm habuisse, vix à Præfecto Milites manus abstinuissent: Ille verò rem totam, tanquàm Fabulam, in Scenâ peregit.

Nunc verò, ad Colophonem peruenimus, Tractatûs nostri, de *Doctrinis Rationalibus*. In quibus, licet à *Partitionibus* receptis interdùm recesserimus, nemo tamen existimet, nos illas omnes improbare *Partitiones*, quibus vsi non sumus. Duplex enim nobis imponitur Necessitas partitiones mutandi: Vna, quia hæc duo, nimirùm, Res Naturâ proximas, in vnam Classem redigere; & Res ad vsum promendas, conijcere in vnum Cumulum; Fine ipso & intentione, sunt omninò diuersa. Exempli gratiâ; Secretarius aliquis Regis, aut Reip. in Musæo, Chartas suas ita proculdubiò distribuit, vt quæ similis sint Naturæ, simul componat; Veluti Fœdera seorsùm, seorsùm Mandata, Literas ab Exteris, Literas Domesticas, & similia, seorsùm omnia: Contrà, in Scrinio aliquo particulari, illas simul componit, quas, licet diuersi generis sunt, simul tamen vsui fore existimet: Sic nimirùm, in hoc vniuersali Scientiæ Repositorio, nobis pro Naturâ Rerum ipsarum, *Partitiones* erant instituendæ; cùm tamen, si particularis aliqua Scientia fuisset pertractanda, *Partitiones* fuissemus

issemus secuti, vsui & Praxi potiùs accommodatas. Altera Necessitas Partitiones mutandi est, quia *Desideratorum* ad Scientias Adiectio, & eorum cum reliquis in integrum Corpus Redactio, etiàm, per consequentiam, *Scientiarum* ipsarum Partitiones transtulit. Nam (Demonstrationis gratiâ) esto quod Artes quæ habentur rationem habeant Numeri 15. adiectis autem *Desideratis* Numeri 20. Dico quod Partes Numeri 15. non sunt eædem partes quæ Numeri 20. Nam Partes Numeri 15. sunt 3. & 5. Partes verò Numeri 20. sunt 2. 4. 5. & 10. Itaque patet quod hæc alitèr fieri non potuerint. Atque de *Scientijs Logicis* hæc dicta sint.

FRANCISCI

FRANCISCI

BARONIS

DE

VERVLAMIO,

VICE-COMITIS

SANCTI ALBANI,

DE

Dignitate & Augmentis Scientiarum

LIBER SEPTIMVS.

AD REGEM SVVM.

CAPVT I.

Partitio Ethicæ, *in* Doctrinam de Exemplari; *&* Georgica Animi. *Partitio* Exemplaris, (*scilicet* Boni) *in* Bonum Simplex; *&* Bonum Comparatum. *Partitio* Boni Simplicis, *in* Bonum Indiuiduale; *&* Bonum Communionis.

Perüen-

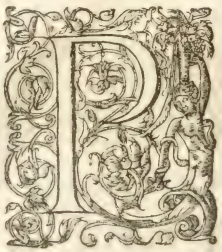

Eruentum est (Rex optime) ad *Ethicam*, quæ *Voluntatem Humanam* intuetur & tractat. Voluntatem gubernat Recta Ratio, seducit Bonum Apparens; Voluntatis Stimuli Affectus, Ministri Organa & Motus voluntarij. De hâc Salomon, *Ante omnia* (inquit) *custodi Fili cor tuum*; *nam inde procedunt Actiones Vitæ*. In huius *Scientiæ* pertractatione, qui de eâ scripserunt, perinde mihi fecisse videntur, ac si quis *Scribendi Artem* tradere pollicitus; pulchra tantùm exhibeat *Exemplaria*, Literarum tam Simplicium, quam Copulatarum; de *Calamo* verò *ducendo*, aut modis Characteres efformandi, nihil præcipiat: Ita & isti proposuerunt nobis Exemplaria bella, & luculenta, atque Descriptiones siue Imagines accuratas, *Boni, virtutis, officiorum, Felicitatis*, tanquàm vera Obiecta, & Scopos Voluntatis & Appetitûs Humani: Verùm quomodò quis possit optimè, ad hos Scopos, (excellentes sanè, & benè ab illis positos) collimare; hoc est, quibus Rationibus & Institutis, Animus ad illa assequenda subigi & componi possit; aut nihil præcipiunt, aut perfunctoriè, & minùs vtilitèr. Differamus, quantùm libuerit, Virtutes Morales in Animo Humano esse habitualitèr, non naturalitèr: Distinguamus solennitèr, inter Spiritus generosos, & Vulgus ignobile; quod illi Rationum Momentis, hi Præmio aut Pœnâ, ducantur: Præcipiamus ingeniosè, Animum Humanum, vt rectificetur, instar Bacilli, in contrariam Partem Inclinationis suæ flecti oportere: Aliaque insuper huiusmodi hinc inde spargamus: Longè tamen abest, vt hæc & alia id genus, Absentiam Rei excusent, quam modò requirimus.

Huiusce

Huiusce Neglectûs Causſam, haud aliam eſſe reor, quam latentem illum Scopulum, ad quem tot *Scientiæ* Nauiculæ impingentes, Naufragia paſſæ ſunt : Nimirùm, quod faſtidiant Scriptores verſari in Rebus vulgatis & Plebeijs ; quæ nec ſatis ſubtiles ſint ad Diſputandum, nec ſatis illuſtres ad Ornandum. Sanè haud facilè quis Verbis aſſequatur, quantam Calamitatem attulerit hoc ipſum, quod dicimus ; quod Homines ingenitâ ſuperbiâ, & gloriâ vanâ, eas Materias Tractationum, eoſque Modos Tractandi ſibi delegerint, quæ Ingenia ipſorum potiùs commendent, quàm Lectorum Vtilitatibus inſeruiant. Optimè Seneca, *Nocet illis Eloquentia, quibus non Rerum facit cupiditatem, ſed ſui :* Siquidem Scripta talia eſſe debent, vt Amores Documentorum ipſorum, non Doctorum excitent. Ij igitur rectà incedunt viâ, qui de Conſilijs ſuis id prædicare poſſint, quod fecit Demoſthenes, atque hâc clauſulâ ea concludere ; *Quæ ſi feceritis, non Oratorem duntaxat in præſentiâ laudabitis, ſed Voſmetipſos etiàm non ita multò poſt, ſtatu rerum veſtrarum meliore.* Ego certè, (Rex optime) vt de meipſo, quod res eſt, loquar ; & in ijs quæ nunc edo, & in ijs quæ in poſterum meditor, Dignitatem Ingenij & Nominis mei, (ſi qua ſit) ſæpiùs ſciens & volens proijcio, dum Commodis Humanis inſeruiam : Quique Architectus fortaſsè in Philoſophiâ & Scientijs eſſe debeam, etiàm Operarius & Baiulus, & quiduis demùm fio ; cùm haud pauca, quæ omninò fieri neceſſe ſit, alij autem ob innatam Superbiam ſubterfugiant, ipſe ſuſtineam & exequar. Verùm (vt ad rem redeamus) quod cœpimus dicere, delegerunt ſibi Philoſophi in *Ethicâ*, Maſſam quandam Materiæ ſplendidam & nitentem, in quâ potiſſimùm, vel Ingenij Acumen, vel Eloquentiæ Vigorem venditare poſſint. Quæ verò Practicam maximè inſtruunt, quandoquidèm tam bellè ornari non poſſint, maximâ ex parte omiſerunt.

Neque tamen debuerant, Viri tam eximij, desperasse de Fortunâ, simili ei, quam Poeta Virgilius, & sibi spondere ausus, & reuerà consequutus est; qui non minorem, Eloquentiæ, Ingenij, & Eruditionis, gloriam adeptus est, in explicando Obseruationes Agriculturæ, quam Æneæ Res gestas Heroicas enarrando.

Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum,
Quam sit & angustis his addere rebus Honorem.

Certè, si seriò Hominibus cordi sit, non in otio scribere, quæ per otium legantur, sed reuerà vitam Actiuam instruere & subornare; *Georgica* ista *Animi Humani*, non minore in pretio apud Homines haberi debeant, quam Heroicæ illæ Effigies *Virtutis*, *Boni*, & *Felicitatis*, in quibus tam operosè est insudatum.

Partiemur igitur *Ethicam*, in Doctrinas Principales duas: Alteram de *Exemplari* siue *Imagine Boni*; Alteram de *Regimine* & *Culturâ Animi*, quam etiam Partem *Georgicæ Animi* appellare consueuimus: Illa *Naturam Boni* describit, hæc *Regulas de Animo ad illam conformando* præscribit.

Doctrina de *Exemplari* (quæ *Boni Naturam* intuetur & describit) *Bonum* considerat, aut *Simplex*; aut *Comparatum*; aut *Genera* (inquam) *Boni*; aut *Gradus*. In posteriore horum, Disputationes illas infinitas, & Speculationes circa *Boni supremum Gradum*, quem *Felicitatem*, *Beatitudinem*, *Summum Bonum* vocitarunt (quæ Ethnicis instar Theologiæ erant) Christiana tandem Fides sustulit, & missas fecit. Quemadmodùm enim Aristoteles ait, *Adolescentes posse etiàm beatos esse, sed non aliter quam spe*; eodem modo, à Christianâ Fide edocti, debemus nos omnes Minorum & Adolescentum loco statuere, vt non aliam Felicitatem cogitemus, quam quæ in Spe sita est.

Liberati igitur (bonis Auibus) ab hâc *Doctrinâ*, tanquàm de Cœlo Ethnicorum; (Quâ in Parte proculdubiò

biò Eleuationem Naturæ Humanæ, attribuerunt materem, quam cuius illa esset capax: Videmus enim quæli Cothurno Seneca, *Verè magnum, habere Fragilitatem Hominis, Securitatem Dei)* Reliqua certè ab illis, circa *Doctrinam Exemplaris*, tradita, minore aut Veritatis aut Sobrietatis iactura, magnâ ex Parte recipere possumus. Etenim, quod ad *Naturam Boni Positiui* & *Simplicis* spectat, illam certè pulcherrimè, & ad viuum, veluti in Tabulis eximijs depinxerunt; *Virtutum* & *Officiorum Figuras, Posituras, Genera, Affimitates, Partes, Subiecta, Prouincias, Actiones, Dispensationes*, diligentissimè sub Oculos repræsentantes. Neque hic Finis: Nam hæc omnia Animo Humano, magno quoque Argumentorum Acumine & Viuacitate, & Suasionum Dulcedine, commendârunt atque insinuârunt: Quinetiàm (quantum Verbis præstari possit) eadem contra prauos & populares Errores, & Insultus, fidelissimè muniuerunt. Quatenùs verò ad *Naturam Boni comparati*, huic rei etiàm nullo modo defuerunt; *In constituendis trinis illis Ordinibus Bonorum; In Collatione Vitæ Contemplatiuæ cum Actiuâ; In Discriminatione Virtutis cum Reluctatione, & Virtutis iam Securitatem nactæ, & confirmatæ; In Conflictu & Pugnâ Honesti & Vtilis; In virtutum inter sè libramine, nimirum cui quæque præponderet;* & similibus. Adeò vt hanc Partem de *Exemplari*, insignitèr excultam iam esse, & Antiquos, in eâ re, mirabiles fe viros præstitisse, reperiam: Ita tamen, vt Philosophos longo post se interuallo reliquerit, pia & strenua Theologorum Diligentia, in *Officijs, & Virtutibus Moralibus*, & *Casibus Conscientiæ*, & *Peccati Circumscriptionibus* pensitandis & determinandis, exercitata.

Nihilò seciùs (vt ad Philosophos redeamus) si illi (antequàm ad Populares & receptas Notiones, *Virtutis, Vitij, Doloris, Voluptatis*, & cæterorum, se applicassent) superstedissent paulispèr, & Radices ipsas Boni &

Mali, & Radicum illarum Fibras indagassent; ingentem, meo iudicio, Lucem illis omnibus, quæ postea in Inquisitionem ventura fuissent, affudissent: Ante omnia, si *Naturam Rerum*, non minùs quam *Axiomata Moralia*, consuluissent, *Doctrinas* suas minùs prolixas, magis autem profundas reddidissent. Quod cùm ab illis, aut omninò omissum, aut confu è admodùm tractatum fuerit, nos breuiter retractabimus; & *Fontes* ipsos *Rerum Moralium* aperire, & purgare conabimur; antequàm ad *Doctrinam* de *Culturâ Animi*, quam ponimus vt *Desideratam*, perueniamus. Hoc enim (vt arbitramur) *Doctrinam de Exemplari*, nouis quodammodò viribus donabit.

Inditus est atque impressus, vnicuique Rei Appetitus, ad duplicem *Naturam Boni*: Alteram, qua *Res Totum quiddam est in seipsâ*; Alteram, quâ est *Pars Totius alicuius Maioris*. Atque posterior hæc illâ alterâ dignior est, & potentior; cùm tendat ad Conseruationem *Formæ Amplioris*. Nominetur prima, *Bonum Individuale*, *siue Suitatis*; posterior, *Bonum Communionis*. Ferrum Sympathiâ particulari fertur ad Magnetem: at si paulò ponderosius fuerit, Amores illos deserit, & tanquàm Bonus Ciuis, & Amator Patriæ, Terram petit, Regionem scilicet Connaturalium suorum. Vlteriùs paulò pergamus; Corpora Densa & Grauia Terram petunt, Congregationem magnam Corporum Densorum: Attamen, potiùs quam Natura Rerum Diuulsionem patiatur, & detur (vt loquuntur) *Vacuum*, Corpora huiusmodi in sursùm ferentur; & cessabunt ab Officio suo erga *Terram*, vt præstent Officium suum *Mundo* ipsi debitum: Ita quasi perpetuò obtinet, vt Conseruatio *Formæ* magis *Communis*, minores Appetitus in ordinem redigat. At Prærogatiua ista *Boni Communionis* signatur præcipuè in Homine, si non degenerauerit; iuxta memorabile illud Pompeij Magni dictum; Qui, quo tempore Romam

Romam Fames premeret, Annonæ importandæ Præpositus, vehementissimè autem ab Amicis interpellatus, ne Mari, atroce Tempestate ingruente, se committeret, illud tantùm respondit, *Necesse est vt eam, non vt viuam:* Adeò vt Vitæ Desiderium, (quod in Indiuiduo maximum est) Amore & Fide in Rempub. apud eum non præponderaret. Sed quid moramur? Nulla, omnibus Seculis, reperta est vel Philosophia, vel Secta, vel Religio, vel Lex aut Disciplina, quæ in tantum Communionis Bonum exaltauit, *Bonum* verò *Indiuiduale* depressit, quantum *Sancta Fides Christiana:* Vnde liquidò pateat, vnum eundemque *Deum* fuisse, qui Creaturis Leges illas Naturæ, Hominibus vero Legem Christianam dedisset. Propterea legimus nonnullos ex Electis, & Sanctis Viris, optasse se potiùs erasos ex *Libro Vitæ*, quàm vt Salus ad Fratres suos non perueniret; Ecstasi quàdam Charitatis, & impotenti Desiderio *Boni Communionis*, incitati.

Hoc positum, ita vt immotum maneat & inconcussum, nonnullis ex grauissimis in *Morali Philosophiâ* Controuersijs, finem imponit. Primò enim *Quæstionem* illam determinat, de *Vitâ Contemplatiuâ Actiuæ præferendâ*; idque contra Sententiam Aristotelis. Omnes siquidem Rationes, quæ ab illo pro *Contemplatiuâ* afferuntur, *Bonum priuatum* respiciunt, atque *Indiuidui* tantùm ipsius Voluptatem, aut Dignitatem; quibus in rebus *Contemplatiua* Palmam haud dubiè reportat. Etenim *Contemplatiua* non absimilis est Comparationi, quâ vsus est Pythagoras, vt Philosophiæ & Contemplationi Honorem ac Decus assereret. Qui ab Hierone, quisnam esset, interrogatus, respondit; *Hieronem non latere (si fortè vnquàm Olympicis Certaminibus interfuisset) id ibi loci contingere, vt veniant eò Alij Fortunæ suæ in agonibus periculum facturi; Alij verò vt Mercatores, ad Merces distrahendas; Alij vt Amicos vndique*

vndique confluentes conuenirent, & Epulis ac Hilaritati indulgerent; Alij denique vt cæterorum essent Spectatores: Se autem vnum esse ex illis, qui Spectandi gratiâ venerit. Verùm Homines nosse debent, in hoc humanæ Vitæ Theatro, Deo & Angelis solùm conuenire, vt *Spectatores* sint. Neque sanè fieri potuit, vt hâc de re Dubitatio in Ecclesiâ vnquàm susciteretur; (vtcunque plurimis in ore fuerit Dictum illud, *Pretiosa in Oculis Domini Mors Sanctorum eius*; Ex quo loco, Mortem illam Ciuilem, & Instituta Vitæ Monasticæ & Regularis attollere soleant;) nisi illud etiàm vnà subesset, quod Vita illa Monastica merè Contemplatiua non sit; verùm planè in Officijs Ecclesiasticis versetur; Qualia sunt iugis Oratio; & Votorum Sacrificia Deo oblata; Librorum itèm Theologicorum, multo in otio, conscriptio, ad Legis Diuinæ Doctrinam propagandam; quemadmodùm & Moses fecit, cùm per tot Dies, in Montis secessu moratus esset. Quinetiàm Henoch, *ab Adamo Septimus*, qui videtur fuisse Princeps *Vitæ contemplatiuæ* (etenim *cum Deo ambulasse* perhibetur) nihilominùs Ecclesiam, *Prophetiæ Libro* (qui etiàm à Sancto Iudâ citatur) dotauit. *Contemplatiuam* verò quod attinet meram, & in seipsâ Terminatam; quæque Radios nullos siue Caloris siue Luminis, in Societatem Humanam diffundat; nescit eam certè Theologia.

Determinat etiam Quæstionem, tantâ contentione agitatam, inter *Scholas Zenonis* & *Socratis* ex vnâ parte; qui Felicitatem in Virtute, aut solâ, aut adornatâ (cuius semper in Officijs Vitæ Partes potissimæ) collocàrunt: & reliquas complures Sectas & Scholas, ex alterâ parte; veluti *Scholas Cirenaicorum & Epicureorum*, qui eam in Voluptate constituerunt; Virtutem autem (sicut fit in Comœdijs aliquibus, vbi Hera cum Famulâ Vestem mutet) planè Ancillam statuerunt; vtpote sine quâ Voluptati commodè ministrari non posset: Nec minùs illam

illam alteram *Epicuri Scholam*, quasi *Reformatam*; quæ Felicitatem nihil aliud esse prædicabat, quam Animi Tranquillitatem & Serenitatem, à Perturbationibus liberi & vacui; Ac si Iouem de Solio deturbare vellent, & Saturnum cum Aureo Seculo, reducere: quandò neque Æstas, nec Bruma fuissent; Non Ver, nec Autumnus; sed vna & æquabilis Aeris temperies; Denique & illam explosam *Pyrrhonis* & *Herilli Scholam*, qui istam autumauerunt Felicitatem, in Scrupulis quibusque Animi prorsùs eliminandis; nullam statuentes fixam & constantem Boni aut Mali Naturam, sed Actiones pro Bonis aut Malis habentes, prout ex Animo, motu puro & irrefracto, aut contrà, cum Auersatione & Reluctatione, prodirent; Quæ tamen Opinio in *Hæresi Anabaptistarum* reuixit; qui cuncta metiebantur iuxta Motus & Instinctus Spiritûs, & Constantiâ vel Vacillatione Fidei. Liquet autem ista, quæ recensuimus, omnia, ad priuatâ Animorum Tranquillitatẽ, & Complacentiâ, nullo modo autem ad *Bonum Communionis*, spectare.

Porrò redarguit etiàm *Philosophiam Epicteti*, qui hoc vtitur Præsupposito; Felicitatem, in ijs poni debere, quæ in Potestate nostrâ sunt; ne scilicet Fortunæ & Casibus simus obnoxij; quasi verò, non multò fuerit felicius, in rectis & generosis Intentionibus & Finibus, qui publicum Bonum amplectantur, successu destitui, & frustrari, quam in omnibus, quæ ad priuatam tantùm Fortunam nostram referuntur, Voti perpetuò compotes fieri. Sicut Consaluus, Neapolim digito Militibus indicans, generosâ voce testatus est, *Multò sibi optatius fore, vnum Pedem promouendo, ad Interitum certum ruere; quam vnius Pedis recessu, Vitam in multos Annos producere.* Cui etiàm concinit Cœlestis Dux & Imperator, qui pronunciauit *Conscientiam bonam iuge esse Conuiuium*; Quibus verbis apertè significat, Mentem bonarum Intentionum sibi conscium, vtcunque successu careat, verius

rius & purius, & Naturæ magis consentaneum præbere gaudium; quàm vniuersum illum Apparatum, quo instrui possit Homo, vel vt Desiderijs suis fruatur, vel vt Animo conquiescat.

Redarguit itidèm *Philosophiæ Abusum illum*, circa Epicteti tempora grassari cœptum: Nempe quod Philosophia versa fuerit in genus quoddam Vitæ Professorium, & tanquàm in Artem; Quasi scilicet Institutum Philosophiæ esset, non vt Perturbationes compescerentur & extinguerentur; sed vt Causæ & Occasiones ipsarum euitarentur & summouerentur: Ideoque particularis quædam Vitæ Ratio, ad hoc obtinendum ineunda esset: Introducendo sanè, tale genus Sanitatis in Animum, quale fuit Herodici in Corpore, cuius meminit Aristoteles; Illum scilicet nihil aliud per totam vitam egisse, quam vt Valetudinem curaret; & proinde ab infinitis rebus abstineret, Corporis interìm vsu quasi multatus: Vbi si Hominibus Officia Societatis consectari Cordi sit, illa demùm Valetudo maximè est expetenda, quæ quaslibet Mutationes, & Impetus quoscunque ferre & vincere queat: Eodem modo & Animus ille demùm verè & propriè sanus & validus censendus est, qui per plurimas, & maximas Tentationes & Perturbationes perrumpere potest. Ita vt optimè Diogenes dixisse visus sit; qui eas vires Animi laudârit, *quæ non ad cautè Abstinendum, sed ad fortiter Sustinendum valerent*: Quæque Animi Impetum, etiàm in maximis præcipitijs cohibere possint; Quæque (id quod in Equis benè subactis laudatur) præstent, vt breuissimo spatio, & sistere se, & vertere possint.

Postremò, redarguit idem *Teneritudinem quandam, & Ineptitudinem ad Morigerandum*, in nonnullis ex Antiquissimis Philosophis, & maximè in Veneratione habitis, notatam; Qui nimis facilè se à rebus Ciuilibus subduxerint, vt Indignitatibus & perturbationibus se exue-

rent;

rent; atque magis, suâ Opinione, illibati, & tanquàm Sacrosancti viuerent: Vbi consentaneum esset, Constantiam Hominis verè Moralis, talem fore, qualem idem Consaluus in Homine Militari requirebat; Nimirùm vt Honor eius contexeretur tanquàm è *Telâ crassiore*; minimeque tam tenui, vt quiduis illud vellicare & lacerare possit.

CAPVT II.

Partitio Boni Indiuidualis, *vel* Suitatis, *in* Bonum Actiuum; *&* Bonum Passiuum. *Partitio* Boni Passiui, *in* Bonum Conseruatiuum; *&* Bonū perfectiuum. *Partitio* Boni Communionis, *in* Officia Generalia; *&* Respectiua.

REpetamus igitur iam, & persequamur primùm, *Bonum Indiuiduale*, & *Suitatis*. Illud partiemur, in *Bonum Actiuum*; & *Bonum Passiuum*. Etenim hæc quoque Differentia *Boni* (non absimilis certè illis Appellationibus, quæ Romanis in Oeconomicis erant familiares, *Promi* scilicet, & *Condi*,) in vniuersâ Rerum Naturâ impressa reperitur: Præcipuè autem se prodit, in duplici Rerum Creatarum Appetitu; Altero se *Conseruandi* & *Muniendi*; Altero se *Multiplicandi* & *Propagandi*: Atque hic posterior, qui *Actiuus* est, & veluti *Promus*, potentior videtur & dignior; Ille autem prior, qui *Passiuus* est, & veluti *Condus*, inferior censeri potest. Etenim in Vniuersitate Rerum, Natura Cœlestis præcipuè *Agens* est; At Natura Terrestris, *Patiens*. Etiam in Delectationibus

Animantium, maior Voluptas est Generandi, quam Pascendi. In Oraculis quoque Diuinis pronunciatur, *Beatius esse Dare, quam Accipere.* Quin & in Vitâ Communi, nemo inuenitur Ingenio tam molli & effœminato, quin pluris faciat, aliquid, quod ei in Votis erat, perficere, & ad Exitum perducere, quam Sensualitatem aliquam aut Delectamentum. Atque ista quidem *Boni Actiui* Præeminentia, in immensum exaltatur ex Intuitu Conditionis Humanæ, quod sit & Mortalis, & Fortunæ Ictibus exposita. Nam si in Voluptatibus Hominum, posset obtineri Perpetuitas atque Certitudo, magnum Pretium eis accederet, propter Securitatem & Moram. Quandoquidèm autem videmus hùc rem recidere; *Magni æstimamus mori tardiùs; & Negligeris de Crastino; Nescis partum Diei*; mirum minimè est, si omni contentione feramur ad ea, quæ Temporis Iniurias non reformident. Ea verò nulla esse possunt, præter opera nostra; sicut dicitur, *Opera eorum sequuntur eos.* Est & altera Præeminentia *Boni Actiui* haud exigua, indita & sustentata ex eo affectu, qui Humanæ Naturæ, vt Comes Indiuiduus, lateri adhæret; Amor scilicet Nouitatis, aut Varietatis. Ille verò in Sensuum Voluptatibus (quæ *Boni Passiui* Pars sunt vel maxima) angustus admodùm est, nec Latitudinem habet aliquam insignem. *Cogita quamdiù eadem feceris; Cibus, Somnus, Ludus; per hunc Circulum curritur*; *Mori velle, non tantùm Fortis, aut Miser, aut Prudens, sed etiàm Fastidiosus potest.* At in Actis vitæ nostræ, & Institutis, & Ambitionibus, insignis est Varietas; Eaque multâ cum Voluptate percipitur, dùm Inchoamus, Progredimur, Interquiescimus, regredimur vt Vires augeamus, Appropinquamus, denique Obtinemus, & huiusmodi; Vt verè admodùm dictum sit, *Vita sine proposito, Languida & Vaga est.* Quod simul & Prudentibus & Stultissimis competit, vt ait Salomon; *Pro Desiderio quærit Cerebrosus.*

Cerebrosus, omnibus immiscet se. Quinetiàm videmus Reges potentissimos, ad cuius nutum, quæcunque sensibus grata sunt, parari possent, nihilominùs procurasse sibi interdum Desideria Humilia & inania (quemadmodum Cythara fuit Neroni, *Gladiatoria Commodo, Antonino Aurigatio*, & alia alijs) Quæ tamen ipsis fuerint, omni affluentiâ Voluptatum Sensualium potiora. Tantò Voluptatem maiorem affert, vt Aliquid Agamus, quam vt Fruamur.

Illud interìm paulò attentiùs notandum est, *Bonum Actiuum, Indiuiduale*, à *Bono Communionis*, prorsùs differre, quanquàm nonnunquàm Ambo coincidant. Quamuis enim *Bonum istud Indiuiduale, Actiuum*, (sæpè Opera Beneficentiæ, (quæ ex *Virtutibus Communionis* est) pariat & producat; illud tamen interest, quod illa Opera ab Hominibus plurimis fiant, non Animo alios Iuuandi, aut Beandi, sed planè propter se, atque potentiam & Amplitudinem propriam. Id quod optimè cernitur, quandò *Bonum Actiuum* in aliquid impingit, quod sit *Bono Communionis* contrarium. Siquidèm Gigantea illa Animi Conditio, quâ abripiuntur magni isti Orbis Terrarum Perturbatores (qualis fuit L. Sylla, & plurimi alij, (licet in Modulo longè minore) qui videntur ad hoc anhelare, vt omnes felices & ærumnosi sint, prout sibi fuerint Amici, vel Inimici; atque vt Mundus tanquàm ipsorum præferat Imaginem; quæ vera est *Theomachia*) hæc inquam ipsa aspirat ad *Bonum Actiuum*, Indiuiduale, saltèm *Apparens*; etsi à *Bono Communionis*, omnium maximè recedat.

At *Bonum Passiuum* partiemur, in *Bonum Conseruatiuum*; & *Bonum Perfectiuum*. Etenìm inditus est vnicuique Rei triplex Appetitus, quatenùs ad *Bonum Suitatis, siue Indiuidui*. Primus, vt se *Conseruet*; Secundus, vt se *Perficiat*; Tertius, vt se *Multiplicet* siue *Diffundat*. Atque hic postremus Appetitus, ad *Bonum Actiuum* refer-

tur, de quo iam modò diximus. Superſunt igitur reliqua tantùm duo, quæ diximus, *Bona*; Ex quibus præcellit *Perfectiuum*. Minus enim quiddam eſt, Conſeruare Rem in ſuo Statu; Maius verò, eandem ad Naturam Sublimiorem euehere. Reperiuntur ſiquidem per Res vniuerſas, Naturæ aliquæ Nobiliores, ad quarum Dignitatem & Excellentiam, Naturæ Inferiores aſpirant; veluti ad Origines & Fontes ſuos. Sic de Hominibus, non malè cecinit ille;

Igneus eſt ollis Vigor, & cœleſtis Origo.

Homini enim, Aſſumptio, aut Approximatio ad Diuinam, aut Angelicam Naturam, eſt Formæ ſuæ Perfectio. Cuius quidem *Boni Perfectiui*, praua & præpoſtera Imitatio, Peſtis eſt ipſa Vitæ Humanæ, & Turbo quidam rapidus, qui omnia abripit, & ſubuertit. Nimirùm, dum Homines, Exaltationis vice Formalis atque Eſſentialis, cœcâ Ambitione aduolent, ad Exaltationem tantummodò Localem. Quemadmodùm enim Ægri, Remedium Mali ſui non inuenientes, de Loco in Locum, Corpus agitant & voluunt; quaſi ex Mutatione Loci, à ſeipſis abſcedere, & Internum Malum effugere poſſint: Eodem modo euenit in Ambitione, vt Homines, Simulachro quodam falſo, Naturæ ſuæ Exaltandæ, abrepti, nihil aliud adipiſcantur, quam Loci quandam Celſitudinem & Faſtigium.

Bonum verò *Conſeruatiuum*, nihil aliud eſt, quàm *Receptio & Fruitio Rerum Naturæ noſtræ congruentium*. Hoc verò *Bonum*, licet maximè ſit Simplex, & Natiuum, tamen ex *Bonis* videtur Molliſſimum atque Infimũ. Quin & hoc ipſum *Bonum* recipit Differentiam nonnullã; circa quam partim vacillauit Iudicium Hominũ, partim omiſſa eſt Inquiſitio. *Boni* ſiquidẽ *Fruitionis*, ſiue, quod vulgò dicitur, *Iucundi* Dignitas, & Cõmendatio, aut in *Sinceritate Fruitionis* ſita eſt; aut in eiuſdem *Vigore*: Quorum alterum inducit & præſtat *Æqualitas*; alterum autem

autem *Varietas* & *Vicissitudo*: Alterum minorem habet Mixturam Mali; Alterum Impressionem magis fortem, & Viuidam *Boni*. Cæterùm, Horum Vtrum Melius, *Ambigitur*; Dein, Num Natura Humana vtrunque simul apud se retinere possit, *Non Inquiritur*.

Atque quantum ad id, de quo *Ambigitur*, Ventilari cœpit illa Controuersia, inter Socratem & Sophistam quendam. Ac Socrates quidem asserebat, *Felicitatem sitam esse, in Animi Pace constante, & Tranquillitate*; Sophista verò in hoc, *Vt quis multùm Appetat, & multùm Fruatur*. Quin & ab Argumentis delapsi sunt ad Conuitia; Dicente Sophista, *Felicitatem Socratis, Stipitis, vel Lapidis esse Felicitatem*; è contrà Socrate, *Sophistæ Felicitatem, Felicitatem esse Scabiosi, qui perpetuò pruriret & Scalperet*. Neque tamen desunt vtrique Sententiæ sua Firmamenta. Nam *Socrati* assentitur vel *Epicuri Schola* ipsa, quæ Virtutis, ad Felicitatem, Partes esse maximas, non difficetur. Quod si ita sit, certo certius est, Virtutis maiorem esse Vsum, in Perturbationibus sedandis, quàm in Rebus cupitis adipiscendis. *Sophistæ* autem nonnihil suffragari videtur *Assertio* illa, cuius à nobis Mentio modò facta est, quod videlicet, *Bonum perfectionis, Bono Conseruatiuo sit superius*; Quippe quia Cupitarum Rerum Adeptiones Naturam videantur sensim perficere: Quod licet verè non faciant, tamen & Motus ipse in Circulo, Speciem nonnullam præ se fert *Motûs Progressiui*.

At Secunda *Quæstio* (*Num*, scilicet, *Natura Humana, non possit & Animi Tranquillitatem, & Fruendi vigorem, simul retinere*) ritè diffinita, priorem illam reddit otiosam & superuacaneam. Annon enim videmus haud rarò, Animos nonnullorum, ita factos & compositos, vt Voluptatibus afficiantur vel maximè cùm adsint, & tamen earum iacturam non grauatè ferant? Ita vt Series illa Philosophica; *Non vti, vt non appetas*; *Non appetere*,

petere, vt non metuas; videatur esse Pusilli cuiusdam Animi, & Diffidentis. Sanè, *Doctrinæ* pleræque Philosophorum, videntur esse paulò timidiores, & cauere Hominibus, plusquam Natura Rerum postulat. Veluti, cùm Mortis Formidinem Medendo augent. Etenìm, cùm nihil aliud ferè, Vitam Humanam faciant, quam Mortis quandam Præparationem & Disciplinam, quomodò fieri possit, vt ille Hostis mirum in modum non videatur terribilis, contra quem Muniendi nullus sit Finis? Meliùs Poeta, (vt inter Ethnicos;)

Qui finem Vitæ extremum, inter munera ponat Naturæ. ——

Similitèr & in omnibus anniſi sunt Philosophi, Animum Humanum reddere nimis Vniformem & Harmonicum: Eum Motibus contrarijs & Extremis minimè assuefaciendo. Cuius Caussam arbitror fuisse, quod ipsi Vitæ se priuatæ dedicârunt, à Negotijs, & aliorum Obsequijs, immuni & liberæ. Quin potiùs imitentur Homines Prudentiam Gemmariorum; qui, si fortè in Gemmâ inueniatur Nubecula aliqua, aut Glaciecula, quæ ita possit eximi, vt Magnitudini Lapidis non nimium detrahatur, eam tollunt, Alitèr verò intactam eam relinquunt: Pari ratione, Serenitati Animorum ita consulendum est, vt non destruatur Magnanimitas. Atque de *Bono Indiuiduali*, hactenùs.

Postquàm igitur de *Bono Suitatis* (quod etiàm *Particulare*, *Priuatum*, *Indiuiduale*, appellare solemus) iam dixerimus; repetamus *Bonum Communionis*, quod *Societatem* intuetur. Istud nomine *Officij* vocari consueuit: Siquidèm Vocabulum *Officij* magis propriè attribuitur Animo benè dispositò erga alios: Vocabulum *Virtutis* Animo intra se rectè formato & compositò. Verùm ista Pars, primo intuitu, *Scientiæ Ciuili* deberi videtur: Attamen, si diligentiùs attendas, non ita: Siquidem tractat Regimen & Imperium Vniuscuiusque in Seipsum, neutiquàm

tiquàm verò in Alios. Atque ſicut in Architectura, alia res eſt, Poſtes, Trabes, & cæteras Ædificij Partes efformare, & ad Ædificandi vſum præparare, alia autem eaſdem ad inuicem aptare & compagnare: Sicut etiàm in Mechanicis, Inſtrumentum aut Machinam fabricare & conficere, non idem eſt, quod Fabricatum erigere, mouere, & in opere ponere: Sic *Doctrina de Coniugatione ipsâ Hominum in Ciuitate*, ſiue *Societate*, differt ab eâ, quæ eos reddit ad huiuſmodi *Societatis* Commoda, conformes, & benè affectos.

Iſta *Pars de Officijs*, et àm in duas Portiones tribuitur; quarum Altera tractat de *Officio Hominis in Communi*; Altera de *Officijs Specialibus & Reſpectiuis*, pro ſingulorum Profeſſione, Vocatione, Statu, Perſonâ, & Gradu. Harum primam ſatis excultam, diligenterque à veteribus & alijs explicatam, iam antea reculimus: Alteram quoque, ſparsim quidem tractatam, licet non in Corpus aliquod integrum Scientiæ digeſtam reperimus. Neque tamen hoc ipſum, quod ſparsim tractetur, reprehendimus; quinimò de hoc Argumento, per Partes ſcribi longè conſultius exiſtimamus. Quis enim tantâ fuerit, vel perſpicaciâ, vel confidentiâ, vt de *Officijs Peculiaribus & Relatiuis*, ſingulorum Ordinum & Conditionum, peritè, & ad viuum diſceptare, & diffinire poſſit, aut ſuſtineat? Tractatus autem, qui Experientiam non ſapiunt, ſed ex Notitiâ Rerum generali, & Scholaſticâ, tantummodò deprompti ſunt, de Rebus huiuſmodi, inanes plerunque euadunt & inutiles. Quamuis enim aliquandò contingat, Spectatorem ea animaduertere, quæ Luſorem fugiant; Atque iactetur Prouerbium quoddam magis audaculum, quam ſanum, de Cenſurâ Vulgi circa Actiones Principum, *Stantem in Valle optimè perluſtrare Montem*; Optandum tamen inprimis eſſet, vt non niſi expertiſſimus & verſatiſſimus quiſque, ſe huiuſmodi Argumentis immiſceret. Hominum

num enim Speculatiuorum, in Materijs Actiuis, Lucubrationes, ijs, qui in agendo fuerint exercitati, nihilò meliores videntur, quam Dissertationes Phormionis de Bellis æstimatæ sunt ab Hannibale, qui eas habuit pro Somnijs & Delirijs. Vnum duntaxat Vitium illos occupat, qui de Rebus, ad suum Munus, aut Artem, pertinentibus, Libros conscribunt; quod scilicet in illis ipsis *Spartis* suis ornandis, atque attollendis, modum tenere nesciant.

In hoc genere Librorum, piaculum fòret, non meminisse (Honoris causâ) excellentissimi illius Operis, à Maiestate tuâ elucubrati, *De Officio Regis*. Scriptũ enim hoc plurimos intra se cumulauit ac recondidit Thesauros, tam conspicuos, quàm occultos, *Theologiæ*, *Ethicæ*, & *Politicæ*; insigni cum aspersione aliarum Artium: Estque, meo iudicio, inter Scripta, quæ mihi perlegere contigerit, præcipuè sanum, & solidum. Non illud vllo loco, aut Inuentionis Feruore æstuat, aut Indiligentiæ Frigore torpet aut dormitat: Non vertigine aliquandò corripitur, vnde in Ordine suo seruando confundatur aut excidat: Non Digressionibus distrahitur, vt illa, quæ nihil ad Rhombum sunt, expectatione aliquâ flexuosâ complectatur: Non Odoramentorum aut Pigmentorum fucis adulteratur, qualibus illi vtuntur, qui Lectorum potiùs Delectationi, quam Argumenti Naturæ inseruiunt: Ante omnia verò, Spiritu valet istud Opus, non minùs quam Corpore; vtpote, quod & cum Veritate optimè consentiat, & ad Vsum sit accommodatissimum. Quinetiàm Vitio illo, de quo paulò antè diximus (quod si in alio quopiam, in Rege certè, & Scripto de Maiestate Regiâ, tolerandum fuerit) omninò caret; Nempe, quod Culmen & Fastigiũ Regium, non immodicè, aut inuidiosè extollat. Siquidem Maiestas tua, Regem non depinxit aliquem, *Assyriæ* aut *Persicæ*, gloriâ, & externo fastu nitentem, & coruscantem; sed verè *Mosem*,

sem, aut *Dauidem*, Pastores scilicet Populi sui. Neque verò mihi vnquàm Memoriâ excidet, Dictum quoddam verè Regium, quod in Lite grauissima terminandâ, Maiestas tua, pro sacro illo, quo præditus es, Spiritu, ad Populos regendos pronunciauit; Nimirùm, *Reges iuxta Leges Regnorum suorum gubernacula tractare, quemadmodum & Deus iuxta Leges Naturæ: & eâ, rarò prærogatiuam illam suam, quæ Leges transcendit, ab illis Vsurpandam, ac à Deo videmus vsurpari potestatem Miracula parandi.* Nihilò tamen secius, ex Libro illo altero, à Maiestate tuâ conscripto, de *Liberâ Monarchiâ*, satis omnibus innotescit, non minùs Maiestati tuæ cognitam esse, & perspectam Plenitudinem Potestatis Regiæ, atque *Vltimitates* (vt Scholastici loquuntur) Iurium Regalium, quam Officij, & Muneris Regij Limites & Cancellos. Non dubitaui igitur in medium adducere, Librum illum, à Maiestatis tuæ Calamo exaratũ, tanquàm Exemplum primarium & maximè illustre, *Tractatuum de peculiaribus & respectiuis officijs.* Quo de Libro, quæ à me iam dicta sunt, dixissem profectò, si ante Annos mille à Rege quopiam conscriptus fuisset. Neque verò me mouet, Decorum illud, quod vulgò præscribitur, ne quis coràm laudetur: modò Laudes illæ, nec modum excedant, nec intempestiuè, aut nullâ datâ occasione, tribuantur. Cicero certè, in luculentissimâ illâ Oratione suâ, pro M. Marcello, nihil aliud agit, quam vt exhibeat Tabulam quandam, singulari Artificio depictam, de Laudibus Cæsaris, licet coram ipso Oratio illa haberetur. Quod & Plinius Secundus fecit erga Traianum. Itaque iam ad Propositum reuertamur.

Pertinet porrò ad hanc *Partem de Officijs Respectiuis Vocationum, & Professionum singularum*, Doctrina alia, tanquam priori Relatiua, siue Opposita; nimirùm de *Fraudibus, Cautelis, Impostur*is, & *Vitijs* ipsarum: Siquidem Deprauationes & Vitia, Officijs & Virtutibus, opponun-

tur. Neq; ie omninò de his, in plurimis Scriptis & Tractatibus, ſiletur; ſed ſæpè ad illa notanda, ſaltèm obitèr excurritur. At quo tandem modo? Per Satyram ſcilicet, & Cynicè. (more Luciani) potiùs quam ſeriò, & grauitèr. Etenim, plus operæ impenditur, vt pleraque in Artibus, etiàm vtilia & ſana, maligno dente vellicentur, & ad Ludibrium Hominibus exponantur; quam vt quæ, in iiſdem corrupta ſunt & vitioſa, ſecernantur à Salubribus & incorruptis. At optimè Salomon; *Quærenti Derisori Scientiam, ipſa ſe abſcondit, ſed ſtudioſo ſit obuiàm.* Quicunque enim ad Scientiam accedat, animo Irridendi & Aſpernandi, inueniet proculdubiò quæ cauillerur plurima, ex quibus verò doctior fiat, perpauca. Verùm, Tractatio huius, de quo loquimur, Argumenti, grauis & prudens, atque cum integritate quàdam, & ſinceritate coniuncta, inter munitiſſima Virtutis ac Probitatis Propugnacula, videtur numeranda. Nam ſicut fabulosè perhibetur de *Baſiliſco*, ſi primus quempiam conſpexerit, illicò Hominem perimit; ſi quis illum prior, Baſiliſcus perit: pari ratione, Fraudes, Impoſturæ, & malæ Artes, ſi quis eas prior detexerit, nocendi Facultate priuantur; quod ſi illæ præuenerint, tum verò, non aliàs, periculum creant. Eſt itaque quod gratias agamus *Macciauello*, & huiuſmodi Scriptoribus, qui apertè & indiſſimulantèr proferunt, quid Homines facere ſoleant, non quid debeant. Fieri enim nullo modo poteſt, vt coniungatur *Serpentina* illa *Prudentia* cum *Innocentiâ Columbinâ*, niſi quis Mali ipſius Naturam penitùs pernoſcat. Abſque hoc enim, deerunt Virtuti ſua Præſidia & Munimenta. Imò, neque vllo modo poſſit Vir bonus & probus, malos & improbos corrigere & emendare, niſi ipſe priùs omnia Malitiæ Laribula & Profunda explorauerit. Etenim, qui iudicio planè corrupto ſunt, & deprauato, hoc habent, vt præſupponant, Honeſtatem in Hominibus,

nibus, ab Insciti̇à, & Simplicitate quàdam Morum oriri: atque ab eo tantùm, quod fides habeatur Concionatoribus, & Pædagogis; item Libris, Præceptis Moralibus, & ijs, qui vulgò prædicantur & decantantur, Sermonibus. Adeò vt, nisi planè perspiciant, Opiniones suas prauas, ac corrupta & detorta Principia, non minùs illis, qui hortantur & admonent, quam sibi ipsis, esse explorata, & cognita; Probitatem omnem Morum & Consiliorũ aspernentur: Iuxta Oraculum illud Salomonis mirabile; *Non recipit Stultus Verba Prudentiæ, nisi ea dixeris, quæ versantur in Corde eius.* Hanc autem Partem, de *Cautelis*, & *Vitijs Respectiuis*, inter *Desiderata* numeramus; eamque nomine *Satyræ Seriæ*, siue *Tractatûs de Interioribus Rerum*, appellabimus.

Etiàm ad *Doctrinam De Officijs respectiuis*, pertinent *Officia Mutua*, inter Maritum & Vxorem, Parentes & Liberos, Dominum & Seruum: Similitèr Leges Amicitiæ, & Gratitudinis: Nec-non Ciuiles Obligationes Fraternitatum, Collegiorum; etiàm Vicinitatis; ac Similium: Verùm intelligatur hoc semper, illa istic tractari, non quatenùs sunt Partes *Societatis Ciuilis*, (Id enim ad *Politicam* refertur,) sed quatenùs Animi singulorum, ad illa *Societatis Vincula* tuenda, instrui & prædisponi debeant.

At *Doctrina de Bono Communionis* (quemadmodùm & illa de *Individuali*) *Bonum* tractat, non tantùm simplicitèr, sed & comparatè: Quò spectat Officia perpendere, inter Hominem & Hominem; inter Casum & Casum; inter Priuata & Publica; inter Tempus præsens & futurum. Sicut videre est, in Animaduersione illâ seuerâ, & atroci L. Bruti, contra Filios suos, illam à plerisque in Cœlum laudibus efferri; At alius quispiam dixit;

Infelix, vtcunque ferent ea Fata Minores.

Idipsum licet intueri, in Cœnâ illâ, ad quam inuitati

sunt M. Brutus, C. Cassius, & alij. Illic enim, cùm ad Animos explorandos, circa Conspirationem in Caput Cæsaris intentatam, Quæstio astutè mota esset, (*Num licitum foret Tyrannum occidere?*) Ibant Conuiuæ in Opiniones diuersas; Dum Alij dicerent, planè licere, *Quod Seruitus vltimum esset Malorum:* Alij minùs è, *Quod Tyrannis minùs exitialis esset, quam Bellum Ciuile.* Tertium autem Genus, veluti ex Scholâ Epicuri asserebat, *Indignum esse Prudentes periclitari pro Stultis.* Verùm plurimi sunt Casus de *Officijs Comparatis*; inter quos frequentèr ille interuenit; *Vtrùm, à Iusticiâ deflectendum sit, propter salutem Patriæ, aut huiusmodi aliquod insigne Bonum in futuro?* Circa quam Iason Thessalus dicere solebat; *Aliqua sunt iniustè facienda, vt Multa iustè fieri possint:* Ve ùm Replicatio in promptu est; *Authorem præsentis Iusticiæ habes; Sponsorem futuræ non habes.* Sequantur Homines, quæ in præsentiâ bona & iusta sunt; futura Diuinæ Prouidentiæ remittentes. Atque circa *Doctrinam de Exemplari*, siue de *Bono*, hæc dicta sint.

CAPVT

CAPVT III.

Partitio Doctrinæ de Culturâ Animi; *in* Doctrinam de Characteribus Animorum; De Affectibus; *&* De Remedijs *siue* Curationibus. *Appendix* Doctrinæ *eiusdem, de* Congruitate inter Bonum Animi, & Bonum Corporis.

NVnc igitur, postquàm de *Fructu Vitæ*, (Sensu intelligimus Philosophico) verba fecerimus, superest, vt de *Culturâ Animi*, quæ ei debetur, dicamus: Sine quâ, Pars prior, nihil aliud videtur, quàm Imago quædam, aut Statua, pulchra quidem Aspectu, sed Motu & Vitâ destituta. Cui Sententiæ Aristoteles ipse disertis Verbis suffragatur; *Necesse est igitur de Virtute dicere, & quid sit, & ex quibus gignatur. Inutile enim ferè fuerit, Virtutem quidem nosse, acquirendæ autem eius modos & vias ignorare. Non enim de virtute tantum, quâ specie sit, quærendum est, sed & quomodò sui copiam faciat; vtrunque enim volumus, & rem ipsam nosse, & eius compotes fieri: Hoc autẽ ex voto non succedet, nisi sciamus, & ex quibus, & quo modo.* Verbis adeò expressis, atque etiàm iteratò, hanc Partem inculcat; quam tamẽ ipse non persequitur. Hoc similitèr illud est, quod Cicero Catoni Iuniori, veluti Laudem non vulgarem, attribuit; quod scilicet, Philosophiã amplexus esset, *Non disputandi causâ, vt magna pars, sed ita vi uendi:* Quamuis autem, pro temporum, in quibus viuimus, socordiâ, paucis curæ sit, vt Animum sedulò colant, & componant; & Vitæ Rationem, ad Normam aliquam instituant (secundum illud Senecæ, *De partibus*

bus Vitæ quisque deliberat; de Summâ nemo; Adeò vt hæc Pars censeri possit superuacua) illud tamen minimè nos mouet, vt eam intactam relinquamus, quin potiùs cum illo Hippocratis Aphorismo concludimus; *Qui graui Morbo correpti, dolores non sentiunt, ijs Mens ægrotat.* Medicinâ illis Hominibus opus est, non solùm ad curandum Morbum, sed ad Sensum expergefaciendum. Quod si quis obijciat, Animorum Curationem, Theologiæ Sacræ Munus esse, verissimum est quod asserit; Attamen *Philosophiam Moralem* in Famulitium Theologiæ recipi, instar Ancillæ Prudentis, & Pedissequæ fidelis, quæ ad omnes eius nutus præstò sit, & ministret, quid prohibeat? Etenim quemadmodùm in Psalmo habetur, quod *Oculi Ancillæ perpetuò ad manus Dominæ respiciunt*; cùm tamen minimè dubium sit, quin haud pauca Ancillæ Iudicio & Curæ relinquantur; Eodem modo & *Ethica* obsequium *Theologiæ* omninò præstare debet, ejusque Præceptis morigera esse; ita tamen vt & ipsa, intra suos limites, haud pauca sana & vtilia Documenta, continere possit.

Hanc igitur Partem, (quandò Præstantiam eius in Animo recolo) in *Corpus Doctrinæ* nondùm redactam, non possum non vehementer mirari. Eam igitur, ex more nostro, cùm inter *Desiderata* collocemus; aliquâ ex parte adumbrabimus.

Ante omnia igitur in hâc re (sicut & in vniuersis, quæ spectant ad Practicam) ratio nobis est subducenda, quid in nostrâ sit Potestate, quid non. In altero enim datur Alteratio, in altero verò Applicatio tantùm. Agricolæ nullum est Imperium, aut in Naturam Soli, aut in Aeris Temperies; Itidèm nec Medico, aut in Crasin & Constitutionem Naturalem Ægri, aut in Accidentium Varietatem. At in *Culturâ Animi*, & Morbis eius persanandis, tria in Considerationem veniunt; *Characteres diuersi Dispositionum; Affectus; & Remedia:* Quemadmodùm

admodùm & in Corporibus medicandis proponuntur illa tria; *Complexio*, siue *Constitutio Ægri*; *Morbus*; & *Curatio*. Ex illis autem tribus, postremum tantùm in nostrâ potestate situm est; priora duo non item. Verùm & in illis ipsis, quæ in Potestate nostrâ non sunt, non minùs diligens tractanda est Inquisitio, quam in illis, quæ potestati nostræ subijciuntur. Etenim illorum perspicax, & accurata Cognitio, substernenda est *Doctrinæ de Remedijs*, vt eadem commodiùs & felicius applicentur. Neque enim Vestis Corpori aptari possit, nisi Mensura Corporis antè excipiatur.

Primus igitur Articulus, *Doctrinæ de Culturâ Animi*, versabitur circa *diuersos Characteres Ingeniorum* siue *Dispositionum*. Neque tamen loquimur de vulgatis illis Propensionibus in Virtutes & Vitia; aut etiàm in Perturbationes, & Affectus: sed de magis Intrinsecis, & Radicalibus. Sanè subijt Animum, etiàm in hâc Parte, nonnunquàm Admiratio, quod à *Scriptoribus*, tam *Ethicis*, quam *Politicis*, vt plurimùm neglecta, aut prætermissa sit; cùm vtrique Scientiæ, clarissimum Luminis Iubar affundere possit. In *Traditionibus Astrologiæ*, non inscitè omninò distincta sunt Ingenia, & Dispositiones Hominum, ex Prædominantijs Planetarum; quod Alij à Naturâ facti sint *ad Contemplationes*; Alij ad *Res Ciuiles*; Alij *ad Militiam*; Alij *ad Ambitum*; Alij *ad Amores*; Alij *ad Artes*; Alij *ad Genus Vitæ varium*. Itèm apud *Poetas* (Heroicos, Satyricos, Tragicos, Comicos) sparguntur vbique Simulachra Ingeniorum, licet ferè cum excessu, & præter modum Veritatis. Quin & hoc ipsum Argumentum, de *Diuersis Characteribus Ingeniorum*, est ex ijs rebus, in quibus Sermones Hominum Communes (quod valdè rarò, interdùm tamen contingit) Libris ipsis sunt prudentiores. At longè optima huius Tractatûs Supellex & Sylua, peti debet ab *Historicis* prudentioribus; Neque tamen ab

Elogijs

Elogijs tantùm, quæ ſub Obitum Perſonæ alicuius illuſtris, ſubnectere ſolent; ſed multò magis ex Corpore integro *Hiſtoriæ*, quoties huiuſmodi Perſona, veluti Scenam conſcendat. Illa enim intertexta Imago, potior videtur Deſcriptio, quam Elogij Cenſura: Qualis haberur apud T. Liuium, *Africani*, & *Catonis Maioris*; Apud Tacitum, *Tiberij, Claudij*, & *Neronis*; Apud Herodianum, *Septimij Seueri*; Apud Philippum Comineum, *Lodouici vndecimi* Gallorum Regis; Apud Franciſcum Guiccardinum, *Ferdinandi Hiſpani, Maximiliani Cæſaris*, & *Leonis*, & *Clementis*, Pontificum. Iſti enim Scriptores, harum Perſonarum, quas ſibi depingendas deligerunt, Effigies, quaſi perpetuò intuentes, nunquam ferè Rerum Geſtarum ab ipſis Mentionem faciunt, quin & aliquid inſuper de Naturâ ipſorum inſpergant. Etiàm nonnullæ, in quas incidimus, *Relationes de Conclauibus Pontificum*, Characteres de Moribus Cardinalium bonos exhibuerunt: ſicut & Literæ Legatorum, de Conſiliarijs Principum. Fiat itaque ex eâ, quam diximus, Materiâ, (quæ certè fertilis eſt & copioſa) Tractatus diligens, & plenus. Neque verò volumus, vt *Characteres* iſti in Ethicis (vt fit apud Hiſtoricos, & Poetas, & in Sermonibus Communibus,) excipiantur, tanquàm Imagines Ciuiles integræ; ſed potiùs vt Imaginum ipſarum Lineæ, & Ductus magis ſimplices; quæ inter ſe compoſitæ & commixtæ qualſcunque Effigies conſtituunt; Quot & quales eæ ſint, & quomodò inter ſe connexæ, & ſubordinatæ; vt fiat tanquam artificioſa & accurata Ingeniorum & Animorum Diſſectio; atque vt Diſpoſitionum, in Hominibus Indiuiduis, Secreta prodantur, atque ex eorum Notitiâ, Curationum Animi Præcepta rectiùs inſtituantur.

Neque verò *Characteres Ingeniorũ*, ex Naturâ impreſſi, recipi tantùm in hunc Tractatum debent; ſed & illi, qui aliàs Animo imponuntur, ex *Sexu, Ætate, Patriâ, Valetudine*,

letudine, Forma, & similibus: Atque insuper illi, qui ex *Fortunâ*; veluti *Principum, Nobilium, Ignobilium, Diuitum, Pauperum, Magistratuum, Idiotarum, Felicium, Æ rumnosorum*, & huiusmodi. Videmus enim Plautum, Miraculi loco habere, quod Senex quis sit Beneficus; *Benignitas huius, vt Adolescentuli est.* D. autem Paulus, Seueritatem Disciplinæ erga Cretenses præcipiens (*Increpa eos durè*) Ingenium Gentis ex Poetâ accolar, *Cretenses semper Mendaces, malæ Bestiæ, Ventres pigri.* Salustius, id in Regum Ingenijs notat, quod apud eos frequens sit, Contradictoria appetere; *plerumq; Regio voluntates, vt vehementes sunt, sic mobiles, sæpeq; ipse sibi aduersæ.* Tacitus obseruat Honores & Dignitates Ingenia Hominũ in deterius sæpiùs flectere, quam in melius; *Solus Vespasianus mutatus est in melius.* Pindarus illud animaduertit, Fortunam subitam & indulgentẽ, Animos plerunque eneruare, & soluere; *Sunt, qui magnâ felicitatem concoquere non possunt.* Psalmus innuit, facilius esse Modum adhibere & Temperamentum, in Fortunæ Statu, quam in Incremento; *Diuitiæ si affluant, nolite Cor apponere.* De similibus quibusdam Obseruationibus, ab Aristotele in *Rhetoricis*, Mentionem obiter factam, non inficior; Necnon in aliorum Scriptis nonnullis sparsim; Verùm nunquàm adhùc incorporatæ fuerunt in *Moralem Philosophiam*; Ad quam principaliter pertinent; Non minùs certè quam ad *Agriculturam*, Tractatus de Diuersitate Soli & Glebæ; Aut ad *Medicinam*, Tractatus de Complexionib⁹ aut Habitibus Corporum diuersis. Id autem nunc tandem fieri oportet, nisi fortè imitari velimus Temeritatem Empiricorum, qui ijsdem vtuntur Medicamentis, ad Ægrotos omnes, cuiuscunque sint Constitutionis.

Sequitur *Doctrinam de Charactéribus, Doctrina de Affectibus, & perturbationibus*; qui loco Morborum Animi sunt, vt iam dictum est. Quemadmodùm enim Politici prisci, de Democratijs dicere solebant; Quod

Populus esset Mari ipsi similis, Oratores autem Ventis; Quia sicut *Mare* per se placidum fòret & tranquillum, nisi à *Ventis* agitaretur & turbaretur; sic & *Populus* esset Naturâ suâ pacatus & tractabilis, nisi à *seditiosis Oratoribus* impelleretur, & incitaretur: Similitèr verè affirmari possit, *Naturam Mentis Humanæ*, sedatam fòre, & sibi constantem; si *Affectus* tanquàm *Venti*, non tumultuarentur, ac omnia miscerent. Et hìc rursùs subit noua Admiratio, Aristotelem, qui tot Libros de *Ethicis* conscripsit, *Affectus*, vt membrum *Ethicæ* Principale, in illis non tractasse; In *Rhetoricis* autem, vbi tractandi interueniunt secundariò (quatenùs scilicet Oratione cieri aut commoueri possint) locum illis reperisse: (In quo tamen loco, de ijs, quantum tam paucis fieri potuit, acutè & benè disseruit:) Nam Disceptationes eius de *Voluptate* & *Dolore*, huic Tractatui nullo modo satisfaciunt: Non magis, quam qui de Luce & *Lumine tantùm* scriberet, de *Particularium Colorum Naturâ* scripsisse diceretur: Siquidem *Voluptas* & *Dolor* erga *Affectus particulares* ita se habent, vt *Lux erga Colores*. Meliorem certè in hoc Argumento (quatenùs ex his quæ nunc extant conijcere liceat) diligentiam adhibuerunt Stoici; attamen talem, quæ potiùs in Diffinitionum Subtilitate, quam in Tractatu aliquo pleno, & fuso, consisteret. Equidem reperio etiàm Libellos quosdam elegantes, de nonnullis ex *Affectibus*; veluti de *Irâ*, *de inutili verecundiâ*, & alijs perpaucis. Sed si verum omninò dicendum sit, Doctores huius *Scientiæ* præcipui sunt *Poetæ*, & *Historici*, In quibus ad viuum depingi & dissecari solet, Quomodò *Affectus* excitandi sunt & accendendi? Quomodò leniendi & sopiendi? Quomodò rursùs continendi ac refrænandi, ne in Actus erumpant? Quomodò itidem se, licet compressi & occultati, prodant? Quas Operationes edant? Quas Vices subeant? Qualitèr sibi mutuò implicentur? Qualitèr inter se digladientur &

oppo-

opponantur? & innumera huius generis. Inter quæ hoc vltimum plurimi est vsûs, in *Moralibus* & *Ciuilibus*; *Qualiter* (inquam) *Affectus Affectum in ordinem cogat*; *& alterius auxilio, ad alterum subiugandum, vti liceat?* Venatorum & Aucupum more, qui Bestiæ operâ ad Ecthias, Volucris alicuius ad Volucres capiendas, vtuntur: Quod fortasse alitèr ex sese, absque Brutorum Auxilio, Homo tam facilè præstare non possit. Quin & hoc Fundamento nititur, excellens ille, & per omnia patens, vsus in Ciuilibus, *Præmij* & *Pœnæ*; quæ Rerumpub. Columen sunt; cùm *Affectus* illi prædominantes, *Formidinis* & *Spei*, alios omnes *Affectus* noxios coerceant & supprimant. Etiàm, sicut in Regimine Statûs, non rarò fit, vt Factio Factione in Officio contineatur; similitèr fit & in Regimine Mentis interno.

Peruenimus nunc ad illa, quæ in nostrâ sunt potestate, quæque operantur in Animum; Voluntatemque & Appetitum afficiunt, & circumagunt; ideoque ad immutandos Mores plurimùm valent. Quâ in Parte debuerant Philosophi strenuè & gnauitèr inquirere, *De Viribus & Energia Consuetudinis, Exercitationis, Habitûs, Educationis, Imitationis, Æmulationis, Conuictûs, Amicitiæ, Laudis, Reprehensionis, Exhortationis, Famæ, Legum, Librorum, Studiorum*, & si quæ sunt alia. Hæc enim sunt illa, quæ regnant in *Moralibus*; Ab istis Agentibus Animus patitur & disponitur; Ab istis, veluti Ingredientibus, conficiuntur Pharmaca, quæ ad conseruandam, & recuperandam Animi Sanitatem conducant; quatenùs Remedijs Humanis, id præstari possit. Ex quorum Numero vnum aut alterum seligemus, in quibus paululùm immoremur, vt reliquis sint Exemplo. *De Consuetudine* igitur, & *Habitu*, pauca delibabimus.

Opinio illa Aristotelis, planè mihi videtur, Angustias quasdam Contemplationis, & Negligentiam sapere: cùm asserit, in illas Actiones, quæ Naturales sunt, *Consuetudinem*

ſuetudinem nihil poſſe : Exemplo vſus ; *Quod ſi Lapis millies proïciatur in altum, ne Inclinationem quidem ſponte aſcendendi acquirit* : Quinetiàm, quod *Sæpiùs videndo, aut Audiendo, nihilò meliùs aut videmus, aut audimus.* Quamuis enim hoc teneat in aliquibus, vbi Natura eſt peremptoria (cuius Rei Cauſſas reddere in præſentiâ non vacat) alitèr tamen in illis fit, in quibus Natura, ſecundum Latitudinem quandam, patitur Intentionem & Remiſſionem. Sanè videre potuit, *Chirothecam* paulò arctiorem, manui ſæpiùs inducendo, laxiorem reddi ; *Baculum* vſu & morâ in Contrarium Flexûs ſui Naturalis incuruari, & in eodem Statu paulò poſt durare ; *Vocem* exercitando, magis fieri robuſtam & ſonoram ; *Frigora, Æſtúmque conſuetudine* tolerari ; & eiuſdem generis complura. Quæ quidem poſteriora duo Exempla propiùs accedunt ad rem, quam quæ ab ipſo adducta ſunt. Attamen, vtcunque hoc ſe habeat, quò magis verum fuerit, *Tam virtutes, quam vitia, in Habitu conſiſtere* ; eò magis ei contendendum fuerat, vt Normas præſcriberet, quomodò huiuſmodi Habitus fuerint acquirendi, aut amouendi. Plurima ſiquidem confici poſſint Præcepta, de prudenti Inſtitutione Exercitationum Animi, non minùs quam Corporis. Illorum paucula recenſebimus.

Primum erit, vt iam à Principio caueamus, à *Penſis, vel magis arduis, vel magis puſillis*, quam res poſtulat : Nam ſi Oneris nimium imponatur, apud Ingenium mediocre, benè Sperandi Alacritatem obtundes ; apud Ingenium fiduciæ plenum, Opinionem concitabis, quâ plus ſibi polliceatur, quam præſtare poſſit ; Quod ſecum trahit Socordiam. In vtroque autem Ingenij Temperamento, fiet vt Experimentum Expectationi non ſatisfaciat : Id quod Animum ſemper deijcit, & confundit. Quod ſi penſa leuiora fuerint, magna inducitur, in progreſſionis Summâ, Iactura.

Secundum

Secundum erit, vt ad *exercendam Facultatem aliquam, quò Habitus comparetur, duo* inprimis *Tempora obseruentur*: Alterum, quandò Animus optimè fuerit ad Rem dispositus; Alterum, quandò pessimè: Vt ex priore, plurimùm in viâ promoueamus; ex posteriore, Nodos Obicesque Animi contentione strenuâ deteramus: vnde Tempora Media facilè & placidè labentur.

Tertium erit illud Præceptum, cuius Aristoteles obitèr meminit; *Vt totis viribus* (citra tamen Vitium) *nitamur in contrarium illius, ad quod Natura maximè impellimur*; Sicut cùm in aduersum Gurgitis remigamus; Aut Baculum incuruum, vt rectum fiat, in contrarium flectimus.

Quartum Præceptum ex illo Axiomate pendet, quod verissimum est; *Animum ad quæcunque feliciùs trahi & suauiùs, si illud, quò tendimus, in Inuentione operantis, non sit principale, sed tanquàm Aliud Agendo superetur*; quoniàm ita fert Natura, vt Necessitatem & Imperium durum fermè oderit. Sunt & alia multa, quæ vtiliter præcipi possint, de Regimine *Consuetudinis*: *Consuetudo* enim, si prudenter & peritè inducatur, fit reuerà (vt vulgò dicitur) *Altera Natura*: Quod si imperitè, & fortuitò administretur, erit tantùm *Simia* Naturæ; quæ nihil ad viuum imitetur, sed insciter tantùm, & deformiter.

Similiter, si de *Libris* & *Studijs*, eorumque ad *Mores* Virtute & Influentiâ, verba facere vellemus; num-nam desunt plurima Præcepta, & Consilia fructuosa, eò spectantia? Annon vnus ex Patribus, magnâ cum Indignatione, *Poesim* appellauit *Vinum Dæmonum*; cùm reuerà progignat, plurimas Tentationes, Cupiditates, & Opiniones vanas? Annon prudens admodùm, & digna, quæ benè perpendatur, est Sententia Aristotelis, *Iuuenes non esse idoneos Moralis philosophiæ Auditores*; quia in illis Perturbationum Æstuatio nondùm sedata est, nec

Tempore

Tempore & Rerum Experientiâ consopita? Atque vt verum dicamus, Annon ideò fit, vt Scriptorum priscorum præstantissimi Libri, & Sermones (quibus ad Virtutem Homines efficacissimè inuitati sunt; tam *Augustam* eius *Maiestatem* omnium Oculis repræsentando; quam Opiniones populares, in Virtutis Ignominiam, tanquàm *Habitu Parasitorum* indutas, derisui propinando) tam parum prosint, ad Vitæ Honestatem, & Mores prauos corrigendos, quia perlegi & reuolui non consueuerunt, à Viris Ætate & Iudicio maturis, sed pueris tantùm & Tyronibus relinquuntur? Annon & hoc verum est, Iuuenes multò minùs *Politicæ*, quam *Ethicæ*, Auditores idoneos esse, antequàm *Religione*, & *Doctrinâ de Moribus* & *Officijs*, planè imbuantur; ne fortè Iudicio deprauati & corrupti, in eam Opinionem veniant, non esse Rerum Differentias Morales veras & solidas; sed Omnia ex Vtilitate, aut Successu metienda? Sicut Poeta canit;

Prosperum & felix Scelus Virtus Vocatur.

Et rursùs,

Ille Crucem pretium Sceleris tulit, hic Diadema.

Ac Poetæ quidem hæc Satyricè, & per Indignationē loqui videntur: At *Libri* nonnulli *politici*, idem ferìò & positiuè supponunt. Sic enim Macciauello dicere placet, *Quod si contigisset Cæsarem Bello superatum fuisse, Catilinâ ipso fuisset odiosior*: Quasi verò nihil interfuisset, præter fortunam solam, inter Furiam quandam, ex Libidine & Sanguine conflatam; atque Animum excelsum, & inter Homines Naturales, maximè omnium (si Ambitio abfuisset) suspiciendum. Videmus etiàm, ex hoc ipso, quam necessarium sit, Homines, *Doctrinas pias* & *Ethicas*, antequàm *Politicam* degustent, plenis faucibus haurire: Nimirùm, quod qui in Aulis Principum, & Negotijs Ciuilibus, à teneris (vt aiunt) Vnguiculis innutriti sunt, nunquàm ferè sinceram & internam Morum

rum Probitatem assequantur; quantò minùs si accesserit etiàm Librorum Disciplina? Porrò, & in Documentis ipsis Moralibus, vel saltem aliquibus eorum, annon Cautio pariter est adhibenda, ne inde fiant Homines pertinaces, arrogantes, & insociabiles, iuxta illud Ciceronis de M. Catone; *Hæc Bona, quæ videmus, diuina & egregia, ipsius scitote esse Propria; quæ nonnunquàm requirimus, Ea sunt omnia, non à Naturâ, sed à Magistris.* Sunt & Axiomata alia complura, de ijs, quæ à *Studijs* & *Libris*, Hominum Animis ingenerantur. Verum est enim quod dicit ille, *Abeunt Studia in Mores*: Quod paritèr affirmandum, de cæteris illis Rebus, *Conuictu, Famâ, Legibus patrijs*, & reliquis, quas paulò antè recensuimus.

Cæterùm *Animi* quædam est *Cultura*, quæ adhùc magis accurata, & elaborata videtur, quam reliquæ. Nititur autem hoc Fundamento; *Quod omnium Mortalium Animi, certis temporibus, reperiantur in statu perfectiore; alijs, in statu magis depravato.* Huius igitur Culturæ Intentio fuerit & Institutum, vt *Bona* illa *tempora* foueantur; *Prava* verò, tanquàm ex Kalendario deleantur, & expungantur. Ac *bonorum* quidem *Temporum Fixatio* duobus modis procuratur; *Votis*, aut saltèm *Constantissimis Animi Decretis*; & *Obseruantijs*, atque *Exercitationibus*: quæ non tantum in se valent, quantum in hoc, quod Animum in Officio, & Obedientiâ iugitèr contineant. *Malorum Temporum Obliteratio*, duplici itidèm ratione perfici potest; *Redemptione aliquâ*, vel *Expiatione præteritorum*; & *Nouo Vitæ Instituto*, veluti *de Integro*. Verùm hæc Pars, ad Religionem planè spectare videtur; Nec mirum, cùm *Moralis Philosophia* vera & genuina (sicut antè dictum est) Ancillæ tantùm vices erga Theologiam suppleat.

Quamobrem, concludemus hanc Partem de *Culturâ Animi*, cum eo *Remedio*, quod omnium est maximè Compen-

Compendiosum, & Summarium; & rursùs maximè Nobile & Efficax, quo Animus ad Virtutem efformetur, & in Statu collocetur Perfectioni proximo. Hoc autem est, *Vt Fines Vitæ Actionumque deligamus, & nobis ipsis proponamus, rectos, & Virtuti congruos; qui tamen tales sint, vt eos assequendi nobis aliquatenùs suppetat Facultas.* Si enim hæc duo supponantur; vt & *Fines Actionum sint honesti, & boni*; & *Decretum Animi de ijs assequendis, & obtinendis, fixum* sit & *Constans*; sequetur, vt continuò vertat & efformet se Animus, vnâ operâ, in Virtutes omnes. Atque hæc certè, illa est Operatio, quæ *Naturæ ipsius Opus* referat; cùm reliquæ, quæ diximus, videantur esse solummodò sicut *Opera Manûs*. Quemadmodùm enim *Statuarius*, quandò Simulachrum aliquod sculpit aut incidit, illius solummodò Partis Figuram effingit, circa quam Manus occupata est, non autem cæterarum: (veluti si Faciem efformet, Corpus reliquum rude permanet & informe Saxum, donec ad illud quoque peruenerit;) Econtrà verò *Natura*, quandò Florem molitur, aut Animal, Rudimenta Partium omnium simul parit, & producit: Eodem modò, quandò Virtutes Habitu acquiruntur, dum Temperantiæ incumbimus, ad Fortitudinem, aut reliquas parùm proficimus: quandò autem *Rectis & honestis Finibus*, nos dedicauerimus penitùs, & deuouerimus, quæcunque fuerit virtus, quam Animo nostro commendauerint, & imperauerint Fines illi, reperiemus nos iamdudùm imbutos, & prædispositos Habilitate & propensione nonnulla, ad eam assequendam & exprimendam. Atque hic possit esse Status ille Animi, qui egregiè ab Aristotele describitur; & ab eò, non *Virtutis*, sed *Diuinitatis* cuiusdam Charactere insignitur. Ipsa eius Verba hæc sunt; *Immanitati autem consentaneum est, opponere eam, quæ supra Humanitatem est, Heroicam* siue *Diuinam Virtutem.* Et paulò post, *Nam vt Feræ,*

ræ, neque Vitium, neque Virtus est, sic neque Dei. Sed hic quidem Status, altius quiddam Virtute est; ille aliud quiddam à vitio. Plinius certè Secundus, ex Licentiâ Magniloquentiæ Ethnicæ, Traiani Virtutem, Diuinæ, non tanquàm Imitamentum, sed tanquàm Exemplar, proponit, cùm ait; *Opus non esse Hominibus, aliàs ad Deos preces fundere, quam vt benignos æq; & propitios se Dominos Mortalibus præstarent, ac Traianus præstitisset.* Verùm hæc profanam Ethnicorum Iactantiam sapiunt, qui Vmbras qualdam Corpore maiores prensabant. At Religio vera, & Sancta Fides Christiana, rem ipsam petit; Imprimendo Animis Hominum Charitatem, quæ a, positissimè *Vinculum perfectionis* appellatur, quia Virtutes omnes simul colligat, & reuincit. Sanè elegantissimè dictum est à Menandro, de *Amore Sensuali*, qui *Diuinum* illum perperàm imitatur; *Amor, melior Sophistâ Leuo, ad Humanam Vitam.* Quibus innuit, Morum Decus melius ab Amore efformari, quam à Sophistâ & præceptore inepto, quem *Læuum* appellat. Siquidem vniuersis suis operosis Regulis & Præceptionibus, Hominem tam dextrè & expeditè effingere nequeat, vt seipsum & in pretio habeat, & se bellè in omnibus componat, quam Amor facit. Sic proculdubiò, si Animus cuiuspiam, feruore *Charitatis* veræ, incendatur, ad maiorem Perfectionem euehetur, quam per Vniuersam *Ethicam Doctrinam*; Quæ *Sophistæ* profectò habet Rationem, si cum alterâ illâ conferatur. Quinetiàm, sicut Xenophon rectè obseruauit, *Cæteros Affectus, licet Animum attollant, eum tamen distorquere & discomponere, per Ecstases & Excessus suos; Amorem verò solum, cum simul & dilatare, & componere:* Sic omnes aliæ Humanæ, quas admiramur, Dotes, dum Naturam in maius exaltant, Excessui interìm sunt obnoxiæ; Sola autem *Charitas* non admittit Excessum. Angeli, dum ad Potentiam, Diuinæ parem, aspirarent, præuaricati

cati sunt & ceciderunt: *Ascendam & ero similis Altissimo.* Homo dum ad Scientiam, Diuinæ parem, aspiraret, prævaricatus est, & lapsus: *Eritis sicut Dij, scientes Bonum & Malum.* Verùm ad Similitudinem, Diuinæ *Bonitatis*, aut *Charitatis*, aspirando, nec Angelus, nec Homo, vnquàm in Periculum venit, aut veniet. Imò ad hanc ipsam *Imitationem* etiàm inuitamur; *Diligite Inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos, & orate pro persequentibus, & calumniantibus vos, vt sitis Filij patris vestri, qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super Bonos & Malos, & pluit super Iustos & Iniustos.* Quin & in ipso Archetypo Naturæ Diuinæ, verba sic collocat Religio Ethnica (*Optimus, Maximus;*) Scriptura autem Sacra pronunciat; *Misericordia eius super omnia Opera eius.*

Hanc itaque *Moralis Doctrinæ* Partem, de *Georgicis Animi*, iam absoluimus. In quâ, si ex intuitu Portionum eius, quas perstrinximus, quis existimet, Operam nostram in hoc tantummodò sitam esse, vt ea in *Artem* seu *Doctrinam* redigeremus, quæ ab alijs Scriptoribus prætermissa sint, tanquam vulgata & obuia, & per se satis clara & perspicua; suo Iudicio liberè vtatur. Interìm illud meminerit, quod ab initio monuimus, propositum à Nobis esse, non Rerum Pulchritudinem, sed vsum & Veritatem sectari. Recordetur etiàm paulispèr Commentum illud Parabolæ antiquæ, de *Geminis Somni portis.*

Sunt geminæ Somni portæ, quarum altera fertur
Cornea, quâ veris facilis datur Exitus vmbris;
Altera candenti perfecta nitens Elephanto
Sed falsa ad Cœlum mittunt Insomnia Manes.

Insignis sanè Magnificentia *Portæ Eburneæ*; tamen *Somnia vera* per *Corneam* commeant.

Addiamenti vice poni possit circa *Doctrinam Ethicam* Obseruatio illa; Inueniri nimirùm Relationem

&

& Congruitatem quandam, inter *Bonum Animi*, & *Bonum Corporis*. Nam ſicut *Bonum Corporis*, conſtare diximus, ex *Sanitate*, *Pulchritudine*, *Robore*, ac *Voluptate*; Sic *Animi Bonū*, ſi iuxta *Moralis Doctrinæ* ſcita illud contemplemur, hùc tendere perſpiciemus; vt Animum reddat *Sanum*, & à Perturbationibus immunem; *Pulchrum*, verique Decoris Ornamentis excultum; *Fortem*, ac Agilem ad omnia Vitæ Munia obeunda; Denique non *Stupidum*, ſed *Voluptatis* & Solatij Honeſti Senſum viuidè retinentem. Hæc autem, ſicut in *Corpore*, ita & in *Animo*, rarò ſimul omnia coniunguntur. Facile enim videre eſt, Multos, Ingenij Viribus, & Fortitudine Animi, pollentes, quos infeſtant tamen Perturbationes; quorumque etiàm Moribus vix aliquid Elegantiæ aut Venuſtatis aſpergitur: Alios, quibus abundè eſt in Moribus Elegantiæ & Venuſtatis, illis tamen non ſuppetit, aut Probitas Animi vt velint, aut Vires vt poſſint rectè agere: Alios, Animo prædito honeſto, atque à Vitiorum labe repurgato, qui tamen nec ſibi ipſis Ornamento ſunt, nec Reipub. vtiles: Alios, qui iſtorum fortaſsè trium compotes ſunt, ſed tamen Stoicà quâdam triſtitiâ, & ſtupiditate præditi, Virtutis quidem Actiones exercent, Gaudijs non perfruuntur. Quod ſi contingat, ex quatuor iſtis, duo aut tria aliquandò concurrere, rariſſimè tamen fit, quemadmodum diximus, vt omnia. Iam verò Principale iſtud Membrum *Philoſophiæ Humanæ*, quæ *Hominem* contemplatur, quatenùs ex *Corpore* conſiſtit atque *Animâ*, ſed tamen *Segregatum*, & citra *Societatem*, à nobis pertractatum eſt.

FRANCISCI

BARONIS

DE

VERVLAMIO,

VICE-COMITIS

SANCTI ALBANI,

DE

Dignitate & Augmentis Scientiarum

LIBER OCTAVVS.

AD REGEM SVVM.

CAPVT I.

Partitio Doctrinæ Ciuilis, *in* Doctrinam de Conuersatione; Doctrinam de Negotijs; *&* Doctrinam de Imperio, *siue* Repub.

VEtus est Narratio (Rex Optime) conueniſſe complures Philoſophos ſolennitèr, coram Legato Regis Exteri; atque ſingulos pro virili parte, Sapientiam ſuam oſtentaſſe; vt haberet Legatus, quæ referret, de mirabili Sapientiâ Græcorũ. Vnus tamen ex eorũ Numero *ſilebat,*

flebat, & nihil adducebat in medium; adeò vt Legatus ad eum conuersus diceret, *Tu verò quid habes, quod referâ?* Cui ille; *Refer* (inquit) *Regi tuo, te inuenisse apud Græcos aliquem, qui Tacere sciret.* Equidem oblitus eram, in hâc Artium Synopsi, Artem *Tacendi* interserere: Quam tamen (quoniàm plerunque *Desideretur*) Exemplo iam proprio docebo. Etenim, cùm me tandem Ordo Rerum ad illud deduxerit, vt paulò post de *Arte Imperij* tractandum sit; cùmque ad tantum Regem scribam, qui perfectus adeò in eâ Arte sit Magister, ipsamque ab Incunabulis suis hauserit; Nec omninò immemor esse possim, qualem apud Maiestatem tuam Locum sustinuerim; consentaneum magis existimaui, meipsum *Tacendo* de hâc re, apud Maiestatem tuam, quam Scribendo, probare. Cicero verò, non solùm Artis, verùm etiàm Eloquentiæ cuiusdam, quæ in *Tacendo* reperiatur, meminit. Cùm enim, Sermones nonnullos suos, cum alio quodam, vltrò citróque habitos, in Epistolâ quâdam ad Atticum commemorasset, sic scribit; *Hoc loco, sumpsi aliquid de tuâ Eloquentiâ, nam Tacui.* Pindarus verò, (cui illud peculiare est, Animos Hominum, inopinatò, Sententiolâ aliquâ mirabili, veluti Virgulâ Diuinâ, percutere) huiusmodi quidpiam eiaculatur; *Interdùm magis afficiunt non Dicta, quam Dicta.* In hac Parte igitur, *Tacere*, aut quod Silentio proximum est, *Breuis* admodùm esse decreui. Verùm, antequàm ad *Artes Imperij* perueniam, haud pauca, de alijs *Doctrinæ Ciuilis Portionibus* sunt præmittenda.

Scientia Ciuilis, versatur circa Subiectum, quod cæterorum omnium, maximè est Materiæ immersum; ideóque difficillimè ad Axiomata reducitur. Sunt tamen nonnulla, quæ hanc Difficultatem leuant. Primò enim, quemadmodùm *Cato* ille *Censorius*, de Romanis suis, dicere solitus est; *Ouibus eos similes esse, quarum Gregem integrum, minore quis molestiâ ageret, quam vnam aliquam:*

quam: quoniàm si paucas ex grege, vt rectam ineant viam, propellere possis, cæteræ vltro sequentur: Similitèr, hoc quidem respectu, Ethicæ Munus, est quodammodò illo politicæ, difficilius. Secundò, proponit sibi *Ethica*, vt Animus *Bonitate Internâ* imbuatur, & cumuletur; At *Ciuilis Scientia*, nihil amplius postulat, præter Bonitatem Externam; Hæc enim ad *Societatem* sufficit. Itaque non rarò accidit, vt Regimen sit bonum, Tempora mala: Siquidèm in Sacrâ Historiâ, illud non semel occurrit (Cùm de Regibus bonis & pijs narretur) *Sed adhùc Populus non direxerat Cor suum ad Dominum Deum Patrum suorum.* Itaque, & hoc quoque Respectu, duriores Partes sunt *Ethicæ*. Tertiò, hoc habent Respub. vt tanquàm Machinæ grandiores, tardiùs moueantur, nec sine magno molimine; vnde haud tam citò labefactantur: Sicut enìm in Ægypto, septem Anni Fertiles, Steriles septem sustentârunt; ita in Rebuspub. priorum Temporum bona Institutio, efficit, vt sequentium Errores non statìm perniciem inferant: At singulorum Hominum Decreta, & Mores, magis subitò subuerti solent. Hoc denique *Ethicam* grauat, *Politicæ* succurrit.

Scientia Ciuilis, tres habet Partes, iuxta tres Societatis Actiones Summarias: *Doctrinam de Conuersatione; Doctrinam de Negotijs; & Doctrinam de Imperio* siue *Repub.* Tria siquidèm sunt *Bona*, quæ ex *Societate Ciuili*, Homines sibi parare expetunt: *Solamen contra Solitudinem; Adiumentum in Negotijs; & protectio contra Iniurias.* Suntque istæ tres Prudentiæ, planè inter se diuersæ, & sæpenumerò distinctæ; *Prudentia in Conuersando*; *Prudentia in Negotiando*; *& Prudentia in Gubernando.*

Enimuerò, quod ad *Conuersationem* attinet, Illa certè affectata esse non debet, at multò minùs neglecta: Cùm Prudentia in eius Moderamine, & Decus quoddam

dam Morum in se ipsâ præ se ferat; & ad Negotia, tam publica, quam priuata, commodè administranda, plurimùm iuuet. Etenim sicut Actio Oratori, tanti habetur, (licet sit Externum quiddam) vt etiàm illis alteris Partibus, quæ grauiores, & interiores videntur, anteponatur; eodem ferè modo, in Viro Ciuili, *Conuersatio*, eiusque Regimen (vtcunque in Exterioribus occupetur) si non summum, at certè Eximium locum inuenit. Quale enim pondus habet, *Vultus* ipse, eiusque Compositio? Rectè Poeta;

——*Nec Vultu destrue Verba tuo.*

Poterit enim quis *Vim Orationis*, *Vultu* labefactare, & planè prodere. Quin & *Facta*, non minùs quam *Verba*, *Vultu* pariter destrui possint, si Ciceroni credamus; Qui, cùm Fratri Affabilitatem commendaret erga Prouinciales; non in hoc eam potissimùm sitam dixit, vt Aditus præberet ad se faciles, nisi etiàm *Vultu* ipso comitèr accedentes exciperet; *Nil interest habere Ostium apertum, vultum clausum.* Videmus quoque Atticum, sub primum Ciceronis cum Cæsare Congressum, Bello adhùc feruente, diligentèr & seriò Ciceronē per Epistolam monuisse, de *Vultu* & *Gestu*, ad Dignitatem & Grauitatem componendis. Quod si tantum possit, *Oris* & *Vultûs* solius Moderatio, quantò magis *Sermo Familiaris*, & alia, quæ ad *Conuersationem* pertinent? Atque sanè Summa, & Compendium Decori, & Elegantiæ Morum, in hoc ferè sita sunt; vt quasi æquâ Lance, & propriam Dignitatem, & aliorum, metiamur & tueamur: Quod etiàm, non malè expressit T. Liuius, (licet alij Rei intentus) eo Personæ Charactere; *Ne* (inquit) *aut arrogans videar, aut obnoxius; quorum alterum est, alienæ libertatis Obliti, alterum, suæ.* Ex contrariâ verò parte, si *Urbanitati*, & Elegantiæ Morum externæ, impensiùs studeamus, transeunt illæ in Affectationem quandam Deformem, & Adulterinam, *Quid enim deformius, quam Scenam*

Scenam in Vitam transferre? Quinetiàm, licet in Exceſſum illum vitioſum minimè prolabantur, Temporis tamen Nimium in huiuſmodi Leniculis abſumitur; Animuſque ad curam ipſarum, magis quàm oportet, deprimitur. Ideòque ſicut in Academijs, Adoleſcentes Literarum Studioſi, ac Sodalium Congreſſibus plus ſatis indulgentes, moneri ſoleant à præceptoribus: *Amicos eſſe Fures Temporis:* Sic certè aſſidua iſta, in *Conuerſationis* Decorum, Animi Intentio, magnum grauioribus Meditationibus Furtum facit. Deinde, qui Primas adeò in *Vrbanitate* obtinent, & ad hanc rem vnam quaſi nati videntur, hoc ferè habent, vt ſibi ipſis in illa ſolâ complaceant, & ad Virtutes ſolidiores, & celſiores, vix vnquàm aſpirent: Quamobrem contrà, qui ſibi in hâc parte Defectus ſunt conſci, Decus ex bonâ Exiſtimatione quærunt: Vbi enim a ſeſt bona Exiſtimatio, omnia ferè decent; vbi verò illa deficit, tum demùm à Commoditate Morum, atque *Vrbanitate*, ſubſidium petendum eſt. Porrò, ad res gerendas, vix grauius, aut frequentius reperias Impedimentum, quam huiuſce Decori externi Curioſam nimis Obſeruationem; atque illud alterum, quod huic ipſi inſeruit; nimirùm, anxiam Temporis atque Opportunitatum Electionem. Egregiè enim Salomon; *Qui reſpicit ad Ventos, non ſeminat; qui reſpicit ad Nubes, non metit:* Creanda ſiquidèm nobis eſt Opportunitas, ſæpiùs quam opperienda. Vt Verbo dicamus, *Vrbana* illa Morum *Compoſitio*, veluti Veſtis Animi eſt; & proinde Veſtis Commoditates referre debet. Primùm enim, talis eſſe debet, vt ſit in vſu communi: Rurſùs, vt non ſit nimis delicata aut ſumptuoſa: Deinde, ita conficienda, vt ſi qua ſit in Animo Virtus, eam exhibeat maximè conſpicuam; ſi qua Deformitas, eandem ſuppleat, & occultet: Poſtremò, & ſuper omnia, ne ſit nimis arcta, atque ita Animum anguſtiet, vt eiuſdem Motus in rebus gerendis, cohibeat &

impediat. Verum hæc Pars *Scientiæ Ciuilis de Conuersatione*, elegantèr profectò à nonnullis tractata est, neque vllo modo tanquàm *Desiderata* reponi debet.

Caput II.

Partitio Doctrinæ de Negotijs; *in* Doctrinam de Occasionibus Sparsis; *&* Doctrinam de Ambitu Vitæ. *Exemplum* Doctrinæ, de Occasionibus Sparsis, *ex* Parabolis *aliquibus* Salomonis. *Præcepta*, de Ambitu Vitæ.

Doctrinam de Negotijs, partiemur in *Doctrinam, de Occasionibus Sparsis*, & *Doctrinam de Ambitu Vitæ*; Quarum Altera, vniuersam *Negotiorum* Varietatem complectitur, & Vitæ Communis tanquàm *Amanuensis* est; Altera, ea tantùm, quæ ad *propriam cuiusque Fortunam* amplificandam spectant, excerpit, & suggerit; quæ singulis, pro intimis quibusdam Rerum suarum *Tabellis*, aut *Codicillis* esse possint. Verùm antequàm ad Species descendamus, aliquid, circa *Doctrinam de Negotijs* in genere, præfabimur. *Doctrinam de Negotijs*, pro rei Momento, tractauit adhùc nemo; cum magnâ, tam Literarum, quam Literatorum, Existimationis iacturâ. Ab hâc enim Radice pullulat illud Malum, quod notam Eruditis inussit; Nimirùm, *Eruditionem & Prudentiam ciuilem rarò admodum coniungi*. Etenim si quis rectè aduertat, ex Prudentijs illis tribus, quas modò diximus ad Vitam Ciuilem spectare; Illa *Conuersationis* ab Eruditis ferè contemnitur, tanquàm Seruile quiddam, atque insuper Meditationibus inimicum. Quod verò

ad

ad illam de *Repub. Administrandâ*; sanè si quandò Rerum Gubernaculis admoueantur Eruditi, Munus suum non incommodè sustinent; Verùm ea promotio contingit paucis. De *Prudentiâ* autem *Negotiandi* (quâ de nunc loquimur) in quâ Vita Humana plurimùm versatur, nulli omninò Libri conscripti habentur, præter pauca quædam *Monita Ciuilia*, in Fasciculum vnum aut alterum collecta, quæ Amplitudini huius Subiecti, nullo modo respondent: Etenim si Libri aliqui extarent, de hoc Argumento, sicut de cæteris, minimè dubitauerim, quin Viri Eruditi, aliquo Experientiæ Manipulo instructi, Ineruditos, licet diutinâ Experientiâ edoctos, longè superarent, & *proprio illorum* (quod dicitur) *Arcu vsi*, magis è longinquo ferirent.

Neque verò est cur vereamur, ne *Scientiæ* huius, tam vasta sit Materia, vt sub Præceptionibus non cadat: Multò siquidem angustior est, quam illa *Reip. Administrandæ Scientia*; quam tamen apprimè videmus excultam. Huius generis *Prudentiæ*, apud Romanos, optimis temporibus, exitisse videntur nonnulli Professores. Testatur enim Cicero, moris fuisse, paulò ante sua Secula, vt Senatores, Prudentiâ, & Rerum vsu maximè celebres (*Coruncanij, Curij, Lælij*, & alij;) statis Horis, in Foro deambularent; vbi Ciuibus copiam sui facerent, & consulerentur, non de Iure, sed de Negotijs omnigenis; Veluti *de Filiâ elocandâ, siue de Filio educando, siue de prædio colendo, de Contractu, Accusatione, Defensione*, aut aliâ quacunquere, quæ in Vitâ Communi interueniat. Ex quo liquet, Prudentiam quandam esse, *Consilium dandi*, etiam in Negotijs Priuatis; ex Vniuersali Rerum Ciuilium Cognitione & Experientiâ promanantem; quæ exerceatur quidem in Casibus Particularibus, ex rabatur autem ex generali Casuum Consimilium Obseruatione. Sic enim videmus, in eo Libro, quem ad Fratrem conscripsit, Q. Cicero, *de Petitione*

Conſulatûs (quem Vnicum à Veteribus habemus, quantum memini, Tractatum, de *Negotio aliquo Particulari*) quanquàm ad Conſilium dandum, de re tum præſenti, potiſſimùm ſpectaret, plurima tamen contineri Axiomata Politica, quæ non vſum ſolùm temporarium, ſed Normam quandam perpetuam, circa Electiones populares præſcribant. In hoc genere autem, nihil inuenitur, quod vllo modo comparandum ſit, cum *Aphoriſmis* illis, quos edidit Rex Salomon: De quo teſtatur Scriptura, *Cor illi fuiſſe inſtar Arenæ Maris*; Sicut enim Arenæ Maris vniuerſas Orbis oras circundant; ita & Sapientia eius omnia Humana, non minùs quam Diuina, complexa eſt. In *Aphoriſmis* verò illis, præter alia magis Theologica, reperies liquidò, haud pauca Præcepta, & Monita Ciuilia præſtantiſſima; ex profundis quidem Sapientiæ Penetralibus ſcaturientia, atque in amplißimum Varietatis Campum excurrentia. Quoniàm verò, *Doctrinam de Occaſionibus Sparſis* (quæ, *Doctrinæ de Negotijs*, Portio eſt prior) inter *Deſiderata* reponemus, ex more noſtro, paulißper in illâ immorabimur: Atque Exemplum eiuſdem, ex *Aphoriſmis* ſiue *Parabolis* illis Salomonis, deſumptum proponemus. Neque verò quis, vt arbitramur, nos meritò fugillare poſſit, quod ex Scriptoribus Sacræ Scripturæ aliquem, ad Senſum Politicum trahamus: Equidem exiſtimo, ſi extarent Commentarij illi, Salomonis eiuſdem, de *Naturâ Rerum*, (in quibus de *Omni vegetabili*, *à Muſco ſuper Murum, ad cedrum Libani*, itemque de *Animalibus* conſcripſit) non illicitum eſſe, eos ſecundum Senſum Naturalem, interpretari: Quod idem nobis liceat in *Politicis*.

Exemplum

Exemplum Portionis Doctrinæ de Occasionibus sparsis, *ex* Parabolis aliquibus Salomonis.

PARABOLA.

1. *Mollis Responsio frangit iram.*

EXPLICATIO.

Si incendatur *Ira* Principis, vel Superioris aduersus te, & tuæ iam sint loquendi partes, duo præcipit Salomon: Alterum, vt *fiat Responsio*; Alterum, vt *eadem sit mollis*. Prius continet tria præcepta. Primò, vt *caueas à Silentio tristi & contumaci*: Illud enim, Aut culpam totam in te recipit, ac si nihil habeas, quòd respondere possis; Aut Dominum occultè Iniquitatis insimulat, ac si Aures eius, Defensioni, licet iustæ, non paterent. Secundò, vt *caueas à re comperendinandâ*, neque tempus aliud ad Defensionem postules: Hoc enim, Aut eandem Notam inurit, quam prius, (nimirùm Dominum tuum nimiâ Mentis Perturbatione efferri,) Aut planè significat, te Artificiosam quandam Defensionem meditari, cùm in promptu nihil habeas: Adeò vt optimum semper fuerit, aliquid in præsentiâ, & è re natâ, in Excusationem tui adducere. Tertiò, vt *fiat prorsùs Responsio: Responsio* (inquam) non mera *Confessio*, aut mera *Submissio*, sed aliquid Apologiæ, & Excusationis inspergatur: Neque enim aliter tutum est facere, nisi apud Ingenia valdè Generosa & Magnanima; quæ rara admodùm sunt. Sequitur posteriore loco, vt *Responsio sit mollis*, minimè præfracta, aut aspera.

PARABOLA.

2. *Seruus prudens dominabitur in Filium stultum; Et partietur hæreditatem inter Fratres.*

EXPLICATIO.

In omni Familiâ, turbatâ & discordi, semper exurgit aliquis

aliquis *Seruus*, aut *humilis Amicus*, præpotens, qui pro Arbitro se gerat, ad Lites Familiæ componendas; cuique, eo nomine, & Familia tota, & Dominus ipse, sunt obnoxij. Ille, si suam rem agat, Familiæ Mala fouet, & aggrauat; sin fidelis reuera fuerit & integer, plurimùm certè meretur: Adeò vt etiàm tanquàm inter *Fratres* haberi debeat, aut saltem *procurationem Hæreditatis* accipere *Fiduciariam*.

PARABOLA.

3. *Vir Sapiens, si cum stulto contenderit, siue irascatur, siue rideat, non inueniet requiem.*

EXPLICATIO.

Monemur sæpiùs, vt *Congressum imparem fugiamus*; eo sensu. *Ne cum potioribus decertemus.* At haud minùs vtile est Monitum, quod hic exhibet Salomon, *Ne cum Indigno contendamus.* Iniquâ enim prorsùs sorte, hæc res transigitur. Siquidem, si superiores simus, nulla sequitur victoria; si superemur, magna Indignitas. Neque iuuat etiam, in huiusmodi Contentione exercendâ, si interdùm veluti *per Iocum* agamus, interdùm cum *Fastu & Contemptu.* Nam quocunque nos vertamus, leuiores inde efficiemur, neque commodè nos explicabimus. Pessimè autem fit, si huiusmodi persona, quâcum contendimus, (vt Salomon loquitur,) aliquid affine habeat cum *Stulto*, hoc est, si sit Audaculus, & Temerarius.

PARABOLA.

4. *Sed & cunctis Sermonibus, qui dicuntur, ne accommodes Aurem tuam, ne fortè audias seruum tuum maledicentem tibi.*

EXPLICATIO.

Vix credi possit, vitam quantum perturbet, *inutilis Curiositas*, circa illa res, quæ nostrâ interfunt: Nimirùm, quandò secreta illa rimari satagimus, quæ detecta & inuenta, Ægritudinem quidem Animo inferant, ad Consilia autem expedienda nihil iuuent. Primò enim sequitur

quitur *Animi Vexatio & Inquietudo*, cùm Humana omnia, perfidiæ & Ingratitudinis plena sint. Adeò vt, si cõparari posset speculum aliquod Magicum, in quo Odia, & quæcunque contra nos vllibi commouentur, intueri possemus, melius nobis foret, si protinùs proijceretur & collideretur. Huiusmodi enim Res, veluti Foliorum Murmura sunt, & breui euanescunt. Secundò *Curiosas illa Animum Suspicionibus nimijs onerat*, quod consilijs inimicissimum est, ea que reddit inconstantia, & complica. Tertiò eadem, *Mala ipsa sæpissimè figit, alias præteruolatura:* Graue enim est Conscientias Hominum irritare; qui, si latere se putent, facilè mutantur in melius; sin deprehensos se sentiant, Malum Malo pellunt. Meritò igitur Summæ Prudentiæ tribuebatur Pompeio Magno, quod Sertorij Chartas Vniuersas, nec à se perlectas, nec alijs permissas, Igni protinus dedisset.

PARABOLA.

5 *Aduenit veluti Viator Paupertas; & Egestas quasi Vir Armatus.*

EXPLICATIO.

Elegantèr describitur in Parabolà, quomodò *Prodigis*, & circa Rem Familiarem Incuriosis, superueniant *Naufragia Fortunarum.* A Principio enim pedetentim, & Passibus lentis, instar *Viatoris*, aduenit *Oberatio*, & *Sortis Diminutio*, neque ferè sentitur: At non multò post, inuadit *Egestas*, tanquàm *Vir Armatus*, Manu scilicet tam forti, & potente, vt ei amplius, resisti non possit; cùm apud Antiquos rectè dictum sit, *Necessitatem ex omnibus rebus esse fortissimam.* Itaque *Viatori* occurrendum, contra *Armatum* muniendum.

PARABOLA.

6 *Qui erudit Derisorem, ipse sibi Iniuriam facit; & qui arguit impium, sibi Maculam generat.*

EXPLICATIO.

Congruit cum Præcepto Saluatoris, *Vt non mittamus Mar-*

Margaritas noſtras ante Porcos: Diſtinguuntur autem in hac *Parabola*, Actiones *Præceptionis*, & *Reprehenſionis*; Diſtinguuntur itidèm Perſonæ *Deriſoris*, & *Impij*; Diſtinguitur poſtremò, *id quod reperditur*: In priore enim, *reperditur Opera luſa*; in poſteriore, etiàm & *Macula*. Cùm enim quis cradit, & inſtituit *Deriſorem*; *Iactura* primùm *fit Temporis*, Deinde & Alij *Conatum irrident*, tanquàm rem vanam, & Operam malè collocatam; Poſtremò, *Deriſor* ipſe, *Scientiam, quam didicit, Faſtidio habet*. At maiore cum periculo, tranſigitur Res in *Reprehenſione Impij*; quia non ſolùm *Impius* non auſcultat, ſed & Cornua obuertit, & Reprehenſorem, odioſum ſibi iam factum, aut confeſtim conuitijs proſcindit, aut ſaltem poſteà apud alios criminatur.

PARABOLA.

7 *Filius Sapiens lætificat patrem: Filius verò Stultus Mœſticiæ eſt Matri ſuæ.*

EXPLICATIO.

Diſtinguuntur Solatia atque Ægritudines Oeconomicæ, *Patris* videlicet & *Matris*, circa *Liberos* ſuos. Etenim *Filius prudens* & *frugi*, præcipuo *Solatio* eſt *Patri*, qui *Virtutis* Pretium meliùs nouit quam *Mater*; ac propterea *Filij* ſui Indoli, ad virtutem propenſæ, magis gratulatur: Quinetiàm Gaudium illi fortaſsè affert Inſtitutum ſuum, quod *Filium* tam probè educârit, illique Honeſtatem Morum, præceptis & Exemplo, impreſſerit. Econtrà, *Mater Calamitati Filij plus compatitur* & indolet; tùm ob Affectum Maternum magis mollem, & tenerum; tùm fortaſsè Indulgentiæ ſuæ conſcia, quâ eum corruperit, & deprauauerit.

PARABOLA.

8 *Memoria Iuſti cum Laudibus; at Nomen Impiorum putreſcet.*

EXPLICATIO.

Diſtinguitur inter *Famam Virorum Bonorum*, & *Malorum*,

rum, qualis esse soleat post *Obitum*. *Viris* enim *bonis*, extincta Inuidia (quæ Famam eorum, dum vixerant, carpebat) *Nomen* continuò efflorescit, & *Laudes* magis indies inualescunt: At *Viris malis*, (licet Fama eorum, per Gratiam Amicorum, & Factionis suæ Hominum, ad breue Tempus manserit) paulò post Fastidium *Nominis* oboritur; & postremò *Laudes* illæ *Euanidæ*, in *Infamiam*, & veluti in *Odorem grauem & tetrum*, desinunt.

PARABOLA.

9. *Qui conturbat Domum suam, possidebit Ventos.*

EXPLICATIO.

Vtile admodùm Monitum, de *Discordijs*, & *Turbis Domesticis*. Plurimi enim, ex *Dissidijs Vxorum*, aut *Exhæredationibus Filiorum*, aut *Mutationibus frequentibus Familiæ*, magna sibi spondent; ac si inde, vel Animi Tranquillitas, vel Rerum suarum Administratio felicior, sibi obuentura foret. Sed plerunque abeunt Spes suæ in *Ventos*. Etenim, tum Mutationes illæ, vt plurimùm, non cedunt in melius; tum etiàm, Perturbatores isti Familiæ suæ, Molestias varias, & Ingratitudinem eorum, quos, alijs præteritis, adoptant & deligunt, sæpenumerò experiuntur; Quin & hoc pacto, Rumores sibi progignunt non optimos, & Famas ambiguas: Neque enim malè à Cicerone notatum est; *Omnem Famam à Domesticis manare*. Vtrunque autem Malum, per *Ventorum possessionem* elegantèr à Salomone exprimitur: Nam & *Expectationis Frustratio*, & *Rumorum Suscitatio*, *Ventis* rectè comparantur.

PARABOLA.

10. *Melior est Finis orationis, quàm principium.*

EXPLICATIO.

Corrigit *Parabola* Errorem frequentissimum, non solùm apud eos, qui verbis præcipuè student, verùm

etiàm apud Prudentiores. Is est, quod Homines de *Sermonum* suorum *Aditu* atque *Ingressu*, magis sint solliciti, quam de *Exitu*; & accuratiùs Exordia & præfationculas meditentur, quam Extrema Orationum. Debuerant autem, nec illa negligere, & ista, vt longè potiora, præparata & digesta apud se habere; reuoluentes secum, &, quantum fieri potest, Animo prospicientes, quis tandem *Exitus Sermonis* sit futurus, & quomodò Negotia inde promoueri, & maturari possint. Neque hic Finis. Quinimò non *Epilogos* tantùm, & *Sermonum*, *qui ad ipsa Negotia spectant*, *Egressus*, meditari oportet; verùm etiàm & illorum *Sermonum* Cura suscipienda, *quos sub ipsum Discessum*, *commodè & vrbanè injicere possint*; licet à *Negotio prorsùs alienos*. Equidem cognoui Consiliarios duos, Viros certè magnos, & prudentes, & quibus Onus Rerum tunc præcipuè incumbebat; quibus illud fuit perpetuum, & proprium, vt quoties cum Principibus suis, de Negotijs ipsorum communicarent, Colloquia, in rebus ad ipsa Negotia spectantibus, nunquam terminarent; verùm semper, aut ad Iocum, aut aliud aliquid, quod Audire erat volupe, Diuerticula quærerent: Atque vt Adagio dicitur, *Sermones marinos Aquâ Fluuiatili sub extremum abluerent*. Neque hoc illis inter Artes postremum erat.

PARABOLA.

11. *Sicut Muscæ mortuæ fœtere faciunt vnguentum optimum, sic Hominem pretiosum Sapientiâ, & gloriâ, parua Stultitia.*

EXPLICATIO.

Iniqua admodùm, & misera est Conditio, *Hominum Virtute Præcellentium* (vt optimè notat *Parabola*) quia *Erroribus* eorum, quantumuis leuissimis, nullo modo ignoscitur: Verùm, quemadmodùm in Gemmâ, valdè nitidâ, minimum quodque Granulum, aut Nubecula, Oculos

Oculos ferit, & moleſtiâ quâdam afficit; quod tamen ſi in Gemmâ vitioſiore repertum fòret, vix notam ſubiret: Similitèr, in *Viris ſingulari virtute præditis*, minima quæque Vitia, ſtatìm in Oculos, & Sermones Hominum incurrunt, & Cenſurâ perſtringuntur grauiore: quæ in *Hominibus mediocribus*, aut omninò laterent, aut Veniam facilè reperirent. Itaque Viro valdè prudenti, parua Stultitia; valdè probo, paruum peccatum; vrbano, & Moribus eleganti, paululùm Indecori; de Famâ & Exiſtimatione multùm detrahit. Adeò vt, non peſſimum foret *Viris Egregijs*, ſi nonnulla *Abſurda* (quod citra vitium fieri poſſit) Actionibus ſuis immiſcerent; vt Libertatem quandam ſibi retineant, & paruorum Defectuum notas confundant.

PARABOLA.

12 *Homines Deriſores Ciuitatem perdunt; Sapientes verò auertunt Calamitatem.*

EXPLICATIO.

Mirum videri poſſit, quod in deſcriptione Hominum, qui ad Reſpub. labefactandas & perdendas, veluti Naturâ comparati & facti ſunt, delegerit Salomon Characterem; Non Hominis Superbi & Inſolentis; Non Tyrannici & Crudelis; Non Temerarij & Violenti; Non Impij & Scelerati; Non Iniuſti & Oppreſſoris; Non Seditioſi & Turbulenti; Non Libidinoſi & Voluptarij; Non denique Inſipientis & Inhabilis; Sed *Deriſoris*. Verùm hoc, Sapientiâ eius Regis, qui Rerumpub. Conſeruationes & Euerſiones optimè nòrat, digniſſimum eſt. Neque enim ſimilis ferè eſt Peſtis Regnis & Rebuſpub; quam ſi Conſiliarij Regum, aut Senatores, quique Gubernaculis Rerum admouentur, ſint ingenio *Deriſores*. Huiuſmodi enim Homines, Periculorum Magnitudinem, vt fortes videantur Senatores, ſempèr extenuant; ijſque, qui pericula prout par

eſt, ponderant, veluti Timidis inſultant: Conſultandi & Deliberandi maturas Moras, & meditatas Diſceptationes, veluti Rem Oratoriam, & tædij plenam, & ad Summas Rerum nihil facientem, ſubſannant: Famam, ad quam Principũ Conſilia præcipuè ſunt componenda, vt *Saliuam Vulgi*, & Rem citò præteruolaturam, contemnunt: Legum vim & Auctoritatem, vt Reticula quædam, quibus Res maiores minimè cohiberi debeant, nil morantur: Conſilia & præcautiones, in longum proſpicientes, vt Somnia quædam, & Apprehenſiones Melancholicas, reijciunt: Viris reuerà prudentibus, & Rerum peritis, atque magni Animi & Conſilij, Dicterijs & Facetijs illudunt: Denique Fundamenta omnia Regiminis Politici ſimul labefactant. Quod magis attendendum eſt, quia Cuniculis, & non Impetu aperto, hæc res agitur: Neque cœpit eſſe inter Homines (prout meretur) ſuſpecta.

PARABOLA.

13. *Princeps, qui libentèr præbet Aures verbis Mendacij, omnes Seruos habet improbos.*

EXPLICATIO.

Cùm *Princeps* talis fuerit, vt Suſurronibus, & Sycophantis, abſque iudicio, faciles & credulas Aures præbeat, ſpirat omninò, tanquam à parte *Regis*, Aura peſtilens, quæ omnes *Seruos* eius corrumpit, & inficit. Alij Metus *Principis* rimantur, eoſque Narrationibus Fictitijs exaggerant: Alij Inuidiæ Furias concitant, præſertim in Optimos quoſque: Alij Criminationibus Aliorum, proprias Sordes, & Conſcientias malas, eluunt: Alij Amicorum ſuorum Honoribus & Deſiderijs velificant, Competitores eorum calumniando, & mordendo: Alij Fabularum Argumenta, contra Inimicos ſuos, tanquàm in Scenâ, componunt: & innumera huiuſmodi. Atque hæc illi, qui ex *ſeruis Principis* Ingenio ſunt magis improbo. At illi etiàm, qui Naturâ Probiores

Probiores sunt, & melius Morati, postquàm, in Innocentiâ suâ, parùm Præsidij esse senserint, (quoniam *Princeps* vera à falsis distinguere non nouit) Morum suorum Probitatem exuunt, & Ventos Aulicos captant, ijsque seruilem in modum circumferuntur. *Nihil enim* (vt ait Tacitus de Claudio) *tutum est apud Principem, cuius Animo omnia sunt tanquàm indita & iussa.* Atque benè Comineus; *Præstat Serum esse Principis, cuius suspicionum non est Finis, quam eius, cuius credulitatis non est Modus.*

PARABOLA.

14. *Iustus miseretur Animæ Iumenti sui; sed Misericordiæ Impiorum, crudeles.*

EXPLICATIO.

Inditus est, ab ipsâ Naturâ, Homini, *Misericordiæ* Affectus nobilis, & excellens; qui etiàm ad *Animalia Bruta* extenditur; quæ ex Ordinatione Diuinâ, eius Imperio subijciuntur. Itaque habet ista *Misericordia*, Analogiam quandam, cum illâ Principis erga Subditos. Quinetiàm illud certissimum est, quod quò dignior est Anima, eò pluribus compatiatur. Etenim Animæ angustæ & degeneres, huiusmodi Res, ad se nihil pertinere putant: At illa, quæ nobilior est Portio Vniuersi, ex communione afficitur. Quare videmus, sub Veteri Lege, haud pauca fuisse præcepta, non tam merè *Cæremonialia*, quàm *Misericordiæ Institutiua*: Quale fuit illud, de *non Comedendo Carnem cum sanguine eius*; & similia. Etiàm in Sectis Essæorum, & Pythagoræorum, ab Esu Animalium, omninò abstinebant. Quod etiàm hodiè obtinet (superstitione inuiolatâ) apud Incolas nonnullos Imperij Mogollensis. Quin & Turcæ, (Gens licet, & Stirpe & Disciplinâ, crudelis, & Sanguinaria) Brutis tamen Eleemosynas largiri solent; neque Animalium Vexationes & Torturas fieri sustinent. Verùm, ne fortè hæc quæ diximus, omnis generis *Misericordiæ*,

cordiæ, patrocinari videantur, salubritèr subiungit Salomon, *Impiorum Misericordias esse crudeles.* Eæ sunt, quandò Hominibus Sceleratis & Facinorosis parcitur, Iusticiæ Gladio feriendis: Crudelior enim huiusmodi *Misericordia*, quàm Crudelitas ipsa. Nam Crudelitas exercetur in singulos, at Misericordia illa, vniuersum Facinorosorum Exercitum, concessâ Impunitate, in Homines Innocentes, armat & immittit.

PARABOLA.

15 *Totum spiritum suum profert Stultus; at Sapiens reseruat aliquid in posterum.*

EXPLICATIO.

Corrigit Parabola præcipuè (vt videtur) Non Hominum Vanorum Futilitatem, qui, Dicenda, Tacenda, facilè proferunt; Non Parrhesiam illam, quâ absque discrimine & Iudicio, in omnes & omnia inuolant; Non Garrulitatem, quâ ad Nauseam vsque, alijs obstrepunt; sed Vitium aliud magis occultum; Nempe Sermonis Regimen, minimè omnium prudens, & Politicum: Hoc est, cùm quis ita Sermonem, (in Colloquijs priuatis) instituit, ut quæcunque in Animo habeat, quæ ad rem pertinere puter, simul, & tanquam vno Spiritu, & Oratione continuatâ, proferat: Hoc enim plurimùm Negotijs officit. Siquidèm primò, *Oratio intercisa*, & per Partes infusa, longè magis penetrat, quam Continuata; quoniàm in Continuatâ, pondus Rerum, non distinctè & sigillatim excipitur, nec per moram nonnullam insidet, sed Ratio Rationem, antequam penitùs insederit, expellit. Secundò, Nemo tam potenti, & felici eloquentiâ valet, vt primo Sermonis Impetu, eum quem alloquitur, *mutum* & *elinguem planè reddat*; quin & alter aliquid vicissim respondebit, & fortasse obijciet: Tum verò accidit, vt quæ in Refutationem, aut Replicationem reseruanda fuissent, præmissa iam, & anteà delibata, Vires suas & Gratiam, amiserint. Tertiò,

si

si quis ea, quæ dicenda sunt, non simul effundat, sed per partes eloquatur, aliud primò, aliud subinde injiciens; sentiet ex eius, quem alloquitur, vultu, & Responso, quomodò singula illum afficerint, quam in partem acepta fuerint; vt quæ adhùc restant dicenda, cautiùs aut supprimat, aut excerpat.

PARABOLA.

16. *Si Spiritus potestatem habentis, ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris; quia Curatio faciet cessare magna peccata.*

EXPLICATIO.

Præcipit *Parabola*, quomodò se quis gerere debeat, cùm Iram, atque Indignationem *Principis* incurrerit. Præceptum duplex: Primò, *vt non dimittat Locum suum*; Secundò, vt *Curationi*, tanquàm in Morbo aliquo graui, diligentèr & cautè, *attendat*. Consueuerunt enim Homines, postquàm commotos contra se *Principes* suos senserint, partim ex Dedecoris Impatientiâ, partim ne vulnus obuersando refricent, partim vt tristitiam & Humilitatem eorum Principes sui perspiciant, se, a Muneribus & Functionibus suis, subducere: Quinetiàm interdùm, ipsos Magistratus, & Dignitates quas gerunt, in *Principum* Manus restituere. At Salomon, hanc medendi Viam, veluti noxiam, improbat; idque summâ profectò ratione. Primò enim, *Dedecus ipsum nimis illa publicat*; vnde tum Inimici, atque Inuidi, audaciores fiunt ad lædendum; tum Amici timidiores ad subueniendum. Secundò, hoc pacto fit, vt *Principis Ira*, quæ fortasse, si non eaulgaretur, sponte concideret, *magis figatur*; & veluti principio iam facto Hominis deturbandi, in præcipitium illius, feratur. Postremò; *Secessu* iste, *aliquid sapit ex maleuolo*, & Temporibus infenso; Id quod Malum Indignationis, Malo Suspicionis cumulat. Ad *Curationem* autem pertinent ista. Primò, caueat ante omnia, ne *stupiditate* quâdam, aut etiàm *Animi*

mi Elatione, Indignationem Principis minimè sentire, aut inde, prout debeat, affici, videatur: Hoc est, vt & Vultum, non ad Tristitiam contumacem, sed ad Mœstitiam grauem atque modestam componat: & in rebus quibuscunque agendis, se minùs solito hilarem & lætum, ostendat: Quin & in rem suam erit, Amici alicuius operâ, & Sermone, apud *Principem*, vti, qui, quanto Doloris sensu, in intimis excrucietur, tempestiuè insinuet. Secundò, *Occasiones omnes*, vel *minimas*, sedulò *euitet*, per quas aut *Res* ipsa, quæ Indignationi Causam præbuit, *refricetur*; aut *Princeps* denuò excandescendi, & ipsum, quacunque de causâ, coram alijs, obiurgandi, Ansam arripiat. Tertiò, perquirat etiàm diligentèr Occasiones omnes, in quibus *Opera eius principi grata esse posßit*; vt & Voluntatem promptam redimendi Culpam præteritam ostendat; & *Princeps* suus sentiat, quali tandem seruo, si eum dimittat, priuari se contigerit. Quartò, *Culpam ipsam*, Aut *sagacitèr in alios transferat*; Aut *Animo* illam non *malo commissam* esse insinuet; Aut etiàm *Malitiam illorum*, qui ipsum Regi detulerunt, vel rem supra Modum aggrauârunt, *indicet*. Denique in omnibus cuigilet, & *Curationi* sit intentus.

PARABOLA.

17. *Primus in Causâ suâ Iustus: tum venit altera pars, & inquirit in eum.*

EXPLICATIO.

Prima in vnaquaque *Causâ Informatio*, si paulispèr Animo Iudicis insederit, altas Radices agit, eumque imbuit, & occupat; Adeò vt ægrè elui possit, nisi aut manifesta aliqua Falsitas, in Materiâ Informationis; aut Artificium aliquod, in eâdem exhibendâ, deprehendatur. Etenim nuda & simplex Defensio, licet iusta sit & præponderans, vix Præiudicium Informationis Primæ, compensare, aut Libram Iustitiæ semel propendentem, ad Æquilibrium reducere, per se valet. Itaque & Iudici tutissimum,

tissimum, vt nihil, quod ad Merita caussæ spectat, prælibetur, priusquàm vtraque Pars simul audiantur; & Defensori optimum, si Iudicem senserit præoccupatum, in hoc potissimum, (quantum dat Caussa) incumbere, vt Versutiam aliquam, & Dolum malum, ab aduersâ parte, in Iudicis abusum, adhibitum, detegat.

PARABOLA.

18. *Qui delicatè à pueritiâ nutrit Seruum suum, postèà sentiet eum contumacem.*

EXPLICATIO.

Seruandus est, *Principibus* & *Dominis*, ex Consilio Salomonis, in Gratiâ & Fauore suo, erga *Seruos*, *Modus*. Is triplex est; Primò, vt *Promoueantur per Gradus, non per Saltus*: Secundò, vt *interdùm assuefiant Repulsæ*: Tertiò, (quod benè præcipit Macciauellus) vt *habeant præ oculis suis sempèr aliquid, quò vlteriùs aspirare possint*. Nisi enim hæc fiant, reportabunt proculdubiò *Principes*, in Fine, à *Seruis* suis, Loco Animi grati, & officiosi, Fastidium & Contumaciam. Etenim, ex Promotione subitâ, oritur *Insolentia*; ex perpetuâ Desideratorum Adeptione, *Impatientia Repulsæ*; Denique si Vota desint, decrit itidèm Alacritas & *Industria*.

PARABOLA.

19. *Vidisti Virum velocem in Opere suo; coram Regibus stabit; nec erit inter Ignobiles.*

EXPLICATIO.

Inter Virtutes, quas *Reges*, in Delectu *Seruorum*, potissimùm spectant & requirunt, gratissima est præ cunctis *Celeritas*, & in *Negotijs expediendis strenuitas*. Viri profundâ prudentiâ, *Regibus* suspecti; vtpote, qui nimiùm sint Inspectores; & Dominos suos, inscios & inuitos, Ingenij sui viribus, (tanquàm Machinâ) circumagere possint. Populares, inuisi; vtpote qui Regum Luminibus officiunt, & Oculos Populi in se conuertunt. Animosi, pro turbulentis sæpè habentur, & vltra, quam

par est, ausuris. Probi, & Vitæ integræ, tanquàm difficiles existimantur, nec ad omnes Nutus Heriles apti. Denique non est Virtus alia, quæ non habeat aliquam quasi vmbram, quâ *Regum* Animi offendantur; Sola *Velocitas ad Mandata*, nihil habet, quod non placeat. Insuper, Motus Animorum Regiorum celeres sunt, & Moræ minùs patientes. Putant enim se quiduis efficere posse; Illud tantùm deesse, vt citò fiat. Itaque ante omnia ijs grata est *Celeritas*.

PARABOLA.

20. *Vidi cunctos viuentes, qui ambulant sub Sole, cum Adolescente Secundo, qui consurgit pro eo.*

EXPLICATIO.

Notat *Parabola* Vanitatem Hominum, qui se agglomerare solent ad *Successores Designatos Principum*. Radix autem huius rei est, Insania illa, Hominum Animis penitùs à Naturâ insita; Nimirùm vt spes suas nimium adament. Vix enim reperitur, qui non delectatur magis, ijs quæ *Sperat*, quam ijs quæ *Fruitur*. Quinetiàm *Nouitas* Humanæ Naturæ grata est, & auidè expetitur. In *Successore* autem *Principis* ista duo concurrunt, *Spes* & *Nouitas*. Innuit autem *Parabola* idem, quod olim dictum erat; primò à Pompeio ad Syllam; posteà à Tiberio de Macrone; *Plures adorare Solem Orientem, quam Occidentem*. Neque tamen *Imperantes*, multùm hâc re commouentur, aut eam magni faciunt, sicut nec Sylla, nec Tiberius fecit; sed rident potius Hominum Leuitatem, nec pugnant cum Somnijs: *Est autem* (vt aiebat ille) *Spes vigilantis Insomnium*.

PARABOLA.

21. *Erat Ciuitas parua, & pauci in eâ Viri; Venit contra eam Rex magnus, & vadauit eam, instruxitque Munitiones per Gyrum, & perfecta est Obsidio; inuentusque est in eâ Vir pauper & sapiens, & liberauit eam per Sapientiam*

entiam suam; & nullius deinceps recordatus est, Hominis illius pauperis.

EXPLICATIO.

Describit *Parabola Ingenium Hominum prauum & malevolum.* Si in Rebus duris, & angustis, confugiunt ferè ad Viros Prudentes, & Strenuos, licet antèà contemptui habitos. Quamprimùm autem Tempestas transierit, ingrati demùm erga Conseruatores suos reperiuntur. Macciauellus verò, non sine Causâ, instituit Quæstionem, *Vter ingratior esset erga Benemeritos, Princeps, aut populus?* Sed interim vtrunque Ingratitudinis arguit. Attamen hoc, non solùm ex *Ingratitudine Principis*, aut *Populi* oritur, sed accedit plerunque his, *Inuidia Procerum*, qui secretò indolent Euentui, licet felici & prospero, quia ab ipsis profectus non sit: Itaque & Meritum Hominis extenuant, & ipsum deprimunt.

PARABOLA.

22. *Iter pigrorum, quasi Sepes Spinarum.*

EXPLICATIO.

Elegantissimè ostendit *Parabola, Pigritiam* in fine *laboriosam* esse. Diligentia enim, & sedula præparatio, id præstant, vt Pes in aliquod Offendiculum non impingat; sed vt complanetur via, antequàm incatur. At qui piger est, & omnia in extremum Momentum Executionis differt, necesse est vt perpetuò, & singulis passibus, quasi per Rubos & Sentes incedat, qui eum subindè detineant, & impediant. Idem obseruari possit etiàm in Familiâ regendâ; in quâ, si adhibeatur Cura & Prouidentia, omnia placidè, & veluti sponte procedunt, absque Strepitu & Tumultu: Sin hæc desint, vbi maior aliquis Motus interuenerit, omnia simul agenda turmatim occurrunt; tumultuantur Serui; Ædes personant.

PARABOLA.

23. *Qui cognoscit in Iudicio faciem, non benè facit; Iste, & pro buccellâ panis, deseret Veritatem.*

EXPLICATIO.

Prudentissimè notat *Parabola*, in *Iudice* magis perniciosam esse, *Facilitatem Morum*, quam *Corruptelam Munerum*. *Munera* enim, haudquaquàm ab omnibus deferuntur; at vix vlla est Caussa, in quâ non inueniatur aliquid, quod flectat Iudicis Animum, si *Personas respiciat*. Alius enim respicietur, vt Popularis; Alius, vt Maledicus; Alius, vt Diues; Alius, vt Gratus; Alius, vt ab Amico commendatus; Denique omnia plena sunt Iniquitatis, vbi dominatur *Respectus Personarum*; & leui omninò de Caussâ, veluti pro *Buccellâ Panis*, *Iudicium* peruertetur.

PARABOLA.

24. *Vir Pauper calumnians Pauperes, similis est Imbri vehementi, in quo paratur Fames.*

EXPLICATIO.

Parabola ista antiquitùs expressa & depicta fuit, sub Fabulâ *Hirudinis vtriusque*; nimirùm, Plenæ, & Vacuæ. *Pauperis* enim & *Famelici Oppressio*, longè grauior est, quam *Oppressio*, per *Diuitem* & *Repletum*; quippe quæ omnes Exactionum Technas, & omnes Nummorum Angulos, perquirit. Solebat hoc ipsum etiam Spongijs assimilari; quæ aridæ fortitèr fugunt; madidæ, non item. Monitum autem vtile continet, tum erga Principes, Ne Præfecturas Prouinciarum, aut Magistratus, Viris Indigentibus, & Obæratis, committant; tum erga Populos, ne Reges suos, cum nimiâ Egestate conflictari, permittant.

PARABOLA.

25. *Fons turbatus pede, & vena corrupta, est Iustus cadens coram Impio.*

EXPLICATIO.

Præcipit *Parabola*, Rebuspub. ante omnia cauendum esse, de *iniquo* & *infami Iudicio*, in *Caussâ aliquâ celebri* & *graui*; præsertìm vbi non absoluitur Noxius, sed condemnatur

demnatur Insons. Etenim Iniuriæ inter Priuatos grassantes, turbant quidem & polluunt *Latices Iustitiæ*; sed tanquàm in *Riuulis*: Verùm Iudicia iniqua, qualia diximus, à quibus Exempla petuntur, *Fontes* ipsos *Iustitiæ* inficiunt, & inquinant. Postquàm enim Tribunal cesserit in partes Iniustitiæ, Status Rerum vertitur, tanquàm in Latrocinium publicum: Fitque planè, vt *Homo Homini fit Lupus.*

PARABOLA.

26. *Noli esse Amicus Homini Iracundo, nec ambulato cum Homine Furioso.*

EXPLICATIO.

Quantò religiosiùs Amicitiæ Iura inter Bonos seruanda, & colenda sunt; tantò magis cauendum est, iam vsque à principio, de *Prudente Amicorum Delectu.* Atque Amicorum Natura & Mores, quantum ad nos ipsos spectant, omninò ferendi sunt: Cùm verò necessitatem nobis imponunt, qualem erga alios personam induamus, & geramus, dura admodum, & iniqua, Amicitiæ Conditio est. Itaque interest inprimis, vt præcipit Salomon, ad Vitæ Pacem, & præsidia, ne Res nostras, cum *Hominibus Iracundis*, & qui facilè Lites & Iurgia prouocant, aut suscipiunt, commisceamus. Istud enim Genus Amicorum, perpetuò nos Contentionibus, & Factionibus implicabit: vt aut Amicitiam abrumpere, aut Incolumitati propriæ deesse, cogamur.

PARABOLA.

27. *Qui celat Delictum, quærit Amicitiam; sed qui altero sermone repetit, separat Fœderatos.*

EXPLICATIO.

Duplex, Concordiam Tractandi, & Animos Reconciliandi, via. Altera, quæ incipit ab *Amnestiâ*; Altera, quæ à *Repetitione Iniuriarum*, subiungendo Apologias, & Excusationes. Equidem memini sententiam viri admodùm prudentis & politici; *Qui pacem tractat, non repetitis*

repetitis Conditionibus Diſsidij, is magis Animos, Dulcedine Concordiæ fallit, quam Æquitate componit. Verùm Salomon, illo ſcilicet prudentior, in contrariâ Opinione eſt; & *Amneſtiam* probat, *Repetitionem* prohibet. Etenim in *Repetitione* hæc inſunt Mala; tum quod ea, ſit veluti *Vnguis in vlcere*; tum quod *Periculum impendeat à nouâ Altercatione*, (ſiquidem de Iniuriarum Rationibus, inter partes nunquàm conueniet;) tum denique quod *deducat Rem ad Apologias*; At vtraque pars, malit videri, potiùs offenſam remiſiſſe, quam admiſiſſe Excuſationem.

PARABOLA.

28. *In omni opere bono erit Abundantia; vbi autem verba ſunt plurima, ibi frequenter Egeſtas.*

EXPLICATIO.

Separat Salomon, hâc *Parabolâ*, Fructum *Laboris Linguæ*, & *Laboris Manuum*; quaſi ex altero proueniat *Egeſtas*, ex altero *Abundantia*. Etenim fit ferè perpetuò, vt qui multa effutiant, iactent multa, multa promittant, Egeni ſint; nec emolumentum capiant, ex illis Rebus, de quibus loquuntur. Quinetiàm, vt plurimùm, Induſtrij minimè ſunt, aut Impigri ad Opera; ſed tantummodò, Sermonibus ſe, tanquàm Vento, paſcunt & ſatiant. Sanè, vt poeta loquitur; *Qui ſilet eſt firmus.* Is qui conſcius eſt, ſe in opere proficere, ſibi plaudit, & tacet: Qui verò econtrà conſcius eſt, Auras ſe inanes captare, multa & mira apud alios prædicat.

PARABOLA.

29. *Melior eſt Correptio manifeſta, quam Amor occultus.*

EXPLICATIO.

Reprehendit *Parabola, Mollitiem Amicorum*, qui Amicitiæ priuilegio non vtuntur, in admonendo liberè & audacter Amicos, tam de Erroribus, quam de Periculis ſuis. *Quid enim faciam* (ſolet huiuſmodi *Mollis Amicus* dicere)

dicere) *aut quo me vertam? Amo illum, quantum quis, maximè; neque, siquid illi Aduersi contigerit, ipsius loco libenter substituerim; Sed noui Ingenium eius; si liberè eum conuenero, Animum illius offendam, saltèm contristabo; Neque tamen proficiam; Atque citius eum ab Amicitiâ meâ alienabo, quam ab ijs, quæ in Animo fixa habet, abducam.* Huiusmodi *Amicum*, tanquàm enerucm, & inutilem, redarguit Salomon; atque plus vtilitatis, ab Inimico *manifesto*, quam ab eius generis *Amico*, sumi posse pronunciat. Siquidem ea fortassè audire ei contigerit ab *Inimico* per Contumeliam, quæ *Amicus* mussat præ nimiâ Indulgentiâ.

PARABOLA.

30. *Prudens aduertit ad Gressus suos; Stultus diuertit ad Dolos.*

EXPLICATIO.

Duæ sunt *Prudentiæ* Species; Altera vera & sana; Altera degener & falsa, quam Salomon *Stultitiæ* nomine appellare non dubitat. Qui priori se dederit, vijs & Vestigijs proprijs cauet; periculis prospiciens, meditans Remedia; Proborum Operâ vtens, contra Improbos seipsum muniens; cautus Incœptu, Receptu non imparatus; In Occasiones attentus, contra Impedimenta strenuus; cum innumeris alijs, quæ ad Sui ipsius *Actiones* & *Gressus regendos* spectant. At altera Species, tota est confuta, ex *Fallacijs & Astutijs*, Spemque ponit omninò, in alijs circumueniendis, ijsdemque ad libitum effingendis. Hanc meritò reijcit *Parabola*, non tantùm vt Improbam, sed etiàm, vt *Stultam*. Primò enim, minimè est ex ijs Rebus, quæ *in nostrâ sunt potestate*; nec etiàm aliquâ *constanti Regulâ nititur*; Sed noua quotidiè comminiscenda sunt Stratagemata, prioribus Fatiscentibus, & Obsoletis. Secundò, qui Vafri & Subdoli Hominis Famam & Opinionem semel incurrerit, præcipuo se, ad res gerendas *Instrumento*, prorsùs

sùs priuauit; hoc est, *Fide*: Itaque omnia, parum Votis suis consentientia, experietur. Postremò, *Artes istæ, vtcunque Pulchræ videantur, & complaceant*; attamen sæpiùs frustrantur; quod benè notauit Tacitus; *Consilia callida & audacia, expectatione læta, tractatu dura, euentu tristia.*

PARABOLA.

31. *Noli esse Iustus nimiùm, nec Sapientior quam oportet; cur abripiare subitò?*

EXPLICATIO.

Sunt Tempora (vt inquit Tacitus) *in quibus magnis virtutibus, certissimum est exitium.* Atque hoc, Viris Virtute & Iustitiâ egregijs, aliquandò subitò, aliquandò diù antè præuisum, contingit. Quod si adiungatur etiàm Prudentia, hoc est, vt cauti sint, & ad Propriam Incolumitatem euigilent, tum hoc lucrantur, vt Ruina eorum subitò obueniat, ex occultis omninò & obscuris Consilijs; quibus & euitetur Inuidia, & pernicies ipsos imparatos adoriatur. Quod verò ad illud *Nimiùm*, quod in *Parabolâ* ponitur (quandoquidèm non Periandri alicuius, sed Salomonis Verba sunt ista; Qui Mala in Hominum Vitâ sæpiùs notat, nunquàm præcipit) intelligendum est, non de Virtute ipsâ, (in quâ *Nimiùm* non est,) sed de vanâ eius atque inuidiosâ Affectatione, & Ostentatione. Simile quiddam innuit Tacitus de Lepido; Miraculi loco ponens, quod nunquàm Seruilis alicuius Sententiæ Auctor fuisset, & tamen tam sæuis temporibus incolumis mansisset; *Subit* (inquit) *Cogitatio, vtrùm hæc Fato regantur, anetiàm sit in nostrâ potestate, cursum quendam tenere, inter deforme Obsequium, & abruptam contumaciam, medium, Periculo simul, & Indignitate vacuum?*

PARABOLA.

32. *Da Sapienti Occasionem, & addetur ei Sapientia.*

EXPLI-

EXPLICATIO.

Distinguit *Parabola*, inter *Sapientiam* illam, quæ in Verum Habitum increuerit, & maturuerit; & illam, quæ natat tantum in Cerebro & Conceptu, aut Sermone iactatur, sed Radices altas non egerit. Siquidèm prior, oblata occasione, in quâ exerceatur, illicò excitatur, accingitur, dilatatur, adeò vt seipsâ maior videatur: Posterior verò, quæ ante Occasionem alacris erat, occasione data, fit attonita & confusa; vt etiàm ipsi, qui eâ se præditum arbitrabatur, in dubium vocetur, Annon Præceptiones de eâ fuerint Insomnia mera, & Speculationes inanes?

PARABOLA.

33. *Qui laudat Amicum voce altâ, surgendo manè; erit illi loco Maledictionis.*

EXPLICATIO.

Laudes moderatæ, & tempestiuæ, & per Occasionem prolatæ, Famæ Hominum atque etiàm Fortunæ, plurimùm conferunt; At immoderatæ, & Streperæ, & importunè effusæ, nihil prosunt; imo potiùs, ex Sententiâ *Parabolæ*, impensè nocent. Primò enim, manifestò se produnt, aut ex *nimiâ Beneuolentiâ Oriundas*; Aut *ex composito affectatas*; quò *Collaudatum* potiùs falsis Præconijs demereantur, quàm veris Attributis ornent. Secundò, *Laudes parcæ* & *Modestæ*, *imitant* ferè *Præsentes*, vt *ipsis etiàm aliquid adijciant*; Profusæ contrà & immodicæ, vt aliquid demant & detrahant. Tertiò, (quod Caput rei est) Conflatur illi Inuidia, qui *nimium laudatur*; cùm *Laudes* omnes *nimiæ*, videantur spectare ad Contumeliam aliorum, qui non minùs merentur.

PARABOLA.

34. *Quomodò in Aquis resplendent Facies; sic Corda Hominum manifesta sunt Prudentibus.*

EXPLICATIO.

Distinguit *Parabola* inter *Mentes Prudentiũ*, & *cæterorũ Hominũ*; Illas *Aquis*, aut *Speculis* comparans, quæ Species & Imagines Rerũ recipiunt; cùm alteræ similes sint *Terræ*, aut *Lapidi impolito*, in quibus nihil reflectitur. Atque eò magis aptè comparatur *Animus Hominis Prudentis* ad *Speculum*; quia in *Speculo*, *Imago* propria spectari possit, vnà cum *Imaginibus aliorum*; Id quod *Oculis* ipsis, sine *Speculo* non conceditur. Quod si *Animus Prudentis*, adeò capax sit, vt innumera Ingenia, & Mores obseruare & internoscere possit; superest, vt detur opera, quò reddatur non minùs *varius Applicatione*, quam *Repræsentatione*;

Qui sapit, innumeris Moribus aptus erit.

ATque his *Salomonis Parabolis*, diutiùs fortassè immorati sumus, quam pro modo Exempli; Dignitate, & Rei ipsius, & Auctoris, longiùs prouecti.

Neque tantùm in vsu erat apud Hebræos, sed alibi etiàm, Priscorum Sapientibus frequentissimum; vt si cuiuspiam Obseruatio, in aliquid incidisset, quod Vitæ Communi conducibile fuisset; id redigeret & contraheret, in breuem aliquam *Sententiam*, vel *Parabolam*, vel etiàm *Fabulam*. Verùm, quod ad *Fabulas* (sicut aliàs dictum est) illæ Exemplorum Vicarij, & Supplementa, olim extiterunt: Nunc quando Tempora *Historiarum* copiâ abundent, ad Animatum Scopum rectiùs & alacriùs collimatur. At Modus Scribendi, qui optimè conuenit Argumento tam vario & multiplici (quale est *Tractatus* de *Negotijs* & *Occasionibus sparsis*) aptissimus ille esset, quem delegit Macciauellus, ad tractandas Res Politicas; nimirùm per Obseruationes, siue *Discursus* (vt loquuntur) super *Historiam* & *Exempla*. Nam Scientia, quæ recentèr, & quasi in conspectu nostro, ex Particularibus elicitur, viam optimè nouit, Particularia denuò repetendi: Atque certè ad Practicam longè con-

conducit magis, cùm Discursus siue Disceptatio, sub Exemplo militat, quam cùm Exemplum Disceptationi subiungitur. Neque enim hic Ordo tantùm spectatur, sed Res ipsa. Cum enim Exemplum statuitur tanquàm Disceptationis Basis, vniuersò cum Circumstantiarum Apparatu proponi solet; quæ Discursum interdùm corrigant, interdùm suppleant; vnde fit loco Exemplaris ad Imitationem, & Practicam. Vbi econtrà, Exempla in gratiam Disceptationis adducta, succinctè & nudè citantur, & tanquàm Mancipia Nutus tantùm Disceptationis obseruant.

Hoc verò Discriminis, Operæ pretium fuerit obseruasse; quod sicut *Historiæ Temporum*, optimam præbent Materiam, ad *Discursus* super *Politica*, quales sunt illi Macciauelli; ita *Historiæ Vitarum* optimè adhibentur ad *Documenta* de *Negotijs*; Quoniàm omnem Occasionum & Negotiorum, tam grandium quam leuiorum, Varietatem complectuntur. Imò reperire est Basin, ad *Præceptiones* de *Negotijs*, vtràque illà *Historiâ*, adhùc commodiorem: Ea est, vt Discursus fiant super *Epistolas*, sed Prudentiores, & magis serias; quales sunt illæ Ciceronis ad Atticum, & aliæ. Siquidèm *Epistolæ* magis in Proximo, & ad Viuum, Negotia solent repræsentare, quam vel *Annales*, vel *Vitæ*. Quare iam, & de Materiâ, & de Formâ, Portionis primæ, *Doctrinæ* de *Negotijs*, quæ tractat *Occasiones sparsas*, diximus; eamque inter *Desiderata* numeramus.

Est & alia Portio eiusdem *Doctrinæ*, quæ tantùm differt ab illâ alterâ, de quâ diximus, quantum *Sapere*, & *Sibi Sapere*. Altera enim mouere videtur, tanquàm à Centro ad Circumferentiam; Altera, tanquàm à Circumferentiâ ad Centrum. Est enim *Prudentia* quædam *Consilij alijs Impertiendi*; est verò & alia *suis Rebus prospiciendi*: Atque hæ nonnunquàm coniunguntur, sæpiùs seperantur. Multi siquidem, in suis ipsorum Rationi-

bus instituendis Prudentissimi sunt; qui tamen in Rebus pub. administrandis, aut etiam Consilijs dandis, nihil valent: Formicæ similes, quæ Creatura sapiens est ad se tuendum, sed Horto planè noxia. Hæc Virtus *sibi Sapiendi*, Romanis ipsis, licet Patriæ optimis Curatoribus, non ignota fuit: vnde Comicus, *Nam pol Sapiens fingit Fortunam sibi.* Quin & in Adagium apud ipsos versum est, *Faber quisque Fortunæ propriæ.* Et Liuius hanc ipsam Catoni Maiori tribuit; *In hoc viro, tanta vis Animi, & Ingenij inerat, vt quocunque loco natus esset, sibi ipse Fortunam facturus videretur.*

Hoc Genus *Prudentiæ*, si quis ipsum profiteatur, & palàm venditet, semper habitum est, non modò non Politicum, verùm etiàm infaustum quiddam, & inauspicatum: Sicut in Timotheo Athenienſi obseruatum est: Qui, postquam præclara multa Facinora, in Decus & Commodum Ciuitatis suæ, edidisset; atque Administrationis suæ (sicut tùm moris erat) populo rationem redderet; singula concluſit hâc Clausulâ; *Atque in hâc re Fortunæ partes fuerunt nullæ.* Contigit verò, vt post id Temporis, nunquàm ei quicquam felicitèr cesserit. Sanè nimis elatum hoc, & altum sapiens; Eôdem spectans, quo Ezechielis illud de Pharaone; *Dicit, Fluuius est meus, & ego feci memetipsum.* Aut illud Habacuc Prophetæ; *Exultant, & sacrificant Reti suo.* Aut illud etiàm Poetæ, de Contemptore Deûm Mezentio;

Dextra mihi Deus, & telum quod missile libro,
Nunc adsint.——

Denique, Iulius Cæsar, nunquàm (quod memini) Impotentiam Cogitationum suarum arcanarum prodidit, nisi simili Dicto: Cùm enim Aruspex ei referret, Exta reperta fuisse non bona, admurmurauit submissè; *Erunt latiora cùm volo.* Quod etiàm Dictum, Mortis suæ Infortunium, non diù præcessit. Verùm Excessus iste Fiduciæ (vt diximus) res vt profana, ita semper infelix.

Qua-

Quapropter, Viris magnis, & verè Sapientibus, visum, successus quoslibet, Felicitati suæ, non Virtuti aut Industriæ, tribuere: Nam & Sylla, *Felicem* se, non *Magnum* cognominauit; & Cæsar, (melius quam suprà,) ad Nauis Gubernatorem; *Cæsarem vehis, & Fortunam eius.*

Attamen istæ Sententiæ; *Faber quisque Fortunæ suæ*; *Sapiens dominabitur Astris*; *Inuia virtuti nulla est Via*, ac similes; si intelligantur & adhibeantur, potiùs pro Calcaribus ad Industriam, quam pro Scapodibus ad Insolentiam; magisque vt progignant in Hominibus Decretorum Constantiam & Robur, quam Arrogantiam & Iactantiam; tanquàm sanæ & salutares meritò habitæ sunt; ac proculdubiò in pectoribus Hominum Magnanimorum Sedem nonnullam occuparunt: cousque vt Cogitationes tales quandoque ægrè dissimulent. Videmus enim Augustum Cæsarem (qui cum Auunculo suo comparatus, potiùs ab illo Diuersus quam Inferior fuit; sed Vir certè paulò moderatior) sub finem Vitæ, petijsse ab Amicis, qui Lectum eius circumstabant, vt postquàm expirasset, sibi *Plaudorent*; quasi Conscius sibi fuisset, *Mimum vitæ à se commodè transactum.* Hæc quoque *Doctrinæ* Portio inter *Desiderata* numeranda est: Non quin in Praxi, etiàm nimiò plus quam oportet, vsurpata sit & frequentata; Verùm quod Libri de illà silent. Quamobrem ex more nostro, sicut in priore, nonnulla eius Capita recensebimus; Eamque *Fabrum Fortunæ*, siue (vt diximus) *Doctrinam de Ambitu vitæ* nominabimus.

Ac primo quidem intuitu, nouum quoddam, & insolitum Argumentum tractare videbor; Docendo Homines, quomodò *Fortunæ suæ Fabri* fieri possint: Doctrinam certè, cui quiuis libentèr se Discipulum addixerit, donec Difficultatem eiusdem habuerit perspectam. Non enim leuiora sunt, aut pauciora, aut minùs ardua, quæ ad *Fortunam* comparandam requiruntur, quam

quæ

quæ ad *Virtutem*: Reſque eſt, æque difficilis ac ſeuera, fieri verè *Politicum*, ac verè *Moralem*. At huius *Doctrinæ* Pertractatio, plurimùm ad Literarum, tum *Decus*, tum *Pondus*, pertinet. Intereſt enim inprimis *Honoris* Literarum, vt Homines iſti Pragmatici ſciant, Eruditionem haudquaquàm Auiculæ, qualis eſt Alauda, ſimilem eſſe, quæ in ſublime ferri, & cantillando ſe oblectare ſolcat; at nihil aliud: Quinimò ex Accipitris potiùs genere eſſe, qui & in alto volare, ac ſubinde, cùm viſum fuerit, deſcendere, & prædam rapere nouit. Deinde, & ad *Perfectionem* Literarum hoc ipſum ſpectat, quia Legitimæ Inquiſitionis vera Norma eſt, vt *nihil inueniatur in Globo Materiæ, quod non habeat parallelum, in Globo Cryſtallino, ſiue Intellectu.* Hoc eſt, vt nihil veniat in *Practicâ*, cuius non ſit etiàm *Doctrina* aliqua & *Theoria*. Neque tamen Literæ, hanc ipſam *Fortunæ Architecturam*, alitèr admirantur, aut æſtimant, quam vt Opus quoddam inferioris Generis. Nemini enim, *Fortuna propria*, pro Dono *Eſſe ſui*, à Deo conceſſo, vllo modo digna Retributio eſſe poſſit. Quin & non rarò fit, vt viri Virtutibus egregij, Fortunæ ſuæ ſponte renuncient, vt Rebus ſublimioribus vacent. Digna tamen eſt *Fortuna*, quatenùs Virtutis ac Benemerendi Organum eſt, ſuâ quoque *Speculatione*, & *Doctrinâ*.

Ad hanc *Doctrinam* pertinent Præcepta, nonnulla *Summaria*; nonnulla *Sparſa* & *Varia*. Præcepta *Summaria* verſantur, circa veram *Notitiam*, & *Aliorum*, & *Sui*. Primum igitur Præceptum (in quo Cardo *Notitiæ Aliorum*, vertitur) illud conſtituatur, vt procuremus nobis (quantum fieri poſſit) *Feneſtram* illam, quam olim requiſiuit Momus. Ille, cùm in Humani Cordis Fabricâ, tot Angulos & Receſſus conſpicatus eſſet, id reprehendit, quod defuiſſet *Feneſtra*, per quam in obſcuros illos & tortuoſos Anfractus inſpicere quis poſſit. Hanc autem *Feneſtram* obtinebimus, ſi omni ſedulitate

nobis

nobis Informationem comparemus, & procuremus, de personis, quibuscum intercedunt Negotia, Particularibus; Earumque Ingenijs, Cupiditatibus, Fimbus, Moribus, Auxilijs & Adminiculis quibus præcipuè suffulciuntur & valent; Et rursùs, Defectibus & Imbecillitatibus, quàque ex parte maximè pateant & obnoxij sint; Amicis, Factionibus, Patronis, Clientelis; Rursúsque Inimicis, Inuidis, Competitoribus; Etiàm Temporibus & Aditibus:

(*Sola viri molles Aditus, & Tempora nôris*;)

Denique Institutis, & Normis quas sibi præscripserunt; & similib'. Quinetiam, non solùm Informatio capienda est, de *Personis*, sed insuper de *Actionibus* Particularibus, quæ de Tempore in Tempus in Motu sunt, & tanquàm sub Incude; Quomodò regantur & succedant, quorum studijs foueantur, à quibus oppugnentur, cuiusque sint ponderis & momenti, & quid secum trahant, & huiusmodi. Etenim *Actiones* præsentes nosse, & in se plurimùm prodest; & illud insuper habet, quod absque hoc, etiàm personarum Notitia valdè futura sit fallax & erronea. Mutantur enim Homines simul cum Actionibus: & Alij sunt, dum Actionibus ipsis implicentur & obsideantur; Alij, postquàm redierint ad Ingenium. Atque hæ de Rebus Particularibus Informationes, quæ tam ad *Personas*, quàm ad *Actiones* spectant, sunt tanquàm Propositiones Minores in omni Actiuo Syllogismo. Nulla enim Obseruationum, aut Axiomatum (vnde conficiuntur Maiores Propositiones politicæ) Veritas, aut Excellentia, ad Conclusionis Firmamentum sufficere possit, si in Minore Propositione fuerit erratum. Quod verò huiusmodi *Notitia* comparari possit, Fideiussor nobis est Salomon, qui ait; *Consilium in corde Viri, tanquàm Aqua Profunda; sed vir Prudens exhauriet illud.* Quamuis autem ipsa *Notitia* non cadat sub Præceptum, quoniàm Indiuiduorum est, attamen

Mandata

Mandata de eâdem eliciendâ vtilitèr dari possunt.

Notitia Hominum sex Modis elici, & hauriri potest: per *Vultus* & Ora ipsorum; per *Verba*; per *Facta*; per *Ingenia* sua; Per *Fines* suos; Denique per *Relationes Aliorum*. Quantum ad *Vultus* attinet, minimè nos moueat Vetus Adagium, *Fronti nulla Fides*; Licet enim hoc ipsum non perperàm dictum sit, de *Vultûs*, & *Gestus* compositione externâ & generali; Attamen subsunt subtiliores quidam Motus, & Labores *Oculorum, Oris, Vultûs*, & *Gestûs*; Ex quibus referatur, & patet (vt elegantèr ait Q. Cicero) veluti *Ianua quædam Animi*. Quis Tiberio Cæsare occultior? At Tacitus, notans Charecterem & Modum Loquendi diuersum, quo vsus est Tiberius, in laudando, apud Senatum, Res à Germanico, & à Druso, gestas, de Laudibus Germanici sic; *Magis in speciem adornatis verbis, quam vt penitùs sentire videretur* De Laudib. Drusi sic; *Paucioribus, sed intentior, & fidâ Oratione*. Iterùm Tacitus, eundem Tiberium, aliàs etiàm vt nonnihil Pellucidum, notans; *In alijs* (inquit) *erat veluti eluctantium Verborum; solutiùs vero loquebatur, quando subuenisset*. Sanè difficilè reperiatur Simulationis Artifex aliquis, tam peritus & egregius; aut Vultus aliquis ita coactus, &, vt ille loquitur, *Iussus*; qui à Sermone artificioso & simulatorio possit istas Notas seiungere, quin Aut Sermo sit solito *Solutior*; Aut *Comptior*; Aut magis *Vagus* & *Oberrans*; Aut magis *Aridus* & quasi *Eluctans*.

Ad *Verba Hominum* quod attinet; sunt quidem illa (vt de Vrinis loquuntur Medici) *Meretricia*. Sed isti *Meretricij Fuci* optimè deprehenduntur duobus Modis; Cùm scilicet *proferuntur Verba*, aut *ex improuiso*; Aut in *Perturbatione*. Sic Tiberius, cùm ex Agrippinæ Verbis aculeatis, subitò commotus esset, & nonnihil abreptus, extra innatæ Simulationis Terminos pedem protulit; *Audita* hæc (inquit Tacitus) *rarum occulti pectoris vocem*

cum elicuere ; correptamque, Græco Versu, admonuit, Ideò lædi quia non regnaret. Quare Poeta Perturbationes huiusmodi, non inscitè appellat *Torturas*, quod ab ijs Secreta sua prodere Homines compellantur ;

——*Vino tortus & Irâ.*

Ipsa sanè testatur Experientia, paucos admodùm reperiri, qui erga Arcana sua tam fidi sint, Animúmque gerant adeò obfirmatũ ; quin interdùm ex Iracundiâ ; interdùm ex Iactantiâ; interdùm ex intimâ erga Amicũ Beneuolentiâ; interdùm ex Animi Imbecillitate, qui se Mole Cogitationum onerari ampliùs non sustineat ; interdùm denique ex alio quopiam Affectu ; intimas Animi Cogitationes, reuelent & communicent. Ac ante omnia Sinus Animi excutit, si Simulatio Simulationem impulerit ; iuxta Adagium illud Hispanorum ; *Dic Mendacium, & erues Veritatem.*

Quin & *Factis* ipsis, licet Humani Animi Pignora sint certissima, non prorsùs tamen fidendum ; nisi diligenter ac attentè pensitatis priùs, illorum & *Magnitudine*, & *Proprietate*. Illud enim verissimum ; *Fraus sibi in paruis fidem præstruit, vt maiore emolumento fallat.* Italus verò seipsum, *In ipso stare lapide* putat, *vbi Præco prædicat*, si meliùs solito tractetur, absque Causâ manifestâ. Etenim, Officia ista Minora, Homines reddunt oscitantes, & quasi consopitos, tam ad Cautionem, quam ad Industriam : Atque rectè à Demosthene appellantur, *Alimenta Socordiæ*. Porro *Proprietatem* & Naturam, nonnullorum *Factorum*, etiàm quæ *Beneficiorum* loco habentur, subdolam & ambiguam, luculentèr cernere licet ex eo, quod Antonio Primo imposuit Mutianus : Qui post reditũ cum eo in gratiam, sed Fide pessimâ, plurimos ex Antonij Amicis, ad Dignitates euexit ; *Simul Amicis eius Præfecturas & Tribunatus largitur.* Hoc autem Astu, Antonium non munuit, sed exarmauit penitùs & desolauit, Amicitias eius ad se transferendo.

Certissima autem Clauis, ad Animos Hominum reserandos, vertitur, in rimandis & pernoscendis, vel *Ingenijs & Naturis* ipsorum; vel *Finibus* & *Intentionibus*. Atque Imbecilliores certè & Simpliciores, ex *Ingenijs*; Prudentiores autem,& Tectiores, ex *Finibus* suis optimè iudicantur. Certè prudenter & facetè, (licet meo iudicio minùs verè) dictum fuit à Nuntio quopiam Pontificis, sub Reditu eius à Legatione apud Nationem quandam, vbi tanquàm Ordinarius residerat. Interrogatus, de Delectu Successoris sui, consilium dedit, *Vt nullo modo mitteretur aliquis, qui eximiè Prudens esset, sed potiùs mediocriter tantùm*; *quoniàm* (inquit) *ex Prudentioribus nemo facilè conijciet, quid Verisimile fòret illius Gentis Homines facturos*. Sanè, non rarò interuenit ille Error, & maximè familiaris est Viris Prudentibus, vt ex Modulo Ingenij proprij, alios metiantur; ac proinde vltra Scopum sæpiùs iaculentur, supponendo quod Homines maiora quædam meditentur, & sibi destinent, & subtilioribus Technis vtantur, quam quæ illorum Animos vnquàm subierint. Quod etiàm elegantèr innuit Adagium Italicum, quo notatur; *Nummorum, Prudentiæ, Fidei, semper minores inueniri rationes, quam quis putaret*. Quare in Leuioris Ingenij Hominibus, quia multa Absurda faciunt, capienda est Coniectura, potiùs ex Propensionibus *Ingeniorum*, quam ex Destinationibus *Finium*. Porrò, *Principes* quoque (sed longè aliam ob Caussam) ab *Ingenijs* optimè iudicantur; *Priuati* autem ex *Finibus*. *Principes* enim Fastigium adepti Humanorum Desideriorum, nullos ferè sibi propositos *Fines* habent, ad quos, præsertim vehementèr & constantèr, aspirant: ex quorum *Finium* Situ & Distantiâ, reliquarum suarum *Actionum*, possit excipi & confici, Directio & Scala: Id quod inter alia, Caussa est vel præcipua, vt *Corda eorum* (quod Scriptura pronunciat) *sint inscrutabilia*. At *Priuatorum* nullus est, qui non sit planè veluti Viator, &

& proficiscatur intentè ad aliquam Itineris Metam, vbi consistat; vndè non malè diuinare quis poterit, quid facturus sit, aut non facturus. Si enim in ordine sit quidpiam ad Finem suum, probabile est facturum: Sin sit in contrarium finis, minimè. Neque de *Finium* aut *Ingeniorum*, in Hominibus Diuersitate, Informatio capienda est simplicitèr tantùm, sed & comparatè: Quid scilicet prædominetur, & reliqua in ordinem cogat? Sic, vt videmus, Tigellinus, cùm se Petronio Turpiliano inferiorem sentiret, in Voluptatibus Neroni ministrandis & prægustandis *Metus* (vt ait Tacitus) *Neronis rimatus est*; & hoc pacto Æmulum euertit.

Ad *Notitiam* quod attinet, de Hominum Animis, Secundariam; nimirùm, quæ ab aliorum *Relatione* desumitur, breuitèr dicere sufficiet. Defectus & Vitia didiceris optimè ab Inimicis; Virtutes & Facultates ab Amicis; Mores & Tempora à Famulis; Opiniones & Meditationes ab intimis Familiaribus, cum quibus frequentiùs Colloquia miscent. Fama Popularis leuis est; & Superiorum Iudicia minùs certa: Etenim coram illis tectiores incedunt Homines. *Verior Fama è Domesticis emanat.*

Verùm ad *Inquisitionem* istam Vniuersam, via maximè Compendiaria, in tribus consistit. Primùm, vt *Amicitias multas* comparemus, cum eiusmodi *Hominibus*, qui *multiplicem & variam* habent, tam *Rerum*, quam *Personarum, Notitiam*: Inprimis verò enitendum, vt saltem singulos habeamus præstò, qui pro Negotiorum atque Hominum Diuersitate, nos de vnaquaque re certiores facere, & solidè informare possint. Secundò, vt *Prudens Temperamentum*, & *Mediocritatem* quandam persequamur, & in *Libertate Sermonis*, & in *Taciturnitate*: Frequentiùs *Libertatem* vsurpantes; at, cùm Res postulat, *Silentium*. *Libertas* siquidem in *Sermone*, etiàm alios inuitat & prouocat, vt pari *Libertate* erga nos

vtantur; Et sic multa deducit ad Notitiam nostram: At *Taciturnitas* Fidem conciliat, efficitque, vt ament Homines Secreta sua apud Nos, tanquam in Sinu, deponere. Tertiò, Is nobis paulatim acquirendus est *Habitus*, vt vigilante & præsente animo, in Omnibus Colloquijs & Actionibus, simul, & rem, *quæ instat, geramus*; & alia, *quæ incidunt, obseruemus*. Nam sicut Epictetus præcipit, vt *Philosophus*, in singulis suis Actionibus, ita secum loquatur; *Et hoc volo, & etiàm Institutum seruare*; Sic *Politicus* in singulis Negotijs, ita secum statuat; *Et hoc volo, atque etiàm aliquid, quod in futurum vsui esse possit, addiscere*. Itaque, qui eo sunt Ingenio, vt nimiùm *Hoc agant*, & toti sint in præsente Negotio, quod in Manibus habent, de ijs autem, quæ interueniunt, nec cogitant quidem (Id quod in se agnoscit Montaneus,) Illi certè Ministri Regum, aut Rerumpub. sunt vel optimi, sed ad proprias Fortunas claudicant. Interìm, Cautio ante omnia adhibenda, vt *Impetum Animi*, & *Alacritatem* nimiam cohibeamus; ne multa sciendo, ad nos multis immiscendum, feramur. Infelix enim quiddam est, & temerarium, *Polypragmosyne*. Itaque ista, quam comparandam præcipimus, *Notitiæ Rerum & Personarum* Varietas, hùc tandem redit, vt & *Rerum*, quas suscipimus, & *Hominum*, quorum operâ vtimur, magis cum iudicio Delectum faciamus; vnde cuncta, & magis dextrè, & magis tutò, disponere & administrare sciamus.

Notitiam aliorum sequitur *Notitia Sui*. Etenim non minor Diligentia adhibenda est, sed maior potiùs, vt nos de Nobis ipsis, quam de Alijs, verè & accuratè informemus. Quippe cùm Oraculum illud, *Nosce teipsum*, non tantùm sit Canon Prudentiæ Vniuersalis, sed & in *Politicis* præcipuum locum habeat. Optimè enim Homines monet S. Iacobus; *Eum, qui vultum in Speculo contemplatus est, obliuisci tamen illicò, qualis fuerit*; Vt omninò frequenti inspectione sit opus. Idque tenet etiàm in *Politicis*:

litieis: Sed *Specula* scilicet sunt diuersa: Nam *Speculum Diuinum*, in quo nos contueri debemus, est Verbum Dei; *Speculum* autem *Politicum*, non aliud est, quam Status Rerum, & Temporum, in quibus viuimus.

Examen igitur accuratum, nec quale esse solet, Sui nimiùm Amantis, instituendum est *Homini*, de Propriis *Facultatibus, Virtutibus & Adminiculis*; necnon de *Defectibus, Inhabilitatibus, & Obstaculis*; Ita rationem subducendo, vt hæc perpetuò in maius; Illa autem, minoris potiùs, quam reuerà sunt, æstimentur. Ex huiusmodi autem Examine, in *Considerationem* veniant, quæ sequuntur.

Prima *Consideratio* sit, quomodò alicui Homini, Moribusque & Naturæ suæ, cum *Temporibus* conueniat; quæ si inuenta fuerint congrua, omnibus in Rebus, magis liberè & solutè agere, & suo Ingenio vti liceat; sin sit aliqua Antipathia, tum demùm in Vniuerso Vitæ Cursu, magis cautè & tectè est incedendum; minúsque in Publico versandum. Sic Tiberius fecit, qui Morum suorum sibi conscius, cum Seculo suo, non optimè conuenientium, Ludos publicos nunquàm spectauit; Quinetiàm per duodecim continuos Annos postremos, nunquàm in Senatum venit; vbi contrà, Augustus perpetuò in Oculis Hominum vixit; quod & Tacitus obseruat; *Alia Tiberio Morum Via*. Eadem & Periclis ratio fuit.

Secunda sit *Consideratio*, quomodò alicui conueniat, cum *Professionibus & Generibus Vitæ*, quæ in vsu & pretio sunt, quorumque sibi delectus sit faciendus; vt si iam decretum non sit de *Genere Vitæ*, maximè aptum, & Ingenio suo congruum sumat; sin iam pridèm id *Genus* Vitæ, ad quod minùs à Naturâ factus est, fuerit ingressus, sub primâ Occasione se subducat, & nouam Conditionem arripiat. Id quod à Valentino Borgiâ videmus factum, ad Vitam Sacerdotalem à Patre innutrito,

nutrito, quam tamen postea eiurauit, suo obsecutus Ingenio, & Vitæ Militari se applicuit: Quanquàm Principatu æque ac Sacerdotio indignus, cùm vtrunque Homo Pestilens dehonestauerit.

Tertia sit *Consideratio*, quomodò se habeat quis, *comparatus ad Æquales & Æmulos suos*; quos verisimile sit eum habiturum in Fortunâ suâ Competitores; eumque Vitæ Cursum teneat, in quo maxima inueniatur Virorum Egregiorum Solitudo; atque in quo probabile sit, seipsum, inter cæteros, maximè posse enitere. Id quod à C. Cæsare factum est; qui ab initio Orator fuit, & Causas egit; & in Togâ potissimùm versabatur: Cùm verò vidisset, *Ciceronem, Hortensium, Catulum*, eloquentiæ gloriâ excellere; Rebus verò Bellicis clarum admodùm neminem, præter Pompeium; destitit ab Incœpto, & Potentiæ illi Ciuili, multùm Valedicere iubens, transtulit se ad Artes Militares, & Imperatorias; Ex quibus summum Rerum Fastigium conscendit.

Quarta sit *Consideratio*, vt Naturæ suæ, & Ingenij Rationem, habeat quis, in *deligendis Amicis*, ac *Necessarijs*: Siquidèm diuersis, diuersum Genus *Amicorum* conuenit; Alijs Solenne, & Taciturnum; Alijs Audax, & Iactabundum; & complura id genus. Certè notatu dignum est, quales fuerint *Amici* Iulij Cæsaris (Antonius, Hirtius, Pansa, Oppius, Balbus, Dolabella, Pollio, reliqui:) Illi scilicet iurare solebant; *Ita viuente Cæsare moriar*; Infinitum studium erga Cæsarem præ se ferentes; Erga omnes alios Arrogantes & Contemptores: Fueruntque Homines, in Negotijs gerendis, impigri; Famâ, & Existimatione, Mediocres.

Quinta sit *Consideratio*, vt caueat quis sibi *ab Exemplis*; neque ad *Imitationem Aliorum* se ineptè componat; quasi quod alijs fuerit peruium, etiàm sibi patere necesse sit; neutiquàm secum reputans, quantùm fortasse interfuerit, inter suum, & Illorum, quos ad Exemplum

emplum ſibi delegit, Ingenium et Mores. In quem Errorem manifeſtò incidit Pompeius, qui, vt Cicero ſcriptum reliquit, toties ſolitus erat dicere; *Sylla potuit, ego non potero?* Quâ in re, vehementèr ſibi impoſuit, cùm Ingenium, & Rationes Agendi Syllæ, à Suis, *Toto Cœlo* (vt aiunt) *diſtarent*: Cum Alter Ferox eſſet, Violentus, quíque Factum in omnibus vrgeret; Alter Grauis, Legum Memor, omniaque ad Maieſtatem & Famam componens; vnde longè minùs erat, ad perficienda quæ cogitârat, efficax & validus. Sunt & aliæ huius generis *Præceptiones*; verùm hæ ad Exemplum reliquarum ſufficient.

Neque verò, *Noſſe ſeipſum*, Homini ſufficit; ſed inеunda etiàm eſt Ratio ſecum, quomodò ſe *Oſtentare*, *Declarare*, denique *Flectere ſe & Effingere*, commodè & prudentèr, poſſit. Ad *Oſtentandum ſe* quod attinet, nihil videmus vſu venire frequentiùs, quam vt qui Virtutis Habitu ſit Inferior, Specie Virtutis externâ ſit potior. Non parua igitur eſt Prudentiæ Prærogatiua, ſi quis Arte quâdam, & decorè, Specimen ſui apud alios exhibere poſſit; *Virtutes* ſuas, *Merita*, atque *Fortunam* etiàm, (quod ſine Arrogantiâ, aut Faſtidio fieri poſſit) commodè *oſtentando*; Contrà, *Vitia*, *Defectus*, *Infortunia* & *Dedecora*, artificiosè occultando; Illis immorans, eaſque veluti ad Lumen obuertens; His ſubterfugia quærens, aut aptè ea interpretando eluens; & Similia. Itaque, de Mutiano, Viro ſui Temporis prudentiſſimo, & ad Res gerendas impigerrimo, Tacitus; *Omnium, quæ dixerat, fecerat que, Arte quâdam Oſtentator.* Indiget certè Res hæc Arte nonnullâ, ne Tædium, & Contemptum pariat: Ita tamen, vt *Oſtentatio* quæpiam, licet vſque ad Vanitatis *primum gradum*, vitium ſit potiùs in *Ethicis*, quam in *Politicis*. Sicut enim dici ſolet de Calumniâ; *Audaciter calumniare, ſemper aliquid hæret:* Sic dici poſſit de Iactantiâ, (niſi planè deformis fuerit & ridicula;)

la;) *Audactèr te vendita, sempèr aliquid hæret.* Hærebit certè apud Populum, licet Prudentiores subrideant. Itaque Existimatio parta apud Plurimos, Paucorum Fastidium abundè compensabit. Quod si ista, de quâ loquimur, *Sui Ostentatio*, decentèr, & cum Iudicio, regatur; Exempli gratiâ; Si natiuum quendam Pectoris Candorem, & Ingenuitatem præ se ferat; Aut si illis temporibus adhibeatur, vel cùm Pericula circunstent (vt apud Viros Militares in Bellis;) vel cùm alij Inuidiâ flagrent; Aut si Verba, quæ ad laudes proprias pertinent, tanquàm Aliud Agenti, excidisse videantur, minimeque vel seriò, vel prolixè nimis, ijs insistatur; Aut si ita quis se laudibus honestet, vt simul etiàm Censuris & Iocis erga se non abstineat; Aut si denique hoc facit, non sponte, sed tanquàm lacessitus, & aliorum Insolentijs & Contumelijs prouocatus: non paruum certè hæc Res Existimationi Hominis Cumulum adijcit. Neque sanè exiguus est eorum Numerus, qui, cùm Natura sint magis solidi, & minimè ventosi; atque propterea hâc Arte, Honori suo velificandi, careant; Moderationis suæ, nonnullâ cum Dignitatis iacturâ, dant pœnas.

Verùm huiusmodi *Ostentationem virtutis*, vtcunque aliquis infirmiore iudicio, & nimiùm fortasse *Ethicus*, improbauerit; illud nemo negârit, dandam saltem esse Operam, vt Virtus per Incuriam, iusto suo pretio non fraudetur, & minoris, quam reuerà est, æstimetur. Hæc verò, in Virtute æstimandâ, pretij Diminutio, tribus modis solet contingere: Primò, quandò quis, in Rebus gerendis, se, & operam suam, offert & obtrudit, non vocatus, aut accersitus: Huiusmodi enim officijs, Remunerationis loco esse solet, si non repudientur. Secundò, quandò quis in principio Rei gerendæ, viribus suis nimiùm abutitur; & quod sensim erat præstandum, vno Impetu effundit; Id quod Rebus benè administratis, præ-

præproperam conciliat Gratiam, in fine autem Satietatem inducit. Tertiò, quandò quis Virtutis suæ fructum, in Laudibus, Plausu, Honore, Gratiâ, sibi præbitis, nimis citò, & leuitèr sentit, atque in ijs sibi complacet; de quo prudens habetur Monitum; *Caue ne insuetus rebus maioribus videaris, si hæc te res paruas, sicuti magna, delectat.*

Defectuum enimuerò sedula *Occultatio*, minoris haud quaquàm momenti est, quam *Virtutum* Prudens, & Artificiosa *Ostentatio*. Defectus autem occultantur, & latent maximè, triplici quâdam Industriâ, & quasi tribus Latebris; *Cautione*; *Prætextu*; & *Confidentiâ*. *Cautionem* dicimus, quandò ijs Rebus prudentèr abstinemus, quibus Pares non sumus: Vbi contra, Ingenia Audacula, & Inquieta, se facilè ingerunt, sine Iudicio, Rebus, quibus non insueuêrunt; & proinde Defectus suos proprios publicant, & quasi proclamant. *Prætextum* dicimus, cùm sagacitèr, & prudentèr, viam nobis sternimus & munimus, quâ benigna & commoda, de *Vitijs*, & *Defectibus* nostris, fiat Interpretatio; quasi aliunde prouenientibus, aut aliò tendentibus, quam vulgò existimatur. Etenim, de Latebris Vitiorum non malè Poeta;

Sæpè latet Vitium proximitate Boni.

Quarè, si quem *Defectum*, in nobis ipsis perceperimus, opera danda, vt Personam & Prætextum, *Virtutis finitimæ* mutuemur, sub cuius vmbrâ lateat. Verbi gratiâ, *Tardo Grauitas* prætexenda, *Ignauo Lenitas*, & sic de cæteris. Illud etiàm vtile, probabilem aliquam Caussam obtendere, & in Vulgus spargere, quâ adducti, vltimas vires nostras, promere refugiamus; vt quod *Non possimus*, *Nolle* videamur. Quod ad *Confidentiam* attinet, Impudens certè est Remedium, sed tamen certissimum atque efficacissimum; Nempe, vt quis ea omninò contemnere, & vilipendere se profiteatur, quæ reuerà assequi non possit: Mercatorum Prudentium More, quibus solenne est, & proprium, vt Pretium Mercium suarum

rum attollant, Aliorum deprimant. Est tamen & aliud *Confidentiæ* Genus, hoc ipso impudentius; Nimirùm, perfrictâ fronte, *Defectus* suos etiàm Opinioni obtrudere, & venditare; quasi in ijs, quibus maximè destituitur, se eminere credat; Atque vt hoc facilius cæteris imponat, se in ijs Rebus, quibus reuerà plurimùm pollet, fingat diffidentem; Quemadmodùm fieri videmus in Poetis; Poetâ enim Carmina sua recitante, si vnum aliquem Versiculum, non admodùm dixeris probandum, audias illicò; *Atque hic Versus, pluris mihi constitit, quam reliquorum Plurimi.* Tum verò alium quempiam Versum adducet, quasi sibi suspectum, & de eo, quid putes, sciscitabitur, quem satis nôrit, inter plurimos esse optimum, & censuræ minimè obnoxium. Ante omnia verò, ad hoc, quod nunc agitur; vt scilicet, Specimen sui quis edat coram alijs illustre, & Ius suum in omnibus retineat, nil magis interesse iudico, quam ne quis per nimiam suam Naturæ Bonitatem, & Suauitatem, se exarmet, & Iniurijs & Contumelijs exponat: Quin potiùs in omnibus, aliquos Animi Liberi, & Generosi, & non Aculei minus, quam Mellis, intra se gestantis, Igniculos, subinde emittat. Quæ quidè munita Vitæ Ratio, vnà cum prompto & parato, ad se à Cõtumelijs vindicandum, Animo, Aliquib° ex Accidente imponitur, & Necessitate quâdâ ineuitabili, propter aliquid infixũ, in Persona, aut Fortunâ suâ: veluti fit, in *Deformibus*, & *Spurijs*, & *Ignominiâ aliquâ mulctatis*; vnde huiusmodi Homines, si Virtus non desit, felices plerunque euadunt.

Quod verò, ad se *Declarandum* attinet; Id alia Res omninò est, ab *Ostentatione* sui, de quâ diximus. Neque enim ad *Virtutes*, aut *Defectus* Hominum, refertur; sed ad *Actiones Vitæ Particulares*. Quâ in Parte, nihil inuenitur magis Politicum, quam vt Mediocritas quædam seruetur, prudens & sana, in Sensa Animi, circa Actiones Particulares, Aperiendo, aut Recondendo. Licet enim,

enim, profunda Taciturnitas, & Consiliorum Occultatio, & is Rerum gerendarum Modus, qui Omnia Cæcis, & (vt Modernæ Linguæ potiùs loquuntur) Surdis Artibus, & Medijs, operatur, Res fit & vtilis, & mirabilis; tamen non rarò euenit, vt (quod dicitur) *Dissimulatio Errores pariat, qui Dissimulatorem ipsum illaqueant.* Nam videmus Viros Politicos, maximè omniũ insignes, liberè & indissimulanter, Fines quos peterent, palàm proferre non dubitasse. Sic L. Sylla manifestò præ se tulit, *Se, Omnes Mortales, vel felices, vel infelices fieri cupere, prout sibi essent, vel Amici, vel Inimici.* Sic Cæsar, cùm primùm profectus est in Gallias, nil veritus est profiteri; *Se malle primum esse in villâ obscurâ, quam Secundum Romæ.* Idem Cæsar, cæpto iam Bello, Dissimulatorem minimè egit, si audiamus quid Cicero de illo prædicet. Alter (Cæsarem innuens) *non recusat, sed quodammodo postulat, vt (vt est,) sic appelletur Tyrannus.* Similitèr videmus, in Epistolâ quâdam Ciceronis ad Atticum, quam minimè fuerit Augustus Cæsar Dissimulator; qui in ipso ingressu ad Res gerendas, cùm adhuc Senatui esset in Delicijs, solitus tamen erat, in Concionibus apud Populum, iurare, illâ Formulâ; *Ita Parentis Honores consequi liceat.* Illud autem, non minus quiddam erat, quam ipsa Tyrannis. Verum est, ad Inuidiam paululùm leniendam, solitum eum simul, ad Statuam Iulij Cæsaris, quæ in Rostris posita erat, manum protendere. Homines autem ridebant, & plaudebant, & admirabantur, & inter se ita loquebantur; *Quid hoc est? Qualis Adolescens?* Sed tamen nihil Malitiæ in eo suspicabantur, qui tam candidè & ingenuè, quod sentiret, loqueretur. Et isti quidem, quos nominauimus, prospera omnia consecuti sunt; Pompeius contrà, qui ad eosdem tendebat Fines, sed Vijs magis vmbrosis & obscuris (sicut Tacitus de eo loquitur; *Occultior, non melior:* Atque Salustius similitèr idem insimulat; *Ore probo, Animo inuerecundo:*)

id prorsùs agebat, & innumeris Technis moliebatur, vt Cupiditates suas, & Ambitionem altè recondendo, interìm Rempub. in Anarchiam & Confusionem rediger et; quo illa se necessariò in Sinus eius conijceret; Atque hoc pacto, summa Rerum ad eum deferretur, quasi iuuitum & renitentem. Cùm verò hoc se putaret consequutum, factus Consul solus (quod nunquàm cuiquam contigisset) nihilò plus ad Fines suos proficiebat; eò quod, etiàm illi, qui proculdubiò eum fuissent adiuturi, quid vellet non perciperent. Adeò vt tandèm coactus sit, tritam & vulgarem inire viam; vt scilicet, prætextu se Cæsari opponendi, Arma & Exercitum compararet. Adeò lenta, Casibus obnoxia, & plerunque infelicia solent esse ea Consilia, quæ profundâ *Dissimulatione* obteguntur! Quâ de re, idem sensisse videtur Tacitus, cùm *Simulationis* Artificia, tanquàm Inferioris Subsellij Prudentiam, constituit, præ *Artibus Politicis*: Illam Tiberio, has verò Augusto Cæsari attribuens. Etenìm, de Liuiâ verba faciens, sic loquitur; Quod fuisset illa, *cum Artibus Mariti, & Simulatione Filij, benè composita.*

Quod ad Animum *Flectendum*, & *Effingendum* attinet; Totis viribus certè incumbendum, vt Animus reddatur, Occasionibus & Opportunitatibus obsequens, neque vllo modo, erga eas, durus aut renitens. Neque enim maius fuerit Impedimentum, ad Res gerendas, aut Fortunas Hominum constituendas, quam illud; *Idem manebat, neque idem decebat*; videlicet, Cùm Homines ijdem sint, & Naturâ suâ vtantur, postquàm Occasiones se mutauerint. Benè itaque Liuius, cùm Catonem Maiorem introducit, tanquàm Fortunæ suæ Architectum peritissimum, illud subiungit; quod ei fuerit *Ingenium Versatile*. Atque hinc fit, quod Ingenia Grauia & Solennia, & Mutare Nescia, plus plerunque habeant Dignitatis, quam Felicitatis. Hoc verò Vitium, in aliquibus

quibus à *Naturâ* penitùs insitum est, qui suopte Ingenio sunt, *Viscosi*, & *Nodosi*, & ad Versandum inepti. At in Alijs *Consuetudine* obtinuit (quæ est altera *Natura*) atque Opinione quâdam (quæ in Animos Hominum facilè obrepit;) vt minimè mutandam sibi putent Rerum gerendarum Rationem, quam priùs bonam & prosperam sint experti. Prudentèr enim obseruat Macciauellus in Fabio Maximo, quod *Pristinum statum & inueteratum, Cunctandi, & Belli trahendi, morem, retinere mordicùs voluerit, cùm Natura Belli esset alia, & acriora postularet Consilia.* In Alijs porrò, idem Vitium ex Inopiâ Iudicij progignitur; cùm Homines Periodos Rerum & Actionum, non tempestiuè discernant; sed tum demùm se vertant, postquàm Opportunitas iam elapsa sit: Tale quidpiam in Athenienſibus suis, redarguit Demosthenes, Eos, aiens esse, *Rusticis similes, qui in Ludo Gladiatorio se probantes, sempèr post plagam acceptam, in eam Partem muniendam Scutum transferunt, quâ percussi sunt; non priùs.* In alijs rursùs, hoc ipsum contingit, quia operam, in viâ eâ, quam semel ingressi sunt, collocatam, perdere grauantur, nec receptui canere sciunt; Sed potiùs se Occasionibus superiores fòre, Constantiâ suâ, confidunt. Verùm ista Animi *Viscositas*, & *Renitentia*, à quacunque illa tandem Radice pullulârit, Rebus gerendis, & Fortunæ Hominum, est damnosissima: Nihílque magis Politicum, quam Animi Rotas reddere, cum Rotis Fortunæ, Concentricas, & simul Volubiles. Atque de *Præceptis duobus Summarijs*, circa *Fortunæ Architecturam*, hactenus. *Præcepta* autem *Sparsa* haud pauca sunt; Nos tamen perpauca deligemus, pro modo Exempli.

Primum *Præceptum* est; *Faber Fortunæ*, Amusse suâ peritè vtatur, eamque ritè applicet; Hoc est, Animum assuefaciat, vt Rerum omnium Pretium & valorem æstimet,

æstimet, prout ad Fortunam & Fines suos, magis aut minùs, conducant; Hocque curet sedulò, non perfunctoriè. Mira enim Res, sed verissima; Inueniuntur plurimi, quorum Mentis *Pars Logica* (si ita loqui licet) est bona, *Mathematica*, pessima; videlicet, Qui de Rerum Consequentijs satis firmitèr iudicant; de Pretijs verò, imperitissimè. Hinc fit, vt Alij, priuata & secreta cum Principibus Colloquia, Alij, Auras Populares, tanquàm Magna adepti, admirentur; cùm sit vtrunque sæpenumerò Res, & Inuidiâ & Periculo plena: Alij autem Res metiuntur ex Difficultate, atque operâ suâ in eis impensâ: Fieri oportere existimantes, vt quantùm mouerint, tantùm etiàm promouerint: Sicut Cæsar de Catone Vticensi, veluti per Ironiam, dixit; Narrando quam laboriosus fuerit & assiduus, & quasi indefatigabilis, neque tamen multùm ad Rem; *Omnia* (inquit) *magno studio agebat*: Hinc etiã illud accidit, vt Homines sæpiùs seipsos fallant; qui, si Magni alicuius, aut Honorati viri operâ vtantur, sibi omnia prospera promittant; cùm illud verum sit, non grandissima quæque Instrumenta, sed aptissima, citiùs & feliciùs Opus quodque perficere. Atque ad *Mathematicam* veram *Animi* informandam, operæ pretium est, illud inprimis nosse, & descriptum habere; quid ad cuiusque Fortunam constituendam & promouendam Primum statui debeat, quid Secundum, & sic deinceps? Primo loco, *Emendationem Animi* pono; *Animi* enim *Impedimenta*, & *Nodos* tollendo & complanando, citiùs viam Fortunæ aperueris, quam Fortunæ Auxilijs, *Animi Impedimenta* sustuleris. Secundo loco, *Opes* pono, & *Pecuniam*; Quam summo loco plurimi fortasse collocauerint, cùm tanti sit ad omnia vsûs. Verùm, eam Opinionem, similem ob Causſam abiudico, atque Macciauellus fecit, in aliâ re, non multùm ab eâ discrepante. Cùm enim vetus fuerit Sententia, *Pecuniam esse Neruos Belli*; Ille contrà, non alios

alios esse *Neruos Belli* asseruit, quam *Neruos Virorum Fortium & Militarium*; Eodem prorsùs modo, verè asseri possit; *Neruos Fortunæ*, non esse *Pecuniam*, sed potiùs *Animi Vires*; Ingenium, Fortitudinem, Audaciam, Constantiam, Moderationem, Industriam, & similia. Tertio loco, colloco *Famam & Existimationem*; Eò magis, quod illa, Æstus quosdam habeant, & Tempora, quibus si non opportunè vtaris, difficile erit rem, in integrum restituere. Ardua enim Res, Famam præcipitantem retrouertere. Postremo loco, pono *Honores*, ad quos certè facilior Aditus, per vnum quodque ex illis tribus, multò magis per Omnia coniuncta datur; quam si ab *Honoribus* auspiceris, & deinde ad reliqua perrexeris. Verùm, vt in Ordine Rerum seruando, haud parùm est momenti; ita non multò minùs, in seruando Ordine Temporis; Cuius perturbatio e frequentissimè peccatur; dum ad Fines tum properatur, quando Initia essent curanda; Atque, dum ad maxima quæque subitò aduolamus, quæ in medio posita sunt, temerè transilientes. At illud rectè præcipitur; *Quod nunc instat, agamus.*

Secundum *Præceptum* est, vt cauеamus, ne Animi quâdam Magnitudine, & Præfidentiâ, ad magis Ardua, quam par est, feramur; neue in aduersum Fluuij remigemus. Optimum enim Consilium circa Fortunas Hominum,

——*Fatis accede, Deisque.*

Circumspiciamus in omnes Partes, & obseruemus quà Res pateant, quà clausæ & obstructæ sint, quà procliues, quà arduæ, neque viribus nostris, vbi non patet Aditus commodus, abutamur. Hoc si fecerimus, & à Repulsâ nos immunes præstabimus; & in Negotijs singulis nimis diù non hærebimus; & Moderationis Laudem reportabimus; & pauciores offendemus; & denique Felicitatis Opinionem acquiremus; dum quæ sponte fortasse euentura fuissent, nostræ Industriæ acceptæ ferentur.

Tertium

Tertium *Præceptum*, cum proximè præcedente nonnihil pugnare videre possit; Licet probè intellectum, minimè. Illud huiusmodi est; Vt Occasiones non sempèr expectemus, sed eas quandoque prouocemus, & ducamus. Quod etiàm innuit Demosthenes, Magniloquentiâ quâdam. *Et quemadmodùm receptum est, Vt Exercitum ducat Imperator; sic à còrdatis Viris, res ipsæ ducendæ, vt quæ ipsis videntur, ea gerantur; & non ipsi persequi Euentus tantùm cogantur.* Etenìm, si diligenter attendamus, duas obseruabimus, easque discrepantes Species, eorum, qui Rebus gerendis, & Negotijs tractandis, pares habeantur. Alij siquidèm Occasionibus commodè sciunt vti, sed nihil ex se moliuntur, aut excogitant; Alij toti sunt in machinando, qui Occasiones, quæ opportunè incidunt, non arripiunt. Harum Facultatum altera, alteri non coniuncta, manca omninò & imperfecta censenda est.

Quartum est *Præceptum*; Vt nihil suscipiamus, in quo necesse sit, Temporis plurimum insumere: verùm vt Versiculus ille Aurem sempèr vellicet;

Sed fugit interèa, fugit irreparabile Tempus.

Neque alia subest Caussa, cur ij, qui Professionibus laboriosis, aut Rebus similibus, se addixerunt; veluti Iureconsulti, Oratores, Theologi doctiores, Librorum Scriptores, & huiusmodi; in Fortunâ suâ constituendâ, & promouendâ, minùs sint solertes; quàm quod Tempore, (aliàs scilicet insumpto,) indigent ad Particularia pernoscenda; Opportunitates captandas; & Machinas, quæ ad Fortunam suam spectent, comminiscendas & meditandas. Quinetiàm, in Aulis Principum, & Rebuspub. eos reperias, & ad Fortunam suam promouendam, & ad aliorum inuadendam, maximè efficaces, qui nullo publico Munere funguntur; sed in hoc, de quo loquimur, *Ambitu Vitæ*, perpetuò occupantur.

Quintum est *Præceptum*; Vt Naturam quodammodò imite-

imitemur, quæ *nihil facit frustrà*. Id quod factu non erit admodùm difficile, si Negotia nostra omnium generum, penitè commisceamus & contexamus. In singulis enim Actionibus, ita Animus est instituendus & præparandus, atque Intentiones nostræ aliæ aliis substernendæ, & subordinandæ; Vt si, in aliquâ re, Voti compotes, in *Summo Gradu*, fieri non possimus, in *Secundo* tamen liceat consistere; imò vel in *Tertio*: Quod si, nec in *aliqua* omninò *Parte Rei* hærere aut consistere possimus, tum verò ad alium quempiam (præter destinatum) Finem, Operam impensam flectamus: Sin nec in *Præsenti*, aliquem Fructum demetere queamus, saltèm aliquid ex eâ extrahamus, quod in *Futurum* prosit: Si verò nihil *Solidi*, nec in *Præsenti*, nec in *Futuro* inde elicere detur, satagamus saltèm, vt aliquid *Existimationi* nostræ inde accrescat: & alia id genus: Rationes sempèr à nobis ipsis exigendo, quibus constet, nos Fructûs aliquid, plus minus, ex singulis Actionibus, & Consilijs nostris percepisse; Neque vllo modo permittendo, vt tanquàm confusi ac consternati Animum illicò despondeamus, si fortè Scopum Principalem non licuerit attingere. Nihil enim minùs conuenit Viro Politico, quam vni Rei, vnicè esse intentum. Qui enim hoc facit, Occasionum innumerarum iacturâ mulctabitur, quæ Rebus agendis ex obliquo interuenire solent: Quæque fortasse magis fuerint propitiæ & commodæ ad alia, quæ posteà vsui futuræ sint, quam ad ea, quæ in manibus habeamus. Ideoque benè calleamus illam Regulam; *Hæc oportet facere, & illa non omittere.*

Sextum est *Præceptum*; Vt nos Rei alicui nimis peremptoriè non astringamus; quanquàm Casui videatur, primo intuitu, minùs obnoxia; Sed sempèr habeamus, vel Fenestram apertam ad Euolandum; vel Posticum aliquod secretum, ad Redeundum.

Septimum *Præceptum*, est Antiquum illud Biantis;

modò non ad Perfidiam, ſed ad Cautionem, & Moderationem, adhibeatur: *Et ames tanquàm Inimicus futurus, & Oderis tanquàm Amaturus.* Nam Vtilitates quaſque, mirum in Modum, prodit & corrumpit, ſi quis nimiùm ſe immerſerit, Amicitijs infelicibus; moleſtis & turbidis Odijs; aut Puerilibus & futilibus Æmulationibus.

Hæc Exempli loco, circa *Doctrinam* de *Ambitu Vitæ* ſufficient: Illud enim Hominibus in Memoriam ſubinde reducendum eſt, longè abeſſe, vt Adumbrationes iſtæ, quibus vtimur in Deſideratis, loco iuſtorum Tractatuum ponantur; Sed ſint ſolummodò tanquàm Schedæ aut Fimbriæ, ex quibus, de Telâ integrâ, iudicium fieri poſſit. Neque rursùs ita deſipimus, vt Fortunam, abſque tanto, quantum diximus, molimine, minimè parari aſſeramus. Probè enim nouimus, eam tanquàm ſponte in gremium aliquorum defluere: Alij autem eam, Diligentiâ ſolâ & Aſſiduitate (cautione nonnullâ aſperſâ) abſque Arte multâ aut operosâ, adipiſcuntur: Verùm ſicut Cicero, Oratorem Perfectum depingens, non id vult, vt Cauſidici ſinguli tales eſſe debeant, aut poſſint: Ac rursùs, ſicut in Principe aut Aulico deſcribendo (quod nonnulli tractandum ſuſceperunt) Modulus effingitur, prorsùs ſecundum Artis Perfectionem, non autem ſecundum Practicam vulgatam: Idem & nos in *Politico* inſtruendo præſtitimus: *Politico* (inquam) quoad *Fortunam propriam.*

Enimuerò, illud vtique monendum, *Præcepta*, quæ circa hanc rem, delegimus & propoſuimus, omnia, ex genere eorum eſſe, quæ *Bonæ Artes* vocantur. Quod enim ad *Malas Artes* attinet; Si quis Macciauello ſe dederit in Diſciplinam, qui præcipit; *Virtutem ipſam non magnoperè curandam, ſed tantùm Speciem eius, in publicum verſam: quia Virtutis Fama & Opinio Homini adiumento ſit, virtus ipſa Impedimento*; Quique alio loco præcipit;

pit; *Vt Homo Politicus, illud tanquàm Fundamentum Prudentiæ suæ substernat; quod præsupponat, Homines non rectè, nec tutò, ad ea, quæ volumus, flecti aut adduci posse, præterquàm solo metu; ideoque det operam, vt omnes, quantum in se est, Obnoxij sint, atque in Periculis, & Angustijs constituti;* Ita vt Politicus suus, videatur esse, quod Itali dicunt, *Seminator Spinarum:* Aut si quis Axioma illud, quod à Cicerone citatur, amplecti velit; *Cadant Amici, dummodò Inimici intercidant;* Sicut Triumuiri fecerunt, qui Inimicorum Interitum, Amicissimorum exitio redimebant: Aut si quis L. Catilinæ Imitator esse velit, vt Rerumpub. Incendiarius fiat & Perturbator, quò melius in Aquis turbidis piscari, & Fortunam suam expedire possit; *Ego,* (inquit) *si in Fortunis meis Incendium sit excitatum, id non Aquâ, sed Ruinâ restinguam:* Aut si quis illud Lysandri ad se transferat, qui dicere solebat; *Pueros Placentis, viros Periurijs alliciendos;* Cum alijs eiusdem Farinæ prauis, ac pernicioſis Dogmatibus; Quorum (vt fit in cæteris rebus omnibus) maior est Numerus, quam rectorum & sanorum; Si quis (inquam) huiusmodi inquinatâ Prudentiâ delectetur; non ierim inficias, eum (quandoquidem Legibus Charitatis & virtutis omnibus seipsum solutum, Fortunæ solummodò mancipârit) posse, maiore compendio, & celeriùs, Fortunam suam promouere. Fit verò in *Vitâ,* quemadmodùm & in *viâ,* vt Iter breuius, sit fœdius & cœnoſius; neque sanè, vt per Viam meliorem quis incedat, multâ circuitione opus est.

Tantum verò abest, vt Homines ad huiusmodi *Artes Prauas* se applicare oporteat, vt potiùs sanè, (si modò sint apud se, seque sustinere valeant, neque Ambitionis Turbine & Procellâ in aduersum rapiantur) ante Oculos proponere debeant; non solùm Mundi Chorographiam generalem illam, quod *Omnia sint Vanitas, & vexatio Spiritûs;* verùm etiàm & illam magis speciem;

lem; videlicet, Quod ipsum *Esse*, seiunctum à *Benè Esse*, Maledictionis loco sit; & quò grandius sit *Esse*, eò maior sit Maledictio: Quodque, amplissimum Virtutis Præmium, sit ipsa Virtus; Quemadmodùm & vltimum Viuj Supplicium est Vitium ipsum; sicut egregiè Poeta;

Quæ vobis, quæ digna Viri, pro Laudibus istis
Præmia posse rear solui? Pulcherrima primùm
Dij Moresque dabunt vestri.——

Et econtrà, non minùs verè ille de Sceleraris, *Atque eum vlciscentur Mores sui.* Quinetiàm, Mortales, dum in omnes Partes, Cogitationes suas agitant, & diffundunt, vt Fortunis suis rectè prospectum atque consultum sit, interim in medijs illis Animi Transcursibus, ad Diuina Iudicia, & Prouidentiam æternam, oculos attollere debent; quæ sæpissimè Impiorum Machinationes, & Consilia Praua, licet profunda, subuertit, & ad nihilum redigit; secundum illud Scripturæ; *Concepit Iniquitatem, & pariet Vanitatem.* Imò, etsi Iniurijs, & *Malis Artibus*, abstineant; Attamen hæc iugis, & irrequieta Anhelatio ad Ardua Fortunæ, absque Cessatione, & quasi sine Sabbato, Tributum Temporis nostri Deo debitum minimè soluit: Qui, vt videre est, Facultatum nostrarum Decimas, Temporis autem Septimas exigit, & sibi seponit. Quorsùm enim fuerit, Os gerere in Cœli sublimia erectum; Mentem verò humi prostratam, & Pulueren instar Serpentis comedentem? Quod etiàm Ethnicos non fugit;

Atque affigit humo Diuinæ Particulam Auræ.

Quod si in hoc sibi quisquam adblandiatur, quod Fortunâ suâ, vtcunque eam Malis artibus obtinuerit, rectè vti decreuerit; sicut de Augusto Cæsare, & Septimio Seuero, solitum erat dici; *Deluisse illos aut nunquàm Nasci, aut nunquàm Mori:* Tanta in Ambitu Fortunæ suæ patrârunt Mala; tanta rursùs, Summa adepti, contulerunt Bona;

Bona; intelligat nihilominùs, hanc Malorum per Bona Compensationem, post Factum probari; Consilium autem huiusmodi meritò damnari. Abs re postremò nobis non fuerit, in Cursu isto incitato, & feruido, versus Fortunam nostram, Frigidam paulisper aspergere, hausam è Dicterio illo non inelegante, Caroli Quinti Imperatoris, in Institutionibus suis ad Filium; *Imitari Fortunæ Mores Mulierum, quæ procos plus nimiò ambientes, plerumque superbè auersantur.* Verùm hoc vltimum Remedium, pertinet ad eos, quibus Gustus, ex Morbo Animi, corruptus est. Innitantur potiùs Homines *Lapidi* illi, qui *Theologiæ* & *Philosophiæ* est tanquàm *Angularis*; quæ idem ferè asserunt de eo, quod *primum quæri* debeat; Etenim *Theologia* edicit; *Primùm quærite Regnum Dei, & ista omnia adijcientur vobis*; Philosophia autem simile quiddam iubet; *Primùm quærite Bona Animi, cætera aut aderunt, aut non oberunt.* Quamuis autem hoc *Fundamentum*, humanitùs iactum, interdùm locetur super *Arenas*; quemadmodùm videre est in M. Bruto, qui in eam vocem, sub Exitum suum, prorupit;

Te colui Virtus vt Rem, ast tu Nomen inane es.

At idem *Fundamentum*, diuinitùs locatum, firmatur sempèr in *Petrâ*. Hic autem *Doctrinam* de *Ambitu Vitæ*, & simul *Doctrinam Generalem* de *Negotijs*, concludimus.

CAPVT

Caput III.

Partitiones Doctrinæ *de* Imperio, *siue* Repub. *omittuntur*; *Tantùm Aditus fit, ad* Desiderata *duo*; Doctrinam *de* Proferendis Finibus Imperij; *&* Doctrinam *de* Iustitiâ Vniuersali, *siue de* Fontibus Iuris.

VEnio iam ad *Artem Imperij*, siue *Doctrinam de Repub. Administrandâ*; Sub quâ etiàm *Oeconomica* continetur, vt *Familia* sub *Ciuitate*. In hâc Parte, sicut iam anteà dixi, Silentium mihi imperaui. Neque tamen prorsùs diffidere debui, quin possim de illâ fortassè non imperitè aut inutiliter disserere; vtpote, qui longâ Experientiâ edoctus, & per tot Munerum & Honorum Gradus, ad amplissimum Regni Magistratum, Fauore Maiestatis tuæ indulgentissimo, nullo Merito meo, euectus fuerim; eundemque Magistratum, per Annos Quatuor integros gesserim; & quod pluris est, Maiestatis tuæ Mandatis, & Colloquijs, per Annos octodecim continuos assueuerim; (Quod etiàm è Stipite aliquo Politicum exculpere potuisset;) Quíque etiàm, inter omnes Artes, plurimum Temporis in Historijs, & Legibus contriuerim. Quæ omnia, non Iactantiâ ad Posteros, refero, sed quia ad Literarum Dignitatem nonnihil pertinere putem, quod Homo quispiam, ad Literas, potiùs quam ad aliud quicquam, natus; & ad Res gerendas, nescio quo Fato, contra Genium suum abreptus, ad Ciuilia tamen Munera, tam honorifica & ardua, sub Rege prudentissimo, assumptus fuerit. Verùm, si quid circa

Politicam

Politicam posthàc parturiet Otium meum, erit fortasse *Proles*, aut *Abortiua*, aut *Posthuma*. Interim, ne Scientijs omnibus, iam veluti in Subsellijs suis collocatis, Sedes hæc tam excelsa omninò vacet, decreui duas tantùm *Ciuilis Scientiæ* portiones, quæ ad *Arcana Imperij* non pertinent, sed sunt Naturæ magis communis, vt *Desiderata*, notare; Earumque, more nostro, *Exempla* proponere.

Cùm *Artes Imperij*, tria *Officia Politica*, complectantur; Primò, vt *Imperium conseruetur*; Secundò, vt *Beatum efficiatur & Florens*; Tertiò, vt *Amplificetur, Finesque eius longiùs proferantur*; de duobus primis *Officijs*, maximâ ex parte, egregiè à nonnullis tractatum est; de Tertio siletur. Illud itaque inter *Desiderata* reponemus; & More nostro, *Exemplum* eius proponemus. Eam *Doctrinæ* Partem, *Consulem Paludatum*, siue *Doctrinam de Proferendis Imperij Finibus*, nominantes.

Exemplum Tractatûs Summarij de proferendis Finibus Imperij.

DIctum Themistoclis, sibi ipsi applicatum, inciuile certè fuit, & inflatum; sin de alijs, atque in genere, prolatum fuisset, prudentem sanè Obseruationem, & pergrauem Censuram, complecti videatur. Rogatus in Conuiuio, vt Cytharam pulsaret, respondit, *Fidibus se nescire; cæterùm posse Oppidum paruum in magnam Ciuitatem euehere*. Ista certè Verba, ad Sensum Politicum translata, Facultates duas, multùm inter se discrepantes, in ijs, qui Rerum Gubernacula tractant, optimè describunt, & distinguunt. Etenìm, si Regum Consiliarios, Senatores, aliosque ad Negotia publica admotos, qui vsquàm fuerunt, attentè intueamur; reperientur profectò (licet rarissimè) nonnulli, qui *Regnum* aut *Ciuitatem* è paruis ampla efficere possint, Fidicines tamen sint valde

valde imperiti: Econtrà autem, Alij quamplurimi, in *Cytharâ*, aut *Lyrâ*, (hoc eſt Aulicis Tricis) miri Artifices, qui, tantùm abeſt, vt *Rempub. amplificare* poſſint, vt potiùs à Naturâ comparati videantur, ad Statum Reipub. Beatum & Florentem, labefactandum, & euertendum. Sanè, Artes illæ degeneres, & præſtigiæ, quibus ſæpenumerò Conſiliarij, atque Rerum Potentes, & Gratiam apud Principes ſuos, & Famam in Vulgus, reportant, haud aliud Nomen merentur, quam *Peritiæ* cuiuſdam Fidiculariæ; vtpote cùm ſint Res, magis gratæ in Præſens, & Artificibus ipſis Ornamento, quam ad Rerumpub. quarũ ſunt Miniſtri, Opes, & Amplitudinẽ, vtiles aut accommodæ. Occurrent proculdubiò & alij Conſiliarij, atque Reipub. Gubernatores, minimè ſpernendi, qui ſint Negotijs pares, poſſintque Res commodè adminiſtrare, eaſque à manifeſtis præcipitijs & Incommodis conſeruare; à Virtute tamen illâ Rerumpub. Erectrice & Amplificatrice, longo interuallo abſunt.

Verùm, qualeſcunque demùm fuerint Operarij, conijciamus Oculos in Opus ipſum; Qualis nimirùm cenſeri debeat vera *Regnorum* & *Rerumpub. Magnitudo*, & quibus *Artibus obtineri* poſſit: Dignum profectò Argumentum, quod Principes perpetuò in Manibus habeant, & diligentèr meditentur; Quò nec Vires ſuas in maius æſtimantes, Incæptis ſe vanis & nimis arduis implicent; Nec rursùs eaſdem plus æquo deſpicientes, ad Conſilia puſillanima & meticuloſa, ſe demittant.

Magnitudo Imperiorum, quoad Molem & Territorium, Menſuræ ſubijcitur; quoad Reditus, Calculis. Numerus Ciuium, & Capita, Cenſu; Vrbium & Oppidorum Multitudo & Amplitudo, Tabulis excipi poſſint. Attamen non reperitur inter Ciuilia, Res errori magis obnoxia, quam verum & intrinſecum, excipere Valorem, circa *Vires* & *Copias Imperij* alicuius. Aſſimilatur *Regnum Cœlorum*, non Glandi, aut Nuci alicui grandiori, ſed *Grano Sinapis*,

Sinapis, quod inter Grana est minimum; quod tamen habeat intrà se, Proprietatem quandam, & Spiritum innatam, quò se & citiùs attollat, & latiùs diffundat: Eodem modo, inuenire est Regna & Status, Ambitu quidem & Regionum Tractu, valdè ampla; quæ tamen ad *Fines vlteriùs proferendos*, aut latiùs imperandum, sunt minùs apta; Alia contrà, Dimensione satis exigua, quæ tamen Bases, in quibus maximæ Monarchiæ inædificentur, esse possint.

1. Vrbes munitæ, plena Armamentaria, Equorum Propagines generosæ, Currus armati, Elephanti, Machinæ atque Tormenta Bellica omnigena, & similia; sunt certè illa vniuersa nihil aliud, quam Ouis induta Pelle leoninâ; Nisi Gens ipsa, Stirpe suâ, & Ingenio, sit fortis, & Militaris. Imò, nec Numerus ipse Copiarum multùm iuuat, vbi Milites imbelles sunt & ignaui. Rectè enim Virgilius; *Lupus numerum Pecorum non curat.* Exercitus Persarum in Campis Arbelæ, Oculis Macedonum, tanquàm vastum Hominum Pelagus, subijciebatur; adeò vt Duces Alexandri, nonnihil ipso Spectaculo perculsi, Regem interpellarent, atque vt Noctù prælium committeret, ei Auctores erant: Quibus ille, *Nolo* (inquit) *suffurari Victoriam.* Ea autem etiàm Opinione fuit facilior. Tigranes Armenius, castrametatus in quodam Colle, cum Exercitu Quadringentorum Millium, cùm spectaret Aciem Romanorum, quæ quatuordecim Millia non excessit, contra se tendentem, in Dicterio illo suo sibi complacuit; *Ecce* (inquit) *Hominum, pro Legatione, nimiò plus quam oportet, pro pugnâ, longè minùs.* Eosdem tamen, priusquàm occubuisset Sol, satis multos, ad illum infinitâ strage profligandum, expertus est. Innumera sunt Exempla, quam sit Multitudinis cum Fortitudine congressus impar. Primò igitur pro re certissimâ & exploratissimâ decernatur, & statuatur, quod Caput omnium, quæ ad Magnitudinem Regni

aut ſtatûs ſpectent, ſit, vt *Populus* ipſe ſit *Stirpe* & *Ingenio bellicoſus*. Atque illud magis tritum quam verum, quod *Nerui Belli ſint Pecuniæ*; ſi deſint Nerui Lacertorum in Gente molli & effœminatâ. Rectè enim Crœſo oſtentanti Aurum reſpondit Solon; *At ſi quis (ô Rex) venerit, qui melius quam tu Ferrum geſtet, illi profectò, totum hoc cedet Aurum*. Quare, quicunque is tandem ſit Princeps aut Status, cuius Subditi Natiui & Indigenæ, non ſint Animoſi & Militares, Potentiam ſuam admodùm ſobriè æſtimet: Atque econtrà, Principes, qui dominantur in Gentes Animoſas & Martias, nôrint illi ſatis Vires ſuas, ſi ſibi aliàs non deſint. Quod attinet ad *Copias Mercenarias* (quod ſolet adhiberi Remedium cùm *Copiæ Natiuæ* deſint) plena ſunt omnia Exemplis; quibus liquidò patet, quod quicunque *Status* illis innitetur, poterit fortaſsè Pennas, ad tempus breue, Nido maiores extendere, ſed defluent illæ paulò poſt.

2. *Benedictio Iudæ*, & *Iſſacharis*, in vnum nunquàm conuenient: Nimirûm, vt eadem Tribus aut Gens, ſit ſimul, & *Leonis Catulus*, & *Aſinus procumbens inter Sarcinas*. Neque vnquàm fiet, vt *Populus* Tributis oppreſſus, fortis exiſtat & Bellicoſus. Verum eſt, Collationes publico conſenſu factas, minùs Animos Subditorum deijcere, & deprimere, quam quæ ex Imperio mero indicuntur. Id quod liquidò videre eſt, in *Tributis Germaniæ Inferioris*, quas *Exciſas* vocant; Atque aliquâ ex parte, in ijs, quæ *Subſidia* nominantur apud *Anglos*. Etenim notandum eſt, Sermonem iam inſtitui, de Animis Hominum, non de Opibus. *Tributa* autem, quæ ex conſenſu conferuntur, & quæ ex Imperio imponuntur, etſi eadem Res ſint, quoad Opes exhauriendas, variè tamen omninò Animos Subditorum afficiunt. Statuatur igitur & hoc, *Populum* Tributis grauatum, idoneum ad Imperandum, non eſſe.

3. Aſpirantibus ad *Magnitudinem* Regnis & Statibus, prorsùs

prorsùs cauendum, ne *Nobiles* & *Patricij*, atque (quos vocamus) *Generosi*, maiorem in modum multiplicentur. Hoc enim eò Rem deducit, vt *Plebs* Regni fit humilis & abiecta; & nihil aliud ferè quam Nobilium Mancipia & Operarij. Simile quiddam fieri videmus in Syluis cæduis; in quibus, si maior, quam par est, Caudicum, siue Arborum maiorum relinquatur Numerus, non renascetur Sylua sincera, & pura; sed maior Pars in Vepres & Dumos degenerabit: Eodem modo, in *Nationibus*, vbi numerosior iusto est *Nobilitas*, erit *Plebs* vilis & ignaua; atque eò demùm res redibit, vt nec Centesimum quodque Caput, sit, ad Galeam portandam, idoneum: Præsertim si Peditatum spectes; qui Exercitûs plerunque est Robur præcipuum; Vnde succedet magna Populatio, Vires exiguæ. Nusquàm Gentium, hoc quod dico, luculentiùs comprobatum est, quam Exemplis Angliæ & Galliæ; Quarum Anglia, quamuis Territorio, & Numero Incolarum, longè inferior, potiores tamen Partes ferè sempèr in Bellis obtinuit; Hanc ipsam ob Caussam, quod apud Anglos, Coloni, & inferioris Ordinis Homines, Militiæ habiles sint, Rustici Galliæ non item. Quâ in re, mirabili quâdam & profundâ prudentiâ excogitatum est, ab Henrico Septimo Angliæ Rege (Id quod in *Vitæ eius Historiâ* fusiùs tractauimus) vt Prædia minora, atque Domus Agricolationis instituerentur, quæ habeant certum, eumque mediocrem Agri Modum annexum, qui distrahi non possit; eo fine, vt ad Victum liberaliorem sufficiat; Vtque Agricultura ab ijs exerceretur, qui Domini fuerint Fundi, aut saltèm vsufructuarij, non Conductitij aut Mercenarij. Nam ita demùm Characterem illum, quo Antiquam Italiam insigniuit Virgilius, merebitur Regio aliqua;

——*Terra potens Armis, atque vbere Glebâ.*

Neque prætereunda est illa Pars Populi (quæ Angliæ ferè

ferè est peculiaris, nec alibi (quod scio) in vsu, nisi fortè apud Polonos) *Famuli* scilicet *Nobilium:* Huius enim Generis, etiàm Inferiores, quoad Peditatum, Agricolis ipsis minimè cedunt. Quare certissimum est, quod Magnificentia, & Splendor ille Hospitalis, atque Famulitia, & veluti Satellitia ampla, quæ in more sunt apud Nobiles & Generosos in Anglià, ad Potentiam Militarem apprimè conducant; vbi contrà, Nobilium obscura, & magis priuata, & in se reducta Vitæ ratio, Copias Militares minuit.

4. Danda est omninò opera, vt *Arbor* ista *Monarchiæ*, qualis fuit Nebuchadnezzaris, *Truncum* habeat satis *amplum*, & *robustum*, ad *Ramos* suos & *Frondes sustentandos:* Hoc est, vt Numerus *Indigenarum*, ad *Subditos extraneos* cohibendos, satis superque sufficiat. Illi igitur *Status*, ad *Imperij Magnitudinem* benè comparati sunt, qui *Ius Ciuitatis*, facilè & libentèr largiuntur. Vana siquidem fuerit Opinio, posse Manipulum Hominum, vtcunque Animis & Consilio excellant, Regiones nimiò plus amplas & Spatiosas, Imperij Iugo cohibere & frænare. Id ad tempus fortasse facere possint, sed Diuturnitatem hæc Res non assequitur. *Spartani* parci fuerunt, & difficiles in cooptandis nouis Ciuibus. Vnde, donec intra paruos Limites dominati sunt, Res eorum firmæ fuerunt, & Stabiles: At postquàm Limites suos cœpissent proferre, & latiùs dominari, quam vt Stirps Sparranorum, Turbam Exterorum, Imperio commodè coercere posset, Potentia eorum subitò corruit. Nulla vnquàm Respub. Sinus suos, ad nouos Ciues recipiendos, tam profusè laxauit, quam *Respub. Romana.* Itaque par erat, Instituto tam prudenti, Fortuna; cùm in Imperium toto Orbe amplissimum succreuerint. Moris apud eos erat, *Ius Ciuitatis* promptè elargiri; Idque in supremo gradu: Hoc est, non solùm *Ius Commercij*, *Ius Connubij*, *Ius Hæreditatis*; verùm etiàm *Ius Suffragij*, &

Ius

Ius Petitionis, siue *Honorum*: Hocque rursùs, non singulis tantùm Personis, sed totis Familijs, imo Ciuitatibus, & nonnunquàm integris Nationibus communicârunt. Hùc adde Consuetudinem *deducendi Colonias*, quibus Romanæ Stirpes in Solum exterum transplantabantur. Quæ duo Instituta, si simul componas, dices profectò, non Romanos se diffudisse super Vniuersum Orbem; sed contrà, Orbem vniuersum se diffudisse super Romanos: Quæ securissima *proferendi Imperij* est Ratio. Subit mirari sæpiùs *Imperium Hispanorum*; quod tam paucis Indigenis, tot Regna & Prouincias amplexari & frænare possit. At certè, Hispaniæ ipsæ, pro Arboris stemmate satis grandi haberi debent; cùm longè ampliorem contineant Regionum Tractum, quam Romæ aut Spartæ, sub Initijs suis, contigerat. Porrò, quanquàm *Ius Ciuitatis*, satis parcè soleant Hispani impertire, quod proximum tamen est, faciunt; Quippe, qui Cuiuscunque Nationis Homines, ad Militiam suam ordinariam, promiscuè admittant. Quinetiàm, summum Belli Imperium, haud rarò, ad Duces Natione non Hispanos deferunt. Attamen & illam ipsam, videntur, non ita pridèm, *Indigenarum* Paucitatem sensisse, eique succurrere cupijsse; vt ex *Pragmaticâ Sanctione*, hoc Anno Promulgatâ, cernere est.

5. Certissimum est, *Artes Mechanicas Sedentarias*, quæ non sub Dio, sed sub Tecto exercentur; Atque *Manufacturas delicatas* (quæ Digitum potiùs quam Brachium requirunt) suâ naturâ Militaribus Animis esse contrarias. In vniuersum, Populi Bellicosi feriari gaudent; & Pericula quam Labores minùs exhorrent. Atque in hoc Ingenio suo, non sunt admodùm reprimendi, si Animos ipsorum in Vigore conseruare, cordi nobis sit. Magno itaque Adiumento, Spartæ, Athenis, Romæ, alijsque Antiquis Rebuspub. fuit, quod habuerint non *Ingenuos*, sed *Seruos* plerunque, quorum Laboribus istiusmodi Opificia

Opificia expediebantur. Verùm Mancipiorum vſus, poſt Legem Chriſtianam receptam, maximâ ex parte, abijt in Deſuetudinem. Huic verò Rei proximum eſt, vt Artes iſtæ, Alienigenis tantùm permittantur, qui propterea alliciendi, aut ſaltèm facilè recipiendi ſunt. *Natiuorum* autem *Plebs*, ex tribus Generibus Hominum conſtare debet; Nempe, ex *Agricolis*; *Famulis ingenuis*; & *Artificibus*, quorum *Opera Robur* & *Lacertos viriles* poſtulant; Cuiuſmodi ſunt *Fabri Ferrarij*, *Lapidarij*, *Lignarij*, & ſimiles; Non annumerando *Militiam Deſcriptam*.

6. Ante omnia, ad *Imperij Magnitudinem* confert, vt Gens aliqua, *Armorum ſtudium* profiteatur, tanquàm Decus ſuum, & Inſtitutum vitæ primarium, & in præcipuo Honore habitum. Quæ enim à nobis adhùc dicta ſunt, ad Habilitates tantùm erga Arma ſpectant; Quorsùm autem Habilitas, ſi non Rei ipſi incumbitur, vt producatur in Actum? *Romulus* (vt narrant, aut fingunt) poſtquàm è viuis exceſſerat, illud Ciuibus ſuis legauit, vt ante omnia Rem Militarem colerent, vnde in Caput Orbis Terrarum Vrbs eorum inſurgeret: *Imperij Spartani* Fabrica vniuerſa, (non nimis prudentèr quidem, ſed diligentèr tamen) ad illum Finem & Scopum, compoſita eſt & conſtructa, vt Ciues ſui Belligeratores eſſent. *Perſarum* & *Macedonum*, idem erat Inſtitutum, ſed non tam conſtans aut diuturnum. *Britanni*, *Galli*, *Germani*, *Gothi*, *Saxones*, *Normanni*, & nonnulli alij, etiàm ad Tempus Armis ſe præcipuè dediderunt. *Turcæ* idem Inſtitutum, Lege ſuâ haud paululùm extimulati, hodiè retinent, ſed Magnâ cum Militiæ ſuæ (vt nunc eſt declinatione. In Europâ Chriſtianâ, Gens quæ illud adhuc retinet & profitetur, ſoli ſunt *Hiſpani*. Verùm Res eſt, tam liquida, & manifeſta, vnumquemque in eo proficere maximè, in quo plurimùm impendit ſtudij, vt Verbis non indigeat. Satis ſit innuiſſe, deſperandum omninò

omninò alicui Nationi esse, quæ non ex Professo Arma & Militiam colat, iisque præcipuè studeat & incumbat, sibi veluti vltrò obuenturam, insignem aliquam *Imperij Magnitudinem:* Contrà autem, certissimum esse Temporis Oraculum, Nationes illas, quæ in Armorum Professione & Studijs diutiùs permanserint (Id quod Romani, Turcæque, potissimùm fecere) miros in Imperio amplificando facere Progressus. Quin & illæ, quæ Bellicâ Gloriâ, per vnius tantummodò Seculi Spatium floruere; inde tamen, vnico illo Seculo, eam Imperij Amplitudinem assecutæ sunt, quam longo post Tempore, etiàm remissâ illâ Armorum Disciplinâ, retinuerunt.

7. Præcepto præcedenti affine est; Vt *Status* quis vtatur eiusmodi *Legibus* & *Consuetudinibus*, quæ iustas illi Causas, aut saltèm Prætextus, Arma capessendi, tanquàm in promptu ministrent. Etenim, ea est insita Animis Hominum Iustitiæ Apprehensio, vt Bellum (quod tot sequuntur Calamitates) nisi grauem ob Causam, saltèm speciosam, inferre abstineant. Turcis præstò est semper, & ad nutum, Belli Causa; Propagatio scilicet Legis & Sectæ suæ. Romani, quanquàm pro magno decore Imperatoribus apud eos fuerit, si *Fines Imperij ipsorum protulissent*, tamen ob hanc solam Causam, vt *Fines proferrentur*, nunquàm Bella susceperunt. Aspiranti igitur ad Imperium Nationi, illud in more sit; Vt *Sensum* habeat *vtilium* & *acrem*, *Iniuriæ* alicuius, vel Subditis suis Limitaneis, vel Mercatoribus, vel publicis Ministris, illatæ; neque à primâ prouocatione diutiùs torpeat, aut tardet. Item, *Prompta* sit & *alacris*, ad *Auxilia mittenda Socijs suis*, & *Fœderatis:* Id quod perpetuum erat apud Romanos: Adeò vt, si fortè in populum Fœderatū, cui etiàm cum alijs Fœdus Defensiuū intercederet, Hostilis Impressio facta esset; atque ille à plurimis suppetias peteret, Romani omnium primi semper adessent, Beneficij

neficij Decus, nemini prætipiendum relinquentes. Quod verò attinet ad *Bella*, antiquis Temporibus, propter *Statuum Conformitatem* quandam, aut *Correspondentiam tacitam*, gesta, non video in quo Iure illa fundata sint. Talia fuerunt Bella, quæ à Romanis susceptа erant, ad Græciam in Libertatem vindicandam: Talia à Lacedæmonijs & Athenienſibus, ad constituendas, aut euertendas Democratias, & Oligarchias: Talia quandóque illata sunt à Rebusbup. aut Principibus, sub prætextu, Subditos alienos protegendi, & à Tyrannide liberandi. Ad rem præsentem sufficiat, vt illud decernatur; Non esse expectandam, *Statui* alicui, *Imperij Amplitudinem*, nisi ad quamuis Occasionem iustam se Armandi, protinùs expergiscatur.

8. Nullum omninò *Corpus*, siue sit illud *Naturale*, siue *Politicum*, absque *Exercitatione*, *Sanitatẽ* suam tueri queat. Regno autem, aut Reipub. iustum atque honorificum *Bellum* loco salubris *Exercitationis* est. Bellum Ciuile profectò instar Caloris Febrilis est; At Bellum Externum instar Caloris ex Motu, qui Valetudini inprimis conducit. Ex Pace enim deside atque torpente, & emolliuntur Animi, & corrumpuntur Mores. Sed vtcunque Res se habeat quatenùs ad alicuius Statûs Felicitatem, *Magnitudinis* proculdubiò interest, vt quasi sempèr in Armis sit. Atque Exercitus Veteranus, perpetuò tanquàm sub Vexillis habitus, etsi Res sit, magni proculdubiò Sumptûs & Impensæ; Attamen eiusmodi est, vt Statui alicui, quasi Arbitrium Rerum inter Vicinos, aut saltèm plurimùm Existimationis ad omnia conferat. Id quod insignitèr cernere est in Hispanis, qui iam per Annos centum & Viginti, Exercitum Veteranum, ad aliquas Partes, licet non sempèr ad easdem, aluerunt.

9. *Maris Dominium*, Monarchiæ quædam Epitome est. Cicero, de Pompeij contra Cæsarem Apparatu, scribens

bens ad Atticum; *Consilium* (inquit) *Pompeij, planè Themistocleum est; putat enim, qui Mari potitur, eum Rerum potiri.* Atque Cæsarem Pompeius, proculdubiò delassasset, & attriuisset, nisi inani fiduciâ inflatus, ab illo Incœpto destitusset. *Prælia Nautalia*, quanti fuerint Momenti, ex multis Exemplis patet. *Pugna* ad *Actium* Orbis Imperium determinauit. *Pugna* ad *Insulas Cursolares*, *Circulum in Naribus* Turcæ *posuit*. Multoties certè euenit, vt Victoriæ Nauales, Finem Summæ Belli attulerint; Sed hoc factum est, cùm Aleæ huiusmodi Præliorum, totius Belli Fortuna commissa est. Illud minimè dubium, quod qui *Maris* potitur Dominio, in magnâ Libertate agit, & tantum, quantum velit, de Bello sumere potest: Vbi contrà, qui Terrestribus Copijs est superior, nihilominùs plurimis Angustijs conflictatur. At hodiè, atque apud nos Europæos, si vnquàm, aut vspiam, *Potentia Nautalis* (quæ quidem huic *Regno Britanniæ* in Dotem cessit) summi, ad Rerum Fastigia, Momenti est; tum quia pleraque Europæ Regna Mediterranea simplicitèr non sunt, sed maximâ ex Parte *Mari* cincta; tum etiàm, quia Vtriusque Indiæ Thesauri & Opes, *Imperio Maris*, veluti Accessorium quiddam, existunt.

10. *Bella Moderna*, veluti in *Tenebris gesta*, censeri possunt, præ Gloriâ & Decore vario, quæ in Homines Militares, priscis temporibus, à Rebus Bellicis, resilire solebant. Habemus hodiè, fortassè ad Animos faciendos, *Ordines* quosdam honorificos Militiæ; qui tamen iam facti sunt & Armis & Togæ communes: Etiàm in *Scutis Gentilitijs*, *Stemmata* nonnulla habemus: Insuper, *Hospitia* quædam *Publica* Militibus Emeritis & Mutilatis destinata, & huiusmodi. Verùm, apud Veteres, in Locis, vbi Victoriæ partæ sunt, extructa *Trophæa*; *Laudationes Funebres*; & *Monumenta Magnifica Occumbentium* in *Bello*; *Coronæ Ciuicæ*, *Militares*, singulis con-

ceſſæ; Nomen ipſum *Imperatoris*, quod poſteà Reges maximi à Belli Ducibus mutuati ſunt; Redeuntium Ducum, Bellis proſperè confectis, *celebres Triumphi*; *Donatiua*, atque *Largitiones ingentes* in Milites, ſub Exercituum Dimiſſionem: Hæc (inquam) tot & tanta fuerunt, & tam inſigni Splendore coruſcantia, vt Pectoribus Mortalium, etiàm maximè conglaciatis, Igniculos ſubdere, cáque ad Bellum inflammare potuerint. Ante omnia verò, *Mos* ille *Triumphandi*, apud *Romanos*, non Res erat ex Pompâ, aut Spectaculum quoddam inane, ſed inter Prudentiſſima plánè Nobiliſſimaque Inſtituta numerandus: Vtpote, qui in ſe hæc tria haberet; *Ducum Decus* & *Gloriam*; *Ærarij* ex *Spolijs Locupletationem*; & *Donatiua Militum*. Verùm *Honor Triumphi*, fortaſsè *Monarchijs* non competit, præterquàm in Perſonis *Regis* ipſius, aut *Filiorum Regis*; Quod etiàm, temporibus Imperatorum, Romæ obtinuit; Qui Honorem ipſum Triumphi, ſibi & Filijs ſuis, de Bellis, quæ præſentes ipſi confecerant, tanquàm peculiarem reſeruârunt: *Veſtimenta* autem ſolummodò, & *Inſignia Triumphàlia*, álijs Ducibus indulſerunt.

Verùm, vt Sermones hos claudamus; Nemo eſt (vt teſtatur Sacra Scriptura) *qui ſollicitè cogitando, poteſt apponere ad Staturam ſuam, Cubitum vnum*; In puſillo ſcilicet *Corporis Humani* Modulo: Cæterùm, in magnâ *Regnorum* & *Rerumpub.* Fabricâ, Imperium ampliſicare & *Fines proferre*, Reges penes & Dominantes eſt. Nam prudenter introducendo Leges, Inſtituta, & Conſuetudines, quales iam propoſuimus, & alias his ſimiles, Poſteris, & Seculis futuris, *Magnitudinis* Sementem fecerint. Verùm iſta Conſilia apud Principes rarò tractantur, ſed Res Fortunæ plerunque committitur.

Atque hæc habuim', quæ de *Proferendis Imperij Finibus*, in præſentiâ occurrunt. Verùm quorsùm iſta Commentatio;

tanto ; cum *Monarchia Romana*, futura sit inter Mundanas (vt creditur) vltima ? Nisi quod nobis Instituto nostro fidis, neque vspiàm de Via declinantibus (quandoquidèm *Amplificatio Imperij*, fuerit inter *Officia* tria *Politices*, tertium) illud omninò prætermittere, non licuerit. Restat iam *Desideratum* alterum, ex ijs, quæ posuimus, duobus, Nimirùm, de *Iustitiâ Vniuersali*, siue de *Fontibus Iuris*.

Qui de *Legibus* scripserunt, omnes vel tanquàm Philosophi, vel tanquàm Iurisconsulti, Argumentum illud tractauerunt. Atque Philosophi proponunt multa, dictu pulchra, sed ab vsu remota. Iurisconsulti autem, suæ quisque Patriæ Legum, vel etiàm Romanarum, aut Pontificiarum, Placitis obnoxij & addicti, Iudicio sincero non vtuntur ; sed tanquàm è Vinculis sermocinantur. Certè Cognitio ista ad Viros Ciuiles propriè spectat ; qui optimè norunt, quid ferat Societas humana, quid Salus Populi, quid Æquitas Naturalis, quid Gentium Mores, quid Rerumpub. Formæ diuersæ : Ideóque possint de *Legibus*, ex Principijs & Præceptis, tam Æquitatis Naturalis, quam Politices, decernere. Quamobrèm id nunc agatur, vt *Fontes Iustitiæ*, & *Vtilitatis Publicæ*, petantur ; & in singulis *Iuris* Partibus, *Character* quidam & *Idea Iusti* exhibeatur, ad quam Particularium Regnorum & Rerumpub. *Leges*, probare, atque inde Emendationem moliri, quisque, cui hoc cordi erit & curæ, possit. Huius igitur rei, more nostro, *Exemplum*, in *vno Titulo*, proponemus.

Exemplum *Tractatûs* de *Iustitiâ Vniuersali*, siue de Fontibus Iuris, in vno Titulo, per Aphorismos.

PROOEMIVM.

Aphorismvs I.

IN *Societate Ciuili, aut* Lex, *aut* Vis ꝟalet. *Est autem &* Vis *quædam* Legem *simulans; &* Lex *nonnulla magis* vim *sapiens, quam* Æquitatem Iuris. *Triplex est igitur* Iniustitiæ Fons; Vis mera; Illaqueatio malitiosa *prætextu* Legis; *&* Acerbitas *ipsius* Legis.

Aphorismvs 2.

Firmamentum Iuris Priuati *tale est. Qui Iniuriam facit, Re, ꝟtilitatem, aut Voluptatem, capit, Exemplo, Periculum. Cæteri, ꝟtilitatis aut Voluptatis illius, participes non sunt, sed Exemplum ad se pertinere putant. Itaque facilè coeunt in Consensum, ꝟt caueatur sibi per* Leges; *ne Iniuriæ per ꝟices ad singulos redeant. Quod si ex Ratione Temporum, & Communione Culpæ, id eueniat, ꝟt pluribus & Potentioribus, per* Legem *aliquam, Periculum creetur, quam caueatur,* Factio *soluit* Legem; *Quod & sæpè fit.*

Aphorismvs 3.

At Ius Priuatum, *sub Tutelâ* Iuris Publici, *latet.* Lex *enim cauet Ciuibus, Magistratus* Legibus. *Magistratuum autem Auctoritas pendet ex Maiestate Imperij, & Fabricâ Politiæ, &* Legibus Fundamentalibus. *Quare, si ex illâ parte Sanitas fuerit, & recta Constitutio,* Leges *erunt in bono Vsu; sin minùs, parùm in ijs Præsidij erit.*

Aphorismvs 4.

Neque tamen Ius Publicum *ad hoc tantùm spectat, ꝟt addatur tanquam Custos* Iuri priuato, *ne illud ꝟioletur; atque ꝟt cessent Iniuriæ; Sed extenditur etiàm ad Religionem, &*

& Arma, & Disciplinam, & Ornamenta, & Opes, denique ad omnia circa Bene Esse Ciuitatis.

APHORISMVS 5.

Finis *enim & Scopus, quem* Leges *intueri, atque ad quem, Iussiones & Sanctiones suas, dirigere debent, non alius est, quam vt Ciues feliciter degant. Id fiet, si Pietate & Religione recte instituti; Moribus honesti; Armis aduersus Hostes Externos tuti;* Legum *auxilio aduersus Seditiones, & priuatas Iniurias muniti; Imperio & Magistratibus obsequentes; Copijs & Opibus locupletes & florentes fuerint. Harum autem Rerum Instrumenta & Nerui sunt* Leges.

APHORISMVS 6.

Atque hunc Finem *Optimæ* Leges *assequuntur, Plurimæ vero ipsarum aberrant.* Leges *enim, mirum in modum, & maximo interuallo, inter se differunt; Vt Aliæ* excellant; *Aliæ* mediocriter se habeant; *Aliæ prorsùs* vitiosæ *sint. Dictabimus igitur pro Iudicij nostri Modulo, quasdam tanquàm* Legum Leges; *Ex quibus Informatio peti possit, quid in singulis* Legibus, *benè aut perperàm positum aut constitutum sit.*

APHORISMVS 7.

Antequàm verò ad Corpus *ipsum* Legum Particularium *deueniamus; perstringemus paucis,* Virtutes & Dignitates Legum *in genere.* Lex *bona censeri possit, quæ sit* Intimatione certa; Præcepto iusta; Executione commoda; Cum Formâ Politiæ congrua; & Generans Virtutem in Subditis.

TITVLVS I.

De Prima Dignitate Legum, vt sint certæ.

APHORISMVS 8.

LEgis *tantum interest vt* certa *sit, vt absque hoc nec* Iusta *esse possit.* Si enim incertam Vocem det Tuba, quis

quis ſe parabit ad Bellum? *Similiter, ſi incertam vocem det* Lex, *quis ſe parabit ad Parendum? vt monent igitur oportet, priuſquàm feriat. Etiàm illud rectè poſitum eſt*; Optimam eſſe Legem, quæ minimum relinquit Arbitrio Iudicis: *Id quod* Certitudo *eius præſtat.*

APHORISMVS 9.

Duplex Legum Incertitudo: *Altera, vbi* Lex nulla præſcribitur; *Altera, vbi* ambigua *&* obſcura. *Itaque de* Caſibus omiſſis à Lege, *primo dicendum eſt; vt in his etiàm inueniatur aliqua Norma* Certitudinis.

De Caſibus omiſsis à Lege.

APHORISMVS 10.

ANguſtia Prudentiæ Humanæ, Caſus *omnes, quos Tempus reperit, non poteſt capere. Non rarò itaque ſe oſtendunt* Caſus Omiſſi *&* Noui. *In huiuſmodi* Caſibus, *triplex adhibetur Remedium, ſiue Supplementum; vel per* Proceſſum ad Similia; *vel per* vſum Exemplorum, licet in Legem non coaluerint; *vel per* Iuriſdictiones, quæ ſtatuunt ex Arbitrio boni Viri, *& ſecundum Diſcretionem ſanam; ſiue illæ* Curiæ *fuerint* Prætoriæ, *ſiue* Cenſoriæ.

De Proceſſu ad Similia, & Extenſionibus Legum.

APHORISMVS 11.

IN Caſibus omiſſis, *deducenda eſt Norma* Legis *à* ſimilibus; *ſed cautè, & cum Iudicio. Circa quod ſeruandæ ſunt Regulæ ſequentes.* Ratio prolifica, Conſuetudo ſterilis eſto, nec generet caſus. *Itaque quod contra* Rationem Iuris *receptum eſt, vel etiàm vbi* Ratio *eius eſt* obſcura, *non trahendum eſt ad Conſequentiam.*

APHORISMVS 12.

Bonum publicum inſigne, rapit ad ſe Caſus omiſſos.

Quamobrem,

Quo modum, quando Lex *aliqua, Reipub. Commoda notabiliter, & maiorem in modum intuetur, & procurat,* Interpretatio *eius* Extensiua *esto, &* Amplians.

APHORISMVS 13.

Durum est torquere Leges, *ad hoc vt torqueant Homines.* Non placet igitur extendi Leges pœnales, multò minùs Capitales, ad Delicta noua. *Quod si Crimen vetus fuerit, &* Legibus *notum; sed Prosecutio eius incidat in Casum nouum, à Legibus non prouisum; omninò recedatur à placitis Iuris, potius quam delicta maneant impunita.*

APHORISMVS 14.

In Statutis, *quæ* Ius Commune (*præsertim circa ea, quæ frequentèr incidunt, & diù coaluerunt*) *planè abrogant, non placet procedi per* Similitudinem *ad* Casus Omissos. *Quando enim Respub.* totâ Lege *diù caruerit; idque in* Casibus expressis; *parum periculi est, si* Casus Omissi *expectent Remedium à* Statuto Nouo.

APHORISMVS 15.

Statuta, *quæ manifestò* Temporis Leges *fuere, atque ex Occasionibus Reipub. tunc inualescentibus natæ, mutatâ ratione Temporum, satis habent, si se in proprijs Casibus sustinere possint: Præposterum autem esset, si ad* Casus Omissos, *vllo modo traherentur.*

APHORISMVS 16.

Consequentiæ non est Consequentia: sed fisti debet Extensio *intra* Casus proximos. *Alioqui labetur paulatim ad Dissimilia, Et magis valebunt Acumina Ingeniorum, quam Auctoritates* Legum.

APHORISMVS 17.

In Legibus & Statutis *breuioris Stili,* Extensio *facienda est liberius. At in illis, quæ sunt Enumeratiua Casuum Particularium, cautius. Nam vt Exceptio firmat vim* Legis, *in Casibus non Exceptis; ita Enumeratio infirmat eam, in Casibus non Enumeratis.*

APHORISMVS

APHORISMVS 18.

Statutum Explanatorium *claudit Riuos Statuti prioris; nec recipitur postea* Extensio *in alterutro* Statuto. *Neque enim faciendæ est* Super-Extensio *à Iudice; vbi semel cœpit fieri* Extensio *à* Lege.

APHORISMVS 19.

Solennitas Verborum, & Actorum, *non recipit* Extensionem ad Similia. *Perdit enim Naturam Solennis, quod transit à More ad Arbitrium: Et Introductio nouorum, corrumpit Maiestatem veterum.*

APHORISMVS 20.

Procliuis est Extensio Legis *ad* Casus Post-natos; *qui in Rerum Naturâ non fuerunt tempore* Legis *latæ. Vbi enim* Casus *exprimi non poterat, quia tunc nullus erat*, Casus Omissus *habetur pro* Expresso, *si similis fuerit Ratio.*

Atque de Extensionibus Legum, in Casibus Omissis, hæc dicta sint: Nunc de vsu Exemplorum dicendum.

De Exemplis, & vsu eorum.

APHORISMVS 21.

DE Exemplis *iam dicendum est, ex quibus* Ius *hauriendum sit, vbi* Lex *deficit. Atque de* Consuetudine, *quæ* Legis *Species est; deque* Exemplis, *quæ per frequentem vsum, in Consuetudinem transierunt, tanquàm* Legem tacitam; *suo loco dicemus. Nunc autem de* Exemplis *loquimur, quæ rarò & sparsim interueniunt, nec in* Legis *vim coaluerunt; quando, & quâ cautione, Norma* Iuris *ab ipsis petenda sit, cùm* Lex *deficiat.*

APHORISMVS 22.

Exempla *à Temporibus Bonis & Moderatis petenda sunt; non Tyrannicis, aut Factiosis, aut Dissolutis. Huiusmodi* Exempla *Temporis Partus spurij sunt; & magis nocent, quam docent.*

APHORISMVS

APHORISMVS 23.

In Exemplis, *Recentiora habenda sunt pro Tutioribus. Quod enim paulò antè factum est, vnde nullum sit secutum Incommodum, quid si iterùm repetatur? Sed tamen minus habent Auctoritatis* Recentia. *Et si fortè Res in melius restitui opus sit,* Recentia Exempla *magis Seculum suum sapiunt, quam rectam Rationem.*

APHORISMVS 24.

At Vetustiora Exempla, *cautè, & cum Delectu recipienda: Decursus siquidem Ætatis multa mutat; vt quod tempore videatur antiquum, id perturbatione, & Inconformitate ad Præsentia, sit planè nouum.* Medij *itaque* Temporis Exempla *sunt optima, vel etiàm talis* Temporis, *quod cum* Tempore currente *plurimùm conueniat; quod aliquando præstat* Tempus Remotius, *magis quam* in Proximo.

APHORISMVS 25.

Intra Fines Exempli, *vel citra potiùs, se cohibeto, nec illos vllo modo excedito. Vbi enim non adest* Norma Legis, *omnia quasi pro* Suspectis *habenda sunt. Itaque vt in* Obscuris, *minimum sequitor.*

APHORISMVS 26.

Cauendum ab Exemplorum Fragmentis *& Compendijs: atque integrum* Exemplum, *& vniuersus eius Processus introspiciendus. Si enim inciuile sit, nisi totâ* Lege *perspectâ, de Parte eius iudicare, multò magis hoc valere debet in* Exemplis; *Quæ ancipitis sunt vsûs, nisi valdè quadrent.*

APHORISMVS 27.

In Exemplis *plurimùm interest, per quas Manus transierint, & transacta sint. Si enim apud* Scribas *tantùm, &* Ministros Iustitiæ, *ex* Cursu Curiæ, *absque* Notitiâ *manifestâ* Superiorum, *obtinuerint; Aut etiàm apud* Errorum Magistrum Populum; *conculcanda sunt, & parui facienda. Sin apud* Senatores, *aut* Iudices, *aut* Curias Principales,

les, *ita sub oculis posita fuerint, vt necesse fuerit illa, Approbatione Iudicum, saltem tacitâ, munita fuisse, plus Dignationis habent.*

APHORISMVS 28.

Exemplis, *quæ publicata fuerint, vtcunque minùs fuerint in vsu, cùm tamen Sermonibus, & Disceptationibus Hominum, agitata & ventilata extiterint, plus Auctoritatis tribuendum. Quæ verò in Scrinijs & Archiuis manserunt, tanquàm sepulta, & palàm in Obliuionem tranſierunt, minùs.* Exempla *enim, ſicut Aquæ, in* Profluente ſaniſſima.

APHORISMVS 29.

Exempla, *quæ ad* Leges *ſpectant, non placet ab* Hiſtoricis *peti; ſed ab* Actis publicis, & Traditionibus diligentioribus. *Verſatur enim Infelicitas quædam inter* Hiſtoricos *vel optimos, vt* Legibus, & Actis Iudicialibus, *non ſatis immorentur; Aut ſi fortè Diligentiam quandam adhibuerint, tamen ab* Authenticis *longè varient.*

APHORISMVS 30.

Exemplum, *quod* Ætas Contemporanea, *aut* Proxima *reſpuit, cùm* Calus *ſubinde recurreret, non facilè admittendum eſt. Neque enim tantum pro illo facit, quod Homines illud quandóque vſurparunt; quam contra, quod Experti reliquerunt.*

APHORISMVS 31.

Exempla *in* Conſilium adhibentur, *non vtique* iubent, *aut* imperant. *Igitur ita regantur, vt* Auctoritas præteriti Temporis *flectatur ad* Vſum præſentis.

Atque de Informatione ab exemplis, vbi Lex deficit, hæc dicta ſint. Iam dicendum de Curijs Prætorijs, & Cenſorijs.

De

De Curijs Prætorijs & Censorijs.

APHORISMVS 32.

CVriæ *iunto &* Iurisdictiones, *quæ statuant ex Arbitrio boni Viri, & Discretione sanâ, vbi* Legis Norma *deficit.* Lex *enim, (vt antea dictum est) non sufficit* Casibus; *sed ad ea, quæ plerumque accidunt, aptatur. Sapientissima autem Res* Tempus, *(vt ab Antiquis dictum est) & nouorum* Casuum *quotidie Auctor, & Inuentor.*

APHORISMVS 33.

Interueniunt autem noui Casus, *& in* Criminalibus; *qui Pœnâ inaigent; & in* Ciuilibus, *qui Auxilio.* Curias, *quæ ad priora illa respiciunt,* Censorias; *quæ ad Posteriora,* Prætorias *appellamus.*

APHORISMVS 34.

Habento Curiæ Censoriæ *Iurisdictionem & Potestatem, non tantùm* noua Delicta *puniendi, sed etiàm* Pœnas à Legibus constitutas, *pro* Delictis veteribus *augendi; si* Casus *fuerint odiosi, & Enormes, modò non sint Capitales. Enorme enim, tanquàm Nouum est.*

APHORISMVS 35.

Habeant similiter Curiæ Prætoriæ *Potestatem, tam Subueniendi contra* Rigorem Legis, *quam Supplendi* Defectum Legis. *Si enim porrigi debet Remedium ei, quem* Lex præterijt; *multò magis ei, quem* vulnerauit.

APHORISMVS 36.

Curiæ *ista* Censoriæ, *&* Prætoriæ *omninò intra* Casus enormes *&* extraordinarios *se continento; nec* Iurisdictiones ordinarias *inuadunto; Ne fortè tendat res ad* Supplantationem Legis, *magis quam ad* Supplementum.

APHORISMVS 37.

Iurisdictiones *istæ, in* Supremis *tantùm* Curijs *residento, nec ad* Inferiores *communicantor. Parùm enim abest, à*

Potestate Leges *Condendi, Potestas eas Supplendi, aut Extendendi, aut Moderandi.*

APHORISMVS 38.

At Curiæ *illæ* vni Viro *ne committantur, sed ex* Pluribus *constent. Nec* Decreta *exeant cum* Silentio; *sed* Iudices Sententiæ *suæ* Rationes *adducant, idque* palàm, *atque astante* Coronâ: *vt quod ipsâ Potestate sit liberum, Famâ tamen & Existimatione sit circumscriptum.*

APHORISMVS 39.

Rubricæ Sanguinis *ne sunto; Nec de* Capitalibus, *in quibuscunque* Curijs, *nisi ex* Lege notâ & certa, *pronunciato. Indixit enim Mortem Deus ipse priùs; posteà inflixit. Nec Vita eripienda nisi ei, qui se in suam Vitam peccare priùs nosset.*

APHORISMVS 40.

In Curijs Censorijs *Calculum tertium dato; vt Iudicibus non imponatur Necessitas, aut* Absoluendi, *aut* Condemnandi; *sed etiàm vt* non Liquere *pronunciare possint. Etiàm* Censoria *non tantùm* Pœna, *sed* & Nota *esto: Scilicet, quæ non infligat* Supplicium, *sed aut in* Admonitionem *desinat, aut Reos* Ignominiâ leui, & *tanquàm* Rubore *castiget.*

APHORISMVS 41.

In Curijs Censorijs, *omnium* magnorum Criminum, & Scelerum, Actus Inchoati, & Medij, *puniuntor*; *licet non sequatur* Effectus Consummatus: *Isque sit earum* Curiarum *Visus vel maximus: Cùm & Seueritatis interfit, Initia Scelerum puniri*; & *Clementiæ, Perpetrationem eorum* (*puniendo Actus medios*) *intercipi.*

APHORISMVS 42.

Cauendù inprimis, ne in Curijs Prætorijs, *præbeatur Auxilium in* Casibus, *quos* Lex, *non tam* omisit, *quam pro* Leuibus contempsit, *aut pro* Odiosis Remedio indignos iudicauit.

APHORISMVS 43.

Maximè omnium interest Certitudinis Legum (*de quâ*

quàm nunc agimus,) ne Curiæ Prætoriæ *intumescant & exundent in tantum, vt Prætexta* Rigoris Legum mitigandi, *etiam* Robur, & Neruos *ijs incidant, aut laxent; omnia trahendo ad Arbitrium.*

APHORISMVS 44.

Decernendi *contra* Statutum expressum, *sub vllo æquitatis Prætexta*, Curijs Prætorijs *Ius ne esto. Hoc enim si fieret*, Iudex *prorsus transiret in* Legislatorem, *atque omnia ex Arbitrio penderent.*

APHORISMVS 45.

Apud nonnullos receptum est, vt Iurisdictio, *quæ decernit secundum* Æquum & Bonum; *atque illa altera, quæ procedit secundum* Ius strictum, ijsdem Curijs *deputentur: Apud alios autem, vt* diuersis. *Omninò placet* Curiarum Separatio. *Neque enim seruabitur* Distinctio Casuum, *si fiat* Commixtio Iurisdictionum: *Sed* Arbitrium Legem *tandem trahet.*

APHORISMVS 46.

Non sine Causâ in Vsum venerat apud Romanos, Album Prætoris, *in quo præscripsit, & publicauit, quomodò ipse Ius dicturus esset. Quo Exemplo* Iudices *in* Curijs Prætorijs, *Regulas sibi certas, (quantum fieri potest) proponere, easque publicè affigere debent. Etenim optima est* Lex, *quæ minimum relinquit Arbitrio Iudicis; Optimus Iudex, qui minimum sibi.*

Verùm de Curijs istis fusiùs tractabimus, cùm ad locum de Iudicijs veniemus; Obitèr tantùm iam locuti de ijs, quatenùs Expediant, & suppleant Omissa à Lege.

De Retrospectione Legum.

APHORISMVS 47.

EST *& aliud Genus* Supplementi Casuum omissorum, *cùm* Lex Legem superuenit, *atque simul* Casus Omissos

sos *trahit. Id fit in* Legibus, *siue* Statutis, *quæ* retrospiciunt, *vt vulgò loquuntur. Cuius Generis* Leges, *rarò, & magnâ cum* Cautione, *sunt adhibendæ. Neque enim placet* Ianus *in* Legibus.

APHORISMVS 48.

Qui Verba, *aut* Sententiam Legis, Captione, *&* Fraude *eludit, & circumscribit, dignus est, qui etiàm à* Lege sequente *innodetur. Igitur in* Casibus Fraudis, *&* Euasionis dolosæ, *iustum est, vt* Leges retrospiciant, *atque alteræ alteris in subsidijs sint; vt qui* Dolos *meditatur, & Euersionem* Legum Præsentium, *saltèm à* Futuris *metuat.*

APHORISMVS 49.

Leges, *quæ* Actorum, *&* Instrumentorum *veras Intentiones, contra* Formularum *aut* Solennitatum *Defectus, roborant & confirmant, rectissimè Præterita complectuntur.* Legis *enim, quæ* retrospicit, *Vitium vel præcipuum est, quod* Perturbet. *At huiusmodi* Leges confirmatoriæ, *ad Pacem & Stabilimentum eorum, quæ transacta sunt, spectant. Cauendum tamen est, ne conuellantur Res iudicatæ.*

APHORISMVS 50.

Diligentèr attendendum, ne eæ Leges *tantùm ad* Præterita respicere *putentur, quæ* Anteacta infirmant: *Sed & eæ, quæ* futura prohibent *&* restringunt, *cum* præteritis *necessariò* connexa. *Veluti, si quæ* Lex *Artificibus aliquibus interdicat, ne Mercimonia sua in* Posterum *Vendant: Hæc sonat in* posterum, *sed operatur in* Præteritum: *Neque enim illis aliâ Ratione victum quærere iam integrum est.*

APHORISMVS 51.

Lex Declaratoria *omnis, licet non habet* Verba de Præterito, *tamen ad* Præterita, *ipsâ vi* Declarationis, *omninò trahitur. Non enim tum incipit* Interpretatio *cùm* declaratur, *sed efficitur tanquàm* Contemporanea *ipsi* Legi. *Itaque* Leges Declaratorias *ne ordinato, nisi in Casibus, vbi* Leges *cum Iustitiâ* retrospicere *possint.*

Hîc verò eam Partem absoluimus, quæ tractat de Incertitudine

certitudine Legum vbi inuenitur Lex nulla. Iam dicendum est de alterâ illâ Parte, vbi scilicet Lex extat aliqua, sed perplexa, & obscura.

De Obscuritate Legum.

APHORISMVS 52.

OBscuritas Legum, *à quatuor Rebus, Originem ducit; vel ab* Accumulatione Legum nimiâ, *præsertim admixtis Obsoletis*. Vel à Descriptione earum ambiguâ, *aut nimis perspicuâ, & dilucidâ: vel à* Modis Enucleandi Iuris neglectis, *aut non benè institutis: vel denique, à* Contradictione & Vacillatione Iudiciorum.

De Accumulatione Legum nimiâ.

APHORISMVS 53.

DIcit *Propheta;* Pluet super eos Laqueos. *Non sunt autem peiores* Laquei, *quam* Laquei Legum, *præsertim* Pœnalium; *Si numero immensæ, & Temporis Decursu inutiles, non* Lucernam pedibus *præbeant, sed* Retia *potiùs obijciant.*

APHORISMVS 54.

Duplex in vsum venit Statuti noui *condendi Ratio: Altera* Statuta priora *circa idem Subiectum* confirmat & roborat; *dein nonnulla* addit *aut* mutat. *Altera* abrogat & delet *cuncta, quæ antè ordinata sunt, & de* Integro Legem nouam & vniformem substituit. *Placet posterior Ratio. Nam ex priore Ratione, Ordinationes deueniunt complicatæ & perplexæ; & quod instat agitur sanè, sed* Corpus Legum *interim redditur vitiosum. In posteriore autem, maior certè est adhibenda Diligentia, dum de* Lege *ipsa deliberatur; Et anteacta scilicet euoluenda, & pensitanda, antequàm* Lex *feratur: Sed optimè procedit per hoc* Legum Concordia *in futurum.*

APHORISMVS

APHORISMVS 55.

Erat in more apud Athenienſes, *vt* contraria Legum Capita, (*quæ Anti-Nomias vocant*) *quotannis à ſex Viris* examinarentur, *& quæ* reconciliari *non poterant*, proponerentur populo, *vt de illis* certum *aliquid* ſtatueretur. *Ad quorum exemplum, ij, qui Poteſtatem in ſingulis Politijs* Legum *condendarum habent, per Triennium, aut Quinquennium, aut prout videbitur*, Anti-Nomias *retractanto. Eæ autem à viris, ad hoc delegatis, priùs inſpiciantur, & præparentur, & demùm Comitijs exhibeantur; vt quod placuerit, per Suffragia ſtabiliatur, & figatur.*

APHORISMVS 56.

Neque verò contraria Legum Capita reconciliandi, *& omnia* (*vt loquuntur*) Saluandi, *per Diſtinctiones ſubtiles, & quæſitas, nimis ſedula aut anxia Cura eſto. Ingenij enim hæc tela eſt: Atque vtcunque Modeſtiam quandam & Reuerentiam præ ſe ferat, inter noxia tamen cenſenda eſt; vtpote quæ reddat* Corpus vniuerſum Legum *varium, & malè conſutum. Melius eſt prorsùs, vt ſuccumbant Deteriora, & Meliora ſtent ſola.*

APHORISMVS 57.

Obſoletæ Leges, *& quæ abierunt in Deſuetudinem, non minùs quam* Anti-Nomiæ, *proponantur* à Delegatis *ex officio tollendæ. Cùm enim* Statutum expreſſum *regulariter deſuetudine non abrogetur, fit vt ex Contemptu Legum Obſoletarum, fiat nonnulla Auctoritatis Iactura etiàm in reliquis: Et ſequitur Tormenti illud genus* Mezentij, *vt* Leges viuæ in complexu Mortuarum perimantur. *Atque omninò cauendum eſt à* Gangrænâ *in* Legibus.

APHORISMVS 58.

Quin & in Legibus & Statutis obſoletis, *nec nouiter promulgatis*, Curijs Prætorijs *interim contra eas decernendi Ius eſto. Licet enim non malè dictum ſit*, Neminem oportere Legibus eſſe Sapientiorem, *tamen intelligatur hoc de* Legibus, *cùm* euigilent, *non cùm* dormitent. *Contra*

Recentiora

Recentiora verò Statuta (*quæ* Iuri publico *nocere deprehenduntur*) *non vtique* Prætoribus, *sed* Regibus, & Sanctioribus Consilijs, & Supremis Potestatibus *auxilium præbendi Iuris esto: Earum Executionem per Edicta aut Acta suspendendo, donec redeant Comitia, aut huiusmodi Cœtus, qui potestatem habeant eas abrogandi; Ne Salus Populi interim periclitetur.*

De nouis Digestis Legum.

APHORISMVS 59.

QVod si Leges *aliæ super aliis* Accumulatæ, *in tam vasta excreuerint Volumina, aut tantâ confusione laborauerint, vt eas de integro retractare, & in Corpus sanum, & habile redigere, ex Vsu sit; Id ante omnia agito; atque Opus eiusmodi Opus Heroicum esto: Atque Auctores talis Operis, inter Legislatores, & Instauratores, ritè & meritò numerantor.*

APHORISMVS 60.

Huiusmodi Legum Expurgatio, & Digestum nouum, *quinque rebus absoluitur. Primò, omittantur* Obsoleta, *quæ* Iustinianus Antiquas Fabulas *vocat. Deinde ex* Anti-Nomijs recipiantur probatissimæ, aboleantur contrariæ. *Tertiò* Homoio-Nomiæ, *siue* Leges quæ idem sonant, *atque nil aliud sunt, quam Iterationes eiusdem rei*, expungantur; *atque* vna quæpiam ex ijs, *quæ maximè est perfecta*, retineatur *vice omnium. Quartò, si quæ* Legum nihil determinent, *sed* Quæstiones *tantùm* proponant, *easque relinquant indecisas, similiter* facessant. *Postremò, quæ* verbosæ *inueniuntur, & nimis* Prolixæ, contrahantur magis in arctum.

APHORISMVS 61.

Omninò verò ex vsu fuerit, in nouo Digesto Legum, Leges *pro* Iure Communi receptas, *quæ tanquàm immemoriales sunt in Origine suâ; atque ex alterâ parte,* Statu-

ra de Tempore in Tempus superaddita; *seorsùm digerere & componere: Cùm in plurimis rebus, non eadem sit, in Iure dicendo*, Iuris Communis, & Statutorum *Interpretatio, & Administratio. Id quod fecit* Trebonianus *in* Digesto, & Codice.

APHORISMVS 62.

Verùm, in huiusmodi Legum Regeneratione, *atque* Structurâ nouâ, veterum Legum, *atque* Librorum Legis Verba *prorsùs & Textum retineto: Licet per* Centones, & Portiones exiguas *eas excerpere necesse fuerit: Ea deinde ordine contexito. Etsi enim fortasse commodiùs, atque etiàm, si ad rectam Rationem respicias, melius hoc transigi posset per Textum nouum, quam per huiusmodi Consarcinationem; tamen in* Legibus, *non tam* stilus, & Descriptio, *quam* Auctoritas, & *huius Patronus* Antiquitas *spectanda est. Aliàs videri possit huiusmodi Opus* Scholasticum *potius quiddam, &* Methodus, *quam* Corpus Legũ Imperantiũ.

APHORISMVS 63.

Consultum fuerit in nouo Digesto Legum, Vetera Volumina *non prorsùs* deleri, *& in Obliuionem cedere, sed in* Bibliothecis *saltèm* manere; *licet Vsus eorum vulgaris & promiscuus prohibeatur. Etenim in Causis grauioribus, non abs re fuerit,* Legum *Præteritarum Mutationes, & Series, consulere & inspicere; ac certè solenne est Antiquitatem Præsentibus aspergere.* Nouum *autem huiusmodi* Corpus Legum, *ab iis, qui in Politijs singulis habent Potestatem Legislatoriam, prorsùs confirmandum est; ne fortè prætextu* Veteres Leges *digerendi,* Leges nouæ *imponantur occultò.*

APHORISMVS 64.

Optandum esset, vt huiusmodi Legum Instauratio, *illis* Temporibus *susciperetur, quæ* Antiquioribus, *quorum Acta & Opera retractant,* Literis & Rerum Cognitione *præstiterint. Quod secùs in* Opere Iustiniani *euenit. Infelix Res namque est, cùm ex Iudicio & Delectu Ætatis minùs Prudentis & eruditæ,* Antiquorum Opera *mutilantur,*

lentur, & recomponantur. Verumtamen sæpè Necessarium *est, quod non* Optimum.

Atque de Legum Obscuritate, quæ à nimiâ, & confusâ earum Accumulatione fit, hæc dicta sint. Iam de Descriptione earum, ambiguâ & obscurâ, dicendum.

De Descriptione Legum perplexâ, & Obscurâ.

APHORISMVS 65.

DEscriptio Legum obscura *oritur, Aut ex* Loquacitate & Verbositate earum; *Aut rursùs ex* Breuitate nimiâ; *Aut ex* Prologo Legis, cum ipso Corpore Legis, pugnante.

APHORISMVS 66.

De Obscuritate *verò* Legum, *quæ ex earum* Descriptione praua *oritur, iam dicendum est.* Loquacitas, *quæ in perscribendo Leges in vsum venit, &* Prolixitas, *non placet. Neque enim, quod vult & captat, vllo modo assequitur, sed contrarium potiùs. Cùm enim Casus singulos particulares, verbis appositis & proprijs, persequi & exprimere contendat, maiorem inde sperans certitudinem; Econtrà Quæstiones multiplices parit de Verbis; vt difficiliùs procedat Interpretatio secundum* Sententiam Legis, (*quæ sanior est & verior*) *propter* Strepitum Verborum.

APHORISMVS 67.

Neque propterea nimis Concisa & Affectata Breuitas, *Maiestatis gratiâ, & tanquàm magis Imperatoria, probanda est; præsertim his Seculis, ne fortè sit* Lex *instar* Regulæ Lesbiæ. *Mediocritas ergo affectanda est; & Verborum exquirenda generalitas, benè terminata; quæ licet* Casus comprehensos *non sedulò persequatur, attamen* non comprehensos *satis perspicuè excludat.*

APHORISMVS 68.

In Legibus *tamen, atque* Edictis Ordinarijs & Politicis,

ticis, *in quibus, vt plurimum, nemo Iurisconsultum adhibet, sed suo Sensui confidit, Omnia* fusiùs explicari *debent, & ad captum vulgi, tanquàm digito monstrari.*

APHORISMVS 69.

Neque nobis Prologi Legum, *qui inepti olim habiti sunt, &* Leges *introducunt* Disputantes, *non* Iubentes, *vtique placerent, si priscos Mores ferre possemus. Sed* Prologi isti Legum *plerunque (vt nunc sunt Tempora) necessariò adhibentur, non tam ad* Explicationem Legis, *quam instar* Suasionis, *ad* perferendam Legem *in* Comitijs ; *& rursùs ad* satisfaciendum Populo. *Quantum fieri potest tamen* Prologi *euitentur, &* Lex *incipiat à* Iussione.

APHORISMVS 70.

Intentio & Sententia Legis, *licet ex* Præfationibus, & Præambulis *(vt loquuntur) non malè quandóque eliciatur; Attamen* Latitudo *aut* Extensio *eius, ex illis minimè peti debet. Sæpè enim* Præambulum *arripit nonnulla ex maximè plausibilibus, & Speciosis ad Exemplum, cùm* Lex *tamen multò plura complectatur : Aut contra,* Lex *restringit, & limitat complura, cuius Limitationis rationem, in* Præambulo *inseri, non fuerit Opus. Quare* Dimensio & Latitudo Legis *ex* Corpore Legis *petenda. Nam* Præambulum, *sæpè aut vltrà aut citrà cadit.*

APHORISMVS 71.

Est vero Genus perscribendi Leges *valdè vitiosum. Cùm scilicet* Casus, *ad quem* Lex *collimat, fusè exprimitur in* Præambulo : *Deinde ex Vi* Verbi (Talis) *aut huiusmodi Relatiui,* Corpus Legis *retrò vertitur in* Præambulum, *vnde* Præambulum *inseritur, & incorporatur ipsi* Legi : *Quod & obscurum est, & minùs tutum, quia non eadem adhiberi consueuit Diligentia, in ponderandis & examinandis Verbis* Præambuli, *quæ adhibetur in* Corpore *ipsius Legis.*

Hanc partem de Incertitudine Legum, quæ ex malâ Descriptione ipsarum Ortum habet, fusiùs tractabimus, quandò de Interpretatione Legum posteà agemus. Atque

que de Descriptione Legum Obscurâ hæc dicta sint; Iam de Modis enucleandi Iuris dicendum.

De Modis Enucleandi Iuris, & tollendi Ambigua.

APHORISMVS 72.

MOdi Enucleandi Iuris, & Tollendi Dubia, *quinque sunt. Hoc enim fit, Aut per* Perscriptiones Iudiciorum; *Aut per* Scriptores Authenticos; *Aut per* Libros Auxiliares; *Aut per* Prælectiones; *Aut per* Responsa, *siue* Consulta Prudentum. *Hæc omnia, si benè instituantur, præstò erunt magna* Legum Obscuritati *Subsidia.*

De perscriptione Iudiciorum.

APHORISMVS 73.

ANte omnia, Iudicia reddita *in* Curijs Supremis & *Principalibus, atque* Causis Grauioribus, *præsertim* dubijs, *quæque aliquid habent* Difficultatis, *aut* Nouitatis, *diligenter, & cum fide excipiunto.* Iudicia *enim* Anchoræ Legum sunt, *vt* Leges Reipub.

APHORISMVS 74.

Modus *huiusmodi* Iudicia excipiendi, *& in* Scripta referendi, *talis esto.* Casus *præcisè*, Iudicia *ipsa exactè perscribito;* Rationes Iudiciorum, *quas adduxerunt Iudices, adijcito*; Casuum, *ad Exemplum adductorum*, Auctoritatem, *cum* Casibus Principalibus, *ne commisceto*; *De* Aduocatorum Perorationibus, *nisi quidpiam in ijs fuerit admodùm eximium, sileto.*

APHORISMVS 75.

Personæ, *quæ huiusmodi* Iudicia *excipiant, ex* Aduocatis *maximè* doctis *sunto,* & Honorarium liberale *ex* Publico *excipiunto.* Iudices *ipsi ab huiusmodi* Perscriptionibus

bus *abſtinento; ne fortè Opinionibus proprijs addicti, & Auctoritate propriâ freti, Limites* Referendarij *tranſcendant.*

APHORISMVS 76.

Iudicia *illa, in* Ordine, *&* Serie Temporis, *digerito; non per* Methodum *&* Titulos. *Sunt enim* Scripta *eiuſmodi, tanquàm* Hiſtoriæ, *aut* Narrationes Legum. *Neque ſolùm* Acta *ipſa, ſed &* Tempora *ipſorum,* Iudici Prudenti, *Lucem præbent.*

De Scriptoribus Authenticis.

APHORISMVS 77.

EX Legibus ipſis, *quæ* Ius commune *conſtituunt; Deinde, ex* Conſtitutionibus *ſiue* Statutis; *Tertio loco, ex* Iudicijs Perſcriptis, Corpus Iuris *tantummodò conſtituitor. Præter illa, alia* Authentica, *aut nulla ſunto, aut parcè recipiuntor.*

APHORISMVS 78.

Nihil tam intereſt Certitudinis Legum, (*de quâ nunc tractamus*) *quam vt* Scripta Authentica, *intra* Fines moderatos *coerceantur, & faceſſat* Multitudo *enormis,* Auctorum *&* Doctorum in Iure; *vnde laceratur Sententia Legum, Iudex fit attonitus, Proceſſus Immortales, atque Aduocatus ipſe, cùm tot Libros perlegere, & vincere non poſſit, Compendia ſectatur.* Gloſſa *fortaſsè aliqua bona; & ex* Scriptoribus Claſſicis Pauci, *vel potiùs* Scriptorum paucorum pauculæ Portiones, *recipi poſſint pro* Authenticis. *Reliquorum nihilominùs maneat vſus nonnullus in* Bibliothecis, *vt eorum* Tractatus *inſpiciunt* Iudices, *aut* Aduocati, *cùm opus fuerit: Sed in Cauſsis agendis, in Foro citare eos non permittitor, nec in Auctoritatem tranſeunto.*

De

De Libris Auxiliaribus.

APHORISMVS 79.

AT Scientiam Iuris, & Practicam, Auxiliaribus Libris *ne nudamus, sed potiùs instruunto. Ij Sex in genere sunto.* Institutiones. De Verborum significatione. De Regulis Iuris. Antiquitates Legum. Summæ. Agendi Formulæ.

APHORISMVS 80.

Præparandi sunt Iuuenes, & Nouitij, *ad Scientiam, & Arduæ Iuris, altiùs & commodiùs haurienda, & imbibenda, per* Institutiones. Institutiones *illas, ordine claro, & perspicuo componito. In illis ipsis, vniuersum* Ius Priuatum *percurrito; non alia omittendo, in alijs plus satis immorando, sed ex singulis quædam breuitèr delibando, vt ad* Corpus Legum *perlegendum accessuro, nil se ostendat prorsùs nouum, sed leui aliquâ notione præceptum.* Ius Publicum *in* Institutionibus *ne attingito, verùm illud ex* Fontibus *ipsis hauriatur.*

APHORISMVS 81.

Commentarium *de* Vocabulis Iuris *conficito. In Explicatione ipsorum, & Sensu reddendo, ne curiosè nimis aut laboriosè versator. Neque enim hoc agitur, vt* Diffinitiones Verborum *quærantur exactè, sed* Explicationes *tantùm, quæ legendis* Iuris Libris *viam aperiant faciliorem.* Tractatum *autem istum, per* Literas Alphabeti *ne digerito: Id* Indici *alicui relinquito: sed collocentur simul Verba, quæ circa eandem rem versantur; vt Alterum Alteri sit iumamento ad intelligendum.*

APHORISMVS 82.

Ad Certitudinem Legum *facit, (si quid aliud)* Tractatus *bonus & diligens, de* Diuersis Regulis Iuris. *Is dignus est, qui maximis Ingenijs, & Prudentissimis Iure consultis, committatur. Neque enim placent, quæ in hoc genere extant. Colligendæ autem sunt* Regulæ, *non tantùm notæ, & vulgatæ,*

vulgatæ, sed & aliæ magis subtiles & reconditæ, quæ ex Legum, & Rerum Iudicatarum *Harmoniâ extrahi possint; quales in* Rubricis *optimis quandóque inueniuntur: sunt-que Dictamina Generalia Rationis, quæ per Materias* Legis *diuersas percurrunt, & sunt tanquàm* Saburra Iuris.

APHORISMVS 83.

At singula Iuris Scita, *aut* Placita, *non intelligantur pro* Regulis, *vt fieri solet satis imperitè. Hoc enim si reciperetur, quot* Leges, *tot* Regulæ. Lex *enim nil aliud, quam* Regula Imperans. *Verùm eas pro* Regulis *habeto, quæ in Formâ ipsâ Iustitiæ hærent: vnde, vt plurimùm, per* Iura Ciuilia *diuersarum Rerumpub. eædem* Regulæ *ferè reperiuntur; nisi fortè propter Relationem ad Formas Politiarum varient.*

APHORISMVS 84.

Post Regulam, *breui & solido verborum complexu enuntiatam, adijciantur* Exempla, & Decisiones Caluum, *maximè luculentæ ad* Explicationem; Distinctiones, & Exceptiones *ad* Limitationem; Cognata *ad* Ampliationem *eiusdem* Regulæ.

APHORISMVS 85.

Rectè iubetur, vt non ex Regulis Ius *sumatur; sed ex* Iure *quod est*, Regula *fiat. Neque enim ex* Verbis Regulæ *petenda est Probatio, ac si esset* Textus Legis. Regula *enim* Legem (*vt* Acus Nautica Polos) indicat, *non* statuit.

APHORISMVS 86.

Præter Corpus *ipsum* Iuris, *iuuabit etiam* Antiquitates Legum *inuisere; quibus licet euanuerit* Auctoritas, *manet tamen* Reuerentia. *Pro* Antiquitatibus *autem* Legum *habeantur* Scripta *circa* Leges & Iudicia; *siue illa fuerint edita, siue non, quæ ipsum* Corpus Legum *tempore præcesserunt. Earum siquidèm Iactura faciendanon est. Itaque ex ijs, vtilissima quæque excerpito (multa enim inuenientur inania & friuola) eáque in vnum Volumen redigito: Ne*

Antiquæ

Antiquæ Fabulæ, *vt loquitur* Tribonianus, *cum* Legibus *ipsis miscentur.*

APHORISMVS 87.

Practicæ *verò plurimùm interest, vt* Ius vniuersum *digeratur ordine, in* Locos *&* Titulos; *Ad quos subitò* (*prout debitur Occasio*) *recurrere quis possit, veluti in promptuarium paratum ad præsentes Vsus. Huiusmodi* Libri Summarum, *& ordinant Sparsa, & abbreuiant Fusa & Prolixa in* Lege. *Cauendum autem est, ne* Summæ *istæ, reddant Homines promptos ad* Practicam, Cessatores *in* Scientiâ *ipsâ. Earum enim Officium est tale, vt ex ijs* recolatur Ius, *non* perdiscatur. Summæ *autem omnino, magnâ Diligentiâ, Fide, & Iudicio, sunt conficiendæ, ne furtum faciant* Legibus.

APHORISMVS 88.

Formulas Agendi *diuersas, in vno quoque genere colligito. Nam &* Practicæ *hoc interest, & certè pandunt illæ Oracula & Occulta* Legum. *Sunt enim non pauca, quæ latent in* Legibus: *At in* Formulis Agendi, *meliùs & fusiùs perspiciuntur; instar* Pugni, *&* Palmæ.

De Responsis & Consultis.

APHORISMVS 89.

DVbitationes Particulares, *quæ de tempore in tempus emergunt, dirimendi & soluendi, aliqua Ratio iniri debet. Durum enim est, vt ij, qui ab Errore cauere cupiant, Ducem Viæ non inueniant; Verùm vt Actus ipsi periclitentur, neque fit aliquis ante Rem peractam Iuris prænoscendi Modus.*

APHORISMVS 90.

Responsa Prudentum, *quæ petentibus dantur de* Iure, *siue ab* Aduocatis, *siue à* Doctoribus, *tantâ valere Auctoritate, vt ab eorum Sententia,* Iudici *recedere non sit licitum, non placet.* Iura *à* Iuratis Iudicibus *sumunto.*

APHORISMVS 91.

Tentari Iudicia, *per* Cauſſas & Perſonas fictas, *vt eo modo experiantur Homines, qualis futura ſit* Legis Norma, *non placet. Dedecorat enim* Maieſtatem Legum, *& pro Præuaricatione quapiam cenſenda eſt.* Iudicia *autem aliquid habere ex* Scenâ *deforme eſt.*

APHORISMVS 92.

Iudicum *igitur ſolummodò, tam* Iudicia, *quam* Reſponſa & Conſulta *ſunto. Illa de* Litibus Pendentibus; *Hæc de* Arduis Iuris Quæſtionibus *in Theſi. Ea* Conſulta, *ſiue in* Priuatis Rebus, *ſiue in* Publicis, *à* Iudicibus *ipſis ne poſcito*; (*Id enim ſi fiat*, Iudex *tranſeat in* Aduocatum,) *ſed à* Principe, *aut* Statu. *Ab illis, ad* Iudices *demandentur*. Iudices *verò, tali Auctoritate freti, Diſceptationes Aduocatorum, vel ab his, quorum intereſt, adhibitorum, vel à Iudicibus ipſis, ſi opus ſit, aßignatorum, & Argumenta ex vtráque parte audiunto; & re deliberatâ* Ius *expediunto, & declaranto.* Conſulta *huiuſmodi inter* Iudicia *referunto & edunto, & paris Auctoritatis ſunto.*

De Prælectionibus.

APHORISMVS 93.

PRælectiones *de* Iure, *atque* Exercitationes *eorum, qui* Iuris *Studijs incumbunt, & Operam dant, ita inſtituuntor, & ordinantor, vt omnia tendant ad* Quæſtiones, & Controuerſias *de* Iure, ſedandas *potiùs, quam* excitandas. Ludus *enim (vt nunc fit) ferè apud omnes inſtituitur, & aperitur, ad* Altercationes, & Quæſtiones de Iure *multiplicandas, tanquàm oßentandi Ingenij cauſſâ. Atque hoc vetus eſt Malum. Etenim etiàm apud Antiquos gloriæ fuit, tanquàm per Sectas & Factiones, Quæſtiones complures de* Iure, *magis fouere, quam extinguere. Id ne fiat, prouidero.*

De

De Vacillatione Iudiciorum.

APHORISMVS 94.

VAcillant Iudicia, *vel propter* Immaturam & præfestinam Sententiam; *vel propter* Emulationem Curiarum; *vel propter* Malam & Imperitam perscriptionem Iudiciorum; *vel propter* Viam præbitam ad Rescissionem eorum nimis facilem & Expeditam. *Itaque prouidendum est*, vt Iudicia emanent, Maturâ deliberatione priùs habitâ; *Atque vt* Curiæ se inuicem reuereantur; *Atque vt* Iudicia perscribantur fidelitèr & prudentèr; *vtque* Via ad rescindenda Iudicia, sit Arcta, Confragosa, & *tanquàm* Muricibus strata.

APHORISMVS 95.

Si Iudicium *redditum fuerit, de* Casu *aliquo, in aliquâ* Curiâ Principali; *& similis* Casus *interuenerit, in aliâ* Curiâ; *ne procedito ad* Iudicium, *antequàm fiat* Consultatio, *in* Collegio aliquo Iudicum maiore. Iudicia *enim* reddita, *si fortè* rescindi *necesse sit*, *saltem* sepeliuntor cum Honore.

APHORISMVS 96.

Vt Curiæ *de* Iurisdictione *digladientur, & conflictentur, humanum quiddam est*; *eóque magis, quod per ineptam quandam Sententiam* (quod Boni & Strenui sit Iudicis ampliare Iurisdictionem Curiæ) *alatur planè ista Intemperies, & Calcar addatur, vbi Freno opus est. Vt verò, ex hac Animorum Contentione*, Curiæ, Iudicia *vtrobique reddita* (*quæ nil ad* Iurisdictionem *pertinent*) *libentèr rescindant, Intolerabile Malum*; *& à Regibus, aut Senatu, aut Politiâ planè vindicandum. Pessimi enim Exempli Res est*, *vt* Curiæ, *quæ pacem subditis præstant, inter se Duella exerceant.*

APHORISMVS 97.

Non facilis esto, aut procliuis, ad Iudicia rescindenda,

Aditus, per Appellationes, *aut* Impetitiones *de* Errore, *aut* Reuisus, *& similia. Receptum apud nonnullos est, vt* Lis trahatur, *ad* forum superius, *tanquam Res integra*; Iudicio *indè dato seposito, & planè suspenso. Apud alios verò, vt* Iudicium ipsum maneat *in suo* vigore, *sed* Executio *eius tantùm cesset: Neutrum placet; nisi* Curiæ, *in quibus* Iudicium *redditum fit, fuerint* humiles, *&* inferioris Ordinis: *Sed potiùs, vt &* Iudicium *stet, & procedat eius* Executio; *modo* Cautio *detur à* Defendente, *de* Damnis *&* Expensis, *si* Iudicium *fuerit rescissum.*

ATque hic *Titulus*, de *Certitudine Legum*, ad Exemplum *Digesti* reliqui (quod meditamur) sufficiet. Iam verò *Doctrinam Ciuilem* (quatenùs eam nobis tractare visum est) concluſimus, Atque vnà cum eâ *Philosophiam Humanam*; Sicut etiàm cum *Philosophiâ Humanâ*, *Philosophiam* in genere. Tandem igitur paululùm respirantes, atque ad ea, quæ præteructi sumus, Oculos retroflectentes; Hunc Tractatum noſtrum non absimilem esse censemus, Sonis illis & Præludijs, quæ prætentant Musici, dum Fides ad Modulationem concinnant: Quæ ipsa quidem Auribus ingratum quiddam & asperum exhibent; At in Cauſsâ sunt, vt quæ sequuntur omnia, sint suauiora: Sic nimirùm nos in Animum induximus, vt in Cytharâ Musarum concinnandâ, & ad Harmoniam veram redigendâ, operam nauaremus, quo ab Alijs posteà pulsentur Chordæ, meliore Digito, aut Plectro. Sanè, cùm nobis ante Oculos proponamus, Temporum horum Statum, in quibus *Literæ* iam tertiò, ad Mortales videntur redijsse; Et vnà diligentèr intueamur, quam varijs iam nos inuiserint inſtructæ Præsidijs, & Auxilijs; Qualia sunt, Ingeniorum noſtri temporis complurium Acumen & Sublimitas; Eximia illa Monumenta Scriptorum Veterum, quæ veluti tot Faces nobis prælucent; Ars Typographica, Libros cuiuscùnque

cuiuscunque Fortunæ Hominibus, largâ manu suppeditans; Oceani Sinus laxati, & Orbis ex omni Parte peragratus, vnde Experimenta plurima Priscis ignota comparuerunt, & ingens accessit Naturali Historiæ Cumulus; Otium, quo Ingenia optima, in Regnis & Prouincijs Europæ vbique abundant, cùm Negotijs minùs his in locis implicentur Homines, quam aut Græci, propter Populares Status, aut propter Ditionum Amplitudinem, Romani solebant; Pax, quâ fruitur hoc tempore Britannia, Hispania, Italia, etiàm nunc Gallia, & aliæ Regiones non paucæ; Consumptio & Exinanitio omnium, quæ videntur excogitari aut dici posse, circa Controuersias Religionis, quæ tot Ingenia iam diù diuerterunt, à cæterarum Artium Studijs; Summa & excellens Maiestatis tuæ Eruditio, cui (tanquàm Phœnici Volucres,) aggregant se vndique Ingenia; Proprietas denique illa inseparabilis, quæ *Tempus* ipsum sequitur, vt Veritatem indies parturiat; Hæc (inquam) cùm cogitamus, non possumus non in eam Spem Animum erigere, vt existimemus, Tertiam hanc *Literarum Periodum*, duas illas priores, apud *Græcos* & *Romanos*, longo interuallo superaturam: Modò saltèm Homines, & Vires suas, atque Defectus etiàm Virium suarum, probè & prudenter nosse velint; Atque alij ab alijs Inuentionis Lampada, non Contradictionis Torres accipiant; Atque Inquisitionem Veritatis, pro Incæpto Nobili, non pro Delectamento aut Ornamento putent; Atque Opes ac Magnificentiam impendant, in Res Solidas & eximias, non in Peruulgatas, & Obuias. Ad Labores meos quod attinet, si cui libeat in eorum Reprehensione, aut sibi, aut alijs placere, veterem certè, & vltimæ Patientiæ Petitionẽ exhibebunt illi; *Verbera, sed audi.* Reprehendant Homines, quantũ libuerit, modò attendant & perpendant, quæ dicuntur. Appellatio sanè legitima fuerit (licet Res fortasse minùs eâ indigebit) si à primis

Cogita-

Cogitationibus Hominum ad Secundas prouocetur, & ab Æuo præsenti ad Posteros. Veniamus nunc ad eam Scientiam, quâ caruerunt duæ illæ priscæ Temporum Periodi, (neque enim tanta illis Felicitas concessa est) *Sacram* dico & *diuinitùs Inspiratam Theologiam*; Cunctorum Laborum, ac Peregrinationum Humanarum Sabbatum, ac Portum Nobilissimum.

FRANCISCI

FRANCISCI BARONIS DE VERVLAMIO, VICE-COMITIS SANCTI ALBANI, *DE Dignitate & Augmentis Scientiarum* LIBER NONVS.

AD REGEM SVVM.

CAPVT I.

Partitiones Theologiæ Inſpiratæ *omittuntur*; *Tantùm Aditus ſit ad* Deſiderata *tria*; Doctrinam *de* Legitimo Vſu Rationis Humanæ *in* Diuinis; Doctrinam *de* Gradibus Vnitatis *in* Ciuitate Dei; *&* Emanationes Scripturarum.

IAm verò (Rex optime) cùm Carina parua, qualis noſtra eſſe potuit, vniuerſum Ambitum, tam veteris, quam noui Orbis, Scientiarum, circumnauigauerit, (quam fecundis ventis, & Curſu, Poſterorum ſit iudicium) quid ſupereſt, niſi vt Vota, tandem perfuncti, perſoluamus?

mus? At restat adhùc *Theologia Sacra*, siue *Inspirata*: Veruntamen si eam tractare pergamus, exeundum nobis foret è *Naviculâ Rationis Humanæ*, & transeundum in *Ecclesiæ Nauem*; Quæ sola *Acu Nauticâ Diuinâ* pollet, ad Cursum rectè dirigendum. Nequeenim sufficient amplius *Stellæ Philosophiæ*, quæ hactenùs præcipuè nobis affulserunt. Itaque par fore t, Silentium quoque in hâc re colere. Quamobrem *Partitiones Legitimas* circa eam omittemus; Pauca tamen, pro tenuitate nostrâ, etiàm in hanc conferemus, loco Votorum. Id eò magis facimus, quia in Corpore Theologiæ, nullam prorsùs Regionem, aut Tractum, planè Desertum, aut Incultum, inuenimus: Tanta fuit Hominum Diligentia, in seminandis, aut Tritico, aut Zizanijs.

Tres igitur proponemus, *Theologiæ Appendices*, quæ non de *Materiâ*, per *Theologiam, Informatâ*, aut *Informandâ*, sed tantum modò de *Modo Informationis*, tractent. Neque tamen, circa eos *Tractatus*, (vt in reliquis consueuimus) vel *Exempla* subiungemus, vel *Præcepta* dabimus. Id Theologis relinquemus. Sunt enim illa (vt diximus) instar Votorum tantùm.

1. *Prærogatiua Dei* totum Hominem complectitur; nec minùs ad *Rationem*, quam ad *Voluntatem Humanam*, extenditur: Vt Homo scilicet, in Vniuersum se abneget, & accedat Deo. Quare, sicut *Legi Diuinæ* obedire tenemur, licet reluctetur *Voluntas*; ita & *Verbo Dei* fidem habere, licet reluctetur *Ratio*. Etenim, si ea duntaxat credamus, quæ sunt *Rationi* nostræ consentanea, *Rebus* assentimur, non *Auctori*: Quod etiàm, suspectæ Fidei Testibus, præstare solemus. At *Fides* illa, quæ *Abrahamo imputabatur ad Iustitiam*, de huiusmodi Re extitit, quam Irrisui habebat *Sarah*: Quæ in hâc parte Imago quædam erat *Rationis Naturalis*. Quantò igitur, *Mysterium* aliquod *Diuinum*, fuerit magis absonum, & incredibile, tantò plus in *Credendo* exhibetur Honoris Deo,

&

& sit *Victoria Fidei* nobilior. Etiàm & Peccatores, quò magis conscientiâ suâ grauantur, & nihilominùs Fidem de salute suâ, in Dei Misericordiâ, collocant, eò Deum maiore afficiunt Honore: Omnis autem *Desperatio* Deo pro Contumeliâ est. Quinetiàm, si attentè rem perpendamus, dignius quiddam est *Credere*, quam *Scire*; qualitèr nunc *Scimus*. In *Scientiâ* enim, Mens humana patitur à Sensu, qui à Rebus Materiatis resilit; In *Fide* autem, Anima patitur ab Animâ; quæ est Agens dignius. Aliter se Res habet in *Statu Gloriæ*: Tunc siquidèm cessabit *Fides*, atque *Cognoscemus, sicut & Cogniti sumus*.

Concludamus igitur *Theologiam Sacram*, ex *Verbo* & *Oraculis Dei*, non ex *Lumine Naturæ*, aut *Rationis Dictamine*, hauriri debere. Scriptum est enim; *Cœli enarrant Gloriam Dei*: At nusquàm scriptum inuenitur; *Cœli enarrant Voluntatem Dei*. De illâ pronunciatur, *Ad Legem, & Testimonia, si non fecerint secundum Verbum istud*, &c. Neque hoc tenet tantùm, in *Grandibus* illis *Mysterijs*, De *Deitate*, *Creatione*, *Redemptione*; Verùm pertinet etiàm ad Interpretationem perfectiorem Legis Moralis; *Diligite Inimicos Vestros*; *Benefacite his qui Oderunt Vos* &c *Vt sitis Filij Patris Vestri, qui in cœlis est, qui pluit super Iustos & Iniustos*. Quæ certè Verba Plausum illum merentur, *Nec vox Hominem sonat*. Siquidem *Vox* est, quæ *Lumen Naturæ* superat. Quinetiam videmus Poetas Ethnicos, præsertim cùm patheticè loquantur, expostulare non rarò cum *Legibus*, & *Doctrinis Moralibus* (quæ tamen *Legibus Diuinis* multò sunt indulgentiores & solutiores) ac si Naturæ Libertati cum Malignitate quâdam repugnent;

——*Et quod Natura remittit*
Inuida Iura negant.——

Ita Dendamis Indus, ad Alexandri Nuntios; *Se inaudisse quidem aliquid, de nomine Pythagoræ, & aliorum Sapientum è Græciâ*; *Et credere illos fuisse Viros magnos*; *Vitio*

tamen illo laboraſſe, quod ſcilicet nimiâ in Reuerentiâ & Veneratione habuiſſent, rem quampiam phantaſticam, quam Legem & Morem vocitabant. Quare, nec illud dubitandum, magnam Partem *Legis Moralis*, ſublimiorem eſſe, quam quò *Lumen Naturæ* aſcendere poſſit. Veruntamen, quod dicitur, Habere Homines, etiàm ex *Lumine & Lege Naturæ*, Notiones nonnullas, *Virtutis, Vitij*; *Iuſtitiæ, Iniuriæ*; *Boni, Mali*; id veriſſimum eſt. Notandum tamen, *Lumen Naturæ*, duplici Significatione accipi. Primò, quatenùs oritur ex Senſu, Inductione, Ratione, Argumentis, ſecundum *Leges Cœli* ac *Terræ*: Secundò, quatenùs Animæ Humanæ interno affulget inſtinctu, ſecundum *Legem Conſcientiæ*; quæ Scintilla quædam eſt, & tanquàm Reliquiæ, Priſtinæ & Primitiuæ Puritatis. In quo poſteriore Senſu, præcipuè particeps eſt Anima, Lucis nonnullæ, ad Perfectionem intuendam & diſcernendam *Legis Moralis*; Quæ tamen Lux, non prorsùs clara ſit, ſed eiuſmodi, vt potiùs Vitia quadamtenùs redarguat, quam de Officijs plenè informet. Quare, *Religio*, ſiue Myſteria ſpectes, ſiue Mores, pendet ex *Reuelatione Diuinâ*.

Attamen vſus *Rationis Humanæ* in Spiritualibus, multiplex ſanè exiſtit, ac latè admodùm patet. Neque enim ſine Cauſsâ eſt, quod Apoſtolus Religionem appellauerit, *Rationalem Cultum Dei*. Recordetur quis Cæremonias & Typos veteris Legis; *Fuerunt illæ Rationales*, & Significatiuæ, longè diſcrepantes à Cæremonijs Idolatriæ, & Magiæ; quæ tanquàm Surdæ & Mutæ erant, nihil Docentes plerunque, imò ne innuentes quidem. Præcipuè *Chriſtiana Fides*, vt in omnibus, ſic in hoc ipſo eminet; quod Auream ſeruet Mediocritatem, circa Vſum *Rationis*, & *Diſputationis* (quæ *Rationis* proles eſt) inter Leges Ethnicorum, & Mahometi, quæ Extrema ſectantur. Religio ſiquidèm Ethnicorum, Fidei aut Confeſſionis conſtantis nihil habebat; Contrà in Religione Mahometi,

Mahometi, omnis Disputatio interdicta est: Ita vt Altera, Erroris vagi & multiplicis; Altera, vafræ cuiusdam & cautæ Impostura, Faciem præ se ferat; Cùm sancta *Fides Christiana*, *Rationis* vsum, & *Disputationem* (sed secundum debitos Fines) & recipiat, & reijciat.

Humanæ Rationis Vsus, in Rebus ad *Religionem* spectantibus, duplex est; Alter, in *Explicatione Mysterij*; Alter, in *Illationibus*, quæ inde deducuntur. Quod ad *Mysteriorum Explicationem* attinet, videmus non dedignari *Deum*, ad Infirmitatem Captûs nostri se demittere, *Mysteria* sua ita explicando, vt à nobis optimè ea possint percipi; Atque *Reuelationes* suas, in *Rationis* nostræ Syllepses & Notiones veluti inoculando; Atque *Inspirationes*, ad Intellectum nostrum aperiendum sic accommodando, quemadmodùm Figura Clauis aptatur Figuræ Seræ. Quà tamen in Parte, nobis ipsis deesse minimè debemus: Cùm enim *Deus* ipse, operâ *Rationis* nostræ, in *Illuminationibus* suis vtatur, etiàm nos eandem in omnes Partes versare debemus, quò magis capaces simus, ad *Mysteria* recipienda & imbibenda: Modò Animus, ad Amplitudinem *Mysteriorum*, pro Modulo suo, dilatetur; non *Mysteria* ad Augustias Animi constringantur.

Quantum verò ad *Illationes*, nosse debemus; Relinqui nobis Vsum *Rationis*, & *Ratiocinationis* (quoad *Mysteria*) secundarium quendam & Respectiuum, non Primitiuum & Absolutum. Postquàm enim *Articuli*, & *Principia Religionis*, iam in Sedibus suis fuerint locata, ita vt à *Rationis* Examine penitùs eximantur, tum demùm conceditur ab illis *Illationes* deriuare, ac deducere, secundum Analogiam ipsorum. In *Rebus* quidem *Naturalibus* hoc non tenet. Nam & ipsa *Principia* Examini subijciuntur; Per *Inductionem* (inquam) licet minimè per *Syllogismum*: Atque eadem illa nullam habent cum *Ratione* Repugnantiam, vt ab eodem Fonte, tum

primæ Propoſitiones, tum Mediæ, deducantur. Aliter fit in *Religione*; Vbi & primæ Propoſitiones Authypoſtatæ ſunt, atque per ſe ſubſiſtentes; Et rurſus, non reguntur ab illâ *Ratione*, quæ Propoſitiones conſequentes deducit. Neque tamen hoc fit in *Religione* ſolâ, ſed etiàm in alijs *Scientijs*, tam Grauioribus, quam Leuioribus; vbi ſcilicet Propoſitiones Primariæ *Placita* ſint, non *Poſita*: Siquidèm & in illis *Rationis* Vſus abſolutus eſſe non poteſt. Videmus Enim in *Ludis*, puta *Schaccorum*, aut Similibus, primas Ludi Normas, & Leges, merè poſitiuas eſſe, & ad Placitum; quas recipi, non in Diſputationem vocari, prorsùs oporteat: Vt verò vincas, & peritè Luſum inſtituas, id Artificioſum eſt & Rationale: Eodem modo fit & in *Legibus Humanis*: In quibus haud paucæ ſunt *Maximæ* (vt loquuntur) hoc eſt, *Placita mera Iuris*, quæ *Auctoritate* magis quam *Ratione* nituntur; Neque in Diſceptationem veniunt, Quid verò ſit iuſtiſſimum, non abſolutè, ſed relatiuè; (hoc eſt, ex Analogiâ illarum *Maximarum*,) id denùm Rationale eſt, & latum Diſputationi Campum præbet. Talis igitur eſt, *Secundaria* illa *Ratio*, quæ in *Theologiâ Sacrâ*, locum habet; quæ ſcilicet fundata eſt ſuper *Placita Dei*.

Sicut verò, *Rationis Humanæ* in *Diuinis*, *vſus* eſt duplex; ita & in eodem *Vſu*, duplex *Exceſſus*. Alter, cùm in *Modum Myſterij*, *curioſiùs*, quam par eſt, *inquiritur*; Alter, cùm *Illationibus*, *æqua tribuitur Auctoritas*, ac *Principijs* ipſis. Nam & *Nicodemi Diſcipulus* videri poſſit, qui Pertinaciùs quærat, *Quomodò poſſet Homo naſci cùm ſit Senex?* Et *Diſcipulus Pauli* neutiquàm cenſeri poſſit, qui non quandoque in Doctrinis ſuis inſerat; *Ego, non Dominus*: Aut illud, *Secundum Conſilium Meum*. Siquidèm *Illationibus* pleriſque Stilus iſte conueniet. Itaque nobis Res ſalubris videtur, & inprimis vtilis, ſi Tractatus inſtituatur Sobrius & Diligens, qui de *Vſu Rationis Humanæ* in *Theologicis* vtilitèr præcipiat, tanquàm *Diuina* quædam

quædam *Dialectica*. Vtpote, quæ futura sit, instar *Opiuæ* cuiusdam *Medicinæ*; quæ non modò Speculationum, quibus Schola interdùm laborat, Inania consopiat; Verùm etiàm, Controuersiarum Furores, quæ in Ecclesiâ Tumultus cient, nonnihil mitiget. Eiusmodi Tractatum, inter *Desiderata* ponimus; & *Sophronem*, siue de *Legitimo vsu Rationis Humanæ in Diuinis* nominamus.

2. Interest admodùm *Pacis Ecclesiæ*, vt *Fœdus Christianorum*, à *Seruatore* præscriptum, in duobus illis *Capitibus*, quæ nonnihil videntur discrepantia, benè & clarè explicetur: Quorum Alterum sic diffinit; *Qui non est nobiscum, est contra nos:* Alterum autem sic; *Qui contra nos non est, nobiscum est.* Ex his liquidò patet, Esse nonnullos Articulos, in quibus, qui dissentit, extra *Fœdus* statuendus sit: Alios verò, in quibus dissentire liceat, saluo *Fœdere*. Vincula enim Communionis Christianæ ponuntur, *Vna Fides, Vnum Baptisma*, &c. Non *Vnus Ritus, vna Opinio*. Videmus quoque *Tunicam Saluatoris*, Inconsutilem extitisse; *Vestem* autem *Ecclesiæ*, Versicolorem. *Paleæ* in Aristâ separandæ sunt à Frumento; At *Zizania* in Agro, non protinùs euellenda. *Moses*, cùm certantem reperisset Ægyptium cum Israelitâ, non dixit, *Cur certatis?* Sed Gladio euaginato Ægyptium interfecit: At cùm Israelitas duos certantes vidisset, quamuis fieri non potuit, vt vtrique Caussa iusta contingeret, ita tamen eos alloquitur; *Fratres estis, cur certatis?* His itaque perpensis, Magni videatur Res, & Momenti, & Vsûs esse, vt diffiniatur, qualia sint illa, & quantæ Latitudinis, quæ, ab Ecclesiæ Corpore, Homines penitùs diuellant, & à Communione Fidelium eliminent. Quod si quis putet, hoc iam pridèm factum esse, videat ille etiàm atque etiàm, quam sincerè & moderatè. Illud interìm verisimile est, eum qui *Pacis* mentionem fecerit, reportaturum Responsum illud Iehu, ad Nuntium,

Nuntium, (*Nunquid pax est Iehu?*) *Quid tibi & Paci? transi, & sequere me:* Cùm non *Pax*, sed *Partes*, plerisque Cordi sint. Nobis nihilominùs visum est, Tractatum de *Gradibus Vnitatis in Ciuitate Dei*, vt salubrem & vtilem, inter *Desiderata* reponere.

3. Cùm *Scripturarum Sacrarum*, circa *Theologiam informandam* tantæ sint Partes, de earum *Interpretatione* inprimis videndum. Neque nunc de *Auctoritate eas interpretandi* loquimur, quæ in Consensu Ecclesiæ firmatur; sed de *Modo Interpretandi*. Is duplex est; *Methodicus*, & *Solutus*. Etenim Latices isti Diuini, qui Aquis illis, ex Puteis Iacobi, in infinitum præstant, similibus ferè hauriuntur, & exhibentur Modis, quibus Aquæ Naturales ex Puteis solent: Hæ siquidèm, aut sub primum Haustum, in Cisternas recipiuntur, vnde per Tubos complures, ad Vsum commodè diduci possunt; Aut statim in Vasa infunduntur, subinde, prout opus est, vtendæ. Atque *Modus* ille prior *Methodicus*, *Theologiam* nobis tandèm peperit *Scholasticam*; per quam *Doctrina Theologica*, in *Artem*, tanquàm in *Cisternam*, collecta est; atque inde *Axiomatum* & *Positionum Riuuli*, in omnes Partes, sunt distributi. At in *Interpretandi Modo Soluto* duo interueniunt *Excessus*: Alter, *eiusmodi præsupponit in Scripturis Perfectionem*, vt etiàm omnis Philosophia ex earum Fontibus peti debeat; ac si Philosophia alia quæuis, Res profana esset & Ethnica. Hæc Intemperies in Scholâ Paracelsi præcipuè, nec-non apud alios inualuit: Initia autem eius à Rabbinis & Cabalistis defluxerunt. Verùm istiusmodi Homines, non id assequuntur quod volunt; Neque enim Honorem, vt putant, Scripturis deferunt; sed easdem potiùs deprimunt & polluunt. Cœlum enim Materiatum, & Terram, qui in *Verbo Dei* quæsiuerit (de quo dictum est; *Cœlum & Terra pertransibunt, Verbum autem meum non Pertransibit*) is sanè, Transitoria inter Æterna temere perse-

perſequitur. Quemadmodùm enim *Theologiam* in *Philoſophiâ* quærere, perinde eſt, ac ſi *Viuos queras inter Mortuos*; Ità econtrà *Philoſophiam* in *Theologiâ* quærere, non aliud eſt, quam *Mortuos quærere inter Viuos*. Alter autem *Interpretandi Modus* (quem pro *Exceſſu* ſtatuimus) videtur primo intuitu Sobrius & Caſtus; ſed tamen & *Scripturas* ipſas dedecorat, & plurimo *Eccleſiam* afficit detrimento. Is eſt (vt verbo dicamus) quandò *Scripturæ diuinitùs inſpiratæ*, eodem, quo *Scripta Humana, explicantur modo*. Meminiſſe autem oportet, *Deo* Scripturarum Auctori, duo illa patere, quæ Humana Ingenia fugiunt; *Secreta* nimirùm *Cordis*, & *Succeßiones Temporis*. Quamobrèm, cùm *Scripturarum Dictamina* talia ſint, vt ad *Cor* ſcribantur, & *omnium Seculorum Viciſſitudines* complectantur; cum æternâ & certâ Præſcientiâ omnium Hæreſium, Contradictionum, & Statûs Eccleſiæ varij & mutabilis, tum in Cõmuni, tum in Electis ſingulis, Interpretandæ non ſunt ſolummodò, ſecundum Latitudinẽ & obuiũ Senſum Loci; Aut reſpiciendo ad Occaſionem ex quâ Verba erant prolata; Aut præcisè ex Contextu Verborum Præcedentium & Sequentium; Aut contemplando Scopum Dicti Principalem; Sed ſic, vt intelligamus complecti eas, non ſolùm totaliter, aut collectiuè, ſed diſtributiuè, etiàm in Clauſulis & Vocabulis ſingulis, innumeros Doctrinæ Riuulos & Venas, ad Eccleſiæ ſingulas Partes, & Animas Fidelium, irrigandas. Egregiè enim obſeruatum eſt, quod *Reſponſa Saluatoris* noſtri, ad Quæſtiones non paucas, ex ijs quæ proponebantur non videntur ad rem, ſed quaſi impertinentia: Cuius rei Cauſſa duplex eſt; Altera, quod cùm *Cogitationes* eorum qui interrogabant, non ex *Verbis*, vt nos Homines ſolemus, ſed *immediatè*, & *ex ſeſe* cognouiſſet, ad *Cogitationes* eorum, non ad *Verba* reſpondit; Altera, quod non ad *eos* ſolùm locutus eſt, qui *tunc aderant*, ſed ad *Nos* etiàm *qui viuimus*, & ad *Omnis Æui ac Loci Homines*

mines, quibus *Euangelium* fuerit Prædicandum. Quod etiàm in alijs *Scripturæ Locis* obtinet.

His itaque Prælibatis, veniamus ad *Tractatum* eum, quem *Desiderari* statuimus. Inueniuntur profectò inter *Scripta Theologica*, *Libri Controuersiarum* nimiò plures; *Theologiæ* eius, quam diximus *Positiuam*, Massa ingens; *Loci Communes*; *Tractatus speciales*; *Casus Conscientiæ*; *Conciones* & *Homiliæ*; Denique prolixi plurimi in Libros Scripturarum *Commentarij*: Quod *Desideramus* autem est huiusmodi: *Collectio scilicet succincta, sana*, & cum Iudicio, *Annotationum*, & *Obseruationum*, super *Textus Scripturæ Particulares*; neutiquàm in Locos Communes excurrendo, aut Controuersias persequendo, aut in Artis Methodum eas redigendo; sed quæ planè Sparsæ sint, & Natiuæ. Res certè, in Concionibus doctioribus, se quandoque ostendens, quæ vt plurimùm non perennant; sed quæ in Libros adhùc non coaluit, qui ad Posteros transeant. Certè, quemadmodùm Vina, quæ sub primam Calcationem mollitèr defluunt, sunt suauiora, quam quæ à Torculari exprimuntur; quoniàm hæc ex Acino & Cute vuæ aliquid sapiant; Similitèr salubres admodùm, ac suaues sunt Doctrinæ, quæ, ex *Scripturis lenitèr expressis*, emanant; nec ad *Controuersias*, aut *Locos Communes*, trahuntur. Huiusmodi Tractatum *Emanationes Scripturarum* nominabimus.

Iam itaque mihi videor confeciſſe Globum exiguum *Orbis Intellectualis*, quam potui, fideliſſimè; Vnà cum Deſignatione & Deſcriptione earum Partium, quas Induſtriâ & Laboribus Hominum, aut non conſtantèr occupatas, aut non ſatis excultas, inuenio. Quo in Opere, ſicubi à Sententiâ Veterum receſſerim, intelligatur hoc factum eſſe, Animo *Proficiendi in Melius*, non *Innouandi*, aut *Migrandi in aliud*. Neque enim mihimetipſi, aut Argumento, quod in Manibus habeo, conſtare potui, niſi

nisi planè decretum mihi fuisset, *Aliorum Inuentis*, quantum in me fuerit, addere; Cùm tamen non minùs optauerim, etiàm *Inuenta mea*, ab Alijs, in posterum superari. Quam autem in hâc Re æquus fuerim, vel ex hoc apparet, quod Opiniones meas proposuerim vbique nudas, & inermes, neque alienæ Libertati, per Confutationes pugnaces, præiudicare contenderim. Nam in ijs, quæ recte à me posita sunt, subest Spes, id futurum, vt si in prima Lectione emergat Scrupulus, aut Obiectio; Ac in Lectione iteratâ, Responsum te vitrò sit exhibiturum: In ijs verò, in quibus mihi errare contigit, certus sum, nullam à me illatam esse vim Veritati, per Argumenta contentiosa; Quorum ea fere est Natura, vt Erroribus Auctoritatem concilient, rectè Inuentis derogent. Siquidem ex Dubitatione Error Honorem acquirit; Veritas patitur Repulsam. Inter im, in Mentem mihi venit Responsum illud Themistoclis, qui, cùm ex Oppido paruo Legatus quidam, magna nonnulla peroraſſet, Hominem perstrinxit; *Amice, verba tua Ciuitatem desiderant.* Certè obijci mihi rectissimè posse existimo, quod Verba mea *Seculum* desiderent. *Seculum* fortè *integrum*, ad Probandum; *Complura* autem *Secula*, ad Perficiendum. Attamen, quoniàm etiàm Res quæque maximæ Initijs suis debentur, mihi satis fuerit scuisse *Posteris*, & *Deo Immortali*: Cujus Numen supplex precor, per *Filium* suum, & *Seruatorem* nostrum, vt has, & hisce similes, *Intellectûs Humani victimas*, *Religione*, tanquàm *Sale*, respersas, & Gloriæ suæ *immolatas*, propitius accipere dignetur.

FINIS.

NOVVS ORBIS SCIENTIarum, siue Desiderata.

Lib. 2.

ERrores Naturæ, *siue Historia Præter-Generationum.*
Vincula Naturæ, *siue Historia Mechanica.*
Historia Inductiua, *siue Historia Naturalis in Ordine ad condendam Philosophiam.*
Oculus Polyphemi, *siue Historia Literarum.*
Historia ad Prophetias.
Philosophia secundum Parabolas Antiquas.

Lib. 3.

PHilosophia Prima, *siue de Axiomatibus Scientiarum Communibus.*
Astronomia Viua.
Astrologia Sana.
Continuatio Problematum Naturalium.
Placita Antiquorum Philosophorum.
Pars Metaphysicæ de Formis Rerum.
Magia Naturalis, *siue Deductio Formarum ad Opera.*

Inuentarium Opum Humanarum.
Catalogus Polychrestorum.

LIB. 4.

TRiumphi Hominis, *siue de Summitatibus Naturæ Humanæ.*
Physiognomia Corporis in Motu.
Narrationes Medicinales.
Anatomia Comparata.
De Curatione Morborum habitorum pro Insanabilibus.
De Euthanasiâ exteriore.
De medicinis Authenticis.
Imitatio Thermarum Naturalium.
Filum Medicinale.
De prolongando Curriculo Vitæ.
De Substantiâ Animæ Sensibilis.
De Nixibus Spiritûs in Motu Voluntario.
De Differentiâ Perceptionis & Sensûs.
Radix Perspectiuæ, siue De Formâ Lucis.

LIB. 5.

EXperientia Literata, *siue* Venatio Panis.
Organum Nouum.
Topicæ Particulares.
Elenchi Idolorum.
De Analogiâ Demonstrationum.

LIB.

LIB. 6.

DE Notis Rerum.
Grammatica Philosophans.
Traditio Lampadis, *siue Methodus ad Filios.*
De Prudentiâ Sermonis Priuati.
Colores Boni & Mali Apparentis, tam Simplicis, quam Comparati.
Antitheta Rerum.
Formulæ Minores Orationum.

LIB. 7.

SAtyra Seria, *siue de Interioribus Rerum.*
Georgica Animi, *siue de Culturâ Morum.*

LIB. 8.

AManuensis Vitæ, *siue de Occasionibus Sparsis.*
Faber Fortunæ, *siue de Ambitu Vitæ.*
Consul Paludatus, *siue de proferendis Imperij Finibus.*
Idea Iustitiæ Vniuersalis, siue de Fontibus Iuris.

LIB. 9.

SOphron, *siue de Legitimo Vsu Rationis Humanæ in Diuinis.*
Irenæus, *siue de Gradibus Vnitatis in Ciuitate Dei.*
Vtres Cœlestes, *siue Emanationes Scripturarum.*

Errata.

PAg. 14. lin. 30. dictum lege *ductum*. p. 33. l. 17. ſuis leg *ſuus*. p 36. l. 1. è. leg. à. p 71. l. 33. Ros leg. *Res*. p. 98. l. 31. poſſet leg. *poſſent*. p. 99. l. 17. Fabu'à leg. *Tabulæ*. p. 127. l. 20. ſtalis leg. *ſtabilis*. p. 168. l. 17. anguſtus leg. *anguſtos*. p. 172. l. 7. Inuentaria leg. *Inuentarium*. p. 216. l. 11. quæ leg. *quas*. p. 263. l. 29. excludantur leg. *excludantur*. p 298. l. 10. agant leg. *agunt*. Ibid. l. 31. ſuæ leg. *ſuis*. p. 311. l. 29. ſenſus leg. *ſenſui*. p. 355. l. 2. cuius leg. *quorum*. p. 364. l. 13. quam leg. *quem*. p. 431. l. vlt. acceptæ leg. *accepta*. p. 433. l. 27. futuræ leg. *futura*.

E.Weil
21/56
$48.00